

02781
RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

18.

GESTA ROMANORUM.

FORDITOTTA

HALLER JÁNOS.

KOLOZSVÁR 1695.

KIADTA

KATONA LAJOS.

EGY HASONMÁSSAL.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1900.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

52815

TARTALOM.

	Lap
<i>Bevezetés.</i> Haller János «Hármas Istoria»-ja	5
I. A Gesta Romanorum.	
A) Kéziratok	17
B) A legrégebb kézirat és a hozzá fűződő kérdések	31
C) A «vulgaris» szöveg	64
II. A Gesta Romanorum fordításai.	
A) Kéziratiak:	
a) A német és cseh fordítás	75
b) Az angol fordítás	80
B) A «vulgaris» szöveg alapján állók:	
a) A hollandi	88
b) A francia	88
c) A lengyel és orosz	91
d) A magyar fordítás	92
e) Ujabb angol és német fordítások	92
Az 1695. évi kolozsvári kiadás címképe	95
<i>Haller János «Gesta Romanorum»-fordítása.</i> (A «Hármas Istoria» II. része az 1695. évi kolozsvári kiadás szerint)	97
<i>Jegyzetek</i>	490
A Gesta Romanorum 181 történetének tartalomjegyzéke	507
Pótlék a Bevezetés 24. lapjához	514

1897. ÉVI
KÖNYVTÁRA

TARTALOM

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

BEVEZETÉS.

Haller János «Hármas Istoría»-jának második része, a «Példabeszédek», melyet ezúttal az 1695. évi kolozsvári első kiadás egyetlen ismert teljes példányának * hű lenyomatában közlésteszünk, a «Gesta Romanorum» ú. n. *vulgaris* szövegének majdnem teljes, csupán csak egy, a 166. történet híjával lévő magyar fordítása.

A fordító életrajzát eddig** a legkimerítőbben Váczy János dr. írta meg előbb 1883-ban, azután újabb adalékokkal bővítve 1885-ben, a «Figyelő» XVIII. k. 173—191. és 249—273. ll. (A H. J.-ra vonatkozó irodalom repertoriumát l. Szinnyei, «Magyar írók életrajzai».) Ugyancsak Váczy Haller munkájának mind a három részét illetőleg tisztázni igyekezett azokat a bibliographiai és irodalomtörténeti kérdéseket is, a melyeknek felvetésére a középkor három fölötté népszerű könyvének ez érdekes tákolata alkalmat ad. A mi feladatunk az ő szorgalmas munkálata után tehát e részben csak az lehet,

* Nemz. Múz. R. M. K. 1729. (L. SZABÓ KÁROLY, Régi magy. könyvtár I. 589. l. 1470. sz.) Kiadásunkban csak azt az eltérést engedtük meg magunknak, hogy az eredetiben s-sel váltakozó f helyett is mindenütt s-et szedettünk.

** Újabb adatok is találhatók, különösen a Haller-családot illetőleg SZÁDECZKY LAJOS és BONCZ ÖDÖN «A gróf Haller-család nemzetségekönyve» cz. munkájában. (Budapest, 1886. 4-r.)

hogy egy-két kisebb tévedését helyreigazítsuk s adatait néhány újabbal kiegészítsük.

Könyvének két első részére vonatkozólag Haller maga könnyítette meg a bibliographus munkáját, a mennyiben mind a kettőnek a végén közli, (bár sem az elsőt, sem a másodikat illetőleg nem egész pontosan) a használt eredeti műnek a kolofonját. Elvallomások szerint az első részt a «*Historia Alexandri Magni regis Macedoniæ de præliis*»* 1494. évi strassburgi kiadása, a másodikat pedig a «*Gesta Romanorum*» 1508. évi *hagenai*** lenyomata után fordította Haller. Ennek is megvan a katalogus jelzése szerint egy példánya a Nemz. múzeumban (Inc. c. a 511. a «*Hist. Trojana Guidonis*» 1489. évi strassburgi kiadása és Pelbárt «*Expositio compendiosa etc.*» című munkájának 1504. évi kiadásával harmadik helyen egybekötve); de minthogy e példány a végén csonka (a teljes példány LXXXI, a mi csonkánk csak LXVIII levél s a CLVI. történet benne az utolsó), jó sokáig nem vethettem egybe a kolofonját a Panzernél (*Annales typographici* VII, 74: 55.) olvashatóval, a mely csak kivonatos és így szól:

Impressum Hagenaw impensis Johannis Rynman de Oringaw, in officina Henrici Gran Anno 1508.

Utánjárásomnak azonban sikerült a Grässenél jelzett wolfenbütteli könyvtárnál valamivel közelebb is egy teljes példány nyomába jutnia, s midőn ezt a gráci egyetemi könyvtárban felleltem, egyúttal arról is meggyőződhettem, hogy a mi múzeumunk csonka példánya csakugyan a hagenai 1508. évi kiadás töredéke. A teljes példány betű-

* Az eredetinek orthographiája szerint: *Historia Alexandri magni regis macedonie de prelijs*. A Haller használta kiadás egy példánya megvan a Nemz. Múz. ősnymtatványai között is. (Inc. c. a. 623.)

** és nem *hagai*, mint Haller tévesen fordítja.

szerinti hűségű (csupán a XV. és XVI. században szokásos rövidítések feloldásával közölt) kolofonja ime itt következik:

Historie notabiles ex Gestis rromanorum cum alijs quampluribus historijs moralizatis ac mysticis de vicijs virtutibus tractantes: Impresse ac diligenter reuise impensis prouidi circumspectique viri Joannis rrynman de Oringaw: in officina industrij Henrici gran ciuis in opido imperiali Hagenaw finiunt feliciter Anno salutis nostre Millesimo quingentesimo octauo. XX. die mensis Martii.

Haller Példabeszédeinek a kolofonja ezzel szemben ekként hangzik:

Ezeket a' Historiákat és példákat szép lelki Magyarázatokkal együtt, készítette és nyomtatta vólt ki maga költségén *Oringavai Rinmann János*, Hága várossában: 1508. eszt: *Böjtmás havának 20. napján.*

Igaz, hogy Haller *Hágát* mond az elsassi *Hagenau* helyett, de ez a sokkal ismeretesebb helynek a kevésbbé ismerttel való összetévesztése könnyen érthető és elnézhető botlás, a melyet azonban Váczy elmulasztott helyreigazítani. Sőt a Haller jegyzetének «készítette» szavát félreértve, még egy bibliographiai tévedéssel téveszti meg a nyomában járókat, midőn a Haller megnevezte Oringavai Rinmann Jánost (Panzernál i. h. hol Rynman, hol Rynmann de Oringaw*), 1501 és 1522 közt számos, különösen hittudományi munka, köztük nevezetesen a mi Temesvári Pelbártunk műveinek *kiadóját*, a német *írók* sorában keresi, i. h. 200. l. így írván róla: «Rinmann nem tartozik az ismertebb nevek közé a német irodalomban, *munkájá-*

* A württembergi Öhringen vidéke, a rajta átömlő Ohrn folyócskáról i. n. Ohrngau.

ról (sic!) Oesterley nem emlékszik.» E félreértés igazán csodálatos, mert nyomban utána következik a dolog mi-benlétének helyes felismerése, t. i. annak hozzátétele, hogy Rinmann «ugyanazon gyűjteményt *adta ki*, mely Cölnben 1473-ban először látott napvilágot s melyet újab-ban Oesterley is kiadott.»

Ez apróságokkal bibelődő szörszálhasogatás talán még-sem egészen fölösleges; mert a Haller «Hármas Istoria»-já-ra vonatkozó csekélyke irodalomban máris annyi a nem egészen pontos adat, annyi a jórészt csak az elődök tekin-télyében való túlságos bizalom alapján átvett s ellenőri-zetlenül tovább örökített téves állítás: hogy e Bevezetés-nek egyik, nem épen a leghálásabb feladata pusztán e pontatlanságok helyreigazításából áll, a mire alább még ismételten lesz alkalmunk.

Egyelőre lássuk a «Hármas Istoria» keletkezésére vo-natkozólag magának e mű egybeszerkesztőjének és fordí-tójának vallomását.

Elöl-járó Beszédében Haller így mondja el könyve létrejöttének történetét:

(a 2 v:) *holott midőn keserves rabságban négy eszten-dőnél tovább nyomorgottam volna, egy házban bé-re-kesztve, a jó Isten igaz ítéleti és rendelése szerint; vala-mikor a' henyélésre ereszked-* (a 3 r:) *tem mindenestől fogvást, mindenkor éreztem a' pokolbéli ellenségnek kőrülöttem munkálkodó veszedelmes mesterségét.*

Hogy azért kettős veszedelemre ne jutnék; tudniillik mind világi, 's mind pokolbéli nyomorúságot ne kellessék szenvednem, melyet hamar a' nyakunkba ránt a' kisírtó, leg-könnyebben pedig a' henyélés által, ha éjjeli nappali szüntelen való strásálással nem vigyázunk, 's gondot nem viselünk magunkra. Így azért, hogy vesztég heverve ne vesznék-el, munkát ügykeztem adni únalmas elmémnek.

Találtam azonban egy igen régi szakadozott könyvetskére, mellynek nyomtatását-is nehéz volt el-olvasni, mind a' régisége, mind nyomtatása miatt; mivel abban az időben, mellyben azt a' könyvet össze szedték, 's rajta munkálódtak, még az a' közönséges nyomtatás bőví, mellyel most szoktunk élni, fel nē találhatott volt. Látván abbā régi jeles dolgokat Deák nyelven, azt kezdettē Magyar nyelvre fordítani; . . . . .

Alább pedig:

(a 4 v:) . . . . . hanem az egész könyvnek summáját részem-fel igen rövideden: melly nem egyebet forgat; hanem az egész munka három régi nevezetes dolgot ad előnkbe: Kire nézve a' könyvet-is HARMAS ISTORIA-nak neveztem. Első könyvben, A' Nagy Sándor jeles dolgait. Másodikban, Igen Istenes és keresztyén Példákat hoz elé, a' mellyben Idvezítőnknek szent és hathatós tanításának példáját követtem; minthogy Idvezítőnk az Evangéliomban gyakorta példa-beszédet hoz elő, azután alkalmaztattya azt a' dologra. A' tudósok-is úgy tarttyák, hogy nintsen (b r:) majd ennél könnyebb, de egyszersmind hathatósabb formája a' tanításnak. Harmadikban, Trója veszedelmét írja olly hitelesen, mellynél igazabb históriát azon dolgokról akarkitől sem várhatni; . . . . .

Haller e szavaiból mindenekelőtt megtudjuk, hogy a «Hármas Istoria» címet ő adta gyűjteményes munkájának, a melyet négy esztendeig tartó fogarasi várfogságának ideje alatt * készített. (Ugyanitt fordította le Korenus

* 1678. november 7-én került fogságba s 1682-ben szabadult ki. (Gr. LÁZÁR KÁLMÁN «Erdély főispánjai» 125. l. csak sajtóhiba lehet az 1685, a mely után nyomban az következik, hogy 1684. márcz. 8-án az ország őt az «adó felügyelőjévé tette», ez pedig csak kiszabadulása után történhetett.)

Jakabnak «*Pays, a békeséges türésnek Payssa*» című könyvét is, a melyet még rabsága utolsó évében nyomattott ki a csiki kolostorban 1682.) A munka harmadik részén, a Trója veszedelmének históriáján, mint Haller ismét maga írja e rész előszavában, akkor dolgozott, «midőn már három esztendő telt volna el a' Fogarasi fog-házban.» Bevezető sorai végére az 1681. évet jegyzi oda, tehát e sorokat a jelzett év vége felé írhatta, a mikor már csakugyan három álló éve ette a rabság keserű kenyerét.

Fogsága, legalább kezdetben igen szigorú volt,* s így nem igen juthatott sok könyvhöz. Az «igen régi szakadozott könyvetske» tehát, a melyről Elöl-járó Beszédében emlékezik, aligha vonatkozik a munkának csak egyik, mint Beöthy Zs. (A szépprózai elb. I. 124. l.) hiszi, a középső részére, hanem az egészre. Ugyanis minden valószínűség a mellett szól, hogy az akkori s még jóval későbbi, valamint előbbi időből is számos példával igazolható szokás** szerint a három, nem is oly összeillőtlen histó-

* Erről l. a Történelmi Tár 1881. évi folyama 209—241. ll.: «Adatok a Béldi Pál-féle mozgalom történetéhez». Közli SZILÁGYI SÁNDOR. Különösen a XVII. s XVIII. sz. levelet a 240. s k. l.

** E szokás egy érdekes tanúja mindjárt a Gesta Romanorum imént említett hagenai 1508. évi kiadásának az a csonka példánya, mely Nemzeti Múzeumunkban épen a Hármass Istoria III. részének az eredetijével és Pelbárt egy munkájával van egybefűzve és kötve. Hogy Haller a vaskos ívrétű kötetet «könyvetské»-nek nevezi, azon kár lenne fönnakadni, mert ha csak a középső részt magát vesszük is, mai fogalmaink szerint biz' az sem valami kis «könyvetske». A mi pedig a három, tartalmilag is rokon mű egybefoglalását megkönnyítette, az formatumuk majdnem teljes egyenlősége. Ezt legalább a két elsőre nézve kétségtelenné teszi Haller utalása a használt kiadásokra, melyek mindkettője ívrétű; a harmadik rész pedig szintén számos ily kiadásban került a XV. sz. utolsó és a következőnek első évtizedeiben forgalomba.

riás könyvet egybefűzve és kötve kapta kezéhez Haller, a kinek aligha volt egyéb alkalmja a három különböző rész összeválogatására és kedve vagy ízlése szerinti összeállítására.

A cím megválasztásában pedig a közös «históriás» tartalom kivül még az a körülmény is vezethette a fordítót, a mire eddig még senki sem vetett ügyet, hogy mind a három mű eredetijének czimében benn van a «Historia». Az elsőt, a Nagy Sándor történetét illetőleg ezt már láttuk az imént; a másodiknak, a «Gesta Romanorum»-nak a teljes czime, még pedig abban a kiadásban is, a melyet Haller használt (az 1508. évi hagenauiban): *Ex gestis Rhomanorum Historie notabiles de vicijs virtutibusque tractantes: cum applicationibus moralizatis et mysticis Incipiunt feliciter*. A harmadik részé meg szintén «Historia Troiana Guidonis» és «Historia destructionis Troie» etc.

Mig azonban a «Pays»-ot még rabsága utolsó évében adta ki, addig a Hármas Istoria kinyomatásával jó sokáig váratott s csak a közügyektől való visszavonulása után, élte végső éveiben volt, úgy látszik, rá kellő érkezése. A mű ugyanis csak 1695-ben jelent meg, alig két esztendővel Haller halála előtt, mely 1697-ben február 28-án, 71 * éves korában következett be.

Az 1695. évi *kolosvári* kiadás, melyet a II. rész e le nyomata hiven követ, Misz-Tótfalusi Kis Miklós remekbe illő munkája.**

* és nem 74, mint BEÖTHY Zs. i. h. írja. E szerint Haller valószínűleg 1626-ban született. Születésének éve azonban nem oly bizonyos, mint életkora, melyet egykorú feljegyzések tanúsítanak, s amarra csak ezekből következtetünk. VÁCZY i. h. 176. l. 2. jegyzetében az 1616-os évszám 1626-ra igazítandó. Az ugyanott említett másik adatból ilyenformán Haller János születési évére következtetnünk nem lehet.

** E jeles régi typographusunk műveltségtörténelmi szem-

Egyetlen ismert teljes példánya az első kiadásnak a Jankovich-féle könyvtárból került a Nemz. múzeumba, s egykori tulajdonosa már 1828-ban csak ez egy példányáról tudott, mint a Tud. Gyűjtem. említett évi V. kötetének 93. s 94. lapján írja. Ugyanő állítja i. h. azt is, hogy Haller Hármaskönyvtára «a XVIII. század folytában több mint nyolcz kiadásokat nyert», holott bibliographusaink a múlt századból csak *három* teljes és egy csonka (csupán az I. részt tartalmazó) kiadást ismernek s eddigelé én sem tudtam többnek nyomára akadni.

Ezek közül időrendi sorban több mint félszázaddal az első után, az 1751. évi *pozsonyi* következik,* mely magát *második* kiadásnak vallja s így legalább megjelenése idején aligha volt az 1695-ki óta más közbenső lenyomat ismeretes, de azóta sem került elő ilyen. E második, már épen nem ritka kiadás «Spaiser Domunkos Ferencz Compactor» betűivel jelent meg, valamivel nagyobb negyedréti alakban, mint az első, sokkal gyarlóbb kiállításban, jóval több hibával. Hiányzik belőle az első kiadás szép címkepe (95. l.), a mely helyett a Hallerkői Hallerek időközben (1699-ben) bárói és utóbb (a fejeéregyházi ág 1713-ban, a kapjoni ág 1753-ban) grófi rangra emelkedett családjának czímere díszíti a könyv előlapját. (Megvan az első kiadásban is, de itt az Előbeszéd és az ajánló versek után.)

pontból érdekes életrajzát I. FERENCZY Z. «A kolozsvári nyomdászat története» cz. munkájában s ennek alapján rövid előadásban RUPP KORNÉL «Tanulmányok a XVI. század vallásirodalmából» című könyve 100—101. ll. és legújabban DÉZSI LAJOS dr. szép monographiájában. (Magy. Tört. Életr. XIV. 3. és 4. füz. 1898.)

* SZABÓ KÁROLY i. h. 1731-ről keltezi e kiadást, a mi nála világos sajtóhiba, de átment BEÖTHY Zs. idézett munkájának 124. lapjára is.

Ennél is gyarlóbb a még gyakoribb *harmadik* lenyomat, melyből egyebek közt a II. rész végének jellemző záradéka is hiányzik, holott a 2. kiadásban e nevezetes bibliographiai utalás még benn van.

E «harmadik nyomtatás» két változatban került forgalomba 1767-ben, ugyancsak *Pozsonyban*, de már nem Spaiser D., hanem «Landerer János Mihály költségivel, és betűivel.» A két változat, a mennyire futólagos egybevetés alapján megítélhettem, csak az első íven mutat csekélyebb typographiai eltéréseket. (Az egyiknek csak egyetlen esonka példányát láttam eddig a Nemz. múzeumban, a hová Beöthy Zs. ajándékából került, a másiknak több példányát ismerem.)

A «negyedik nyomtatás» *Pesten* jelent meg, éppen száz évvel az első után, «Füskúti Landerer Mihály' bötűivel, és költségével, 1795.» A 2. és 3. kiadás czimerképe itt is ismétlődik, de egyebekben ez a valamivel még nagyobb negyedréti nyomtatás már tetemesen elűt az előzőktől, a mennyiben az Előljáró Beszéd kivételével két-hasábos és némileg modernizált típusú, kivált az ő és ű betűk jelzése tekintetében.

A XVIII. századból e teljes kiadásokon kívül a Hármas Istoriának még csak egy részleges lenyomata ismeretes, a mely csupán az I. könyvet, a Nagy Sándor históriáját közli s 1757-ben, tehát a teljes második és harmadik kiadás közötti időben jelent meg *Budán*, Landerer Ferencz Leopoldnál. Ez a többitől elűtőn, kis nyolczadrét alakú s tartalomjegyzéke nincs, az első résznek még a harmadik teljes kiadásban is meglévő kolofonját pedig elhagyja, illetőleg a címbe veszi be annak legalább egy részét.

A jelen század folyamán, nem számítva a sokat emlegetett vásári kompaktorok révén forgalomba került, de alighanem évszám nélküli lenyomatokat, csak egy kiadás-

nak nyomát leljük bibliographusainknál. Ez az 1865. évi *debreczeni*, mely Telegdi Lajosnál jelent meg, nagy nyolczadrét alakban (480 l.), teljesen modernizált helyesírással. Az I. rész kolofonját is elhagyja s egyebekben is változtatásokat mutat az előzőkhöz képest, a melyek még mind az 1695. évi első kiadás többé-kevésbbé hű lenyomatai igyekeznek legalább lenni, a nélkül persze, hogy e czélt el is érnék. Telegdinél 1870-ben és 1873-ban is jelent meg egy-egy újabb kiadás (8-adr., 523 és két sztl. lap), melyek elsejét Négyesy L. a Beöthy-féle képes Irod. tört. 1. kiad. I. 407. l. említi, a másíkról pedig a kiadó szives értesítése alapján van tudomásom.

A Jankovich említette «több mint nyoltz kiadások» ilyenformán *négy* teljes- és egy részlegesre olvadnak le, a a melyekhez a XIX. században csak *három* ismert kiadás járúl. Irodalomtörténet-íróink csodálatos változatossággal hol többet, hol kevesebbet emlegetnek. Toldy Ferencz («A magy. költ. tört.» I. 83. l.) «1690(!) óta 1795-kig *öt* vagy *hat* kiadást» említ, de ez adatát már az 1690. évszám is eléggé megbizhatatlanná teszi. Beöthy i. h. 124. l. Toldyra hivatkozva az öt-hatot már *hat-hét*re emeli. Szinnyi (Magy. írók. életr.) ugyan felsorol még egy 1765. évi debreczenit, de ez talán csak sajtóhiba az 1865-i helyett.

Régibb irodalomtörténeti följegyzések Haller J. «Hármas Istoria»-járól.

1.

D. CZVITTINGER, Specimen Hungariæ literatæ. Francf. et Lips. 1711.

P. 166.: Haller Johannes, Lib. Baro Transylvaniens. ab Hallerstein, Romano Catholicæ fidei strenuus propugnator, literis non minus ele(n)gantioribus, qvam virtutibus insignioribus ornatissimus, typis vulgavit: *Triplicem Historiam hungarico stylo exaratam A. 1690.* (sic!)

2.

BOD PÉTER, Magyar Athenas (Szeben) 1766.

101. l.: *Hallér János*. Az Hallerkői Hallér Familiából való volt, melly ennek előtte egy néhány száz esztendőkkal Norimbergából jött vólt Erdélybe 's itt Magyarra vált; sok jeles Fő emberek voltanak benne. Apafi Mihály Fejedelem idejében Hallér János vólt Tanács Ur, a' ki fogságban tartatván Fogaras Várában, hogy idejét hijába ne töltené, hanem magát valamiben foglalná; Magyarra fordított a' Nagy Sándor dolgairól valami Historiát, úgy a' Trója veszedelme Historiáját, és valami Példa beszédeket; mellyeket együtt nevezett *Hármas Historiának*, 's azon nevezettel esméretes ma az a' Könyv és kedves, kivált a' Példa beszédekre nézve. Nyomt. Kolosv. 1695-dik eszt. 4. R. Annak utánna ismét ki-nyomtatattott.

3.

A. HORÁNYI, Memoria Hungarorum etc. Viennæ. 1775—77.

Pars. II. p. 71.: *Haller de Hallerkő Joannes* ex nobilissima L. B. Transilvaniensium stirpe ortus * Romano-Catholicæ fidei strenuus propugnator, litteris non minus elegantioribus, quam virtutibus insignioribus ornatissimus.* Hic auctoritate principis Transilv. Michaelis Apafi in custodia Fagarasiensis arcis detentus, temporis vicissitudines litterario ocio suaviter transmissurus M. Alexandri res gestas, Trojæ interitum, et quamdam exemplorum syllogen hungarice reddidit, quæ coniunctim opera *Hármas Historia*, id est: triplicem Historiam adpellavit. Elegans hic liber est, et varietate doctrinæ amoenus. Excusus Claudiopoli MDCXCV. 4. recusus Posonii eadem forma MDCCL.*

4.

J. BENKŐ, Transsilvania 1778. II. 357: A Hallerekről szóló czikkben:

III. *Joannes* Noster, quem, suum Consiliarium et Comitatus Tordensis Supr. Comitem, Princeps Apafius I. carceri in

* A * * közötti szavak Czvittingerből idézvék, a forrás megj. nélkül. A második kiadás évszáma 1750-ről 1751-re helyesbítendő.

arce Fogaras inclusum tenuit: ubi is animo usus erecto, sumsit calamum scriptorium, res gestas M. Alexandri, Trojae excidium, et Parabolas numerosas, in Lingvam Hungaricam convertit; quibus titulum præfixit: *Hármas Historia* (id est: *Tripla Historia*.) Opus plurimis expetitur, primo lucem vidit, Claudiopoli, 1695. 4. Post etiam recusum.

5.

PÁPAY SÁMUEL, A' magyar literatúra esmérete. Veszprém, 1808.

Első kötet, II. rész, 384. l.: *Báró Haller János* Tordai Főispán Erdélyben, fordította Corenus után a' Békességestűrés' paizsát 1682; azután írta a' *Hármas Historiát*, melynek 1-ső Része Nagy Sándor életét, 2-dik Példabeszédeket; a' 3-dik pedig Trója' veszedelmét foglallya magában, Kolosv. 1695. 's ez a' Könyv, ámbár kivált a' Nagy Sándor életének leírásában, hihetetlen mesékkal van megrakva, még ma is a' közönséges embe-
reknél igen nagy betsben tartatik, 's 1795-ben is kinyomtatott.

6.

J* (JANKOVICH M.), Haller János' Buzgósága a' Magyar nyelv felemelkedése, 's kiterjesztése iránt már a' XVII. századkorban. (Tudományos Gyűjtemény 1828. V. köt. 89—99.)

93. l.: A' Literaturának története még csak egyet esmér Haller János könyvei közül, t. i. annak *Hármas Historiáját*, melly felette nagyon megkedveltetvén, valóságos Magyar népkönyvévé vált és a' XVIII. század folytában több mint nyoltz kiadásokat nyert. Ezt ő maga költségével elsőben Kolosvárott M. Tóthfalusi Kis Miklós által 1695. esztendőben negyedrébten kinyomtatta legszebb Hollandus betűkkel, legfinomabb, és legfehérebb Hollandiai papirosra, melly ritka kiadásnak, nem egyéb, mint a' nálam lévő példányát mind eddig láthattam.*

* Azóta sem került elő több teljes példánya ennél, melyről itt J. M. emlékezik, s a mely az ő gyűjteményéből a Nemzeti Múz. könyvtárába származott. E munka sajtó alá rendezése közben tudtam meg, hogy Emich G. úrnak is van egy teljes szövegű példánya, melyből azonban a két metszet hiányzik. Továbbá szemem elé került még egy elején és végén csonka példány, melynek a közepéből is hiányzik számos levél. Tulajdonosa Terebesi László, Eötvös-collegiumbeli tanárjelölt.

I.

A Gesta Romanorum.

A) Kéziratok.

Oesterley Hermann 1872. évi Gesta-kiadása * bevezetésében a középkor ez egyik legnevezetesebb elbeszélés-gyűjteményének 138 kéziratáról számol be s azok jó részét lajstromozza is. A munkájának sajtó alá rendezése közben napvilágra került 27 további kéziratról könyvének függelékében emlékszik meg röviden, csak annyit jelezvén, hogy ez utólag tudomására jutott codexek közül csupán az **1342.** évből való *innsbrucki* kézirat érdemel kiválóbb figyelmet. Ennél régibb kézírata a Gesta Romanorum néven világszerte elterjedt s e tekintetben a Hét bölcsemester történetével versengő gyűjteménynek azóta sem lett ismeretessé. Ez eddigelé legrégibbnek ismert codexet, a belőle leszármazott négy müncheni kézirat variáns lectióival együtt 1890-ben adta ki *Dick* (Erlanger Beiträge zur engl. Philol. VII. H. Erlangen u. Leipz.), s e kiadás óta jóformán csak egy cseh és egy lengyel Gesta-fordítás megjelenése tekinthető az összehasonlító irodalomtörténet ez ágában említésre méltó eseménynek.

Az Oesterleynél felsorolt kéziratok rengeteg számának jóval nagyobb része az eredeti latin Gestára és Németországra esik, míg a kisebbnek java tömege Angliában található s négynek kivételével szintén a latin kéziratok egy

* Berlin, Weidmann'sche Buchhandlung.

sajátszerűn jellemzett csoportját alkotja. A többi négyből egy a német fordításnak, három pedig az angolnak rovatába tartozik. A németországi és ausztriai kéziratok (a mely utóbbiakat Oesterley a németországiak közé számít) a következőképen oszlanak meg: 106 latin és 23 német. Ha már most ezekhez hozzá adjuk az egyetlen párisi és a csak hírekből ismert két vatikáni kéziratot, a melyek szintén a latin Gesta változatai: akkor a már említett angolországi kéziratok ide tartozó részével (29) együtt az összes latin Gesta-codexek száma 138-ra emelkedik, míg a németeké (az egy angolországgal együtt) 24, az angol nyelvűeké pedig 3.

A kéziratoknak e valóságos erdejében egyelőre csak némely csoportok tagjainak egymással való összefüggését tisztázták a velök foglalkozó bűvárok. A legvilágosabb e tekintetben az említett legrégibb innsbrucki kéziratnak és származékainak a kölesönös viszonya, melyet Dick szövegkritikai alapon teljesen meggyőző erővel igazolt. A többieket illetőleg azonban nem csalatkozik Oesterleynek én szerintem sem eléggé megbízható osztályozásához, a mely különben sem vet a Gesta keletkezése idejének és szerzőjének kérdéseire biztosan kalauzoló világot. E kérdésekre nézve a kézirati anyag e roppant tömegének lajstromozása után is csak ott tartunk, a hol Oesterley előtt.

Egyelőre csak a *latin* és ezek közül is csak a kontinentális kéziratoknál maradvá, azok nagyjában *három* családra oszthatók.

Az *első* családot a legrégibb innsbrucki kéziraton kívül az e köré csoportosítható, sőt egyenesen annak leszármazóiul tekinthető négy müncheni kézirat alkotja, melyek Oesterleynél az LIII., LVII., LVIII. és LXVI. sz. a. vannak lajstromozva. Oesterley az innsbrucki vezérkézirat fölfedezése előtt e csoportnak nem tulajdonított valami nagy

fontosságot s azt, történeteinek a többi kéziratokban levőknél jóval nagyobb száma miatt, késői keverék-alakúlatnak tekintette. A mióta azonban Dick ez öt kézirat egy-máshoz való viszonyát szövegkritikai alapon tisztázta, azóta e csoport értéke tetemesen emelkedett s a Gesta keletkezésének ideje is jóval korábbra tolódott vissza, mint a mikorra addig általán tették, a míg a legrégebb, de nem egészen biztos keletű kéziratnak az 1377 előtti berlinit (Oest. XXII.), vagy a szintén XIV. századbéli, de évszám nélküli colmarit (Oest. LXXI.) tartották.

Igaz, hogy már az innsbrucki kézirat föllelése előtt is ismert és említ is Oesterley egy a Gesta Romanorumhoz nagyon hasonló példa-gyűjteményt, a melynek 1326-ból maradt fönn egy Bolognában írt, de jelenleg Wolfenbütteleben őrzött kézírata. Ezt Beöthy (i. h. 130. l.) egyenesen a Gesta «legrégebb kódexé»-nek teszi meg, alighanem Oesterley egy helyének (i. h. 257. l.) félreértése alapján; * holott Oesterley egész világosan csak a G. R. egy analagonjáról beszél, a melynek a czíme (*Tractatus de diversis historiis Romanorum et quibusdam aliis*) és tartalma ugyan nagyon hasonlít a mi gyűjteményünkéhez, de azért Oe. szerint még sem tekinthető a Gesta egy saját szerű recensiójának. Tovább pedig így szól róla: Die einzelnen stücke weichen in bestand und fassung bedeutend von unseren Gesta ab, sind auch nur ausnahmsweise so eingehend moralisirt wie diese, während die moralisationen vielfach ganz fehlen, häufig aber in der kurzen weise des Odo von Cerington gegeben sind . . . » (I. h. 257. l.)

Hozzátehetjük ehhez még azt is, hogy e codex 69 feje-

* E tévedést B. azzal tetézi, hogy e kódexet Bolognában lévőnek állítja. Tőle átveszi e téves adatot Lázár Béla. (Irod. tört. közlem. I. 147. l.)

zetéből csak 14* egyezik meg tartalmilag többé-kevésbé a Gesta többi kézirataiban előforduló történetekkel; s ha ennyi elég lenne arra, hogy a kéziratban a G. R. egy sajátoszerű recensióját lássuk, akkor ép ilyen, vagy még több joggal XIII. és XIV. század legtöbb hasonló gyűjteményét, a melyeknek se szeri se száma, bátran a Gesta változatainak vehetnők, a mint majd alább látni fogjuk.

De különben sincs olyan nagy korkülönbség az 1342. évi innsbrucki és ezen 1326-ban irt bolognai eredetű kézirat közt, hogy ez a Gesta keletkezése korának kérdésében döntő súlylyal eshetnék latba. Kivált ha figyelembe vesszük, hogy nemcsak az 1326-iki, hanem az 1342. évi kéziratot is világosan egy régibb eredetiből leszármazott másolatnak vallják számos hibái. Az 1342. évit illetőleg e mellett szól még az is, hogy több történet** két-, sőt háromféle, egymástól csak kevésé eltérő változatban is megvan benne. Ez pedig már legalább is két-, ha nem háromféle redactio nem a leggondosabb összetákolásának, vagy az eredeti sorozatba történt későbbi és ismételt betoldásoknak, avagy mindakettőnek a jele, a mikre a mű folyton újabb meg újabb másolások útján való terjedése és egyúttal szüntelen bővülése elég alkalmat adott.

Egy ideig legalább t. i. úgy képzelhetjük a G. R. czímén bizonyos, de igen csekély szerkezeti szilárdsághoz

* Ezek a 2., 3., 8., 10., 13., 29., 30., 31., 37., 41., 43., 45., 51., 69. = Osterley: 50., 41., 108., 30., 87., 109., 168., 224., 165., 97., 157., 90., 8., 113., tehát egynek (a 224-nek) hiján a vulg. kiadásban is meglévő történetek. E kéziratot kiadta HERZSTEIN S. (Erlanger Beitr. XIV. 1893.)

** Így pl. a 75. (v. ö. 26.), 85. (v. ö. 28.), 124. (v. ö. 89.), 139. (v. ö. 109.), 146. (v. ö. 54.), 160. (v. ö. 34.), 161. (v. ö. 26. és 75.), 164. (v. ö. 33.), 173. (v. ö. 55.), 177. (v. ö. 50.), 178. (v. ö. 93.), 181. (v. ö. 156.), 184. (v. ö. 27.), 185. (v. ö. 84.), 186. (v. ö. 122.), 187. (v. ö. 19.), 189. (v. ö. 176.), 190. (v. ö. 114.)

jutott példázat-gyűjtemény sokféle változatainak keletkezését, hogy a másolók nagyon önkényesen bántak el a csupán külsőleg összefüggő történeteknek nemcsak a sorrendjével s azt ma már csak részben felismerhető, tetszés szerinti szempontok szerint megváltoztatták, — hanem még a tartalmat is hol bővítették a kezük ügyébe eső hasonló forrásokból, hol pedig rövidítettek rajta, különféle okokból többet, vagy kevesebbet hagyván el az előttük lévő redactióból. Hogy a G. R. kézíratainál egyáltalán alig, vagy csak néhány kivételes esetben beszélhetünk a szó tulajdonképeni értelmében vett *másolatokról*, azt az egymáshoz aránylag még elég közel álló, sőt egyazon családbeli redactiók egybevetéséből is láthatjuk. Valóságos *átírásoknak* és nem a szó közönséges jelentésében vett másolatoknak vallják magukat a legtöbbször e kéziratok nem csupán azzal, hogy fejezeteik sorrendje néha nagyjában való egyezés mellett is mindig mutat némi eltéréseket, hanem abban is, hogy maga a szöveg is a rendes «*varians lectio*» fogalmának már egyáltalában meg nem felelő szerkezeti változatokban jelentkezik, jóformán *codexről-codexre*.

Ez általános, mert a G. R. valamennyi kéziratát jellemző megjegyzések után az első *codex*-családhoz térve vissza, mindenekelőtt el kell ismernünk, hogy Oesterley már az 1342. évi innsbrucki kézirat fölfödözése előtt, mikor annak csak későbbi származékait vehette figyelembe, csupán a kort illetőleg tévedett ezek értékelésében, azt azonban helyesen sejtette, hogy már ez a redactio is több, még régibbnek az egybeolvasztásából keletkezhett. Erre vall a már említetteken kívül a benne foglalt történetek nagy száma (220) is. Ezt még a jóval későbbi, ú. n. vulgaris szöveg, mely az első nyomtatott kiadások alapjául szolgált, sem éri el, minthogy ezek csak 150—151, ill.

181 fejezetből állanak. E két redactio, t. i. az innsbruck-müncheni codex-család és a vulgaris szöveg egymáshoz való tartalmi viszonyát alább egyik táblázatos kimutatásunk tünteti fel, arról tehát itt fölösleges, de még korai dolog is lenne szólnunk, s így áttérhetünk a *második* család jellemzésére.

Ez legkényelmesebben az egyik (s alighanem a régibb) német fordítás alapjául szolgált redactio köré csoportosítható, a nélkül azonban, hogy e számos kéziratból álló család bármelyik tagja is egészen tisztán állítaná elénk e német fordítás eredetijét. A német fordítást 1841-ben Kelller Adelbert adta ki egy müncheni kézirat (Oest. CXXVII.) alapján,* s így ennek a redactionnak ez a származéka legalább elég könnyen hozzáférhető lévén, erről itt csak annyit jegyzünk meg, hogy legteljesebb képviselői (így az id. ném. ford. és változatai is) már csak 111. történetet tartalmaznak, sőt a legtöbb idetartozó latin kézirat már csupán 80—108 fejezetet foglal magába. Így a család legrégebbi kézirata, az 1377-nél valamivel régibb berlini (Oest. XXII.), csak 82-t; a korban ehhez legközelebb álló pommersfeldi (Oest. XXVII.) 93-at; a legdúsabb, de már a XV. századból való drezdai (Oest. v.) s az ezzel első részében egyező müncheni (Oest. LXIX.), valamint az eichstätti (Oest. LXXIV.) 108 történetet számlál.

Közös jellemvonásuk e család codexeinek a történetek többé-kevésbbé, de nagyjában mindig egyező sorrendjén** kívül az, hogy körülbelül ugyanazon a helyen (rendesen a 60. és 70. történet között) majdnem valamennyi

* Gesta Romanorum das ist der Røemer tat. (Bibl. der ges. deutschen National-Literatur, XXIII. B. Quedlinburg u. Leipzig.)

** Az 1. szám rendesen a vulg. 14., az utolsó pedig leg többnyire az Oest. extravagansainak 16. sz. története.

közbeékeli a G. R. szokott darabjai közé a Hét bölcs mester elbeszéléseinek hosszabb vagy rövidebb, de csak az egyik idetartozó bécsi kéziratban (Oest. XLII.) teljes láncolatát. E történetek rövidebb előadásúak, mint a VII Sap. teljes szövegei; de valamint ezeknek ú. n. reductiói, úgy ezek is egészen a G. R. többi történeteihz hasonlóan vannak moralizálva. Tetemesen megkönnyíthette ezt a beékelést már az a körülmény is, hogy számos oly gyűjteményes codexben, a minőkben a G. R. kéziratai legtöbbször találhatók, ezzel együtt a Hist. VII Sap. reductiókkal és moralizációkkal kísért kézirata is meglehető. Így már a legrégibb ismert, az 1342. évi innsbrucki Gesta-kézirat is a Hét bölcs mester egyik redactiójának (a tulajdonképeni «Historia septem Sapientum»-nak *) szintén legrégibb, a Gestáéval egy kéztől s ugyanazon évből eredő kéziratát előzi meg. S hogy a még számbavehető Gesta-kéziratok felső korhatáráról is idézzünk egy ily példát, a mi Sztárai-codexünk, a melyről mindjárt szólunk, szintén mindakét nevezetes munkának ugyanazon kéztől való, 1474. évi másolata.

Míg a Gesta kontinentális kéziratainak két első családja közül az innsbruck-müncheni a közös leszármazás kétségtelen, a második pedig legalább is valószínű jelelt mutatja: addig a *harmadiknak* tagjait már jóval lazább kötelék fűzi egymáshoz, s azok a szó tulajdonképeni értelmében vett codex-családnak alig is nevezhetők. Mindössze a valamennyivel közös történetek sorrendjében van némi részleges egyezés, másrészt pedig a szövegben mutatkoznak bizonyos, a többi kéziratoktól jellemzőn elütő analogiák, a melyek alapján Oesterley e nagyon vegyes

* V. ö. Poncianus historiája. Bécs, 1573. Kiadta Heinrich Gusztáv, 34. s k. l. (Régi magy. Könyvtár: V.)

tartalmú s egynek, az e csoportban legidősb colmari kéziratnak kivételével (Oest. LXXI.) a XV. századból való codexeket egybefoglalván, azon feltevésből indult ki, hogy azoknak valamelyik régibb és talán még valahol lap-pangó redactiójában kell az ú. n. vulgaris kiadás őst keresnünk.

Ebbe a vegyes csoportba sorolhatjuk a már említett s egyelőre még páratlanul álló *magyarországi* Gesta-codexet: a Sztárai Máté * kezének 1474-ből való munkáját, melynek első részletesebb leírását én adtam az Egyet. Philol. Közl. 1898. évi 401—411. lapjain. E kézirat több mással együtt 1877-ben került a török szultán ajándéka-képen hazánkba vissza, s jelenleg a budapesti tudomány-egyetem Corvinái közt a 25. sz. a. van lajstromozva.** Előlapjának hátsó oldalán alul ez olvasható: *Incipitur liber qui vocatur Historiegraphus*. Az 1r—83v lap foglalja magába a G. R., a 84r—104v a Historia VII Sap. szövegét, mely a 4. történet Reductiójával szakad meg. A 47r lapon van rubrummal a codex kelte: 1474 *Varadiensis*, a 82r lapon pedig a már többeknél idézett *Hogh yhathnam*, a mely szomjas felsóhajtás a kézirat másolójának magyar voltát tanúsítja. De erre vall az írásnak feltűnő egyezése egy másik majdnem egykorú, szintén nagyváradi keletű codexével, mely Szilágyi id. jegyzékében a 71. sz., az utalásnál azonban hibásan 61-iknek jelezve. Ez a Historia Trojana Guidonis 1475. évi kézírata, mely már a másoló nevét és a megrendelőét is elárulja. Ebből tudjuk meg, hogy az utóbbit bizonyosan, de alighanem

* S nem *Mátyás*, mint Heinrich G.-nál i. h. 35. l. alighanem csak sajtóhiba folytán olvasható.

** L. SZILÁGYI S., Catal. Codicum anno 1877. a gloriosissimo Turcarum Imperatore Abdul-Hamid II. Univ. Budap. dono datorum. Nr. 25. (12. l.)

mindakét codexet a nagyváradai püspökség kormányzójának, *Egervári Lászlónak* rendeletére írta *Sztárai Máté*.

Kéziratunk különben a legfiatalabbak egyike: hisz egy évvel ifjabb, mint a 181 történetet tartalmazó első bővebb nyomtatott kiadás. Mindazonáltal nem egészen érték- és érdektelen, mivel korántsem olyan megkésett másolat, mint az Oesterleynél lajstromozottak közül a LXII. és LXVIII. sz. két müncheni (mind a kettő a XVII. századból), a melyek egyenesen az 1473. évi, ú. n. vulgaris nyomtatott szöveg másolatai. Erről a mi codexünkben szó sem lehet, minthogy ennek 179 darabja között csak 140 egyezik meg a vulgaris szöveg 1—181. szám közötti történeteivel; holott a többi részben ugyan szintén meg van azon további 102 darab között, a melyeket Oesterley az ő kiadása toldalékaképen a vulgaris szöveg történetei után a különféle kéziratokból és az első német nyomtatott szöveg (Schobsernál, Augsburgban 1489) extravagansaiból felvett; részben azonban még ezek között sem található meg, valamint természetesen nincs meg az innsbrucki legrégibb kéziratban sem.

A vulgaris szöveg darabjain fölül levő számok így oszlanak meg a mi kéziratunkban: 10 esik az Oesterley-féle kiadás 182—196. szám alatt közölt részére, vagyis az első német kiadás extravagansainak csoportjára; 24 pedig a 197—283. sz. alatt közölt appendix történetei közt lelhető fel, holott 5-nek ezek között sem akad párja. Ez az öt történet ismét a következő kategóriákra osztható. *Három* (a 48., 145. és 149. számú) a *Holkot*-féle «Moralitates» oly darabjait (a legrégibb, 1350 körüli coblenzi kéziratban a 10., 12. és 14. számúakat) tartalmazza, a melyek a Gestának egyetlen más ismert kéziratában sem fordulnak elő; végül pedig a 41. és a 96. számú két, nagyon jól a többi közé illő történet, t. i. az egyik az

Oedipus, a másik *Mucius Scaevola* historiája; természetesen azonban mind a kettő a *Gesta* szokott stilusában és szellemében elváltoztatva és amaz a többihez egészen hasonlóan moralizálva is.

E két utóbbi történet egyikét sem leljük meg Oesterley *Gesta*-kiadásának appendixében, a melybe a vulgaris szöveg darabjain és az 1489. évi augsburgi német kiadás extravagansain fölül még 87-et vett fel a különféle kéziratokból; csak az a kár, hogy nem jelölte meg az egyes törtételeknél, melyik kéziratból vette a szöveget. Sajátságos, hogy e függelékből kizárta a nála is lajstromozott, sőt érdeme szerint ki is emelt *colmari codex* (Oest. LXXI.) 14. számú történetét, a mely, úgy látszik, teljesen azonos a mi Sztárai-codexünk 41. sz. elbeszélésével: az *Oedipust* ugyan meg nem nevező, de egészen a *Laios* fiáéhoz hasonló történettel. A *Mucius Scaevola* esetét az Oesterley-nél lajstromozott *Gesta*-kéziratokban hiába kerestem, s ez a Sztárai-codexben is kivételes annyiban, hogy a többi történettel eltérőleg nincsen moralizálva, hanem a szokásos *Applicatio* helyett csak ennyi van hozzátéve: (52v) *Applicacionem de te poteris facere si vis etc.**

Jellemző a mi kéziratunkban a történetek nagy számán (179) kívül, a melyet illetőleg mindjárt az innsbrucki kéziratesalád és a teljesebb vulgaris szöveg után következik, — főkép az, hogy *Holkot* példatárának darabjaiból aránylag több van benne, mint a legtöbb kéziratban. Sőt a mint láttuk, három oly darab is, a mely másutt seholsem található meg az eddig ismeretes *Gesta*-kéziratokban. Ebből azonban *Holkot*nak a *Gestához* való viszonyát ille-

* Codexünknek a vulgaris szöveghez és a legrégibb kézirathoz való viszonyát illetőleg v. ö. még a 68—71. lapon levő táblázatot.

tőleg már csak azért sem lehet semmit sem következtetnünk, minthogy a mi kéziratunk nagyon fiatal volta mellett ennél már sokkal lehetségesebb az, a mi pl. az 1342. évi innsbrucki kéziratnál bajosan volt feltehető, hogy t. i. a Holcottal közös darabok egyenesen az ő Moralitasaiból kerültek a Gesták közé. Sőt erre látszik, legalább a mi kéziratunkat illetőleg vallani már az is, hogy ép ezen darabok szövege nálunk jellemző eltéréseket mutat a vulgaris szövegtől ott is, a hol különben az illető darab ebben is megvan, s hogy ez eltérések ilyenkor inkább a Holcott-féle gyűjtemény szövegéhez szítanak.

A mi pedig az innsbrucki legrégibb kézírathoz való viszonyt e szempontból illeti, erre nézve az a legjellemzőbb, hogy a Holcottból vett, vagy legalább is vele egyező darabok egy egész összefüggő (legalább sorrendileg kapcsolatos) kis láncolata (a 142—149. sz. történet a mi kéziratunkban) az innsbruckiból teljesen hiányzik. Másfelől pedig nem egyszer feltűnő a történetek egy részének sorrendjében éppen ezzel az innsbrucki kézirattal az egyezés, mint pl. a következő esetekben:

Sztárai: 7 — 13 = Dick: 175—182 (a 178. e sorból kiesik).

“ 27—30 = “ 20, 22—24.

“ 32—35 = “ 25—28.

“ 60—71 = “ 193—207 (a 195. 198. és 205. e sorból kiesik).

“ 75—77 = “ 214—216.

“ 107—116 = “ 30—41 (a 32. és 37. e sorból kiesik).

“ 150—158 = “ 43—54 (a 44., 47., 51. e sorból kiesik).

Olyan hosszabb sorozat, a melyben a mi szövegünk az Oesterley-féle kiadás vulgaris részének és egyúttal a

legrégibb kéziratnak egy-egy lánczolatával is egyezik, csak egy van és ez a következő:

Sztárai: 14—21 = Oesterley-Dick: 1—8.

Holott már a másik ehhez némileg hasonló a következő kis eltérést mutatja:

Sztárai: 1—6 = Oesterley: 9—14 = Dick: 9, 11, 10, 12—14.

Kéziratunkban a történetek sorrendjét illetőleg egyáltalán szembetűnő a rendezőnek az a törekvése, hogy lehetőleg a hasonló bekezdésű történeteket kapcsolja egymás mellé, a minek nyomai más Gesta-kéziratokban is mutatkoznak ugyan, de tán sehol sem oly felötlő módon, mint a mi codexünkben.

A mi végül a kézirat szövegét közelebbről illeti, az több esetben mutat hasonlóságot az Oesterley-féléhez, mint a Dick kiadásában megjelent innsbrucki kéziratéhoz; de azért oly esetek sem épen ritkák, a mikor jellemző eltérések találhatók a vulgaris szövegtől és egyúttal egyezések mutatkoznak a Dick-félével. Egy harmadik rendje az eseteknek az, a melyekben a mi codexünk mind az Oesterley, mind a Dick szövegétől elüt; de az eddig rendelkezésemre álló szövegkritikai anyag e részben még sokkal csekélyebb, hogysem belőle bármiféle következtetést lehetne vonni. Hacsak azt az egyet nem, hogy *codexünk minden valószínűség szerint egy oly régibb kézirat másolata, a mely a Gestának legalább is kétféle redactióját contaminálta; még pedig egy olyant, a mely a Dick-féle kézirat-család közeli rokona lehetett, és egy olyant, a mely a vulgaris szöveg alapjául szolgálhatott.*

Ez utóbbit Oesterley az eddig csak hirükből ismert vatikáni két kézirat egyikében (a nála LXXXII. sz. alatt említett Montfaucon bibl. bibl. I, 17, no. 172.) sejtette, a mely a másikkal együtt Krisztina svéd királynő birtoká-

ból került a pápai könyvtárba de eddig nem volt felkutatható. Addig is, a míg ez vagy más, a vulgaris szöveg elrendezéséhez és tartalmához hasonlóbb kézirat elő nem kerül, a mi codexünknek ezzel 140 darabban egyező törzse nagyon is feltűnő jelenség, a mely a szövegnek részletekben is hozzá nagyon közeljáró volta mellett, fent kimondott feltevésünket látszik támogatni.

A G. R. kontinentális kézadatainak e futólagos áttekintése után most már áttérhetünk az *angolországi* latin Gesta-codexekre.

Ezeket régebben a tőlük függő ó-angol fordításokkal (ill. egyazon fordítás változataival) együtt, melyekről alább lesz szó, a Gesta egy egészen önálló angolországi redactiójának tartották, a mi azonban a szárazföldi kéziratok nagyobb tömegével történt összevetésük óta (s ez főkép Oesterley érdeme) elejtendő föltevésnek bizonyult. Legtöbb oly fejezetük ugyanis, a melyet azelőtt, a míg csak kevesebb kontinentális kézirat és leginkább csak a vulgaris szöveg tartalma volt ismeretes, csakis ez angolországi kézirat-család sajátjának hittek, — Oesterley egybevetései alapján a németországi s egyéb codexekben is megkerült. Mindazonáltal e kéziratok, ha nem is teljesen önálló, de mégis több szempontból különváló csoportot alkotnak, melynek legépebb tagjai 101—103 történetet foglalnak magukba. E fejezeteknek csekély eltérésekkel nagyon mégis feltűnően egyező sorrendje majdnem kivétel nélkül az 1489. évi német kiadás 81. számú történetével kezdődik, a mely szintén egyike a vulgaris szövegben fel nem lelhető daraboknak, de már a legrégibb innsbrucki kéziratban, valamint a mi Sztárai-codexünkben is nem is egy, hanem két változattal szerepel. (Oest. 196. v. ö. 262. = Dick 146. v. ö. 54. = Sztáray 132. v. ö. 158.)

A legteljesebb londoni kézirat (Cod. Londin. Bibl.

Harl. 2270, fol. = Oest. LXXXVI.) 103 története * közül 28 nincsen meg a vulgaris szövegben. Ezekből kettő a VII Sap. (31. Amantes, 32. Canis), hat az 1489. évi német kiadásra (1=81, 18=59, 46=62, 47=34, 48=68, 71=34), a többi húsz pedig az Oesterley-féle kiadás appendixében közölt extravagansokra esik, a melyeknek azonban majdnem a fele, ú. m. kilencz történet, már a legrégebb innsbrucki kéziratban is fellelhető. (Ezek: anglo-lat. 36, 44, 68, 81, 82, 84, 92, 99, 101 = Dick 107, 195, 158, 217, 213, 212, 216, 218, 150.) A többinek egy része is megvan a kontinentális kéziratokban, s így Maddennek, a ki ez angol-oroszági kéziratcsaláddal legelsőül tüzetesebben foglalkozott, az a feltevése, a mely szerint e család a Gesta egy egészen önálló angol redactiója volna, alig tartható. Illetőleg csak azon esetben lenne valószínű, ha azt egyéb okok, pl. a szövegnek a kontinentális kéziratoktól való jellemzőbb eltérései támogatnák. A mi ily eltérés azonban van, ahhoz egészen hasonlókat látunk a szárazföldi codex-családok, sőt azoknak egyes tagjai között is.

Maradna még — s ez esetleg döntő súlyú lehetne e kérdésben — a kéziratok kora s annak a legrégebb szárazföldi kéziratok keltéhez való viszonya. De minthogy az anglo-latin s a belőlük származó angol kéziratok egyikéből sem mutatható ki, hogy régibb az 1342. évi innsbrucki kéziratnál; sőt háromnak kivételével mind a XV. századból valók: ebből sem kínálkozik semmiféle oly következtetés, a mely Madden föltevése mellett szólna. Az anglo-latin kézirat-család tehát csak úgy viszonylik a szárazföldiekhez, mint ezek egymáshoz, s az egész gyűjtemény eredetibb, vagy éppenséggel őseredetű törzséhez sem áll

* OESTERLEYNél csak 102, de a 77. a) és b) két történetet foglal magába.

közelebb annak szárazföldi ágainál. Sőt a benne említett római császárok nevei talán egyik kézirat-csoportban sem mutatnak nagyobb elhajlást a történelmiektől; s így e tekintetben ez a codex-család is nagyon távol esik attól a feltehető eredeti szerkezettől, a mely talán még némi joggal viselte a hagyományosan tovább öröklődő, de hovatovább mind kevesebb alappal bíró «*Gesta Romanorum*» czímet.*

B) A legrégebbi kézirat és a hozzá fűződő kérdések.

A Dick kiadásában megjelent innsbrucki kézirat a csekély számú XIV. századi Gesta-codexek közül mindenesetre az, a mely a legrégebbi biztos keletű. A végén ugyanis, még pedig a Gestával ugyanegy kéztől származó VII Sap. történetei után, ezt olvassuk: *Finitus est iste liber anno domini 1000° 300° 42° 3° nonis septembribus*. A G. R. elbeszélései rendszeren *gestum* (néha *nota* v. *notabilis*) jelzéssel vannak az egyetlen kivétellel mindenütt hozzájuk fűződő tanulástól megkülönböztetve, a melynek e kéziratban (ép úgy mint a VII Sap. legtöbb kéziratában) *reductio* a neve. A vallás-erkölcsi tanulások tehát, mint látható, a G. R. már e legrégebbi szerkezetének is lényeges

* Az OESTERLEYNÉL LXXXVI. sz. a. lajstromozott londoni kéziratban pl. a következő furesánál-furesább római császárnevek fordulnak elő: 1. Anselmus, 4. Ganterus, 11. Betoldus, 14. Folliculus, 17. Benoppus, 18. Polencius, 19. Agios, 22. Ancolinus, 23. Caelides, 26. Bononius, 30. Averoy, 34. Ensonnanus, 38. Perloamus, 54. Godfridus, 56. Dolfinus, 60. Dranicus, 62. Emas, 63. Alipodius, 70. Josias, 73. Boemius, 79. Miremius, 80. Olimpus, 83. Calopodius, 86. Lenticulus, 92. Flosculus, 93. Cronomius, 94. Leuncius, 95. Dunstanus. 97. Onias, 101. Menelaus, 102. Ciclades, stb. Elképzelhető, hogy hány másolat közbejöttével romlottak a részben még e torzításokon át is felismerhető eredeti nevek (ha nem is éppen historiai római cäsarok nevei) idáig!

tartozékai, s csak alig számbavehető néhány kivételes esetben hiányoznak a Gesta többi szerkezeteiben is.*

Csodálatos mégis, hogy e tanulságok érdemét — a saját hibáján kívül — miért kellett éppen a mi Hallerünknek egy ideig bitorolnia, legalább a Hármas Istoriáról szóló magyar irodalom egy részében. Ez a mese Toldy Ferencztől ered, a kinek «A magy. költészet története» I. kötetében a 83. lapon egyelőre csak bizonytalan feltevésként lép fel; de Gregussnak Toldy könyve nyomán haladó egyik ujságcikkelyében (a Pesti Napló 1854. 263. sz. tárczája) már határozottabb alakot ölt.** Váczy i. h. 259. l. magyarázatát igyekszik adni e különös irodalomtörténeti mende-mondának, s Toldy azon állítását, a mely szerint a kérdéses tanulságok «a Gesták általa ismert szerkezeteiben hiányzanak», a Grässe-féle kiadásra vonatkoztatja. Pedig Grässe kétkötetes munkájában, melynek czíme alább következik, az Előszó VII. lapján egész világosan mondja,

* Így pl. az OESTERLEYNÉL CXXXI. és CXXXIV. sz. a. említett német és a CXXXVIII. sz. angol kéziratban. Talán ez az utóbbi vezette Grässet az ő Gesta-fordítása II. 302. lapján arra a helytelen állításra, hogy az angol kéztől eredő valamennyi kéziratban hiányzanak a tanulságok. Grässe különben az angolországi Gesta-kéziratok tartalmát csak a Swan-féle fordítás és a Douce (Illustr. of Shakesp.) kivonataiból ismerte.

** TOLDY i. h. még csak ezt írja: „... a legérdekesb ... a másolik könyv, mely nem egyéb a «Római Gesták» itt-ott rövidített s változtatott fordításánál, *megtoldva mindenik erkölcsi és vallási tanúsággal: mely utóbbiak, nem tudom, Halleréi-e*, de a Gesták általam ismert szerkezeteiben hiányzanak.” GREGUSS id. cikkelye már határozottabban szól: «... a római gesták magyarártása, 181 elbeszélés, melyeket a fordító itt-ott rövidített, változtatott és keresztény vallási magyarázatokkal megtoldott.» Ez állítások még egyebekben is helyreigazításra szorulnak, a mire alább még rá térünk.

hogy: Gewiss muss aber jeder zugeben, dass durchgängig ein gesunder Sinn und eine reine Moral aus allen diesen Erzählungen hervorblickt, so dass also *die Freiheit, welche ich mir genommen habe, die Moralisationen wegzulassen, wohl Entschuldigung finden wird.*» Azt ugyan aligha fogja valaki mondhatni, hogy a G. R. történeteinek «önként kitetsző» erkölcsi tanúsága teszi a hozzájuk fűzött moralizációk elhagyását menthetővé; de hogy Grässe idézett szavai nem vezethették Toldyt félre, az már kétségtelen. Fel kell tehát tennünk, ha Váczy magyarázatát akarjuk elfogadni, hogy irodalomtörténet-íróink atyamestere a Gesta nála említett «szerkezetei» helyett csak az *egy* Grässe-féle fordítást ismerte; holott úgy az akadémiai, mint az egyetemi és a múzeumi könyvtárban a vulgaris szöveg akárhány kiadása állott rendelkezésére. Továbbá még a Grässe fordításába is csak nagyon sebtében kellett volna bekukkantania, hogy az Előszó idézett szavai a figyelmét elkerülhessék.

Mennyire hozzája tartoznak különben a Gesta legrégebb szerkezeteihez e vallás-erkölcsi tanúságok, az egyebek közt már a gyűjtemény sokféle változatú címéből is kitetszik. E cím a legrégebb kéziratban a következő: *Hic incipiunt Gesta Imperatorum moralizata ac declamacione* * *Senece et Johannis*. A záradék pedig így szól: *Expliciunt gesta imperatorum moralizata a quodam fratre de ordine Minorum*. Ugyanígy az innsbruckihoz legközelebb álló 1419. évi müncheni kéziratban (Oest. LXVI. és Dick A.), valamint az Oesterleynél XXXVII. sz. a. említett Cod. Wallerst. II. lat. 8, quart. (XV. század) végén, a hol még ezzel van megtoldva: *secundum spirituale intellectum*.

* Talán corruptela ebből: *declamationes*. Vagy pedig az *ac h. ex* olvasandó?

E záradék azért fontos, mert magukban a Gesta-kéziratokban ezen kívül más utalás, vagy csak a legtávolabbi célzás a mű egybeszerkesztőjére nem található. Persze hogy ez is vajmi keveset ér; először is mert roppant háttározatlan, másodszor pedig mert, ki tudja, megbízható-e? Megbízhatósága mellett csak az az egy körülmény látszik némi kis súlylyal latba esni, hogy a Gesta keletkezésének korához kimutathatólag legközelebb eső kéziratban is benne van. A kik azonban a Gesta korának és szerzőjének sokat vitatott kérdésével újabban foglalkoztak, a mióta t. i. ez adat ismeretes, úgy látszik, semmi fontosságot sem tulajdonítottak ezen «explicit»-nek, a melyből pedig, ha ugyan megbízható, annyi mindenesetre kitetszik, hogy a Gesta alsó korhatára semmiesetre sem tehető az Assisi Szt. Ferencz rendjének megalapítása elé, tehát 1215-nél régibb időbe. Sőt ha valóban a fratres minores rendje egy tagjának köszönheti a gyűjtemény a tanulságok kedvéért való egybeszerkesztését s magukat e tanulságokat, akkor valószínűleg csak a rend megszilárdulásának és nagyobb kiterjeszkedésének idejéből, tehát a *XIII. század második feléből* való.

Ennyire különben egyéb okokból is visszatolható a Gesta keletkezésének egy ideig nagyon is magasra, t. i. egész a XIV. század elejére tett alsó korhatára. A felsőt ugyanis elég biztosan megjelöli a legrégibb innsbrucki kézirat, a mely már maga is meglehetősen távolesőnek látszik az eredeti szerkezettől, mint azt már fentebb említett jelzékei mutatják. Az alsó azonban egymástól igen messze fekvő végletek közt ingadozott. Így Tyrwhitt 1775-ben, majd 1798-ban megjelent Chaucer-kiadásának jegyzeteiben (IV. 331) a Gesta keletkezésének korául a XII. század végét, vagy a XIII.-nak elejét jelölte meg, a mivel szem-

ben Warton * és Douce ** a XIV. század első felénél nem tartják régibbnek e fölötté népszerű példázat-gyűjteményt.

Szerintünk épen nagy népszerűsége és más hasonló gyűjteményeknél (a Hét bölcs mestert mindig kivéve) sokkal nagyobb és gyorsabb elterjedése szólhatna a mellett, hogy az 1342. évi kézirat explicitjének hitelt adva, a Gesta szerkesztőjét csakugyan a Ferencz-rendiek sorában keressük. Igaz, hogy *csak* ez alapon a Domokos-rend is sorompóba léphetne a szerzőségért, mert ennek meg épen-séggel a prédikálás volt alapításától fogva az egyik kitű-zött főcélja; a Gesta pedig, a mint már mindjárt látni fogjuk, első sorban a prédikátorok számára való kényel-mes példázatgyűjteménynek készült; tehát azon közép-kori munkák nagy számából való, a melyek egybeállítása különféle szempontok szerinti rendezése, egyrésztől bőví-tése és kitoldása, másfelől pedig kivonatolása és rövidítése körül főkép az «ordo prædicatorum» tagjainak szorgalma buzgólkodott. Nem mintha más, régibb és tudósabb szer-zetek tagjai e téren szintén nem versengtek volna velük; sőt meg is előzték őket rajta. De ezeknek a munkáit épen aránylag valamivel magasb színvonaluk különbözteti meg általában a Gesta Romanorum-tól, a mely már eredete szerint is nem tudós és még középkori mértékkel mérve sem művelt, hanem igazán olyan olvasók, vagy inkább hallgatóság elé lehetelt szánva, a minőnek lelki szükség-leiről gondoskodni főkép a Szt. Domokos és Szt. Ferencz tanítványainak volt a hivatásuk.

Hogy a Gesta és más hozzá hasonló gyűjtemények

* History of English poetry, alább i. h.

** Illustrations of Shakespeare, 1. kiad. 333—428., 2. kiad. (1839) 519. s k. ll. (Brunet, Violier, VII. és Grässe, Gesta Rom. 2. kiad. 290—292.)

sűrű keletkezésére és széles körben való elterjedésére csakugyan mily kedvező volt a Szt. Domokos és Szt. Ferencz egykorú két rendjének bámulatosan gyors fejlődése, azt tán senki se bizonyítja szembeszökőbben, mint épen egy Domokos-rendű szerzetes, a XIII. században élt *Stephanus de Borbone* (Étienne de Bourbon), a ki «*Tractatus de diversis materiis praedicabilibus*» című munkájában * a Gestához nagyon hasonló, csak rendszeresebb példatárt állított össze. Ennek előszavában igen jellemzőn nyilatkozik az ilyféle gyűjtemények czéljáról és hasznáról, midőn egyebek közt így szól (4. l.): «... quia autem ad (t. i. az erkölcsi tanulság) suggerenda et ingerenda et imprimenda in humanis cordibus maxime valent exempla, que maxime erudiunt simplicium hominum ruditatem, et faciliorem et longiorem ingerunt et imprimunt in memoria tenacitatem (magis, ut probat beatus Gregorius in *Dyalogorum* libro, docent facta quam verba et magis movent exempla quam predicamenta); ideo summa Dei sapientia, Christus Jhesus, primo docuit factis quam verbis, et subtilitatem predicationis et doctrine grossam quasi corpoream et visibilem reddidit, muniens et vestiens eam diversis similitudinibus, parabolis, miraculis et exemplis, ut ejus doctrina cicius caperetur, facilius cognosceretur, fortius in memoria retineretur et efficacius opere adimpleretur.» Alább pedig (13. l.): «Propter hanc tantam utilitatem exemplorum . . . beatus pater noster Dominicus ** apud

* Bő kivonatát l. LECOY DE LA MARCHE, *Anecdotes historiques, légendes et apologues tirés du recueil inédit d'Étienne de Bourbon*. Publiés pour la Soc. de l'hist. de France. Paris, Renouard, 1877.

** Kinek a szerző még kortársa volt, mert Szt. Domonkos, 1170—1221 élt, Steph. de Borbone pedig 1190—1195 közt született és 1261 táján halt meg.

omnes et de omni materia habundabat in loquendo verbis edificatoriis et exemplis, ut dicitur in Vita ipsius ....»

A dominikánusok tehát egyenesen rendjük alapítójának buzditó példájára, távolabbról pedig — ép úgy mint a mi Hallerünk (l. e Bev. 9. l.) — magára az Üdvözítőre hivatkoztak, midőn szent-beszédekbe mentül sűrűbben szőtték be a tanulság okáért mindenünnen összeszedett meséket, parabolákat, adomákat és részben igazán meg is történt dolgoknak elbeszéléseit. Hogy e tekintetben épen nem voltak válogatóságok, az már a kor szellemében leli magyarázatát és mentségét, bár előttünk sokszor vajmi visszatetsző példákban nyilvánul. Mert hogy a középkorban mi mindent nem *moralizáltak*, arról nekünk, mai embereknek, a kiknek izlése az oktató költészettől nem egész aptalanul irtózik, fogalmunk sincsen. A középkor uralkodó felfogása szerint (és ez korántsem kizárólag keresztény felfogás) az egész természet, vagyis az istennek minden teremtménye arra való, hogy az embert példájával vallás-erkölcsös életre tanítsa.* E felfogás már az alexandriai görögségnél megelérhető s egyrészt innen megy át az egyházatyák irataiba, de a talmudba, valamint az arabs vallás-erkölcsi s vallásbölcseleti irodalomba is. Különben az eredete még az Alexandriánál is távolabbi keletre nyúlik vissza, és a buddhista térítők példázatos tanításmódjánál is régibb, mert már itt is a brahmanok ősi gyakorlatának kitaposott nyomán halad.

A keresztény egyháztanítók kivált Jób könyvének egy sokat idézett helyére** hivatkozva igazolták e felfogásuk

* Egy középkori francia *Bestiaire*-ben pl. ezt olvassuk: «toute la creature que Dieu crea en terre, crea il pour home et pour prendre essample de creance et de foi en elle».

** «Nimirum interroga iumenta, et docebunt te, et volatilia

helyességét, s erre hivatkozik a Ferencz-rendi *Bozon* Miklós is (1320 táján) moralizált elbeszéléseinek előszavában. Ilyenformán a szentírás hitelére támaszkodva, fel is használtak erkölctanítói céljukra mindent, az ily célra képtelenebb dolgot is. Fel az egész állat-, növény- és ásványországot, természetesen a középkor naiv tudakosságával, a mely készpénznek veszi pl. Plinius minden meséjét s különben is mindig hajlandóbb a csodálatosat, a furcsát és rendkívülit, szóval a hihetetlent, mint a hihetőt, a szemmelláthatót és kézzelfoghatót elhinni. Kipéldázták nemcsak a kertészetet, a szakácsmesterséget, a vadászatot, a nyelvtant és a sakkjátékot, hanem még a naptárt és az *abc*-t is. Minden betűnek, sőt az íráspontozásnak is megkeresték s meg is találták a titkos erkölcsi értelmét. Így pl. a *Senefiance de l'ABC* (Az abc értelme) című középkori francia költemény az *a* betűben, «a melyet csak tátott szájjal lehet kiejteni», a kapzsi és mindig csak több vagyongra áhítózó főpapokat látja jelképezve,* s így tovább.

Hasonló szellemben értették és magyarázgatták az ókori írókat, közülök elég sajtászerűn még a legkevésbé moralis» tartalmúakat, mint például Ovidiust ** is! Maga Petrarca, a kit már a humanismus úttörői közt dicsőít méltán az utókor, még annyira századának a fia e tekintetben,

cœli et indicabunt tibi. Loquere terræ et respondebit tibi, et narrabunt pisces maris. (Job, XII. 7., 8.)

* A veut toz tans c'om la bouche œvre;
Tuit prelat beent a ceste œvre,
De ce ne sont mie a aprendre,
Que tout adès beent a prendre.

** *Metamorphosis Ovidiana moraliter explicata*, Páris 1509. Francia fordítása még előbb jelent meg Brüggében, 1484. A sajtáságos munka a XIV. századból való s Walleys v. Valois Tamás a szerzője. Nagy kedveltségét bizonyítja, hogy az 1509. évi kiadást hat-hat évi időközökben két másik követte. (Brunet i. h. XXI.)

hogy allegorikai magyarázatokkal kíséri az Aeneist és Vergilius pásztorkölteményeit. Ez allegorizálás és allegorizálás, sőt valóságos symbolum-hajhászat különben annyira nem kizárólag a keresztény középkor sajátja, hogy azt nemcsak megelőzi jóval, de túl is éli. Csakhogy soha és sehol annyira túl nem hajtották és oly bőségesen ki nem aknázták, mint a scholasticismus virágkorában és kivált e virágzás legtermőbb földjén : Franciaországban.

Nem csoda tehát, hogy a Gesta szerzőjét, ha ugyan itt szerzőről szó lehet, szintén a francia kolostorok valamelyikében is keresték már, a kik e máig megoldatlan kérdéssel elég régóta foglalkoznak. E véleményük támogatására a szöveg kétségtelen gallicismusait is fel szokták sorolni, a minőkből Brunet is idéz néhányat a G. R. régi francia fordításának (l. alább) új kiadásához írt bevezetésében (XI. l.). De ezek egy része a középkori latinság általános sajátosságai közé tartozik; a többivel szemben pedig legalább is ugyanannyi, ha nem több anglicismust és germanismust lehetne állítani. A szöveg ily szempontból való átvizsgálása különben már csak azért sem ígér semmi megbízható eredményt, mivel már láttuk, milyen távol áll már a legrégibb kézirat is az eredeti szerkezettől; meg hogy minő nagy szabadsággal bántak el a kéziratokkal a másolók, a kiknek majdnem mindenike átdolgozója és bővítője, vagy rövidítője is volt egyúttal az előtte lévő redactionnak.

De nemcsak ily határozatlan alakban, hanem neveket említve is Franciaországnak próbálta két író a Gesta dicsőségét odaítélni, a nélkül azonban, hogy e kísérletük a komolyabb bírálatot kiállotta volna.

Glassius Salamon 1623 körül írt «Philologiae sacrae libri quinque» czímű, egyházi írókat tárgyaló munkája 1680. és 1711. évi amsterdami kiadásának 200. lapján

egyenesen Petrus *Berchoriust* (Berchoire, Bercheure, v. Bersuire, Berquire), a párisi Saint-Eloi benzés-kolostor perjelét (szül. 1300 körül s megh. 1362-ben) nevezi meg a G. R. szerzőjéül; helyesebben neki tulajdonítja a gyűjtemény történeteinek valláserkölesi tanulságait, a mint hogy voltaképen csakis ezeknek a szerzőségéről lehet szó; mert az elbeszélések maguk úgy is inkább az egész középkor latin példázat- és ú. n. történet-irodalmának közkincesül tekinthetők. A gothai theologus semmivel sem támogatja ez ismeretlen eredetű állítását, a melynek védelmére a Berchorius szerzőségét vitatók (l. különösen Warton, *Hist. of Engl. poetry* T. I. p. CC.) leginkább arra szeretnek hivatkozni, hogy a Gesta írásmódja és a *Dictionarium* meg a *Reductorium morale* * tartalma és stílusa között, a melyek kétségtelenül Berchoriustól valók, feltűnő hasonlóságok mutatkoznak; továbbá hogy B. is ugyanazokat a forrásokat idézi, a melyeket a G. R.; nemkülönben hogy egyes történeteik is találkoznak, így pl. a vulg. kiadás 10., 37., 75., 107. és 160. elbeszélése, melyek közül Warton i. h. csak a 107.-et említi, de felsorolja még a G. R. 61., 155. és 158. fejezeteit, mint párhuzamosakat.

Mindezekre jól mondja Oesterley (i. h. 254.), hogy e czímen s talán több joggal akár Ceringtoni Odo, akár Jacobus de Vitriaco, akár Steph. de Borbone, vagy Johannes Junior, sőt Neckam, Bromyard vagy Holkot is megtehető a G. R. szerzőjének. Mert «ugyan ki nem mondott el a XIII. és XIV. század írói közül a Gesta stílusában írt példázatokát és történeteket, s ki nem moralizált efféléket

* Amaz betűrendes, emez pedig rendszeres bibliai encyclopædia, különösen prédikátorok számára. Teljesb czíme az elsőnek *Dictionarium morale bibliorum utriusque Testamenti*. 1474-től 1692-ig húsznál több kiadást ért.

és mi mindent nem moralizáltak e korban! Berchorius különben sehol sem nevezi magát e mű szerzőjének, s ép oly kevéssé mondja őt annak valamely kortársa; e mellett pedig legalább is két oly kéziratot ismerünk, a mely ez író virágzásának kora mögé nyúlik vissza, sőt a mű még jóval régibb voltának világos nyomai is vannak.» Ezt 1872-ben mondhatta Oesterley, a mikor az 1342. évi innsbrucki kézirat még nem volt ismeretes. Ennek fölföldözése pedig egyszerre legalább is félszázaddal visszavolta, a mint föllebb láttuk, a Gesta első szerkezeteinek alsó korhatárát, úgy, hogy azt ma már semmikép sem tehetjük a Berchorius életidejére, vagyis a XIV. század közepe tájára.

De mi még az okát is sejtjük annak a mende-mondának, a mely alighanem már Glassius * előtt is felmerült valahol, csakhogy idáig a nyoma veszett, s a mely Berchoriust teszi meg a Gesta Romanorum szerzőjének. Tudnunk kell ugyanis, hogy e czímen nemcsak a mi gyűjte-

* Grässe a G. R. német fordításához írt függelékében (II. 293. s k. II.) Glassius szavait idézve, kimutatni igyekszik, hogy Warton csak Glassiust félreértve olvashatta ki belőle Berchoriust a G. R. szerzőjének. A gothai egyháztörténetíró ugyanis i. h. csak ennyit mond: «Hoc in studio excelluit quidam Petrus Berchorius, Pictaviensis, ordinis divi Benedicti, qui peculiari libro Gesta Romanorum, nec non Legendas Patrum, aliasque aniles fabulas allegorice ac mystice exposuit». S az igaz, hogy ez ép oly jól vonatkozhatik a Berchorius Reductoriumára is, mivel abban mi is Grässevel tartunk, hogy az utána következő «nec non» miatt a «Gesta Romanorum»-ot bajos a megelőző «peculiari libro» értelmezőjének és így e könyv czímének venni. Persze, hogy e kérdés eldöntésére nem elég e másodkézből való idézet, hanem látni kellene az eredetinek interpunctióját. Annyi tény, hogy Oesterley Grässenek ezen megjegyzését nem vette figyelembe; de talán csak azért, mivel Berchorius szerzősége amúgy sem lehet ma már vita tárgya.

ményünket, hanem a római történelmet egyáltalán, különösen pedig annak Livius és az epitomator Florus szerinti előadását is szerették az egész középkoron át emlegetni. Ennek számos példáját gyűjtötték egybe már Warton és Madden s az ő munkájukat e részben kiegészítve Oesterley. (L. i. h. 254 s. k. l.) Viszont mi megtoldjuk Oesterley idevonatkozó gyűjtéseit azzal, hogy a Gesta Romanorum cserében meg olyan címhez jutott, a mely Florus munkájáról ragadhatott rá. De rá kerülhetett a mindjárt szóba hozandó Helinand világkrónikájáról is, a melyet a Dialogus creaturarum 62. fejezete e szókkal idéz: «ut narrat elynandus historiographus.»

A mi Sztárai-codexünk *liber qui vocatur Historiographus*nak címezi a G. R.-ot; s ez, úgy látszik, hazánkban nem is egészen elszigetelt jelenség, mert az esztergomi egyházmegyei könyvtár egy 1494. évi, hely nélküli 4-edr. Gesta Rom. kiadásában annak valamelyik tulajdonosa a nyomtatott cím fölé a XVI. századból eredhető írással szintén ezt jegyezte: *Historiographus*. (Florus e jelzőjét illetőleg l. a legrégibb kiadásokat Hain bibliographiai munkájának 7200—7204. sz. a.) A G. R. czime különben magukban a kéziratokban is a legnagyobb változatosságot mutatja, s a közkeletű felírás mellett vajmi gyakori (14 kézirat a XV. és 1 a XIV. századból) a *Romanorum historia mystice designata*. Igen könnyen megtörténhetett tehát, hogy valamely gondatlan életrajzíró, a ki esetleg Glassiust is félrevezette, csupán azért tette meg (esetleg a saját hibáján kívül is) Berchoriust a G. R. szerzőjének, mert feljegyezte róla, csak talán nem egészen pontosan, hogy *a tudós perjel Jó János király megbízásából francziára fordította Livius könyveit*. (Fordítása nyomtatásban is megj. Párisban 1514-ben, 3 köt.)

Egészen hasonló félreértés folytán jutott ugyanis a

G. R. szerzőségének meg nem érdemelt híréhez *Helinand*, a ki legalább korát illetőleg közelebb áll a híres gyűjtemény keletkezésének feltehető idejéhez (szül. 1150 körül s megh. 1221 és 1229 közt), azonban ma már kétségtelen, hogy csak Barbier egy még érthető botlásának köszönheti e dicsőséget. De már az alig érthető, hogy Grässe, a ki ismerhette volna Maddennek az angol Gestákhoz írt nagy tudományú bevezetését, * ennek meggyőző czáfolata ellenére is ragaszkodik e feltevéshez; sőt a mi több, annak dicsőségét Barbiertől a maga számára kobozza el! (L. Barbier, *Dict. des œuvr. anonym.* 1824., s utána Robert, *Fables inédites* 1825; v. ö. Madden i. h. *Introd.* III. note 5. és Oesterley i. h. 254. l.) Barbier azon az alapon indúlt feltevésében, hogy a «*Dialogus creaturarum moralisatus*» ** állítólagos szerzője (Nicolaus Pergamensis) a 68. párbeszédben (Oest. hozzát teszi, hogy a 64.-ben is) *Helinandot* nevezi meg a G. R. szerzőjéül. Madden azonban napnál világosabban kimutatta, hogy a «*Dial. creaturar.*» *Gesta Romanorum*-a nem a mi munkánkra, hanem *Helinand* világ-krónikájára vonatkozik.

Ha Grässe ismeri vala az Oesterleynél lajstromozott kéziratokat, akkor a föllebb már említett 1326. évi bolo-

* E már többször említett munka eredeti, 1838. évi kiadása, mely a Roxburgh Club számára készült, a kontinensen jóformán hozzáférhetetlen (csak a párisi Bibl. Nat.-ban található egy példánya), azóta azonban Sidney I. H. HERRTAGE egy új lenyomatot adott ki belőle az Early English Text Society számára 1879-ben. Én is csak ezt használtam, de ebben a bevezető tanulmányt csak kivonatossan ismerteti Herrtage.

** Első ismert kiadása 1480-ból való (Gouda, Gérard Leeu) s ezt számos más követi még a XV. század folyamán. 1500-ban Genfben új czím alatt jelenik meg, mint *Destructorium vitiorum ex similitudinum creaturarum exemplorum appropriatione per modum dialogi*. E munka is többször érintkezik a G. R. tartalmával.

gnai eredetű wolffenbütteli kéziratból (l. Oesterley i. h. 258. V. ö. Herzstein id. kiad. 4. l.) is idézhette volna a szerinte Helinand szerzősége mellett szóló adatot. Csakhogy természetesen ez sem a mi G. R.-unkra, hanem megint csak a tudós cistercita világkrónikájára értendő. S mikor az idézett codex 9. sz. története (=Dial. creatur. 68.) bekezdésében ezt olvassuk: *Elymandus in gestis romanorum narrat*, ebből csak az tűnik ki, hogy már a XIV. század elején milyen tág értelme volt ennek a címnek, a mely alá a Livius és Florus ismertebb munkái mellett kényelmesen befért akármilyen világtörténelmi mű is, minthogy természetesen annak is a fő- és legnagyobb részét a rómaiak históriája tette, különösen ennek középkori értelmében.*

A Gesta Romanorum eredeti szerkezetének összeállítója, a kitől esetleg az első gyűjtemény moralizációi is valók, egyelőre tehát a névtelenség homályában rejtőzik s lehet, hogy örökre ott is fog maradni. Különben az a szerény középkori szerzetes, kit benne minden valószínűség szerint gyaníthatunk, aligha is áhítozott irodalmi hírnévre, midőn épületes célú munkáját más hasonlókból, részben még a saját kortársainak rokon tárgyú és szellemű könyveiből összetákolta. Ilyenekben legalább nem lehetett szegény az a jóformán stereotyp tartalmú kolostori

* Különös, hogy Nemzeti Múzeumunk ősnymtatványainak jegyzéke (570. sz.) is Helinandnak (még pedig a bolognai származású codex corruptelájával írva, *Elimandus*-nak) tulajdonítja a G. R. szerzőségét. Itt említjük meg még azt a teljesen légből kapott és a kérdés körüli tökéletes tájékoztatlanságra valló feltevést, a mely a Nemz. Múz. egyik Gesta-példánya (a csonka 1508. évi hagenai) elején olvasható, L. Nemes Sámuel kézirati «megjedzése»-ként, hogy t. i. a G. R. szerzője nem más, mint a mi Temesvári Pelbártunk! (Élt a XV. század második felében!)

könyvtár, a honnan műve anyagát merítette s a melynek egy igen tanulságos, mert egyúttal a G. R. forrásainak jegyzékével sokszorosán találkozó lajstromát olvassuk a már egyszer idézett Stephanus de Borbone erkölcsi tanulságú példázatainak előszavában. (L. *Lecoy de la Marche*, *Anecdotes historiques, légendes et apologues tirés du recueil inédit d'Étienne de Bourbon*, Prologus 5—8. l.)

Ez a jegyzék három főbb kategoriára osztható munkákat foglal magába. Az *elsőbe* az ó-kori¹ profán írók tartoznak, a kiket azonban a G. R. rendesen csak másod-, sőt ki tudja, néha hányadik kézből s többnyire nem is helyesen idéz. Oesterley forrásjegyzéke e részben jó útmutató a további behatóbb kutatás számára, a mely azonban minden egyes történetre nézve tömérdek utánjárást kívánna, ha feladatául azt tűzné ki, hogy ne csak a legrégibb elérhető forrást nevezze meg, hanem azt is kiderítse, miféle közbenső csatornákon át s fokról-fokra milyen átalakulásokat szenvedve jutott annak tartalma a Gestákba.

Azok az *ó-kori profán írók*, a kiknek műveiből a G. R. legrégibb kéziratában foglalt történetek² akár egyenesen, akár közvetve származnak, vagy a kiknek (Oesterley kiadásában a «*Nachweisungen*» alatt) idézett helyeivel legalább e történetek párhuzamosak, a következők:³

¹ Korhatár körülbelül a Kr. u. VI. század eleje.

² A G. R. melletti számok az Oesterley-féle kiadás (1—181. a vulgaris szöveg, azontúl a toldalék) számai, de a 208. kivételével (a mely = Sztárai 146) csupa oly fejezetekre vonatkoznak, a melyek a legrégibb kéziratban is megvannak.

³ Ez idézetek egy részének pontosságáért Oesterleyre kell hárítanom a felelősséget, minthogy valamennyit ellenőriznem e kiadás alkalmából nem lehetett feladatomban.

Aelianus: Var. hist. 1, 20. etc.	---	---	= G. R.	8.
" " " 13, 24.	---	---	= " "	50.
" " " 15, 21.	---	---	= " "	139 (145).
" " " 13, 45.	---	---	= " "	148.
" " " 13, 23.	---	---	= " "	169.
Ammianus Marcellinus 29, 2.	---	---	= " "	237.
Apollodorus 3, 92.	---	---	= " "	60.
" 3, 13, 7.	---	---	= " "	156.
" 3, 12.	---	---	= " "	158.
Aristophanes: Aves 652.	---	---	= " "	105.
" Thesmoph. 498.	---	---	= " "	123.
Aristoteles: Rhetor. 2, 20.	---	---	= " "	51.
" Hist. anim. 6, 2, 9.	---	---	= " "	82 (181).
" De mirab. 127, 136.	---	---	= " "	253.
* " Secretum secretor. (ed. Achil- linus, Op. septisegm. fol. 6. Paris 1529): 15, 28.	---	---	= " "	11.
Arrianus: Alex. 5, 2.	---	---	= " "	36. <i>b</i>)
Aurelius Victor: De viris. illustr. 43.	---	---	= " "	52.
" " " " " 9.	---	---	= " "	135.
" " " " " 19.(app.)	---	---	= " "	137.
Boëthius: Cons. philos. 3.	---	---	= " "	143.
Callimachus fragm. (Bentl.) 119; 194.	---	---	= " "	48.
Cicero: De oratore 2, 69, 278.	---	---	= " "	33.
" Verr. accus. 4, 33, 73.	---	---	= " "	48.
" De legib. 1, 22, 56.	---	---	= " "	50.
" De divin. 1, 18, 36.	---	---	= " "	92.
" " " 2, 29, 62.	---	---	= " "	92.
" Tuscul. 5, 22. cf. De off. 3, 10, 45)	---	---	= " "	108.
" " 2, 7, 17.	---	---	= " "	48.
" " 5, 26, 75.	---	---	= " "	48.
" " 5, 21.	---	---	= " "	143.
" " 5, 32.	---	---	= " "	183.
" De finib. 5, 28, 83.	---	---	= " "	48.
" " " 5, 22, 68.	---	---	= " "	135.
" De republ. 3.	---	---	= " "	146.
" In Pison. 18, 42.	---	---	= " "	48.
Claudianus: In Rufin. 1, 253.	---	---	= " "	48.
Dio Cassius 315.	---	---	= " "	21.

Dio Cassius	57.	...	=	G. R.	44.
"	"	34; fr. 24, 3.	...	"	" 135.
"	exc. Valer.	16, s. 148.	...	"	" 137.
Diodorus	13, 211.	...	=	"	" 48.
"	...	...	=	"	" 149.
Diogenes Laert.	6, 2, 52.	...	=	"	" 33.
"	"	Thales	...	"	" 208.
(Sztár. 146.)					
Dionysius	2, 42.	...	=	"	" 43.
"	4, 65.	...	=	"	" 135.
"	8, 1 s köv.	...	=	"	" 137.
Eutropius	1, 8.	...	=	"	" 135.
Frontinus	3, 13, 3; 4, 7 (cf. Aen. Tactic.				
	31, 8.)	...	=	"	" 21.
"	2, 5, 12 (cf. 2, 2.)	...	=	"	" 88.
"	3, 6, 7.	...	=	"	" 152.
Gellius (Aulus): Noct. Attic.	17, 16.	...	=	"	" 11.
"	"	" 5, 2.	...	"	" 36.b)
"	"	" 5, 14, 40.	...	"	" 104.
"	"	" 1, 23.	...	"	" 126.
"	"	" 16, 19.	...	"	" 148.
Heracides Pont. de reb. publ. fr.	36.	...	=	"	" 48.
Herodotos	7, 239.	...	=	"	" 21.
"	5, 25.	...	=	"	" 29.
"	1, 13, 141.	...	=	"	" 85.
"	1, 207; 211.	...	=	"	" 88.
"	1, 83.	...	=	"	" 148.
"	1, 65.	...	=	"	" 169.
"	4, 191.	...	=	"	" 175.
"	3, 84—87.	...	=	"	" 270.
Homerus: Odyss.	12, 39—55; 167—200.	...	=	"	" 237.
Horatius: Ep.	1, 2, 58.	...	=	"	" 48.
"	Od. 3, 1, 17.	...	=	"	" 143.
Hyginus: Fab.	99; 174; 185; 270.	...	=	"	" 60.
"	42.	...	=	"	" 63.
"	257. c. (ed. Schmidt)	...	=	"	" 108.
"	195.	...	=	"	" 148.
"	96.	...	=	"	" 156.
Josephus Flavius: Antiqu.	18, 6, 5.	...	=	"	" 51.

Julius Africanus: 53.	=	G. R.	21.
Julius Valerius, Alex. (ed. Mai 1817.)	=	" "	36.b)
" " 2, 15.	=	" "	198.
Justinus 2, 10. (cf. 1, 5; 21, 6.)	=	" "	21.
" 2, 6; 7.	=	" "	41.
" 8.	=	" "	149.
" 3, 3.	=	" "	169.
" 1, 10.	=	" "	270.
Juvenalis (Schol. ad. Sat. 6, 486.)	=	" "	48.
Livius 7, 6.	=	" "	43.
" 22, 23.	=	" "	52.
" 1, 57. s köv.	=	" "	135.
" 2, 35—40.	=	" "	137.
Lucanus: Pharsal. 1, 182—193.	=	" "	19.
" " 10, ...	=	" "	29.
Lucianus, De morte Peregrini	=	" "	48.
" Abdicatus	=	" "	112.
Macrobius, Sat. 1, 6, 20.	=	" "	126.
" Somn. Scip. 1, 10.	=	" "	143.
Ovidius, Fast. 6, 397.	=	" "	43.
" " 2, 719.	=	" "	135.
" " 2, 79—118.	=	" "	148.
" Metam. 10, 560.	=	" "	60.
" " 1, 624.	=	" "	111.
" Ars am. 1, 653 (cf. Trist. 3, 11, 51; 5, 1, 53; 5, 12, 47.)	=	" "	48.
Pseudo-Ovid., De vetula, 1. (Swan II, 504.)	=	" "	166.
Schol. ad Ovid. ad Ibin 439; 441.	=	" "	48.
Persius, Sat. 3, 40.	=	" "	143.
" " 3, 39.	=	" "	48.
Petronius, 51. (Oest.-nél hibásan 57.)	=	" "	44.
Pindaros, Pyth. 1, 94.	=	" "	48.
Plinius: Hist. nat. 10, 80. (cf. 20, 13.)	=	" "	99.
" " " 52, 2.	=	" "	10.
" " " 25, 2, 3.	=	" "	11.
" " " 8, 64, 42.	=	" "	36.b)
" " " 36, 21.	=	" "	37.
" " " 10, 53.	=	" "	38.

Plinius: Hist. nat. 15, 18.	==	G. R.	43.
" " " 36, 26.	==	" "	44.
" " " 34, 8.	==	" "	48.
" " " 9, 8.	==	" "	148.
" " " 2, 103. (cf. 31, 2.)	==	" "	150.
" " " 7, 2. (cf. 6, 2.)	==	" "	175.
" " " 8, 23.	==	" "	176.b)(185)
" " " 8, 16.	==	" "	181. (82)
" " " 29, 4 (23)	==	" "	185.
" " " 7, 36	==	" "	215.
" " " 37, 15.	==	" "	245.
" " " 2, 106; 31, 6—20.	==	" "	253.
" " " 9, 8.	==	" "	267.
Plutarchos, Anton. 70.	==	" "	33.
" Terrestr. brut.	==	" "	36.b)
" Parall. min. 5.	==	" "	43.
" Vit. parall. (Reiske) 1, 247, 3.	==	" "	50.
" An seni sit ger. 16. (Hauptm. 334.)	==	" "	51.
" Fab. 7.	==	" "	52.
" Thes. 19.	==	" "	63.
" VII sap. conviv. 8; 9.	==	" "	70.
" Numa 13.	==	" "	89.
" De garrul. 14.	==	" "	103.
" " 11.	==	" "	126.
" 22. s köv.	==	" "	137.
" VII sap. conv.	==	" "	148.
" Alex.	==	" "	149.
" De exercitio	==	" "	183.
" Solon 4; Alcib. 7; VII sap. conv. 13.	==	" "	208
			(Sztár. 146.)
Polyaenus, Strateg. 2, 20.	==	" "	21.
" " 18.	==	" "	41.
" " 1, 40, 1.	==	" "	129.
" " 7, 10.	==	" "	270.
Polybius 12, 25.	==	" "	48.
" 3, 20.	==	" "	126.
" 6, 46.	==	" "	169.

Probus (Virg. Georg. 2, 90.)	---	---	---	=	G. R.	148.
Propertius, Eleg. 2, 25, 11.	----	----	----	=	" "	48.
Seneca (M. Annæus) Controv. 1. (Bursian 56)	=	" "				2.
" " " 3. (" 78)	=	" "				3.
" " " 5. (" 88)	=	" "				4.
" " " 6. (" 92)	=	" "				5.
" " " 10. (" 133)	=	" "				6.
" " " 12. (" 149)	=	" "				7.
" " " 19. (" 208)	=	" "				14.
" " " 4. (" 83)	=	" "				100.
" " " exc. 3, 1. (" 365)	=	" "				73.
" " " 6, 3. (" 402)	=	" "				90.
" " " 4, 4. (" 383)	=	" "				134.
" " " 4, 5. (" 384)	=	" "				112.
" " " 4, 6. (" 385)	=	" "				116.
" (L. Ann.): De clem. 2, 4. (cf. De ira 2, 5)	=	" "				48.
" Natur. quæst. 2, 31.	----	----		=	" "	32.
" De benef. 5.	----	----		=	" "	87.
" " " 2, 19.	----	----		=	" "	104.
" De ira 1, 16.	----	----		=	" "	140.
" " " 3, 39.	----	----		=	" "	266.
Servius ad Aen. 8, 646.	----	----	----	=	" "	135.
Sidonius Apollinaris 2, 13.	----	----	----	=	" "	143.
Silius Italicus, Pun. 14, 211.	----	----	----	=	" "	48.
Solinus 45.	----	----	----	=	" "	36.
" 50.	----	----	----	=	" "	37.
" 11.	----	----	----	=	" "	150.
Statius, Sylv. 1, 1, 65.	----	----	----	=	" "	43.
Stobæus, 19.	----	----	----	=	" "	169.
Suetonius, Octav. 57.	----	----	----	=	" "	43.
" Cæs. 85.	----	----	----	=	" "	97.
*Timæus (Plinius, Epp. 1, 20.)	----	----		=	" "	48.
Valeri(an)us, Dissuasio ad Rufinum de uxore non ducenda (Cf. Gualt. Mapes, Nugæ curial. ed. Wright p. 148.)	----	----		=	" "	33.
Valerius Maximus 6, 3. (ext. 3.)	----	----		=	" "	29.
" " 5, 6. (ext. 1.)	----	----		=	" "	41.
" " 5, 6, 3.	----	----		=	" "	43.
" " 9, 2. (ext. 9.)	----	----		=	" "	48.

Valerius Maximus	6, 5. (ext. 3.)	---	=	G. R.	50.
"	"	4, 8, 1. ---	=	" "	52.
"	"	6, 2. (ext. 2.) ---	=	" "	53.
"	"	7, 4. (ext. 2.) ---	=	" "	88.
"	"	4, 7. (ext. 1.) ---	=	" "	108.
"	"	6, 1, 1. ---	=	" "	135.
"	"	5, 4, 1. ---	=	" "	137.
"	"	8, 15. (ext. 5.) ---	=	" "	149.
"	"	2. 1, (ext. 1.) cf. 5, 3.			
	(ext. 2.) ---		=	" "	169.
"	"	4, 3. (ext. 4.) ---	=	" "	183.
"	"	4, 1. (ext. 7.) ---	=	" "	208.
				(Sztár. 146.)	
"	"	5, 4, 7. ---	=	" "	215.
"	"	7, 3. (ext. 2.) ---	=	" "	270.
Varro	148. ---		=	" "	43.
Velleius Paterculus	1, 2. ---		=	" "	41.
Vergilius: Aen.	8, 104. ---		=	" "	158.

Ide sorolandók még *Aesopus*, valamint ó- és középkori utánpótlók, folytatói és átdolgozói (*Phaedrus*, *Babrius*, *Avianus*, a IX. vagy X. századból való *Romulus* stb.), a mint a G. R. 28, 30, 51, 58, 79, 83, 104, 118, 122, 123, 129, 141, 157, 167, 171 és 174. számú elbeszéléseinek elég hosszú rendje bizonyítja.

Meg kellene még említenünk a *Nagy Sándor* apokryph életrajzait, a melyekből a G. R. fejezetei közé is szivárgott nem egy részlet, de ezek (a VII Sap. elbeszéléseivel hasonlóan) aligha tartoztak a gyűjtemény legrégibb szerkezetébe, s csak a későbbi betoldások révén gyarapodtak mind többre; habár nem tagadható, hogy már a legrégibb kéziratokban is akadnak ilyenek.* Minthogy azonban már ez a szerkezet is egyike a legbővebbeknek és, a mint fentebb láttuk, több redactióból való tákolás kétség-

* L. a Dick-féle kiad. 66. (31.), 76. (34.), 123. (198.); a zárjelben lévő számok az OESTERLEY-féle kiadásra vonatkoznak.

telen jeleit viseli magán: imént kimondott feltevésünket alig czáfolhatja meg.

Az ó-kori írók fenti sorában a két *Seneca* és *Plinius*, továbbá *Valerius Maximus*, *Plutarchus* és utánuk *Cicero* nevei fodúlnak elő a legsűrűbben. De ezen kívül egyéb jelek is arra vallanak, hogy első sorban ennek a hat írónak műveiből böngészgették össze a *Gesta Romanorum* első compilerai vegyes tartalmú példatárukat, a melynek a címéből azt következtethetjük, hogy eredetileg mégis csak leginkább a *római* történelem, de persze a középkor felfogása szerinti római történelem szolgáltatta az anyagát.

Igaz, hogy ehhez az ősi maghoz csakhamar tőle merőben idegen járulékok kerültek, a minőkre már a G. R. kéziratainak némely teljesebb, a vulg. kiadásba is átöröklődő címei is utalnak. Ilyen címek 1. az első 181 történetet tartalmazó vulg. kiadás elején: «*Incipiunt historie notabiles atque magis principales collecte ex gestis Romanorum et quibusdam alijs notabilibus gestis cum moralisationibus eorundem.*» 2. Ugyanannak végén pedig: «*Ex gestis Romanorum cum pluribus applicatis historiis de virtutibus et vitiis mystice ad intellectum transsumptis recollectorii finis est feliciter.*» 3. Az 1508. évi hagenai kiadás végén: «*Historie notabiles ex Gestis rhomanorum cum alijs quampluribus historijs moralizatis ac mysticis etc.*» Ettől az ősi magtól különben már a *Plinius*-ból vett részletek is idegenek voltak. De ezeknek az eredeti műbe való felvétele, a mely igen korán s ha nem épen az első compiler által, úgy mindenesetre annak legközelebbi kiegészítői részéről történt, — döntő és irányító hatású lett a munka további fejlődésére nézve. Ezek a fejezetek, a melyeket az eredeti «*gesta*» (a tulajdonképeni «*példás történetek*») mellett inkább a «*mirabilia*»

elnevezés illet meg, felölelik mindazt, a mit a középkornak minden különöst, rendkívülit, csodálatost, vagy legalább exotikust nagy kedvteléssel gyűjtő ízlése a maga ú. n. természettudománya keretébe beillesztett. A legbővebb forrás e részben az ó-kor írói közül természetesen Plinius lehetett; mert ha a «gesta exemplaria» számára a rhetor (M. Annaeus) Seneca, Val. Maximus, és Plutarchos műveit lapozgathatta legtöbb haszonnal a moralizáló példázatgyűjtő: a «mirabilia»-félékből kétségtelenül a «Historia naturalis» szolgáltatta neki a legtöbbet.

Kár lenne azonban azt hinnünk, hogy a G. R. mindig csakugyan onnan is meríti a maga példázatát, a honnan idézi. Ez idézetek ugyanis kevés kivétellel másod-, sőt harmad-, negyed-, vagy ki tudja, hányadik kézről valók. A közvetítők a középkor vallási és profán irodalmának legtöbbet forgatott munkái; kivált az egyházatyák és hagiographusok, az egyháztörténet- és világkrónika-írók, a különféle «Summa»-k és más hasonló encyclopædikus gyűjtemények, mint Eusebius, Cassiodorus, Isidorus, Orosius, Petrus Comestor (v. Manducator), Peraldus, Vincentius Bellovacensis stb. művei; valamint a G. R.-mal rokon s részben egykorú, vagy csak kevéssel idősb példatárak, mint Petrus Alphonsus, Jacobus de Vitriaco, Stephanus de Borbone, stb.; végül az olyan adoma- és curiosum-gyűjtők, mint Gervasius Tillebergensis, a kinek «Otia imperialia» című könyve sokszor idézett forrása a G. R. bővültebb redactióinak.

Ezeknek a forrásoknak említésével a G. R. anyagának *második* nagy kategoriájához értünk, mely megint a következő alcsoportokba rendezhető: 1. *Szentírási és szent-történeti elbeszélések*, amazok közé az apokryph könyveket is számítván, emezeken pedig a legtágabb értelemben vett legenda-irodalmat értvén, a melyben az összehasonlító

irodalomtörténet egy-egy nem-keresztény eredetű, kivált buddhista parabolát is kinyomozott már. Ilyen pl. a Barlaam és Josaphat híres története, melyből, mint alább látni fogjuk, a G. R.-ba is átszivárgott néhány töredék.

2. *Egyház- és világkrónikák.*

3. *Encyklopaedikus munkák.*

4. *Prédikátoroknak szánt példatárak* (részben már moralizálva is).

5. *Egyéb vegyes gyűjtemények*, többnyire a didaktikus irdalom köréből, minők a különféle Brutariumok, Bestiairek s más hasonlók, melyeket szintén nagyon korán kezdenek az előbbiekhöz hasonló célra feldolgozni.

1. A szorosabb értelemben vett *Szentírásból*, még pedig az ó-szövetségi könyvekből került s már a legrégibb kéziratban is megvan (Dick kiad. 141.) *Esther* története (vulg. szöv. 177.), mely azonban a Petrus Comestor (+1179) «*Historia Scholastica*»-jában lévő kivonatot követi. Az ó-szövetségi apokryph könyvek egyikére (l. Fabricius, Cod. pseudoepigr. Vet. Test. I, 275.) vezethető vissza a legr. kézir. 129. (vulg. 159.) elbeszélése, mely a szőlő plántálását mondja el és a bor részegítő hatását magyarázza. Ó-testamentomi származású továbbá, de szintén Petrus Comestor közbenjárásával kerülhetett a G. R.-ba (Dick 16., vulg. 211.) Naaman és Elizeus története.

A *szentek legendái* közül, melyek a G. R.-ba útát találtak, csak a *Placidus-Eustachius* életét emeljük ki, mely a legrégibb (1342. évi) kéziratban (192.) még a Voragoi Jakab (+1298) «*Legenda aurea*»-jától lényegesen eltérő alakban jelenik meg s ép azért a G. R. keletkezésének idejére talán némi világot vethet. Nem mintha ez az alak lenne a régibb, de annyi mindenestre valószínű, hogy a G. R. azon redactiójának készítője, a melyhez az innsbrucki legrégibb kézirat családja szít, aligha ismerte még

a Leg. aur. szövegét; különben ép úgy, mint a jóval későbbi vulg. kiadás (110.), ennek előadását, mint az egész mű szellemével sokkal egyezőbbet, követte volna. Szt. Elek élete, mely a vulg. szöveg 15. darabja, az 1342. évi kéziratban még nincs benn, de hiányzik a G. R. azon redactiójából is, a melynek alapján a két ó-német fordítás (a Keller kiadta kézirat családja s a Schobser-féle nyomtatvány) áll. Az anglo-latin gesták sem ismerik. Ez tehát nyilván a legkésőbbi járulékok közé tartozik.

A *szentatyák* közül gyakrabban idézi már a legr. kézirat Szt. Ágostont (Dick 45, 47, 95, 118, 119 = vulg. 22, 23, 175, 146, 135), egyszer Eusebiust (D. 49 = vulg. 137), egyszer-egyszer Ambrosiust (D. 83 = Oest. 264) és Basi-liust (D. 40 = Oest. 261), de ez utóbbi három idézés nem vezet helyes nyomra. Kétszer (D. 102 és 109) történik hivatkozás a «*Vitæ Patrum*» című, bizonytalan korú s hosszabb időn át bővült legendagyűjteményre, melynek csak a legrégibb magva keletkezett az V. században (Rufinus †410). De ebből került a legrégibb kézirat utolsó (220.) története is, mely a vulg. szöveg 80. számának felel meg és a remete meg az angyal világszerte elterjedt példázatát mondja el. (*Vitæ Patr.* 5, 93.)

2. Az *egyház-történetirők* sorából Eusebius, az egyház-és világkrónikából *Isidorus* (D. 39, 94 = Oest. 245, 253), *Paulus Diaconus* (D. 121 = vulg. 49) és talán *Helinand* szolgáltatnak egyet-mást. Az utóbbinak világtörténelme ugyanis *Gesta* vagy *Historia Romanorum* czímen szerepel, a mint már láttuk, a mi gyűjteményünkkel körülbelül egykorú iratokban s a későbbiekben is egész a XV. század végeig; tehát nem lehetetlen, hogy mikor a legrégibb kézirat *legitur in Gestis Romanorum*, vagy egyszerűen *in Gestis* hivatkozással idéz: akkor a froidmonti tudós cistercita munkájára céloz. (D. 42, 77 c, 79, 86, 88 = vulg. 19,

35, 95, 39, Oest. 265) egy vagy más alkalommal. (Mint-hogy azonban Helinand munkáiból csak töredékek maradtak fön, e kérdés nem oldható meg.)

3. Sokszorosán találkozik, bár nem idéz kifejezetten belőlük, a G. R. a középkor nagy hittudományi *encyclopaediával*. E tekintetben csak Petrus Comestor *Historia scholastica*-ja kivétel, melyre legalább egyszer határozottan hivatkozik a legr. kézirat (D. 67 = Oest. 214). A körülbelül egy századdal későbbi (a XIII. sz. közepe tájáról való) hatalmas *Speculum naturale, historiale és doctrinale* hármass ismerettára, mely *Vincentius Bellovacensis* (Vincent de Beauvais) óriási munkásságának gyümölcse s a melyet 1310 és 1320 közt még egy negyedik részszel, a *Speculum morale*-val bővítettek folytatói, — bár igen sokszor párhuzamos tartalmában a G. R.-mal, ennek keletkezése korához közel eső, a negyedik részt illetőleg pedig jóval fiatalabb voltánál fogva, nem tekinthető minden esetben még csak elődnek sem; annál kevésbbé pedig forrásnak, mert mindaketten, úgy a G. R. compilatora, mint a *Speculum* írója és folytatói, sokszor közös forrásból is merithettek. A találkozások nagyobb része különben is a *Spec. morale*-ra, tehát a későbbi toldaléokra esik, a mely tudvalevőleg oly korból való, a midőn a mi gyűjteményünk már eredeti szerkezeténél alighanem jóval bővebbre, t. i. arra a terjedelemre gyarapodott, melyben az 1342. évi kézirat mutatja.

Összehasonlító irodalomtörténeti szempontból azonban mindenesetre hálás és tanulságos dolog épen ezzel az *encyclopaediával*, a középkor legtermetesebb ilyenfajta munkájával egybevetni a G. R. tartalmát, minthogy a Vinc. Bellovacensis ismerettárának különösen a második része, a *Spec. historiale*, «flores» és «flosculi» czímen egybegyűjtött adalékaiban sok olyan, erkölcsi tanulságok le-

vonására is alkalmas és épen ilyennek czélzatával egybe-
gyűjtött történelmi adomát, jellemző történetkét tartalmaz,
a minőkből az az ősi mag kikerekedhetett, mely a G. R.
eredeti szerkezetének minden valószínűség szerint a közép-
pontja volt.

4. Már a «*Speculum morale*» és a G. R. érintkező történeteinek egy része is, de ezeken kívül még számos más fellelhető a XIII. század egyik legnevezetesebb és legbővebb példatárában, a mely a G. R.-mal körülbelül egykorú, s vele való rokonságánál fogva e Bevezetés során már egyszer (l. 36. l.) szóba is került. Értjük *Stephanus de Borbone* (Étienne de Bourbon, †1261 kör.) «*Tractatus de diversis materiis praedicabilibus*» című csonka, de így is tekintélyes munkáját, mely a Szentlélek hét ajándéka sorában (ezért alcíme *De VII donis Spir. S.*) a legtarkább vegyülekben sorolja el a többé-kevésbbé épületes történeteket, részben egykorú vagy régibb valódi eseményeket is, azzal a közvetetlenséggel, a mely sokszor a szem és fültanút nyilván elárulja. E történetek némelyike talán forrása a G. R. egyik-másik darabjának; mások ellenben csak a közös forrás miatt párhuzamosak, vagy olykor kissé eltérők is. E források közül az Étienne-nél leggyakrabban idézett *Jacobus de Vitriaco* (Jacques de Vitry v. Vitri), az 1240-ben elhalt jeles prédikátor a legnevezetesebb, kinek *Sermones vulgares*, vagy *Serm. ad status* című 74 beszéde (összes hitszónoklatainak hatodik sorozata) a népszerű prédikációnak hosszú időre mintája lett; habár már a megelőző századból Alain de Lille egyházi beszédeiben mutatkozik ez irány útjelzője; sőt ugyancsak Alanus *Summa de arte praedicandi*-jában már az elmélete is. Jacques de Vitry, a világlátott tyrusi (vagy akkói) püspök s utóbb frascatii bibornok-püspök, a társadalom összes osztályainak szánt beszédeiben nemcsak sűrűn szövi közbe

a G. R.-ban lévőkhöz hasonló, sőt velük sokszorosan érintkező példákat, hanem prédikációinak előbeszédében ugyanazokkal a szavakkal ajánlja e példákat, a melyekkel jóval később a mi Temesvári Pelbártunk * már inkább mentegetni látszik e gyakorlatot. J. de Vitry is a hallgatóság «fáradt és aluszékony» részének a figyelme felserkentésére tartja jónak a legtarkább sorozattá összeelegyedő és sokszor bizony trivialis példákat, a melyeknek e korban mind nagyobb lesz a keletük, úgy hogy egész irodalmuk cseperedik fel a G. R.-rel épen egy időben s virágzik körülbelül a reformáció koráig. Hogy csupán a legnevezetesebbeket idézzük s csakis azokat, a melyek a G. R. tartalmával többszörösen érintkeznek és keletkezése korához is közel esnek, elég lesz heisterbachi Cæsarius (+ 1240) *Dialogus miraculorum*, Étienne de Besançon (+ 1294) *Alphabetum narrationum v. exemplorum*, Odo de Cirringtonia (1263—1305, Sherington, helyesebben Cheriton, Kent grófságban) *Parabolae* című és a Ferencz-rendi Bozon Miklós 1320 tájáról való példatárára hivatkozni.** Ez utóbbi, melynek P. Meyer bevezetésével és jegyzeteivel Lucy Toulmin Smith adta ki érdekes anglo-normann szövegét egy töredékes latin fordítása kíséretében, már a G. R. anyagának

5. kategóriájához vezető átmenetül tekinthető, t. i. a

* L. pl. Sermones *Quadragesimales* I. 30. D.: «ponamus exemplum letificatium pro excitatione dormientium.» (1500. évi hagenai kiadás.)

** Les Contes moralisés de Nicole Bozon. Paris, Firmin Didot et Cie 1889. (Soc. des Anc. textes franç.) A későbbiek közül a legnevezetesebbek JOANNES GOBII v. JUNIOR (Jean le Jeun) «Scala coeli»-je és az angol BROMYARD «Summa prædicantium»-a, a legifjabbak sorából pedig a legnépszerűbbek egyike a DISCIPULUS (Herolt János) «Promptuarium exemplorum»-a.

vegyes példatárakhoz, a melyek már azzal a célzattal készültek csupán vagy első sorban, hogy a prédikátoroknak kényelmes segédforrásokul szolgáljanak. Ilyenek a Kr. u. II. századbéli «Physiologus» nyomán keletkezett nagyszámú Brutariumok, Bestiairek, növény- és ásványtanok, a melyek azonban, a középkor tudományának szellemében, többé-kevésbbé valamennyien a valláserkölesi oktatás javára is fordíthatók, sőt részben már egyenesen arra irányulnak is. — E vegyes gyűjtemények során emlékezzünk meg két, régibb időből való nevezetes munkáról is, a melyeknek az összehasonlító irodalomtörténetben oly nagy szerep jutott: t. i. a *Petrus Alphonsus* «Disciplina clericalis»-áról és a *Joh. de Capua* «Directorium humane vite» című keretes állatregényéről, a «Kalila ve Dimna» latin fordításáról. Ezeknek is megvannak a nyomai a G. R.-ban; még pedig az elsőnek, az 1106-ban megh. spanyol (zsidó eredetű) orvos- és theologusnak példás elbeszélései közül egy a G. R. vulg. kiadásában egyenesen tőle van idézve (vulg. 171. = Dick 183, de itt az idézés hiányzik), a mi elég világos tanújele lenne egymaga, a többi találkozó hely nélkül is annak, hogy a G. R. compilerai használták a Disc. clericalist is.

A Dir. hum. vite-n kívül még egyéb keleti meseforrásokból is ömlött át egy s más, természetesen nyugati latin csatornákon át a G. R.-ba. Barlaamról már megemlékeztünk. Az ő legendájából, mely a Voragoinak híres gyűjteményébe is utat talált, a legrégibb kézirat 115. (vulg. 168) története az unicornis elől futó ember példáját idézi; de elég különösen Barlaamot teszi meg a legenda szerzőjének, a mi a G. R. későbbi szerkezeteiben is ismétlődik. Innen valók különben még a legrégibb kézirat 114., 202. és 203. sz. történetei (= vulg. 167., 109. és 143.).

A további járulékokról csak ily sebtében is megemlé-

kezni sokkal messzebbre vezetne, mint a mennyire e szerény Bevezetésnek kiterjeszkednie feladata lehet. Még csak *Neckam* Sándor «*De naturis rerum*» cz. munkáját érintjük egész röviden, melyből már a legr. kézirat is idéz egyszer («*Alexander philosophus narrat*»: Dick 82. = vulg. 186); s aztán e futólagos áttekintés záradékképen annyit említünk, hogy kivált a G. R. későbbi gyarapodásához tetemes adalékokkal járult mások közt *Gervasius Tillebergensis* (G. of Tilbury) és *Holcot* (v. Holkot) angol dömés. Ennek «*Moralitates*»-eivel azonban már a G. R. legrégibb kézírata is oly sűrűn érintkezik, hogy ennek folytán az a feltevés, a melyet Oesterley az 1342. évi kézirat ismerete előtt ez érintkezésekre nagy fáradtsággal felépített, hiúnak bizonyult. Holkot kora (+1349) oly közel esik a G. R. 1342. évi kéziratához, hogy őt most már alig tekinthetjük erre nézve forrásnak, hanem Dick-kel (i. h. XII.) inkább ahhoz a feltevéshez kell folyamodnunk, hogy vagy Holkot vette őket a G. R.-ból, vagy a mi még valóbszínű, hogy mindketten közös harmadik helyről merítettek.* Hogy különben a G. R. későbbi szerkezeteibe

* A vulg. kiadásnak Holkot-tal közös darabjai kettőnek kivételével mind megvannak már a Dick kiadásában megj. legrégibb kézirat fejezetei között is. Ezek (a zárójelben levő szám a Dick-féle kiadásra vonatkozik): 1 (1), 10 (11), 29 (64), 30 (65), 31 (66), 33 (69), 37 (78), 41 (89), 43 (97), 48 (117), 69 (188), 85 (152), 91 (22), 95 (79), 97 (80), 102 (167), 111 (34), 112 (15), 137 (49), 140 (24), 143 (203), 145 (32), 146 (118), 150 (35), 156 (51), 165 (109), 169 (125), 176 (74). Nincsenek meg a legrégibb kéziratban a vulg. szöveg Holkot-tal egyező következő számai: 79, 92. A vulg. szövegen túlmenő fejezetek közül (Oesterley 182—283.) ezek közösek Holkottal s vannak meg már a legr. kéziratban is: 183 (71), 185 (73), 194 (200), 237 (136), 247 (70). Közösek Holkottal, de nincsenek meg a legr. kéziratban az Oesterley-féle toldalék következő számai: 203, 204, 206, 207, 208,

Holkot példáiból mind több és több került, az nemcsak az alábbi jegyzetben közölt lajstromokból, hanem (minket kiválóképen érdeklő módon, a Sztárai-codexnek Holkot-tal közös extravagansaiból (l. 25. l.) is következik.

Oesterley a Holkottal közös darabok nagy számában egyik erősségét látta a G. R. *angolországi eredetének*, a mely mellett különben ennél jobb argumentumok is szólnak; de ezekre itt kiterjeszkedni annál kevésbbé lenne helyén való, minthogy a kérdés még mindig nem tekinthető eldöntöttnek. Valószínű mindenesetre az angol eredet, de kétségtelennek még a Dick-féle kiadás bevezetésében (l. XXIII—XXIV. l.) felsorolt újabb momentumok sem tüntetik fel. Mindössze *három* történetről van ugyanis szó, a melyekben kétségkívül fordulnak elő angol, még pedig a XIII. század végére, vagy legfőlebb a XIV.-nek elejére valló angol szavak. Ezek a legrégibb kézirat 41., 112. és 182. elbeszélései. (A 112.-ről még külön szólunk a Jegyzetekben, minthogy ez a vulg. szöveg 166. darabja, melyet Haller fordításából kihagyott, de a történetek számozásában azért figyelembe vett.) E három történet egyikének, a legr. kéziratban a 41., a vulg. szövegben pedig a 142. számúnak, azóta megkerült a valószínű legközelebbi forrása is a már említett *Bozon* Miklós erkölcsi elbeszéléseinek 22.-ében (l. i. h. 29. l. és a hozzávaló jegyzetet a 235—238. l.), tehát egy a XIV. század elejéről (1320 tájáról, l. i. h. Introd. II. l.) való anglo-normann szövegben. Láttuk azonban már, hogy a 220 történetet tartalmazó legrégibb Gesta-kézirat semmiesetre sem az eredeti redactio, hanem ettől már elég távolesőnek látszó, még pedig alighanem többszörösen bővített származék. Ha tehát e darab csak-

ugyan Bozonból került a Gestába, akkor csak későbbi toldalék, melynek ilyenformán nem lehet döntő súlya a Gesta honának kérdésében. Ha pedig, a mi szintén nincsen kizárva, sőt az 1320. és 1342. évszámok nagy közelsége miatt épen nem valószínűtlen, t. i. hogy Bozon és a Gesta közös harmadik helyről vették e történetet, csak Bozon sokkal teljesebben jegyezte fel, mint a G. R. compilator : akkor ez alapon még kevésbé tekinthető a fenti kérdés Anglia javára eldöntöttnek. Nem áll különben a dolog a másik két történetet illetőleg sem ; úgy, hogy e részben még újabb szerencsés fölfedezésektől kell a végleges választ függővé tennünk.

Anglia ellenében a G. R. szülőföldjének dicsőségeért Németország szállhat a legtöbb jogcímme sorompóba. Mellette szól a legrégibb (tirol) kéziraton kívül a kéziratok túlnyomó nagy száma és az, hogy az anglo-latin redactiók egyike sem régibb az 1342. évi kontinentális kéziratnál, sőt azt sem korra, sem terjedelemre nézve nem közelíti meg jobban, mint a másodrangú németországi kéziratok, így az 1377. évi berlini és a szintén XIV. századbeli colmari (Oest. LXXI.) codex.

Végeredményül csak annyit állapíthatunk meg a G. R. eredetére és hazájára, legrégibb szerkezetére és ennek terjedelmére vonatkozó kérdéseket illetőleg, hogy *a kezdetben 100-nál aligha kevesebb és 200-nál bajosan több történetből álló, elejétől végig moralizált gyűjtemény 1250 és 1300 között keletkezett.* Eredeti címe *Gesta* (vagy *Historia*) *Imperatorum*, esetleg *Imperatorum Romanorum* lehetett, a miből az «Imperatorum» kiesése és némi ingadozása után mindinkább a *Gesta Romanorum* szilárdult meg s lett egyre általánosabbá. A cím további járuléka a legnagyobb változatosságot mutatják, de közülök jelentősen kiemelkedik az az egy, hogy *moralizata a*

quodam fratre de ordine Minorum, a miben, minthogy már a legrégibb kézirat explicitjében is benne van, elég régi hagyományt is gyaníthatunk.

Ugyancsak a legrégibb kézirat s mellette még több más némi célzást tartalmaz címében arra, hogy az eredeti szerkezetnek épen a legezímszerűbb tartalma, t. i. a rómaiak históriái részben honnan kerültek a munkába. Seneca Controversiái (vagy a mint a G. R. nevezi *Declamationes Seneca*) mindenesetre kiváló részét tehették az eredeti szerkezetnek, mert még az 1342. évi kézirat világosan czéloz rájuk a címben is; * nevezetes töredékeik pedig le egészen a vulg. szövegig a G. R. majdnem minden szerkezetében találkoznak.

A gyűjtemény szerzőjét illetőleg a fentinel több adatunk nincs s ennek a megbízhatósága sem egészen kétségtelen; de még ha elfogadnók is, vajmi tág téren való kutatásra ad még alkalmat addig, a míg biztosabban kalauzoló nyomra nem akadunk. Berchorius és Helinand szerzősége azonban ma már komolyan szóba sem jöhet; ennyi Oesterleynek Madden és mások nyomán kifejtett okaiból kétségtelenül következik. Csodálatos különben, hogy e két francia író ellen azt a körülményt eddig a többi mellett még nem igen vették számba, hogy Franciaországban a G. R.-nek csak idegenből oda származott néhány jelentéktelen kézírata került elő.

A G. R. legrégibb törzsökének végül, hogy erre is kiterjeszszük még ez összefoglalásunkat, a legtöbb valószínűséggel az elbeszélések és példák azon sorozatát tekinthetni, a mely a latin kéziratok valamennyi nevezetes családjával és a régi angol meg német fordítások teljesebb

* Hic incipiunt Gesta Imperatorum moralizata ac declamatione(s) Seneca et Johannis.

képviselőivel közös (l. a 86. és 87. lapon lévő IV. táblázatot); annál is inkább, minthogy éppen ezek a történetek egyúttal azok, a melyek a tarka gyűjtemény sejthető eredeti keretébe és ettől hovatovább mind jobban elütő címéhez a legjobban illenek.

G) A «vulgaris» szöveg.

Igy nevezi Oesterley a G. R. legelső nyomtatott latin nyelvű kiadásainak szövegét, a melynek révén a kéziratok három századon át hol áradó, hol apadó anyaga és szüntelen változó alakja végre szilárdabb keretet és állandóbb fogalmazást nyert.

A XV. század vége óta jóformán csak ez a «vulgaris» szöveg jó tekintetbe, ha a nevezetes gyűjtemény további sorsáról és hatásáról esik szó. Legfőlebb néhány megkésztett kézirat (így a mi Sztárai-codexünk) nyúlik még át a nyomtatott szöveg megjelenése körüli, sőt utáni időkbe. Mert azokról a másolatokról, a melyek már a vulgaris kiadás alapján készültek, minők például az Oest. LXII. és LXVIII. sz. kézírata, csak mint bibliographiai curiosumokról beszélhetnénk.

Azt már mondtuk, hogy a vulgaris szöveg kézirati alapja eddig még nem került meg egészében; csak egyes nyomai sejthetők az Oesterley három kéziratcsaládjának a harmadikában: a nála ú. n. vegyes szerkezetek csoportjában. (A mi felosztásunk szerint a kontinentális kéziratok harmadik osztálya.) Egészében szerintünk ez a kézirati alapszerkezet aligha fog valamikor is előkerülni, minthogy a vulgaris szöveg — bár igen csekély időközrel — két, egy kevésbé teljes és egy teljesebb redactióban jelenik meg. Sőt ha egészen pontosak akarunk lenni, akkor három ilyen redactiót is mondhatunk, mivel az el-

sőnek megint két, az igaz, hogy csak egyetlen fejezettel eltérő szerkezetét ismerjük.

E három első kiadás egymáshoz való viszonyát csak Oesterley állapította meg véglegesen, s e tekintetben az alábbiak majdnem teljesen az ő nyomdokain (l. i. h. 266. s k. l.) haladnak.

Az első, a kevésbbé teljes szerkezet, a minden valószínűség szerint legrégibb *utrecht*i kiadásban jelenik meg először és 125 ívrétű, számozatlan, custosok és signaturák nélküli levélen, melyeknek egy-egy lapja 32 soros, 150 történetet tartalmaz. E történetek sorrendje csak abban különbözik a valamivel későbbi teljesebb kiadás 1 — 151. fejezetétől, hogy ezeknek 18.-a kiesik belőle (innen csak 150 fejezet e kiadásban), a 48—54. számú történetek pedig ez *utrecht*i lenyomatban a 143—149. számok alatt következnek. E kiadás hely és évszám nélküli, de típusából az *utrecht*i *Ketelaer és Leempt* sajtójára lehet ismerni s megjelenésének ideje alighanem 1472. (Itt meg kell jegyezni, hogy Oesterley előtt már Brunet is ezt a kiadást tartja valószínűleg a régibbnek. L. Le Violier des hist. Rom. XXII. l.) Ugyanez a fejezetek sora és csak egygyel, a teljesebb kiadás 152. számú történetével nagyobb a számuk egy *köln*i kiadásban is, a mely *Ter Hoernen* Arnold műhelyéből került ki s 118 levélen 151 történetet tartalmaz. Ez is 1472 és 1475 közt jelent meg, tehát ugyanazon időközben, a mikor a teljesebb vulgaris szöveg.

Ezt a bővített kiadást szintén *Köln*ben nyomtatták, *Zell Ulrik* sajtóján, a Rob. de Licio Quadragesimale-ja 1473. évi nyomásának betűivel, s így ugyanez idő tájban kerülhetett forgalomba. Ez a szerkezet már 181 fejezetet tartalmaz, s a fejezetek e száma és sorrendje, sőt a szövege is azóta — alig számbavehető csekély eltéréseket nem számítva — jóformán változatlanul ismétlődik az

összes későbbi kiadásokban.* A Zell-féle lenyomat hely és évszám nélküli, szintén ívrétű, 169 levélen, kéthasábos, 36 soros nyomással. Oesterley kiadása az 1—151. történetig (bezárólag) az utrechti lenyomatot követi, közbe ékelvén a 18. számú történetet a teljesebb Zell-féle kiadásból, a melynek nyomán a további történetek nála a 152.-től a 181.-ig (bezárólag) másféle typussal megkülönböztetve (így a 18. is) következnek. A mi ezenfelül még az Oest.-féle kiadásban olvasható, az a 182 — 196. (bezárólag) az 1489. évi német kiadás extravagans történeteinek a latin kéziratokból kiböngészett eredetije; a további számok pedig (197—283 = app. 1—87) a kéziratoknak a vulgaris szövegen és az 1489. évi német kiadason is túl terjedő, de még kétségtelenül a G. R. legtágabb értelemben vett keretébe tartozó anyaga. Láttuk főlebb, hogy ez anyag már csak a mi Sztárai-codexünk révén is *öl* fejezettel gyarapodik, s előrelátható, hogy az esetleg még napvilágra kerülő kéziratok azt újra meg újra növelhetik.

A vulgaris szöveg 181 története, vagyis a G. R. azon anyaga és alakja, a melyben e világirodalmi fontosságú gyűjtemény a könyvnyomtatás feltalálása óta még szélesebb körű elterjedést nyert, — még a XV. század folyamán számos kiadást ért. Valamennyit itt elsorolni fölösleges; többé-kevésbé pontos leírásuk és majd teljesebb, majd hézagosabb sorozatuk megtalálható Hain, Brunet és Grässe bibliogr. munkáiban, különösen az elsőnek Repertoriumában (7734—7752. sz.). Ez incunabulumok közül Nemzeti Múzeumunk könyvtárában megvan az 1494. évi, hely nélküli 4-edr. (Hain 7748), a melynek az esztergomi

* L. mégis alább pl. az 1508. évi hagenauai kiadás, mely után a Hármas Istoria II. része készült, s az ed. princeps eltéréseit a Haller-féle szöveg alatt.

egyházmegyei könyvtárban is van egy példánya; továbbá az 1497. évi strassburgi 4-edr. (Hain 7750) és egy 1499. évi, helynélküli ivr. kiadás (Hain 7751), a melynek azonban az utolsó lapja hiányzik. A M. T. Akademia könyvtárában az 1488. évi, hely nélküli ivr. kiadás (Hain 7745) egy példányán kívül, Hellebrant Árpád könyvjegyzéke * 415. sz. alatt (298. l.) még egy hely és évszám nélküli ivr. ősnymtatványt ír le, a mely a katalógus szerkesztőjének megjegyzése szerint a G. R. bibliographusai előtt ismeretlen. (Azóta egy a bonni könyvtárban levő teljes és egy a Brit. Mus.-ban lévő csonka példánya lett ismeretes. COPINGER, Supplem. to Hain's Repert. Vol. II. part 1. No. 2717.)

A XV. század első feléből valók,** sajnos, már kevésbé tüzetes leírásban, Panzer Annaleséből kereshetők ki. Minket közülök e helyütt, mint már e Bevezetés elején láttuk, csak az 1508. évi *hagenai*, mint Haller fordításának a szó legszigorúbb értelmében vett eredetije érdekel. Minthogy e lenyomatnak az Oesterley kiadásában újra közölt, de nem egészen kifogástalan pontossággal reprodukált legrégibb vulgaris szövegtől való eltérései mégis csak számbaveendők: mi a Haller szövege alá az 1508. évi *hagenai* kiadás szerint jegyezzük fel a fordítás és az eredeti között mutatkozó nevezetesebb különbségeket.

A mi már most e vulg. szöveg (s itt már csakis a 181 fejezetből álló teljesebb kiadást értjük e néven) és a legrégibb kézirat közötti *tartalmi* viszonyt illeti, azt az alábbi táblázat tünteti fel, a melybe egyúttal a magyar szem-

* A M. T. Akad. könyvtárában levő ősnymtatványok jegyzéke. Budapest, 1886.

** 1506 és 1558 közt tizenhat kiadást ismerünk. Azóta azonban csak körülbelül három évszázadnyi időköz múlva jelenik meg Keller Adalb. kiadásában (Stuttgart, 1842.) a vulgaris szöveg egy újabb lenyomata.

pontból kiváló érdekű Sztárai-codex megfelelő és külön az extravagans számait is felvettük; még pedig akként, hogy előbb a vulgaris szöveget véve alapúl, ennek számai sorában iktatjuk melléjük a Dick-féle kiadás és aztán a Sztárai-codex illető darabjait; aztán pedig az Oesterley-féle toldalék számainak sorrendjét követve, ugyancsak a Dick kiadta legrégibb kézirat s e mellé a Sztárai-codex megfelelő fejezeteit. Majd azok a történetek következnek, a melyek már csak az Oesterley-féle toldalék és a legrégibb kézirat, illetőleg az Oest.-féle told. és a Sztárai-codex közt közösek; legvégül pedig az Oesterley-féle toldalék és utána a mi Sztárai-codexünk egészen különálló extravagansai. (L. az I. táblát.)

Vulg.	Dick	Sztár.	V.	D.	Sz.
1	1	14	21	44	106
2	2	15	22	45	151
3	3	16	23	47	—
4	4	17	24	48	153
5	5	18	25	50	155
6	6	19	26	52	156
7	7	20	27	55	160
8	8	21	28	61	163
9	9	1 (119)	29	64	164
10	11	2	30	65	170
11	10	3	31	66	101
12	12	4	32	68	—
13	13	5	33	69	159
14	14	6	34	76	167
15	—	—	35	77 c)	169
16	33 (164)	109	36	77	171
17	Anh.p. 238	117	37	78	—
18	—	118	38	81	130
19	42	120	39	86	—
20	149	—	40	87	99

V.	D.	Sz.	V.	D.	Sz.
41	89 (124)	—	77	215	76
42	92	98	78	—	78
43	97	—	79	—	72
44	98	37	80	220	81
45	103	36	81	170	31
46 a)	111	173	82	26 (75)	33
46 b)	110	—	83	163	138
47	116	43	84	166	139
48	117	—	85	152	58
49	121	91	86	174	—
50	122 (186)	45	87	100	97
51	127	—	88	30	107
52	130	—	89	31	108
53	131	89	90	28 (85)	35
54	132	88	91	22	28
55	134	47	92	—	—
56	—	46	93	—	—
57	143	40	94	—	—
58	144	131	95	79	—
59	148	53	96	—	—
60	153	135	97	80	—
61	154	55	98	43	150
62	155	86	99	181	12
63	157	136	100	84 (185)	123
64	165	56	101	189	59
65	175	7	102	167	83
66	177	9	103	162	84
67	179	10	104	159	137
68	182	13	105	156	95
69	188	124	106	172	141
70	193	60	107	171 (88)	57
71	201	66	108	169	82
72	204	69	109	202	67
73	205	174	110	192	—
74	206	70	111	34 (160)	110
75	209	175	112	15	22
76	211	74	113	17	24

V.	D.	Sz.	V.	D.	Sz.
114	18	23	148	37	178
115	19 (187)	26	149	36	112
116	20	27	150	35	111
117	27 (184)	34	151	197	63
118	62	103	152	29	179
119	145	52	153	—	—
120	147	133	154	—	—
121	199	64	155	—	—
122	59	—	156	51	—
123	60	104	157	58	—
124	105	38	158	99	127
125	—	39	159	129	—
126	120	44	160	—	—
127	219	162	161	—	—
128	198	73	162	—	—
129	196	62	163	180	11
130	191	—	164	108	42
131	214	75	165	109 (139)	49
132	210	176	166	112	—
133	207	71	167	114 (190)	94
134	142	50	168	115	93
135	119	92	169	125	—
136	104	172	170	133	—
137	49	154	171	183	122
138	46	152	172	194	61
139	23	29	173	—	—
140	24	30	174	57	105
141	25	32	175	95	—
142	41	116	176 a)	74	—
143	203	68	177	141	51
144	—	—	178	—	177
145	32	—	179	—	—
146	118	—	180	—	—
147	38	113	181	161	—

Oe. told.	D.	Sz.	Oe. told.	D.	Oe. told.	D.	
182	53	157	184	72	248	77	
183	71	165	187	101	250	213	
185 (176 b)	73	168	188	106	251	218	
186	82	129	189	173	252	137	
190	176	8	198	123	259	135	
191	93 (178)	128	200	217	260	208	
192 (16)	164	(109)	210	113	264	83	
193	151	54	212	195	265	88	
194	200	65	213	21	266	90	
195	168	140	214	67	268	96	
196 (262)	146 (54)	132	219	140	269	128	
197	102	121	247	70	270	212	
211	16	25	Oe. told.		Sz.	Oe. told.	Sz.
215	126	90	203		148	220	80
216	158	85	207		144	221	143
217	216	77	208		146	223	142
218	138	79	209		147	244	126
237	136	87	Oe. told. extrav.		Sztár. extrav.		
243	107	125	199		41 (Cod. Colm. Oe.		
245	39	114	201		LXXI. 14.)		
246	63	102	202		48 (Holkot 10.)		
249	150	134	204—206		96 (Mucius Scæ-		
253	94	166	222		vola.)		
261	40	115	224—236		145 (Holkot 12.)		
262 (196)	54 (146)	158	238—242		149 (Holkot 14.)		
263	56	161	254—258				
267	91	100	271—283				

Említettük az imént, hogy kivételesen mégis fordulnak elő nagyobb eltérések is a kétféle szöveg között. Ilyen, hogy csak egy jellemzőbb s minket magyarokúl közelebb-ről is érdeklő példát említsek, a *Placidus-Eustachius* legendájának kétféle redactiója a legrégibb kézirat és a vulg. szöveg szerint. Amott ez elbeszélés a 192. számú, emitt pedig a 110. darab. Ott a hős a történet kezdetének megfelelőbben boldog öregkort ér visszanyert családja köré-

ben, itt ellenben a «Legenda aurea» szövegével egyezőbb módon vértanúságot szenved övéivel együtt. A részletekben is meglehetősen sok az eltérés, a melyekre azonban itt nincs helyén kiterjeszkednünk. Bővebben a Placidus-Eustachius legendájának magyar feldolgozása kapcsán szoltunk erről, valamint arról is, hogy a G. R. mely ismert szerkezetei szítanak e történetet illetőleg inkább az 1342. évi kéziratához, mint a vulg. kiadás 110. darabjához és az ennek alapjául szolgált Leg. aurea szövegéhez. (Lásd a CX. jegyz.)

Alaki tekintetből a vulgaris szövegnek csak a történeteket vethetjük egybe a G. R. eddig ismert legrégebbi fogalmazatával, az 1342. évi innsbrucki kéziratban levővel, minthogy ezt csak Dick id. kiadásából ismerjük, ez pedig a moralizációkat, mint összehasonlító irodalomtörténeti szempontból érdekteleneket, nem közli. Nagyban és egészben véve az eltérések a két redactió közt alig mondhatók lényegeseknek és csak olyanok, a minők a G. R. kézirati úton való elterjedésének fönt ismertetett módjából, a másolóknak az előttük lévő szöveggel szemben majdnem mindig némi változtatásra hajló nagyobb szabadságából önként következnek. E szabadság azonban csak ritkán terjed a mondat szerkezet amúgy is igen laza kötésének megbontásánál többre, s a tartalmat csak kivételesen érinti. Már a nevek, különösen a stereotyp bekezdésekben említett császárok nevei tekintetében nagyobbak az eltérések, s e részben világosan meglátszik a vulgaris szöveg ismeretlen első redactorának és feltehető második compilerának az a törekvése, hogy az elbeszélések nagyobb felében teljesen apokryph római uralkodók helyébe itt-ott legalább valóbbszínűeket állítson; a hol pedig ezt nem teszi, ott a mesés furcsaságú császárneveket az egészen mesebe illő *quidam rex*, *quidam imperator* jelzéssel pótolja.

Nagyobb eltéréseket mutatnak továbbá a két redactióban az egyes fejezetek czímei, a melyek a legrégibb kéziratban az elbeszélés tartalmára, a vulg. szövegben pedig a belőle folyó vallás-erkölcsi tanúlságra vonatkoznak.

A kétféle szöveg egymáshoz való viszonyát csak egy példán akarjuk megvilágítani s e czélból a vulg. szerkezet 90. sz. elbeszélését állítjuk szembe az 1342. évi kéziratban neki megfelelő 28. fejezettel. A nagyobb eltéréseket az első rovatban cursiv betűkkel emeljük ki:

OESTERLEY CAP. 90.

De libertate arbitrii.

Lex aliquando erat in quodam regno, quod frater senior hereditatem divideret et junior eligeret; cujus ratio est, quia majoris discrecionis est dividere quam eligere, senior autem discreciior esse debet. Alia lex fuit, quod liceret filiam ex ancilla hereditatem accipere, sicut et filii liberi. Contigit autem, duos fratres, unum de ancilla et unum de libera, hereditatem dividere. Frater enim senior divisit sic: ex una parte totam hereditatem posuit et ex alia parte matrem fratris sui posuit. Frater ejus cogitabat: Matrem meam ante omnia debeo diligere. Et per consequens preelegit matrem et hereditatem dimisit, sperans de curialitate fratris sui aliquid optinere, sed nichil ab eo optinebat. Adiit

DICK CAP. 28.

Diuisio fratrum ex libera et ex ancilla.

Narratur, quod lex fuit, quod frater senior hereditatem diuideret et iunior eligeret. Cuius ratio erat, quod maioris discrecionis est diuidere quam eligere, senior autem discreciior esse debet. Alia lex fuit, quod liceret, filium ex ancilla hereditatem portare sicut filii liberi. Contigit ergo duos fratres, vnum de libera, alium de ancilla, hereditatem diuidere. Frater vero senior sic diuisit: ex vna parte totam hereditatem posuit et ex alia matrem fratris sui. Frater autem preelegit matrem et hereditatem dimisit sperans de curialitate fratris sui; sed ab eo nichil optinebat. Adiit iudicem, fratrem accusauit, quod eum ab hereditate exclusisset. Respondit frater suus et dixit, quod non eum decepisset, quia

judicem et fratrem suum accusavit, quod eum ab hereditate sua exclusit. Respondit frater suus et dixit, quod eum non decepit, quia ille, qui elegit, non qui dividit, *certus est*.*

ille qui eligit, non qui diuidit, circumscribit.

* Világos corruptela a jóval régibb innsbrucki kézirat (alighanem rövidítéssel írott) *circumscribit*-je helyett. Ebből s még számos más esetből kitűnik, hogy a vulg. szöveg kiadója már valami jóval fiatalabb kéziratból (vagy kéziratokból) állította össze redactióját.

II.

A Gesta Romanorum fordításai.

A) Kéziratiak.

A G. R. népnyelvi fordításainak egy része, így a régiebb német és angol fordítások, még a könyvnyomtatás feltalálása előtti időben keletkezett s szintén egyik tanúja annak a nagy népszerűségnek, a melyre e példázatgyűjtemény a nép prédikátorai által való sűrű használata révén szert tett. Mert ha meggondoljuk, hogy a prédikátorok, a kik számára kényelmes és hovatovább bővülő példatárul e laza szerkezetű gyűjtemény eredetileg készülhetett, a latin szöveg alapján is felszerelhették az alkalomhoz illő tanulságos történetekkel szentbeszédeiket: akkor e fordítások keletkezése és már kéziratokban is elég nagy és gyors elterjedése egészen másnemű érdeklődés jelének vehető. Ez az érdeklődés már inkább a történetek novellisztikus anyagának szólt, mintsem a belőlük kieroszakolt tanulságoknak; és nem is annyira az épülni, mint inkább a szórakozni óhajtó laikus közönség kedvében igyekeztek járni azok a fordítók és szorgalmas másolóik, a kik a változatos tartalmú gyűjteményt a világiak mindszélesebb körei számára hozzáférhetővé tették.

E népnyelvi fordítások sorában a *német nyelvűek* egy egész csoportja, a mint már a latin kéziratok futólagos áttekintésénél láttuk, ezeknek egyik (a második) családjával áll közelebbi viszonyban s minden valószínűség szerint

egyazon törzs elágazása, a melynek a XV. század folyamán már eléggé szétvált tagozatai a reánk jutott kéziratokban a következő másodrendű redactiókat engedik világosan megkülönböztetni.

I. A *donaueschingeni*; négy donaueschingeni (Oest. CXVI—CXIX), egy müncheni (Oest. CXXVII, kiadta Keller Adelb. 1841), két bécsi (Oest. CXX*, CXXII, töred.) s egy berlini (Oest. CXXIV. tör.) kézirat. A legrégibb (Donauesch. 147, fol. = Oest. CXVI) 1414-ből, a többi is mind a XV. századból való. Ha teljes, 111 fejezetet számlál, melyek közül az 1. = a vulg. 14. története. A 69—79. sz. = a VII Sap. elbeszélései, az utolsó fejezet pedig a vulg. 110. elbeszélésének felel meg. A müncheniben, melynek tartalomjegyzéke a tartalomtól csekély eltérést mutat, de a mely különben Oesterley (l. 230. l.) szerint a donaueschingeniekkel teljesen megegyező szövegű, az 1—18. sz. történet tanútságainak záradéka versekbe van foglalva. Sőt néha a tanútság végén az egész történet rövid kivonata újra következik versekben. Így pl. a 17. (a kéziratban s így Keller kiadásában is hibásan 16.-nak számlált) történet (vulg. 33.) tanúságának a záradéka így kezdődik:

In einem garten
hiet ein man gepeltzt aynen pavm.
Im also zarten
dez nam sein weib sôlchi gaum
Daz se^v sich hieng
an daz holtz drat vnd so palde
Dev ander vieng
den selben sin manich valde
etc.

II. A *zürich-londoni*; egy zürichi és egy londoni kézirat. Emez 1420-ból, amaz is a XV. századból. Mindakettő 124 történetet tartalmaz s kétféle redactio tákolatának

látszik, melyek másodika a VII Sap. története után következik. Ezek a zürichiben (Oest. CXIV.) a 47—57 fejezetekben foglalvák. A londoni (Oest. CXV.) különben a zürichi-vel két történet (a 26. és 27. sz.) helycseréjét leszámítva teljesen megegyezik. Az első tört. mindakettőben a vulg. 116., az utolsó a vulg. 121. sz. elbeszélése. Közel rokonnak látszik e családdal egy berlini kézirat (Oest. CXXV.), mely 1469-ből való, de csak 63 fejezetből áll. Ennek a vulg. szövegtől eltérő történeteit modern német fordításban már közölte Grässe a G. R. fordításához fűzött első függelékében. (II. 144—224 l.) Megemlítendő, hogy e kéziratban a történetek moralizációi hiányzanak. A VII Sap. elbeszélései az 50—60. fejezetben foglaltatnak, melyek után még három történet következik.

III. A *drezda-müncheni*; két drezdai és egy müncheni kézirat. Amazok közül a régibb (Oest. CXIII.) 1444-ből, az ifjabb (Oest. CXII.) 1470-ből, a müncheni (Oest. CXXX.) pedig 1447-ből való. A CXIII.-nak és a vele teljesen egyező CXII.-nek 94 története közül a 67—75 a VII Sap. elbeszéléseit foglalja magába. Az első fejezet = vulg. 14., tehát ugyanaz, a mely az I. (a donaueschingeni) család kézírataiban, de az utolsó már más, mint ezekben, t. i. az Oest. 212. sz. elbeszélése. Nemkülönben a fejezetek sorrendje is más és így eltérő redactióra vall.

IV. A *berlin-karlsruhei*; egy berlini (Oest. CXXIII.) és egy karlsruhei (Oest. CXXVI.) kézirat; emez 1448-ból, amaz is a XV. századból. Mindakettő csak 47 történetet tartalmaz, melyek közül az 1—16. számú = a VII Sap. elbeszéléseivel, ezek után pedig a marburgi latin kéziratnak (Oest. VI.) a VII Sap. 1—11. elbeszélésére vonatkozó lelki magyarázatai, majd a G. R.-ból vett szemelvények (31 darab) következnek.

V. Csupán egy *müncheni* kéziratban képviselve, mely

1466-ból való (Oest. CXXVIII.) és 103 történetet foglal magába. Ezek közül az 1—4. fej. a *Mirabilia urbis Romæ*-ből van átvéve, a következő a vulg. 82. fejezetének felel meg, a 62—72. sz. pedig a VII Sap. történeteit adja.

A többi, Oesterleynél CXXIX. és CXXXI—CXXXV. sz. a. lajstromozott német kézirat részben csak kivonatos, vagy már késői koránál fogva is kevesebb figyelmet érdemlő szerkezet.

E kéziratokban fönmaradt német fordításokon kívül azonban van egy velük egészen egyenrangúnak ítéltető német szövege a G. R. bizonyos számú történeteinek, a mely egy Augsburgban, *Schobser* Jánosnál 1489-ben megjelent *nyomtatvány* * útján jutott az utókorra. Ennek czíme:

Das buch gesta Romanorum . der Römer . von den geschichten . oder geschehen dingen gaitlichen und weltlichen.

A kolofonja pedig így hangzik:

Hie endet sich das buch dz genant ist zû latein Gesta romanorum zû tútsch dz büch von den geschichten od' geschehen dingen der römer gedrucket von Hannsen schobser in der stat Augspurg anno dni M. CCCC. LXXXIX. jare. am abend Mathie des heiligen zwelff poten.

A 4+128 ívrétű levélből álló könyv (Hain i. h. 7753. sz.) a fejezetkezdések és a tartalomjegyzék szerint 93, tényleg azonban 95 fejezetet tartalmaz és történeteinek jó részével, valamint abban, hogy szintén bekebelezi a Hét böles mester elbeszéléseit, a kéziratokban fönmaradt német fordításokhoz, illetőleg az ezek alapjáúl szolgált latin kézirat-családhoz szít. Tartalmának a vulgaris szö-

* Gœdeke (Grundr. 2. kiad. I. 352. l.) és Grässe i. h. II.² 318. l. még egy 1512. évi strassburgi 4-edr. kiadását említi.

veggel találkozó részét és az Oesterley-féle kiadásban a vulg. történetei után első helyen (182—196) közölt extravagansait az alábbi táblázatok II.-a tünteti fel; holott az I. a legrégibb, illetőleg az ezzel teljesen egyező, csupán a történetek számozásában a másoló hibájából kissé eltérő müncheni kézirat lajstromát állítja szembe az Oesterley-féle kiadás megfelelő számaival. Ez összeállítás alapjául azért vettük e jóval fiatalabb müncheni kéziratot és nem az 1414-ből való donaueschingenit (Oes. CXVI.), mivel amaz (Oest. CXXVII.) Keller 1841. évi kiadásában hozzáférhetőbb.

Ebbe az első táblázatba továbbá a német fordítás lajstroma mellé beiktattuk a régi cseh átdolgozás tartalomjegyzékét is, a mely csak néhány számban tér el a vele közös forrású donaueschingen-müncheni redactiótól. E cseh fordítás, három kézírata közül a legrégibbnek (az 1444-ben írottnak) vallomása szerint, még szintén a XV. század első feléből való; tehát nem sokkal fiatalabb az első helyen említett német fordítás reánk maradt kéziratának legrégibbjénél. Ezt a kétségtelenül latin eredeti után készült, de a mint kiadója szövegkritikai alapon helyesen következteti, a német átdolgozások valamelyikétől is függő cseh fordítást Dr. Jan V. Novák adta ki «*Staročeská Gesta Romanorum*» czímen (Prága 1895), a cseh akadémia III. osztályának közleményei során.* A cseh fordítás három kézírata közül a harmadik (a prágai cseh egyet. könyvtár 12. F. 28 jelzésű codexe) a másolónak egy makaróni-nyelvű bejegyzése miatt, a melyben magyar szók is fordulnak elő, minket közelebből is érdekel. (L. Egyet. Philol. Közl. 1898. 495. l.)

* L. «Sbirka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku»: skupina I., řada 2, číslo 2.

A németekhez hasonlóan az *angol* fordítások is két-rendbeliek. Az egyik redactiót a Madden kiadásában megjelent három kézirat (Oest. CXXXVI—CXXXVIII.) tartotta fenn. Ezek közül a legteljesebb (az Oest. CXXXVI.) 70 történetet számlál, míg a másik kettő csak 46,* illetőleg 32 fejezetet tartalmaz. Mindahárom a XV. századból való. A legteljesebb az Oesterleynél LXXXVI. sz. alatt leírt anglo-latin kézirat (Ms. Harl. 2270) nyomán halad, melytől csupán az utolsó történetek sorrendjében s néhány (így mindjárt az 1—6.) fejezet kihagyása által tér el. A harmadik helyen említett legrövidebb kéziratban a történetek tanulságai hiányzanak.

E kézirati fordítások mellett van egy 1510 és 1515 közt Londonban, *Wynkyn de Worde* sajtóján *nyomtatott* angol átdolgozása is a G. R.-nak, a mely a XVIII. század elejéig körülbelül egy tuczat kiadást ** ért, s így a híres középkori gyűjteménynek Angliában való elég nagy népszerűségét s az iránta való érdeklődést bizonyítja oly korban, a midőn a vulgaris szöveg egymást érő kiadásai óta a continensen ez érdeklődés majdnem kétszáz esztendőn át szünetel. E nyomtatott kiadás az Oesterleynél LXXXIX. sz. alatt lajstromozott anglo-latin kézirat (Ms. Harl. 5369) 43 történetének hű fordítása, melyek közül 35 megegyezik a kézirati angol fordítások elbeszéléseivel, a többi nyolczat pedig szintén megtalálhatni Madden többször idézett kiadásában. (Az angol Gesták extravagansait kivonatokban már Swan és Douce, utánuk pedig Grässe is kö-

* A kézirat (Oest. CXXXVII.) tulajdonképen 96 történetet foglal magába, de közülök csak 46 tartozik az Oesterleyné, az igaz, kissé önkényesen megszabott Gesta-állományba.

** L. Brunet, Le Violier etc. XXIX. s. k. II. E kiadások időről-időre modernizálódó nyelvűek s némelyikük egy történettel többet tartalmaz, mint az első. Ez a járulék-fejezet = vulg. 16.

zölte a maga német fordítása második függelékében, II. köt. 225—255.)

Az eddig elsorolt Gesta-fordítások főképp azért érdemelnek az alább következőknél nagyobb figyelmet, mivel tartalmukból, a mint láttuk, a vulgaris szövegé tetemesen kibővül, a mennyiben oly latin eredetik után* készültek, a melyeket a vulgaris kiadás szerkesztője vagy nem ismert, vagy nem használt fel teljesen. Mennyi van meg belőlük a vulgaris szövegben és mennyi annak Oesterley-féle toldalékában, azt az alábbi táblázatok I.-je, II.-a és III.-a tünteti fel; holott a IV. azokat a történeteket mutatja, a melyek a vulgaris szöveggel, a legrégibb innsbrucki kézirattal, a kézirati német fordításhoz legközelebb álló berlini kézirattal (Oest. XXII.), ill. a kézirati német fordítás donaueschingen-müncheni redactiójával (Keller-féle kiadás), ill. a Schobser-féle 1489. évi kiadással * s a teljesebb angol fordítás alapjául szolgált anglo-latin kézirattal közösek.

* E hármat egyazon alapszerkezet egymást kiegészítő képviselőinek tekinthetjük.

I.

(A vulg. szöveget meghaladó történetek, a mennyiben az 1489. évi ezeken is túl mennek,

Keller A. kiad.	Cseh ford.	Oesterley	K.	Cs.	Oe.	K.	Cs.	Oe.
1	1	14	25 (26)	25	187	50	52	189
2	2	112	26 (27)	27	197	51	53	86
3	3	113	27 (28)	28	45	52	54	65
4	4	91	28 (29)	29	136	53	55	190
5	5	139	29 (30)	30	124	54	56	66
6	6	82	30 (31)	31	188	55	57	199
(7) *	7	192 (cf.16)	31 (32)	32	164	56	58	68
7 (8)	8	88	32 (33)	33	47	57	59	69
8 (9)	9	89	33 (34)	34	50	58	60	101
9 (10)	10	98	34 (35)	35	198	59	51	167
10 (11)	11	137	35 (36)	36	57	60	62	70
11 (12)	12	25	36 (37)	37	58	61	64	129
12 (13)	13	182	37 (38)	38	196	62	63	109
13 (14)	14	29	38 (39)	39	120	63	65	143
14 (15)	15	30	39 (40)	40	59	64	66	73
15 (16)	16	31	40 (41)	41	20	65	67	74
16 (17)	17	33	41 (42)	43	85	66	69	76
17 (18)	18	116	42 ***	44	61	67	68	200
18 (19)	19	183	43	45	62	68	70	127
19 (20)	20	184	44	46	105	69	71	—*
20 (21)	22	185	45	47	181	70	—	—
21 (22)	21	186	46	48	83	71	73	—
22 (23)	—**	100	47	49	64	72	72	—
23 (24)	23	43	48	50	84	73	74	—
24 (25)	24	44	49	51	106	74	75	—

* K. 69—74: VII Sap. Keret, Canis, Arbor, Aper, Puteus, Gaza.

Ia.

német kiadás extravagansaiival párhuzamosak, *cursiv*, a mennyiben pedig *compact* számokkal jelölvék.)

K.	Cs.	Oe.		K.	Cs.	Oe.
75	76	—	VII Sap. Avis	101	102	215
76	77	—	« Tentamina	102	103	54
77	78	—	« Virgilius	103	104	237
78	79	—	{ « Senescalcus	104	105	165
79	80	—	« Roma	105	106	134
80	81	17	« Epilogus	106	107	119
81	82	114	—	107	108	103
82	83	115	—	108 (cf. 7)	109	192 (cf. 16)
83	84	213	—	109	110	102
84	85	117	—	110	112	212
85	86	90	—	111	111	110
86	87	152	—	<p>* A Keller-féle kéziratban szám nélkül, innen a köv. számok zárójelben helyreigazított eltérése.</p> <p>** A 22 (23), valamint a VII Sap. történetei közül való 70. sz. fejezet megfelelője hiányzik a cseh fordításból. Ennek viszont a 26. és 42. darabja nincs meg a német kéziratok azon családjában, melyek ma előttünk a cseh fordítás feltehető eredetijét, az ezen német kéziratok öseül is tekintendő latin szöveget (a latin kéziratok második családjának valamelyik, de a meglévők közül egyikben sem teljes épségű redactióját) képviselik. Azonban e két történet is a G. R. elérhető legrégibb anyagához tartozik, minthogy az egyik már a legrégibb innsbrucki kéziratban is megvan (42. = Dick 150., Oest. 249.), a másik pedig szintén fellelhető az Oesterley-féle függelékben (258).</p> <p>*** Csak a címe van meg, de a tört. hiányzik holott a cseh fordításban megvan.</p>		
87	88	23	—			
88	89	26	—			
89	90	174	—			
90	91	157	—			
91	92	214	—			
92	93	36	—			
93	94	37	—			
94	95	39	—			
95	96	41	—			
96	97	191	—			
97	98	253	—			
98	99	46 a)	—			
99	100	46	—			
100	101	210	—			

II.

(A vulg. szöveget meghaladó fejezetek *cursiv* számokkal jelölvék.)

Germ. (1489. évi ném. kiad.	Oesterley	G.	Oe.	G.	Oe.	G.	Oe.
1	112	25	124	49	17	73	69
2	113	26	188	50	26	74	75
3	91	27	47	51	174	75	128
4	139	28	50	52	157	76	85
5	82	29	57	53	191	77	119
6 (cf.56)	16	30	66	54	54	78	6
7	88	31	181	55	165	79	172
8	120	32	64	56	192	80	122
9	89	33	84	57	61	81	196
10	98	34	189	58	77	82	86
11	182	35	190	59	193	83	167
12	29	36	101	60	65	84	63
13	31	37	143	61	67	85	5
14	33	38	76	62	194	86	73
15	183	39	127	63	74	87	129
16	184	40 *	—	64	60	88	68
17	185	41	—	65	117	89	141
18	186	42	—	66	126	90	30
19	100	43	—	67	107	91	116
20	43	44	—	68	195	92	137
21	44	45	20	69	134	93	7
22	187	46	58	70	103	94	9
23	45	47	59	71	3	95	111
24	136	48	—	72	105		

* 40—44. és 48. a VII Sap. köv. történeteit tartalmazza : Keret,
Canis, Gaza, Virgilius, Senescalcus, Sapientes.

III.

(A vulg. szöveget meghaladó fejezetek *cursiv* számokkal jelölvék.)

Anglo-lat. Oest. LXXXVI.*	Vulg.	A.	V.	A.	V.	A.	V.	A.	V.
1	196	23 (17)	121	45 (37)	83	67 (59)	141	89	6
2	256	24 (18)	274	46 (38)	194	68 (60)	216	90	280
3	61	25 (19)	71	47 (39)	189	69 (61)	81	91	11
4	101	26 (20)	132	48 (40)	195	70	172	92	217
5	74	27 (21)	275	49 (41)	50	71 (62)	189	93	281
6	151	28 (22)	128	50 (42)	45	72	101	94	119
7 (1)	102	29 (23)	59	51 (43)	64	73	167	95	7
8 (2)	99	30 (24)	110	52 (44)	75	74	131	96 (68)	8
9 (3)	107	31 (25)	—**	53 (45)	68	75	77	97	282
10 (4)	134	32 (26)	—***	54 (46)	120	76	70	98 (70)	283
11 (5)	86	33 (27)	58	55 (47)	171	77 a) 77 b)	276 82	99 (66)	251
12 (6)	71	34 (28)	17	56 (48)	20	78 (63)	277	100	104
13 (7)	105	35	62	57 (49)	117	79	104	101 (69)	249
14 (8)	67	36 (29)	243	58 (50)	9	80 (64)	279	102 (65)	119
15 (9)	66	37	164	59 (51)	10	81	200		
16 (10)	57	38 (30)	168	60 (52)	14	82	250		
17 (11)	73	39 (31)	63	61 (53)	112	83	72		
18 (12)	193	40 (32)	60	62 (54)	66 (113)	84	270		
19 (13)	87	41 (33)	129	63 (55)	116	85 (67)	5		
20 (14)	124	42 (34)	55	64 (56)	91	86	3		
21 (15)	273	43 (35)	85	65 (57)	139	87	2		
22 (16)	130	44 (36)	212	66 (58)	140	88	4		

* A zárójelben mellékelt számok az Oesterleynél CXXXVI. sz. alatt lajstromozott angol fordítás fejezetei.

** VII Sap. Amantes.

*** VII Sap. Canis.

IV.

Vulg.	Dick	Berl. 1377 *	Keller **	Schob- ser	Anglo- lat.***	Czim
3	3	—	—	71	86	Non bis punienda
5	5	—	—	85	85	Filia piratæ
6	6	—	—	78	89	{ Maritum mortuum sequi
7	7	—	—	93	95	Statuæ spoliatæ
9	9	—	—	94	58	Filius patri insidiatur
14	14	1	1	—	60	{ Patrem an matrem sequi
17	{ Függelék 238. l.	63	80	49	34	Abibas (Ministeria)
20	149	—	41	45	56	Redde
45	103	26	28	23	50	{ Sagittare in cadaver patris
50	122 (186)	30	34	28	49	Zaleucus
57	143	—	36	29	16	Focus
58	144	2	37	46	33	{ Tres veritates solvunt reum
59	148	34	40	47	29	Jovinianus
61	154	36	—	57	3	Socrates uxorem ducit
62	155	37	43	—	35	Florentina
63	157	—	—	84	39	Ariadne
64	165	41	47	32	51	{ Camisia trium digi- torum
66	177	48	54	30	15	Arma suspensa
67	179	—	—	61	14	Prudens stultum sequ.
68	182	49	56	88	53	Galli
70	193	51	60	—	76	Tres quæstiones
73	205	53	64	86	17	Centum solidi
74	206	55	65	—	5	{ Pomum aur. stultis- simo
75	209	—	—	74	52	Tres viduæ
77	215	—	—	58	75	{ Filia pulchra et deformis

* Oesterley Cod. XXII.

** Cod. Monac. (Oest. CXXVII) — Cod. Donauesch. (Oe. CXVI.)
anni 1414.

*** Oest. Cod. LXXXVI, melyből a legteljesebb angol ford.
(Oest. CXXXVI.) származik.

IVa.

Vulg.	Dick	Berl.	Keller	Schob- ser	Anglo- lat.	Czím
82 (cf.181)	26 (cf. 75)	8	6	5	77	Ciconia adultera
83	163	—	46	—	45	Aper sine corde
85	152	—	42	76	43	Hamus aureus
86	174	45	51	82	11	{ Mulier adult. in carcere
91	22	6	4	3	64	Tres pigerrimi
101	189	—	58	36	4 (72)	Gaudium sine fine
102	167	80	109	—	7	Imago cerea
105	156	—	44	72	13	{ Campana accusa- tionis
107	171 (88)	—	—	67	9	Percute hic
110	192	81	111	—	30	{ Placidus-Eusta- chius
112	15	4	2	1	61	{ Novercam curare nolens
113 (cf.66)	17	5	3	2	62	Torneamentum
116	20	19	18	91	63	Regina et duo filii
117	27 (184)	66	84	65	57	Rapta ingrata
119	145	78	106	77	102 (94)	Ingratus et Guido
120	147	33	39	8	54	Jonathas
124	105	28	30	25	20	Semiequitans etc.
128	198	—	—	75	28	Sigillum mortui
129	196	52	61	87	41	{ Amicus fid. exper- tus
134	142	—	105	69	10	{ Miles in armis sepel.
139	23	7	5	4	65	Basiliscus
141	25	—	—	89	67	Serpens et lac
164	108	—	32	—	37	{ Quinque phrene- tici
167	114(cf.190)	50	59	83	73	Luscinia capta

B) A vulgaris szöveget követő fordítások.

Időrendi sorban a *németalföldi* az első azon fordítások közül, a melyek az először 150, majd 151 történetet tartalmazó, de csakhamar 181 fejezetre kiegészült s azóta e terjedelemben megmaradt vulgaris szöveg alapján készültek. E szöveg, mint annak első kiadásai vallják, a Rajna-vidéken terjedt el a legjobban, s így nem csoda, ha legrégibb fordítása is erről a tájról való. A hollandi fordítás első ismert kiadása, mely a későbbiekhez hasonlóan az egész vulgaris szöveget adja, tévedésből 182.-nek jelöli az utolsó fejezetet, holott csak 181 van benne, azonban a 180. a számlálásnál kimaradt s így a 179. után következő elbeszélés 181.-nek, az igazi 181. pedig 182.-nek van jelölve. E kiadás *Goudában* jelent meg *Leeu* Gellért sajtóján, 1481-ben, 240 kéthasábos levélen, fametszetű képekkel. Utána egy delffi kiadás következik 1483-ból, majd egy zwollei (P. van Os sajtóján készült) 1484-ből s végül egy antwerpeni, a mely Eckert Henrik műhelyéből került ki 1512-ben. (Valamennyi ivretű. V. ö. Hain, i. h. 7755—56, továbbá Panzer, Grässe és Brunet id. bibliogr. munkáit, valamint Brunet, *Le Violier* etc. XXXVII. l.)

A XVI. század elején látott napvilágot, miután előbb már kéziratban forgatták, a *francia* fordítás, mely a vulgaris szövegnek csak 149 fejezetét adja vissza, kihagyván a 27, 53, 87, 88, 91, 92, 93, 95, 98, 104, 105, 108, 109, 117, 118, 126, 130, 133, 134, 138, 142, 143, 144, 145, 152, 157, 161, 169, 173, 178, 179 és 180. történetet. Hogy miféle tekintet vezette a fordítót e fejezetek kihagyásában, arra nézve tág tere van a sejtésnek, de a mellőzött történetek tartalmából, a mely ép oly vegyes, mint az egész gyűjteményé, semmiféle egységes szempont sem világlik

ki. Lehet, hogy Brunet (Violier, XXIV. l.) jár legközelebb a fordító szándékához, mikor azt a feltevést kockáztatja, hogy a 32 kijelölt fejezetet csak azért hagyta el, mert nem akart túlságosan vaskos könyvet nyomtatni.

A fordítás Lujza királynénak, I. Ferencz francia király édesanyjának van ajánlva s első nyomása 1521-ben jelent meg Párisban, Jehan de La Garde kiadásában a következő czímmel:

Le Violier des histoires romaines moraliseez, sur les nobles gestes, faictz vertueulx et anciennes cronicques des Rommains, fort recreatif et moral, nouvellement traduité de latin en françois et imprimé pour Jehan de La Garde . . . (Kis ívr. gót betűkkel és fametszetű képekkel. A kolofon szerint a nyomás 1521 április 6-án készült el.)

Ez első kiadást * csakhamar két másik követte, melyek egyike évszám nélkül, a következő pedig 1525-ben került piacra Le Noir Fülöpnél Párisban. Ez utóbbi 4-edr., gót betűs nyomású, szintén fametszetű ábrákkal s a 4+140 számozott levélből áll. S még ugyanazon évtized letelte előtt egy negyedik kiadás is következik, mely Janot Dénes párisi könyvárusnál 1529-ben jelent meg s ugyanoly alakú és terjedelmű, mint az előbbi.

A fordítást Douce (Illustr. of Shaksp. 360) *Gringore*-tól valónak tartja, kinek ez idő táján (1516-ban) megjelent «Fantaisies de mère sotte» című munkája mintegy 26 történetet tartalmaz a G. R. elbeszélései közül, forrás idézése nélkül.**

* Ujra kiadta s igen tanulságos, kivált bibliographiai adatokban gazdag bevezetéssel és jegyzetekkel látta el BRUNET a «Biblioth. Elzévirienne» sorozatában (Paris, P. Jannet), 1858. XXXVIII + 439. l.

** Ezek a vulg. szöveg 1, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 25, 28, 30, 31, 33, 34, 35, 43, 44, 45, 57, 72 és 74. elbeszélései.

Megemlítjük még, hogy Panzer bibliographiai munkájában (VIII. 21. 776.) a Gesta Romanorum francia fordítása czímén egy egészen más munka, t. i. Rob. Gaguin Livius-fordítása szerepel, a mely 1515-ben jelent meg az igazi Gesta-fordítás második és harmadik lenyomatának kiadójánál, Le Noir párisi könyvárusnál. (V. ö. Grässe, Trésor III. 75 a. és Brunet, Manuel 2. II. 1573 a.) Itt tehát csak ismétlődött az, a mi a «Gesta Romanorum» czím miatt e gyűjteménnyel már kézirati terjedése korában is többször megtörtént; sőt, a mint láttuk, egyszer kétségtelenül s még egyszer valószínűleg arra is okúl szolgált, hogy e munkát oly szerzőnek tulajdonítsák, a kinek semmi köze sincs hozzá.

A francia fordítás elég hű és a tanulságokat is közli, bár ezeken itt-ott rövidít körülbelül annyit, mint a mi Hallerünk.

A Schobser-féle egyetlen lenyomatban ismert *német* fordítás mellé 1538-ban egy másik járúl, mely azonban már nem a kézirati szövegek csoportjába, hanem a vulgaris kiadást követők közé tartozik. De ezek között is külön helyet foglal el, minthogy elég sajtászerűn protestáns felekezeti szempontból való átdolgozása a vulg. szöveg történeteinek. Strassburgban jelent meg *Kammerlander Jakob*nál ívrétű kiadásban. Csak 127 fejezetet tartalmaz s Oesterley (i. h. 244. l.) szerint «eine . . . kläglich verwässerte bearbeitung.» (V. ö. Goedeke, Grundr. 2. kiad. II. 316.) Czíme: «*Die alten Römer. Sittliche Historien vnd Zuchtgleichnussen der alten Römer.*» Hozzá van csatolva a Hét böles mester egész históriája a teljesebb előadás szerint.

Olasz fordításnak egyáltalán semmi, *spanyol*nak is csak némi csekély nyomát sikerült eddig találni egy bécsi codexben (cod. Vindobon. 5880 d), a melynek 3—22

lapján a vulgaris szöveg 144. fejezetének spanyol fordítása olvasható, mely a 231—245 lapon ismétlődik. (L. Oesterley, i. h. 241. l.)

A XVII. század második felére a Haller-féle magyar fordításon kívül a Gesta Rom. vulgaris szövege egy részének *lengyel* átdolgozása esik, a melynek alapján csakhamar orosz fordítás (illetőleg több különféle nyelvjárással való átírás) is következett.* Ez utóbbiakról csak másodkézből, *Murko*-nak az Archiv f. slav. Philol. XIII. 308—311 és XIV. 405—421 lapjain olvasható czikkelyeiből értesültem. Az egyik, a fehér-orosz szöveget kiadta «*Rimskija Djejanija*» czímen az *Obščestvo ljubitelej drevnej pismennosti* (Régi irodalom barátainak társasága) Szt. Pétervárott 1877—78.

A *lengyel* fordítás pedig új lenyomatban (bevezetéssel és jegyzetekkel) a krakói akadémia kiadványai során jelent meg 1894-ben. (Wydawnictwa Akademii Umiejętności w Krakowie. Biblioteka Pisarzów Polskich: *Historye Rzymskie* [Gesta Romanorum.] Wydal Dr. Jan Bystron.)

A legrégibb kiadás hely és évszám nélküli, de még a XVII. századból való. A hozzá legközelebb állók csak csonka példányokban maradtak fenn s az első kiadás, a melynek az évszáma megvan, 1738-ban jelent meg Krakóban. Ezt egy 1752. évi lembergi és egy 1773. évi krakói követi.

Valamennyi csak 39-et közöl a vulg. szöveg történetei közül a tanulságokkal együtt. Még pedig a 8, 5, 153, 80, 81, 59, 57, 56, 102, 103, 120, 119, 124, 126, 128, 177, 171, 127, 74, 136, 143, 76, 106, 58, 47, 45, 63, 66, 69, 68, 70, 72, 73, 18, 104, 108, 15, 110 és 20. számú történeteket az itt leírt sorrendben. Csupán a III. fejezet fordítása,

* Egy XVI. századbeli régibb *lengyel* fordítás csak hiréből ismeretes.

mely az Apollonius históriáját tartalmazza (vulg. 153), tér el a Gesta szövegétől annyiban, hogy e helyett a tyrusi királyról szóló népkönyv egy régi cseh nyelvű feldolgozását követi. Régebb lengyel feldolgozások modernizált szövegeinek látszanak továbbá a XXXVII. (vulg. 15.) és a XXXVIII. fejezet is (vulg. 110.), melyek közül amaz Szent Elek, emez pedig Szt. Euszták különösen kedvelt történetét foglalja magába. Ugyanezt gyanítja még a kiadó az V. fejezetre vonatkozólag is (vulg. 81.), mely Szt. Gergely pápának az Oedipuséhoz hasonló legendáját mondja el, alighanem szintén egy régebb népkönyvi verzió felhasználásával. (V. ö. még a G. R. szláv feldolgozásait és a szláv irodalmakra gyakorolt hatását illetőleg *Plaszycki* alapos értekezését: «Srednevjekovyja zapadno-jevropejskija povjesti v russkoj i slavjanskich literaturach» = Középkori nyugateurópai elbeszélések az orosz és egyéb szláv irodalmakban, az *Istoričeskoje Obozrjenije* 1893. évi VI. köt. 157. s köv. lapjain.)

E szláv fordításokkal körülbelül egyidejű, de mint láttuk, egy történet híján teljes átdolgozása a vulg. szövegnek a *Haller*-féle, melynek ha nem is épen kiváló, de elég gördülékeny és törülmetszett prózája csakhamar igen népszerűvé tette a Hármaskönyvet, alighanem épen a középrésze, a G. R. miatt.

A XVIII. század elején a régebb *angol* fordítások mellé egy újabb, már nem a Wynkyn de Worde-féle, anglo-latin eredetű, hanem a vulgaris szöveg alapján álló kivonat sorakozik, mely szintén csak 45 történetet foglal magába. Megjelent 1703-ban Londonban s folytatásának kellett volna következnie. E helyett azonban 1710 táján évszám nélküli új lenyomata készült, mely még 14 másféle, a Gesta Rom. tartalmától idegen történetet foglal magába. Ez a bővített kiadás 1721-ben felújított nyelven lát nap-

világot, de 1715-ből is említik egy aberdeeni és 1753-ból egy glasgowi kiadását. (L. Brunet i. h. XXX. s köv.)

Századunkból már csak philologiai és összehasonlító irodalomtörténeti szempontból készült kiadásai * és fordításai említendők a G. R.-nak. Ilyen először is a *Swan*-féle *angol* fordítás. Ez a vulgaris szövegnek ugyanazon hagenai 1508. évi kiadását követi, a mely után Haller is dolgozott. Első kiadása 1824-ben jelent meg Londonban (2 köt. 8-adr.), a második 1877-ben u. o. Címe: «Gesta Romanorum, or entertaining moral stories; translated from the Latin with introduction and curious notes by Rev. Ch. Swan.» A 148 lapnyi bevezetés és a jegyzetek még ma is becsesek. Grässe alább említendő német fordításában eléggé ki is aknázták őket.

Sajátszerű dialogizált kivonata e fordításnak az «Evenings with the old story-tellers, selected tales from the G. R. etc.» London 1845.

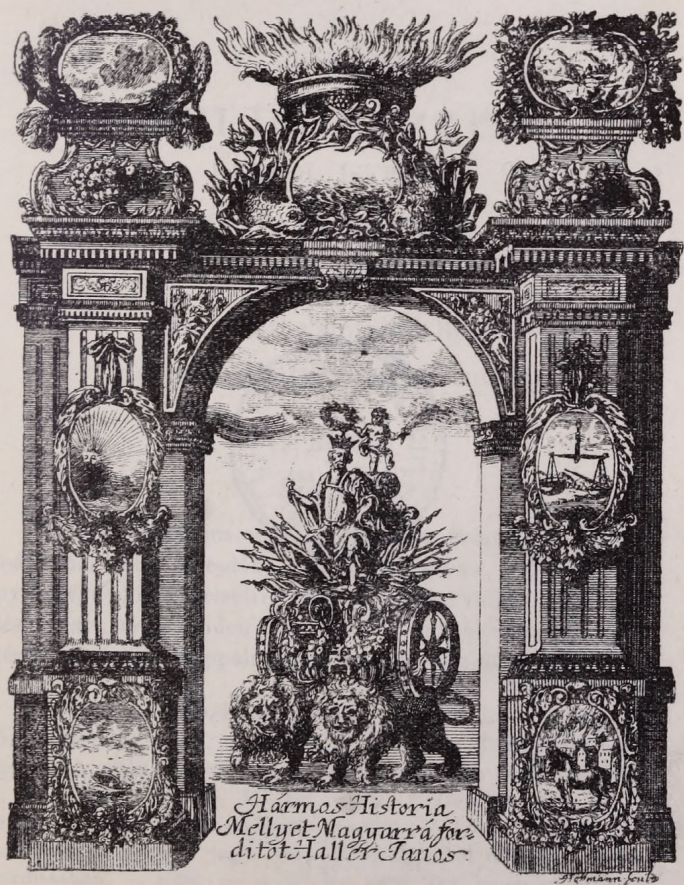
Grässe többször idézett s ma már elég ritka *német* fordításának teljes címe: «G. R., das älteste Mährchen- und Legendenbuch des christlichen Mittelalters zum ersten Male vollständig aus dem Lateinischen in's Deutsche übertragen, aus gedruckten und ungedruckten Quellen vermehrt, mit Anmerkungen und einer Abhandlung über den wahren Verfasser und die bisherigen Ausgaben und Übersetzungen derselben versehen von Dr. Johann Georg Theodor Grässe.» 2 köt. 8-adr. Drezda és Lipcse 1842

* Igy a KELLER ADELBERTÉ (Stuttgart, 1842.), mely az ed. princeps puszta lenyomata; az OESTERLEY-féle (1872. Berlin) kimerítő bevezetéssel és összehasonlító irodalomtörténeti utalásokkal; végül a DICK-féle kiadás (Erlangen u. Leipzig 1890), mely azonban nem a vulg. szöveg, hanem a legrégibb latin kézirat lenyomata a moralizációk nélkül.

(Arnoldsche Buchhandlung.) Második, változatlan, csak kisebb 8-adr. alakú kiadása u. o. 1847.

Az I. kötet a vulg. szöveg 1—140. történetének fordítását, a II. a további 41 elbeszélést tartalmazza, de valamennyit a tanulságok nélkül, a mit azonban, mint már említettük, az Előszóban (VII. l.) a fordító határozottan kiemel. Megtévesztő e tekintetben csak a cím «vollständig» szava lehet, a mely azonban csak a fejezetek «teljes» számára vonatkozik. A második kötet további tartalmát a német és az angol Gesták extravagansainak fordításai teszik, a melyek után a jegyzetek, a czímbe jelzett értekezés és a (ma már sok kiegészítésre s helyreigazításra szoruló) bibliographiai adatok következnek.

Az eredeti kiadás cím lapja, keveset kisebbítve.

II-dik KÖNYV,
PÉLDA-BESZÉ-
DEKRŐL, ISTENES
MAGYARÁZATOKKAL
EGGYÜTT.

Kik között valóságos histo-
riák-is találatnak helyen-helyen.

I. RÉSZ.

A' Szeretetről.*

MIDŐN Pompéjus uralkodott volna Romában, egy szép leányánál több maradéka nem lévén, abban vólt nagy gyönyörűsége; kinek örizetire öt vitéz embert rendelt fejek vesztések alatt, hogy minden veszedelemtől meg-óltalmazzák. A' vitézek azért éjjeli nappali vigyázással az ajtaját strázálták égő

A jegyzetekben használt gyakoribb rövidítések magyarázata: H. = Haller. — D. = a Gesta Romanorum legrégebb, 1342. évi innsbrucki kézírata, kiadta Dick. (Bővebben l. a Bevezetésben.) — Ed. pr., v. Oe., v. Oest. = A G. R. vulgaris szövegének Oesterley-féle kiadása. — + azt jelenti, hogy az eredetiben az e jegy után következőkkel több van, mint a fordításban. — 1508 = a G. R. 1508. évi hagenau-i kiadása, melynek nyomán Haller fordítása készült, s melyet csak akkor jelölünk meg külön, ha az Oesterley-féle ed. princeps-től fontosabb eltérést mutat.

I. * *De dilectione.* (D. 1. *De rege et pugile pro filia.*)

lámpással, hogy senki házába bé ne mehessen, midőn ők alunának, jobb vígyázásért egy ugató ebetskét-is tartottak, kinek ugatásával álmokból fel-serkennének. A' leány pedig felette² kényesen¹ neveltetett, ki minden újságot örö-|mest kívánt látni.² Egykor azért ki-tekintvén, lát egy szép természetű kapitány embert,³ a' melly tekintetből, mind ketten meg-sebesednek szivekben, és egymás szeretetire gerjednek.⁴ A' leányra nézendő vala pedig, Pompéjusnak hólta után, minden keresménye. A' kapitány azért szép ajándékokat⁵ igérvén a' leánynak, ha véle egyget ért, mellynek a' leány könnyen engedett.⁶ A' kis ebet meg-öli, a' lámpást el-óltya, és étszaka a' kapitánynak utánna mégyen. Azonban reggel kérdés támad, hová lött-el a' leány? Abban az időben volt a' királyi udvarban egy bajnak,⁷ ki mindenkor kész volt az igasság mellett meg-hartzozni. Meg-értvén azért a' leánynak tselekedetét,⁸ után indul:⁹ és utól érvén a' leányt a' kapitánnyal együtt, hartzot indít véle; de a' vitéz győzedelmes lévén, fejét vészi a' kapitánynak, és a' leányt vissza viszi. De midőn a' leány az Attyának személyét sok ideig nem láthatta volna, tsak suhajtással és sirással tölti idejét. Volt a' Pompéjus udvarában egy bölts ember-is, ki tisztí s' hivatallya szerint mindenkor közbenjáró¹⁰ volt a' vétkes embereknek dolgában:¹¹ Ez azért¹² öszve békélteti Attyával a' leányt, es tisztességes személynek adatik férnek.¹³ Kire nézve szép ajándékokat ad leányával az Atya: Ugy-mint földig érő igen szép köntöst,¹⁴ kire a' volt kivarva: *Meg-engedtem néked, meg-lásd többé ne vétkezzél.* Egy arany koronát-is adott leányának kire a' volt rajszolva: A' te

¹ tenerrime. — ² multum anhelabat mundi spectacula videre. — ³ venit quidam dux. — ⁴ qui, cum oculos impudicos in eam iniecit, statim captus est in amorem eius, quia pulcra nimis erat et oculis omnium gratiosa. — ⁵ multa. — ⁶ Illa vero sperans de promissione consensit. — ⁷ pugil fortis. — ⁸ quod filia patrem contempsit. — ⁹ agili cursu post eam currebat. — ¹⁰ mediator. — ¹¹ inter imperatorem et alios. — ¹² motus pietate H.-nál hiányzik. — ¹³ nobilissimo viro desponsata. — ¹⁴ tunicam thalarem polimitam undique intextam.

méltóságod én tölem származik. A' közbenjáró¹⁵ is meg-ajándékozta egy gyűrűvel, kire a' vólt metzve: Szerettelek tégedet, meg-betsüld a' szent szeretetet.¹⁶ Az Attyafia¹⁷ is adott egy gyűrűt, kire a' vólt írva: A' te nemességedet tudgyad meg-betsülni. Más Attyafiától¹³ is vett egy gyűrűt, kin az| vólt³ írva: Te véred vagyok, tölem ne irtózzál.¹⁹ A' Jegyesse adott egy petsétet néki, kire azt rajszolták: Már meg-egyeztél velem,²⁰ többé ne tébolyogj. Ez ajándékokat vévén a' leány, tel-lyes életét jó erköltsőkben töltötte-el, úgy hogy mindenek di-tsírnék érette.²¹

ENNEK MAGYARÁZATTYA :

Édes Fiam, ez a' Király¹ jedzi az Atya Istent, a' ki szent Fiának áldozattya által mindeneket ki-szabadított az ördög torkából.² Ugyan-is, nem Atyád-é néked, a' ki semmiből teremtetted téged.³ A' leányzó jedzi a' te lelkedet,⁴ a' ki őt vitézeknek vigyázására bízattatott, úgy mint az őt érzékenységekre:⁵ Látásra, hallásra, etc. A' kik tartoznak óltalmazni lelkünkben: a' test, világ és ördög ellen. A' lámpás, a' mi szabad⁶ akaratunkat jedzi, mellyet jó tselekedetünk által alkalmaztatnunk kell Isten akarattyához,⁷ hogy a' bűnnek ne engedgyünk. Az ugató kis eb, a' jó lelki-isméret, melly min-

¹⁵ *A propugnatore.* — ¹⁶ *disce diligere.* — Itt az eredetiben még egy gyűrű van közbeszúrva: *A sapiente mediatore alium anulum recepit sic sculptum: Quid feci? quantum? quare?* —

¹⁷ *A filio regis.* — ¹⁸ *A germano proprio.* — ¹⁹ *Accede ad me, ne timeas: frater tuus sum.* — ²⁰ *Jam coniuncta es.* — ²¹ *ea quamdiu vixerat, custodivit: et est ab omnibus dilecta et dies suos in pace finivit.*

[Moralisatio.] ¹ *Imperator.* — ² H.-nál hiányzik: *Ipse est rex regum et dominus dominantium. Deuter. XXXII.* — ³ *qui possedit, fecit et creavit te.* — ⁴ *anima rationalis.* — ⁵ *quinque sensibus.* — ⁶ *deo in omnibus subiecta.* — ⁷ *que debet semper ar-dere in bonis operibus.*

denkor ellene kiált a' bűnnek. De jaj melly igen vágyódik a' haszontalan dolgokra a' mi lelkünk! Valamikor a' kapitány, úgy-mint, a' kisértet után,⁸ szabad akaratumk szerint mégyünk. Akkor öllük-meg a' jó vigyázó kis ebet, a' mi lelkünk-isméretit, akkor óltyuk-el a' jó tselekedetnek égő lámpását.⁹ Így a' lélek setétségre jútván,¹⁰ marad az ördöggel. Ezt midőn hal-lotta volna az erős bajnak a' mi Istenünk, (mivel ő nálánál nints több a' ki hartzollyon érettünk) meg-indúlt a' kapitány ördög ellen, és győzedelmet vett rajta, és lelkünket meg szabadítván,¹¹ a' mennyei palotába vitte. A' bölts közbenjáró, a' Christus egyedül. Szent Pál mondása szerint:¹² az Isten és az emberek között. A' mi A-|tyánkfia és jegyesünk¹³ ugyan tsak a' Christus: mert ő általa békéltettünk-meg az Atya Istennel,¹⁴ ő tőle vettük az elé számlált ajándékokat, a' ki szép köntös gyanánt adta a' maga bőrét¹⁵ ostor alá; melly mi érettünk sürű liggtatásokkal varratott öszve,¹⁶ és arra vagyon írva: *Meg-botsáttattak a' te vétkeid, meg-lásd többé ne vétkezzél.* Ez a' Jósef köntöse, ki a' bárány¹⁷ vérével meg-festetett. ő tövissel való koronázása által, a' ditsőségnek koronáját szerzette-meg nekünk. Igazán vagyon azért reá írva; hogy, *tőlem va-gyon a' te méltóságod.*¹⁸ Az a' mi Atyánkfia¹⁹ adott gyűrűt né-

⁸ *a duce i. e. a raptore infernali.* — ⁹ H.-nál felcserélt sor-rendben. — ¹⁰ *in nocte peccati.* — ¹¹ az eredetiben hiányzik: és győzed . . . szabadítván. — ¹² *dicente apostolo I. Tim. II.* — ¹³ Hal-lernál összevonva. Az eredetiben: *Filius regis est Christus, unde psalmista: Filius meus es tu etc. Frater noster Christus. Gen. XXXVII. Frater noster est. Sponsus noster est Christus, iuxta illud Osce II: Sponsabo te mihi in fide. Et iterum: Sponsus sanguinum tu mihi eris.* — ¹⁴ Hallernál hiányzik: *Ipse enim est pax nostra que utraque fecit unum. Ad. Eph.* — ¹⁵ *cutem dignissimam.* — ¹⁶ *et certe polimitam, quia flagellatione: cruore: livore et aliis variis livoribus intextam.* — ¹⁶ *hedi.* Gen. XXXVII. — ¹⁷ H.-nál hiányzik: *De ista corona Joan. XIX. Exivit Iesus portans coronam spineam.* — ¹⁸ *Christus etiam est propugnator noster: qui . . .* — ¹⁹ H.-nál hiányzik: *Apocal. primo: Dilexit nos et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.*

künk; Ugy-mint azt a' sebet, melyet jobb kezén nyitott a' vas szeg. Méltán vagyon azért reá írva: *Szerettelek tégedet, betsüld-meg a' szent szeretetet.*²⁰ A' másik kezén lévő sebet-is gyűrű gyanánt adta nekünk, kire írva vagyon: *Nézd-meg miért, 's miket tselekedtem.*²¹ Kikről Zakhariás-is így tudakozik; *Zak. 13. v. 7. Mitsoda sebek ezek a' kezeid közepin?* és mond: *ezekkel sebesíttettem-meg azoknak házában, a' kik szeretnek vala engem.* A' jobb lábán esett mély sebet-is gyűrű gyanánt adta nekünk, kire vagyon írva: *A' te nemességedet tudgyad meg-betsülni.* A' bal lábán lévő sebe-is miénk, kire azt iratta: *Ne irtozzál tőlem, mert te Atyádfia vagyok.* A' mi Jegyessünk-is ugyan tsak a' Christus, ki maga petsétével jedzett-el bennünket,²² az oldalán lévő mély sebe által, mely szintén a' szívéig hatott-bé.²³ Kire nagy szeretettel fel-írta: *Immár én jegyesem vagy, többé ne tébolyogj, én mellőlem hitetlenül el ne állj; az én ajándékimat, a' szeretetet, és irgalmasságot el ne veszessed.* Azért Fiam ez öt rendbéli ajándékot úgy óltalmazzuk 's tartjuk magunknál, hogy mondhasuk Szent] Máthé Evangélistával: *Uram öt girát*²⁴ *adtál né-5 kem;* És így az örök ditsőségben meg-nyughatunk.²⁵

II. RÉSZ.

*Az Irgalmasságról.**

Midőn Titus uralkodnék, élet-vesztés alatt ilyen parancsolatot adott-ki; hogy az *Fiak táplálnák igye-fogyott Atyo-*

²⁰ H.-nál hiányzik: *Quid feci? Meipsum exinanivi formam servi accipiens. Quantum? Deum feci hominem. Quare? Ut perditum hominem redimerem.* — ²¹ *quo sponsi hereditas confirmabatur collata.* — ²² *vulnus lateris sui cum lancea perforatum propter nimium amorem.* — ²³ *talenta.* — ²⁴ *Et sic sine dubio poterimus regnare in celesti gremio. Quod nobis prestare dignetur pater et filius etc.*

II. * *De Misericordia.* (Ed. pr. Oesterl.: *De misericordia*

*kat!*¹ Azon időben egy embernek két fia lévén, annak eggyike az Apjának igye-fogyott vén² bálttyát táplálni kezdette; melly dologban az Apja ellent tartott ugyan, de az iffiú nem szünt vén bálttyának táplálásától. Kihezképest házából-is el-üzi Fiát az Apja.³ Idő-jártára meg-gazdagodik a' vén Bálttya, és az édes Apja el-szegényedik. Azt látván az iffiú, fordul az édes Attyához, és azt kezdi táplálni. Akkor a' vén Bálttya ismét tiltani kezdi az iffiat az apja táplálásától, ki miatt el-is üzi házából, azért, hogy abban szovát nem fogatta, mondván néki: Ötsém jusson eszedbe mikor én szegény voltam, mint tiltott téged az Apád az én táplálásomtól; Kihezképest, magam Fiának fogadtalak vólt tégedet, de már mivel szómat nem akarod fogadni; hanem kedvem ellen-is táplálad édes Atyádot, azért az én keresményem nélkül el-lészesz.⁴ Kinek felel az Iffiú: Nem méltó senkinek az örökségből ki-vettetni, azért, hogy a' természetnek törvényét követi.⁵ Én pedig hogy az Atyámnak való szolgálatomért büntetődgyem, tellyességgel igazság ellen vagyok.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes Fiaim két Atyafiak vadnak: eggyik az Isten Fiai: Másik a' világ. Ez mindenik az Atya Istentől lött. Az Isten 6 Fiai az Istentől vannak, a' vilagot-is| Isten teremttette.¹ Ezek

et de cognatis subveniendis. D. 2. *Statutum, quod filii parentes alerent.*)

¹ *parentes suos.* — ² *egentem.* — ³ *contra voluntatem patris, et ideo pater eius a societate sua eum expulit. Verumtamen hoc non obstante non dimisit, quin avunculum suum egentem aleret, et necessaria ei in omnibus dedit.* — ⁴ *hereditatem meam non obtinebis.* — ⁵ *Nullus debet puniri pro eo, quod lex statuit et compellit; sed lex naturalis et scripta compellit filium parentibus subvenire in necessitate; maxime eos honorare; et ideo expelli ab hereditate de iure non debeo.*

[Moral.] ¹ *filii dei per generationem, mundus per creationem.*

között eleitől fogvást nagy ellenkedés vólt, úgy hogy; a' ki egyiknek baráttya akart lenni, a' másikat szükségesképen gyűlölni kellett. Kiről szent Jakab Apostol világos bizonytságot tészon, *Jak. 4. v. 4.*² mondván: *Nem tudgyátok-e hogy e' világ barátsága ellensége az Istennek?*³ Minnyájan azért igaz keresztyének a' hit által, a' Christus fiai vagyunk,⁴ ne táplállyuk azért e' világot kevélységünkkel fősvénységünkkel, 's egyéb gonoszságinkal.⁵ Ha igaz fiai akarunk a' Christusnak lenni: mert külömben a' mennyei örökségből ki-rekesztetünk. Ha pedik a' Christust táplállyuk a' szegényekbē, és egyéb jó tselekedetekbē,⁶ a' világ gyűlölségébe esünk. De jobb a' világ nélkül el-lennünk, mint a' Christus kegyelme nélkül.⁷

III. RÉSZ.

*Az Igaz Itéletről.**

EGY Király¹ ilyen törvényt szabott, hogy *a' melly Aszszony házasság-törésben találtatik, minden irgalmasság nélkül a' magas hegynek tetejéről*² *vettessék-le.* Történt azért, hogy egy Aszszony embert, azon vétekben kaptak, kit a' törvény szerint le-vetettek a' hegy-tetőről.³ Annak pedig olly szerentséje vólt,⁴ hogy a' le-vetésben minden sérelem nélkül maradt. Kit újlag a' bíró eleibe vittek, és az,⁵ ilyen itéletet

² *iuxta illud Jacobi IV. —* ³ *Quicumque voluerit esse amicus huius seculi, inimicus constituetur dei.* (Vulgata: Qu. ergo v. amicus esse sæculi huius, i. D. constituitur.) — ⁴ *Sed filius unus est quilibet christianus, qui est filius Christi, quia ei adheret per fidem.* — ⁵ *et sic de ceteris.* — ⁶ *per opera pietatis.* — ⁷ *melius est mundum odire (sic!) quam hereditatem celestem amittere.*

III. * *Iustum iudicium.* (D. 3. Statutum, si mulier esset fornicata.)

¹ *imperator.* — ² *de alto monte.* — ³ *tam suauiter descendit.* — ⁴ H.-nál hiányzik: *Iudex videns, quod mortua non esset.* — ⁵ *quia semel adulterata.*

tészen; hogy, másodszor-is vigyék-fel, és vessék-le onnat. Kinek mond az Aszszony ember: Uram a' törvény ellen tse-lekeszel, mert törvény szerint, senki egy vétékért kétszer nem büntetődik. Engem le-vetettek egyszer, (úgy-mond) egyszeri vétkemért,⁶ ha Isten tsudálatosképen meg-tartott engem, miért kellessék többször büntetésre vitetnem?⁷ Kinek mond az 7 itilő bíró:] Mivel okosan⁸ szóllottál, menny-el békével. És így meg-szabadúlt az Aszszony.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiam, ez a' Király¹ az Isten, a' ki olyan törvényt adott-ki, hogy a' ki halálos bűnnel lelkét megfertezteti,² a' magos hegyről, úgy-mint menyországból ki-vetessék. A' mint az első Atyánk Ádam-is járt volt; De ugyan az Isten az ő Fiának szent halála által meg-szabadított. Midőn azért ember vétkezik, véghetetlen kegyelme szerint mindgyárt kárhozatra nem vét, hanem jóvóltából meg-tart, hogy pokolra ne vetessünk.

IV. RÉSZ.

*Az Itéletnek igazságáról.**

Egy Király¹ ilyen törvényt adott-ki; *hogy valaki az Aszszony- embert el-ragadgya, és erőszakot téssen rajta; az Aszszony szabadságában legyen, ha halállal akarja-e büntetni a' férfiat, vagy feleségül hozzá mégyen.* Történt azért egy étszaka, hogy egy férfi két Aszszony-embert ragadott-el. Az Aszszonynak egyyike halállal akarta büntetni a' férfiat:

⁶ *ergo iterato non debeo precipitari.* — ⁷ *Satis prudenter.*

[Moral.] ¹ *imperator.* — ² H.-nál hiányzik: *sub Christo, qui est sponsus anime.*

IV. * *De iusticia iudicantium.* (D. 4. *De oppressione.*)

¹ *Cesar* (Oest. ed. pr. Claudius) *regnavit.*

másika nem, hanem hozzá akart menni. A' férfi vitetik a' bíró eleibe, és azt mondgya a' bírónak:² Inkább illik annak a' kívánságát meg-halगतnod, a' ki irgalmasságot akar, hogy sem a' ki kegyetlenkedni. Végre meg-eggyezvén az Aszszonyok, mindenik irgalmasságra hajol a' bíró előtt. A' bíró azért annak kívánságára tézsen ítéletet a' ki irgalmasságot kívánt.]

ENNEK ÉRTELME.

8

Édes Fiam, ez a' Király,¹ a' mi Urunk, a' Christus Jésum; a' ragadozó² a' bűnös, a' ki két Aszszonyi állaton tézsen erőszakot,³ tudni-illik az igazságon, és az irgalmasságon, kik mind ketten az Isten leányi. Mikor meg-válik a' lélek a' testől, akkor mindgyárt a' bíró eleibe vitetik a' tolvaj. Az első, úgymint: az igazság a' bűnös ellen igazság-szerint, igaz törvényből⁴ örök halált kíván, de a' másik, úgymint az irgalmasság az igaz töredelmesség által⁵ arra kéri a' bírót, hogy kegyelmes légye a' tolvajnak. Ezt azért illik mindenkor előttünk viselnünk.⁶

² H.-nál összevonva s részben változtatva. Az eredetiben: *Raptor captus est et ductus coram iudice, ut duabus mulieribus secundum legem responderet. Prima mulier instanter secundum legem mortem eius petiit. Secunda eum in virum habere clamavit. Et dixit prime mulieri: Verum est, quod lex dictat, quod petitionem tuam obtineas, et eodem modo lex pro me clamat: Sed quia mea petitio est minor* (Oest. inerior, a mi tán sajtóh. mícior h.) *et magis charitativa, ideo mihi videtur, quod iudex pro me sententiam dabit. Ambe mulieres iudici sunt conquese, et quelibet beneficium legis postulabat. Iudex cum utramque partem audisset, secunde mulieri concessit, ut eum in virum obtineret, et sic factum est.* (Az ed. pr. kissé eltérőn; az 1508. kiad. szövege határozottan jobb e helyütt.)

[Moral.] ¹ Imperator. — ² Raptor. — ³ rapit i. e. violat. —

⁴ per legem iusticie. — ⁵ per contritionem et confessionem. —

⁶ Ideo studeamus sic deo placere etc.

V. RÉSZ.

A' hiveségnek el-követéséről.*

EGY Királynak idejében, egy iffiat el-kaptanak a' tengeri tolvajok; ¹ ki az Attyának írt állapottya felől.² De az Apja nem könyörülván rajta, sok ideig kellett szenvedni a' rabságot.³ A' ki pedig az iffiat rabságban tartotta, annak igen szép leánya vólt, kit húsz esztendeig nagy kedvessen ⁴ nevelt. Azon leány gyakran látogatta és vigasztalta a' rabot. De az iffiú semmi vigasztalást bé nem vett; hanem tsak gondal és sohajtással töltötte idejét.⁵ Egykor mond az iffiú: Vajha szép szüz ⁶ szívesen munkálódnál az én meg-szabadulásomon! kinek mond a' leány: Hogy lehessen tölem? holott az Atyád ⁷ nem akar téged meg-szabadítani: Én pedig idegen lévén, nékem abban kevesebb módóm vagyon; ⁸ sőt ha meg-szabadítanálak-is, az Atyámnak esném haragjába.⁹ Mindazáltal, a' mit kívánok tseleked-meg, és én meg-szabadítlak. És ama' mond: Édes húgom,¹⁰ valamit kívánsz, örömet meg-tselekszem, ha tölem le-
9 hetséges lészen;| és mond a' leány: egyebet nem kívánok, hanem hogy annak idejében végy-el házastársodnak engem. Kire az iffiú hittel¹¹ igéri magát. Erre nézve, az Atya hire nélkül, a' leány a' bilintsből ki-óldozza az iffiat, és vele együtt hazájába mégyen. Ki mikor az Apjához ment volna, örömmel

V. * *De sectanda fidelitate.* (D. *De iuvene capto a piratis, quem pater noluit redimere.*)

¹ erat quidam iuvenis a pyratis captus. — ² pro sua redemptione. — ³ in carcere erat maceratus. — ⁴ az eredetiben a n. k. hiányzik. — ⁵ suspiria et gemitus continue omittebat. — ⁶ bona puella. — ⁷ p. t. qui te genuit. — ⁸ quomodo deberem hoc cogitare? — ⁹ offensionem patris mei incurrerem, quia tuam redemptionem perderet pater meus. — ¹⁰ O bona puella. — ¹¹ frimiter. — ¹² Sub pena amissionis hereditatis tue nolo, ut eam in uxorem ducas. — ¹³ a mortis periculo.

fogadgya az Apja, és mondgya: Jó szível látlak fiam, de kérlek mond-meg nékem, mitsoda leány ez, a' kit magaddal hoztál? Kinek felel az iffiú: ez a' Király leánya, kit feleségül vettem. Arra mond az Apja: Ha ezt a' leányt Feleségül vészed, keresményem nélkül el-lészesz.¹² Kinek viszont az iffiú: Mit mondasz édes Atyám? hiszem többel tartozom én ennek, mint néked, holott rabságomból engem ki nem szabadítottál, ez pedig nem tsak a' rabságból; hanem az haláltól¹³-is megmentett engemet; azért vészem házas-társul ötet. Kinek viszont felel az Attya: Fiam, hogy hihetnél annak a' ki a' maga Attyát meg-tsalta, és az ellen szabadított-meg téged, mivel az ő Apjának nagy nyeresége lött volna a' te rabságodból, sokat is költött éretted: ehez-képest, nem méltó hinned néki, és-elvenned ötet. Másik az: hogy a' fajtalanságért tselekette azt inkább hogy sem egyéb okra nézve. Ezeket hallván a leány, így felel-meg az öreg embernek. Hogy az Atyámat meg-tsaltam volna, az nem igaz: mert akkor tsalatik-meg az ember, mikor, más ember tselekedetiben kárt vall; ¹⁴ az én Apám pedig olly gazdag, hogy ennek a' legénynek jóvaira szüksége nem vólt. Ha meg-kellett volna pedig töle változni, te-is küldüssá löttél volna miatta mind fiaddal együtt.¹⁵ Kitől tégedet-is meg-szabadítottalak, az Atyámat-is fogatkozásban nem hadtam. A' másik szódra azt felelem:| hogy a' fajtalanságra 10 embert, vagy a' szépség, vagy a' gazdagság, vagy az erő, vagy a' méltóság ¹⁶ vonzza; ennek pedig egyikében sem vólt része a' te fiadnak: mert mindenektől meg-vált a' sanyarú rabság által; ¹⁷ hanem valamit tselekedtem, könyörületességből miveltem. Ezt hallván az iffiúnak Attya, ellene nem szólhattott, hanem risztességes* menyegzői lakadalmot szerzett,¹⁸ és egyben kelvén, békeségben laktanak tellyes életekben.

¹⁴ *Ille decipitur, qui in aliquo bono diminuitur.* — ¹⁵ *tu per redemptionem depauperatus esses.* — ¹⁶ e negyedik ok az Oest. kiadta ed. princepsben hiányzik; Hagenau 1508: *aut propter honores.* — ¹⁷ H.-nál összevonva. — * Sajtóh. *tisztességes* h. —

¹⁸ *cum magna solennitate eam in uxorem duxit.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiam, a' bűn által el-ragattatott¹ volt az egész emberi nemzet az Ádám² vétkében, és az ördög birtokában, 's tömlőtzében tartatott. Az emberi nemzetnek Apja volt e' világ, a' ki nem hogy meg-szabadította volna, sőt bellyebb taszította a' fogságra az embert. A' szép szűz,³ ki meg-látogatta az embert a tömlőtzben, az isteni jó, melyet lelkünkkel közlött.⁴ A' meg-szánt, és kínszenvedési után poklokra szállott, hogy az embert meg-óldozná a' rabságnak köteléből. Az Atya Isten pedig a' migazdagságunkat nem kívánja, a' ki mindenekfelett gazdag és jó.⁵ Erre nézve a' Christus tsak az ő kegyességéből le-szállott az egekből és minket meg-látogatott, testi természetünket⁶ magára vétén, és semmit egyebet nem kíván; hanem tsak az emberi természetet, hogy magának jegyezze.⁷ Oseásnak ama' mondása szerint: Ose. 2. v. 20.⁸ És hittet jegyezték téged⁹ magamnak. Mindazáltal, a' mi Apánk a' világ; kinek követői sokan vannak, az Istennel való egyesülésnek mindenkor ellene mond,¹⁰ így szólván: Ha az Istenhez ragaszkodol, az én örökségem nélkül el-lészesz, Matth. 6. v. 24.¹¹

11 Mert nem lehet| egyszer 's mind Istennek és a' Mammonnak szolgálni, az Evangélista mondása szerint: Mert a' ki el-hadgya Apját, Annyát, Feleségét, mezejét, száz annyiit vészen e' világon, és jövendőben az örök életet, Matth. 19. v. 29. mellynek el-nyerésére segítsen a' nagy Isten bennünket.¹²

[Moral.] ¹ *filius a pyratibus captus erat totum genus humanum etc.* — ² *primi parentis.* — ³ *Filia.* — ⁴ *divinitas anime coniuncta.* — ⁵ *summe bonus.* — ⁶ *carne nostram.* — ⁷ *nisi quod sit homini desponsatus.* — ⁸ *Osee II.* — ⁹ *eam mihi* (Vulgata: te mihi). — ¹⁰ *contra hoc semper murmurat et allegat.* — ¹¹ *Matth. VI. Sed melius est nobis spernere mundum, quam societatem dei amittere. iuxta illud Matth.* — ¹² *Quam nobis tribuere dignetur Jesus Christus filius dei vivi etc.*

VI. RÉSZ.

Az okosságnak követéséről.*

Volt egy igen hatalmas Király,¹ de kegyetlen,² a ki más Királynak szép leányát el-jedzette magának. öszve-kelvén, magok között ilyen fogadást³ töttek, hogy a' mellyik a' másiknál eléb meg-halna, az után a' másik-is ölné-meg magát, szeretetinek bizonyosság-tételéért.⁴ Történt azért, hogy a' Király meszsze földre ment, és oda múlatott,⁵ meg-akarván próbálni feleségét, olyan követet küldött hozzája, a' ki halálának hí-rét vinné. Mellyet hallván a' Felesége, és meg-emlékezvén a' szövetségről,⁶ egy magos köszikláról le-ugrik, mindazáltal nem holt-meg, hanem kevés üdö alatt meg-gyógyult. Ő pedig másodszor is, hogy hitinek eleget tegyen, le-akarván ugrani azon kö-szikláról, az édes Apja ellent tartott benne;⁷ de az Asz-szony midőn az Apjának szavát, nem akarta vólna fogadni, az Apja, házából-is ki-akarta vetni.⁸ Az Aszszony pedig mond az Apjának. Nem érdemlem azt a' haragot tőled, holott én fogadásomnak akarok eleget tenni. Illik-is a házások úgy sze-ressék egymást, hogy eggyik a' másikért örömet szenvedgyen halált. Indiában-is szokás volt ez,⁹ hogy Ura halála után az Asz-szony ember,¹⁰ vagy meg-égettessék, vagy elevenen véle el-temettessék. Kinek mond az Atya:| Vétkes fogadást semmi 12 végre nem szabad tenni: mert a' hitnek igaz okból kell szár-

VI. * *De sequenda ratione.* (D. 6. *Quod alter pro amore alterius moreretur.*)

¹ *imperator.* — ² *tyrannus.* — ³ *iuramentum.* — ⁴ *pro nimio amore.* — ⁵ *diu moram ibidem traxit.* — ⁶ *propter iuramentum.* — ⁷ *ei precepit, ut precepto et iuramento viri non obediret.* — ⁸ *Ex quo non vis mihi consentire et obedire, celeriter extra societatem meam exeas.* — ⁹ *aliquando erat lex.* — ¹⁰ *H.-nál hiányzik: pre dolore et amore. Továbbá: Et ideo, ut mihi videtur, non deliqui, quando meipsam interficio propter amorem viri mei.*

mazni;¹¹ ehez képest a' te fogadásod nem helyes,¹² nem-is szabad bé-töltened. Másodszor pedig midőn mondod, hogy illik az Aszszonynak Uráért halált szenvedni, a' sem helyes; mert ha testben¹³ eggyeznek-is, mindazáltal mindeniknek külön lelke vagyon.¹⁴ Mellyet hallván a' leánya, engedett az Atyának, és sem a' köszikláról le nem ugrott, sem férjével afféle dologban eggyet nem értett.¹⁴

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiam, a' kegyetlen Király az ördögöt jedzi, a' szép leány a' mi lelkünket,¹ a' kit magának foglal az ördög a' bűn által, és ugyan a' bűn által úgy végez a' lélekkel, hogy ha ő el-veszett kevélysége miatt, és messze földre számkivettetett, úgy-mint pokolban; azt akarja, hogy a' mi lelkünk-is le-vesse magát a' magosságról, úgy-mint az égből, éppen a' pokolig. Ugy-is vőlt ez a' Christus Jésus el-jövele előtt; de a' mi Id-vezitőknek szent halálával² meg-gyógyúltunk.³ Azonban a' lélek nem szűnik; hanem le-vetné magát, valamikor az Isten parantsolattya ellen vét. De a' mi édes Atyánk a' Felséges Isten nem akarván veszedelmünket,⁴ a' töredelmességnek orvosságával, bűneinknek igaz vallás-tételével meg-tart az örök életre bennünket.

¹¹ *Iuramentum semper debet esse rationabile.* — ¹² *nullum est.* — ¹³ *per carnalem affectionem.* — ¹⁴ *in anima duo sunt, que abinvicem realiter differunt.* — ¹⁴ *nec amplius viro suo copulari (t. i. voluit).*

[Moral.] ¹ *tam gratiosa ad dei similitudinem creata.* — ² *per passionem Christi.* — ³ *est sanitati restituta (t. i. anima),* — ⁴ *non vult, ut precipitemur per peccatum.*

VII. RÉSZ.

A' gonoszok irégységéről a' jók ellen.*

DIoklétianus idejében, egy nagy¹ vitéznek vólt két fia, kiket igen szeretett. Azok közzül a' kissebbik Atyának akarattya ellen egy kurvát vészen felesé-(gül;)| mellyet meg-értvén¹³ az Atya,² házától el-üzte, és amaz, nagy szegénységre jutott; mindazáltal a' kurva feleségétől néki szép fia származott. Azonban, küld az Apjához, hogy irgalmasságot nyerjen tőle. Az Apja-is könyörülvén rajta,³ meg-eng dett, és egygyezett fiával. Ő Azért kitsiny fiatskáját⁴ az Attyának ajánlya, az Apja-is el-vészi, és mint maga fiát, úgy neveli. Ezen meg-indulván⁵ a' nagyobbik fia, mond az Apjának. Nem okosság a' mit tselekettél, hogy ilyen fiadnak meg-engedtél, a' ki néked ilyen boszszúságot tött, és már nem csak véle békéllettel-meg; hanem fiát-is magad gyermeked gyanánt tartod. Kinek felel az Apja: Fiam, mivel ez meg-szánta, bánta vétkét, mások által is meg-követtetett engem, illett, hogy meg-engedgyek néki; Kihez képest, már náladnál-is inkább szerethetem ötet. Te pedig noha sokszor vétettél ellenem, de vételkedet meg nem akarván ismérni, egyszer-is engem meg nem követtél. Nagy idegenség ez, mellyet látok benned atyádfia ellen; ⁶ mert nem hogy az örökségből ki-kellene tudnod, sőt inkább örülnöd kellene jobbúlásán.⁷ Mint hogy azért ilyen háládatlan vóltl, néked nem lészen részed; hanem az ötsédet fogadom-bé örökségembe.⁸

VII. * *De invidia malorum adversum bonos.* (D. 7. *De filio militis, qui duxit meretricem.*)

¹ *generosus.* — ² *contristatus est valde* (H.-nál hiányzik). — ³ *cum audisset de eius miseria, commota sunt omnia viscera eius et . . .* — ⁴ *quem de uxore sua meretrice genuerat.* — ⁵ *indignatus.* — ⁶ *Iam tu es ingratus fratri tuo.* — ⁷ *quod mihi est reconciliatus.* — ⁸ *Et sic factum est* (H.-nál hiányzik).

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Fiaim ezen az Atyán a' mennyei Atyát értyük, a' két fiakon az angyali és emberi természetet. Az emberi természet kurvával házasodott öszve,¹ midőn Isten parantsolattya ellen a' tiltott gyümöltsöt meg-ötte. Mellyre nézve el-üzte vala az Atya Isten,² ki miatt nagy inségre jutott vala,³ a'mint Moyses 14 meg-írta: *Moyses I. k. 3. v. 19. Ortzád veritékével észed a' kenyeret.* De ez, a' Christus szenvedése által az Atyával öszve-békéllett, és már jó tselekedetire tekint az Isten, és a' szentek könyörgésére, mellyet az egekben ki-ontanak Isten előtt az emberi nemzetért, a' Soltárnak ama' mondása szerint; Az ő kívánságok, az ő imádságok.⁴ De az háládatlan⁵ Atyafi, az ördög,⁶ ezt nehezen szenvedheti, ellenünk zúgolódik, hogy a' mennyei örökségből ki-tudhasson bennünket. De ha mi Isten szerint⁷ élünk, semmit nem árthat nekünk; Söt inkább az ő helyét foglallyuk-el, mellyből ő ki esett.

VIII. RÉSZ.

A' hivságos ditsőségéről.*

LEO Tsászár uralkodván, a' tekintetes¹ Aszszonyoknak nézésében igen gyönyörködött. Egy templomban azért három képet állatott-fel, és megparantsolta, hogy azt mindenek

[Moral.] ¹ *id e. iniquitati* (H.-nál hiányzik). — ² H.-nál hiányzik: *Filius meretricis. id est totum genus humanum, quod per peccatum perversum perierat.* — ³ *Iste filius eger factus est, quia post peccatum in hac lachrymarum valle positus est: Iuxta illud in li. Gene. cap. III.* — ⁴ *Desiderium eorum est oratio eorum.* (Ed. pr. *Desiderium pauperum exaudivit dominus.*) — ⁵ *alius.* — ⁶ *qui semper est ingratus,* — ⁷ *sancte, iuste et munde.*

VIII. * *De vana gloria.* (D. 8. *De tribus ymaginibus.*

¹ *pulcras.*

imádnák. Az első képnek ki-terjesztett keze volt a kösségre,² arany gyűrű lévén újában, kire a' volt írva: *Az erőm az én újomban vagyok.*³ A' második képnek hosszú szakálla volt aranyból, és a' homlokára a' volt írva: *Én hajás és szakállas vagyok, a' ki kopasz, jöjjön én hozzám és részt adok néki.* A' harmadik kép hosszú bársony köntösben⁴ volt, kinek melyére arany betűkkel a' volt írva: *Én senkitől nem félek.* Ezek a' képek belől köből állottanak, kikről a' Királ azt parantsolta, hogy valaki ékességektől⁵ meg-fosztaná, halállal⁶ fizetnie miatta. Azonban, egy kegyetlen ember⁷ mégyn a' templomba, és látván a' ki-nyújtott kezű képnek újában az arany gyűrűt, ki vészi onnat. A' másíknak-is arany szakállát el-viszi. A harmadikról-is le-vonsza a' bársony köntöst és elmégyn¹⁵ véle. Látván a' dolgot a' kösség, értésere adgya a' Királynak,⁸ kin a Király megháborodik,⁹ és az embert¹⁰ eleibe viteti, firtatván,¹¹ miért kellett parantsolatya ellen azt tselekedni a' képekkel? Kinek mond az ember: Uram ha szabad szólnom ment-ségemre, meg-felelek; mellyet meg-is enged a' Király. Mond azért az ember: A' templomba menvén, a' képet úgy láttam, mint ha ki-nyújtott kézzel kínált volna engem a' gyűrűvel; de még sem nyúltam volna hozzá, ha írva nem láttam volna, hogy *az újomban vagyok nekem az én erőm,*¹² erre nézve nekem adó-szándékát vöttem eszembe a' képnek. A' másik képet látván, olly nagy szakálla volt, a' minémü annak az Apjának közél sem volt, mindazáltal, én arra nézve hozzá nem nyúltam volna, hanem midőn azt az írást láttam a' homlokán; hogy, *én elég szőrös vagyok, azért a' kopaszok ha hozzám jönnek, nekik örömetest részt tészek.* Én pedig kopasz lévén, szük-

² *ad populum.* — ³ *Ego sum generosus; in digito.* (Ed. pr. ecce annulus in digito.) — ⁴ *chlamydem auream habebat et tunicam de purpura.* — ⁵ Az eredetiben részletezve. — ⁶ *morte turpissima.* — ⁷ *tyrannus.* — ⁸ mindenütt (így már előbb is) *imperator.* — ⁹ *contristatus est valde.* — ¹⁰ *transgressorem scilicet tyrannum.* — ¹¹ *super tali delicto arguebat.* — ¹² *Ego sum generosus, ecce anulus.* (Csakis így érthető a tolvaj mentsége.)

ségemhez képest kellett hozzá nyúlnom. Azért-is, hogy az Apjához lenne hasonló, és arany szakállában ne kevéskednék. A' harmadik képről a' bársony aranyozott köntöst azért vettem-le, hogy most télnék idején hideg legyen, az arany-is hideg természetű, a' kö-is magában. Azért a' hideget hideggel takargatni haszontalan lévén, attól a' terhétől akartam megmenteni a' képet. Nyárban-is felette nagy terhére lőtt volna; de mind ezekre nézve-is ahoz nem nyúltam volna, ha azt az írást rajta nem láttam volna: *Én senkitől nem félek*. Hogy azért e' nagy kevésység szünnék-meg benne, vettem-el a' köntöst. Kinek mond a' király: Barátom azokat nem rád bízták volt, mivel azért a' parantsolatnak nem engedél, vedd-el jutalmadat az akasztó-fán.^{13]}

16

ENNEK MAGYARÁZATTYA :

Édes Fiaim ezen a' Királyon a Christus Jésust értyük, a' három képeken, a' három rendbéli embert ezen e' világon, kikben gyönyörködik Isten, így szólván : *Az én gyönyörűségem az emberek fiaival lenni.*¹ *Példa-beszédek* c. 8. 31. Mert ha szentül élünk, közöttünk lakozik az Isten. Az első képen, melly kinyújtott kézzel irattatott, érthetjük a' szegényeket,² kik a' nagy emberek³ eleibe nem mérnek ajándék nélkül menni, hanem aval engesztelik a' bírákat.⁴ Kiktől ha kérdenék, miért vettél-el tőlök a' mi kezekben volt? azt felelnék reája : nékem ajándékon adták; ehhez képest, jó lelki-ismérettel el-vehettem az ajándékot.⁵ A' másik képen a' gazdagokat és telhe-

¹³ *Charissime, quando lex erat data, ut nullus imagines spoliaret, nam (ed. pr. nonne) erat in lege promulgatum, quod nullus propter aliquam causam imagines spoliaret? Et ideo quia te . . . Et sic factum est.*

[Moral.] ¹ A hely pontos megjelölése H.-tól való. (Vulgata: et deliciae meae, esse cum filiis hominum.) — ² *ac mundi simplices.* — ³ *in curia principum ac dominorum.* — ⁴ + *Unde muneribus oculos iudicum excecant.* — ⁵ + *Curialis erat in offerendo,*

tetleneket érthettyük, kik ha másnál valami értéket látnak, rája tanátskoznak, és addig el nem ál'anak róla, míg arany szakállától, az az: a' mije vagyon, attól meg nem fosztják.⁶ A' harmadik köntös képen értyük a' méltóságos tiszteket, akár a' világiak között, akár az Anyaszentegyházban;⁷ kiket nem akarnak némellyek szenvedni, hanem készek előttök járójokra támadni. Kik nem várván az Isten rendelkezésétől, a magok tetszését követik, kiknek végek nem egyéb veszedelemnél.⁸

IX. RÉSZ.

*A természet szerint való gonoszt szelídséggel kell meg-előzni.**

Bölds Alexander uralkodván, vette feleségül a' Syriai Király leányát, kitől szép fia született; ki midőn fel-nevedett volna, mindenkor az Apjának vesze-|delmére igyekezett. Ezen 17 tsudálkozván a' Király, mond feleségének: Kérlek édes társam, mond-meg nékem bizodalmason,² ha kívüllem mással nem közösültél-é?³ Kinek mond az Aszszony: Oh Uram miért kérdész ilyeneket tőlem? Kinek felel a' Király: Mert a' fiúnk mindenkor halálomra igyekezik. Ki ha tőlem volna, abban nem mesterkednék. Kinek felel az Aszszony: Bizonyítom Istennel, hogy mást kívülled nem ismértem,⁴ mellyet minden úton meg-

et si munus suum non accepissem, mihi esset pro rusticitate imputandum. Et ideo, ne talia de me dicerentur munus eius accepi. —

⁶ Tetemesen rövidítve. — ⁷ *sicut sunt prelati ecclesie et iudices terreni.* — ⁸ Szintén rövidítve. Az eredetinek végső szavai: *morte morientur. Studeamus ergo vitam nostram sic corrigere, ut vitam eternam etc.*

IX. * *De naturali malicia per mansuetudinem superanda.* (D. 9. *De filio patrem persequentem.* Sic!)

¹ *prudens valde.* — ² *secure sine timore secretum cordis tui.* — ³ *utrum de aliquo preter me polluta fuisti?* — ⁴ ugyanúgy mint ³ alatt.

bizonyíthatok. A' Gyermekek pedig miért igyekeznek ellened nem tudhatom tellyességgel: ⁵ Mellyet hallván a' Király, ⁶ mond a' Fiának nagy tsendességgel: Jó fiam, holott én vagyok a' te Atyád, ki által e' világra jöttél, és az én keresményemben te gyönyörködhetel, ⁷ mi az oka, hogy halálomra sietsz? ⁸ Tégedet én a' melly kedvesen ⁹ neveltelek, nem azt érdemleném tőled, azért szünnyél gonosz szándékodtól. ¹⁰ A' Fia pedig azon szókra semmit nem tsendesedvén, ¹¹ éjjel nappal ¹² titkon és nyilván igyekezett halálára az Attyának. Mellyet látván az édes Atya, félre viszi a' fiát, és egy mezítelen kardod ad a' kezébe, mondván néki: Fiam ha ugyan nem akarsz szünni, jobb hogy itt ölly-meg engem: mert az rejtekben még sem lészen az embereknek olyan nagy botrányokozásokra tselekedeted. Mellyet hallván a' fia, a' kardot kezéből ki-veti: az Attya előtt térdre esik, és nagy sirással engeszteli az Apját, mondván: Oh édes Atyám nagyot vétettem ellened. Már nem vagyok méltó, hogy fiadnak hivattassam; kérlek botsásd-meg nékem, és végy szerelmedbe, ezen-túl nem vétek ellened: hanem mindenekben engedelmes fiad lészek. Ezt hallván az Apja, nyakára borúl, meg-tsókollya, ¹⁸ és| mond: Jó ¹³ fiam ezentúl ne vétkezzél, légy jó ¹⁴ fiam, én-is jó ¹⁵ Atyád lészek néked. Ezeket mondván: drága köntösbe öltözteti fiát, házába viszi, és baráti között ¹⁶ nagy lakodalmat szerez néki. Ezekután holtig békeségesen éltek egymás között. ¹⁷

⁵ *penitus ignoro.* — ⁶ Az eredetiben is *Rex*; de előbb *imperator* és *imperatrix*. — ⁷ *et heres meus eris.* — ⁸ *quare mihi morte minaris?* — ⁹ *in delitiis.* — ¹⁰ *et noli me occidere.* — ¹¹ *non adquiescens.* — ¹² *semper.* — ¹³ *dilectissime.* — ¹⁴ *fidelis.* — ¹⁵ *gratiosus.* — ¹⁶ *satrapis imperii.* — ¹⁷ Az eredetiben a tört. vége ez: *Post hec per paucos dies vixit et vitam in pace finivit.* Az ed. pr. így folytatja: *filius vero regnum obtinuit et satis prudenter regebat. In fine vero vite eius cum mori deberet, vexillum per totum imperium portari fecit et omnibus ostendit, in quo scriptum erat: Omnia transiunt (sic) preter amare deum.* (E záradék a legrégebb kéziratban hiányzik.)

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes Fiaim ez a' Király, a' mi Urunkat a' Christus JESust jelenti. Az attyát üldöző fiu pedig a' gonosz keresztyén, ki a' keresztség által Isten fiai közzé számláltatott vólt. A' Fiú Anyja, az Anyaszentegyház, ki által az igaz keresztség nekünk ki-szolgáltatik. De a' bűn által az ember el-távozik az Istentől, és halálra gyűlöli ¹ az ő Idvezítőjét. ² Melly gyűlölségét mindenkor meg-műtattya, valamikor a' parantsolatot által hágja. Erre nézve ennek a' világnak pusztájára vitt tégedet, a hól nem tsak kész vólt a' halálra; hanem ugyan meg-is hólt a' mi bűneinkért. És így már az ő szeretetiért, és a' te lelkednek id-vességeért ³ híven kellene néki szolgálnod. Az Isten kardot adott kezedbe, ugymint, a' szabad akaratot, kövesd azért annak a' Királynak fiát, és minthogy kezeden vagy, vesd-ki kezedből a' gonoszt, ⁴ és távozzál a' világi gyönyörűségektől. Akkor örökségét el-tékozollya ember, mikor a' mennyei malasztot meg nem betsüli. És mint az Evangéliomban említett ifiú, ⁵ mind addig sem jutott bódogságra, míg a' nyomorúságok által vét-két meg nem ismérte, és jó Attyáról meg nem emlékezett. Ugy mink-is tsak tébolygunk addig, míg Istenünkhöz vissza nem térünk; de midőn azt alázatosan el-követtyük, irgalmasságra hajol a' mi Atyánk az Isten, nyakunkra borúl, és a' szeretetnek 19 tsókjával illet bennünket, és azt mondgya szolgainak a' bűnös felől: *Hamar hozzatok drága köntöst, tegyetek gyűrűt az újába, és sarut a' lábaira: a' hizlalt borjút készítsétek-el, hogy vendégséget inditsunk: mert ez az én fiam meg-hólt vala, és fel-tamadott: el-veszett vólt, és imé fel-találtatott.* A' drága köntösbe akkor öltözik ember, mikor igaz szeretetből nagy töre-delmességgel meg-jobbította életét. A' jó tselekedetekkel mint

[Moral.] ¹ *querit mortem.* — ² + *Quod ipse sit pater, patet Deuter. XXXII. Nonne ipse est pater tuus etc.* — ³ *deberes resistere peccatis et...* — ⁴ *gladium iniquitatis et malicie.* — ⁵ Az eredetiben a' tékozló fiú példázata részletesen fejtegetve,

gyémántos gyűrűvel a Christusnak jegyeztetik újlag a' bűnös.⁶ Az viseli azért újában azt a' gyűrűt, a' ki a' Christus életét mindenekben előtte viseli. A' lábunkbéli sarukon a' Szenteknek régi eleven példájok adatnak előnkbe. A' hizlalt borjú, jelenti a' Christus JESust, ki mi érettünk meg-áldoztatott a' keresztnak oltárán. Kövér vólt, mert tellyes Szent Lélekkel, és mennyei áldásokkal.⁷ E' szerint ennek-utánna szabadon járhatsz, mint Christusnak jó vitéze, a' lelki-isméretnek piatzán, és végre a' mennyei Jérusálemnek útzáján.⁸ Mellyre minnyájunkat segítsen az Isten.

X. RÉSZ.

A' hiv léleknek el-jegyzéséről.*

VEspásiánus uralkodván, sok időig semmi maradéka nem vólt, végre hiveinek¹ tanásából meszsze földről hozott, és vett el egy szép leányt, és azzal hazáján kívül lakván, Fia született tőle. Idő múlva országába akarván vissza menni a' Király, ellent tartott Felesége benne, mondván: Ha ide hagysz engem, meg-ölöm magamat. Ezt hallván a' Király,² két gyűrűt tsínáltott,³ kinek egyikének olyan ereje vólt, hogy mindent el-felejtetett emberrel. A' másíknak| olyan, hogy mindent eszébe juttatott. El-készülvén azért a' gyűrűk, a' Feleségének adgyaa' feledékenységnek gyűrűjét, mellyet mihelyt magához vészen az Aszszony, mindgyárt el-feletkezik az Urának szeretetiről. A' másik

⁶ *Anulus in manu signat signaculum similitudinis Christi in bonis operibus.* — ⁷ *spiritus sancti gratia repletus.* — ⁸ *Et tunc poteris per civitatem cordis tui ostendere vexillum boni militis Christi etc.* (a mi csak az od. pr. záradékára vonatkozhatik, melyet azonban a H. használta 1508. évi kiadás elhagyott).

X. * 1508: *De desponsatione anime fidelis.* Ed. pr. *De oblivione.* (D. 11. *De duobus anulis, amoris et obliuionis.*)

¹ *sapientum.* — ² *imperator.* — ³ *et sculpsit imagines in gemmis huius efficacie, ut . . .*

gyűrűvel azért hazájába mégyen ⁴ a' Király, és mind végig tsendesen uralkodik országában, viszsza sem mégyen azután Feleségéhez.⁵

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes Fiaim, ezen a' Királyon a' magunk lelkét értsük, kinek tulajdon hazájába, úgymint a' mennyei boldogságba kell jutni. Annak Felesége a' test, ki a' lelket haszontalan gyönyörűségekkel ¹ tartóztattya, melly miatt nem mehetne a lélek az ő országába.² De ezzel az ő feleségével nem kell mindenben egyyezni a' léleknek. Kövesd azért ezt a' Királyt, készíts két gyűrűt, úgy-mint az emlékezetnek és feledékenységnak gyűrűit. Ennek pedig egyike az imádság, másika a' böjt légyen.³ Az imádság által mindenkor eszedbe jút a' te örökös hazád, és a' te Istened, ki abban uralkodik. A' böjtöt pedig hadd a testnek, ki az által feletkezzék-el minden haszontalan gyönyörűségekről, melly el-vonna téged Istenedtől.⁴

XI. RÉSZ.

*A' bűn mérgéről mellyet mindennap vészünk.**

Alexánder hatalmas uralkodásában-is, mesterét Aristotelest maga mellett tartotta, hogy ötet oktassa. Ezt meg-értvén

⁴ *cum gaudio.* — ⁵ + *Et sic in pace vitam suam finivit.*

[Moral.] ¹ *in multis delectationibus.* — ² + *ubi anime conversatio est et imperium eius et totum desiderium. Et quare non permittit eam? Quia caro concupiscit adversus spiritum et e converso.* — ³ + *Utrumque in effectu suo caret termino. Signum infallibile in multis terris est, quod mulier, si portat anulum, desponsata est. Et revera, quando homo se dat orationi et ieiunio, signum est, quod anima eius est sponsa Christi.* — ⁴ Összevonva.

XI. * *De veneno peccati, quo quotidie nutrimur.* (D. 10. *De filia in venenosis nutrita.*)

az Északnak Királynéja, leányát kitsinységétől fogva méreg-
 21 hez szoktatta. Ki midőn] emberi-kort ért,¹ olly szép vólt, hogy
 annak tsudájára siettek az emberek.² Kit a' Királyné Alexánder-
 hez küldött,³ mellyet látván a' Király annyira meg-szeretett,
 hogy mindgyárt társalkodni⁴ akart véle. Mellyet eszébe vévén
 Aristóteles, ellene állott, mondván Alexándernek: Azt meg
 ne próbáld: mert szörnyü halállal kell meg-halnod, mert a'
 leány méreggel tartatott-fel, mellyet előttd így próbálok-
 meg. Imé itt egy gonosz ember vagyon, kinek törvény szerint-
 is meg-kell halni, meg-látod, ha melléje közelít,⁵ hogy igaz az
 én szóm. Midőn azért a' gonosz ember megtsókolta volna a'
 leányt, mindenek láttára le-esett, és szörnyü halált holt. Kit
 látván Alexánder, mesterét szép ditsírettel magasztalta,⁶ a'
 leányt pedig Annyához vissza küldötte.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Fiam ezen az Alexanderen érthetünk minden keresztyén
 embert, ki a' szent keresztség után, erős, hatalmas, az isteni
 szeretet és tiszta élet által, mind ördög, világ, és test ellen.
 Az Észak Királynéja, a' gazdagság, ki lélekben és testben¹ öl-
 dököl bennünket. A' mérges leány, a' bűjaság és torkosság,² a'
 léleknek rettenetes mérgei. Aristóteles a' te lelki-isméreted,
 a' ki ellene mond, hogy ezekkel ne társalkodgyál. A' gonosz-
 tévő az erköltstelen ember, ki az Isten parantsolati ellen-is kö-
 veti a' testi indúlatokat. Azokat illeti, 's azokat aluszik, ki
 miatt szörnyü halállal meg-kell halni.³ Arról mondgya a'
 bölts: A' ki a' szurkot illeti, attól meg-motskoltatik. Józan
 életet kövessünk annakokáért, ha a' böl dog életben részesek
 akarunk lenni.]

¹ cum pervenisset ad legitimam etatem. — ² quod multi per
 adspectum eius infatuati sunt. — ³ + ut eius concubina fieret. —
⁴ dormire. — ⁵ cum ea dormiat. — ⁶ qui eum a morte liberavit.

[Moral.] ¹ spiritualiter aliquando, sepius corporaliter. —
² que nutriuntur ex cibariis delicatis. — ³ per quos tactus spiri-
 tualiter occiditur,

XII. RÉSZ.

22

A rossz példáról.*

OTTO Császár idejében vólt egy feslett életű¹ Pap, ki patvaroskodása miatt sokakat meg-botránkoztatott. Vólt annak egy Káplánnya,² ki egyszer sem akart jelen lenni az isteni szolgálatban, mikor a' Fő-Pap áldozott. Egy innep nap mentki a' mezőre az isteni szolgálatnak idején, és hirtelen igen nagy szomjúság esik reá. Azonban egy igen szép tiszta folyamra talál, kiben jól meg-iszik, de mentől inkább itta, annál inkább szomjúhozta a' vizet: ki midőn gondolkodásba esett volna miatta, mondgya magában: Fel-keresem e' folyamnak forrását, 's onnat iszom. Mentében azért elől talál egy tiszteletes vén embert,³ a' ki kérdi tőle; hová menne? és eme' mond: Szerfelett szomjúhozom; Találtam vala egy folyamra, de mentől többet ittam benne, annál inkább szomjúhoztam, és már a' kútfőre sietek, Kinek mond a' vén ember: Ihol vagy a' folyamnak forrása; de mond-meg nékem, miért nem mentél a' több keresztyénekkal egygyütt az isteni szolgálatra? Kinek felel a' Káplány: Uram a' fő-Pap igen feslett erköltsű ember, kinek áldozattya nem hiszem-el, hogy Isten előtt kedves légyen. Kinek mond viszont a' vén ember: Bár úgy légyen, de nézhetszék* ennek az édes viznek, kiből ittál, eredetit. Amaz oda tekintvén, láttya egy meg-hólt dög ebnek szájából kifolyni a' szép forrást. Mellyet midőn jobban megnézett volna, ugyan meg-posdúl a' vér benne,⁴ a' rút bűdös állat miatt: és noha igen szomjúzott; de más felől irtózott a' víztől. Kire

XII. * 1508: *De malo exemplo*. Ed. pr.: *De luxuria*. (D. 12. *De sacerdote et riuulo*.

¹ *lubricus*. — ² *Erat unus parochialium suorum* (a mit H. következetesen félre ért és káplány-nyal fordít.) — ³ *obviavit ei quidam senex pulc[h]er valde*. — * így, még a 3. kiadásban is. — ⁴ *mente confusus expavit, toto corpore pertimescens*. (Ed. pr.: *pertremiscens*.)

23 tekintvén a' vén| ember, mond: Ne félyl a' tiszta vitzöl, akár honnét származzék, mert nem lészen nyavalyádra. Ezt hallván meg-bátorodik, iszik, és szomjúságát el-óltya, mondván: Uram ennél jobb izü vizet sem ittam. Kinek mond a' vén ember: Látod-é, valamint e' jó víznek sem tisztaságát, sem ízit el nem vészi a' dögnék rútsága: úgy az isteni szolgálat nem haszontalan, akár ki által szolgáltatassékis-ki annak igazsága. Ehez-képest, ha nem szereted-is a' Papnak életét, de meg ne vessed hivatallyát, és jó tanítását.⁵ Ezekután el-tűnik a' vén ember előle. És amaz-is meg-tanulta, mint kellessék betsüleni az isteni szolgálatot, ha feddhető Papok által lészen-is.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Császár jegyzi a' Christus Jésust, kinek birodalmában vannak feslett életű Papok, 's keresztyének.¹ Mint a' Papok tartoznak az ő Megyéjeknek² gondviselésére; úgy minden keresztyén tartozik, házára, és maga lelki-isméretire vigyázni. A' gonosz Pap sokat vesz-el rosz példájával. Arról mondgya szent Gergely: *A' mennyin látták a' rosz példát, annyin vesznek miatta.*³ A' rosz keresztyén azért, szovával, tselekedetivel sokakat vonszon-le pokolra. Azért, olyan állapotban lévén, kövesd azt a' káplánt,⁴ és menny-ki a' völgyekre, mind addig járj, míg arra a' jó tanáts-adó vén emberre rá találasz, melly a' Christus: Ő meg-tanít, mint kellyen az Istent szolgálnod. Azonban, szomjúhozván, igyál a' folyamból, melly a' szent keresztség; de az után vétkezvén, ismét szomjúságot szenvedsz. A' kútforrához menny azért, melly-is a' Christus Jé-
 24 sus, melly meg-enyhíti szomjúságo-[dat, a' mint maga felől mondgya: Sz. János, 4: 14. *A' viz, mellyet én adok, fel-forró víznek kútfeje lészen az örök életre.*⁵ Az a' fo-

⁵ *tamen missas illorum debes audire.*

[Moral.] ¹ *sacerdos lubricus id est christianus perversus. —*

² *parochialium. —* ³ *Quot mala exempla coram subditis committunt, tot animas perdunt. —* ⁴ *fac sicut fecit ille parochianus. —*

⁵ *Ego sum fons aque vive salientis in vitam eternam, Joh. quarto,*

lyam ennek a' szép forrásnak patakja, úgy-mint, a' 'szent Írás-béli tudományok, melyek ha bűnös Papok által adatnakis-ki; de hasznok azzal el nem vész. A' holt ebnek dögihez-is nem ok nélkül hasonlítottatik: mert a' szent Írás gyakran az ebhez hasonlítottja a' papokat. Az ebnek pedig kiváltképen négy tulajdonsága vagyon, úgy-mint: a' nyelvében való orvosság, az orrában a' szaglás, a' hűség, és az ugatás.⁶ Hasonlóképen a' Papoknak szükség ezeket a' tulajdonságokat meg-tartani; *Elsőben*, a' nyelvekben légyen orvosság, a' szép kegyes intések, melyekkel orvosolják a' bűnösök sebeit. *Másodszor*: Valamint meg-érzik az ebek a' nyúl és róka nyomot; úgy eszébe kell venni a' Papnak az emberben való vétkeket, némelyekben nyúlhoz hasonló félelem; némelyekben rókákhoz hasonló ravaszság lévén, kitkit az ő tévelygéséből jobb útra hozhasson. *Harmadszor*: az ebek olly hívek, hogy a' gazdájokért halálra vetik magokat: úgy a' Papoknak az Isten Igéje mellett, és a' Christusban való hitért, ha kívántatik halálra kell magokat adniok: mert a' Christus szava az:⁷ hogy, *A' jó pásztor lelkét adgya az ő juhaiért.* *Negyedszer*: Valamint ugatásával óltalmazza az eb a' lopóktól a' házat; úgy kell a' Papoknak óltalmazni a' lelkeket az ördögi praktikák ellen, szüntelen való prédikállásokkal, könyörgésekkel, kikért a' Christus JESUS vérét ki-ontani nem általlotta.]

⁶ *Et sicut in cane sunt quattuor bona: Iuxta versus istos:*

In cane bis bina sunt, et lingue medicina,

Naris odoratus, amor integer atque latratus;

sic et sacerdotes etc. — ⁷ iuxta verbum domini Joan.: ... Item Joan. I. Christus animam suam posuit pro nobis: ita et nos debemus animas pro fratribus ponere.

XIII. RÉSZ.

A' rendeletlen (így!) Szeretetről.*

EGY Királynak¹ volt igen szép felesége, kit felettébb szeretett. Első esztendőben lőtt egy fia, kit annyira szeretett az Anyja, hogy minden éjjel magával hálatta. Három esztendőre mindenek bánattyára meg-hal a' Király, a' Királyné sok ideig sirván halálán, egykor el-temeti, és egy várban külön kezd lakni fiával együtt. Kit szeretetiből magával háladván, egykor fel-nevekedik a' gyermek,² és az ördög kisirtetiből ismérkedni kezd az Annnyával, annyira, hogy meg-terhesedik a' Királyné a' fiától. Mellyet eszébe vévén az ifjú, meg-búsúl, és meszsze földre bújdosik. Azonban, a' Királyné szülésének ideje el-jön, és mihelyt a' gyermeket szüli, torkát mindgyárt megmetszi, és a' gyermeknek vére a' Királynénak bal kezére tsordúl, és négy kerekdéd tseppek³ maradnak a' kezén, mellyet onnat semmiképen le nem moshat, a' mellyet annyira nehez-telt, hogy a' kesztyűt le nem tehette kezéből, azért, hogy a' vér tseppek meg ne láttassanak rajta. Ez a' Királyné nagy buzgó indulattal volt Bóldog Aszszonyhoz; mindazáltal e' nagy gonoszságot szégyenlette meg-gyónni, mikor egyéb vétkeiről vallást tött.⁴ A' Királyné Bóldog Aszszony emlékezetire sok alamisnát osztogatott, mellyhezképest igen szerették a' szü-kölködők. Történt egy étszaka, hogy a' Királynénak gyóntató Papja térden-állva imádkoznék,⁵ kinek Bóldog Aszszony megjelenik, és mond: Ennek az országnak Királynéja gyakran gyónik néked; de szégyenletiben egy vétkét meg nem akarja vallani. Hólnap azért mikor a' gyónásra jön, mond ezt én]

XIII. * *De amore inordinato.* (D. 13. *De regina, que de filio concepit et partum iugulavit.*)

¹ *imperator.* — ² *donec puer XVIII annos in etate complevisset.* — ³ *circuli rotundi in hac forma 0000.* — ⁴ *et tamen omni quindena de ceteris peccatis erat confessa.* — ⁵ *flexis genibus quin-quies Ave Maria dicebat.*

szómmal néki; hogy az ő alamsínai, és imádsági mellett, én- 26 is könyörgöttem: Kihez-képest, kedvesek Fiam előtt könyörgési. Én azért, azt hagyom néki, hogy rejtek kamarájában, a' mely vétekbe esett fiával, és a' mit azután-is tselekedett a' kiseddel, meg-botsáttatott néki; de úgy, ha meg-vallya vét-két. Ha pedig beszédednek helyt nem ád, kérjed ötet, hogy tegye-le kezéből a' kesztyűt, meg-látod a' kezén a' vér tseppeknek helyeit nagyobb bizonyásra.⁶ E' szók után Bóldog Aszszony a' Pap színe elől el-tűnik. Reggelre kelvén azért, a' Királyné alázatosan meg-gyónik, és minden vétkeiről vallást tészén ez egyen kívül. Kinek mond a' Papja: Királyné, so- kan sokat mondanak felőled, hogy bal-kezedből le nem aka- rod tenni a' kesztyűdöt. Kérlek mutasd-meg nékem bátran kezedet; ha talám Isten akarattyából idvességes tanátsot ad- hatok néked. Kinek mond a' Királyné: A' kezem nem egész- ges, azért nem mutathatom-meg néked. Kit hallván a' kesz- tyűt ki-ragadgya a' kezéből az Aszszonynak, és mond: Ne fély Királyné, mert Bóldog Aszszony, a' ki téged szeret, jelen- tette-meg nékem, hogy ezt tselekedném. Tekintvén annak- okáért a' Királyné kezére, meg-látttya a' vér tseppeket rajta, Az egyik vér tsep körül, ezek a' szók voltak írva: *Történetből vétekbe esett a' meg-vakúlt test.* A' másik tsep körül ilyen írás látszott: *A' te ajándékid dal mind eddig-is ördögnek ked- veskedtél.* A' harmadik tsepnél ilyen írás láttatott: *Bizony- sága a' véteknek a' kéznek motskossága.* A' negyediknél ilyen írás látszott: *El-töröltetett a' véteknek rosdája a' könyörgés által.*⁷ Ezt eszébe vévén a' Királyné, földre borúl, és kegyel- met kér-|vén Istentől, azután a' Pap-is meg-óldozza. Azután 27 nem sok idő múlva, istenesen végezi életét a' Királyné.⁸

⁶ *Et si hoc noluerit, chirothecam vi extrahe.* — ⁷ *In primo circulo erant quatuor CCCC, in secundo quatuor DDDD, in tercio quatuor MMMM, in quarto quatuor RRRR. . . . Casu Cecidisti Carne Cecata; Demoni Dedisti Dona Donata; Monstrat Manifeste Manus Maculata; Recedit Rubigo Regina Rogata.* — ⁸ *+ de cuius morte factus est planctus magnus in civitate.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Edes fiaim, nem egyéb ez a Király; hanem a' Christus Jésus, a' ki el-jegyzette ezt a' leányt, tudniillik az emberi természetet, magára vévén a' halandó testet. Mellyet még akkor meg-szeretett, mikor a' szent Háromság így szóllott:¹ *Moses I. k. 1. v. 26. Teremtsünk embert a' mi képünkre, és hasonlatosságunkra.* De jaj nagy veszély! minek-utánna a' mi Urunk a' Christus Jésus mi bennünk szép fiat szült,² tudniillik meg-tisztult és meg-váltott lelket az ő kinszenvedése által; De a' mi lelkünket a' bűn ismét halálra sebesítette: mert az ember mint kedves gyermekével, úgy hál együtt a' vétekekkel, a' testi kívánságokban, világi gyönyörűségeken. Ugyannyira, hogy egyet ért a' test a' léleknek gyilkosságában, és így fojtya-meg a' szép fiát. De mind addig rajtunk maradnak a' vér tseppek,³ valamíg igaz töredelmességgel magunkat abból a' motsokból ki nem mosogattyuk.⁴

XIV. RÉSZ.

Az Atyáknak tiszteletiről.*

Midőn Dorotheus uralkodnék, szabott ilyen törvényt, hogy a' Fiak táplálnák az ő Attyokat. Abban az időben egy vitéz embernek betsületes és szép Feleségétől lőtt fia. A' vitéz azonban meszsze földre indul, és úttjában nyomorúlt rab-ságra esik, a' ki esetit Fiának és Feleségének meg-írja, kin

[Applicatio.] ¹ *quando pater filio et spiritui sancto loquebatur dicens: . . .* A hely pontos idézése H.-tól való. — ² *genuit.* — ³ *+ i. e. peccatum.* — ⁴ *Iuxta illud: Anima mea in manibus semper. Hoc est dictum: Si bene vel male fecerimus, ita manifeste sicut in manu coram iudice supremo ostendetur.* — Itt az eredetiben még egy második Applicatio következik, melyet H. elhagyott.

XIV. * *De honorandis parentibus.* (D. 14. *De filio qui patrem liberavit.*)

annyira kezd búsulni az Aszszony, hogy meg-vakúl miatta. Mond azért a' gyermek az Annyának: Én el-mégyek, és ki-²⁸ váltom az Atyámat. Kinek felel az Anya: Hogy mennél-el én életemnek egyetlen egy reménsége?¹ hogy rajtad-is azon gonosz történnék; hiszem jobb a' jelen-való Anyádat táplálnod, hogy sem mint az Apádnak bizontalan szabadítására eltávoznod. Jobb azért a' bizonyos dolog mellé állani, mint a' bizontalan mellé: Kire nézve jobb mellettem meg-maradnod. Kinek felel a' Fia: Igaz dolog, Anyám vagy, de az Atyámat-is, ki első oka származásomnak,² meg nem vethetem: mert könnyebb-is néked szabadságban e' világon élnod, hogy sem szegény Atyámnak a' rabságot szenvedni. Ő az ellenségek között; te baráttal vagy együtt: Ő távol vagy; magad házában ülsz: Ő kötelek között; te pedig szabadságban élsz: Noha te meg-vakultál; de amaz sem láthat nap világot.³ Midőn azért ilyen beszédek után elment volna az ifjú, Apjának szabadítására, minnyájan helyben hadták tselekedetét.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, a' ki uralkodik,¹ az, a' mennyei Atyánk, a' ki engedelmességet parantsolt a' fiaknak az Attyokhoz; de lásuk, kitsoda a' mi édes Atyánk, és ki légyen az Anyánk. Bizonnyal a' mi Atyánk a' Christus,² azt tudgyuk minnyájan, hogy az Atya, vétkéért meg-szokta dorgálni a' fiakat, mind addig, míg meg-jobbúlnak a' gyermekek. Ehezképest, mikor nyomorúságot, nyavalyát botsát reánk, azokat mind a' mi hasznunkra nézve engedi-meg a' mi jó Atyánk. Az Atya³ viszontag, melly a' világot jegyzi, édesgeti a' fiait, haszontalan

¹ quia tu es unicus filius meus et gaudium et dimidium anime mee. — ² + ille agens, tu patiens. — ³ sed catenas, vulnera et miserias.

[Moral.] ¹ imperator. — ² Deuter. XXXII: Numquid non est iste pater tuus? Ipse habet ad nos affectum paternum, non maternum. — Alább is tetemesen összevonva. — ³ Sajtóh., Anya h.

gyönyörűségekkel mulattattya, és igazán meg-vakúlt, és mint
 29 vak vezér| ilyen tanátsot ad: Éllyünk a' jókkal, és a' terem-
 tett állatokkal a' mi ifjúságunkban gyorsasággal. De édes
 atyámfia ha eszed vagy, és az Atyádnak igaz fia vagy, így
 felelly Anyádnak a' világnak. Az Atyám az én származásom-
 nak első oka, mivel tőle vettem lelkemet, életemet, minden
 indulatimmal néki akarok szolgálni, A' mit pedig az Anyám,
 úgy-mint a' világ ad, azok kevés ideig tartó gazdagságok.
 Ebből azért minden ember végyen példát magának, valaki
 az ő Attyának jovaiban, úgy-mint az örök életben részt akar
 venni.

XV. RÉSZ.

*Eufemiánus fiának, szent Eleknek életéről.**

EGY Császár uralkodván Róma várossában, tartott igen
 fényes udvart; kinek három ezer válogatott ifjak szolgálta-
 nak udvarában, talpig aranyas szerszámmal fel-ékesítettett
 köntösökben.¹ Vólt azon időben egy Eufemiánus Uri ember-is,
 a' ki keresztyéni módon táplálta az árvákat, és minden sze-
 gényeket, kinek felesége Abael² hasonló keresztyén Aszszonyi-
 állat. Ezek magtalanok lévén, könyörgések által nyernek egy
 fiat Istentől, kit Eleknek neveznek. Ez, vólt a' Császár ifjai
 között első, mivel a' Deáki tudományban-is minden társait
 fellyül haladta vólt. Ez emberkort érvén, Attya 's Annya aka-
 rattyából a' Király udvarába házasodik;³ de Felesége mel-

XV. * *De vita sancti Alexii filii Eufemiani imperato-
 ris* (sic!). (E történet a legr. kéziratban nincs meg. Forrá-
 sáról és többi magyar átdolgozásairól l. a Jegyzeteket.)

¹ Ed. pr.: *Cui multi pueri et servi assistebant*; 1508: *Cui tria milia puerorum assistebant et zonis aureis cingebantur et vestimentis sericis induebantur.* — ² Ed. pr.: *nomine Agaelis*; 1508: *Abael.* — ³ *puella sibi de domo imperiali legitur et in coniugem copulatur.*

lett-is szüz életet élt,^a és azon szüz életnek követésére veszi Feleségét-is. Azonban derekáról aranyas övét^b le-öldgya, és maga gyűrűjét Feleségének adgya, mondván: Az Ur légyen közöttünk, és tartsd-meg ezeket emleke-|zetemre. Azonban el-³⁰ mégyen Elek a' tengerre, a' mi kintsnek szerét teheti, azt kezéhez vévén, és titkon mégyen egy Laodiceába menő hajóra, onnat mégyen Syriának Edessa⁴ nevű várossába, a' holott Idvezítőnknek emberi kéz írás nélkül a' gyóltson maradott tulajdon képi; és oda érkezvén, valamije vólt, mindenét a' szegények közzé osztogatta. Az után maga, rongyos köntösben a' templom tornáztában küldülésével táplálta életét. Ki mikor bővebben kapott alamisnát, azt-is a' több küldúsok közzé osztogatta. Az Apja pedig fiának el-menetelin busakodván, szolgait minden országokra ki-küldötte, hogy fia felől valamit hallhatna. Némellyek pedig a' szolgák közzül mentenek Edessa várossába-is, és ott a' több küldúsok között Eleknek-is alamisnát adtak; de a' szolgák meg nem ismérték őtet, Elek pedig ismervén a' szolgákat, fordul az Istenhez, és így könyörög: *Uram légyen hálá tenéked, a' ki meg-adtad érnem, hogy szolgálaimtól végyek alamisnát.* A' szolgák azért vissza térvén onnat, meg-mondgyák az Elek Apjának, hogy sohúlt fiát nem találták. Az Anyja-is minden nap keserves sirásokkal töltötte idejét a' fiának Eleknek el-veszése miatt.⁶ A' Felesége-is nagy siránkozva fogadást tészén a' Napa előtt, hogy valameddig kedves Urát Eleket nem láthattya, mind addig gyász ruháját el nem veti.⁷ Midőn azért Elek a' fellyebb meg-írt templomnak tornáztában tizenhét esztendeig küldült vólna, és az Istent szolgálta vólna, meg-jelenik Bóldog Aszszony az Egyház-fiának,⁸ és mond néki: A' templomba híd-bé

^a Az eredetiben a következők a nászéjen történnek: *Venit nox, in qua cum sponsa suscepit secreta silentia etc.* — ^b *caput baltei.* — ⁴ *in Edissam.* — ⁵ *in atrio dei genetricis Marie.* — ⁶ Az eredetiben sokkal részletesebb. — ⁷ *ad instar turturis manebo tecum.* — ⁸ *imago tandem beate virginis, que ibidem erat, custodi ecclesie dixit.*

az Isten emberét: mert a' Sz. Lélek lakozik benne, mivel az ő mádsága mint a' jó illat⁹ fel-hat Isten eleibe. De midőn nem tudná az Egyház-|fiú, kiről mondatnak azok, ismét mond Bóldog Aszszony Elek felől; a' ki az ajtó félen¹⁰ ül, ő lészen az. Akkor ki-menvén az Egyház-fia, bé-viszi ötöt a' templomba. Ez a' dolog, midőn ki-tudódott volna, mindenek nagy betsületben kezdik tartani Eleket. Elek pedig a' világi ditsőség előtt szaladván, ismét egy hajóba áll-bé, és mégyen Siciliának Tarsus¹¹ nevű várossa-felé; de az Isten szelet támasztván a' tengeren, elveti szándéka mellől, és a' fergeteg a' hajót éppen arra a' partra veti, a' mellyen Róma várossába szoktak menni.¹² Elek ezt eszébe vevén, gondolkodik és mond magában: El-mégyek az atyám házához, és ott maradok ismeretlenül, hogy másoknak terhére ne légyen. Menvén azért Rómába, elöl talállya az Attyát, kit jóakaróinak és szolgainak nagy sokasága követett,¹³ és így kiált az édes Attya után: Istennek szolgálja, engem szegény szarándokot fogadgy-bé házadhoz, hadd élödgym asztalodról hüllott morsalékokkal, hogy az Isten-is befogadgyon téged az ő hajlékába. Mellyet hallván az Apja, el-veszett fiának emlékezetiért bizonyos hajlékot rendel néki házánál, és egy szolgát, ki enni valót hordgyon néki. Azonban Elek imádságban és böjtölésben tölti napjait, a' háznál lévő szolgálktól sok-tsúfolásokat szenvedvén, kik sokszor moslékot-is¹⁴ öntöttek-le a' fején, mellyeket békességestüréssel mulatott. Illyen ismeretlenségben tizenhét esztendeig mulatott Elek Attya házánál. Midőn azért eszébe vötte volna halálának elközelítését, papyrossat, téntát kér,¹⁵ és tellyes életének minden rendit igazán le-irja. Azonban egy Vasárnap isteni szolgálát után, a' templomnak felső részében¹⁶ az égből illyen szó adatik: *Jöjjetek hozzám mindnyájan, a' kik mun-*

⁹ *sicut incensum.* — ¹⁰ *foris in atrio.* — ¹¹ 1508: *in Tarsum Sicilie*; ed. pr.: *in Tarsim Sicilie* (a kilikiai Tarsos). — ¹² *in romanum portum.* — ¹³ *multitudine obsequentium circumdatum.* — ¹⁴ *aquam utensilium.* — ¹⁵ *chartam cum atramento.* — ¹⁶ *in sanctuario.*

kálkodtok, és meg-vattok ter-|helve etc. Mellyet hallván az em- 32
 berek, minnyájan le-borúltak a' földre. És másodszor ilyen
 szó adatott: *Keressétek-fel az Isten emberét, hogy imádkoz-
 zék Róma várossáért.* Kit keresvén, midőn nem találtak volna,
 ismét ilyen szózatot hallottak: *Az Eufemiánus házá- nál ke-
 ressétek.* Fel-keresvén azért ötet, semmi szót töle ki nem ve-
 hettek.¹⁷ Akkor Arkádus és Honorius Császárok, Innocentius
 Pápával együtt mentek azon házhoz. Azonban, a' szolgál ki
 Elek mellé rendeltetett vólt, mond az Urnak az Elek Apjá-
 nak: Uram vallyon nem ez-é az Isten embere, a' ki házadnál
 vagyon? mert ez tsudálatos jó erköltsü és tsendes ember. Oda
 futván azért Eufemiánus, halva talállya Eleket; de mint egy
 Angyalt olly vídám ábrázattal,¹⁸ kezében tartván a' papirossat,
 mellyben élete le-vólt írva. Kit kezéhez akarván venni Eufe-
 miánus, kezéhez nem vehette. El-menvén azért onnat, a' Csá-
 szároknak és Pápának meg-jelenti a' dólgot, kik midőn oda
 mentek vólna, így szólnak a' testhez: Valaki vagy; de mink
 az embereknek lelki testi gondviselői vagyunk, engedd ke-
 zünkbe azért a' papirossat, hadd láthassuk mi vagyon azon
 írva. E' szók után a' Pápa közellyebb mégyen, a' papiroshoz
 nyúl, és oda engedtetik néki. Mellyet ugyan ott, Eufemiánus
 és a' kösség előtt el-olvas. Mellyet hallván az Attya, el-bámul,
 és keserüségében a' földre esik. Azután Fiára borúlván, ilyen
 szókkal sirattya: Oh édes fiam, miért szerzettél ilyen keserü-
 séget az én ősz fejemnek? miért kellett magadat el-titkol-
 nod? Immár ezen-túl senkitől vigasztalást nem várhatok etc.
 Az Anyja-is hasonlóképen meg-szaggatott köntőssel az ég-felé
 tekintvén, apolgattya a' szent ifjúnak te-|stét, mondván: Oh 33
 édes fiam kit kebelemben tartottam-fel, melly nagy búmra
 neveltelek, hogy ez életben még tsak vigasztaló szódat sem
 vehetem. Honnat vagyon, hogy látván Atyádnak és Anyád-
 nak éretted való keserüségét, meg nem jelentetted magadat?
 bár-tsak akkor, mikor a' szolgák boszszontottak, artzúl tsap-

¹⁷ nihil se scire dicebat. — ¹⁸ tamquam vultum angeli ruti-
 lantem.

kodtak, és betstelenítettek tégedet, etc. A' Felesége-is hasonló-képen sirattya özvegységét, keservesen tsókolgatván a' szent Ifjúnak holt testét.¹⁹ Akkor a' Császárok a' Pápával együtt tisztességes temetést készítnék néki,²⁰ meg-izenvén a' város népének, hogy fel-találtatott az Isten embere, kit eddig minnyájan kerestének. Ha a' betegek holt testét illették, vagy a' vakok, azok nyavalyájokból meg-gyógyúltak, az ördögtől meg-szállott emberektől el-távoztak a' gonoszok: melly tsudákat látván a' Császárok, magok-is fogták az ifjúnak koporsóját, és nagy betsülettel temették ezüst koporsóba,²¹ a' Bonifacius Martyrnak koporsója mellett.²² Az Elek koporsójából pedig kedves jó illat jött-ki, sok időig halála után-is. Lőtt halála Christus Urunk születése után 328-esztendőben.²³

XVI. RÉSZ.

A' jó példáról.*

EGY Római Császárról írják, hogy magának temető helyt akarván készíteni, a' földben talált egy koporsót, kin arany karikák vóltanak, a' mellyeken ilyen irások vóltanak: *El-költöttem: Ajándékoztam: Meg-tartottam: Enyim vólt: Tartom: El-vesztettem: Büntettettem.* Elsőben, a' mit el-költöt-

¹⁹ A siratás az eredetiben sokkal részletesebb. — ²⁰ *posuerunt corpus in honorato feretro.* — ²¹ Az eredetiben e helyett: *imperatores iusserunt copiam auri et argenti in plateis spargi, ut turbe occuparentur amore pecuniarum, et sinerent corpus sanctum perducere ad ecclesiam; sed plebs amore pecuniarum deposito magis ac magis ad tactum sanctissimi corporis irruebat...* —

²² *ad templum sancti Bonifacii...* operati sunt monumentum ex auro et gemmis preciosisque lapidibus. — ²³ Ed. pr.: tricentesimum vicesimum septimum. 1508: *circa annum domini CCCXXVIII.* (Iac. a Voragine Leg. aur. ed. Argent. 1496. c. 89.: *circa annos domini CCCXCVIII.*) A Moralisatiót H. egészen elhagyta.

XVI. * *De vita exemplari.* (D. 16. *De sarcofago invento,* cf. 164.)

tem, az enyím volt: a' mit el-ajándékoztam, azt birom. Mellyet| látván a' Császár, tanátsit össze-gyűjti, mondván: 34 Gondolkodgyatok, mi lehessen értelme ez írásnak, a' kik tanáts után mondanak: Király az írásnak ez az értelme. Te előttd a' ki uralkodott, mindeneknek jó példát akarván adni, azt kívánta, hogy az ő életét kövessék, és ezt írta: *El-költöttem*, tudniillik életemet, igaz itélettel vezérelvén másokat, magamat a' szent életnek sinórához szabván.¹ *Ajándékoztam*, tudniillik vitézimnek szükségekre valókat, a' szegényeknek-is szükségekre, és kit-kit² érdeme szerint jutalmaztattam. *Megtartottam*, az az: minden dolgaimban az igasságot, a' szükölködőknek irgalmasságot, a' munkásoknak béreket; a' jóban állhatatos voltam,³ és kegyelmességemet egy érdemestől-is meg nem tiltottam. *Birom*, tudniillik kezemet az ajándékozásra, és óltalmazásra, de a' büntetésre-is. *Elvesztettem*, tudniillik a' bolondságot,⁴ ellenségimnek barátságát, és a' testnek gonosz kívánságát.⁵ *Büntettetem*: mert mind ezek között-is az egy igaz Istenben nem hittem. Ott büntetődöm, a' honnat nints szabadulás. Ezeket hallván a' Király,⁶ inkább magára kezdett vigyázni, és tellyes életét jó erköltsben foglalván,⁸ békeségben múlt-ki e' világból.

ENNEK MAGYARÁZATYA.

Édes fiaim, ilyen Királynak kell lenni minden keresztyén embernek, temető helyt¹ készítsen magának, az-az, bóldog ki-múlásra készülyön, az Isten akarattyához szabja magát, és igaz töredelmességgel bé-ásson szívének gyökerébe, ott talál az arany koporsóra, Isten segítségéből ott az ő lelke arany karikákkal fénlik, úgy-mint reménséggel, hittel, szere-|tettel. 35

¹ *me ipsum secundum rationem domando.* — ² *unicuique et mihi.* — ³ *habui cor largum et stabile.* — ⁴ *stulticiam.* — ⁵ *carnis lasciviam.* — ⁶ *imperator.* — ⁷ *magis prudenter seipsum et alios regulabat.*

[Moral.] ¹ *basilicam* (a tört. elején is így).

De mi lészen e' karikák körül írva? Elsőben az: hogy, *El-költöttem*. Akkor költünk pedig jó helyre, mikor testünket és lelkünket isteni szolgálatban foglalván, töltyük-el életünket: mert akkor reménségünk lehet idvességünkről. A' második írás az: hogy, *Meg-tartottam*. A' jó keresztyén embernek azért, töredelmes és alázatos szivet kell tartani, és azt az Isten akarattyához kell szabni. Harmadik írás: *Ajándékoztam*. Az igaz ember szebb ajándékot nem adhat, mint az Istenhez, és felebaráttához való szeretetet: mert e' kettőtől függnek a' Proféták, és az egész törvény. A' negyedik írás az: hogy *Enyim volt*. Ha kérdik mid volt? egyebet nem felelhetsz; hanem e' nyomorúlt élet, bűnben-való fogontatásod, és földi gyarlóságodnál egyéb nem volt. Az ötödik írás az: hogy *Bírom*. De a' keresztyén embernek minden vagyonya az, a' melly kegyelmet Isten adott néki: elsőben-is a' keresztségben; és a' mennyei malaszt; mellyel a' kísértetek ellen hartzolni kell. A' hatodik írás az: hogy, *El-vesztettem*. Igaz dolog, a' bűn által el-veszti ember minden bődökságát; de meg-talállya azt a' pénitentiát-tartó ember, a' Christus áldozattyának érdeme által. Hetedszer írva vagyon: hogy, *Büntettettem*. Ha kérdik, miben? azt mondgya a' keresztyén ember: Az én bűnömért szenvedek mind úntalan, testemet sanyargatom, etc. és szolgálat alá vetem. Nyóltzadik írás: *El-költöttem*, a' mim volt, tudnillik: Isten irgalmasságából, szent életben napjaimat.² Ha kérdik mit ajándékoztál, mondgya azt az igaz ember, hogy jó tanátsommal éltettem másokat, kiért Isten-is éltet engemet.^{3]}

² *Nomum quod scribitur est: Quod donavi habeo. Dic mihi, charissime, etc.* — ³ *consilium et assensum et totam voluntatem meam in voluntatem prelati mei, ideo in celo habeo vitam eternam.* — (Az egész tanúlság kissé rövidítve.)

XVII. RÉSZ.

36

Az életben való elő-menetelről.*

EGY Királynak olyan szokása vólt, hogy valaki néki szolgálattýára ment, elsöben annak háromszor kellett megzördíteni a' kaput. Abban az időben vólt Romában egy Gvidó nevü ember, a' ki gondolkodván szegény állapottýa felöl, mégyen annak a' Királynak udvarába szolgálatra; kinek harmadszori zördítésére meg-nyittýa az ajtón-álló a' kaput, és viszi a' Király eleibe. Midön azért Gvidó térden állva köszöntötte vólna a' Királyt, kérði töle, mi vólna kívánsága? a' ki azt feleli, hogy szolgálatra akarna állani. Viszont a' Király: Mitsoda állapotban tudnál engem szolgálni? Felel Gvidó: Uram, hat módóm vagyón a' szolgálatban. *Elsöben*: A' nagy embereket¹ éjjel nappal híven tudom szolgálni, ágyat vetni, ételt készíteni,² és lábat tudok mosni. *Másodszor*: Vígyázással tudok szolgálni, úgy hogy, mikor mások alusznak, én akkor vígyázok, mikor mások ébren vannak, én akkor aluszom. *Harmadszor*: jó bor kóstoló vagyok,³ és akármelly italról is itéletet tudok tenni. *Negyedszer*: Vendéget tudok marasztani,⁴ kivel betsületet vall az Uram. *Ötödször*: Füst nélkül olly tüzet tsinálok, kinél sokan megfütözhetnek. *Hatodszor*: jó útat tudok a' szent földre, mellyen békével járhatnak az emberek. Kinek mond a' Király: Ezek mind jók és hasznosok, így meg-maradhatsz udvaromban. Elsöben is azért, testemnek lészesz örzöje ebben az esztendőben. Kész vagyok Király, úgy mond Gvidó, a' szolgálatra. Gvidó azért, minden étszakára meg-veti az ágyat, a' háló-szerszámot⁵ tisztán tartýa, 's változ-

XVII. * *De perfectione vite.* (D. Anhang: *De quinque ministeriis.*)

¹ *magni principis.* — ² *cibaria ei preparare*; ed. pr.: *propinare.* — ³ *scio bonum potum gustare.* — ⁴ *invitare homines.* —

⁵ *linteramina.*

tattya, az ajtóban strásál fegyveres kézzel étszakákon, kinek
 37 egy kis ugató ebets-|kéje-is vólt, a' végre, hogyha el-találna
 szunnyadni, ugatásával fel-serkenteté. Minden hétben lábait
 meg-mosogatta, és úgy viselte magát, hogy a' Király-is ditsi-
 retet tött maga viselése felől. Második esztendőben, Gondvise-
 lőnek⁶ teszi a' Király, mely hivatalban-is úgy viselte magát
 hogy nyárban télre való élést bőven szerzett, mikor mások tes-
 teket nyúgották, akkor ő fáradott és munkálódott, és így a'
 másik ígéretinek-is meg-felel; úgy hogy, panaszsza senkinek
 nem lehetett reája. Mikor látta volna a' Király okos maga vise-
 lését e' két dologban, hivattya Pohárnokját,⁷ és egy pohárba⁸
 jó bort, etzetet, és mustot töltvén, Gvidó kezébe adattya, hogy
 meg-próbálja, minémü itéletet tudgyon azokról tenni. Midőn
 azért elsőben Gvidó meg-kostolta volna, azt mondgya: hogy
 jó. A' másodikra azt mondgya: hogy jó vólt. A' harmadikra
 azt mondgya: hogy jó lészen. Meg-érezvén mind a' bornak,
 mind az etzetnek, mind a' mustnak erejét a' pohárban. Ebben-
 is szép okosságát tapasztalván a' Király, mond ismét Gvidó-
 nak: Menny-el a' tartományokra, 's táborokra, és az én bará-
 timat híd hozzám vendégségbe ez előttem lévő nagy innep
 napra, meg-lássuk e' negyedik szolgálatnak mint felelsz-meg.
 El-mégyen azért Gvidó, és minden-felől a' Királynak ellenségit
 gyűjti, 's híja vendégségre; úgy hogy a' Király udvara meg-
 telik ellenséggel Karátson estvéjén. Kiket mikor látott volna
 a' Király, fel-émeledik gyomra belé:⁹ és hivatván Gvidót,
 mondgya néki: Barátom, tudodé mire ajánlottad vala maga-
 dat? tudnillik, hogy jó vendég marasztó szolga vólnál; kiről
 midőn parantsoltam volna néked, barátim helyén ellenségi-
 38 met hoztad rám. Ki-|nek felel Gvidó: Igen-is Király, én ezt a'
 te jódra tselekettem: mert a' barátidat könnyű meg-találni.
 Ezen-túl pedig a' jó lakás, és kedves beszéllgetés¹⁰ által ezek-is
 mind barátid lésznek, és ezen-túl nem lészen kitől félned.
 A' melly dolog midőn bé-tellyesedett volna, mondgya Gvidó-

⁶ *senescalcum*. — ⁷ *pincernam*. — ⁸ *in calice*. — ⁹ *commota sunt omnia viscera eius*. — ¹⁰ *per bonum vultum*.

nak a' Király nagy örömmel: Istennek-hálá édes szolgám, már minden ellenségim barátimmá löttek. Azért, már az ötödik ígéretet-is tellyesítsd-bé, és tsinály füst nélkül tüzet nekünk: melyre gondgya lévén Gvidónak, szerzett jó idején, jó száraz taplót bövséggel,¹¹ és azt olly hamar meg-gyújtotta, hogy minekelötte füstöt látnák, már langot vetett a' tapló, mellynél a' ki akart, meg-fütözhetett. Mond még-is a' Király Gvidónak: már a' hatodik szolgálatot-is ha bé-töltöd nagy emberré tészlek.¹² Mond azért Gvidó: Valaki a' szent földre akar menni, jöjjön utánnam a' tenger partra: melyet hallván, számtalan Férfiaknak Aszszonyoknak, és gyermekeknek sokasága kezdi követni. Mikor azért a' tenger mellé érkeznek, mondgya a' népnek: Láttjátok-é a' tenger közepi-felé¹³ amaz igen magos köszálat, a' kit én látok? Kinek felel a' sokaság: Láttjuk, de mire nézve mutatod, nem tudgyuk. Kiknek mond Gvidó: Annak a' köszálnak tetején vagyon egy madár, a ki fészkében hét tojásán ül gyakrabban, kikben gyönyörködik. Valamikor pedig az a' madár a' fészken ül, akkor az egész tengeren nagy tsendesség vagyon; hanem mikor fészkrétől távozik a madár, akkor háborodik-meg a' tenger, úgy annyira, hogy ha valaki ollyankor a' tengeren meg-indúl, lehetetlen annak meg-szabadulni; de mikor a' fészkében ül a' madár, akár ki-is bátran meg-indúlhat, és vissza jöhet a' tengeren. Kinek mondanak³⁹ az emberek: honnat tudhattuk-meg, mikor ül a' madár fészkében, és mikor nem? Kiknek mond Gvidó: Soha külömben fészkrét el nem hadgya az a' madár; hanem más madár lévén annak ellensége, mikor ennek a' fészkrét ganéjával bé-rútította:¹⁴ abban pedig mind untalan mesterkedik. Mikor azért ez fészkrét és tojásit bé-motskolva láttya, bánattyában akkor távozik-el fészkrétől, akkor vagyon a' tengernek-is meg-búsulása. Ollyankor nem tanátslom a' tengerre menetelt. Kinek mond a' köség: Uram mitsoda mesterséggel orvosolhatnók-meg, hogy az

¹¹ *In estate ligna ponebat in ardore solis, et tantum erant desiccata, quod . . .* — ¹² *te ad divitias et honorem promovebo.* — ¹³ *in mari.* — + ¹⁴ *et ova eius violet.*

ellenséges madár ennek fészkéhez ne közelítsen, hogy mink-is bátrabbak lehessünk a' tengeren? Felel Gvidó. Nints az ég alatt annak a' madárnak nagyobb ellensége, mint a' báránynak vére. Ha azért azt a' fészket kívül belől meg-hintitek bárány vérrel, valameddig egy tsepp abban meg-marad, mind addig feléje sem mégyen annak a' fészeknek, és így szüntelen a' maga fészken marad a' másik madár, a' tenger-is tsendességben lé-szen, a' szent földet-is bátorságosan járhattyátok. Ezt hallván, bárány vérrel meg-hintik a' fészket kívül belől, és a' a szent földre mindeneknek bátorságos járások lé-szen.¹⁵ Látván a' Király e' rendes tselekedeteket, Gvidónak nagy gazdagságot ad, és minden hadainak fő Generálissává teszi.¹⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' Király¹ a' mi mennyei Atyánkat példázza, ki azt ígérte, hogy a' ki az ő ajtaján, kiváltképen három úton zör-get, meg-nyitja néki, úgy-mint: imádság, böjt, és alapisma
40 által ha zörgetünk, bé-mehe-|tünk úgy az ő szolgálattya, a' vitézkedő Anyaszentegyházban, és az után az örök életre. A' sze-gény Gvidó jelenti a' gyarló embereket, kik mezítelen jöttünk e' világra, és ez a' Király szolgálattya fogadván bennünket, hat rendbéli szolgálatot kíván tőlünk. Elsőben, hogy a' Király testének örzői légyünk, és mint Gvidó jóságos-tselekedetekkel fel-fegyverkezzünk. A' kísértetek ellen pedig a' kis ebetske, úgy-mint: a' jó lelki-isméretnek munkálkodása mellettünk légyen. Az ágyat tisztán tartsuk, az-az, hogy szívünket minden mo-tsoktól meg-óltalmazzuk, a' láb mosást-is el ne múlassuk, ha-nem töredelmes vallás-tétellel hetenként² lelkünket mosogas-suk; hogy a' Christusnak a' mi Urunknak szemét semmivel

¹⁵ *et sani et incolumes redierunt omnes.* — ¹⁶ *eum ad militiam et divitias magnas promovit.*

[Applicatio.] ¹ *imperator* (így a történetben is mindenütt). — ² *bis in hebdomada* (a történetben semel).

meg ne sértsük. Ez azért az első szolgálatnak rendi.³ A' második szolgálat áll a' vigyázásból. Hogy azért a' vétekben el ne alugyunk, a' jó-tselekedetek által szüntelen ébren tartsuk magunkat. Arról mondgya az Evangélista: *Vigyázzatok: mert nem tudgyátok melly órában el-érkezik az ember Fia.*⁵ Nyárban kell azért két-felé kapnunk, úgy-mint életünknek virágában: és kintset gyűjtenünk, hogy mikor a' tél el-érkezik, úgy-mint a' halál, és az örökké-valóság, légyen szemünket mire vetnünk. A' harmadik szolgálat áll a' békességes szenvedésben, és ha kívántatik a Mátyromságban Isten szeretetiért. Azért kérdi a' mi Idvezítőnk szent Máthénál: *Megihattyátok-e a' pohárt, mellyet én meg-iszom?* A' melly italt azért kezünkbe ad az Isten, akár savanyú légyen az, mint az etzet; akár ízetlen légyen, mint a' forratlan must; akár kedves légyen, mint a' jó bor, jó neven vegyük a' mi Urunktól: mert a' mi most ízetlen, jövődöben az örök|életre fel-forr bennünk⁴¹ mint a' szép forrás. Ha keserű is, édes lészen a' mi Urunk udvarában, midőn könnyhullatásunkat az Isten maga törli-el szemünkről. Ha kedves-is a' mennyei áldás rajtunk, mindeneket háladással kell vennünk: mert mindenek a' mi Királyunknak kezeiből származnak.⁶ Negyedszer, tartozunk vendéget marasztani, és valamint Gvidó az ellenségeket hitla vendégségbe, úgy artozunk mink-is ellenséginkel-is jótselekedni. Azért mondgya Idvezítőnk: hogy, nem tsak barátinkkal tartozunk jól tenni, holott azt a' pogányok-is meg-tselekedik.⁷ Ötödször, tartozunk tüzet gerjeszteni füst nélkül, tudnillik, a' szent szeretnek tüztét, mellyre a' Szent Lélek rá segít bennünket. Annak pedig nem kell füstölögni, haragtartással, gyűlölséggel, és semmi egyéb véteknek párájával: mert az olyan füst, bűdös, és a' szeretetnek tüzéhez közel sem mehetünk, azzal szívünket lelkünket

³ Az eredetiben itt hosszú fejtegetés következik a fejedelem testéről, mely az Úrvacsorát jelképezi. Ezt H. kihagyja. — ⁴ *sicut scriptum est.* — ⁵ Ismét hosszabb fejtegetés a vigyázatról s a kakas három kukorékolásáról, mely H.-nál hiányzik. — ⁶ Tetemes rövidítéssel. — ⁷ Másítva.

meg nem melegíthetjük, ha ilyen bűdös gőzzel elegyedik szeretetünk.⁸ A' hatodik szolgálat abban áll, hogy az embereknek a' szent földre utat mutassunk. Arra pedig tengeren kell által-mennünk, melly tenger jegyzi ezt, a' nyomorúságokkal tellyes világot, vagy életet. Mert valamint a' tengeren a' fergetegek össze ütköznek, 's ugyan egymást érik, úgy talál bennünket életünkben, és forgat a' sok rendbéli kísértet. És valamely keserű a' tengernek vize, és felette mély: olyan keserű rajtunk a' bűnöknek mérge, és feneketlen a' veszedelemnek mélysége, mellyre alá vonson bennünket. És valamint a' tengerben böven vannak az iszonyú állatok, kik az ember hajóját el-akarják meríteni: olyan bövön vannak e' világon a' Fejedel-
 42 mek,] hatalmasok, és kegyetlenek, kik szánakodás nélkül szorongatnak bennünket. E' mi életünknek tengerén vagyunk nagy magos köszikla-is, melly jegyzi a' mi testünket, és abban a' fészek, a' mi szívünk. A' madár abban a' fészekben a' Szent Lélek, a' szép tojások a' Szent Léleknek hét kiváltképen való ajándéki. Valameddig azért ezeket az ajándékokat szivedben meg-örzöd, mind addig ott nyugszik a' Szent Lélek, és néked bátorságos útnak leszen a' szent földre, úgy-mint az örök életre. De ha az ellenséges madár a' világ, ördög, és a' test a' bűn által bé-motksollya a' te fészketet vagy szivedet, nints olly tengeri háború, kinél nehezebbet nem szenvedsz. Mert erről a' madárról mondgya Idvezítők: hogy, *A' ti ellenségetek az ördög körül jár, keresvén hogy el-nyelhessen.* Ha azt akarod azért, hogy el-távozzék meszsze, és a' szent Lélek meg-maradgyon szivedben, kövessed Gvidót, a' bárány vérével hintsd a' fészket, úgy-mint: a' Christusnak kínszenvedését forgassad szivedben, mellyet éretted szenvedett: és így az ellenséges madár az ördög nem mér feléd menni; hanem meg-marad a' Szent Lélek, kinek ereje által a' szent földre, az örök boldogságra jut-

⁸ Itt az eredeti egy új példát szúr közbe, *Pliniust* idézve, a halról, mely a lenyelt horgot beleivel együtt kihányja s aztán a beleit ismét visszazívja. Ezt H. kihagyja s a következőket is tetemesen összevonja.

hatsz.⁹ Mert minden vétek, noha örök rendelés szerint rettetes súlyos, de ha kétségbe esés nem követi, az Isten megbotsáttya.

XVIII. RÉSZ.

*Mellyben arról példa adatik.**

VOLT egy időben egy Juliánus nevű vitélő Férfi¹ a' ki tudatlanul² mind Apját, Annyát meg-ölte: Mert midőn egykor vadászni ment vólna-ki, egy szarvast üzőben vészen, a' szarvas azonban meg-fordúl-|ván, azt mondgya néki: Te engem⁴³ kergetsz, a' ki mind Apádnak, Anyádnak gyilkossa léssesz. Ezen meg-rémülvén a' vitéz, hogy valamint a' szarvas jövendölése rajta ne történnyék, meszsze földre bújdosik, és ott egy Fejedelemnek szolgálattyára áll. Kinél olly betsülettel viselte magát, mind mezőben,³ mind udvarban, hogy ötöt a' Fejedelem minden hadainak Generálissává teszi,⁴ és egyik Porkolábjának özvegyét⁵ feleségül néki adgya. A' várral-is megajándékozza. Azonban, felette igen búsulván Juliánusnak el-veszésén, mind Apja, 's mind Anyja, utánna indulnak, ha valahól fel-találnák. Végtevére jútnak a' Juliánus várába, fioknak othon nem létében. Kiket mikor látott vólna a' Juliánus Felesége, beszédbe ered vélek, kérdezkedvén, mitsoda emberek vólnának? Elé beszéllik azért azok, hogy nekik vólt vólna egy Juliánus nevű fiok, ki meszsze távozott tőlök, és nem

⁹ Az eredeti itt végződik, a többi az 1695. évi kiadás tévedésből adta hozzá a következő tört. czíméből, a mely ennek folytatán csonka.

XVIII. * *Item omne peccatum, quamvis predestinatorie gravissimum, nisi desperationis barathro subiaceat, sit remissibile.* (D.-nél, ill. a legr. kéziratban hiányzik; nincs meg a G. R. többi régi szerkezeteiben, így a kétrendbeli ném. s az egyikből származó cseh fordításban és az anglo-latin kéziratokban sem.)

¹ miles. — ² nesciens. — ³ in bello. — ⁴ quod princeps militum eum fecit. — ⁵ castellanam viduam.

tudván, hová lőtt-el, annak keresésére indultak; a' melly beszédből eszébe vészi a' Gazdaszszony, hogy az ő Ura volna, kit Apja, és Anyja keres: mellyre nézve betsülettel⁶ láttya őket, és jól tartván, ágyat készít nékik a' maga házában. Maga pedig más házba költözik. Reggelre kelvén, mégyen a' Gazdaszszony⁷ a' Szentegyházba, azonban Juliánus-is haza érkezik, és házába menvén, láttya hogy ott az ágyban két ember fekszik. Ki miatt gyanúságba esik, hogy az ő Felesége mellé más idegen ember fekütt, mellyhez-képest ragadgya fegyverét,⁸ és hirtelen haragjában⁹ mindeniket meg-öli. Kimenvén azért házából, a' templomból haza jövő Feleségét elől-találtya, kin tsak el-álmélkodik, és kérdi tőle; mitsoda⁴⁴ emberek lehettek azok, kiket házában,| maga ágyában veszteg feküve talált? kinek felel az Aszszony: azok az Atyád és Anyád, kik sok időktől fogva keresnek tégedet, és midőre* házadat megtalálták 's én-is meg-ismértem őket, te éretted a' magunk házában adtam szállást nékiek, és ott nyúgosznak. Mellyet hallván Juliánus, keserves sirásra fakad-ki, és mond: Jaj szegény fejemnek,¹⁰ hová légyek-el, a' ki Apámnak és Anyámnak gyilkossa löttem. La mint tellyesedett-bé rajtam a' szarvas jövendölése,¹¹ mellyet mentől inkább akartam kerülni, annál inkább belé estem. Mellyhez-képest már töled-is bútsúmat vészem szerelmes Feleségem,¹² el-mégyek, és addig nem nyugszom, míg Istenemtől kegyelmet nem nyerek e nagy vétkemről. Kinek mond a' Felesége: Távól légyen édes Uram töled, hogy nálam nélkül el-menny, hanem el-mégyek én-is veled: mert ha társod voltam az örömben, társod akarok lenni a' pénitentzia-tartásban-is.¹³ Meg-indúlnak azért mind ketten, és egy igen nagy folyó-víz mellé érkezhén, ott vendég-fogadót¹⁴ építenek, a' holott sanyarú életben tartanak pénitentziát, a' jövő-járó szegényeket bé-fogadgyák, Istenért ajándékon tápláltyák, és a' yizen fizetés nélkül által viszik.

⁶ *benigne*. — ⁷ *castellana*. — ⁸ *extracto gladio*. — ⁹ az eredetiben hiányzik. — ¹⁰ *Heu miser*. — ¹¹ *verbum*. — ¹² *dulcissima soror*. — ¹³ *doloris*. — ¹⁴ *hospitale*. — * így még a 3. kiadásban is.

Sok idő el-telve, fáratsága után a' hidegben nyúgovásra adván magát Juliánus, hall igen keserves jajgatással szózatot éjfélnél, mellyet hallván, hamarsággal fel-kél, és látván ott kün egy hideg-vette embert, fogja és házába viszi a' tűz mellé; de midőn a' tűznél eléggé meg nem melegednék, az ágyába viszi, és ott erőssen bé-takargattya. Kevés idő-vártatva, ez hideg-vette ember,¹⁵ nagy fényességben láttatik, és az ég felé emelkedvén-fel, mond a' gazdájának: Juliáne¹⁶ az Ur küldött engem, és meg-izen-|te néked tőlem, hogy a' te pénitentzia-⁴⁵ tartásod kedves az ő szent színe előtt, és nem sok időre mind ketten az Urban el-nyúgosztok. E' szók után az ember¹⁷ eltűnt előlök, és egynéhány nap múlva¹⁸ mind Feleségestől Juliánus¹⁹ el-nyúgoszik az Urban.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes Fiaim e' Juliánuson érthetünk minden keresztyén embert,¹ kinek tulajdonsága a' vitézkedés, ördög, világ, és test ellen: és a' vadászatban, vagy szüntelen-való fáradozásban a' szarvast kell követni; melly Christus Urunkat jegyzi, ki úgy szomjúhozza a' mi idvességünket,² mint a' szarvas a' szép forrás vizet, kinek szeretetiért el-hadgyuk Apánkat és Anyánkat, mintha halálra adtuk volna őket. Kire nézve Christus-is azt igéri, hogy: *A' ki én érettem Apját és Annyát el-hadgya, e' világon száz annyit vészen érette, és jövendőben örök életet.* És valamint ez a' vitéz meszsze bújdosott, nekünk-is³ ennek a' világnak kedveskedésétől meszsze kell távoznunk: mert véle együtt szentül nem élhetünk. Fejedelem udvarába kell mennünk, úgy-mint az Isten szolgálattýára, és vitézkednünk minden kísértetek ellen. Mellyet látván az Isten, kedvébe vészen, és mintegy házas-társúl adgya nekünk az ő meny-

¹⁵ *qui sic infirmus et quasi leprosus apparuit.* — ¹⁶ az eredetinek Vocativus-alakja. — ¹⁷ *ille.* — ¹⁸ *post modicum.* — ¹⁹ *+ plenius operibus bonis et elemosynis.*

[Moral.] ¹ *+ et prelatus.* — ² *+ Unde Psalmista...* — ³ *Sic prelatus.*

nyei malasztyát, a' melly által meg-óltalmazhatod a' te lel-
kednek várát. De gyakran történik, hogy testi szüléink,
úgy-mint a' világi el-múlándó, és hitegető hivságok ⁴ ágyunk-
ban fekszenek, próbálván, és intselkedvén körülöttünk; de
jobb jó idején még az ágyban meg-fojtani az ilyen kísértete-
ket, hogy onnat fel ne kellyenek, talpra ne állyanak a' mi
46 veszedelmünkre. ⁵ Ezeket pedig a' pé-[nitentzia-tartásnak fegy-
verével győzhettyük-meg. Ezek után mennyünk a' folyó-víz
mellé, melly nem egyéb a' szent Irásnál, ott építsünk lakó-
házat ⁶ magunknak imádságból, böjtből, és alamisnából, ki-
ben látogatásodra el-jön az Isten, és szivednek ágyába fek-
szik, és végre meg-vigasztal.

XIX. RÉSZ.

A' kevélységnek vétkéről.*

A' Római historiákban ¹ olvassuk, hogy egy Pompéjus
nevű Fejedelem ² vette feleségül más nagy embernek ³ (kinek
Császár volt neve) ⁴ leányát. Ezek ketten meg-egyeztek azon,
hogy az egész világot birodalmok alá hajtánák. El-küldi azért
Pompéjus Császárt meszsze, országoknak hódoltatására, úgy
hogy, öt esztendeig oda vitézkednék; maga pedig mint öreg-
jobb ember Róma várossában, mint hely-tartó úgy maradna. ⁵
Császár pedig hatalmas vitéz népekre találván, és öt esztendő
alatt azokat el nem birhatván, ⁶ inkább akart a' Pompéjus ne-
hézségébe ⁷ esni, mint dől-gát félben szakasztani. És maga tet-

⁴ *mundi vanitates.* — ⁵ Az eredetiben Joab és Absolon értel-
mezett példája van itt közbeszöve, melyet H. elhagy. — ⁶ *do-
mum salutis.*

XIX. * *De peccato superbie.* (D. 42. *De rege et dicto Cesare.*)

¹ *in gestis rhomanorum.* — ² *princeps.* — ³ *cuiusdam nobi-
lis.* — ⁴ *qui Cesar vocabatur.* — ⁵ *ipse autem tamquam princi-
palis civitatem Rhomanam a plagis illis custodiret.* — ⁶ *supe-
rare.* — ⁷ *malens Pompeium offendere.*

szése szerint más öt esztendőt-is töltött a' hadakozásban, mellyel igen meg-bántotta Pompéjust, mint-hogy a' végezés ellen tselekedett: és így bé-tötte maga előtt a' kaput, úgy-hogy nem merne Rómába menni. Hadakozásnak végbe vitele után mindazáltal, Császár Róma felé indul, és érkezik egy Rubiácen⁸ nevű folyó-víz mellé hadaival együtt. és annak a' víznek közepin egy nagy álló-kép meg-jelenik néki, mondván: Császár, ha békességben jársz, szabadon menny-bé a' vízre; ha pedig Rómának békességét nem kívánod, meszsze távozzál innét. Kinek felel Császár: Mindenkor ha-[dako]zó ember vól-⁴⁷ tam, és Róma vá:ossának meg-maradásáért semmi munkámat nem kimíllettem, ez után sem kimíllem, állok az én Istenim előtt, kiket tisztetek.⁹ E' szók után a' kép el-tűnik. Császár pedig gázolni kezdi a' vizet,¹⁰ és által menvén rajta, mond a' parton: Itt hagyom a' békességet a' törvénnyel együtt.¹¹ Attól fogvást Pompéjusra támadván, ellene igyekezett tellyes életében.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, e' vén Pompéjuson érthettyük a' teremő Atya Istent, a' ki vég-nélkül vólt és lészen mind örökkön örökké. Császár pedig Adámot minden embereknek első vezérét¹ jelenti. Ennek az Isten lelket adott, mint szép jegyest.² Az Isten azért meg-akarván próbálni Adámot, Paraditsomban helyhezttette őtet, hogy őrizné azt, a' ki betsületes állapattyan az ördög tanásából el-hitte magát, és az Isten szövetségét által-hágtá: kire nézve az Isten nem tsak Paraditsom-

⁸ *que quidem aqua vocabatur Rubicen, Oest. Rubicio* (a legr. kéziratban még *Rubicon*). — ⁹ *diis meis testibus, quos adoro.* — ¹⁰ *percusso dextrario flumen transivit.* — ¹¹ *hic pace temerata, quia iura relinquo.* (Az 1342. évi kézirat szerint: «Hic pacem temerataque iura relinquo».) V. ö. Lucan. Pharsal. I. 182—193.

[Moral.] ¹ *qui fuit princeps omnium hominum.* — ³ + *Osee II. : Desponsabo te mihi in fide.*

ból; hanem mennyországból-is ki-rekesztette ötét. A' ki mind addig sem közelíthetett a' városhoz, úgy-mint a' bődögsághoz, míg a' kép meg nem jelent a' folyó-víznél az emberi nemzetnek: melly kép jelenti a' Christus JESust, ki a' Jordánban meg-kereszteltetett Szent Jánostól, és a' keresztség által nekünk-is útát mutatott.³ De jaj ki sokan fel-bontyuk azután végezésünket, mellyet tészünk Istenünkkel a' keresztségben. És noha a' Christus el-jött a' kékeség* szerzésre; de fel-bontyuk mi Istenünkkel tött békeségünket, midőn a' bűn tseledetiben az ördög tanátsán járunk]

A' nyomorúságról, és háborúságról.*

KONrádus uralkodásának idején, vólt egy Leopold nevű Hertzeg,¹ ki a' Királynak haragjába esvén, el-futott, és az erdőben lakott mind Feleségestől egy kalibában.² Konrádus egykor vadászni indulván, mégyen azon erdőbe, és el-esteledvén, abban a' kalibában száll-meg. Kinek a' Gazdaszszony³ a' mennyire érkezett, ágyat vetett; de terhes lévén, azon étszaka el-érkezett szülésének ideje, és fiat szült a' Leopold Felesége. A' Király⁴ pedig álmában hall ilyen szózatot: *Vedd-fel, vedd-fel, vedd-fel.*⁵ Ki fel-serkenvén, és meg-rémülvén magában, gondolkodik vólt mit jelentene az a' mondás. Azonban másodszor-is elaluván, hall ismét ilyen szózatot: *Add vissza, add vissza, 's add vissza.*⁶ Kiben fel-serkenvén a' Király, annál inkább meg-retten, nem tudván mi lehessen magyará-

³ H.-nál rövidítve; így a következők is. — * Sajtóh. békeség helyett.

XX. * *De miseria et tribulatione.* (D. 149. *De filio forestarii, quem rex nitebatur occidere.* E tört. azonban jóval hosszabb s a bevezetése más, mint a vulg. szövegben.)

¹ comes. — ² in quodam tugurio. — ³ hospita. — ⁴ Cesar (de előbb rex). — ⁵ Accipe, accipe, accipe. — ⁶ Redde, r., r.

zattyá azoknak a' szóknak. Gondolkodása között, harmad-szor-is el-aluszik, és mihelyt el-aluszik, mindgyárt ilyen szókat hall: *Szaladgy, szaladgy, szaladgy*:⁷ *mert ez az elsőszülött gyermek te Vejed léssen.* Kiben fel-serkenvén a' Király, annál-is inkább meg-posdúl a' vér benne.⁸ Reggel azért idején fel-kelvén, meg-indúl, és titkon két fegyver hordozóját⁹ szólította, mondván nékik: *Mennyetek vissza, és a' melly gyermek az éjtszaka lőtt az én szállásomon, erővel-is ragadgyátok ki Annyának öléből, vágjátok ketté, és a' szívét kivévén, hozzátok előmbé.* Amazok sietséggel vissza menvén, ki-ragadgyák Annyának öléből a' kisedet; kinek szép ábrázattyát látván,¹⁰ meg-szánnyák az ártatlant, és egy fának ágossa közzé¹¹ tészik-[fel, hogy a' vadak el ne kaphassák; és⁴⁹ egy nyúlat meg-hasítván, annak szívét vészik-ki, és viszik Konrádus eleibe. Azon nap egy Fejedelmi embernek¹² lévén azon úttya, hallya a' nyivákolást,¹³ és titkon maga kebelébe vészi a' gyermeket. És mivel magtalan volt a' Fejedelem, a' Feleségének viszi, és úgy tettetik, mint-ha ő tőlök való gyermek vólna az, és nevelvén, Henriknek nevezik. Midőn azért fel-nevekedett vólna a' gyermek, természetben ékes ifjú volt, beszédében jeles,¹⁴ és mindenek előtt igen tekintetes.¹⁵ Kinek nagy állapotra való indulattyát¹⁶ látván a' Király-is, el-kívánnya a' Fejedelemtől az ifjat, és maga udvarában tarttja; De midőn venné eszébe, hogy mindenek előtt kedves, 's maga viselésében ditsíretes; gyanúba esik, hogy végre utánna az az Ifjú fogna uralkodni, és talám kised-korában annak parantsolt volt meg-ölése felől; Nem akarván azért tovább függőben tartani a' dolgot,¹⁷ tulajdon kezével a' Király ilyen levelet ír Feleségének: *Életedre parantsolom, hogy mihelyt ezen leve-*

⁷ *Fuge, f., f.* — ⁸ *commota sunt omnia viscera eius* (v. ö. a 111. l. 3. jegyz.) — ⁹ *armigeros suos secum secretarios.* —

¹⁰ *quem videntes elegantissime forme.* — ¹¹ *super quandam arboris superficiem.* — ¹² *dux.* — ¹³ *puerum vagientem.* — ¹⁴ *ore facundus.* — ¹⁵ *gratiosus.* — ¹⁶ *tam decorum et prudentem.* —

¹⁷ *Volens igitur esse securus.*

letem vészed, ezt az ifjat mindgyárt megölessed, kitől levele-
met néked küldöttem. Menvén azért az ifjú, úttjában meg-
száll egy Papnak házánál,¹⁸ és egy kevéssé le-feküvén a' ház
árnyékába,¹⁹ el-aluszik mint fáratt. Oda menvén azért egy
Pap, látván az ifjúnak fejénél a' levél táskát, nem álhattya;
hanem kezébe vészi, és a' Király levelét ki-keresvén, fel-sza-
kasztja és el-olvassa. És a' hól azt irta a' Király, hogy, meg-
ölessed; azokat a' szókat mesterségesen ki-vakarván a' levél-
ből, azt írja helyében: *A' mi leányunkat feleségül add ez*
Ifjúnak. Midön azért a' Királyné el-olvasta volna a' levelet,
meg-ismérvén a' Király petsétét és keze irását, az Uri rende-
50 ket öszve| gyűjti,²⁰ és nagy vendégséget indítván, menyegzői
lakodalmat nagy pompával szerez,²¹ és így Feleségül adgya a'
leányát az ifjúnak. Midön azért Konrád Királynak hírt vitte-
nek volna leányának nagy menyegzői lakodalma felől, és
mind postáktól,²² mind Paptól meg-értette volna a' dolognak
valóságát, által-érte, hogy az Isten rendelkezésének ellene nem
állhatni. És az ifjat hivatván, Vejinek isméri lenni, állapat-
tyában meg-erősíti: kinek hólta után királyi székiben²³ ural-
kodik Henrik Király.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ilyen a' mennyei Király az Atya Isten, ki
Adámra meg-haraguván a' bűnért, ki-kergette Paraditsom-
ból, és kellett futni e' világnak erdejére. Az Isten-is a' lelke-
ket akarván elé-vadászni, ezen erdőre küldötte az ő Fiát, mi-
dön született Bóldog Aszszonytól étszakának idején. Midön
azért mondatik nekünk, hogy: *Vedd-fel, vedd-fel*, tudnunk
kell, hogy lelkünkre való gondviselést kell fel-vennünk.¹ Mi-

¹⁸ *in quadam ecclesia hospitatus.* — ¹⁸ *et super bancum.* —
²⁰ *convocatis principibus.* — ²¹ *+ que nuptie Aquisgrani celebrate*
sunt. — ²² *a duobus armigeris et duce.* — ²³ *in imperio.*

— [Moral.] ¹ Az eredeti sokkal részletesebb, a 3 *Accipe* külön-
külön értelmezve.

dön pedig azt halljuk, hogy: *Add vissza*, jusson eszünkbe, hogy lelkünket tartozunk a' mi Istenünknek vissza adni, mivel az mindenképen az Istent illeti; mind teremtésre nézve, mert azt hasonlatosságára teremtette; mind meg-váltásra nézve, mert azt szent Fiának vérével és halálával váltotta meg; mind tovább való gondviselésére nézve, mert azt a' Szent Lélek Isten igazgattya és vezérli, ha a' bűn által ellene nem állunk Istenünknek.² Gyakran halljuk a' harmadik szót is, melly ez vala, hogy: *Szaladgy*. Szaladnunk kell azért az ördögnek kísérteti előtt, az irgalmasság és alázatosság által; a' vi-|lágnak maga mutogatása előtt, az igaz lelki szegénység által: a' testi gyönyörűségek előtt, a' tiszta élet, és sanyargatás által szaladhatunk-el.³ Az ártatlan gyermek jelenti a' Christus JESust, a' kit örömet el-vesztene a' kegyetlen ördög mi előlünk, hogy a' mi lelkünket jövendőben magának ne jegyzene a' Christus JESUS.⁴ Gyakran magunk-is levelet írunk tulajdon kezünkkel a' JESUS ellen, tudnillik: mikor hamis gondolatunkat annyira forrallyuk szivünkben, hogy végtére, a' gonosságnak tselekedetire meg-egyezik akaratunk is gondolatunkkal: a' ki örök veszedelmünkre 's halálunkra szolgálna, ha a' jó Pap meg nem szánna bennünket, tudnillik: az Istennek idvességes oktatása, mellyet a' szent Írásban az ô, és új-Testámentomban előnkbe adott, és az által fordította-el halálra vetemedett útunkat, és foglallya-el jegyesül magának a' mi lelkünket.⁵

² Ennek a résznek (a *Redde*-nek) az értelmezése egészen Hallertől valónak látszik és sokkal szerencsésebb, mint az eredetié. — ³ Az eredetiben itt is külön-külön szól a magyarázat a három *Fuge*-ről; az első majdnem egészen úgy, mint H.-nál. —

⁴ Tetemes rövidítéssel. — ⁵ Az eredetiben kissé megtoldva.

XXI. RÉSZ.

A' tsalárdságról, és annak orvoslásáról.*

Justinus írja, hogy a' Lacédémonbéliek, Királyokra támadván,¹ hatalmat vöttek rajta, és mind a' városból, 's mind az országból ki-űzték méltatlanúl. Azon időben a' Persák Királya nagy haddal meg-szállya a' várost: az el-űzetett Király pedig nem nézván a' városbélieknek háládatlanságokat, kitanúllya a' Persák Királyának minden mesterséges szándékát,² mellyel a' várost meg-akarta rontani. Azonban gondolkodik, mint adhassa a' dolgot értésére a' városnak, mentől titkosabban, hogy maga is ne veszszen miatta. Készített azért egy táblát, kire az ellenségnek minden praktikáit² le-írja, 52 és a' praktikákat³ minémü mesterséggel előzzék-meg, azt is szép rendel le-írja. Az után a' táblát gyengén viasszal bé-mázollya, melly az írást el-fedezte, és hű követtyére bízván, a' pusztá táblát bé-küldi a' városba, megparantsolván, hogy a' Fő Uraknak⁴ adgya kezekbe. Öszve-gyülvén azért a' város Fejedelmi tanátsot tartanak, tudakozván, mit kellessék azzal a' táblával tenni? Midőn azért senkinek elméje fel nem érné, mint kelessék élni véle; az el-űzött Királynak maradván ott egy Húga, és meg-értvén a' dolgot, a' Tanátsban kérdezik: a' ki látván a' táblát, láttya rajta a' viaszozást-is, és eszébe vészi, hogy ha mi vagyon a' táblán, a' viasz alatt lészen. Kitisztítván azért a' viaszból a' táblát, világosan ki-tetszenek a' betük. És el-igazodván a' dolgon, nagy örömben kezdenek lenni: a' melly tanúság által a' várost óltalmazni kezdik, és meg-tartják.

XXI. * *De dolo et conspiratione et cautela ipsis contraria.* (D. 44. *De rege expulso.*)

¹ *conspiraverunt contra.* — ² *totam machinationem* (ed. pr.: *imaginacionem*). — ³ *et una cum hoc informationem specialem,* — ⁴ *ad magnates.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezen a' Királyon értem a' jó Istent, a' kit maga várossá-
ból az emberi nemzet a' mi első Atyánk az engedetlenség
által, el-üzött maga társasága mellől, mintha mondották volna
az Atyáink: *Nem akarjuk ezt rajtunk uralkodni.*¹ De a' mi
háládatlanságunkat nem nézvén az Ur Christus, meg-szánta
az ő várossát az emberi Nemzetet, és a' mint szent Pál Apos-
tol mondgya: *Mikor ellenségi volnánk, akkor-is szeretett
minket,*² és látván, hogy az ellenség az ördög³ meg-szállott, és
veszedelmes mesterségekkel ostromol bennünket, annak az
ellenségnek praktikái ellen táblára írja az orvosságokat, és a'
jó tanácsot, mint állhassunk ellene: és így az ő hű szolgájától
Moysestől⁴ küldi-el az emberi Nemzetnek. Ez az írás pedig el- 53
vált borítva viasszal, tudnillik: az első törvének példázó
Cérémoniáival,⁵ úgy annyéra: hogy az igaz valóságot,⁶ úgy-
mint az Istennek kegyelmét senki által nem értette, mind
addig, míg egy okos Aszszonyi-állat meg nem jelentette,
tudnillik a' Bóldogságos Szüz, ki által a' világra jött a' Chris-
tus JESUS, az egész emberi Nemzetnek szabadítója.⁷

XXII. RÉSZ.

Világi félelem.*

AZt írja szent Agoston, hogy régenten, midőn az Egyip-
tombéliek Sérápis, és Isisnek álló képeit fel-akarták volna

[Moral.] ¹ *Nolumus hunc regnare super nos.* — ² *ad Rho. : Cum inimici essemus, reconciliati sumus deo per mortem filii eius.* — ³ *qui est rex super omnes filios superbie etc.* (kissé bővebben, mint H.-nál). — ⁴ az eredetiben hivatkozás *Exod. XXXII-re.* (Ed. pr.: *Exod. III.*) — ⁵ *quadam cera i. e. cerimoniais* (az eredetinek e lefordíthatatlan szójátékát persze H. elejtette). — ⁶ *moralia legis.* — ⁷ Az eredetiben sokkal részletesebb.

XXII. * 1508: *Timor mundanus.* Ed. pr.: *De timore mundano.* (D. 45. *Contra potentes.*)

állítani,¹ elsőben olyan törvént töltek, hogy valaki azokat embereknek mondaná, vagy eredetokről² beszélzene, fejével fizetne érte, és így állítottak-fel két képet. Másodszor, hogy a' törvényt mindenek tudnák, minden templomban, a' hól azokat tisztelték, egy képet irtanak mást,³ ki a' kezét a' szá-jára tölte, akarván azzal jelenteni, hogy senkinek ne legyen szabad a' képek ellen szót indítani, és ilyen formán nyom-ták-el az igasságot.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Bizonyos dolog az, hogy e' világnak hatalmas fiai,¹ kik az Isten Anyaszentegyházát, és annak szép rend-tartását el-akarják nyomni, magokat szerfelett való méltósággal magasz-tallyák elsőben-is, és minden embereknek szájokra olly laka-tot akarnak vetni,² hogy az ő gonosz tselekedeteket nem-hogy meg-dorgálni; de még tsak elő-hozni se merészellyék, az igas-ságot ki ne beszéllyék, sőt az ő fogyatkozásokat igasság gya-
54 nánt hirdessék. Ez igazán, ez, a' világi félelem, nagy és| ma-gos ki-tölt bálvány:³ holott az igasság mellett nem hogy va-lami háborgatást; de halált-is tartoznék szenvedni a' keresz-tyén ember. Valakik azért félénk szivűek,⁴ és a' világ fenye-getésére nézve bé-fogják szájokat, azok mind imádgják a' világnak ilyen útálatós bálványát.⁵

¹ *volebant deificare Isidem et Serapem.* — ² *de eorum genea-logia.* — ³ *unum parvum idolum.*

[Appl.] ¹ *mundani ista faciunt tenebrosi.* — ² *Ponunt statim quoddam idolum coram oculis prelatorum.* — ³ *istud idolum.* — ⁴ *+ sicut lepores.* — ⁵ Valamivel rövidebb az eredetnél s kissé el-térő, de nem a dolog lényegében.

XXIII. RÉSZ.

A' Lelki orvosságról.*

SZent Agoston írja, hogy a' régiek a' Királyoknak¹ testeket meg-égették, és a' hamvakat látó helyén² temették. Történt egykor egy embernek halálán, hogy annak a' szive meg nem éghetett. Öszve-gyülvén azért annak a' tartomány-nak böltsei,³ sokat gondolkodtak, mi lehessen annak a' dolog-nak oka, és azt találták-fel, hogy méreg miatt veszett volna az a' Király, és az okon nem árthatt a' tűz a' szívének. Akkor a' szívet külön téven, terjékkel meg-kenték,⁴ és a' mérget az által meg-emésztették, és azután hamar hamuvá lőtt a' tűz miatt az a' szív.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ennek nem egyéb magyarázattya; hanem hogy a' halálos véteknek mérgével meg-büzhett¹ szíveknek lehetetlenség a' Szent Léleknek tűzét magokhoz foglalni, valamíg az orvosság, úgy-mint a' vallástétel, és töredelmesség által meg nem tisztúl ember.

XXIV. RÉSZ.

Az őrdög sugallásáról, a' világi eszközök által.*

Egy bűbájosról¹ írják, kinek olly szép kerti vólt, melly rakva volt különkülön-féle jó illatú virágok-|kal, kedves gyü- 55

XXIII. * *De spirituali medicina.* (D. 47. *De toxicacione.*)

¹ *imperatorum.* — ² *in eminentiori loco.* — ³ *rhetores et sapientes.* — ⁴ *apposuerunt tyriacam.*

[Moral.] ¹ *intoxicatis.*

XXIV. * *De suggestionem diaboli per temporalia.* (D. 48. *De mago et mundo.*)

¹ *De quodam mago.*

möltsökkel, és gyönyörűségekkel olly gazdag vólt, hogy kibeszélleni-is alig lehetett: és ezt a' kertet senkinek nem akarta meg-mutatni; hanem csak a' bolondoknak, és ellenséginek. Kik bé-menvén a' kertbe, ott maradtanak vólna örömet; de tsak annak engedett sokáig-való mulatást, a' ki örökségét néki engedte. A' bolondok Paraditsomnak alítván lenni a' kertet, örökségeket oda laadták, tsak engedtessék-meg nekik a' mulatás. A' búbajos ember pedig éjtszaka fel-kelvén, aluva találta őket, és azokat mind meg-ölte. És e' kert által sok gonosságot vitt végbe.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' búbajos nem egyéb; hanem a' világ az ő gyönyörűségivel. Azért mondatik búbajosnak: mert sokakat el-hitet,¹ gyakran aranyos tálaít tsak habbal tetézi-fel,² gyakran bűdös húst téssen-fel a' jó lévvél;³ mint a' szemfény-vesztők pénzzel töltik teli az emberek markát; és eggyet kettőt fordúlván, ha tekintik polyvával teli markok.⁴ Ugy járnak azért, a' kik utánna indúlnak, mint azok a' bolondok, a' kik erre a' búbajos kertészre bizták életeket. El-aluttak a' kis gyönyörűségben; örökségeket, úgy-mint a' mi részek az örök bódódságban lehetett vólna, ennek a' tsalárd gazdának vallották: és így magok üres kézzel maradtak.⁵

[Moral.] ¹ *per incantationes suas multos seducit, sicut isti ioculatores faciunt.* — ² *et nihil ponit intus, interim fabulatur et trufat et ludificat circumstantes.* — ³ az eredetiben ez hiányzik. —

⁴ *nihil inveniunt.* — ⁵ Rövidítve.

XXV. RÉSZ.

A' hálá-adatlanságról.*

EGY özvegy Aszszony régenten valami hatalmas kegyetlen ember miatt¹ sok nyomorgatást² szenvedvén, midőn siránkoznék, érkezik idegen földről egy| betsületes ember³ hozzája, 56 a' ki meg-szánván a' siránkozó özvegyet, azt igéri néki, hogy meg-hartzol azzal a' kegyetlen emberrel, a' ki ötet háborgattya, és nem-is kíván egyebet tőle; hanem tsak azt, hogy az ő páltzáját, és övedzőjét⁴ emlekezetire tartsa-meg kamarájában, ha ő néki halálá történik a' hartzon. Mellyre az Aszszony erős hittel köti magát. A' jövevény ember meg-hartzolván a' satszoltató kegyetlennel, meg-győzi ötet, és meg-öli. De maga-is olly sebeket vészen-fel, melly miatt meg-kellett halni. Meg-értvén az Aszszony,⁵ halálát az ő vendégének, fogadása szerint páltzáját, és övét fel-függeszti az ágya mellett, azután szolgálván a' jó szerentse, minden el-vesztett jószága és birodalma meg-tér az Aszszonynak; kire nézve királyi emberek mennek látogatására hárman-is, kiknek elejekbe az Aszszony ékes ruhájába fel-öltözik, és betsülettel fogadgya őket. Gondolkodik azonban, hogy ha el-érkeznek a' királyi emberek, meg-láttják az idegen embernek partékáját⁶ az ágya körül, és az néki nem fog betsületire szolgálni. Arra nézve fogja a' páltzát, és övedzöt, és ki-veti házából, és így el-feletkezvén az embernek jótéteménnyéről, háládatlansággal fizet érette.

XXV. * *De beneficiorum oblivione et ingratitudine.* (D. 50. *De vidua et tiranno et tribus regibus.*)

¹ a quodam tyranno. — ² iniurias. — ³ peregrinus. — ⁴ peram. — ⁵ Puella (holott előbb domina). — ⁶ peram et baculum.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Atyámfiái, ez Aszszony, az ember lelkét jelenti, a' satszolató,¹ az ördögöt; a' ki sok időig meg-fosztotta volt a' menyeknek országától a' lelket; melyre nézve nagy siránkozásban töltötte idejét a' lélek: mert mind addig a' pokolnak volt sellyére, valámig mint egy jövevény szarándok el-jött a' Christus,⁵⁷ az ö szent országából e' világnak pusztájára. Az ö öved-[zöje jegyzi az ö tisztaságos szent testét, kiben az Istenség rejtekben jelen-volt, kire nagy sebeket vött-fel. Az ö pátzája a' keresztfa, kin mi érettünk bünösökért függött.³ A' mi lelkünknek pedig nagy győzedelmet szerzett, és azt kívánnya tőlünk, hogy az ö szeretetinek emlekezetire gyakran eszünkbe jusson az emberi testben való élete, és az ö páltzája, úgy-mint a' keresztfán végben vitt kínszenvedése, melyet mindenkor a' mi szivünknek rejtek kamarájában tartunk. A' három királyok, az ördög, test, és a' világ: kísértettel, gyönyörködtetéssel, és kényeztetéssel el-érkeznek, kiknek elejekben fel-készül a' nyomorúlt ember vétkes tselekedetivel, és vélek egyet ért, és így feletkezik-el a' Christus jótéteményiről. El-kerüllyük azért a' háládatlanságot, ha számkivetést örökös hazánkából nem akarunk szenvedni.

XXVI. RÉSZ.

Az alázatosságról.*

EGY Királynénak paraszt szolgájától gyermeke lött, a' melly gyermek fel-nevekedvén, igen rosszzúl viselte magát a' Király előtt, a' kit Apjának állíttatott lenni. Ki felől a' Király

[Moral.]¹ tyrannus. — ² in inferno diu posita erat. — ³+ Unde pro anima fecit victoriam feria sexta, ut nos liberaret a pena, et ut ei restituerentur omnia amissa.

XXVI. * *De humilitate.* (D. 52. *De pannis diuersi generis et coloris.*)

gyanúságban esik, hogy nem ő töle való vólna az erköltstelen ifjú, és mind addig firtattya feleségét, hogy meg-vallya a' Királyné néki az igasságot. Mindazáltal nem akarván a' Király gonosz hírben keverni házát,¹ titokban tartya, és a' fattyát örökössének rendeli, ilyen okon: hogy, az a' legény, külömböző posztókból tsinált köntösben járjon. Egy része köntössének jó-féle posztó légyen, más része alá-való: hogy mikor az alá-való posztót látná, akkor tudná meg-alázni magát: mikor pedig a' jó-[féle posztót, akkor emlekeznék-meg betsületes álla- 58 pottyáról; és így életében mindenkor jó-rendet követne.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, lelki értelemmel, a' test mint-egy gonosz Felesége¹ embernek, mindenkoron hitetlenül viseli magát, és akadályoztat, hogy az ígéretnek földére ne mehessünk, valamikor bünre késztet bennünket. Azt kell azért tselekednünk, hogy az ő hitegetésit sanyarú pénitentziával felejtsük-el véle. A' lélek pedig gyakran emlekezzék az ő utolsó dolgairól, és így; *Örökké nem vétkezik*, azt mondgya a' bölts.² A' mi köntösünknek egy része rosz posztóból állván, mivel tsak földből valók vagyunk, azt gyakran meg-tekintsük. Arról mondgya szent Jób:³ *Mondám a' rothadásnak; én Atyám vagy.* Eszünkbe vehettyük ebből, melly parasztok légyünk. A' mi nyomorúságunkat pedig, és erőtlenségünket sok okokból vehettyük eszünkbe: testi-képen, még tsak ruházatra sem tudunk szert tenni, ha az oktan-állatoktól gypjat, bőrt, és egyéb szükségesekeket nem vonszunk.⁴ Lelki-képen pedig magunk erejéből a' jóra még tsak egy lépést sem tehetünk, egy óráig meg-nem maradhatunk. Igazán hasonlít hát a' szent Irás a' *mezei virághoz bennünket, ki reggel fénlík, estve boglyában szárad.*⁵ Va-

¹ *nolens tamen propter hoc eum privari a regno.*

[Moral.] ¹ *ad modum uxoris carnalia diligens.* — ² *Eccles. VII.* — ³ *Job. XVII.* (ed. pr.: VII.) — ⁴ Jóval részletesebb az eredetiben. — ⁵ + *Item fumo. Psalmista: Sicut deficit fumus, sic defi-*

gyon mindazáltal, rész-szerint drága posztóból-álló köntösünk-is : mert a' mi lelkünk a' nagy Királynak képire, és hasonlatosságára teremtetett, noha a' gyarló testben szállíttatott; de onnat-is fel-emelkedhetik, és a' menyei Angyaloknak társaságában mulatozhat. Azért ha e' kettőnek tulajdonságához szentül szabjuk magunkat, örökösök lehetünk, a' mi Atyánknak a' nagy Királynak országában.]

A' tselekedetnek méltó büntetéséről.*

EGy igen hatalmas és gazdag Királynak¹ egyetlenegy szép leányánál több sem vólt, kiben helyeztette minden szeretetét; annak őrizetire öt vitéz embert rendelt, kik mindenkor talpig fegyverben jártak, és a' Király udvarából járt prébendájok ilyen szolgálattokra. Azon Királynak vólt egy Hopmestere² is, és egy kutyája, kiket igen szeretett; de az ebet három lántzal kellett kötve tartani, azért, hogy gonosz³ vólt, és ha elszaladott, megölte az embert.⁴ Egykor a' Király el-aluván, álmodt lát, és fel-serkenvén el-végezi magában, hogy a' szent földet meg-járja. Reggelt érvén, hivattya Hopmesterét, és ezt mondgya néki : Nekem hosszú útam lészen, hanem kedves leányomat gondviselésedre bizom. A' vitézeknek, kiket őrizésére rendeltem, prébendájokat igazán ki-szolgáltassad. Az ebet a lántzról el ne botsássad, sőt inkább koplaltassad, hogy kegyetlenségét felejtse. Akkor a' Hopmester mindenre reá ígérte magát; de mihelt a' Király, házából messzse távozott, mindgyárt ellenkezőt tselekedett: mert az ebet hizlalni kezdette,⁵ a' mint

ciant peccatores a facie dei. S még egy hasonlat a Zsolt. könyvéből, további fejtegetésekkel, melyeket H. elhagy.

XXVII. * *De iusta remuneratione.* (D. 55. *De rege et filia et cane et tribus cathenis.*)

¹ *imperator.* — ² *senescalcum.* — ³ *crudelis.* — ⁴ *et quos potuit apprehendere, occidit.* — ⁵ *de melioribus cibariis semper pavit.*

kívántatott volna, úgy nem őrzötte. A' Király leányára-is semmi gondgya nem völt: a' vitézeknek prébendájokat el-tartotta; kihezképest a' vitézek vándorlásra, és kereskedésre adták magokat.⁶ A' leány pedig tsak maga maradván az udvarban, éjjel nappal sirattya el-hagyattatását. Midön azért az eb magánoson látta volna a' leányt, mind addig verdődik,⁷ hogy felszabadúl a' lántzból,⁸ és a' leányt megöli, kit az egész város siratott. A' Király-is meg-értvén leányának halálát, felette igen 60 meg-búsúl rajta,⁹ és a' Hopmesterétől számot veszen, miért kellett leányát gondviseletlenül hadni, a' vitézek prébendáját elfogni: és tsak az ebet hizlalni? A' Hopmester azért mentségét nem tudván adni, el-némúlt. A' Király pedig tüzes kementzébe vetteti¹⁰ Hopmesterét, így a' Király tselekedetinek ellene senki nem szóllott.¹¹

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király a' Christus JEsust, és a' szép leány a' lelket jegyzi; melly Isten hasonlatosságára teremtetett. Annak őrzésére az emberben lévő öt érzékenységeket¹ adta az Isten, mint öt vitézeket. Azokat mennyei ajándékával prébendázza-is. Az eb a' nyomorúlt testet jegyzi, melly éjjel nappal tusakodik a' lélekkel;² Kire-nézve szükséges kötve tartani a' testet három lántzal, úgy-mint, isteni félelemmel, isteni szeretettel, és a' bűnnek gyűlölségével.³ Isteni félelemmel azért: mert igaz az Isten, és örök kárhozatra itéli embert a' vétékért. Az ilyen lántzal meg-kötöztetett ember, nem könnyen mégyen-el a' tilalom mellől. A' második lántzban, melly szeretetből készítettett, az Istenben lévő tulajdonságokat kell

⁶ *dispersi et vagabundi per mundum ibant.* — ⁷ 3. kiad. vergődik; az eredetiben hiányzik. — ⁸ *tres catenas fregit.* — ⁹ *commota sunt omnia viscera eius.* — ¹⁰ *tortoribus precepit ut ligatis pedibus et manibus...* — ¹¹ *Omnes regem laudabant, quod tale dedit iudicium.*

[Moral.] ¹ *quinque sensus.* — ² *nilitur perturbare spiritum et animam occidere.* — ³ *pudorem peccandi.*

szemlélni, mert ő benne annyi jót találunk, hogy tsak magáért-is fel-kell gerjednünk az ő szeretetire, és minden testi kívánságoktól meg-ójjuk magunkat az ő kedvéért. Midőn eszünkbe vesszük, hogy ő teremtet,⁴ maga hasonlatosságára készített, meg-szabadított, és az örök bódogságnak úttýára indított, 's vezérlett minket. A' harmadik lántz, a' bűnnek gyűlölsége, sőt szégyenleti⁵ légyen rajtunk; mert holott az Isten leg-kis-
 61 sebb gondolatunkat-is lát-[tya, gyalázat az előtt a' méltóságos személy előtt,⁶ akármí vétekben-is keverődni.⁷ A' Hopmester jegyzi az egész embert, kinek gondviselésében vagyón a' lélek, a' test az ő érzékenységgel: és mikor ítéletre el-jön az Ur Christus, akkor mindenekről számot vészen az embertől. De a' gonosz ember, ki az Istennel nem gondol, félre tévén az isteni-félelmet, nem gondollya-meg az isteni-szeretetnek ajándékít ő magában. Azokat a' fáradságokat, mellyeket az Isten Fia az emberi testben fel-vőtt ő érette, a' kinokat és a' Christus halálát kevésre betsülli, és így mindenben ellenkezőt tselekeszik; meg-fojtja a' szép leányt a' lelket jó idején: ⁸ úgy hogy, mikor ítéletre el-jő a' Biró, akkor egy szót sem tud felelni. Akkor az Isten a' hóhéroknak ⁹ adgya ötet, a' mint szent Máthénál meg-vaygon írva: Sz. Math. 25. v. 41.¹⁰ *Mennyeteket-el átkozottak az örök tüzre.*¹¹

XXVIII. RÉSZ.

A' vén Aszszonyok tsalárdságáról.*

EGY Császárnénak¹ birodalma alatt egy jeles vitéznek² vólt szép és tiszta életű Felesége. Azonban útra indul a' vitéz,

⁴ *te plasmarit.* — ⁵ *pudor hominis peccare.* — ⁶ H. hozzátétele. — ⁷ Rö. — ⁸ Összevonva. — ⁹ *tortoribus infernalibus.* — ¹⁰ *Mathei XXV.* — ¹¹ A szokásos záradékot H. elhagyta.

XXVIII. * *De execrabili dolo vetularum.* (D. 61. *De vetula et canicula.*)

¹ D.: *Imperator*; Oe. és 1508.: *Imperatrix.* — ² *miles.*

és mondgya Feleségének: *Atyám-fia, tudván igasságodat, bizvást mégyek-el házamtól, semmi tzirkálót³ nem hagyván utánnad.* Ezen szók után útra készülvén, meg-indúl. Az Aszszony-is betsületes életben foglalván magát,⁴ gondot visel házánál. Egykor a' szomszédgyának hivatallyára⁵ lakodalomba mégyen⁶ az Aszszony, a' hol egy ifjúnak szeme kap rajta, és attól-fogva izengetni kezdett néki; de a' jó erkölcsű Aszszony semmiben hajtotta az ifjú legénynek izengetését. Látván azért az ifjú haszonta-llan igyekezetit, nagy bánkodva mégyen a' ⁶² templomba,⁷ és úttýában talál elől egy vén Aszszonyt, kit szentnek tartottak lenni az emberek. A' ki midőn látta vólna az ifjúnak meg-hervadott ortzáját,⁸ kérdi tőle: mi lelt, hogy ilyen bádgyatt vagy? Kinek mond az ifjú: haszontalanság néked azt meg-jelentenem. Kinek mond ismét a' vén Aszszony: Ha orvoslását kívánod, nyilván meg-kell mutatnod sebedet; mond-meg azért nékem nyavalyádat, én azon lészek hogy meg-gyógyítsalak: mellyet hallván az ifjú, meg-jelenti néki, mitsoda kívánsággal vólna a' vitéz Feleségéhez.⁹ Kinek mond a' vén Aszszony: Tsak menny házadhoz te, meg-ládd, nem sokkára tészek szükségedről.¹⁰ E' szók után házához mégyen mind az ifjú legény, mind a' vén Aszszony. Annak a' vén Aszszonynak vólt ebetskéje, és azt keménnyen meg-éheztetvén, harmadnap múlva,¹¹ mustár magból készített kenyeret¹² ád néki, kinek keserősége miatt könyvezni kezdenek az eb szemei. Akkor a' kis ebetskével a' vén Aszszony a' vitéz Feleségéhez mégyen, kit nagy betsülettel lát, mint szent életű embert. Midőn azért együtt beszéllgetnének, meg-láttya a' vitéz Felesége, hogy könyveznek a' vén Aszszony ebetskéjének a' szemei, és annak okát kezdi tudakozni. Kinek felel a' vén Aszszony: Oh édes szerelmes Aszszonyom, ne-is kérdezd azt, miért könyvez ez a' kis ebetske? Mert annak olyan nagy bánattya vagyon, hogy

³ *nullum custodem.* — ⁴ *caste vivendo.* — ⁵ *precibus compulsa.* — ⁶ *epulandi causa.* — ⁷ Röv. — ⁸ *tristem.* — ⁹ *quomodo dominam dilexit.* — ¹⁰ *te curabo.* — ¹¹ *die tertia.* — ¹² *panem synapi confectum.*

nehéz volna meg-mondani. Melly szókra nézve annál inkább kezdi tudakozni az ifjú Aszszony. Kinek mond ismét a' szüle : Ez a' kis ebetske igen tiszta életü, és szép leányom vala nékem, kit igen szeretett egy ifjú legény ; de mint hogy 63 tiszta-életü volt leá-nyom, meg-vetette annak a' legénynek szerelmét. Kihezképest nagy bánattyában meg-hólt az ifjú legény, és e' lött büntetése leányomnak, hogy kutyává változott : a' mint magad-is látod. Ezeket mondván, sirni kezd a' szüle, mondván : Valamikor eszébe jut, ezen leányomnak régi szépsége, és láttya mire változott, szüntelen sirásban tölti idejét, és vigasztalást semmiképen nem vehet.¹³ Ezt hallván az ifjú Aszszony, az el-távozott vitéznek Felesége, így gondolkodik magában : Jaj bizony hasonlóképen vagyok az én állapotom, mert engemet-is így szeret egy ifjú legény, ki meg-is betegedett miattam. Dolgát azért mindenestől fogvást meg-beszéli a' szülének. Kinek mond a' szüle : óh édes leányom, ne vesd-meg az ifjúnak szerelmét, hogy te-is ebbé ne változzál, mint az én gyermekem, mert e' felette nagy kár volna. Még-is mond a' a' szülének az ifjú Aszszony : Édes Anyám,¹⁴ éltess hát tovább is tanácsoddal, hogy azon történet meg ne essék rajtam.¹⁵ Kinek mond a szüle : ¹⁶ küldgy mindgyárt az ifjú után, és tégy eleget kívánságának. Kinek mond a' vitéz Felesége : azt nem tselekedhetem, mert hire lenne mindenfelé, hanem mivel te szent életü embernek tartatol, menny-utánna, 's hídd-el.¹⁷ Kinek felel ismét a' szüle : mivel téged szánlak, ím el-mégyek. E' szók után össze-kerítette őket, és házasság-törésben ejtette a' jámbor Aszszonyt.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, Christus Urunkat érthettyük e' vitézen ; és a' tiszta-életü Aszszonyon, a' mi lelkünket, melly a' keresztség

¹³ *imo omnes ad fletum excitat pre nimio dolore.* — ¹⁴ *O bona matrona.* — ¹⁵ *ut non sim canicula.* — ¹⁶ mint már előbb is : *vetula.* — ¹⁷ *Rogo sanctitatem tuam, ut tu pergas ad eum et tecum ducas. Scandatum posset esse, si alius ad eum accederet.*

által meg-mosogattatott, kit a' szabad-akarat által szabadságra bocsátott Isten.¹ Ez az| Aszszony mindenkor lakodalomba hív- 64 vattatik, valamikor a' testi kívánságoktól ösztönöztetik;² a' holott az ifjúság,³ úgy-mint a' világi hívság, a' mennyiben lehet, hitegeti a' lelket. Ha pedig egyet nem ért véle, tovább mégyen, és vén Aszszonyt keres, úgy-mint az ördögöt, a' ki mindenkor széllyel jár,⁴ keresvén az embereket az el-nyelésre; a' ki ebetskét mutat, úgy-mint a' hosszú életnek reménségét, az Isten irgalmasságában való rendeletlen⁵ bizodalmat, és ezek által hitegeti a' vétékre a' lelket.⁶ Ha azért meg-akarjuk lelkünknek tisztaságát tartani, és a' keleptzét⁷ távoztatni, ne bocsássuk közel hozzánk e' világnak mesterségét.⁸

XXIX. RÉSZ.

A' hamis Birákról.*

VOLT egy Király,¹ a' ki erős parantsolattal ki-hirdette,² hogy minden Birák igazat itélnének. A' kik pedig az ellen tselekednének, kegyelem ne adatnék fejeknek. Egykor egyik Biró ajándékra nézve³ hamis ítéletet tött; melyet meg-értvén a Király, meg-parantsolta szolgainak, hogy meg-nyúzzák a' Birót, és a' bőrével vonnyák-bé az ítélő-széket, hadd tanúllyanak mások-is arról, és kövessenek igasságot. A' Király azon meg-nyúzott Birónak fiát rendeli ítélő-birónak, mondván néki: úgy az Atyád bőrével bé-boríttatott székbe, és ítéllyed az én népemet, és ha valaki ajándékkal kényszerít téged, el-akarván fordítani az igasság mellől elmédet, tekints a' székre olyankor, és jusson eszedbe az Apád eseti, hogy rajtad-is hasonló dolog ne történnyék.]

[Moral.] ¹ *quando de hoc mundo ad patrem ascendat* (Oest. ascendit). — ² *inclinatur ad ...* — ³ *iuvénis.* — ⁴ *circumit.* — ⁵ *nimia.* — ⁶ Rö. — ⁷ *deceptionem.* — ⁸ Rö.

XXIX. * *Nota de iudicibus malis.* (D. 64. *De iniquo iudice.*)

¹ *imperator.* — ² *statuit pro lege.* — ³ *muneribus corruptus.*

Édes fiaim, példázza ez a' Király az Istent,¹ ki meg-paran-tsolta Moysesnek,² hogy vezéreket, és bírákat rendeljen a' nép eleibe. A' Christus JESUS pedig az utolsó napon ítéletet téssen mindenekről.³ A' gonosz bíró pedig jegyzi a' gonosz lelki-ismé-retü keresztyént, ki úgy kap a' vétkeken, mint valami kedves ajándékokon;⁴ holott meg-vagyon Jóh könyvében írva: *Bört börtört: és valamije vagyon embernek, oda adgya az ő lelké-jért.* A' bőr, kivel a' szék bé-borítottatott, legyen a' Christus kínszenvedésének emlékezeti a' te szivedben; hogy ne vétkezzél Isten ellen lelked veszedelmére. Azért irattatott-meg: *Emle-kezzél-meg utolsó dolgaidról, és örökké nem vétkezel.* A' mi Idvezítőnk pedig nem csak a' börtört, hanem életét-is le-tötte a' keresztnak székire, és így, látván azt, nagy háládatlanság vólna, ha vakmerő-képen még-is vétkeznénk az igazság ellen. Ha pedig gyarlóságból el-esünk, tekintsünk a' keresztre, job-bítsuk-meg életünket,⁵ és meg-szabadít a' Christus JEsusnak halálának érdeme.⁶

XXX. RÉSZ.

A' vétkekről, és ítéletről.*

VOLT egy Király, kinek birodalmában ilyen rendtartás volt,¹ hogy a' ki a' hadból győzedelmessen haza jött, három rendbéli bethületet² tennének néki, és három rendbéli kisseb-

[Moral.] ¹ *dominus noster Ihesus Christus.* — ² *unde Deuteronomii: . . .* — ³ *Ipse vero recte et omni tempore nos iudicat, quia pater noster celestis totum iudicium filio dedit.* — ⁴ Szabadon. — ⁵ + *cum operibus misericordie.* — ⁶ *et per consequens vitam eternam obtinebimus.*

XXX. * *De peccato et iudicio.* (D. 65. *De honoribus victoris et molestiis.*)

¹ *qui statuit pro lege.* — ² *triplex honor.*

séget.³ Az első betsületi e' vólt: Hogy az egész kösség eleibe menvén, pompával⁴ vitték-bé a' városba. Másodszor: A' rabok hátra kötött-kézzel vitettenek szekere után. Harmadszor az: Hogy fényes köntösbe⁵ öltöztetett, és a' győze-|delemnek sze- 66 kerén négy tiszta fejr lovon vitetett éppen a' tanáts-házig.⁶ Hogy pedig maga állapottyáról tellyességgel el ne feletkeznék, kissebséget-is hármat kellett szenvedni. Elsőben: egy alá-való szolgál rendet,⁷ ültettek melléje, kivel reménséget adtak min-deneknek, hogy bár alaton-rendü ember légyen is; de ha jól viseli magát, el nem veszti jutalmát. Másodszor: az a' szolgál-rend, a' győzedelmes embert egyszer-mászor artzúl ütögette, ezt mondván néki: *Ismérd-meg magadat.*⁸ A' melly tselekedettel a' kevélységnek lángját akarták meg-öltani az emberben.⁹ Harmadszor: azon a' napon szabad vólt a' győzedelmes embernek mindent a' szemére hánni, valami vétkét valaha tselekedett.¹⁰

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, e' szerint tselekedett a' hatalmas Isten. A' ki a' hadból győzedelmessen meg-jött, az, az Isten Fia, ki az ördögöt meg-győzte. Virág-napban¹ azért, három rendbéli ditsőséges betsület adatott néki. Elsőben Virág-napban a' Jérusálemi nép eleibe ment pálmafa zöld-ágakkal, az út-at-is ruhá-jokkal terítvén-bé előtte, és Hosannát, az-az, ditsőséget hirdetvén néki. Másodszor: utánna vitettek a' rabok, sőt magoktól-is utánna mentek minden nyomorútnak, szabadulást, és gyógyulást várván ő töle, lelki, és testi nyavalyájokból.² Harmadszor: ditsőséges köntösbe³ fel-öltöztetett: mert az ő emberi testének színe alatt jelen-vólt az isteni Felség, és négy

³ *tres molestie.* — ⁴ *cum leticia.* — ⁵ *tunica Jovis.* — ⁶ *usque ad Capitolium.* — ⁷ *servilis conditionis.* — ⁸ *+ et noli superbire de tanto honore! Respice post te, hominem te esse memento!* —

⁹ H. hozzátétele. — ¹⁰ *omnia opprobria.*

[Moral.] ¹ *in die palmarum.* — ² Szabadon. — ³ *tunica Jovis.*

fejér ló vont a' ö győzedelmes szekerét, úgy mint, a' négy Evangyélisák, kik eléggé magyarázták az ö szent életét, és 67 idvességünkre előnkbe adott| Testámentomát.⁴ E' három méltóságos betsület⁵ ellen, három betstelenséget⁶ is talált az emberi háládatlanság: mert alá-való gonosz latrot helyheztetett melléje a' keresztfának székeiben. Másodszor: artzúl verték ötöt, a' mint mint meg vagy on irva, melly kegyetlenül bántának véle a' Sidók.⁷ Harmadszor: minden gyalázatos szót,⁸ valamit fel-tudott gondolni, szemére hánt a' gonosz Sidóság.⁹

XXXI. RÉSZ.

A' halálnak mivóltáról.*

Nagy Sándorról olvassuk, hogy az ö pompás temetésére, a' világ böltsei öszve-gyűltek vólna, kik közzül, egyik ezt írta¹ felöle: *Tegnap arany halmokat gyűjt vala Nagy Sándor, most a' kints téski halomba ötet.*² Más ezt írta róla: *Tegnap a' kinek elég nem vólt e' világ, elég most három singnyi föld.*³ Más azt mondta felöle: *A' ki tegnap másokat⁴ a' haláltól meg-szabadított, magát nem szabadithatta ma meg.*⁵ Más így szólott felöle: *Tegnap, a' ki nyomodgya vala a' földet, ma nyomattatik a' földtől.* Más így szólott: *Tegnap a' kik⁶ félték Sándort, ma semminek tartyák.*⁷ Más: *Tegnap, a' kinek sok baráttya vólt, ma annak egy társa sintsen.* Más bölt az írt

⁴ *qui de eius divinitate et humanitate loquebantur.* — ⁵ *honor.* — ⁶ *molestia.* — ⁷ *+ dicentes: Prophetiza nobis, quis est, qui et percussit?* — ⁸ *omnia opprobria.* — ⁹ *sic Iudei in faciem eius expuerunt et...*

XXXI. * *De rigore mortis.* (D. 66. *De morte Alexandri et philosophys.*)

¹ *dixit.* — ² *Alexander heri ex auro fecit thesaurum, et nunc e converso aurum ex eo fecit thesaurum.* — ³ *tres vel quattuor ulne panni.* — ⁴ *multos.* — ⁵ *ipse iacula mortis non potuit vitare,* — ⁶ *omnes,* — ⁷ *vilem omnes reputant,*

felöle: *Tegnap a' ki országos hadakat hordoz⁸ vala, ma másoktól hordoztatik.⁹*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Értetik ezen a' Sándoron minden világ fia,¹ kiknek némellyike lelkére² nem visel annyi gondot, mint hólta után való tzifra temetésére. Kikről az igaz böltsek így szólanak; úgy-mint a' szent Irásnak magyarázó Doktori: *Ember, a' világ gazdagságának ke-[resetiben ne fáradgy: mert az, a' veszedele- 68* *lemre viszen. Jobb annál a' szegényeket táplálni, a' mezíteleneket ruházni etc.* Másutt azt írják: *A' fősvénynek az egész világ sem elég, mert annak jóvait mentől inkább iszsza, annál inkább szomjúhozza, melly egyszempillantásban el-múlik ő tőle.* Viszont: *Noha a' gazdagok nagyon ditsekednek; de sok szegénynek jobban vagyon hólta után dolga.* Mellyet a' Lázár és Gazdag példája világosan mutat.³ Nints azért embernek egyéb semmie a' miben ditsekedgyék, hanem a' jó-tselekedet a' Christus érdeme által.⁴

XXXII. RÉSZ.*

AZt írja Seneka: hogy a' mérges testekben semmi féreg nem teremhet,¹ annak hideg természeti miatt; de ha menykövel meg-üttetik az olyan test, mindgyárt² bővölködni kezd férgekkel.

⁸ *duxit.* — ⁹ *ab aliis ducitur sepulture.*

[Moral.] ¹ *dives istius mundi, qui laboravit totaliter in mundanis.* — ² *+ que iacet in penis.* — ³ H. hozzátétele. — ⁴ Az egész tanulság tetemesen rövid és igen szabadon átdolgozva.

XXXII. * *De inspiratione bona.* (D. 68. *De corporibus venenosis et fulmine reuocatis.*) H. a czímet elhagyta.

¹ *propter maliciam veneni et . . .* — ² *post paucos dies,*

Érthettyük ezen, a' halálos vétekben heverő ¹ embereket, a' kikben a' lelki-isméretnek férge semmit sem munkálódik, ² mind addig, míg az Isten kegyelme, mint-egy sebes menykö ³ meg nem üti őket. De azután közel a' meg-térés, ha meg-be-tsülyük az Isten malasztját, melyet érdemetlen vóltunkra botsát mindenkor reánk. ⁴

XXXIII. RÉSZ.

A' kérkedségről.★

Válerius ¹ írja egy Paratinus ² nevű emberről, ki mindenkor szomorúságban vólt, és azon panaszkodott gyermekinek, szomszédinak; hogy az ő kertiben vólna egy fa, kire már három felesége akasztotta vólna fel magát. Mond egyik a' szomszédi közzül néki, Árius ³ nevű: Én tsudálok miért kell 69 a' félel esetenek siránkoznod, kérlek adgy énnékem annak a' fának tsemetéiben, ⁴ hadd talállyak kedvet szomszédim között véle, ⁵ ha talám azokra-is úgy akasztának-fel magokat az emberek Feleségi. ⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ezen a' fán érthettyük a' szent keresztet, kin függött a' mi Idvezítönk. Ennek a' fának emlekezeti: a' kíván-tatnék, hogy minden keresztyén ember szívének kertében fel-

[Moral.] ¹ *venenatos.* — ² *tales propter frigiditatem peccati vermem producere non possunt.* — ³ *fulmine.* — ⁴ *Et ideo sanum consilium est, ut cito per contritionem convertamur ad Christum. Quod nobis etc.*

XXXIII. ★ *De iactantia.* (D. 69. *De arbore et vxoribus suspensis.*)

¹ *Valerius.* — ² *Paratinus, Oest. Peratinus (D. Patinus).* — ³ *Arrius. (D. Arrus.)* — ⁴ *tres surculos illius arboris.* — ⁵ *quia intendo inter vicinos dividere.* — ⁶ *Et sic factum est.*

találtatnék, hogy erre fel-akadnának a' gonosz feleségek, vagy társak; úgy-mint az életnek kevélysége, a' testi gyönyörűségnek vágyódása, és a' szemnek kívánsága. Mert a' ki a' világ után indúlt, ilyen három feleséget vészen magának: A' testnek leányát, melly a' gyönyörűség: A' világnak leányát, melly a kívánság: Az ördögnek leányát, melly a kevélység. De midőn a' bűnös ember, az Isten kegyelméhez ragaszkodik pénitentzia által, fel-akadnak¹ ezek a' feleségek; a' kívánság, alamisnálkodásnak kötelével. A' kevélység az alázatossággal. A' gyönyörűség fel-akad a' böjtnök és tiszta életnek kötelével. A' ki azért ennek a' fának tsemétéin kapott, az, az igaz keresztyén ember, a' ki nem tsak magával; hanem másokkal-is jót kíván tseledni. A' szomorú ember² pedig a' bűnöst példázza, a' ki méltán siránkozhatik mind addig, a' míg a' test után jár. Mindazáltal, a' jó oktatás által az ilyen gyakran az idvességnek útára térhet.³

XXXIV. RÉSZ.

Az életnek meg-fontolásáról.*

Nagy Sándorról olvassuk, hogy mesterét Aristótelest mindenkor magával hordozta,¹ kitől noha so-|kat tanúlt: mindaz-70 által, azt kívánta tőle, hogy kevés szókban foglalván, tanítsa-meg ötet hól mi jeles dolgokra.² Kinek mond Aristóteles: Hallgasd-meg fiam beszédemet, és nagy állapotra³ segitenek tégedet. Im hét dologra tanítlak. Elsőben; *Az igaz mértéken-től ne menny.* Másodszor: *Tűzet ne üss fegyvereddel.* Harmad-

[Moral.] ¹ (se) suspendunt. — ² Ille, qui fleuit. — ³ + et sic vitam eternam obtinebit.

XXXIV. * *De ponderatione vite.* (D. 76. De septem sapienciis Aristotilis.)

¹ qui habebat A. m. — ² de cuius doctrina multum profecit et multas virtutes ab eo didicit. Inter cetera a magistro suo quesivit aliqua sibi et aliis proficua dici. — ³ ad magnum honorem,

szor: *A' koronán ne kapdos.* Negyedszer: *A' madárkának szívét meg ne egyed.* Ötödször: *A' hová indúlsz, onnat meg ne térj.*⁴ Hatodszor: *Az ország úttján ne járj.* Hetedszer: *Tsátsogó fetskét ne botsásd házadba.*⁵ A' Király mint hét parancsolatot, ezeket tellyes életében előtte viselte.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Atyámfiak, ennek az életnek állapottyát ha fontba tészük, meg-láttjuk, melly igazat nyom mind két részről; mert valamely szegénységgel, és mezítelenséggel lépünk a' világi életre, tsak annyi gazdagsággal mégyünk ki-is ebből a' világból. A' mint meg-van írva, *Prédik. 5. v. 15.*¹ *A' mint mezítelen jött-ki az Anyya-méhéből, úgy tér vissza; és semmit el nem viszen magával az ő munkájából.* Azonban, ha fontba tészed a' te idődet gyermekségedtől fogvást, meglátod, melly meszsze mentél az igaz mérték mellől.² Másodszor: *Fegyverrel nem kell tüzet támasztani,* az-az, a' haragos embert boszszús-szókkal ne ingereljed, a' te nyelvednek fegyverével ne gerjeszszed: mert nem ok nélkül mondgya Dávid, a' nyelvet éles fegyvernek. Harmadszor: *A' koronán ne kapdos,* az-az, a' népet, vagy városokat meg-rögzött igazságokban fel ne forgassad.³ Avagy, az Anyaszentegyháznak idvességes rendelését ne háborgassad; 71 hanem annak engedelmessé-|ge alá hajtsad magadat áláztatossággal.⁴ Negyedszer: *A' madárkának szívét meg ne egyed,* az hogy, az el-múlándó világi aprólékon⁵ ne törd elmédet. Mert meg-vagyon írva, *Példa-beszéd. 25. v. 20.*⁶ *Mint a' moly a' ruhának, és a' fereg a' fának; úgy árt az embernek bánattya a'*

⁴ *cum profectus fueris, non redeas.* — ⁵ *in domo non permit-tas* (Oe. in d. habitare n. p.)

[Moral.] ¹ *Eccles. V. (Oest. Ecclesiastici secundo, a mit az 1508. kiadás helyreigazít. Az idézett hely Eccles. V. 14.)* —

² Tetemesen rövidítve. — ³ *leges civium ne reprehendas.* —

⁴ Rövv. — ⁵ *(de) nulli adversitate temporalis.* — ⁶ 1508: *Prover. XXV. Oest. Proverbiorum XV. (H.-nál a vers is helyesen.)*

szívnek. Hanem a' keresztyén ember minden dolgában támaszkodgyék az ő Istenéhez, és így könnyen szenvedí a' világi háborgatásokat. Kitetszik az, az Apostolok példájából, kik akkor örvendeztek, mikor Christusért üldözést szenvedtek. Ötödször: *Ha meg-indúltál, ne térj vissza, úgy-mint, ha a' bűnnek úttját egyszer el-hadtad, ne térj vissza az okadásra.*⁷ Azért mondgya a' bölts, *Jézus Sirák: 21 v. 1. Fiam vétkeztél-é? ne tselekedd többé?*⁸ Hatodszor: *Az ország úttján ne járj.* Az ország úttján járnak nagyobb részint a' világ-fiai, mert a' *tágas*; (azt mondgya szent Máthé)⁹ *melly a' veszedelemre viszen. És sokan vannak, a' kik azon meg-indúltak.* Ez aránt tanulhatnánk még tsak a' vadaktól-is, mert azok nem igen mennek az útra, hogy az ebeket el-kerülhessék. Vaj ki sok pokolbéli ebek leselkednek mi utánunk, hogy el-foghassanak; kiknek sok rendbéli hálójok vagyon meg-vetve, a' lelkeknek meg-ejtésére.¹⁰ Hetedszer: *A' tsátságó fetskét házadba ne botsássad,* az-az, a' te szívednek rejtekiben bé ne férkezzék a' gonosz, mert annak sok rendbéli beszélgetési lésznek, kik téged a' gonosságra hitegetnek, és mind addig soha tsendesség nem lészen a' te szívednek hajlékában, valameddig a' gonosságra való vágyódások, hitegetések együtt laknak és hálnak veled. Ehezképest, ez ilyen hamis tanáts-adó tsátságó fetskéket, meszsze távoztassunk, ha az örök boldogságban részt akarunk venni.¹¹

⁷ 1508: *ad fomitem* (Oest. *ad vomitum*) *peccati.* — ⁸ Tetemes kihagyással. — ⁹ *Mathei VII:* pontosan Matth. VII. 13.) — ¹⁰ Az eredetiben itt hosszabb kitérés a háromféle vadászatról, lelki magyarázatokkal. — ¹¹ Rö. v.

A' békeségnek meg-tartásáról.*

A' Római historiákban ¹ vagyon írva: hogy midőn a' fő emberek ² között veszekedés vőlt, egy magas hegyre mentenek-fel, és oda fel-mentenek azokkal együtt a' békeség szerző emberek-is. A' hová vittének egy bárányt, és annak vérét vőtték, mondván a' veszekedő-felek előtt: így ontassék-ki vére, a' ki a' végben vitt békeségnek meg nem állója lészen.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim,¹ nagy haragja vőlt a' Felséges Istennek az emberi nemzet ellen, úgy-annyira, hogy a' nyomorúlt embernek immár tsak pokol vőlt helye; hanem idő jártára, a' békeség szerző Christus JESUS a' Kálvária hegyére ment-fel, és ott örökös békeséget szerzett; sőt örök emlékezetre vérét-is ki-ontotta: úgy mindazáltal, hogy hálá-adók légyünk az isteni irgalmasságáért: mert ha bontjuk azt a' békeséget gonossá-gunkkal, mellyből ki-térni nem akarunk, nekünk-is vérünkkel, és veszedelmünkkel kell fizetnünk.²

XXXVI. RÉSZ.

Az ember életének folyásáról.*

EGY Királyról írják, ki az embernek természetit akarván ki-tanúlni, hivatott eleibe egy híres nevezetes bölts embert.¹

XXXV. * *De pacis reformatione, et vindicta eam dissipantium.* (D.-nél e tört. önállóan nem, hanem a 76. tört. reductiójába beszöve fordul elő; l. Dick kiad. 48. l. 2. jegyz.)

¹ *in gestis Rhomanorum.* — ² *inter magnos.*

[Moral.] ¹ Rövidítve. — ² Az egész kissé szabadon átdolgozva.

XXXVI. * *De cursu vite hominis.* (D. 77. *De quatuor questionibus.*)

¹ Rövé,

Kinek mond a' Király: Mester, böltseséget akarok tőled tanulni, mond-meg azért elsőben-is nékem: *Mi légyen az ember?* Kinek felel a' bölt: Az ember nyomorúság,² életének minden napjaiban. Tekintsd-meg életednek kezdetit, középit, és végit, eszedbe veszed arról igaz mondásomat. Mert| azért⁷³ mondgya Jób: *Az Aszszonyi-álattól született embert nyomorúltanak.*² Ha kezdetit nézed életednek, meg-látod, melly magaddal jól tehetetlen vagy, és erőtlen. Ha középit tekinted életednek, ott a' világ nem tsak testi-képen szorongat; hanem lelkedben-is meg-nyomorít. Ha végét tekinted életednek, egy kis szoros gödröt látsz, mellyben bé-rekesztik testedet. Ezekre nézve vedd eszedbe, ha vané helye a' kevélykedésnek ez életben? Kinek mond ismét a' Király: ³ Mester, négy kérdést kérdek tőled, kikre ha megfelelsz nékem, nagy emberré tészlek. Elsőben, azt kérdek: *Mitsoda az ember?* Másodszor: *Kihez hasonló?* Harmadszor: *Hol vagyon?* Negyedszer: *Minémű társokkal vagyon?* Kinek felel a' bölt ember: Uram, ha azt kérded, *mi légyen az ember?* arra azt mondhatom, hogy a' halálnak rabja: a' helynek vendége: által menő úton-járó.⁴ Rabnak azért mondom: mert a' halálnak kezét el nem kerülheti, sőt a' halál mind keresményitől, mind napjaitól megfosztja,⁵ és tsak azt hadgya-meg nála, ha mi jót tselekedett.⁶ Viszontag, az ember tsak vendége a' helynek: mert kevés időmúlva emlekezeti sem marad-meg. Ismét, által menő úton-járónak azért mondom; mert akár aludgyék, 's akár vigyázzon,⁷ akár egyék, 's akár igyék, akár egyebet tselekedgyék, mind úntalan halad a' halál kapuján által: ⁸ Kire nézve, szükséges útunkban kétfelé kapnunk, és jövődre gondot viselnünk.⁹ Másodszor: Az ember igen hasonló a' jéghez, melly kevés melegtől el-oszol: úgy a' földből fel-épültt ember, egy

² *Homo est miser.* — ³ *Homo natus de muliere etc.* — ³ D-nél csak itt kezdődik e történet. — ⁴ *viator transiens.* — ⁵ *mors omnes labores et dies rapit.* — ⁶ *et secundum quod meruit, habebit premium vel supplicium.* — ⁷ *sive vigilando.* — ⁸ *ad mortem.* — ⁹ *providere de victualibus, i. e. de bonis virtutibus.*

kis betegségnek melege miatt el-fogyatkozik, és olyan mint az új alma, melly valamint egy férgetske miatt leesik fájáról: úgy az ember gyermeksé-⁷⁴gétől-fogvást, minden órában szeme előtt viselheti, majd-majd rothadásra jútandó vóltát.¹⁰ Harmadszor: *Hól légyen az ember?* arra méltán mondhatom, hogy szüntelen-való hadakozások között,¹¹ mivel meg nem szűnik a' világ, test, és ördög ostromlásától. Negyedszer: *Kik legyenek társai embernek?* azt mondhatom, hogy hét társa vagyon; kik alkalmatlankodnak körülötte, úgy-mint: az éhség, szomjúság, hideg, meleg, lankadás, betegség, és halál. Ezekkel mind egyre ostromolnak a' kisértetek: méltó annakokáért ezek ellen felkészülni embernek; mivel különböző fegyverekkel támadnak ellene. Mert a' test búa gyönyörűséggel: A' világ hivságos gazdagsággal: Az ördög kevélységnek haszontalanságával¹² mesterkedik. Mikor azért a' test kisért, jusson eszedbe, hogy a' melly órában nem-is vélnéd; porrá kell lenned, a' melly emlékezet minden gonosz tselekedettől könnyen el-vonszon.¹³ Ha a' világ kisérteti érkezik, jusson eszedbe az ő háládatlansága, kinek ha tellyes életedben kedvét keresed-is, semmivel egyébbel nem fizet; hanem bünnel 's haszontalansággal: mert ő hasonló a' fogoly-madárhoz, kinek ha fészkéhez közelít a' madarász, eleibe mégyen; és úgy tetteti magát, mintha nem repülhetne: Midőn pedig maga után a' fészektől¹⁴ meszsze tsallya a' madarászt, akkor fel-reppen, és dolgára mégyen; üres marokkal maradván a' madarász.¹⁵ Így vonzza-el gyakran a' világ az embereket, az isteni szeretettől és szolgálattól.¹⁶ Arról mondgya *szent János*¹⁷ Apostol, I. *Epist. cap. 5. v. 19. Az egész világ gonoszban helyheztetett.* Ha pedig az ördög⁷⁵ kisértget, az ellen nints jobb a' Chris-tus kinszenvedésének emlékezetinél. Abban a' fegyver derékba mondgya az Apostol, hogy fel-öltözzünk.¹⁸

¹⁰ Szabadon. — ¹¹ *in bello multiplici.* — ¹² *per superbie vilitatem.* — ¹³ Rö. — ¹⁴ *a pullis.* — ¹⁵ *nec perdicem nec pullos habet.* — ¹⁶ Rö. — ¹⁷ *Jacobus II.* (H.-nál helyesen.) — ¹⁸ *Induite vos armatura dei ut possitis stare etc.* — Az eredetiben a Moral.

XXXVII. RÉSZ.

Elménknek mennyégbe fel-emeléséről.*

Plinius írja, hogy a' Saskeselyü,¹ fészket mentől magasabb fára azért rakja :² mert egy párnás³ nevű kígyó mindenkor igyekezik fiainak veszedelmére. A' ki látván, hogy olyan magas helyre fel nem mászhat, sok levegő-eget szí magához, és azt mérgesen botsáttya-fel, hogy a' veszett pára⁴ miatt elszédüllyenek, és le-húllyanak a' Sas-fiak; De a' Saskeselyü természet folyásából⁵ ennek orvosságát tudgya; mert el-mégyen, és egy Akhates nevű követ hoz, melyet fészkében téssen a' szél ellenében. Ez a' kö a' méregnek minden erejét el-rontya, és így óltalmazza-meg fiait a' veszedelemtől.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

A' Saskeselyün, kinek hatható szemei, és magossan való repülése vagyon,¹ az ember értetik, kinek a' testi kívánságon fellyül kell járni, hogy azt mondhassa szent Pállal :² *A' mi társalkodásunk az egekben vagyon.* Ebben a' magosságban kell a' mi munkánkat helyheztetnünk, mint kedves maradékunkat. A' melly magosságra a' régi kígyó az ördög nem mászhat-fel, mindazáltal gyakran meg-büzheszti az eget, és a haszontalan

még folytatódik s N. Sándor Bucephalus nevű lováról van még egy példa közbe szöve, melyhez l. Oesterley 36. b) alatti utalásait.

XXXVII. * *De mentis in celum erectione.* (D. 78. *De aquila et serpente.*)

¹ *aquila.* — ² *volat et nidificat.* — ³ 1508: *parnas*; vulg. *pervas* (D. *perias*). — ⁴ *aer infectus per venenum.* — ⁵ *ex instinctu naturali.*

[Moral.] ¹ *ardui volatus et acuti visus.* — ² *cum apostolo Phil. II;* (Hefyesen: Ad Phil. c. III. v. 20.)

világi ditőségnek mérges szelét ránk fúja, hogy fel-tölt jó szándékunkból le-húzzon bennünket. A' melly ellen kívántatik az Akhates-kő, melly a' kösziklát a' Christust jegyzi; kinek érdemében ha jó reménységünk lészen, nem ront-el bennünket a' veszedelemnek szele.^{3]}

A' bűnnek el-törléséről.*

HENRIKUS Császár¹ idejében történt, hogy midőn egy várost az ellenség meg-akarna szállani: minekelőtte el-érkezte-nek volna a' hadak, egy galamb repült-bé a' városba, ki nyakán egy tzédulát vitt-bé, melly tzédulán ilyen irás volt: *Kutya nemzetség, és veszekedő-nép fog érkezni. Azok ellen meg-ód magadat, törvényedet, mind magad, mind mások ereje által.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezen a' galambon a' Szent Lelket értyük, ki Christusra szállott a' Jordán vize mellett:¹ a' jelentette-meg nekünk, mi-némü ostromlásokat kell szenvednünk, a' sok lelki ellenségeknek kísérteti miatt. Mindazáltal, arra-is ígérte magát; hogy világ végezetiiig velünk lészen, és meg-óltalmaz bennünket minden ellenségink ellen; tsak ki ne rekeszszük ötet városunkból, úgymint lelki hajlékunkból. Illik azért gyakran meg-sepre-nünk, és lelkünk-isméretit tisztán tartanunk; hogy ez a' mi jó tanáts-adónk, és óltalmazónk el ne távozzék tőlünk.²

³ Szabadon és rövidítve.

XXXVIII. * *De cautela delendi peccata.* (D. 31. *Ammonicio columbe.*)

¹ *imperatoris secundi* (D.-nél: *tercü*).

[Moral.] ¹ H. hozzátétele. — ² Egészen szabadon átdolgozva.

XXXIX. RÉSZ.

*Mint kell őszve-békéllenünk Istenünkkel,
és felebarátunkkal.**

A' Római historiákban ¹ vagyon meg-irva, két atyafi között ² minémü nagy gyűlölség volt; úgyhogy, egyik a' másiknak még a' határát-is igyekezte meg-vesztegetni.³ Mellyet értvén Julius Császár, igen meg-haragutt, és a' vétkeesebbik atyafiat méltó büntetésre akarta vonni. A' ki vévén eszében a' Császár harag-lját, mégyen az atyafiához, és alázatosan kezdi engesz- 77 telni: kérvén, hogy a' Császár haragját-is fordítsa-el róla. Kit hallván a' környül-álló emberek, azt mondták: Nem érdemel az a' gonosz atyafi botsánatot. Kiknek felel a' tsendesebbik atyafi: Nem méltó ditsiretre az a' Fejedelem, a' ki a' hadban lágy,⁴ mint a' bárány, és békeségnek idején keménykedik,⁵ mint az oroszlán. Azért, noha nem volna érdemes az én atyám-fia reája, mindazáltal azon lészek, hogy békeséget szerezzek néki. Mert a' boszszú-tételről eleget tött nekem, midön megkövetett engem. És így, a' Császár, és atyafia között békeséget szerzett.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, e' két atyafi, egyik jegyzi a' Christus JEsust,¹ másik az embert. Az ember pedig mindenkor haragját mutatya az ő jó-atyafiára, valamikor halálos-képen vétkezik,² úgy-hogy, a' mennyiben rajta áll, olyankor kész ³ meg-feszí-

XXXIX. * *De reconciliatione dei et hominis.* (D. 86. *De fratribus discordantibus.*)

¹ *in gestis Rhomanorum.* — ² *inter duos fratres.* — ³ *terras alterius destruxit.* — ⁴ *mitis.* — ⁵ *seuerus.*

[Moral.] ¹ *filius dei.* — ² *peccato mortali consentit.* — ³ *vult iterum.* — ⁴ *offenditur.*

teni a' Christust: A' melly tselekedettel a' mennyei Király⁵ az Atya Isten igen meg-indúl,⁴ kinek haragjából senki meg nem szabadíthat minket; hanem, ha a' Christus JEsushoz mégyünk, ötet engeszteljük, és ő általa fordíttjuk-el magunkról az isteni haragot. Ha félsz azért az ő igazságától, kelly-fel, és folyamodgyál irgalmasságához: mert nagyobb az ő jóvólta a' mi gonosságunknál.⁶ Azért mondgya szent Dávid:⁷ Az ő könyörületességi minden tselekedeti felett, Psalm. 144. v. 9.

XL. RÉSZ.

*A' kísértetnek módgyáról.**

MAkrobius írja egy vitéz emberről, hogy gyanús lévén Fe-78 leségéhez,¹ kérdezni kezdi tőle; mond-|gya-meg bízvást, ha igazak-é azok, a' miket felöle hall.² Az Aszszony pedig állhatatosan tagad mindeneket, alítván, hogy mindenek-felett szereti ötet, mint igaz házas-társát. A' vitéz e' szókon meg nem nyugodván, mégyen az Egyházi emberhez,³ és ötet kezdi kérni; hogy próbállya-meg Feleségét, ha igaz légyen hozzája. Kinek mond a' Pap: Hogy próbálhatom meg, ha nem-is láttam az Aszszonyt? Ahoz-képest a' vitéz, ebédgyére marasztya a' Papot; ki midőn el-ment volna, Felesége mellé ülteti ötet. Azonban fel-kelvén asztaltól, beszéllgetni kezd a' Pap az Aszszonynyal, és kezét fogván, tapasztya a' karjában lévő eret.⁴ Valamikor azért a' Pap az Aszszonynyal idegen dolgokról⁵ kezd

⁵ *summus imperator.* — ⁶ *nostra miseria.* — ⁷ *Psalmista: . . .* (A hely pontos idézése H.-tól való. Vulgata: *miserationes eius super omnia opera eius.*)

XL. * *De modo tentationis et peritia.* (D. 87. *De probatione dilectionis in muliere.*)

¹ *qui habuit uxorem suam suspectam, quod plus alium dilexit quam ipsum.* — ² *propter aliqua audita et visa.* — ³ *quendam clericum peritum adiit.* — ⁴ *pulsum suum tetigit.* — ⁵ *sermonem de eo fecit, cum quo erat scandalizata et vehementer suspecta.*

beszélni, mindenkor meg-indúl az ér a' kezén, és sebessebben vér. Valamikor pedig a' házas-társa felől emlekezik a' Pap, mindenkor meg-lassodik az ér az Aszszonynak karjában; és így tanulta-ki Feleségének hűségét a' vitéz, a' Pap embersége által.⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes atyámfi, mi úgy tartozunk szeretni a' mi Idvezítönket, mint az igaz házasok szokták egymást szeretni, még annál-is sokkal inkább. De magunk-is gyakran gyanúságban eshetünk mi magunk-felől, ha igazán szerethettyük-e a' mi Jegyesünket a' Christust. Hogy pedig abból kétségünket kivegyük, szükség az Isten házát, melly az imádságnak háza, gyakorolnunk; és ott az Egyházi ember midőn az isteni szolgálatot végben viszi, az Isten akarattyára, és törvényére tanít bennünket. Ha a' szent Írás szavaira gerjede az a' szívünk, isteni szolgálatra meg-indúl lel-⁷künk, tudhattuk arról, hogy Iste-⁷nünket igazán szerethettyük. De ha resten, és tűnyán maradunk; jele, hogy nem vagyunk igazak a' mi lelki Jegyesünkhöz.¹

XLI. RÉSZ.

*A' Christus győzedelméről, és szeretetiről.**

CHosroés,¹ az Athénásbélieknek Királya,² midőn a' Dorisbéliekkel³ szembe szállott volna, Apolló templomába ment, és ott tudakozott jövődöt, ha győzedelmet vehet-e ellenségin, vagy nem? Kinek ilyen válaszsza lött: *Ha maga személye*

⁶ *per clericum.*

[Moral.] ¹ Szabadon átdolgozva.

XLI. * *De victoria Christi et charitate eius nimia.* (D. 89. *De Cosdra.* V. ö. 124. *De Codro, qui mortuus fuit pro populo.*)

¹ *Cosdras.* — ² *imperator.* — ³ *contra Dorenses.*

szerint fegyverrel el-vész a' hartzon,⁴ az alatta-való nép győzedelmet vészen. Melly dolgot meg-tudván a' Dorisbéliek, magok között kihirdették, hogy senki a' Királyt fegyverével ne illesse. Mellyben Chosroésnek híre lévén, köntösét meg-változtattya,⁵ és a' hartzoló-nép közzé egyelíti magát. Kit elől találván egy az ellenség közzül, dárdájával⁶ által veri a' Királyt, és ilyen formán Chosroes győzedelmet szerez alatta-lévő népének.⁷

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, hasonlóképen tselekedett a' mi Idvezítönk: Mert midön meg-tudta, hogy nekünk külömben győzedelmünk nem lenne; hanem az ő halálával, el-jött a' hartzra, emberi természetre változtatta Istenségét; és úgy ment az ellenségek közzé.¹ Kihez képest, egy a' vitézek közzül dárdájával által ütötte az ő oldalát; és így az egész emberi nemzetnek, halálával győzedelmet, 's békeséget szerzett. Kinek halálán nagy sirás lött:² mert a' pokolbéli Fejedelmek-is gyötrődtek rajta, a' szent Apostolok-is szánakodtak az ő halálán.]

A' szeretetnek fogyatkozásáról.*

Válérius írja, Rómában látott volna egy oszlopot, a' kin három *P*, három *R*, három *S*, három *F*, vólt irva. Mellyet látván mond: *Jaj ki nagy veszedelmét¹ látom a' városnak.*

⁴ *gladio interiret hostili.* — ⁵ *mutato regis habitu.* — ⁶ *lancea.* — ⁷ + *Tandem de morte eius factus est plactus magnus ex utraque parte populi.*

[Moral.] ¹ Rö. — ² V. ö. a tört. ⁷ jegyzetével.

XLII. * *De defectu charitatis.* (D. 92. *De quatuor literis ter scriptis.*)

¹ *Heu, heu! confusionem.*

Mellyet hallván a' Polgárok,² kérni kezdik, hogy jelentse-meg értelmét azoknak a' bötüknek. Kiknek felel a' bölts ember: az első bötük azt jegyzik; *hogy a' hazának Attya el-vész.*³ A' második bötükön azt kell érteni; *A' tudomány gyökerestől ki-gyomláltatik.*⁴ A' harmadik rendbéli bötük; *Tűzzel, éhséggel, fegyverrel fenyegetnek.*⁵ A' negyedik rendbéli bötü azt mond-gya; *Hogy el-esnek a' Királyok Rómában.*⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, lelki-képen szólván ehez,¹ a' hazának Attya nem egyebet jelent; hanem az igaz szeretetet, mellyel kötele-sek vagyunk mind Istenünkhöz, mind felebarátunkhoz: mert ez által tarthattyuk-meg magunknak az örökös hazát a' ből-dogságot.² De jaj melly igen el-veszett ez a' hazánknak Attya a' föld-színéről! Ki miatt a' jó tudománynak-is nyaka szakad,³ melly az igaz hitnek úttján vezérlené az emberi nemzetet az örök bődögságra. Azután vesznek-el a' Királyok-is; de a' Kirá-lyokkal együtt, a' nemzetségeknek sokasága-is: mert mikor a' nagy fa el-dől, meg kell romlani az alatta-való fiataloknak-is.⁴ Tűzzel, éhséggel, fegyverrel, az-az, valami gonoszt fel-talál a' pokol, azt nem kiméli az emberi nemzetnek veszedelmére; és mind ezek leg-közellyebb abból származnak: mert szám-kivetésben üzetett a' szeretet a' föld-színéről.]

² *Satrape.* — ³ *Pater patrie perditur.* — ⁴ *Sapientia secum sustollitur.* — ⁵ és ⁶ *Ruunt regna Rhome, Ferro, flamma, fame. Quod postea sic rei probavit eventus.*

[Moral.] ¹ *Spiritualiter loquendo.* — ² Rö. — ⁴ *sapientia secum sust.* — ⁴ Nagyon szabadon; így a következők is.

*Christus bé-zárta a' poklot szenvedésével,
és halálával.**

Róma közepett, egykor nagy mélységes hasadással megnyílik a' föld, kiről a' pogányok Isteni azt jövendölték; hogy az a' hasadás¹ öszve nem mégyen² addig, valamíg szabad-akarattya szerint valaki belé nem ugrik. Midőn azért arra a' veszedelemre, senki nem akarná magát adni, mondgya Márkus Curtius:³ Ha esztendeig nékem Rómába szabad-élet engedtetik,⁴ esztendő múlva, jó-akaratom szerint⁵ belé-ugratok a' nagy hasadásba. Mellyet hallván a' Rómaiak, örültek rajta, és a' Curtius kívánságára reá ígérték minnyájan magokat. Curtius azért esztendeig kívánságát mindenekben bétöltvén,⁶ esztendő el-telvén, lovastól⁷ belé ugrat a' nagy mélységben, és mindgyárt öszve-mégyen a' hasadás.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Róma az egész világot jegyzi, kinek közepin pokol ki-nyílt hasadással látszott, mind addig, míg a' világra jött Idvezítőnk, kiben számlálhatatlanúl rohantanak az emberek. A' Próféták¹ pedig meg-jövendöllötték, hogy az a' nagy hasadás bé nem forrana mind addig, valameddig a' Szüztől gyermek nem születnék, ki az ördöggel való győzedelmes hartza után poklokra le

XLIII. * *Quod Christus clausit infernum sua passione et voluntaria morte.* (D. 97. *Rome patuerunt hyancia infera.*)

¹ vorago. — ² non claudetur. — ³ D. és Oest. *Marcus Anilius*; 1508: *Marcus Aurelius*. — ⁴ *pro libitu meo me vivere sinistis*. — ⁵ *gaudenter et voluntarie*. — ⁶ *rebus et uxoribus libere utens*. — ⁷ *nobili equo*.

[Moral.] ¹ *Unde a diis i. e. a prophetis.*

nem szállana: kinek győzedelmes próbája után örökké békeségben, maradunk, ha vétünkkel² újlag a' pokol ajtaját fel nem nyitjuk.]

XLIV. RÉSZ.

82

Az irégységről.*

Tiberius, minekelőtte Császári méltóságra emeltetett volna, okos és ékesen szóló volt, a' hadakozásokban szerentsés Vitéz; de hogy Császári állapotra jutott, a' vitézséget nem gyakorolta, hanem a' Római népet sanyargatta. A' fő Polgárokat,¹ sőt maga gyermekeit-is meg-ölte: a' kit annak-előtte a' mértékletes élet miatt tsendesnek híttanak, azután zabolátlan szabadosnak nevezték.² Egy mester ember³ ennek a' Császárnak arra ajánlotta magát, hogy olly kristály üveget készít, mely nem lészen romlandó, hanem hajlandó.⁴ Fogván azért Tiberius az el-készített üveget, a' falhoz tsapja, a' mely ütéssel nem romol-meg az üveg; hanem tsak bé-horpad, mint valami réz edény.⁵ Kit látván Tiberius, meg-fogattya a' mester embert, és meg-öleti, mondván: Nem jó ilyen mester embernek meg-maradni, mert e' miatt nem lenne ezután az arany⁶ edénynek betsületi.

² *per peccatum mortale.*

XLIV. * *De invidia.* (D. 98. *De eo, qui uas ductile vitreum obtulit.*)

¹ *patricios et consules.* — ² *D. qui antea Nero Tiberius, nunc Mero Bibero vocabatur.* Oest. app. 9. = 205. (ugyane történet csonka változata, mely csak e szavakig terjed): *postea non tiberius sed liberius vocabatur.* 1508: *temperantia abiecta qua antea Tiberius temperatus erat, nunc vero abiecta liber vocatur.* — ³ *artifex.* — ⁴ *vitrum ductile se posse fabricare obtulit.* — ⁵ *+ et artifex malleum proferens et velut cuprum vitrum fabricans mox correxit.* — ⁶ *aurum et argentum.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' Tibérius jelenti az olyan aluszékony embereket,¹ kik igen tsendések, és emberségesek, minek előtte valami tisztre nem kapnak; de mihelyt a' szerentse kedvez nékik, mindgyárt rajtok tellyesedik ama' mondás: *A' tisztesség megváltoztattya az embert.*² Sőt a' szent Dávid mondása-is: *Az ember midőn betsületben volna, nem értette etc.* A' mester emberen pedig a' szegény embert érthetni, ki ajándékkal kedveskedik a' gazdagoknak; de ha mindenkor kedvek szerint nem telik erszénnyek, büzt költenek a' szegényhez, és elrontyák.^{3]}

Tsak a' jóké mennyeknek országa.*

VOLT egy jeles, tudós,¹ és gazdag Király, kinek Felesége, három fiakat nevelt-fel;² de semmiben nem voltak hasonlók az Atyokhoz, sőt ellenségi³ vóltanak. Azután a' Királytól-is született egy fia az Aszszonynak, kit fel-nevelt. Idő-jártára meg-halván a' Király, és el-temettetvén, a' meg-maradott fiak négyen, a' birodalom felett kezdenek veszekedni. Végre azon egyeznek-meg, hogy az Apjok Secrétáriussát⁴ hivassák, és annak ítéletin nyúgodgyanak-meg. Midőn azért az okos ember által-értette volna akarattyokat a' Király fiainak, mond nékik:

[Moral.] ¹ aliquos claustrales sive ceteros. — ² Honores mutant mores. — ³ sed magis contra eum accenditur et spoliatur, imo ad mortem usque sepius punit.

XLV. * *Quod solum boni intrabunt regnum celorum.*
(D. 103. *De regina, que III filios ex adulterio et IV-m de semine regis pepererit.*)

¹ sapiens. — ² debite dilectionis immemor tres filios iuxta regem genuit. — ³ rebelles. — ⁴ quendam militem veterem.

Az én tetszésem az, hogy az Atyátok testét vegyétek-ki a' korporsóból, tsinállyatok tárgyat belőle,⁵ és a' mellyitek jobban talállya szívét löni nyíllal,⁶ légyen az-é a' birodalom. Tetszik a' tanáts az ifjaknak:⁷ Az első hozzá lövén az Apja testéhez, a' jobb-kezét talállya. A' másik-is hozzá lövén az Apjához, a' fejéhez közelebb jár a' nyíl. A' harmadik-is arányzóba vészi, és éppen a' szívét talállya meg-hólt Apjának: mellyre nézve nagy reménsége kezd lenni, hogy a' Királyság övé lészen. A' negyedik közelítvén az Apja testéhez, el-keseredik, mondván: Távól légyen én tőlem, hogy én az édes Atyám testét így mészárollyam és bestelenítsem.⁸ E' szók után az országnak Fejedelmi, és minden rendei fel-kiáltanak, és Királynak a' kissebbiket választják, kiben édes Attyához ilyen kegyes indulatot tapasztaltak. A' több Király fiait pedig ki-üzik az országból.]

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

84

Édes fiaim, úgy tetszik ez az okos Király, nem oknélkül¹ jegyzi a' Felséges Istent, ki az emberi nemzetet, mint szerelmessét úgy jegyzette vólt magához, és azt sok szép ajándékival gazdagította, de háládatlanúl el-fajúlt Istentől az emberi nemzet, idegen Istenekkel paráználkodván, három fattyat szült, úgy-mint a' vak Pogányokat; az el-fajúlt Sidókat,² és az Eretnekeket. Kik közül az első, a' Királynak kezét sebesítette-meg. A' Christus tudományát meg-vetvén, ki az Atya Istennek jobján ül, még az ő szolgaitis hálállal* illetvén, kiket a' világra küldött, hogy az idvességes tudományt terjeszszék. A' másik-is valóban lövöldözte az Istennek dítsőséges méltóságát, szent Fiát keresztre húzván-fel, gonosz nyelvekkel káromkodván

⁵ Az eredetiben nincs meg. — ⁶ *profundius corpus eius penetraverit.* — ⁷ + *de loco suo effodere et ad arborem ligare.* — ⁸ *vivum aut mortuum unquam percutiam.* — * mind a két szó így.

[Moral.] ¹ *Non incongrue.* — ² a jelzők H.-tól valók.

ellene.³ A' harmadik-is a' mennyire ki-telik tőle, sértegeti⁴ a' nagy Király szívét, midőn az ő szent Testámentomát hamissan, a' maga tetszése szerint magyarázza. Ez ilyenekről mondgya szent Dávid együtt: *Meg-élesítették az ő nyelveket, mint a' kigyóét.* Másutt: *El-készítették nyilokat az ő tegzekben.* A' negyedik, a' ki nem fattyú; hanem igaz Fiú:⁵ az istent-félő jó keresztyén, a' ki még masok* bűne miatt-is szomorkodik, az Istent semmi úton meg-bántani nem akarja. A' miben meg-bántotta-is, töredelmes szívvel vétkét sirattya. Az Itélet napján az ilyeneknek adatik a' mennyeknek országa.

XLVI. RÉSZ.

*A' hét halálos bűnről.**

JULIUS Historikus¹ írja: hogy egy ember, Pünkösöd hová-
85 ban² ment a' berekben, a' holott hét igen szép termő fákról, annyi ágat szedett-le, melyet semmiképen el nem bírhatott; hanem három hatalmas embernek tanácsából olly úton indúlt-meg,³ a' mellyen egy árokba esett, és maga nagy terhe miatt, melyet hordozott, abban veszett. Irják⁴ azt-is a' hollóról, hogy ha fészket bé-hintik üveg porral,⁵ mind addig tojását ki nem költheti, valamíg a' por fészkében lészen.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' berek nem egyéb, hanem a' világ; és a' különböző fák benne a' vétkek, mellyek veszedelmesül gyönyörköttetnek.

³ *cum dicerent Iudei: Venite, percutiamus eum lingua, dumque sitim suam felle potarent pariter et aceto.* — ⁴ *non desinit intoxicato iaculo perforare.* — ⁵ H. hozzátétele. — * így.

XLVI. * *De septem peccatis mortalibus.* (D. 111. *De septem arboribus* és 110. *De coruo et cinere.*)

¹ Csak Julius. (D. Tullius.) — ² mense Maio. — ³ *et eum contra nemus duxerunt.* — ⁴ *Item narrat philosophus in libro de animalibus.* (Itt kezdődik a D.-nél 110. tört.) — ⁵ *cineres vitri inter arborem et corticem.*

Ebben a' berekben kiváltképen az a' hét fa, melly a' halálos vétek, mútogattyá virágával magát, és a' ki ezekkel meg-terhelődik, az Isten kegyelméhez nem júthat, valamíg ezeknek terhek alatt lészen. Készen vannak azért a' három tanácsok, testi, világi, és ördögi mesterségek, kik örömet olly árokra igazítták a' meg-terheltt embert, mellyben el-veszszen terhe miatt.¹

XLVII. RÉSZ.

*Három Királyokról.**

A' Dániai Király nagy indulattal vólt¹ azokhoz a' három Királyokhoz, kik² Jérusálemben keresték Idvezítönket, aján-déket hozván. Midön azért azon Király Koloniába³ ment volna nagy készülettel, a' holott azoknak a' Királyoknak testek tartatik három koronát készítettett és vitt ugyan-azoknak tisztességekre. Annakfelette, hat ezer gira ezüstnél,⁴ alamisnában⁵ többet osztogatott-el, keresztyénségének⁶ akarván jelét hadni azon a' földön. Viszsa menvén házához, álmodt lát, mintha a' három Király nagy fényességben menne eleibe koronázott fejekkel, és| mindeniktől külön-külön, szózatot hall. Mond az 86 első: ⁷ *Szerentsésen jöttél, de nagyobb szerentsét találsz házadnál.* A másiktól ilyen szót hall: *Sokat osztogattál, de több adatik néked.* A' harmadiktól azt hallja: *Édes atyámfia, jó bizonysgot töttél hitedről; azért harmintz három⁸ esztendő-múlva velünk uralkodol mennyországban.* Az első egy nagy edényt ad kezébe, teli arannyal, mondván: *Vegyed a' bőltességnek kintsét, hogy a' te népedet igasságban hordozzad:*⁹

[Moral.] ¹ A tört. második részének tanulságát H. elhagyta.

XLVII. * *De tribus regibus.* (D. 116. *De tribus magis.*)

¹ *devotionem habebat.* — ² + *stella duce ab oriente.* — ³ *Coloniám* (Köln). — ⁴ *plus quam sex marcarum milia.* — ⁵ *ecclesiis et pauperibus.* — ⁶ *fidei.* — ⁷ + *et senior.* — ⁸ 1508: XXXIII *annis* (Oest. XXIII *annis*). — ⁹ *iuste iudicabis,*

mert a' Király betsületi a' jó ítéllettől függ.¹⁰ A' másik egy kötés¹¹ mirhát ad néki, mondván: *Végyled a' pénitentiának mirháját, mellyel a' testi ösztönöket meg győzzed: mert az érdemel Királyságot, a' ki zabolán hordozza a' természetet.*¹² A' harmadik temjént¹³ ad néki, mondván: *Végyled az áéta-tosságnak temjénnyét, és a' kegyelmességnek illattyát, mellyel a' szegényeket táplálsz; mert valamint a' harmat a' virágokat újjítja:*¹⁴ *úgy éleszti a' királyi kegyelmesség a' fogyatkozott sziveket.*¹⁵ Midőn azért e' nagy látáson álmélkodnék a' Király, fel-serken; és émette-is maga mellett találja az aján-dékokat, és időre mindenek bé-teljesedtek rajta, a' mennyei boldog királyságra menvén által e' földi birodalomból.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ezen a' Királyon értünk minden jó keresztyén embert; a' ki tartozik három koronát készíteni a' Királyok Királyának,¹ úgy-mint az Atya, Fiú, Szent Lélek Istennek. Az Atya Istennek tartozik a' tisztesség² koronájával: mert ő egyedül hatalmas minden hatalmasságok felett.³ Ezt a' koronát még akkor meg-igértük, mikor meg-keresztelkedtünk.⁴ Második korona: légyen a' reménység⁵ koronája, mellyet kell helyheztetnünk az Ur JESUS halálának érdemében; mert ő annyira szeretett minket, hogy egy ideig mennyországot el-hagyta mi érettünk. Az emberi természetben ellenségünkkel meg-har-tzolt, és nekünk győzedelmet szerzett. Harmadszor: tartozunk a' szeretetnek koronájával a' Szent Lélek Istennek,⁶ ki által az

¹⁰ *honor regis iudicium diligit.* — ¹¹ *pyxidem.* — ¹² *optime regnat, qui se ipsum bene regit.* — ¹³ *pyxidem plenam thure.* — ¹⁴ *herbam irrigat ut crescat.* — ¹⁵ *usque ad sidera provehit et exaltat.*

[Moral.] ¹ *tribus regibus.* — ² *honoris* (Oest. *hon. et fidei*) *quia potens est.* — ³ *Non bonum est fidem frangere potenti, quia potest opprimere et annihilare.* — ⁴ Rö. — ⁵ *sapientie ac spei.* — ⁶ + *quia ipse est amor patris et filii.*

isteni szeretetben meg-maradhatunk örökké. Ha e' három koronát igaz szeretettel bé-mútattyuk, mink-is szép ajándékokat vészünk a' Szent Háromságtól. Az Atyától a' jószágos tselekedeteknek⁷ kintsét, mellyek által lelkünket az igasságnak sinorán idvességesen hordozzuk. A Fiútól a' pénitentzia-tartásnak mirháját, és ajándékját vészszük:⁸ mert ő az ő sanyarúságinak érdeme mellé teszi a' mi pénitentia-tartásunkat, és így lészen érdeme töredelmességünknek. A' Szent Lélektől az áétatosságnak temjénnyét vészszük, a' ki az ő erejével, és ajándékjával tsudálatos buzgóságra, és ki-mondhatatlan fohászkodásokra gerjeszti-fel lelkünket. És ezek által lehetünk mink-is részesi az örök bódogságnak.

XLVIII. RÉSZ.

*Méltó jutalom követi a' gonoszokat.**

DIonysius írja : hogy egy Perillus nevű igen fő rézmives,¹ fel-ajánlotta magát Phalaris kegyetlen Királynak, ki akkor az Argentinusokat öldözte,² hogy egy bikát öntene rézből ; kinek az oldalán ajtótskát hagyna,³ kin bé-bútatván az embert, a' kit halálra akarna büntetni, ha tüzet rakatna a' réz bika alá, megmelegedvén az ember a' bikában, midőn kínnyában sikóltana, nem emberi módon hallatnék a' kiáltása ; hanem mintha csak a' barom bögne, és így ellensé-[gin kedve-szerint tölthetné bosz-88 szúját. El-készítteti azért a' Király a' réz-bikát, és leg-elsőben is a' mesterét Périllust bútatya belé, mondván : Hogy legillendőbb az, a' mester próbálja-meg a' maga munkáját, ha jól találta-é tsinálni, vagy nem.⁴

⁷ *virtutum.* — ⁸ Az eredetiben kissé részletesebb : a szelencze a tiszta szív, a myrrha benne a bűnbánat.

XLVIII. * *De iusta sequela malorum.* (D. 117. *De crudelitate hominum.*)

¹ *eris artifex.* — ² 1508 : *Argentinos* (Oest. *Agrigentinos*) *depopulabatur.* — ³ *in latere latenter habens ostium.* — ⁴ *quod*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Atyámfia, ez a' mester ember, a' Királyok udvarában lévő hamis tanácsokat¹ jelenti, kik az együgyű igazaknak elejekbe vermet ásnak, és az igaz ember, akármelly igaz mentségét adgya-is dolgának, nem hisznek néki; hanem mind egyre kínozzák a' nyomorúságnak tüzével, mintha nem-is emberi szózatot hallanának tőle; hanem valami oktan-állat bögne a' fülökben. Nem gondolják meg az olyan nyomorgatók, hogy az ő fejek felett nagyobb Ur vagyon náluknál, kinek nyitva vannak szemei, mind a' nyomorgatók ellen, mind a' méltatlan szenvedőknek óltalmára.²

XLIX. RÉSZ.

Az őrdógnak mesterséges tsalárdságáról.*

PÁL, ki a' Longobárdusok historiáit meg-írja,¹ hozza-elé, hogy Forumjuliumban² a' Magyarok³ Királya Kálmán,⁴ egy Sondát⁵ nevű várat meg-szállott; kinek ékes termetit egy Rosinilla Hertzeg Aszszony⁶ meg-látván, titkon levelet küld Kálmán Királynak, és azt igéri levelében; hogyha ötlet Feleségül elvészi, a' várat fel-adgya néki. Vólt pedig a' Hertzegnének

mihi crudeli crudelior obtulisti. Nulla enim equior ratio est, quam necis artificem arte perire sua, ut dicit Ovidius. (V. ö. Ars am. I. 653. Trist. III, 11, 51; V, 1, 53; V, 12, 47.)

[Moral.] ¹ *malus senescalcus sub tyranno rege.* — ² Szabadon átdolgozva, de éppen nem a tanútság világosabb értelme kárára.

XLIX. * *De subtili diaboli illusionē.* (D. 121. *De Cathano et Roswilda.*)

¹ *Paulus Longobardorum historiographus.* — ² *in foro Julii.* — ³ *Ungarorum.* — ⁴ *Conanus* (D. *Cathanus*). — ⁵ *Sondat* (D. *Sibdac*). — ⁶ 1508: *Rosinilla ducissa*, Oest. *Rosimila duxissa* (D. *Rosmilda ducissa*).

négy fia, és két leánya. Kire rá igéri a' Király magát, az Aszszony-is a' várat kezébe adgya; Mellyre nézve a' fiai onnat mind el-búdosnak. Kálmán azért meg-akarván felelni igéretinek, első nap a' Hertzeg| Aszszonyt Feleségül vészi: Másod⁸⁹ nap tizenkét Magyarnek⁷ adgya ötet nyilván-való tsúfolásra. Harmad napján a' torkát metszeti-meg,⁸ mondván: Az ilyen Feleség, a' ki a' bújaság kedvéért ilyen várat kézbe ad, ilyen jutalmat érdemel.⁹

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' Kálmán az ördögöt jegyzi, ki az emberek szivét ostromollya gonosz kívánságokkal. Rosinilla jegyzi a' gonosz szemet, és minden érzékenységeket, mellyek által az ő várát, úgy-mint szivét fel-adgya ember az ördögnek. Akkor az ő fiai el-futnak, úgy mint a' négy fő és sarkos jószágos tselekedetek.¹ Az után elfoglalván az ördög a' várat, azt tizenkét Magyarnek adgya tsúfságra, úgy-mint mindenféle veszedelmes gonossá-goknak.² Végtére örök halálra viszi.

L. RÉSZ.

*Az igazat ítélőknek ditséretiről.**

Válerius írja Zelongus Fejedelemlről,¹ hogy ez olyan törvényt szerzett vólna, hogy a' ki a' leányt meg-rontaná szüzes-

⁷ (D. XXI Vngaris.) — ⁸ *toto corpore usque ad gulam transfigi fecit.* — ⁹ *talem debet habere maritum.* (Paulus Diaconusnál Hist. Longob. IV. 37. a történet szereplői az *avarok* királya: *horum rex*, id est *cacanus*; a hercegnő: *Romilda*; a vár maga *Forum Julii*, v. castrum *Foroiulianum*. L. Monum. Germ. hist.: Script. rer. Langob. et Ital. sæc. VI—IX. Hannov. 1878. 128. s köv. l.)

[Moral.] ¹ *virtutes cardinales.* — ² *omnibus viciis.*

L. * *De laude recte iudicantium.* (D. 122. *De eo, qui contra legem virginem defloravit.* V. ö. 186.)

¹ *consul.*

ségében, annak mind a' két szeme ki-tolyatnék. Azonban történt, hogy a' maga fia tött erőszakot egy özvegy Aszszonynak leányán, kin meg-indúlván a' leánynak Anyja, mégyen a' Fejedelem eleibe,² mondván: Uram, a' melly törvényt töttél, kérlek tellyesítsd-bé: mert a' te fiad eggyetlen egy leányomat meg-gyalázta. Mellyet hallván a' Fejedelem,³ igen meg búsúl;⁴ és meg-parantsollya, hogy fiának mindenik szemét ki-tollyák. Kin megesik szivek az Uraknak,⁵ és a' Fejedelem eleibe menvén, mondanak: Uram az egy fiadnál több sintsen, kit holtod 90 után illet a' birodalom; hogy tolyatnád-ki| szemeit, ilyen kedves maradékoknak? Kiknek felel a' Fejedelem: Minthogy én szerzettem a' törvényt, nem illik hogy a' földre tapodgyam annak erejét. A' ki azért első vólt a' törvénynek meg-szegésében, a' légyen első a' büntetésnek szenvedésében-is. Kinek mondanak ismét a' tanáts Urak: Uram a' nagy Istenre⁶ kérünk, hogy légy kegyelmes mostani vétkéért fiadnak. Kiknek felel a' Fejedelem:⁷ A' törvényt semmiképen fel nem bontom;⁸ hanem kéréstekre meg-tselekeszem, hogy a' magam jobb-szemét tollják-ki, és a' fiamnak bal-szemét, hogy így sem a' törvény el ne vesszen, sem a fiam vakságra ne jusson.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Fejedelem a' Christus JESUST jegyzi, a' ki törvényt adott-ki; hogy lelkünknek tisztaságát meg ne fergetessük, a' melly lelket megmosogatott, a' keresztség által. Már ha ez ellen tselekeszünk, szemünk világát vesztyük-el; úgy-mint, az Isten látása nélkül lészünk-el, és az örök ditsőség nélkül maradunk. A' Király fia, ki a' törvényt megszegte, az ember: Szükség azért, hogy a' törvényszegő büntetést vegyen. Azért int az Anyaszentegyház szünetlenül, hogy meg-

² *imperatorii occurrens.* — ³ *Rex.* — ⁴ *commota sunt omnia viscera eius.* — ⁵ *satrape.* — ⁶ *propter deum.* — ⁷ *+ precibus devictus.* — ⁸ *+ Oculi mei sunt oculi filii mei et e converso.*

jobbítsuk magunkat.¹ A' mi Ayánk a' Christus JESUS, hogy minket meg-tartana, a' szemét a' halál által bé-húnta: de minkünk-is el kell egyik szemünk nélkül lennünk, úgymint a' gonosz bűnökre való vágyódások nélkül.²

II. RÉSZ.

A' hamis sartszollatásról.*

SIDÓ JÓSEPH¹ írja Tiberius Császárról, ki az embereket² tisztékben sok ideig tartotta. Midőn kérdezték volna tőle, miért³ tselekszi azt? tsak ilyen példával felelt-meg. Láttam egy nyomorúlt³ embert, kinek midőn fekélyéről a' legyeket el-üztem volna, keservesen szenvedte, és azt mondotta: Ne kegyetlenkedgyél rajtam,⁴ ne üzd-el azokat a' legyeket, a' kik már jól laktak: mert azok helyett más horpaszok⁵ jönnek, a' kik-is az én véremmel töltik meg magokat, és így kétszeres nyavalyát szerzesz nékem.⁶

ENNEK ÉRTELME.⁷

Igy kell gondolkodni a' Tisztek felől-is, mint a' jól lakott legyekről; kik meg-gazdagulván, azután a' szegénységet nem annyira húzzák és vonszak. De az újabbak hasonlóképen akar-

[Moral.]¹ + Esai. *Clama! Ne cesses! Quasi tuba exalta vocem tuam!* — ² + *et sic per consequens vitam eternam obtinebimus.*

II. * *De iniustis exactoribus.* (D. 127. *De Tiberio Cesare et iacente inter muscas.*)

¹ *Josephus.* — ² *provinciarum presides.* — ³ *infirmum ulceribus plenum.* — ⁴ *Dupliciter me crucias.* — ⁵ *remittendo vacuas et famelicas.* — ⁶ l. ⁴ alatt, + *Quis enim dubitet aculeum musce famelice dupliciter affligere magis quam plene, nisi ille, qui cor lapideum habet et non carneum.* — ⁷ Az ed. princ.-ben a tört. folytatásképen a császár szavai, melyekkel eljárását magyarázza; az 1508. kiadásban ezekből már önállósított Moral. lett, mint H.-nál.

ván meg-gazdagúlni, az igasság ellen-is elkövetnek minden istentelenségeket.

LII. RÉSZ.

*Az igasságról.**

FÁbiusról mondta VÁlerius, hogy a' Római rabokat¹ maga kezességén szabadította-ki, az ellenség kezéből; kit a' tanács midőn meg nem akart volna segíteni, maga örökségét² vetette zálogba FÁbius, kivel meg-fizetett; inkább akarván jószága nélkül maradni, mint hitelét el-veszteni.

ENNEK ÉRTELME.

E' szerint tselekedett a' mi Idvezítők, a' ki nem pénzén, hanem életén váltotta-meg az egész emberi nemzetet az ördög rabságából; inkább akarván életét le-tenni, mint az emberi nemzetet veszedelemben hagyni.]

LIII. RÉSZ.

*Hogy a' jó vezéreket nem kell meg-változtatni.**

VÁlérius¹ írja: hogy a' Sirákusánusok minnyájan várták a' Siciliali Királynak Diénesnek² halálát, egy vén Aszszonyon kívül, ki minden reggel fel-költ, imádkozván Diénes Királynak életéért. Kit meg-értvén a' Király, tsudálkozott rajta, és annak okát kérdi a' vén Aszszonytól, a' ki ilyen szókkal felel: Leány

LII. * *De fidelitate.* (D. 130. *De Fabio, qui captivos redimerat.*)

¹ *captivos.* — ² *fundum unicum.*

LIII. * *De bonis rectoribus non mutandis.* (D. 131. *De Dionysio et vetula muliere.*)

¹ *Valerius Maximus.* — ² *Dionysii.*

koromban emlekezem reá, hogy ennek a' helynek igen kegyetlen Fejedelme lévén, annak helyében mást kívántunk, és annál gonoszszabb állott helyében. Azután azt-is meg-úntuk; de annál-is kegyetlennyebb találtatott, mikor te állottál a' tisztben. Félek azért, hogyha te-is meg-halsz, náladnál-is gonoszszabbat ne lássunk. Azért imádkozom meg-maradásodért mindennap.

ENNEK ÉRTELME.

Majd így szólhatnánk mostani állapotunkról:¹ mert az ő Törvényben, keményebb volt Isten hozzánk, a' mint meg-vagyon írva: *hogy maga szemével fizessen ember, más ember szeméért, fogával a' fogért, etc.* De midőn Isten a' mi természetünket fel-vette testben, azóltától-fogvást tsendesebb² mi hozzánk. Azért könyörögnünk kell, hogy kegyelme mellől el ne vessen bennünket.³

LIV. RÉSZ.

A' Mennyországról.*

Második Friderik Császár kapuja mellett¹ egy kaput állítatott-fel márványköből, tsudálatos me-|sterséggel, a' mellyen 93 maga képit méltóságos székiben ki-rajszoltatta, és két Itélő mestert maga mellé. Az egyik Itélő mesternek, ki jobb-keze felől vólt, feje feliben² e' vólt írva: *Mennyenek által bátran, a' kik tisztán akarnak élni.*³ A' más keze felől irott Mesternek feje felett azt irták: *Az irigy ki-rekesztessék, vagy tömlőtze*

[Moral.] ¹ H. hozzátétele. — ² *pius ac propitius.* — ³ *ut alium dominum non habeamus, quam d. n. J. Ch. Ad quem etc.*

LIV. * *De regno celesti.* (D. 132. *De Friderico imperatore et de porta marmorea.*)

¹ *super fontem (Oest. pontem) aque fluentis prope Capuam (Oest. Caponam; D. Capuam).* — ² *in semicirculo capitis.* —

³ *Intrent securi, qui querunt vivere puri.*

vetessék.⁴ A' Király képinek feje felett pedig azt irták: A' *ki-
ket meg-akarok változtatni, azokat meg-nyomorítom.*⁵ A' kapu
felett e' vólt írva: A' *Császár birodalmában én vagyok őrző.*⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' Császár jelenti a' Christus JESUST; és a' kapu az
Anyaszentegyházat, melly által mehetünk az örök bódogságra,
Ez építtetett e' világnak el-folyandó vize mellett, a' melly ka-
pura nem tsak képét iratta; hanem ugyan magát emeltette a'
keresztfára, mellette állván az ő szent Anyja, és kedves tanít-
vánnya, szent János Evangélista, hirdetvén egyik a' Királynak
irgalmasságát, másik igasságát. És fel-vagyon a' kapura írva:
hogy azon bátorságosan járjanak, Sidó, pogány¹ és minden
nemzetségek, kik meg-keresztelkednek, és istenesen akarnak
élni. A' másik vers: melly az irégyekről vagyon, rettenti a'
gonosz erköltsü embereket, kik bűnökből ki-térni nem akar-
nak.² A' Király feje felett irott vers, nyilván jelenti: hogy sze-
génységre jutnak,³ valakik el-változnak, és az igasságnak úttját
el-hadgyák. A' negyedik vers biztat: hogy a' mi Császárunk-
nak, úgymint Istenünknek birodalmában meg-maradunk, ha
az ő óltalmában ajánlyuk magunkat.]

LV. RÉSZ.

A' számkivetett bűnös léleknek vissza fogadásáról.*

EGY Királynak igen szép fia vólt, minden indulattal
tellyes, és négy leánya: kiknek nevek, *Igasság, Mértékletes-*

⁴ *Inuidus excludi timeat vel carcere trudi.* — ⁵ *Quam miseros facio, quos variare scio.* — ⁶ *Cesaris imperio regni custodia fio.*

[Moral.] ¹ *pagani, Iudei, Saraceni.* — ² Szabadon. — ³ *mi-
seri sunt.*

LV. * *De revocatione peccatricis anime in exilium sa-
tisfactionis misse.* (D. 134. De IV filiabus.)

¹ *Iusticia.*

ség,² *Irgalmasság*, és *Békeség* vólt. Ez a' Király az ő egyetlen egy fiát meg-akarván házásítani, követet küld, ki egy kegyes szüzet szerzene néki. A' ki el-menvén, a' Jérusálemi Királynak találta igen szép leányát, és azt vette-el a' Király fia, kit felette igen szeretett. E' Király fiának vólt egy bizott szolgálja, kinek Hertzegségét,³ és egész tartományt adott gondviselésére. A' melly szolgál áruló lévén, a' Király fia jegyessét megtsalta,⁴ és meg-ferteztette, a' reá bizott tartományt-is el-pusztította. Midön meg-értette vólna a' Király fia, hogy az ő Felesége házasság-törésbe esett, meg-búsulván, válás-levelet⁵ ír, és el-botsáttya Feleségét, és minden betsületitől meg-fosztya. Az Aszszony azért nagy nyomorúságra jut, és bújdosván imitt-amott,⁶ küldülésra adgya magát. Mellyet midön meg-értett vólna az Aszszony férje, meg-szánnya ötet, és követet küld hozzája, hogy bátorságban mennyen vissza. Az Aszszony pedig, a' követ szavára nem mégyen vissza; hanem illyen vállaszt téssen néki: Mond-meg az én Uramnak, hogy köztünk ez a' törvény; ha valamelly Aszszony házasság-törésben talál-tatik, és Urától válás-levelet vészen, nem szabad annak többé Urával lakni, 's azért nem mehetek vissza. Kinek felel a' követ: Az én Uram túl ment azon a' törvényen,⁷ és már meg-szánván tégedet, melléje akar fogadni. Mond vi-|szont az Asz- 95 szony: Ugy-de mitsoda jelét mutatod én-nékem igaz mondásodnak? mert bár-tsak arra felelnél, hogy az én jegyesem maga szájával tsókot adna nékem, akkor bizonyos lennék jó-akarattya felől. A' melly választ midön a' követ meg-vitt vólna, tanátsot tart a' Király fia, mit kellessék tselekedni e' dolog felől? Végre azt végezik, hogy egy okos ember mennyen az Aszszony után, ki vissza vigye ötet; de az egész országban nem találkozik ember, ki a' követséget magára vállallya. Mellyet vévén eszébe a' Király fia, követet küld az Aszszonyhoz, meg-izenvén néki, hogy senki nem találkozott, a' ki érette akarna menni. Mellyet hallván az Aszszony, nagy sirásra

² Veritas. — ³ unum ducatum. — ⁴ seduxit. — ⁵ libellum repudi. — ⁶ hincinde. — ⁷ est ultra legem ex quo legem constituit.

fakad, kinek siralmát meg-értvén a' Király fia, mégyen az Attyához, és mondgya: Atyám ha tetszik néked, magam mégyek jegyesem után, és ki-mentem ötet nyomorúságából, és királyi házadba hozom ötet. Akkor mondgya az Attya: Menny-el a' te erőddel,⁸ és hozd vissza ötet. Küldi azért követét a' Király fia, jegyesséhez, a' ki hírt tenne, és meg-vigasztalná oda meneteli-felől. A' Király Fiának nagyobbik Húga, melly az *Igasság* vólt, eleibe menvén a' Királynak, mond: Igaz vagy Uram, és igaz a' te ítéleted, jusson eszedbe, hogy váláslevelet adtál a' kurvának, immár ne fogadd melléd, azt kívánnya az *igasság*.⁹ E' szovát végezvén, érkezik a' másik atyafi a' *Mértékletesség*,¹⁰ és mondgya: Uram igaz törvényt szolgáltatattál a' házasság-rontóra, ki ágyadat meg-ferteztette; azért a' törvénynek rendi maradgyon-meg az ő erejében.¹¹ Ez-is szovát végezvén, érkezik a' harmadik atyafi, kinek *Irgalmasság* neve, 96 és így könyörög.] Uram, az a' bűnös parázna meg-szánta bánta vétkét, és keservesen sirattya, azért engedgy-meg néki. A' negyedik atyafi,¹² mellynek *Békesség* vólt neve, látván az atyafiak között e' nagy egyenetlenséget, meg-indúl hogy el-hadgya a' földet. Kit látván az *Igasság* és *Mértékletesség*, le-öldgyák fegyvereket, és tészik a' Király eleibe, mondván: Ihon az igazságnak kardgya, a' kurvának büntetésére.¹³ Kire mond az *Irgalmasság*: Én-is a' Király leánya vagyok; ti már régen uralkodtok. És e' szókkal fel-kapja a' kardot. Kinek mond ismét az *Igasság*: Nem az; mivel meg nem alkhátunk, a' Király fia maga tégyen ítéletet, és igazítást közöttünk. Midőn azért a' Király fia e' veszekedést látná, mond: Szerető atyafiak, e' nagy egyenetlenség miatt, im meg-látom hogy a' *Békesség* kész a' világtól el-bútsúzni, mellyet én-is szenvedni nem akarok. Én azért az én házasság-törő jegyesemért magamra vállalom a' büntetést. Kinek mond az *Igasság*: Ha azt tselekeszed, már az ellen nem tehetünk. Mond azért az *Irgalmasságnak* a' Király fia: Látom sokat munkálkodol az én jegyesemnek dol-

⁸ *in fortitudine tua.* — ⁹ Rö. — ¹⁰ *Veritas.* — ¹¹ Rö. — ¹² *Quarta soror.* — ¹³ *ad occidentum.*

gában ; de ha vétkezik ¹⁴ újlag, mit fogsz tselekedni ? Kinek mond az *Irgalmasság* : Mind addig sem szólok mellette, valámíg vétkét meg nem sirattya. És így meg-marasztya a' *Békeséget*-is, és attól-fogva, az *Igasság* és a' *Békeség* meg-tsókolták egymást. Így vitte a' Király fia az ő országában az ő jegyessét, és együtt laktanak békeségben.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király az Atya Isten, az ő szép Fia a' Christus JESUS, annak jegyesse, az ember lel-|ke, melly, Isten ⁹⁷ hasonlatosságára teremtetett. Az atyafiak * az elé-számlált jószágos tselekedetek. ¹ A' lélek az Ur szolgájával, az ördöggel öszve-czimboráltt, kire nézve válás-levelet érdemlett, és minden birodalmától, úgymint a' Paraditsomtól meg-fosztatott, és a' világ pusztájában bújosott, a' holott verítékével kellett enni az ő kenyérét. ² Végre meg-szánván jegyessét azt mondgya a' Próféta által : ³ *Kelly-fel, Kelly-fel, Jerusálem, öld-le nyakadról a' köteleket Sionnak rab leánya.* Az pedig nem ment vissza ; hanem azt mondotta : Nem lehet tölem, mert te monddtad Jérémiás által : *Ha a' Férfiúnak Felesége mással paráználkodik, és válás-levelet vészen, azután ne mennyen vissza Férjéhez.* Ehezképest nem merek vissza menni hozzád. Azért mit tudok tselekedni : mert te igaz vagy, és igazat itélsz. De az Ur ismét így felel Ésaiás által : *Vallyon meg-rövidülteké az én kezeim, hogy ne idvezítsem az embert ?* Távól légyen, hanem a' mint meg-izentem Ezékiel által : *Valamelly órában a' bünös hozzám sohajt, meg nem emlekezem az ő gonosságáról.* Es noha vétkeztél, de ha hozzám fordulsz, bé-fogadlak téged. ⁴ Kire midőn bizonyos jelt kívánna a' lélek, mellyel elhitesse magával az Ur irgalmasságát, azt mondgya az Isten : *Ésaiásnál, 7. v. 11.* ⁵ *Kérj jelt magadnak a' te Uradtól Iste-*

¹⁴ *Si vero eam reducam et iterum fornicata fuerit.*

[Moral.] * Quattuor sorores. — ¹ Az eredetiben előszámálva. — ² Rö. — ³ Az utóbbi három szó H. hozzátétele. —

⁴ Rö.

nedtől, a' pokol mélységében, vagy fenn a' magosságban. Es monda: Nem kérek, hanem jöjjön-el az én jegyessem, és tsó-kollyon-meg engemet az ő szájának tsókjával, úgy lések bizonyos az ő kegyelmességében. Kinek ismét mond az Ur: *Ha az Aszszonyi-állat el-feletkezik-is az ő fiáról, de én sohasem rólad.*⁵ Midőn azért az Isten tanácsot tartott volna,⁷ és nem talál-
 98 kozott volna az egekben, az Angyalok között⁸ méltó arra, a' ki az ő Jegyesét az emberi nemzetet,⁹ keserőségétől⁹ megszabadítsa,¹⁰ akkor az Istennek második Személye könyörül-vén az emberen, mond: Én magam személyem szerint el-mégyek az ő szabadítására, és vigasztalására. Kinek mond az Attya: Menny-el a' te nagy erődben, és hozd-ki ötet az ördögnek tömlőzéből. Kinek az *Igasság* rész szerint ellene mondott volna; de az Istennek *Irgalmassága* mind addig forgolódott, hogy kegyelmet nyert a' vétkes emberi nemzetnek. Midőn azért az *Igasság* tudakoznék, mint lehessen kegyelme a' vétkes embernek, az Istennek *Igassága* ellen?¹⁰ Így felel az Istennek második személye: Én el-mégyek, emberi természetet, és testet vészek-fel magamra,¹¹ abban a' természetben, éhséget, szomjúságot, gyalázatot, üldözést, szítkot, ostort, keresztet, és halált szenvedek; és így tések eleget az emberi nemzetért. Kinek mond az *Igasság*: Oh nagy Isten! látom, annyira szereted az embert, hogy magadnak sem akarsz kedvezni; elég a' miket mondottál az elégtételre; tsak ezután-is háládatlansággal ne fizetnének az emberek. Kire mond az *Irgalmasság*: Ha meg-esik gyarlóságból a' nyomorúlt ember, és esetiből feltámad igaz töredelmesség és pénitentzia-tartás által; az *Irgalmasságnak* Attya bé-fogadgya az ötet kereső lelket. Ezeket azért előttünk viselvén, magunkra vígyázzunk, hogy háládatlanságunkkal az országot, melyben örökösökké tött az Isten Fia, el ne veszessük.]

⁵ A hely megjelölés H.-tól való. — ⁶ + *Ego cogito cogitationes pacis et non afflictionis, et ideo consilium habeo.* — ⁷ + *cum tota curia celesti.* — ⁸ + *neque inter homines.* — ⁹ H. adaléka. — ¹⁰ Tetemes rövidítéssel. — ¹¹ Helyette az eredetiben: *circumcidi volo*; a többi is kissé szabadon átdolgozva és rövid.

LVI. RÉSZ.

99

A halálnak emlekezetiről.*

Volt egy Fejedelem, ki gyönyörködve a' vadászatban : ment ki egykor az erdőkre, a' holott egy kereskedő ember reá találván, meg-látta a' Fejedelemnek ékes termetit, és szép ruházattját, és mond szívében : Oh Ur Isten melly sokkal tartozik ez az ember néked ! mennyi szép áldásiddal ruháztad-fel őtet ! Im. még a körülötte lévők-is, melly szép alkalmatosságokkal vannak ! Ezeket gondolván, mond egyik udvari szolgának a' kalmár : Mond-meg kedves atyám-fia nékem, mitsoda ember légyen ez a' ti Uratok ? Kinek mond a' szolga : E' nagy földön uralkodó, fényes udvarával tisztelkedő, arannyal és ezüsttel bővölködő. Viszont mond a' kalmár : Nyilván sokkal tartozik Istennek, mert én az emberek között ilyen tudós, és ékes ábrázatú embert nem láttam. Melly szokat hallván a' szolga, mindeneket meg-beszéll a' Fejedelemnek, valamiket hallott. A' Fejedelem annak-okáért meg-marasztja a' kalmárt, hogy légyen nála azon éjjel. Midőn azért a' Fejedelemmel a' palotákra fel-ment volna a' kalmár, nem győz eleget tsudálkozni a' szép épületen, arannyal meg-iratott festékes házakon.¹ Vatsorának idején pedig a' Fejedelem maga Felesége mellé ülteti a kalmárt, kinek-is szépségén el-álmélkodik,² és mondgya szívében : Oh Ur Isten valamit ez ember fel-tudott gondolni szívében, mindennel részeltetted őtet ! Több bődögségi között, melly szép Feleségét, és gyermekit³ látom ! Azonban az étket el-hozván, tésznek eleibe ezüst tálban egy ember koponya-föt,⁴

LVI. * *De memoria mortis.* (D.-nél hiányzik.)

¹ *tot pulcras cameras auro depictas.* — ² *quasi extra se raptus fuit.* — ³ *filiam ac filios, familiam multam nimis.* — ⁴ *et ecce cibaria optima in capite unius defuncti collocata et ante dominam posita et omnibus de familia in scutellis argenties ministrabat(ur) in aula.*

100 kin igen meg-ijed a' kalmár,| és noha biztattya a' Fejedelem Aszszony, mindazáltal el-véli magában, hogy ő igen rossz helyen vagyon. Továbbá, éjtszakának idején, bé-viszik egyik szép aranyas házba, a' holott szépen el-készítettett ágya⁵ jelen vagyon, és a' háznak szegéletiben félnenek az égő gyertyák.⁶ Azonban a' szolgák ki-menvén a' házból, az ajtót bé-zárják, és tekintvén a' kalmár kétfelé a' házban, lát a szegeletekben megholt embereket,⁷ kik karjoknál fogva függenek-le a' padlásból, kin annál inkább egyedül lévén, úgy el-rémül a' kalmár, hogy a' lélek-is alig marad-meg benne. Reggelt érvén, mondgya: Jaj nékem, félek, ma én-is úgy ne járjak, mint ezeknek egyike, kiket fel-akadva látok. Midöre a' Fejedelem-is fel-kél, hivattya a' kalmárt, és kérdi tőle, mint tetszenék az állapot? Kinek mond a' kalmár: Egyébaránt jól mindenek, de szomorú vatso-rám lön az estve, emberi koponyát látván előttem a' fényes táltban. Annál inkább meg rémültem, midőn szállásomon láttam a' megholt ifjákat* fejem felett függeni. Azért kérlek az Istenért-is, bocsáss-el engem. Kinek mond a' Fejedelem: Láttad atyámfia, az én szép Feleségemet, láttad az ember főt-is előtte? Egy Hertzeg ember⁸ vólt ezen a' földön, kivel az én Feleségem vétkezett,⁹ annak el-üttetvén a' fejét, mindennap eleibe tétetem Feleségemnek, hogy vétkéről meg-emlekezzék. Azon Hertzegnek a' fia, két attyafiát¹⁰ ölte-meg, kiknek láttad testeket függeni a' kamarában. Én azokat a' testeket mindennap meg-látogatom, hogy az érettek való bosszú-állásról el ne feletkezzem. Midőn azért azoknak halála, és a' Feleségem dolga eszembe jut, nékem semmi jó kedvem nem lehet. Járj

101 békével azért immár barátom,| és ezután senkit bóldognak ne mondgy addig, míglen állapottyának jól végére nem mégy. Ezzel meg-indul a' kalmár, és az ő kereskedésében foglallya életét.¹¹

⁵ + *cortinis circumvolutum*. — ⁶ *luminaria magna*. —

⁷ *duos*. — * így. — ⁸ *dux nobilis*. — ⁹ Az eredetiben részletezve. —

¹⁰ *cognatos* (Oest. *cognatos meos*). — ¹¹ *et ad mercandum perrexit*.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

E' Fejedelem minden keresztyén embernek tüköre : mert kiki tartozik rendes ház-népet tartani, kin értyük kiváltképen a' belső indulatokat :¹ mert azoknak tsínosoknak, tisztáknak kell lenni. Mellyeket a' véteknek senyvedékje² bé ne keverjen.³ A' kalmár a' jó Egyházi embert⁴ jelenti, kinek illik társúl adni magát az emberekhez, és sziveknek kamarájába bé-látni, mint viselnek gondot lelkek idvességére.⁵ A' szép Felesége embernek, a' maga lelke, kinek illik közel lenni az Egyházi emberhez ; mert a' lélek mikor vétkezik, akkor az ördöggel társalkodik.⁶ Mit kell azért ollyankor tselekedned ? Azt hogy, ragadgy fegyvert, és a nyelvednek kardgyával, ugy-mint az Istenhez való könyörgéssel forgolódgyál,⁷ ezzel a' szablyával győzheted-meg az ördögöt. Akkor üti-el az ember a' fejét, mikor töredelmességgel bűnéről vallást tész. A' két meg-hólt ifjú, kiket meg-ölt a' te ellenséged, azok az Istennek, és felebarátodhoz való szeretetnek törvényi, kiket el-óltott benned a' bűn.⁸ Azokat azért a' te szivednek kamarájában igen meg-örizzed, mindennap meg-látogassad, hogy el ne feletkezzél a' te hivatalodról, ha bódog életet kívánsz.⁹

LVII. RÉSZ.

Az életnek tökéletességéről.*

Titus Császár meg-parantsolta Rómában, hogy az ő¹ születésének napját mindenek meg-illenék, és| valaki az ő nagyob- 102

[Moral.] ¹ *sensus interiores et exteriores.* — ² *macula.* —

³ Csekély kihagyás. — ⁴ *prelatus vel confessor discretus.* —

⁵ Röv. — ⁶ *adulteratur.* — ⁷ + *Unde psalmista : Lingua eorum gladius acutus.* — ⁸ *per peccatum primi parentis.* — ⁹ *quia nescimus, si amore vel odio digni sumus, et ad memoriam reducere, quantum deus pro nobis sustinuit in cruce.* Etc.

LVII. * *De perfectione vite.* (D. 143. *De Tyto et Virgilio et statua et Foco.*)

¹ *primogeniti.*

bik² fiának születése napját meg nem illené, hanem munkát tenne azon napon; halna-meg érette. E' parantsolatnak kihirdetése után, hivattya bölts³ Virgiliust, kinek mond: Édes Atyámfia, én ilyen 's ilyen törvényt rendeltem, de félek titkon-is ellene tselekesznek, úgyhogy, én meg nem tudhatom. Kérlek azért taníts olyan mesterségre,⁴ mely által tudhasam-meg, kik lesznek törvényemnek meg-szegői: Kire Virgilius rá igéri magát. Ottan mindgyárt ördögi mesterséggel⁵ egy álló képet⁶ tsináltat, és azt a' város piatzára fel-állattya. A' mely kép kinek-kinek titkos vétkét meg-jelentette a' Császár előtt, és így sokan vesztenek-el a' képnek vádolása miatt. Vólt abban az időben egy Fókás⁷ nevű Kováts a' városon, ki dőlgöt tött a' meg-tíltott napon, kinek eszébe jút a' kép dolga, mint vádollya-el az embereket. Fel-kél azért jó hajnalban, és mégyen a' bálványhoz, és mondgya néki: Oh kép! oh gonosz⁸ kép! mennyin vesznek-el miattad! Tuttodra légyen, én az Istenimre meg-esküttem, hogy ha el-árúlsz engem, e' nagy verővel⁹ bé-rontom a' fejedet. E' szók után házához mégyen a' Kováts. Szokott órán azért el-küld a' Király a' bálványhoz, tudakozván az emberek tselekedetét, kiknek mond a' bálvány: Tekintsetek-fel, és lássátok-meg, mi vagyon homlokomra írva, tudnillik: Változnak a' napok; az emberek el-fordúlnak:⁹ a' ki igazat mond, annak bé-török a' feje:¹⁰ Mennyetek-el azért, és jelentsétek-meg az Uratoknak homlokomon írva miket látatatok. Mellyet meg-beszéllvén, a' Császár meg-parantsollya a' vitézeknek, hogy fegyveres kézzel a' bálványhoz mennyenek, 103 és ha valaki a' Császár parantsolattya ellen vét a' képnek, kezét lábát öszve-kötözvén, vigyék eleibe. El-jutván azért a' vitézek, mondgyák a' képnek: A' Császár parantsolattya az, hogy mú-

² H. hozzátétele; az eredetiben csak az elsőszülött fiú születése napjának megüleséről van szó, a császáréről nincs. —

³ *magistrum*. — ⁴ *ut secundum industriam tuam aliquam artem invenias*. — ⁵ *arte magica*. — ⁶ *statuam*. — ⁷ 1508. D. és vulg. *Focus*. — ⁸ H. hozzátétele. — ⁹ *Tempora mutantur, homines deteriorantur*. — ¹⁰ *qui voluerit veritatem dicere, caput fractum habebit*.

tasd-meg nekünk azokat, a' kik a' törvény ellen vétettek, és tégedet meg-fenyegettek. Kiknek mond a' bálvány: Fókás Kovátsot vigyétek-el, ő az, a' ki a' törvény ellen vét, és engemet-is fenyeget. Meg-fogván azért a' Kovátsot, el-viszik, kinek mond a' Császár: Barátom, miért nem tartod-még a' törvént? Kinek mond a' Kováts: Uram nem tarthatom-meg a' törvényt: mert nekem mindennapra nyóltz pénzre¹¹ vagyon szükségem. Kinek mond a' Császár: Mi formában lehessen az? Felel a' Kováts: Adóban mindennapra két pénzzel tartozom;¹² kettővel ruházódok;¹³ kettőt el-vesztek, kettővel élődöm.¹⁴ Kinek mond a' Császár: Ezeket világosan akarom érteni. Kinek viszont a' Kováts: Uram vedd jól eszedbe.¹⁵ Két pénzzel adóban az Atyámnak tartozom mindennap: mert ő-is gyermek-koromban mindennap két pénzt költött reám; már én-is tartozom az ő fogyatkozását támogatni: mert ezt kívánnya az igasság.¹⁶ Két pénzt viszont fiam ruházattjára 's tartására költök;¹⁷ azért, hogyha én-is vénséget érek, ő-is fordítsa-meg nekem nyomorúságomnak idején, a' mit reája költöttem. Két pénzt el kell vesztenem mindennap, feleségem egyenetlensége miatt;¹⁸ és így, valamit arra költök, veszett pénznek tartom. Ketteit a' pénznek ételemre, 's italomra kell adnom. Én azért, ha tsak egy nap el-múlatom-is a' dolgot, fogyatkozás nélkül nem maradhatok. Itéllye-meg azért az én igyemet a' Császár. Kinek felel a' Császár: Igen| helyes a' mentséged, azért menny- 104 el, és a' mint élhetsz, élly ezután-is munkád által. Ezekután tsak hamar meg-hal Titus, és helyett Fókást emelik Császárságra, az ő nagy okosságáért, a' ki nagy okossan¹⁹ igazgatta az egész birodalmot. Kinek képit le-irták emlekezetre, és feje feliben a' nyóltz pénzt; * tzimmerében-is meg-maradt az a' nyóltz pénz.²⁰

¹¹ denarios. — ¹² teneor dare, quos mutuavi in iuventute. —

¹³ duos accommo. — ¹⁴ duos expendo. — ¹⁵ advertite me: —

¹⁶ ratio. — ¹⁷ accommo, qui iam ad studium pergīt. — ¹⁸ quia est mihi semper contraria, aut proprie voluntatis aut calide (Oest. callide) complexionis. — ¹⁹ satis prudenter. — ²⁰ A tzimmer-ről szólók H.-tól valók (a *-tól kezdve).

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, így az Atya Isten innep napot rendelt minden héten, melyet UR napjának, vagy Vasárnapnak nevezünk. Ennek a' hetedik napnak meg-illéséről, erős parantsolatunk vagyon mind az Oô, 's mind az Uj Testámentomban, lelki életünknek veszedelme alatt.¹ De jaj ki sokan vétünk ez ellen az innep ellen! Sokan ha testi munkától szünnek-is; de nem szünnek a' lelkitől: mert akkor terhelik munkával inkább lelküket, vendégeskedvén, 's lakadalmazván, kiben elég gonosz találtatik. Kihez-képest, testi munkánkkal sem bántanók úgy meg Istenünket, mint meg bántjuk, mikor lélek szerint nem akarjuk illeni a' szent innepet. Nem hijába irták vólt a' kép eleibe, hogy meg-változnak az idők: mert igazán meg-változott a' mostani idő, régi jámbor eleinknek idejétől, kik az egész napot nagyobbára isteni szolgálatban szokták vólt eltölteni. Az emberek-is hasonlóképen el-fajúltak, ha öszve vettyük erköltsökben a' mostaniakat a' régiekkel. Harmadszor: most irhatnák igazán-fel azokat a' szókat, hogy a' ki igazat mond, bé-törik a' feje.² Minnyájan tartozunk azért a' Fókás példáját követni, hogy munkálkodgyunk, és a' mennyei

105 Atyánknak két pénzt le-tegyünk, úgy-|mint elsöben a' szeretettet, a' ki annyira szeretett minket, hogy az ő eggyetlen-egy Fiát adná érettünk halálra; és a' tiszteletet, a' ki egyedül tisztelet érdemlő Isten az égen és' a földön. Tartozunk két pénzzel a' Fiúnak-is, kiről írja Isaiás: hogy *kisded született nekünk*, úgymint; jó reménsséggel, és háláadással, hogy mezítelen ne talál tassunk az ítélet napján. Viszontag két pénzt el kell vesztegetnünk egyetlen Feleségünkre-is, mely a' mi testünk: mellynek noha lélek szerint jutalmát nem vesszszük, de a' természetet táplálni tartozunk.³ Azon kívül magunkra-is két pénzt kell költenünk, előttünk viselvén mindenkor az isteni

[Moral.] ¹ Rö. — ² Az eredetiben részletesebb és szentirási idézetekkel megtüzdelve. — ³ Szabadon átdolgozva, az eredetiben aszketikusabb szellemű ez a rész.

félelmet, és irgalmasságot. Ha ezzel a' nyóltz pénzzel élünk, örökké meg-marad a' mi életünk.

LVIII. RÉSZ,

A' vallás-tételről.*

VOLT egy Asmodeus¹ nevű Király, kinek ilyen végezése vólt, hogy a' melly gonosz-tévő az ítélő Biró előtt olyan igazságot mondana hármát, kinek ellene ne szólhatnának; szabadúllyon-fel a' büntetésből, és annak se maga, se jószága el ne veszne. Történt azonban, hogy egy vitéz vétekbe esvén, elszaladott, és a' pusztában lakott egy barlangban,² a' hól annál több latorságot tselekedett, fosztogatván a' jövő-járókat. Kit meg-sokallván a' Birák, lest vetnek néki, és meg-fogatván, kötözve viszik az ítélő szék eleibe. Kinek mond a' Biró: Barátom tudta-d-e a' törvényt? Kinek felel a' vitéz, tudtam Uram: hogy ha meg-akarok szabadúlni, három igasságot kell mondanom. Kinek felel ismét a' Biró: No lássad, vagy a' törvénynek tégy eleget, vagy életeddel kell ma fizetned. Mond azért a' vitéz: Hallgassanak minnyájan az én szómra: mert ezt igazán merem mondani, hogy én tellyes életemnek idejében lator vóltam, kinek ellene a' gyülekezet sem szólhat, mert ide sem hoztak vólna, ha lator nem löttem vólna.³ Mond a' biró: Immár szólly más igasságot. Kinnk mond a' vitéz: Én felette igen neheztellem,⁴ hogy ilyen rossz állapotra jutott igyem: Kinek felel a' Biró: Bizony el-hittem barátom. Harmadikat azért lás-suk mit mondanál? mond arra: Vajha meg-szabadúlhatnék, nyilva szabad-akaratom szerint soha többször ide veszedelemre⁵ nem jönék. Mond ezekre az ítélő-Mester: ezekben

LVIII. * *De confessione.* (D. 144. *De milite saluato per tres veritates.*)

¹ Oest. *Asmodemus*, 1508: *Asmodeus*. — ² *in quadam foresta latuit.* — ³ Az eredetiben élénkebb előadású e részlet. — ⁴ *mihi multum displicet.* — ⁵ *ad istum locum nunquam voluntarie in ista forma.*

mind igazat mondottál, magad szabadulására elég igaz vóltál,⁶ még egyszer menny-el, 's járj békével.⁷

ENNEK ÉRTELME.

Igy van dolga a^o bűnös embernek, kinek a' Christus büntetést rendelt ugyan ; de ha az Isten kegyelmessége által megfogatik, és a' Biró eleibe mégyen, és az Egyházi embernek¹ igasságokat szól, melly ellen semmit az ördög nem mondhat, botsánatot nyér és örök életet. Az első igaz mondása azért légyen bűneinek igaz töredelmességéből való meg-vallása, és akkor gonosz embernek valya magát. Másodszor : valya-meg, hogy igen neheztelli abban a' bűnös állapotban való létét, olyan nagy Urat, úgy-mint az ő Teremtőjét meg-bántván. Harmadszor : tégyen fogadást, hogyha botsánatot nyerhet ez úttal, soha többé szabad-akarattya szerint, a' bűnnek fertőjére² vissza nem tér. Ebben a' formában Isten rendelkezéből szabadulás engedtetett a' bűnös embernek.^{3]}

A' levéltséget gyakran alázatosság követi.*

JOviniánus Császár igen fel-fuvalkodván egykor szívében, azt kezdi mondani: ha vagyon-é más Isten ő kívülötte? E' gondolkodás közben el-aluszik, és reggel étel után vadászni mégyen.¹ Mikor azért menne és nyargalódnék a' mezön, el-

⁶ *satis prudenter te liberasti.* — ⁷ + *Et sic salvatus est.*

[Moral.] ¹ *coram discreto iudice ductus, i. e. confessore.* — ² *ad peccatum.* — ³ *et sic per consequens vitam eternam obtinerem.*

LIX. * *De superbia nimia, et quomodo superbi ad humilitatem maximam sepe perveniunt ; satis notabile.* (D. 148. *De nimia presumptione [imperatoris, qui] ideo correptus est.*)

¹ Röy.

szenvedhetetlen hévséget kezd szenvedni, úgyhogy, halálban kívánnya² a' hideg vízben való feredést: vígyázzván azért mindenfelé, lát el-meszsze egy széles tót, és meg-mondgya udvara népének, hogy lennének vesztegségben addig, míg ő egy kevéssé el-távoznék, és magát meg-hívesitené. Azonban meg-indul lova hátán a' Császár, és jut a' tó mellé, a' lováról leszáll, köntösét hertelen le-veti, és mezítelen maga a' vízbe ugrik, mind addig ott ülven, míg hívésséget venne testének. A' míg a' Császár a' vízben mulatoz, érkezik más ember oda, hozzája személyében, maga viselésében,³ és mindenekben hasonló; és felöltözik a' Joviniánus köntösébe, lovára fel-ül, és mégyen az udvar-nép közzé, kit az udvar-nép úgy fogad mint tulajdon magok Urát. Ő azért kevés mulatság után mégyen haza királyi udvarba, az egész udvar-néppel együtt. Azután Joviniánus is ki kél a' feredöböl; de sem lovát, sem köntösét nem találván, búsulásba esik, és nem tudgya mezítelenségében mit kellessék tselekedni; végre szomorú gondolkodási után, eszébe jut, hogy az erdő szélben volna egy kastély, melyet ő ajándékozott volt szolgájának, kit szegény állapotyából Urrá tött,⁴ és fel-emelt. Im azért ahoz mégyek, úgy-mond magában, és töle köntöst 's 108 lovat kérek, és így udvaromba menvén, ki-tanulom,⁵ ki miatt kellett nékem szenvednem e' nagy gyalázatot. Meg-indul azért merő-mezítelen Joviniánus a' szolgája kastélyába, és az ajtón kezd zörgetni. A' kapus azért elé menvén, tudakozni kezd, ki zörget? És felelvén Joviniánus, kéredzik-bé az ajtón. Kit midőn jobban meg-nézett volna a' kapus meg-láttya, és el-álmélkodik a' mezítelen ember állapotyán. Kinek mond a' mezítelen ember: Én vagyok a' Joviniánus Császár; hanem menny-el, és tégy hírt Uradnak, hogy ruházatott hozzon nékem: mert mind lovamat 's köntösömet el-vesztettem. Kinek felel a' kapus: mit hazudsz hitván rossz ember?⁶ hiszem minekelötte ide jöttél volna, Joviniánus Császár udvari-népével együtt bé-ment

² quod moreretur nisi... — ³ in vultu et gestu. — ⁴ Hic prope manet unus miles, quem ad militiam promovi. — ⁵ video. — ⁶ Mentiris, pessime ribalde!

Császári udvarába, az én Uram-is bé-kisérté vólt, és immár vissza jött onnat. Most ebédlik szintén, de mivel Császárnak merted magadat nevezni; meg-hidd, hogy meg-jelentem az Uramnak. Bé-menvén azért a' kapus, ezeket meg-jelenti az Urának. Kit hallván az udvari ember, parantsol felöle, és fel-viszik a' mezítelen, de senki meg nem isméri vólt. Kérdi azért töle az Ur ember; mitsoda szerzet vólna, 's kinek hinák? Kinek felel a' mezítelen: Én Joviniánus Császár vagyok, a' ki tégedet szegény nemből, ilyen Uri állapatra emeltelek. Kinek felel az Ur: Oh nyomorék hitető,⁷ mitsoda ortzával⁸ mered magadat Császárnak nevezni? hiszem én tsak most kísérem-bé a' Császárt az udvarba. De mivel Császárnak nevezted magadat, hidd-el büntetés nélkül nem maradsz érette. E' szók után fogják a' mezítelen embert, keménnyen meg-verik, és ki-vetik

109 a' kapun. Joviniánus azért az ostorozás után, keserves sirásra fakad, és mond: Oh Uram Isten, mi lehessen az oka, hogy ez az ember sem ismér engemet, kivel én valaha ennyi sok jót töttem; söt meg-ostorozott 's szeme elől-is ki-vetett? Ez után gondolkodik ismét magában, hogy más Urnak házához mennyen, kit ugyan ő választott vólt tanáts uraságra.⁹ El-mégyen azért jó-reménség alatt annak házához-is, kinek zörgetésére ott-is meg-nyitván a' kapus az ajtót, eltsudálkozik a' rút mezítelen ember állapattyán, és mondgya néki: Mi hozott téged barátom ide? mi lelt hogy ilyen szemtelen állapattal¹⁰ vagy? Kinek felel a' mezítelen Joviniánus: Én vólnék a' Császár, a' ki tsudálatos történetből¹¹ mind lovamtól, mind köntösömtől el-maradtam; és azért jöttem a' Hertzeghez, hogy ilyen szük-ségemben meg-segítsen engem. Azért kérlek, Urad előtt jelentsd-meg igyemet. Kit hallván a' kapus, tsak el-tsudálkozik rajta; mindazáltal fel-mégyen, és hírt ád az Urnak felöle. A' ki midön eleibe vitetett vólna, ott-is nem találkozott senki, a' ki meg-ismérte vólna. Kérdi azért a' Hertzeg töle, ki vólna? Én, úgy-mond a' mezítelen ember, én vagyok a' Császár, ki téged

⁷ *O ribalde pessime.* — ⁸ *qua audacia.* — ⁹ *quidam dux consiliarius meus.* — ¹⁰ *sic totaliter nudus.* — ¹¹ *a casu.*

ilyen betsületes állapotra vettelek-fel, nékem köszönheted minden gazdagságodat, és uraságodat. Kinek mond a' Hertzeg : Nyomorék hitető,¹² hiszem csak most tértem vissza a' Császár palotájából, kit személye szerint hadtam Császári házában. De mivel nem általlottad Császárnak nevezni magadat, nem maradsz büntetés nélkül. Fogják azért ott-is a' mezítelen embert, a' tömlőtze vetik, és egy kis kenyeret, vizet adnak néki. Onnat azután ki-vonván, meg-verik,¹³ és a' határból-is ki-üzik. 110 Ezekután nagy jajgatásokra, és fohászkodásokra indulván, mond magában : Oh már hová légyek, mint jutottam az embereknek tsúfságára ? Jobb, ha magam udvarába mégyek, hiszem találkozik ott valaki isméröm. Ha nem egyéb, meg-ismér a Feleségem a' jelekről, mellyek testemen vannak. El-mégyen azért egyedül a' Császári udvarba, és ott kezd zörgetni a' kapun. Kinek mikor meg-nyitotta volna a' kapus az ajtót, kérdi, mi állatt¹⁴ volna ? Kinek felel a' mezítelen. Csudáлом, ha nem ismersz engem ? ki annyi idő-alatt laktál együtt velem ? mond azért a' kapus : Hazudsz atyámfia abban, mert én a' Császár kapujától nem távoztam, és mással isméretségem nintsen ; hanem Joviniánus Császárral, és fényes udvari népével. Kinek a' mezítelen ember mond : Hiszem én vólnék a' Joviniánus ; de ha nem hiszed, kérlek menny-fel a' Császárnéhoz, és ezeket a' jeleket add értésére, ezekre nézve tudom köntöst küld én-nékem alá, mivel én szerentsétlenül váltam-meg köntösimtől. Ezeket a' jeleket pedig az ég alatt senki nem tudgya, hanem csak mi ketten. Erre mond az ajtón álló : Most látom bolondságodat, hiszem a' Császár szinte most ebédlik a' palotán, mellette ülven szép¹⁵ Felesége : mindazáltal szavaidra nézve,¹⁶ én meg-jelentem a' dolgot a' Császárnénak ; de tudom, nem maradsz büntetetlen. Ezzel fel-menvén az ajtón álló, mindeneket meg-jelent a' Császárnénak. Kin meg-búsulván a' Császárné, fordul az Urához, és mond : Uram hallj tsudálatos dolgot ; valami

¹² *Insane miser !* — ¹³ *egregie verberari . . . fecit.* — ¹⁴ *qualis.* — ¹⁵ H. hozzátétele, az eredetiben csak *imperatrix.* — ¹⁶ *tamen ex quo dicis te imperatorem esse.*

hitető,¹⁷ valami jelenségeket küldött-fell* hozzám (kik köztünk löttének volna valaha) az ajtón állótól. És egyszer 's mind magát Császár-|nak, és én Uramnak jelenti lenni. Mellyet midőn
 111 hallott volna az asztalnál ülő Császár, meg-parantsollya, hogy a' mezítelent fel-vigyék, mindenek szeme láttára a' palotára. Kit midőn olyan tsúfoson fel-vittek volna, egy kedves vislája,¹⁸ kit régen tartott,¹⁹ fel-ugrik a' torkára, és kitsinyben hogy a' gégejét ki nem szakasztya, kít alig verhetnek-el róla a' szolga rendek. Egy Sólymot-is tartott, az-is el-szalad a' rúdról,²⁰ hozzája tsapkod, és azután el-repül, szabadulást vévén magának a' madár. Akkor mond a' Császár: Urak figyelmezzetek e' dologra, és ez hitetőnek szovaira. Kérdi azért az asztalnál ülő Császár, a' mezítelen embert, mi járásba volna? Kinek felel amaz: Oh Uram tsudálatos dolgot kell nékem jelentenem:²¹ Én Császár, és ennek a' helynek Ura vagyok. Mond arra fel-szóval a' Császár: Urak, és minnyájan kik környül állotok, a' ti hitetekre, mellyel kötelesek vattok hozzám, kérdelek titeket, mondgyátok-meg igazán, ki légyen közzüllünk a' Császár. A' kik egyenlő szóval felelnek minnyájan. Hatalmas Császár ély sokáig,* hitünk szerint mondgyuk, hogy ez hitetöt nem-is tudgyuk ki légyen. Mi iffjúságunktól fogva tégedet ismértünk, te vagy a' mi Urunk; Azért kérünk egyenlő akarattal,²² ez hitető büntetetlen ne maradgyon, hadd vegyenek példát mások-is róla.²³ Azon Császár fordúlván a' Császárnéhoz, mond: Kérlek tégedet-is, mond-meg hited szerint, ha isméréd-é ezt az embert, ki Császárnak, és néked Uradnak nevezi magát. Felel a' Császárné: Kérlek Uram, honnat érdemlettem, hogy ilyen kérdést támasz előmbé? Vallyon harmintz esztendőtől²⁴ fogvást nem veled együtt lakom-é? Gyermekeim

¹⁷ ribaldus. — * így. — ¹⁸ canis quidam. — ¹⁹ qui antea multum eum dilexerat. — ²⁰ falconem habebat in partica (Oest. pertica), qui cum eum vidisset, ligaturam fregit. — ²¹ ista est mirabilis questio. — * H. hozzátétele. — ²² una voce. — ²³ et de tali presumptione non attentent. — ²⁴ Oest. plus quam XXVI; 1508: plus quam triginta.

nem töled vannak-é?] Ezen az egyen tsudálkozom, honnat 112 kapta azokat a' jeleket²⁵ ez az ámitó, mellyek valaha tsak két-tönk között voltak? Mond azért a' Császár a' mezítelen embernek: Barátom, hogy merted magadat Császárnak nevezni! E' lészen azért jutalmod, hogy ló-farkon vondoztatol a' város útzáin. És ha tovább-is vítatod azon dolgot, halállal fizetsz. Meg-parantsollya azért a' Császár, hogy ló farkon meg-hordozzák, de úgy, hogy meg-ne hallyon. Ezek mind el-telvén Joviniánuson, meg-átkozza magát, és születése napját, látván, hogy sem Felesége, sem gyermeki meg nem ismérik ötet;²⁶ és ismét el-gondollya magában, hogy annak a' Papnak házához men-nyen, a' ki valaha gyóntató Attya volt néki, a' ki remete mód-gyára külön lakott egy pusztában. Mégyen azért annak lakó helyébe, és tzélájának ablakán kezd kolompozni;²⁷ kit kérdvén a' remete hogy ki vólna, meg felel a' mezítelen ember, és mond: Én Joviniánus Császár vagyok. Meg-nyitván azért az ablakot a' Remete, és ki-tekintvén, meg-iszonyodik a' mezíte-len embertől, mint valami kisértettől.²⁸ És bé-tsapván az abla-kot, mond: Távozzál-el tőlem átkozott, nem Császár, hanem emberi ábrázatban ördög vagy. E' szókat hallván a' mezítelen Joviniánus, le-borúl a' földre, haját, szakállát tépvén, és szag-gatván nagy jajgatva mond: Oh én szegény fejem hová le-gyek-el? most jút eszembe az én fel-fuvalkodásom, midőn Istenhez hasonlítottam magamat, holott az emberek között-is én vólnék alább való. Azonban ismét meg-zördíti a' Remete ablakját, és mondgya: A' meg-feszítettett Ur Jésus kedvéért kérlek hallgasd-meg gyónásomat, bár-tsak az ablak által. Kire rá vészi a' Re-|mete magát, és tellyes életében való vétkeiről 113 vallást tészén Joviniánus, kiváltképen kevélységéről, midőn magát Istennek alította lenni. A gyónás után megnyittya a' Remete az ablakot, és meg-isméri az embert, és mond néki: Áldott az Ur neve, már meg-ismértelek tégedet; ím valami

²⁵ *secreta*. — ²⁶ Az eredetiben a császár szavai, kissé bő-vebben. — ²⁷ *pulsavit*. — ²⁸ A hasonlat H. hozzatétele.

le-tött ruhám²⁹ vagyon, öltözzél-fel abba, és menny az udvarba, el-hiszem mások-is meg-ismérnek. Fel-öltözvén azért a' Császár, mégyen az udvar kapujára, és akkor nagyobb betsülettel fogadgyák. Midön azért elébb ment volna, mindenek fő-hajtással kezdik betsülni:³⁰ A' másik Császár a' Császárnéval lévén egy házban, ki-mégyen egy udvari legény előlk, és tsak-hamar ismét vissza tér a' házba, mondván a' Császárnak, és Császárnénak: Egy ember jött-bé a' kapun, kinek mindenek fejet hajtnak, olly hasonló hozzád Császár, hogy én nem tudok választást tenni köztetek. Ezt hallván a' háznál lévő Császár, mond a' Császárnénak: Menny-ki, és lássad, ha isméréd az embert. Ki-menvén azért a' Császárné, mihelt meg-láttya, mindgyárt vissza tér, és mondgya: Uram, az olly hasonló hozzád, hogy én köztetek nem tudok választást tenni, mellyitek légyen házas-társam. Kinek mond a' Császár. Mivel így vagyon a' dolog, ki-mégyek, és igazításba vészek mindeneket.³¹ Midön azért kiment volna a' palotára, fogja a' Joviniánus kezét, hivattya a' Császárnét, és az egész udvar népét, és mondgya: A' ti igaz hitetekre kérdelek titeket, mondgyátok-meg, kettőnk közzül mellyikünket ismeritek Uratoknak? Felel a' Császárné elsőben-is, és mond: Isten bizonyságom, kettőtök között nem tudok választást tenni: Az egész udvar nép-is hasonlóképen| felel. Mond azért a' háznál lévő Császár: Ez az ember, a' kit láttok, valóságosan a' ti Uratok, és Császárotok, a' ki ennek-előtte való időkben a' Felséges Isten ellen fel-fuvalkodott, hasonlítván magát a' Teremtőhöz.³² A' melly vétkéért meg-ostorozta Isten ötét, és az embereknek isméretségétől meg-idegenítette, mind addig, míg magát meg nem ismérte, és az Istent nagy töredelmességgel meg nem követte. Én pedig az örző Angyala, mind addig gondot viseltem a' birodalomra, valámíg néki pénitentiát kellett tartani, és bünéről lakolni. Már az Isten meg-elégedett, és bé-vőtte siralmát, mától fog-

²⁹ *paucas vestes* — ³⁰ A kapussal való beszélgetést itt H. kihagyta. — ³¹ *et veritatem excutiam.* — ³² *Domine mi, mihi incumbit primo respondere.* — ³³ *contra deum se erexit.*

vást azért néki tartoztok engedelmességgel. Én pedig minnyájatokat Isten gondviselésében hadlak.³⁴ Így tűnt-el szemek elöl az Angyal. Azon-túl a' Császár hálákat adván az Istennek, szent életben foglalta magát, és békességben maradott halála napjáig.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Atyámfiái, minden kevély ember hasonlítottatik a' Császár-hoz, kik addig vadászszaák e' világi haszontalanságokat, hogy el-fáradnak és feredést kívánnak. A' feredés pedig nem egyéb, e' világnak sok rendbéli tsalogatásánál, a' ki a' köntöst le-tsallja az emberekről, úgymint, a' jószágos tselekedeteket, és me-zítelen hadgya. Akkor azért, mit tud ember egyebet tselekedni? hianem kövesse Joviniánusnak utólszori tselekedetit, térjen az Istenhez töredelmes szívvel, és igaz lélekkel; mert midőn az ajtóhoz mégyen ember, úgymint: mikor lelki-isméretiben száll, keménnyen felel néki a' kis-biró, mint az ajtón állók Joviniánusnak. De mind addig feddi, hogy végre eszérel hozza, és az ő 115 jó Istenével meg-békélteti, valaki a' jó lelki-isméretnek tanátsát meg nem veti.¹

LX. RÉSZ.

A fősvénységnek mesterséges munkájáról.*

EGY Királynak vólt igen szép Rosimunda nevű leánya, a' ki futásával mindeneket meg-haladott, még tiz esztendő korában. A' Király egykor ki-hirdette, hogy valaki az ő leányát futással meg-gyözné, Feleségül néki adná. Az ország birodalmában is örökössé tenné; a' kit pedig a' leány meg-gyözné futás-

³⁴ *Ad deum vos recommendo.*

[Moral.] ¹ Tetemesen rövidítve; az eredeti az egész történetet apróra, allegorikus magyarázattal kíséri.

LX. * *De avaricia et eius subtili conamine.* (D. 153. *De filia Gaii agili in currendo.*)

sal, az, fejével fizetne. Számtalan sokan találkoztanak azért, kik versent futottak a' leánnyal; de mivel mind el-maradtak tőle, el-vesztették életüket érte. Azon városban abban az időben lakott egy Abibás nevű szegény legény,¹ a' ki így gondolkodik magában: Im én idegen jövevény ember lévén,² ha valamint azt a' leányt meg-győzhetném futásommal, nem-tsak magamat; hanem nemzetségemet-is nagy állapotra vinném. Ő azért mesterséggel vészi dolgának eleit,³ és köttet egy igen szép rósa kosorút,* kiben a' leányok gyönyörködni szoktak; annak felette, szép munkával selyem sinórt veret.⁴ Harmadszor: köttet egy selyem erszényt, és az erszényben arannyal varrott⁵ laptát tészén, és a' laptára azt irattya: *A' ki velem jaddzik,* soha a' játékkal meg nem elégedik.* Ezeket el-készítvén Abibás, mégyen a' palotára, és meg-jelenti, hogy kész vólna a' leánnyal versent futni. Kit mikor meg-tekintett vólna ablakáról a' leány, tsak meg-útálta szivében, mondván: hogy, olyan semmire kellő⁶ emberrel próbálni sem akarna; mindazáltal mivel
 116 a' rendelésnek ellene nem állhatott, futásra kell adni magát. Midőn azért meg-indultak vólna, tsakhamar el-kezdi haladni a' leány: mellyet vévén eszébe Abibás, eleibe veti a' rósa koszorút, melly koszorút látván a' leány, meg-állapodik, fel-vészi a' földről, és a' fejére helyhezteti. A' míg a' leány azzal mulatoz, addig Abibás meszsze halad előtte. Mellyet látván a' leány mond magában: Távol légyen, hogy ilyen alá-való ember⁷ légyen a' Király leányának férje. E' szók után meg-indul, a' koszorút egy mély árokba vetvén, el-éri Abibást, és artzúl tsapván, mondgya: Hők hátrább hitván ember:⁸ mert nem illet számárt bársony nyereg.⁹ És midőn el-kezdene a' leány menni mellette, a' szép selyem sinórt veti eleibe, mellyet-is látván a' leány, meg-állapodik, fel-vészi, és magát bé-övedzi véle; azon-is

¹ pauper. — ² Pauper ego sum et de vili sanguine progenitus. — ³ Providebat sibi de tribus cautelis. — * így. — ⁴ de zona serica. — ⁵ deaurata. — ** így. — ⁶ reprobis. — ⁷ cum tali ribaldo. — ⁸ Siste gradum, miser! — ⁹ non decet, ut filius patris tui in uxorem me ducat.

addig múlatoz a' leány, hogy a' szegény legény el-mégyen mellette. Kit látván a' Király leánya, el-keseredik,¹⁰ a' sinórt el-metéli 's meszsze hajítja, és ismét utánna indul a' legénynek. Kit tsak hamar el-érvén, nyakon üt: Hiába versenkedel úgy-mond, nyomorék, mert én te Feleséged nem lések. Ezzel ismét midőn el-kezdene Abibás mellett menni, eleibe veti a' selyem erszényt, kit meg-tekintvén a' leány, fel-vészi a' földről, az erszényt ki-nyitva, kiben látván az aranyas laptát, ki-vészi, és a' rajta lévő írást kezdi olvasni, a' míg azon-is múlatoz a' leány, addig Abibás a' fel-tett tzélt el-éri. Így a' leányzót Feleségül el-vészi.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király a' Christust jegyzi. A' szép leány az Isten ábrázattyára teremtett emberi lelket, a' ki mind addig úttjában jól halad, valamig halálos vétekekkel meg nem terheli magát. A' hirdetés meg-lőtt a' Királytól, a' melly hirdetés nem egyéb; hanem hogy az ember óltalmazza magát a' világi, testi és ördögi kísértetektől. A' kiket ha meggyőzhet, az ellenséGINEK el-esik fejek. Midőn a' bűn hatalmat nem kezd venni. Abibás jegyzi az ördögöt, a' ki mesterségekkel él az ilyen jóban munkálódó ember ellen, és koszorút köt a' kevélységnek virágából.¹ És ha az ember ahoz hozzá nyúl, 's azzal pípeskedik, az alatt az ördög győzedelmet kezd venni rajta. Jobb azért azt az alázatosságnak mély árkába vetni. Akkor veri artzúl ember az ördögöt, és meszsze mégyen melölle. Azonban, az ördög ismét a' bújaságnak sinórárt veti a' szép leány, úgymint a' lélek eleibe, mellyel ha bé-kezdi magát övedzeni az ember; a' míg azon tölti idejét, addig az ördög is nagy győzedelmet vészen rajta.² El kell azért szaggatni azt a' sinórt-is, és vagdalni. Azt pedig az imádságnak, alamisnának, és böjtölésnek fegyverével vagdalhattuk-el. Ollyankor ismét győzedelmet vehetünk.

¹⁰ *flevit amare.*

[Moral.] ¹ Röv. — ² Csekély kihagyással. — ³ Az eredetiben részletesen allegorizálva.

De az ördög ismét erszényt vét előnkbe,³ kiben vagyon a fősvénységnek laptája.⁴ Kire ezt irták: *A' ki velem jádzik, játékkal soha meg nem elégedik.* Mert nem ok nélkül írja Seneka: hogy minden egyéb vétkek meg-vénhednek, de a' kívánság mindenkor újúl és ifjodik a' fősvényekben. Magunkra vigyázunk azért, hogy az ilyen előnkbe vetett erszény mellett meg ne állapotgyunk, 's ne nyitogassuk; Sőt mivel az erszény két sinóron szokott járni, azzal a sinórral kössük-bé az erszény száját, úgymint az isteni félelemmel, és az örök büntetésnek elméltetésével.⁵ Mert a' szent Pál⁶ mondása szerint: *A' kívánság, gyökere min-[den] egyéb gonosságoknak.* Hogy azért az ördög örökös társúl el ne kapjon bennünket, távol kerülyük előnkbe hánt mesterségít, és azokon a' jó időt ne vesztegesük-el.⁷

LXI. RÉSZ.

*Jó elméltetésben kell foglalatoskodni.**

KLaudius Császárnak volt igen szép leánya, kinek állapottya felől ilyen formán gondolkodik. Ha leányomat bolond gazdagnak adom Feleségül, kárt tészek néki véle, de ha valamely szegény okosnak adom, jobb módgyával fogja gondgyát viselni. Abban az időben a' Császár városában lakott egy Sókrátes nevű bölts ember, kit szeretvén a' Császár, hivat eleibe, és mondgya néki: Édes Atyámfia, ha tetszik néked leányom, én Feleségül néked adom. Mellyet örömezt vészen Sókrátes a' Császártól. A' Császár azért ilyen formán oda igéri néki, hogy ha az ő leánya elébb meg-halna Sókrátesnél, Sókrátes se élhetne tovább azután. Mindazáltal olyan okra nézve-is el-vészi Sókrátes a' Császár leányát.¹ Lakodalmot készítvén azért a'

⁴ Ez is rövid. — ⁵ A ³ alatt jelzett allegoriából idevonva. —

⁶ *sicut dicit Apostolus.* — ⁷ Szabadon.

LXI. * *De meditatione* (Oest. *premeditatione*) *semper habenda.* (D. 154. *De filia Claudii et magistro Socrate.*)

¹ Az eredetiben S. maga felel beleegyezőleg.

Császár nékik, öszve adgya őket, és egy jó darab ideig együtt élnek. Idő múlva halálra betegszik a' Sókrátes Felesége, melyen igen meg-esik a Sókrátes szive, és keservesen sirattya vólt egy rejtek helyben valami erdőben. Történik azonban, hogy Alexándér Király vadászván azon helyen menne által. És egy a' Sándor szolgálái közzül, találván Sókrátesre, kérdezni kezdi tőle, mitsoda ember vólna, és kihez tartozandó? A' ki felel: Én olyan emberhez tartozom, a' ki a' te Uradnak-is Ura.² Kinek felel az udvari szolga: Olyan embert nem tudok, mert nintsen| a' világon nagyobb Ur az Uramnál. De mivel ezt mer- 119
ted mondani, jere az Uram eleibe, és add okát mondásodnak, ki lehessen az, a' kinek annyit tulajdonítasz? Midőn azért a' Király eleibe vitetett vólna, kérdi Alexándér tőle, ki vólna az ő Ura? Kinek felel Sókrátes: az én Uram az igaz Értellem,³ az ő szolgálja pedig az Akarat. Te pedig eddig országodat nem jó értelemből; hanem szabad akaratod szerint igazgattad. Azért az akarat a' te Urad, a' ki az értelemnek tsak szolgálja. Mellyet hallván Alexander, mond: Édes atyámfia igen helyén vagyon a' te elméd;⁴ azért járj békével. Attól fogva kezdette a' Király az ő országát okossággal, nem tsak kívánsága szerint⁵ igazgatni. Sókrátes ismét bé-mégyen az ő rejtek helyébe, és ott siránkozik Felesége halálán. Azonban mégyen egy vén ember hozzája, és kérdi tőle, mi lehessen oka olly nagy bánattyának? Kinek Sókrátes: Hogy ne bánkódnám úgy mond, holott az Császár leányát ollyan okkal vöttem-el, hogy ha néki halála történik az én életemben, én-is életemmel fizessek érte. Most pedig halálra betegedett; Kinek mond a' vén ember: Ha tanácsomat követed, meg nem bánod. A' te Feleséged, úgy mond, királyi vérből származott. Midőn azért az Apján eret vágnak, vígy-el a' Császár vériből, és azzal a' vérrel kend-meg a' Feleséged mellyét.⁶ Ebben a' rejtek barlangban⁷ pedig, a' kiben lappangasz, háromféle füvet látsz, egyiknek fatsard-ki a' levét, és tsi-

² *Homo talis domini sum ego; qui servus domini mei est, dominus est domini tui.* — ³ *ratio.* — ⁴ *prudenter respondisti.* — ⁵ *et non voluntate.* — ⁶ *pectus et ubera.* — ⁷ *in ista foresta.*

nály italt belőlle, ketteiből flastromot készíts, és Feleségednek ragazd fájdalmas testére. Ha ezekkel az orvosságokkal éred, életre hozod Feleségedet. Kinek tanásából meg-gyógyította
 120 Feleségét. A' Császár-is látván olyan nagy| szorgalmatosságát Felesége mellett, nagy méltóságra emeli-fel Sókrátesnek állapattyát.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, az Isten az ő szép leányát a' lelket, nem felet-tébb gazdag helyre; hanem a' szegény Sókrátesnek, úgy-mint, az embernek adta.¹ De azt minnyájan tudhattuk, minémü okkal adta Isten a' lelket az embernek, tudnillik: hogy, ha a' test társaságában halála történik a' léleknek, meg-kell halni a' testnek is. Ha azért a' bűn által halálos nyavalyában esik a' lelked, kövesd a Sókrátes példáját, menny-ki a' világi gyüleke-zetből az Isten templomába, és ott találsz tanátsos vén embert, úgy-mint jó Egyházi szolgát,² azelőtt bűnödről vallást tévén, vidd végbe tanátsát. Igen hasznos leszen azért, királyi vérrel meg-kenred mellyedet, melly légyen a' mi igaz Királyunknak vére, úgy-mint, a' Christus Jéhus kinszenvedésének emlékezete. Ugyan a' templomban, vagy az Anyaszentegyházban találsz három féle füvet-is.³ Az elsőből azért italt tsinálly magadnak, melly légyen a' te bűneidért való könnyhúllatásod. Ketteiből flastromot készíts, úgy-mint bűneidből való meg-tisztulást, és a' gondviselést: hogy többé azokkal bé ne motskold lelkedet. Így juthatsz életre, és betsületes állapotra, Isten 's az ő szent Angyali előtt.

[Moral.] ¹ Az eredetiben Jóh könyvéből vett idézettel meg-toldva. — ² *discretum confessorum*. — ³ + *scil. confessionem, contritionem et satisfactionem*.

LXII. RÉSZ.

A' hiv léleknek szépségéről.*

Gájus Császár birodalmában, vólt egy Florentina nevű igen szép Aszszony, kit három Királyok mind addig kísérettek, hogy véle közösültek. Végtére meg-nem alkhátván felette a' Királyok, hadat támasz-[tottak egymás ellen, és számtalan 121 ember veszett-el miatta. Ezt meg-sokallván a' Tanács Urak,¹ hirré tészik a' Császárnak, hogyha eleit nem vészi a' dolognak, annak az Aszszony-embernek szépsége miatt birodalmában sok kár lészen: mert sok emberek vesznek-el.² Kit megértvén a' Császár,³ érette küld az Aszszonynak, hogy eleibe vigyék; de minek előtte hozzája érkeznék a' Császári követ, addig meg-hal az Aszszony ember, és vissza térvén, hírt viszen a' Császárnak a' Florentina haláláról. Meg-búsul azért a' Császár, hogy az ő szépségében nem láthatta az Aszszonyt, és a' birodalmából elé hivat minden jeles kép-írókat, meg-parantsollya nékik, hogy a' ki közüllök leg-jobb mester, mennyen-el, és vólta-képen vegye igaz formába azon Asszonynak szép ábrázattyát, hadd vehesse eszébe, mi okon kellett annak szépsége miatt annyi embernek el-veszni.⁴ Felelnék a' képirók a' Császárnak: Uram lehetetlen dólgot⁵ kívánsz tőlünk; mert annak az Aszszonynak olly ékes ábrázattya vólt, hogy senki nem elégséges annak le-írására mi közöttünk; hanem a' völgyekben lakik⁶ egy képiró, a' ki végbe vihetné parantsolatodat. Melly képirót-is eleibe hivatván a' Császár, mondgya néki: Kérlek barátom írd-le vólta-képen a' Florentina ábrázattyát, meg-láto-d, hogy meg-adom munkádnak jutalmát. Kinek felel a' kép-

LXII. * *De pulcritudine fidelis anime.* (D. 155. *De Florentina.*)

¹ *Satrape.* — ² Az eredetiben az országnagyok saját szavai. — ³ *rex.* — ⁴ A király szavai. — ⁵ *rem difficilem.* — ⁶ *latet in montibus.*

író: Noha nehéz dologot kívánsz tőlem; mindazáltal valamennyi szép személy vagyon az országban, azokat mind hivasd elé, így egy óra alatt végbe viszem parantsolatodat. Midőn azért a' Császár mind elé hivatta volna őket, azok közül négyet, leg-szebbeket ki-választ a képiró, és a' többit haza botsáttya.

122 A' képiró azért annak a' négy Aszszonynak ábrázattyokban, a' mi leg-szebb tulajdonságokat lát, elméjébe vészi, és a' négynek szépségéből egyet olly szép képet készít, melly tsudálatos volt mindeneknek szemek előtt.⁷ Midőn azért a' kép el-készült volna, viszi a' Császár eleibe, kit látván a' Császár, mond: Oh jó Florentina! ha tovább éltél volna, nyilva mindenek-felett tartoztál volna ezt a' képirót szeretni, a' ki néked ilyen szép ábrázatot adott.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.¹

Ez a' szép Florentina-is nem egyebet; hanem az ember lelkét jelenti. Ahoz járandó három királyok, az ördög, világ, és test; a' kik meg-ferteztették volt még az első Atyánk vétkével ezt a' Florentinát, ki miatt számlálhatatlan emberek vesztettek. Ezt látván a' nagy Császár, úgy-mint az Isten szolgai, a' szent Atyák és Próféták, kiáltani kezdettek, mondván: *Uram küld-el, a' kit elküldendő vagy etc.*² Kire nézve el-küldi Isten az ő követtyét Keresztelő Jánost, a' mint Malakiásnál³ meg-vagyon írva: *Imé én el-küldöm az én Angyalomat előtted utat készíteni, etc.* De minek-előtte érkezett volna az a' követ, már meg-hólt volt a' lélek. Midőn azért képirókat hivatott volna a' Császár, nem találtatott sem 'a földön az emberek között, sem az égben az Angyalok között, a' ki annak a' meg-hólt léleknek szépségét elé tudná hozni; hanem az egeknek magos hegyéről jött-le az Isten Fia, a' ki maga piros vérével⁴ újította-meg, és

⁷ Kissé szabadon, az eredeti azonban itt esetlenebb.

[Moral.] ¹ *Charissimi, rex iste est pater celestis; Florentina . . .* — ² Még egy ó-testamentomi idézet. — ³ *Malachia I.* —

⁴ a történet oly részletére vonatkozik, melyet H., mint jeleztük, szabad fordításában mellőzött.

hozta elé szépségét az el-veszett léleknek. Méltán mondhattya azért ennek a' Florentinának a' Felséges Isten, úgymint a' mi lelkünknek, hogy mindenek felett tar-|tozik szeretni ezt a' kép- 123
irót a' mi Idvezítőnket, a' ki nem kedvezvén magának, véréből tsináltt festékkal, nem tsak képet irt rólunk ; hanem valóságos életre, még pedig örök életre hozott bennünket.⁵

LXIII. RÉSZ.

*A' világiaknak gyönyörűségekről.**

VEspásiánus Császárnak, vólt igen szép leánya, ki minden Aszszonyi-állatokat meg-haladott ékességével. Egykor rá tekintvén az Attya, mond néki : Édes leányom, eddig Aglaés vólt neved, de ezen-túl már Vigasztalás Aszszonyának ¹ hivattatol ; hogy valakik bánkodva ide jönnek, vígassággal térjenek-meg innét. Vólt azon Császárnak háza mellett egy kert, a' hová mulatni szokott vólt járni. Azonban a' Császár hírt ád mindenfelé, hogy a' ki az ő leányát Feléségül el-akarná venni, menne-bé elsőben az ő kertébe, és ott mulatná magát három vagy négy óráig.² A' hirdetés után sokan mennek-el a' kertbe, de valaki annak ajtaján bé-ment, azt azután többé senki nem látta. Érkezik azért azon időben meszsze földről egy vitéz elé, a' ki a' Császárnak akarattyát meg-jelenti, hogy az ő leányának kedvéért ment vólna oda.³ Kinek jó választ ád a Császár, hogy, ha végbe viszi az eleibe rendelt dólgot, a' Császár is ígéretihez tartya magát. Mond azért a' Császárnak a' vitéz : Uram bár-tsak azt engedd-meg énnékem, hogy minek-előtte bé-lépjem a' kertbe, egy kevesset hadd szóllyak a' leánnyal, mellyet jó szível meg-enged a' Császár néki. A' leányhoz men-

⁵ Egyszerűsítve ; az eredetiben a négy kiválasztott szép nő is allegorikus jelentésű.

LXIII. * *De mundanorum delectationibus.* (D. 157. *De domina solacii, milite et orto et leone.*)

¹ *domina solatii.* — ² *diebus.* — ³ Röv.

vén azért a' vitéz, mond néki : Szerelmes húgom, azért jöttem,
 124 hallottam hogy téged Vigasztalás Aszszonyának hínak;| úgy
 hogy, a' kik szomorán ide jönnek, ugyan innét vígan lehessen
 meg-válások. Én azért igen szomorán jöttem elődbe; hanem
 kérlek, éltes jó-tanátsoddal, ne légyen fáradságomnak szomorú
 ki-menetele: mert valakik eddig ebben a' kertben bé-léptek,
 azok onnat soha vissza nem tértek. Jaj lészen azért nékem-is,
 ki a' te szerelmedért jöttem ide. Kinek felel a' leány: ⁴ Én a'
 te bánatodat örömmre fordítom. Ebben a' kertben egy igen fene ⁵
 oroszlán vagyon, a' ki a' bé-jövöket meg-ölte, kik minnyájan
 én miattam meg-hóltanak. Te azért talpig öltözzél fegyverbe,
 a' fegyver derekat, és minden fegyveredet vastagon kend-meg
 fa-gyantával, ⁶ és szurokkal, ilyen formán hartzoly ember mó-
 don ⁷ az oroszlánnyal, és midőn el-fáradsz tellyességgel, karod-
 nál vagy lábodnál fogva kezd a' szájában hordozni tégedet, de
 meg nem sérthet. Te azonban meg-nyúgodván, vonny kardot,
 és üsd-el a' fejét az oroszlánnak. De más akadályod ilyen-is
 lészen; hogy annak a' kertnek olly rejtek veszedelmes útai
 vannak, ⁸ hogy nints az az ember, a' ki úttját ne veszesse
 benne. Im azért egy gombolyagot adok kezedbe, ennek a' tzér-
 náját kösd-meg az ajtó félen, és botsásd mindenütt magad
 után a' tzérnát, így mikor dolgozat végzed, vissza jövelt
 szedd-fel mindenütt a' tzérnát, és ez a' tzérna épen az ajtóra
 vezet, a' melly ajtón bé-mentél a' kertben. Követvén azért a'
 Vitéz, a' leány tanátsát, bé-mégyen a kertbe. Az oroszlán pedig
 mindgyárt reája ugrik, de a' Vitéz-is a' mint lehet, óltalmazza
 magát; de végre el-fáradván, el-esik, az oroszlán hordozni
 kezdi a' karjánál fogva, azonban a' szája meg-telik enyves és
 szurkos gyantával, ki miatt semmi sebet nem tehet a' vitéz
 25 testén.] Az alatt pihenést vévén a' vitéz-is és bátorságot, újlag
 kardot ránt, és el-tsapja a' fejét az oroszlánnak. A' vitéz nagy
 örömében el-ejti, és el-veszti a' tzérnát, mellyhezképest, tsak

⁴ + *Tibi veritatem dicam et . . .* — ⁵ *ferocissimus.* — ⁶ 1508 :
cum gumi, Oest. gummo ; — ⁷ *viriliter.* — ⁸ *Est tantum unus*
introitus et sunt diversa diverticula.

hamar siralomra fordul öröme, mindazáltal, mind addig kereng a' kertben, hogy harmadnap múlva éjtszaka rá talál a gombolyagra, és a' tzérna után indulván, fel-találja a' kert ajtaját-is, az után fel-mégyen a' palotára a' Királyhoz. Igy a' Vigasztalásnak Aszszonyát feleségül nyeri magának, kivel nagy örömben él minden napjaiban.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim e' Császár a Christus Jésust jegyzi, A' vigasztalásnak leánya, vagy aszszonya a' bódog mennyországot. A' ki pedig azt el-akarja nyerni, szükségképen bé-kell szállani ennek a' világnak kertiben, és mind addig ott múlatni, míg Isten akarja. Meg-lévén a' Soltárba írva: *El-rendelted az ő határit, melyeket által nem hághatni.*¹ Tsak hogy ennek a' világnak kertiben, annyi rejtek utak vannak, hogy semmi-képen nem tudgya ember, mikor, és mitsoda halállal mehessen-ki ebből. Az oroszlán pedig, mely az ördög, benne forgolódik, keresvén a' kit el-nyelhessen, ki miatt számtalan ember veszett-el. Fel kell azért ez ellen fegyverkeznünk, a' jószágos-tselekedetekkel,² kiket igen hasznos, ha meg-kenünk az alamisna gyantájával.³ Azért mondgya a' Próféta: *Mint a' viz a' tüzet, úgy meg-öltya a' bünt az alamisna.* A' gombolyag tzérna-is igen szükséges; mely a' szent keresztséget jelenti, kivel mindgyárt élni kell embernek, mihelyt ennek az életnek ajtaján bé-lépik. Azután a' több idvességes szentségekkel, kiket Idvezí-¹²⁶tönk előnkbe rendelt. Ugy kell annakókáért a' keresztyén embernek hartzolni az ördöggel, hogy a' fejét el-tsapja a' jó-tselekedetek által. Gyakran történik mindazáltal, hogy a' győzedelem után-is⁴ el-veszti ember gombolyagját, olyankor azért szükséges követnünk a' vitéz példáját. Adgyuk bánatra magunkat,⁵ és mind addig keressük az Isten irgalmát, míg könnyörül

[Moral.] ¹ + 1508: *Eccles. III. Unus est interitus hominum et iumentorum*; Oest: *Job: Unus est introitus hominum et iumentorum.* — ² *bonis virtutibus.* — ³ Rö. — ⁴ Rö. — ⁵ *Pergas iterium dierum per contritionem...*

rajtunk. Ő pedig jelen vagyon azoknak mindenkor, kik ötet töredelmes szívvel keresik. Ugyan-is tsak az által mehetünk bátorságosan a' testi halál által a' mi Urunknak palotájára,⁹ melly az örök bódogság.

LXVI. (LXIV.) RÉSZ.

*Az Ur meg-testesüléséről.**

Volt egy Király, kiben három rendbéli bódogság volt.¹ Elsőben: minden embereknel erősebb. Másodszor: bölesebb. Harmadszor: szebb. És ez sok ideig Feleség nélkül élt; kinek mondanak egy ollykor jó-akarói:² Uram házasodgyál-meg, hogy maradékok legyen, ne veszszen-el ilyen haszontalanul az idő töled.³ Kiknek felel a' Király: Tudgyátok bódogságomat,⁴ és hogy senki bódogságára nem szorúltam; azért mennyetek-el, keressetek nékem egy szép okos szüzet. Ha e' két jószág meg lészen benne, bár szegény legyen-is, nem gondolok véle, hanem el-vészem. El-mennek azért a' Király baráti, és királyi nemből való okos, és szép leányt találnak, mellyet hirrre adnak a' Királynak. A' Király azért ki-akarván tanulni böltseségét a' leánynak, követet küld hozzája, ilyen tanúsággal. Menny-el, úgy mond: köszöntsed én szómmal azt a' szüzet, im három te-
127 nyérni⁵ posztót⁶ küldöttem néki, és mond ezt néki: hogy| ha e posztótskából alkalmas köntöst⁷ készit nékem böltsesége által, én Feleségem lészen. El-mégyen azért a' követ a' szüzhöz, kit köszönt a' Király szóvával, és mondgya néki: Imé egy kiss lenből készítettett posztó, kinek mind széli mind hoszsza

⁶ *ad dominam solaciū.*

LXVI. (LXIV.) * *De dominica incarnatione.* (D. 165. *De camisia, de panno, qui III polices habet.*)

¹ *qui tres virtutes habebat.* — ² *amici.* — ³ *quia non est bonum sine uxore stare.* — ⁴ *quod satis dives et potens sum.* — ⁵ *habentem in longitudine tres pollices.* — ⁶ *pannum lineum.* — ⁷ *satis longam et latam camisiam.*

egyarányú, úgy mint három tenyéрни; kiből ha a' Királynak alkalmas köntöst készítesz, Feleségül vészen téged. Kinek mond a' leány: Nehéz dolgot kívánsz tőlem, mindazáltal küldgyön a' Király alkalmas edényt⁸ nékem, melyben munkámhoz kezdhessek, azt-is meg-próbálom. Hirré teszi azért a' követ a' Királynak a' dolgot, melyre nézve a' Király el-készítteti az edényt⁹ kívánsága szerint, és oda küldi a' leánynak. Azután dolgához kezd a szűz, és illendő köntöst készít, a' Király-is Feleségül el-vészi a' leányzót.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez az erős Király, az Isten. Az okos¹ leány a' királyi nemből származott Bóldog Szűz MARIA,² kihez küldett követségben Gábrriel Angyal. Köszöntötte-is ilyen szókkal: *üdvöz légy, malasztal tellyes.* A' posztótska³ jegyzi a' Szent Lélek ajándékát, mely munkálódott ő benne, úgyhogy, méltóvá tenné, és szerelmetessé arra, hogy az ő méhébe le-szállana az Isten Fia, és onnat venne köntöst magára, úgy-mint emberi természetet; az isteni nagy Felség, hogy az embernek kitsíny állapottyával bé-fedettetnék. Melly Szűznek látván az Atya Isten böltseségét, és lelki szépségét, nagy Királynéságra fel-emeli ötet, midőn szent Fiának méltóztatik Annyává változtatni.⁴

LXV. RÉSZ.

128

A' léleknek gondgya viseléséről.*

EGY Király mégyn volt egyszer egyik városból a' másikba, és talál-egy fa-keresztet,¹ melly minden felől bé-volt írva. Néz-

⁸ vas. — ⁹ vas debitum et preciosum.

[Moral.] ¹ generosa. — ² Rö. — ³ pannus. — ³ Szabadon átdolg. és kissé rö. [Jazold]

LXV. * *De cura anime.* (D. 175. De IV-or viis.)

¹ Csak crucem.

vén a' Király, a' keresztnek egyik oldalán azt láttya írva: *Király, ha ezen az úton mégy-el, testednek jó szállása leszen; de a' lovadnak semmi gazdálkodása nem leszen.*² A' másik oldalához kerül a' keresztnek, a' hová azt irták: *Ha ezen az úton jársz, lovadnak leszen gazdálkodása,*³ *de magadnak, semmi sem.* A' harmadik oldalát nézi a' keresztnek, ott ilyen írást olvas: *Ha erre mégy, mind magadnak, lovadnak jó-állapottya leszen; de minek-előtte helyben érkeznél, addig keménnyen*⁴ *meg-vernék.* A' negyedik részét nézi a' keresztnek, a' hová azt irták: *Ha ezen az úton el-mégy, magadat fő-módon*⁵ *tartanak;* *de a' lovadot el-vonszák, és gyalog kelletik haza mened.* Ezeket mind el-olvassván a' Király, gondolkodik vólt mit tselekedgyék. Azonban el-tökéli magába, hogy az első útat kövesse, mivel, ha lovának nem leszen-is gazdálkodása, egy éjtszaka sokat nem tészen, azalatt magát jól tartják. Meg-indúl azért és mégyen egy vitéz embernek lakó helyére, a' ki betsülettel látta a' Királyt, de lovának gyengén gazdálkodott. Reggel azért fel-kelvén, onnat maga udvarába mégyen, és ott meg-beszéli mit látott, és mint járt.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' Király, példája akármelly¹ keresztyén embernek-is, kinek lelke idvességére gondgyának kell lenni. A' ló a' ki ötet
129 hordozza, a' test.² A' kereszt az| út-félen a' lelki-isméret. Ha azért annak tanátsát követed, nem vesztess véle, tudnillik: ha a' te lovadnak, melly a' test, rosszszúl leszen-is dolga, ne gondoly véle, tsak lelkednek légyen jó-táplálása. A' szállás, az igaz Anyaszentegyházat jelenti, melly, akkor hizlallya lelkedet, mikor testedet bőjtel sanyargattya. A' kik pedig azon az úton járnak, a' hól a' lovakot jól tartják; de magokat nem betsü-

² male ministrabitur. — ³ satis laute habebit. — ⁴ egregie. —
⁵ laute.

[Moral.] ¹ quilibet bonus. — ² + ex quattuor elementis compositum.

lik, azok a' torkosságnak, és fajtalanságnak úttján mennek-el. Kikről mondgya az Apostol; hogy, *hasok Istenek.*³ Azon a' szálláson hizlallyák a' testet; de meg-koplaltatták a' lelket. Harmadik út: a' hol a' lovat jól tartják, 's magát az embert meg-verik; olyan a' fösvényiségnek úttja, a' ki gyűjt ugyan a' testnek gyönyörüségére valókat; de hólta után nehéz vereségekre jut a' más világon. A' negyedik úton olly helyre mennek, a' hól jól lészen embernek dolga, de lovát el-veszti. Az immár jelenti a' jó Szerzeteseknek állapattyokat. Kikről mondgya Idvezítünk-is: *A ki lelkét el-veszti én érettem, megtalállja azt.* Viszont: *A' ki el-hadgya Apját és Annyát és házát, etc. ezen e' világon száz annyit vészen, és jövendőben az örök életet.*

LXVI. RÉSZ.

*Az állhatatosságról.**

VOLT egy Királynak egy szép és kedves leánya, kire maradt a' birodalom-is, mivel a' Királynak annál több maradéka sem vólt. Ezt meg-értvén egy kegyetlen Fejedelem,¹ mégyen a' Király leányához, és mind addig intselkedik körülötte, hogy meg-tsallya, és meg-szégyeníti, azután birodalmából-is ki-üzi a' leányt. Azután a' Király leánya keserüségrel jut, és az út-fé-¹³⁰ len küldülése után keres kenyeret magának. Midőn azért egykor siránkoznék az út-félen, érkezik oda egy vitéz Ur, és látván a' szép személyt, kérdezi tőle, mitsoda rendben vólna? Kinek amaz: Én úgy-mond, Király leánya vólnék; de egy kegyetlen Fejedelem miatt meg-tsalatkoztam és gyalázódtam, és azután országomból-is ki-uzettettem* tőle. Kinek mond a' vitéz Ur: Ha engem kedvellenél, és hitet adnál hogy mást kivülem nem választasz, én el-jegyeznék, és a' kegyetlen ember ellen

³ + *et gloria in confusione ipsorum.*

LXVI. * *De constantia.* (D. 177. *De milite, qui pro filia regis pugnavit.*)

¹ *quidam dux tyrannus.* — * sajtóh. e h. *üzettettem.*

hadat támasztok, 's tégedet országodba vissza viszlek.² Ha pedig én a' hadban veszek, nem kívánok egyebet tőled; hanem, hogy az én véres fegyveremet örök emlékezetre megtartsad. Ha pedig érkezik más valaki, a' ki tégedet Feleségének kívánna, minek-előtte hozzá mennél, menny-bé kamarádba, ott tekints-meg véres fegyveremet, és jussak eszedbe, hogy a' te szerelmedért töttem-le életemet. Kinek felel a' Király leánya: Uram mindenekre szentül ígérem magamat; de távol legyen tőled hogy a' hartzon el-essél. Fel-készül azért a' vitéz, és a' gyetlen³ ember ellen indul. Mellyet meg-értvén a' degyetlen³ Hertzeg, az-is fel-készül és szembe mégyen a' vitézzel; de hatalmassabb lévén a' vitéz, győzedelmet vészen, és el-tsapja a' fejét a' Hertzegnek. Mindazáltal, a' vitéz-is halálos sebben esik, és jegyessének az országot meg-szerezvén, maga harmadnap múlva meg-hal. Sokáig kesergette⁴ azért a' Király leánya a' vitéz embert, és valamikor kamarájában véres fegyverét meg-látta, mindenkor meg-siratta. Idő múlva, sok jeles emberek⁵ mennek a' Király leányához, kívánván Feleségül el-venni; 131 de mihelt a' Király leánya kamarájába ment, a' véres fegyvert meg-tekintette, csak ilyen választ adott a' kérőknek: Távol legyen, hogy én az én vitéz Uramról el-felelkezsem, a' ki én érettem életét le-tötte, el-veszett országomat meg-kereste, 's nekem meg-adta: egy szóval Isten előtt fogadást töttem, hogy többé férfiat ismérni nem akarok, melly szokat hallván, el-távoztak a' keservestől, és többé nem próbálgatták.⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, az Atya Isten az ő kedves leányának, melly az emberi nemzet,¹ szép birodalmot hagyott vólt, úgy-mint: a' gyönyörűséges Paraditsomot; de az ördög kísérteti miatt²

² kissé rövid. — ³ Sajtóhiba, olv. *kegyetlen*. — ⁴ *plankit*. — ⁵ *nobiles*. — ⁶ *et sic toto tempore vite sue remansit in castitate*.

[Moral.] ¹ *anima ad dei similitudinem creata*. — ² *per suggestionem*.

meg-tsalatott,³ midőn az almát meg-kóstolta a' parantsolat ellen. Ki-üzetett azért a' Paraditsomból, és szomorán ötte kenyerét, a' mint meg-vagyon írva Moysesnél:⁴ *Veritékdeddel észed kenyeredet.* Midőn azért e' meg-keseredett embert látta volna egy nagy vitéz, melly az Isten Fia, meg-szánta, és halálos bajtvítt érette. Ollyan okon mindazáltal, hogy már ő róla soha el ne felekezzen; hanem, az ő kinszenvedésének emlekezetit szive kamarájában tartsa mindenkor, és ha érkezik a' világnak szereteti, vagy a' testi gyönyörűségnek kísérteti, tekintsen arra a' véres fegverre, és jusson eszébe mit tselekedett ő érette a' Christus JESUS, és tsak-hamar adgyon választ azoknak, kik őket próbálják; Igy menekedik-meg ember a' gonosz kísértétektől.⁵

LXVII. RÉSZ.

Nem talál mentséget ember az utolsó napon.*

MAXimiliánus¹ Császár idejében, két nagy vitéz² volt, tsak hogy annak egyike esztelen:³ a' másik pedig eszes volt.^{152**} Azok szövetséget vetnek egymással, véreket bocsátván karjokból, egymás vérit megiszszák, és arra kötik magokat, hogy mind a' szerentsében, mind a' szerentsétlenségben holtig egymást nem hadgyák, kárral és haszonnal egyaránt akarnak osztolni. E' kötés után együtt laktanak. Azon királynak két várossa volt, egyiket egy nagy hegyre⁵ építette, kiben illyen sza-

³ + *et est deflorata.* — ⁴ a helyre utalás H.-tól való. —

⁵ Az eredetiben az intelem egyes sz. második személyhez van intézve.

LXVII. * *De excusatione in extremis non habenda.* (D. 179. *De II-us militibus, sapiente et stulto.*)

¹ *Maximianus.* (D. *Maximus.*) — ² csak *milites.* — ³ *stultus.* — ⁴ *sapiens.* — ⁵ *in summitate montis.* — ** Innentől fogva hibás a lapszámolás az 1695. évi kiadásban. ( ) közt a hibás alatt a helyes lapszám.

badtság volt, hogy valakik abban mennének, bövséges kintsel meg-ajándékoztatnának, tellyes életekben abban lakván; tsak hogy arra a' városra igen nehéz, keskeny és köves út szolgált; a' melly útát három kapitány-is ⁶ örzött seregivel. A' kik azért azon az úton meg-indultak, vagy igen erős hartzal jutottak a' város kapujához, vagy mindeneket el-vesztették. Egy gondviselőtt-is ⁷ tartott a' Király azon városban, ki minden oda menő embereket bé-fogadott, és állapottýához-képest, gazdálkodott mindeneknek. ⁸ Más várost-is épített a' völgybe azon hegy alatt, a' kire szép tágas, egyenes út szolgált, a' melly úton-is három fő emberek ⁹ örzöttek, és valakik azon az úton meg-indultak, a' völgyön való városra, mindeneknek nagy kedven gazdálkodtak. Abban a' városban-is volt a' Királynak gondviselője, a' ki vígyázott a' bé-menőkre, és valakik azon városba érkeztenek, személy válogatás nélkül meg-fogta őket, 's meg-tömlöztözte, és bizonyos napra a' Biró éleibe* állatta. A' Biró pedig senki-nek azok közzül meg nem engedett, a' volt a' másik városnak az ő törvénye. Egykor beszéllget a' két vitéz egymással, és egymás akarattyából vitézi keresetre indulnak. ¹⁰ Menván azért, találnek egy útra, a' melly két-felé ágozik. Mond azért az okos
 153 vitéz az esztelennek: Látod barátom| e két útát, ha ezen meg-
 (133) indulunk olly városba viszen, mellyben minden jót feltalálunk, valamit tudunk kívánni. A' másik út pedig a' völgyön való városra viszen, a' hól tömlöztbe vettetünk, Biró kezébe adatunk, és akasztó-fára jútunk. Az én tanátsomból ezekre nézve ezen az úton indullyunk-meg, a' ki a' bóldog városra viszen, tsak hogy a' hegyen építettett bóldogjabb városról azt hallottam, hogy annak úttya igen akadályos, a' kit kapitányok állanak vitézekkel, és igen meg-próbállyák az úton-járókat, úgyhogy, élet veszedelmével járnak azon az emberek. A' másik út pedig tágas és sima, a kin vendégfogadók vannak, és az úton-járókat nagy kedvesen láttýák 's jól tartýák. ¹¹ Mellyet hallván az esztelen

⁶ *militēs*. — ⁷ *senescalcum*. — ⁸ *laute ministraret*. — ⁹ *militēs*. — * így. — ¹⁰ kissé rövid. — ¹¹ Az esztelen vitéz szavai; az egész hely rövidítve.

vitéz, a' tágassabb útat választja. Kinek mond az eszes: Induljunk a' szoros úton-el: mert noha veszedelmes, nehéz; de végre meg-nyúgat fáradságunk után. Arra-is ígérem magamat, hogy előtted járok, a' hartznak súllyát magamra vállalom. Ugyan-is azért hínak vitézeknek bennünket, hogy minden háborútól meg ne ijedgyünk; mert a' másik út igen veszedelmes, és gyalázatos halálra viszen bennünket. De mind ezzel sem gondolván az esztelen vitéz, meg-esküszik rajta, hogy nem megyen a' nehezebbik útra. Kinek mond az okos vitéz: mióltától fogvást öszve tzmboráltunk, véredet meg-ittam; azóltá kötelesnek tartván hozzád magamat, ellened nem tselekeszem, és így mind ketten meg-indúlnak a' könnyebb úton, a' mellyen mindenütt kedveket keresik, meg-elégítik. Akkor mond az esztelen az okosnak: Látod-é barátom, melly jó dolog vólt erre jöni, ihon semmi hijával nem vagyunk, bántásunk, senkitől nintsen. A' másik úton nyomorúság lött vólna minden dolgunk. 154
 Kinek felel az okos vitéz: Tsak lenne jó vége a' jó lakásnak, (134)
 kiben igen kételkedem. Múlatozván örömet a' vendég-fogadókban, hírével lészen a' városi gondviselőnek, hogy a' Király parantsolattya ellen, két vitéz tekereg, s' tölti az időt a' városhoz közel, kiknek elejekbe küld, és meg-fogatván, bé-viteti a' városba. Látván a' Gondviselő a' bolondot, kezét, lábát öszveköttetvén, vetteti egy bűdös árokba,¹² az okosbat-is tömlőtbe téteti. Más nap elé érkezvén a' Biró-is, a' rabokat¹³ elé hozattya, és a' többi között azt a' két vitézt-is elé viszik. Akkor mond az okos vitéz a' Birónak: Uram, én nem érdemleném ezt a' halált: mert a' társomnak meg-jövendölöttem mind ezeket, a' mik rajtunk történtek. De semmiképen nem akart tanácsomnak engedni, sőt azt felelte nékem: Inkább hiszen a' magaszemének, mint az én beszédemnek. Én pedig hittől lévén köteles hozzája, hogy sem bóldog, sem bóldogtalan szerentséjében¹⁴ tőle meg nem válom, kételen követnem kellett ötöt, ez az oka veszedelmemnek, ha már meg-kell halnom: azért tégy

¹² csak *in quandam foveam*. — ¹³ *omnes malefactores*. —

¹⁴ *tam in prosperitate, quam in adversitate*,

ítéletet erről. Mond az után az esztelen vitéz-is. Sőt az én halálomnak is ő az oka: mert mind a' világ tudgya, hogy vólt néki értelme, én pedig természet szerint bolond vagyok, mellyhezképest nem kellett volna az okosnak a' bolondságra hajlani; mert én, midőn egyedül láttam volna lenni magamat, vissza tértem volna hozzája az erős hitre nézvé, mellyel egymáshoz vóltunk kötve: ehezképest itéllye-meg akárki, ha nem ő nagyobb oka e' veszedelemnek.¹⁵ Ezekután így felel a' Biró:
 155 Te okos lévén, mivel követted a' (bolon-)dot: és te bolond, mi-
 (135) vel nem engedté az okosnak; hanem bolondságod után indul-
 tál, mindenitek gvaránt szenved a halált.¹⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király Idvezítönket jelenti, a' két vitéz a' testet és a' lelket. A' lélek okos, a' test bolond. Még a' kereszttségben ezek ketten öszve barátokztak.¹ Ugy kell azért egymás barátságában élniek, hogy veszedelemre ne jussanak. Mikor a' test az ő gyönyörüségét akarja követni, az isteni isméretséggel vonnya-el azoktól a' lélek a' testet. Viszont: Mikor a' lélek vétekben esik, tartson pénitentziát a' test: ez, az egymás vérével való részesülés, ebben áll az igaz barátság. Két út vagon azért, mellyen járnak az emberek, egyik a' pénitentziatartás; másik a' világi ditsőség: és két város; egyik a' hegyen, melly mennyország. Másik a' völgyben, melly pokol. A' mennyországra való út szoros, és kevensen mennek arra. Egyébaránt is elég tolvajok állják, a' világi, testi, és ördögi kísértetek. Szükség-is ezen az úton ember módon hartzolni, ezekkel a' három kapitányokkal, és ezek seregivel. Ennek a' városnak gondviselője, mellyben ez az út viszen, az Isten ő maga, meg-fizetvén kinek-kinek az ő érdeme szerint. A' pokolnak tágas úttján is három gazdák vannak, mellyek jó-szivvel láttyák az úton-

¹⁵ *mortis mee.* — ¹⁶ *ambos in patibulo suspensuros iudico.*
Et sic factum est.

[Moral.] ¹ kissé rövid,

járókat. A' testi gyönyörűség; a' kevélység, és a' szemnek kívánsága. Tsak-hogy az útban sokáig mulatni nem engedi az embereket, ennek a' városnak Tisztartaja² a' halál; hanem betegség által meg-fogja, a' bolond testet³ koporsóba és mély sirba³ veti, és a' lelket a' pokol tömlőtzébe. Egykor| el-érkezik¹⁵⁶ az ítélet napjára a' Biró-is,⁴ ki meg-ítél mindeneket. A' gonosz-⁽¹³⁶⁾ tévő lelkeket, azért, hogy a' testnek engedtenek; a' testet azért, hogy a' lelki tanátsot meg nem fogadta.⁵

LXVIII. RÉSZ.

*Halálíg nem kell tagadni az igasságot.**

Mídon Gordiánus uralkodnék, vólt egy vitéz embernek szép Felesége, tsak-hogy sokakhoz adta magát.¹ Egykor a' vitéz el-menvén házától, a' Felesége hivattya az ő latrát.² Vólt azon Aszszonynak szolgálója-is, ki a' madarak szavát meg-értette. Vólt az udvarán három kakas-is, a' kik a' jöendő dolgot meg-jelentették.³ Latra mellett lévén az Aszszony, éjfélnél szól az egyik kakas, és kérdi⁴ a' szolgálójától, mit mond az a' kakas? Kinek felel a' szolgáló: Most nagy bokszáságot⁵ tész, úgy-

² *senescalcus*. — ³ a jelzők H.-tól valók. — ⁴ + *scilicet deus*. — ⁵ *si in peccato inventi fuerimus, sine dubio ad infernum ibimus. A quo nos defendat, qui sine fine vivit et regnat.*

LXVIII. * *De non subticenda veritate usque ad mortem.* (D. 182. *De ancilla, que cantus avium intellexit.*) E történet egyike azoknak, melyekben a legrégibb kézirat még elég ép angol szavakat őrzött meg. Ezekről, kül. az e történetben előfordulókról, melyeknek a mi Sztárai-codexünkben és a vulg. kiadásban már nyoma veszett, l. Oesterley kiad. 262. s k. l. és Dick kiad. XXII., a ki az Oesterleynél ez alapon felépített következtetést kellő értékére szállítja le.

¹ *sub viro sepius est adulterata*. — ² *amasium*. — ³ az utóbbiak H. hozzátétele. — ⁴ t. i. az asszony. — ⁵ sajtóh., *iniuriam* (D. *Anglicis verbis* :

Ye koc seyt in yr sang,
Yat you doyst yi usban wrang.)

mond a' kakas, hites-társodon. Kire nézve az Aszszony meg-öleti azt a' kakast. Annak idejében szól a' másik kakas-is; azt-is meg-kérdi az Aszszony, mit mond? Kinek felel a' szolgáló: Azt mondgya, hogy a' társom meg-holt az igasság mellett; de én-is kész vagyok azon igasságért meg-halni.⁶ Az Aszszony azt-is meg-öleti. Szól a' harmadik kakas-is, kíröl kérdezősködik a' vitéz Felesége. Kinek felel a' szolgáló: Azt mondgya, hogy halgatódzál, vigyáz, de hallgas, ha békességben akarsz élni.⁷ Arra nézve meg-marad annak a' kakasnak élete.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez az Aszszony jelenti az ember lelkét, a' ki noha a' kereszttség által Istenhez kötelezte magát; de sokszor el-ragadtatik a' világi tsalárdságoktól.¹ A' szolgáló jelenti a' lelki-isméretet.² Az első kakas a' Chri-|stus tanítását³ jegyzi, a' mellyel a'
 157 (137) bünöktől el-akarta vonni az embereket, a' melly igasságért meg-is ölték Idvezítönket a' Sidók. A' második kakas szó jelenti a' Christus tanítványit,⁴ kik-is mártýromságot szenvedtek azon igaz tudományért és tanításért. A' harmadik kakas szó jelenti a' Prédikátorokat, a' kik vigyázásra intik az embereket,⁵ mind-azáltal, sokan hallgatnak, és az igasságot hirdetni nem merik, midön közel láttýák a' háborúságot.⁶

⁶ (D. *Anglicis verbis* :

My fallau for ys soze-sau

Hayt ylor is lyf an lyt ful lau.)

⁷ *Audi, vide, tace, si tu vis vivere in pace.* (D. *Anglicis verbis* :

Yr an se an dolye stytle,

Chyff you woylt af yi pese an al yi wyl!)

[Moral.] ¹ *Ille, qui eam seducit, est diabolus* etc. — ² rövid. — ³ *certe Christus est.* — ⁴ *martyres.* — ⁵ *qui debet esse sollicitus veritatem pronuntiando.* — ⁶ az utóbbi szavakat H. adja hozzá. Az eredetiben még a szokásos intelem köv,

LXIX. RÉSZ.

A' tiszta életéről.*

Gallus Császár, Királyi palotákat akarván építeni; vólt birodalmában egy fundáló-mester, és egyszer 's mind Hintó-tsináló.¹ Ezzel alkuszik-meg a' Császár az építés felett.² Vólt azon időben egy vitéz embernek igen szép leánya, a' ki látván a' Hintó-tsinálónak okosságát, el-gondollya magában, hogy leányát néki adgya Feleségül. Öszve beszélgetvén a' Hintó-tsinálóval, leányát néki adgya Feleségül;³ midőn már a' dolog végben ment vólna, szólíttya a' vitéz Felesége a' Hintó-tsinálót, és mondgya néki: Immár nékem Vöm löttél: Im azért egy szép ruhát⁴ adok néked, mellynek olly tulajdonsága vagy, hogy ez, el nem szakad,⁵ meg sem szennyesedik,⁶ valamíg te közötted és az én leányom között, az igaz szeretet meg-marad. Távól légyen; de ha valamellyitek házasságtörésbe esnék,⁷ és a' ruha mindgyárt meg-változnék, és minden erejét el-vesztené. Annak, a' mester ember igen meg-örül, az ajándékot nagy kedvessen vészi, és mond: Oh édes Anyám! meg nem tudom mondani, melly nagyra betsüllöm ajándékokat: mert| el-hittem erre nézve, akár mellyikünk sem könnyen esik házasság-törésbe.⁸ Valami idő múlva hivattya a' Császár a' mester embert, a' munka mellé, kire nézve Feleségét haza botsáttya; de a' ruhát magánál meg-tartya, és az építéshez hozzá kezd, a' holott sok ideig munkálkodván, nézvén, tsudálkozik vólt a' Császár rajta, mi lehessen az oka, hogy annyi dolog között-is annak az embernek ruhája bé nem motskolódik. Kérd-

158
(138)

LXIX. * *De castitate.* (D. 188. *De carpentario et camisia.*)

¹ *carpentarius subtilis valde.* — ² *pro construendo palatio convenit.* — ³ *röv.* — ⁴ *istam camisiam.* — ⁵ *nec frangi potest, nec consumi, nec colore mutari.* — ⁶ *nunquam... lotione indiget.* — ⁷ *+ (quod absit).* — ⁸ *Iam nullus nostrum potest matrimonium violare, quin per camisiam scietur perfectissime.*

vén : mi az oka atyámfia, hogy a' ruhádat meg nem mosatod, még-is mindenkor olyan tiszta fejér? Kinek felel a' mester ember : Uram valameddig Feleségemmel igaz szeretetben maradunk, mind addig mosás nélkül-is tisztán marad ez a' ruha; mihelyt pedig házasság-törésbe esnénk, ez is mindgyárt meg-szennyesednék. Ezt hallván egy udvari legény,⁹ mondgya magában : meg-ládd mester ember, hogy, ha szerit tehetem, nem sokára motsok éri ruhádat.¹⁰ Azonban, mégyen a' mester ember házához,¹¹ kinek Feleségét vétekre kezdi kényszergetni, mond egykor az Aszszony az ifjú legénynek : Az ilyen állapat¹² titkos helyt kíván, azért jőj-el velem, én helyt mutatok. El-viszi ezzel a' szóval az Aszszony az udvari legényt, és egy kamarát mutat néki, mellyben erőssen bé-zárja, mondván : Itt várakozzál addig, míg módom lészen az ide-való jövetelben. Az Aszszony pedig mindennap egy kis kenyeret és vizet adott-bé a' legénynek ; de semmiképen el nem botsátotta, sem véle nem ismérkedett.¹³ Azonban, más két udvari legény-is¹⁴ érkezik tsak hamar egymás után, az ifjú Aszszonyt próbálgatván, kiknek-is tsak olyan üres válaszs szok lészen, mint az elsőnek, és mind hármat azon egy kamarába zárja-bé, sok napokig tsak

159 vizzel ke-nyérrel tartván őket. Azonban, a' Király udvarában,
 (139) az udvariak felől¹⁵ nagy tudakozás támad, hová löttenek-el? Egykor dőlgát végezvén a' mester ember, fizetését fel-vévén, házához mégyen, kit Felesége nagy betsülettel, és örömmel lát, és tekintvén mind ketten a ruhára, hogy azt szép tisztán látták, annál inkább meg-örülnek, és hálákat adnak Istennek, hogy ő közöttök a' szent szeretetet meg-tartotta. Mond egykor a' mester ember : Édes Feleségem, midőn a' Császár palotájában dolgoznám, három udvari dali legény¹⁶ mind úntalan kérdezett, jelentsem-meg nekik, mi lehessen az oka, hogy az én ruhám bé nem szennyesedik? Kinek én az igasságot meg-

⁹ miles. — ¹⁰ Si potero, camisiam tuam lavare faciam. —

¹¹ + ipso ignorante. — ¹² Amor talis. — ¹³ az utóbbi H. adaléka. — ¹⁴ duo alii milites. — ¹⁵ de istis tribus militibus. — ¹⁶ tres milites.

mondottam, az én ruhámnak természetit. Azután onnat tsak el-vesztenek; de nem tudhatom hová, kik felől a' Császári udvarban-is nagy tudakozás vagyon. Kinek mond az Aszszony: Uram, azok a' jeles udvariak hozzám jöttek, és engem vétekre kényszergettenek; de nem akartam a' gonosságra adni magamat, hanem egy erős kamarába¹⁷ zártam-bé, és vízzel kenyérrel tartottam őket. Megértvén a' mester ember Feleségének hozzája való hivségét, nagy örömben kezd lenni. Az udvariakat sem öli-meg, hanem békével el-botsáttya a' rekeszből.¹⁸

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, az Isten az, a' ki szép palotát¹ készített az egekben az idvezülendő embereknek. A' mester ember a' jó keresztényt jelenti, kinek tiszta ruházatot adott az Isten, úgy-mint az igaz hitet, mivel annélkül Isten kedvében meg nem maradhatunk. Valameddig azért, ember szentségben marad ez életben, addig az Istentől adott köntös, az igaz hit bé nem rúttól. Igaz dolog, gyakran el-jönek az udvariak, kik az ember-¹⁶⁰nek életében való sok rendbéli kísérteteket és próbákat jelentik; de mind ezeket a' kereszttyén lélek zárja-el magától, ha az ő Istenéhez való hivségét meg-akarja tartani. ⁽¹⁴⁰⁾

¹⁷ *in camera privata.* — ¹⁸ *+ et ambo usque ad finem vite in vero amore permanserunt.*

[Moral.] ¹ *scilicet cor humanum bonis virtutibus plenum,* etc. Az eredetiben az allegoria részletesebb; a vitéz, kinek szép leánya van, Krisztus, a leány a lélek, az anyós (1508: *uxor*) az egyház s i. t. A többi H.-nál is megvan nagyjából.

LXX. RÉSZ.

A' hiv léleknek töredelmességéről.*

VOLT egy Királynak igen szép és okos leánya, kit örömetst férhez adott volna; de a' leány senkihez nem akart menni különben, hanem ha három rendbéli dolgot véghez viszen. Elsőben: a' ki szélit hosszát a' levegő égnek, és a' több éltetőknél¹ meg-tudgya mérni. Másodszor: a' ki a' szelet északról el-tudná fordítani. Harmadszor: a' ki a' tüzet mezítelen kebelében² el-hordozná. Mellyet meg-értvén a' Király, ki-hirdeti; hogy a' ki leányát Feleségül akarja venni, ezeket a' dolgokat kell végbe vinni. Mellyet midőn egy ideig senki végbe nem vihetett volna,³ érkezik messze földről egy vitéz, egy szolgáljával, és igen fene⁴ lovával. Ki meg-jelenti a' Királynak akarattját, hogy leányáért jött volna, kész lévén kívánságát bétellyesíteni. A' vitéz annakokáért, szolgálját le-fekteti a' földre, és meg-méri, és mondgya a' Királynak: Uram én ezt meg-mértem; de nem hosszabb hét lábnyál. Kinek mond a' Király: Azzal hogy tész eleget az első kívánságra? felel a' vitéz: Igen-is Uram Király, mert minden élő ember⁵ a' négy éltető állatokból⁶ szokott állani, ebben-is meg-lévén azok, im előtted meg-mértem. Kinek a' Király: Abban igazat mondasz, úgy-mond,

161 azért mennyünk elébb| a' dologban; és lássuk mint fordítod-
(141) meg a' szelet. Akkor elé hozattya a' lovát, és orvosságot⁷ ad néki, és azt fővel Nap-keletre fordította. és arra kezdi a' ló a' szelet az orrán száján fúni. És mond a' Királynak: Ihon látod Uram, mint fordúlt-meg a' szél: mert tudni való dolog az, a'

LXX. * *De compunctione fidelis anime.* (D. 193. *De filia regis, que petiuit tria.*)

¹ *quattuor elementorum.* — ² *in gremio sine lesione iuxta carnem.* — ³ *Multi venerunt, sed defecerunt.* — ⁴ *equum furibundum.* — ⁵ *+ et omne animal.* — ⁶ *ex quattuor elementis.* — ⁷ *portionem ad gustandum.*

mint a' böltseknél-is meg-vagyon írva,⁸ hogy az oktalan-állatoknak tsak szél az életek; Veheted azért eszedbe, hogy ebből az én lovamból a' melly szél elsőben Észak-felé mégyen vólt, mostan már Nap-keletre mégyen.⁹ Kinek mond a' Király: Azt-is világosan meg-próbáltad;¹⁰ Lássuk azért a' harmadikat mint viszed végbe. Akkor a' vitéz bé-nyúl a' tűzben, és egy marok szenet ki-vévén onnat, a' kebelébe tészi, melly meg nem égeti a' testét. Kit látván a' Király, el-tsudálkozik rajta, és kérdi, mitsoda mesterséggel vihette azt végbe? Kinek felel a' vitéz: Uram Király, nem a' magam erejétől tselekedtem ezt; hanem egy követ hordozok magammal, a' mellyet valaki magával hordoz tiszta helyen, bár ne félyen, hogy a' tűz árthasson annak. Ihon vagyon a' kö, lássa a' ki kételkedni akar benne, és próbállya-meg. Ezek így lévén, a' Király nagy lakodalmat készített, meg-adván leányát a' vitéznek, kik minden időben békeségben éltek egymás között.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.¹

A' Király leánya jegyzi az ember lelkét,² mellynek tsak akkor vagyon kedves társa, mikor ollyhoz adgya magát, a' ki az éltető-állatokat fontba, vagy mértékbe vészi, az-az, a' ki az ő testét abban a' mértékben hordozza, a' kivel Istenének kedvét talállya.³ Másodszor: a' ki az ő fene lovát Északról Nap-keletre fordította; melly a' bünös embert példázza, a' ki ma-[ga 162 természetiből Északra indúlt, úgy-mint veszedelemre; de az (142) Isten erejéből Nap-keletre, úgy-mint Istennek szolgálattýára kell térni.⁴ Harmadszor: szükség a' tűz között úgy járni, hogy az embert meg ne égesse. Alig lehet pedig sebessebb tűz, mint

⁸ az utóbbi (a' mint stb.) H. hozzáatétele. — ⁹ *quem equus patiebatur malum, tamdiu erat in aquilone. Sed iam ex virtute potionis sanus factus est, caput eius ad orientem posui, ut sit paratus onus portare.* — ¹⁰ *probasti.*

[Moral.] ¹ *Charissimi, rex iste est d. n. J. Ch., etc.* — ² rövid. — ³ kissé rövid. — ⁴ szabadon.

a' testi kívánságnak ⁵ fajtalan tüze, a' ki nem árt minékünk, ha az Istent segítségül híjuk, és a' Christus kínszenvedésének emlékezetit magunkkal hordozzuk, mint drága követ.⁶

LXXI. RÉSZ.

*Az örök hazának jutalmáról.**

Volt egy Király, ki nagy lakodalmat szerzett. El-végeződ-
vén a' lakodalom, ismét más vendégséget hirdet, a' kiben min-
den rendbéli embereknek szabad volna menni, a' hól nem tsak
jól tartanak; hanem nagy ¹ gazdagságot-is adnának az embe-
reknek. Lakott az időben egy városban két ember, egyik erős
vastag,² de világtalan. A' másik erőtlén bénna, de jól látott.
Mond a' vak a' sántának: Vagyon-é híreddel, a' Király minémű
vendégséget hirdetett, a' holott nem tsak ételt adnak; hanem
derék gazdagságot-is? mi pedig nyomorúltak lévén, talám el
sem érkezünk arra a' lakodalomra. Kinek mond a' sánta: Ha
bé-vészed tanátsomat, mind ketten el-mehetünk oda, és mind
a' jó lakásba, mind a gazdagságba részünk lészen. A' vak rá
igéri magát a' szó-fogadásra. Kihezképest, mond az erőtlén
tsonka bénna ember: mivel te erős férfiú vagy, végy a' hátadra
engem nyomorúltat, és én igazgatlak az úton, mivel jól látok.
Meg-nyúgosznak mind ketten e' tanátson, és a' szerint tsele-
kesznek; így ök-is el-érkeznek a' vendégségre, és a' gazdag-
ságot-is el-nyerik.]

163
(143)

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim. erről a' lakodalomról emlékezik Chistus
Urunk, midőn mondgya: *Egy ember nagy lakodalmat szer-*

⁵ + *avaricie, superbie etc., que sepe animam et corpus consumunt.* — ⁶ rövid.

LXXI. * *De remuneratione eterne patrie.* (D. 201. *De ceco et claud.*)

¹ *infinitas.* — ² *fortis et robustus.*

zett, etc. Azon ember pedig az Istent példázta, ki az ő lakodal-
mára, úgy-mint a' mennyei ditsőségre mindeneket hívott.
A' világtalan pedig e' világ gazdagit példázza,¹ kik olyanok,
mint a' patkányok,² kik a' földben eleget látnak 's túrnak;³
de a' föld-szinén a' nap világánál vakok. Ugy azok-is vakok a'
lelki dologban. A' sánta bénna jegyzi a' jó Szerzetest, a' ki
noha a' világi gazdagságoknak gyűjtésére erőtlén,⁴ de jól lát a'
mennyei bódogságra. Minekokáért, az ilyen vakoknak; de
gazdagsággal vastagoknak, méltó a' szegényeket és Szerzete-
seket hátakon hordozni, 's segíteni. Ugy hordozzák pedig
hátakon a' nyomorúttakat, hogy ha szükségben meg-segítik,
és vigasztallják. Azok mutatnak osztán a' gazdagoknak egye-
nes utat a' bódog, és gazdagító lakodalomnak helyére. A' po-
roszlók,⁵ kik ezt a' nagy lakodalmot hirdették, az Anyaszent-
egyház⁶ Doktori,⁷ kik a' szent Írást igazán magyarázzák az
idvességre.⁸

LXXII. RÉSZ.

A' háládatlanok veszédelméről.*

VOLT egy Király, ki az ő egyetlen egy Fiát nagy kénye-
sen¹ nevelte, és midőn a' gyermek fel-nevekedik, szorgatni
kezdi² az Apját, hogy kezébe botsássa a' birodalmat, mert
erőtlen már az országlásra. Kinek mond a' Király: Fiam, ha
tudhatnám bizonyosan, hogy tellyes életedben illendő betsü-
letben tartasz engem, és jó gondot viselnél reám, azt-is meg-

[Moral.] ¹ rövid. — ² *sicut talpa.* — ³ *et habet multa diverta-
cula.* — ⁴ *qui claudicat in utroque pede, scil. nihil in communi
aut proprio possidet.* — ⁵ *precones.* — ⁶ *sacre pagine.* — ⁷ *scil. pre-
dicatores et confessores.* — ⁸ kissé rövid.

LXXII. * *De ingratorum trucidatione.* (D. 204. *De vino
et V doliis.*)

¹ *tenerrime.* — ² *impulsabat.*

164 tsele-|kedném. Kire reá igéri az ifjú magát erős hittel az egész
 (144) Tanáts előtt,³ hogy minden fogyatkozás nélkül bé-tölti édes
 Attyának akarattyát. Hitelt adván Fia szavának a' Király, a'
 birodalmat mindenestől fogvást ki-botsáttya kezéből, magánál
 semmit nem hagyván. Midön már az országot kezéhez vette
 volna az ifjú, az Attyát betsüli ugyan egy-kevés ideig;⁴ de
 tsak-hamar igen fel-fuvalkodván, semmit nem kezd az édes
 Atyán adni, gondgya-viselése sem kezd reája lenni. Akkor a'
 meg-fogyatkozott vén Király panaszolkodni kezd a' Tanáts
 Uraknak⁵ Fia ellen, a' melly dologért a' Tanáts gyakran kezdi
 inteni az ifjú Királyt, hogy azt ne tselekedgye. Végre meg-
 haraguván a' Király, meg-fogattya az Apját, és egy várba
 rekeszti, a' hová senkit látogatására sem botsátottak; hanem
 tsak nagy szenvedéssel 's koplalással töltötte idejét az öreg
 ember. Történik egykor, hogy azon várba mégyen az ifjú
 Király, kinek hozzája mégyen a' vén Atya, és mond néki: Em-
 lékezzél-meg Fiam róla mint neveltelek én tégedet, mennyire
 meg-gazdagítottalak, és könyörűly rajtam, ne veszsze-el itt
 éhen szomjan, kinek egy ital borom sintsen egésségem táplá-
 lására. Nem tudom, hogy volna bor ebben a' várban.⁶ Viszont
 a' vén Király: Vagyon úgymond öt hordó bor, de azokat híred
 nélkül meg nem fúrattya a' Tisztartó;⁷ kérlek azért, hogy az
 első hordóból adass innom. Kinek mond a' Fia: Nem tsele-
 keszem, mert a' még tsak must, nem jó az öreg embernek.
 Adass hát, úgymond az öreg ember, a' második hordóból innom.
 Felel a' fia: Azt sem tselekedhetem, mert az ifjaknak való,
 magam számára tartom, hogy az ifjakkal el-költsem. Azután
 165 a' harmadikból kér; de abban| sem ad, okozván nagy erejét a'
 (145) bornak, bánná, ha nyavalyája lenne tőle. A' negyedikből kér,
 de abban sem ad: mert azt régi etzetesnek mondgya lenni,
 és nem az ő természetihez valónak. Végre kér az ötödik hor-
 dóból, kire mond a' Fia: Távól légyen tőlem: mert igen sep-
 rös, ha mi nyavalyád lenne, az ország Fiai rám vetnének

³ *coram satrapis et nobilibus.* — ⁴ *per aliquos annos.* —

⁵ *sapientibus regni.* — ⁶ Az ifjú király szavai. — ⁷ *senescalcus.*

érette.⁸ Illyen rossz válaszsza lévén a' régi Királynak, szomorán válik-el a' Fiától; de titkon meg-írja keserves ügyét az ország rendeinek, és kéri őket, hogy Isten kedvéért ne hadgyák olyan nyomorúságban. Kire nézve össze-gyűlvén az ország rendei, a' várból ki-vészik az öreg Királyt, elébbi birodalmába állíttják; a' háládatlan Fiát pedig azon várba meg-rekesztik, a' holott fogságban marad egész életéig.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király a' Christust példázza. A' fia pedig az emberi Nemzetet, a' kit igen kedvesen nevelt az Isten. De midőn minden jókkal részeltette volna ő szent Felsége, hátra rúgott az ember, mint a' détzeg ló, és a' világ, nem hogy megköszönte volna a' sok jó áldomást; de még inkább boszszúval illette.¹ Kire nézve így panaszkodik a' mi Urunk: *Az égi madaraknak fészkek vagyon, lyukok a' rókáknak, neki pedig annyi helye nintsen, a' hová fejét hajtánája.*² Az első hordó pedig jegyzi a' mi gyermeki időnket; melyet midőn az Isten kívánna mi tölünk az ő szolgálattýára, nem akarjuk adni, okozván gyermekségünket, és tovább való időre halasztván. Midőn a' második hordóból kívánna tölünk a' mi ifjúságunkban való szolgálatunkat, azt sem akarjuk adni, vígasság-[ban, és jó lakás- 166
ban töltvén örömesben időnket. Midőn pedig a' harmadik hor- (146)
dót kívánna az Isten, melyben emberkort értünk, azt sem adgya a háládatlan fiú; hanem haszontalan mentséget keres az ellen is. Negyedíkszer: ha a' vénségnek etzetes soványságára jút az ember, akkor annál únalmasabb az isteni szolgálatra. Ötödször és utólszor, el-jön az Isten a' mi életünknek utólsó idejében-is, és akkor-is jó szívvvel el-venné a' háláadást tölünk. Akkor osztán a' megfogyatkozott ember kétségbe esik, és nem hitetheti-el magával, hogy az ő vénségének seprejét Isten jó

⁸ A 3. hordótól kezdve rövidített előadásban; az eredetiben az egész párbeszéd az apa és fia közt.

[Moral.] ¹ Szabadon; a hasonlat H.-tól való. — ² rövid.

neven venné tőle.² Ebben végezi-el életét, ítélet napján az ilyeneknek lészen osztán olyan keserves válaszsok: *Az örök tűzre mennyetek átkozottak, etc.* Kitől minnyájunkat óltalmazzon a' nagy irgalmú Isten.

LXXIII. RÉSZ.

A' fősvénység sokakat meg-vakít.*

EGY Római Király, minden világtalannak az ő tárházából száz tallért¹ rendelt. Azonban, tizenhét² ember egy társaságba adván magokat, mennek a' kortsomára, és ott mind addig³ vendégeskednek, míg száz tallér-árba bort el-költenek.⁴ A' vendégségnek végén a' mi pénzek vólt, oda adgyák a' kortsomárosnak. Kiknek mond a' kortsomáros: Jó barátim, még sok híja vagyon a' száz tallérnak;⁵ de nyilván el-hidgyétek, hogy addig innét el nem mentek, valamíg egy fillérig⁶ meg nem fizettek. Akkor vészi eszébe a' társaság, melly nehezen légyen dólgoz, és sok beszélgetések után azt végezik, hogy sorsot ves-
 167 senek magok között, és a' kinek hozza a' kotzka,⁷ annak| tollyák-
 (147) ki a' szemét, mivel a' Király tárházából száz tallért rendelte-
 nek a' vakoknak. Történik pedig, hogy a' sors éppen arra a' legényre esik, a' ki ezt a' tanátsot fel-találta. Fogják azért ötet, ki-tollyák a' szemét, és vakon viszik-fel udvarhoz, a' Király ajtaja eleibe.⁸ Mellyet midőn a' szolgák értésére adtak volna a' Hopmesternek,⁹ eleibe hivatya a' vakot, hogy jól meg-szemlélye. Kit midőn látott volna, kérdi, mi volna kíván-sága? Kinek a' vak: Én úgy-mond világtalan lévén, elé jöttem,

² az egész kissé összevonva.

LXXIII. * *Avaritia multos excecatur.* (D. 205. *De exocculato et thesauro regis.*)

¹ solidos. — ² 1508. és Oest. XXIII socii. — ³ per septem dies. — ⁴ az eredetiben nincs meg, hogy mennyit. — ⁵ adhuc deficient centum solidi. — ⁶ ad ultimum quadrantem. — ⁷ sors. —

⁸ rövid. — ⁹ senescalco.

és a' Király ki-adott törvénye szerint száz tallért várnék. Kinek felel a' Király embere: Én tégedet tegnap a' kortsomán egészséges szemmel láttalak, azért barátom, te nem jól magyarázod a' törvényt: mert ez a' Király törvénye tsak azoknak szolgál, kik betegségből, vagy Istennek hirtelen-való látogatásából¹⁰ szenvednek vakságot. Te pedig szabad akaratodból kaptad a' nyavalyát;¹¹ azért másutt kereskedgyél, mert innét üressen viszed-el táskádat.¹² Így nagy gyalázattal ment-ki az udvarból e' nyalyás¹³ ember.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez az Isten törvénye, hogy a' ki tudatlanságból, vagy gyarlóságból, vagy a' kísérteteknek szüntelen-való ostromlások miatt vétékbe esik, ha igaz szübeli töredelmességből, bűneiről vallást téssen, *Ezek. 33. 12.¹ Az istentelennek istentelensége nem árt neki, valamelly nap meg-tér az ő istentelenségéből;* az Isten erre ígérte magát.³ A' ki pedig szántszándékkal itton-iszsza a' bünt,⁴ mint a' vizet, és abból ki nem akar térni, az olyan nem várhattya az Istennek jó ígéretit. Az ördög pedig, a' kortsomáros, ki el nem botsáttya az olyanokat, míg egy fillérig meg nem fizetnek.⁵

¹⁰ *ex casu aliquo.* — ¹¹ *delevisti oculos tuos et in taberna bibisti et consilium dedisti, ut cecatus esses.* — ¹² *nullum obolum obtinebis.* — ¹³ Sajtóhiba, olv. nyavalyás.

[Moral.] ¹ A hely pontos idézése H.-tól való. — ³ *deus sibi remittet. Quilibet peccator in quantum peccator, est cecus.* — ⁴ *ex pura malicia sine causa peccaverit.* — ⁵ *qui omnes tales ad tabernam infernalem recipit, qui sic decedunt. Et ideo studeamus etc.*

168
(148)

LXXIV. RÉSZ.

A' jövendőbéli gondviselésről.*

VOLT egy Király, kinek egy fiánál több nem vólt, kit igen szeretett. Az a' Király egy arany almát tsináltatt igen nagy költséggel, azonban maga halálra betegedik, és mondgya a' fiának: Edes* fiam, im én meg-halok, téged azon kérlek; ¹ hogy holtóm után minden országokban a' kit leg-bolondjabbat ³ találsz, add annak én érettem ⁴ ezt az almát. Meg-halván a' Király e' szók után, a' fia nagy pompával el-temeti. ⁵ A temetés után meg-indúl, és sok bolondot talál; de egyiknek sem adgya az arany almát. Végre jút egy királyi városba, ⁶ a' hól ⁷ annak az országnak Királyát lova hátán talállya nagy gyülekezettel, ⁸ és kérdi az ifjú egy Polgártól, mitsoda rendtartás ⁹ vólna abban a' helyben? Kinek felel a' Polgár: Itt, az a' törvény, hogy a' Király tsak esztendeig uralkodik, esztendő múlva nagy pompával ki-kiséri innét, és számkivetésbe vetik, a' holott gyalázatosan kell életét el-végezni. Ezt hallván a' Király fia, mondgya magában; jól vagyon, a' mit régen keresek, itt találtam-fel. Ezzel a' gondolattal mégyen-fel azon helynek Királyához, és térdet fejet hajtván néki, a' drága arany almát néki adgya, mondván: Király, az én Atyám ezt az arany almát testámentomban néked hadta, mellyet most meg-adok néked. Kin el-tsudálkozik azon helynek Királlya. Honnat vagyon ez, úgy-mond, fiam, holott én a' te Atyádat soha nem ismértem, és véle semmi jót nem töttem, még-is ilyen drága ajándékkal ¹⁰ akart engem tisztelni? Kinek felel a' Király fia: Szemé-
 169 lyed szerint nem néked hadta; hanem, minek-jelőtte meg-hólt
 (149)

LXXIV. * *De prospectione et providentia.* (D. 206. *De aureo pomo et stulto.*)

* így. — ¹ *sub benedictione mea.* — ³ *magis stultum.* — ⁴ *ex parte mea.* — ⁵ Rö. — ⁶ *ad civitatem principalem.* — ⁷ *Per medium civitatis.* — ⁸ *cum magno apparatu.* — ⁹ *conditiones.* — ¹⁰ *iocale.*

vólna, hivatván engem, nékem azt parantsolta, hogy a' világon a' kit leg-bolondjabbat talállok, annak adgyam ezt az arany almát; én pedig, mivel-hogy náladnál bolondjabbat nem láttam, néked adom. Kinek mond a' Király: Kérlek jelentsd-meg nékem mi okon tartasz engem olyan nagy bolondnak? Kinek felel a' Király fia: Azért, hogy tudod ennek a' helynek szokását, kiben esztendőnél tovább nem uralkodhatik ember, még-is olyan bátran vagy, mint ha állandó vólna birodalmod, holott számkivetésben szakad nyakad¹¹ gyalázatosan nem sokára. Vallyon nem jobb vólna-é, míg Királyi bódogságban vagy, addig gondod viselned jövődő állapotodra?¹² Kinek felel ismét a' Király: Igazat mondasz fiam, mától fogva követem tanácsodat. Azután a' Király a' számkivetett helyről kezd gondolkodni, és oda annyi gazdagságot gyűjt, kivel tellyes életében bőven meg-érte.¹³

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, az arany almán érthettyük a' kerekdéd¹ világot, kit az Isten mindenféle embereknek² egyaránt adott. Az egy esztendeig uralkodó Király jelenti a' keresztyén embert,³ a' ki ezen a' világon él, mert, ha hetven, vagy nyóltzvan esztendeig⁴ él-is valaki, öszve-vetvén az örökké-valósággal, alig mondathatik egy esztendőnek nyoltzvan esztendő:⁵ Mellyhez-képest, tsak az adgya a' világi szorgalmatosságnak magát, a' ki tellyességgel bolond. A' ki pedig az idvességes tanácsot bévész, az a' más világról gondolkodik, a' hová kell menni minden embernek e' rövid élet után. Oda gyűjt kintset magának, kivel betsülettel élhessen mind örökké.⁶

¹¹ *vitam finire.* — ¹² E mondat H. hozzátétele. — ¹³ + *et vitam in pace finivit.* Egyébként is rövid és szabadon.

[Moral.] ¹ az eredetiben az alma jelzője (*rotundus*). — ² *factis.* — ³ *quilibet homo.* — ⁴ *licet centum annis.* — ⁵ *quasi una hora respectu vite future.* — ⁶ Szabadon.

170
(150)

LXXV. RÉSZ.

A' világi gondot nem kell követni.*

RÉgenten egy Királynak három¹ leánya lévén, a' három leányát három Hertzegnek férhez adgya. Történik pedig, hogy esztendő alatt mind a' három Hertzeg meg-hal, mellyet értvén a' Király, újlag gondolkodik leányinak házasságok felől. És szólítván az első leányát a' Király, szándékát meg-jelenti néki. Kinek felel a' leánya: Arra magamat nem vehetem, mert ha a' másik Uramat úgy nem szerethetném, mint az első², békével nem maradhatnék miatta. Ha pedig úgy szeretném, sem hinné el felőlem; erre nézve jobb özvegyen maradnom.³ Azután a' Király a' másik leányát kínállya férhez adással, az is mond az Attyának: Nem tselekeszem, mert ember a' házasságot három okból követi; vagy gazdagságra, vagy erőre, vagy szépségre nézve. Én pedig elég gazdagságban vagyok. Atyámfiainak, és körülöttem lévőeknek óltalmokban meg-nyúgottam. Az Uram pedig az én szemeim előtt olly szép vólt, kinek e' világon mássa nem vólt; mind ezekben nékem elégséges részem lévén, nem látom okát férhez menésemnek. Ezek után a' harmadik leányához fordul, az-is mond a' Királynak: Nints kedvem a' férhez menéshez, mert a' ki engem el-akarna venni, vagy szépségemért, vagy gazdagságomért venne-el. Szépségemért el nem vehet: mert azt bennem fel nem talállya. Ha gazdagságomért venne-el, attól távol vólna az igaz szeretet: mert akkor fogyna-el a' szeretet, mikor a' gazdagság; kihez-képest, így akarok maradni. Annak-felette, ezt-is hallottam a'
 171 szent Irás magyarázó-Dok-|toroktól, *hogy egy test az Aszszony*
 (151) *az Urával*; már én egy testvér lévén az első Urammal,⁴ nem

LXXV. * *De cura mundi non sectanda.* D. 209. *De III-us viduis; que maritari noluerunt.)* —

¹ pulcras. — ² aut plus aut minus diligere. — ³ rövid. —

⁴ ergo corpus viri mei est corpus meum et e converso.

akarok meg-oszolni ; hanem annak mindennap el-menvén korporsójához,⁵ talállok ott mulatságot magamnak.⁶ Ezek-után nem szorgatta⁷ házasságra leányit a' Király.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Edes fiaim, ezen a' Királyon érthettyük az Istent, a' három leányokon, az emberben a' szent Háromságnak külömb-féle tulajdon ajándékit. Mert meg-vagyon írva : hogy, *Alkosunk embert a' mi képünkre. Mós. I. könyvének I. részében 26. versében.*¹ A' melly képet rész-szerint a' bűn által foglalt vólt-el az ördög, még első Atyánk idejében ; rész-szerint a' világ ; rész-(sze)rint a' test. De a' mi Idvezítőnknek el-jövedele, sok fáradsága, végre keserves halála által, meg-hólt mind a' világ, mind a' test, mind az ördög az ő erejében. Ha meg-hólt azért az ördög a' Christus érdeme által, ne közelíts többször hozzája.² Hasonlóképen a' világ ha meg-hólt ; mikor meg-gyűlölted az ő vétkes pompáját, ne ragaszkodgyál többé hozzája.³ A' test-is ha meg-hólt pénitentzia-tartás által, ne enged-meg többé, hogy meg-nyergellyen tégedet.³ E' pedig tudni-való dolog,³ hogy négy okra nézve adgya házasságra magát ember, úgy-mint : az okosságért, az erőért, a' szépségért, és a' gazdagságért. Ne keressünk azért mi a' Christus Jéuson kívül más társat : mert ő nálánál gazdagjabbat nem találunk ; holott ő a' földnek és mennyországnak Királya. Erősebbet sem találunk ő nálánál, a' ki össze rontotta a' halálnak és pokolnak kapuját. Szebb sints ő nálánál : mert ő róla mondgya szent Dávid : *Leg-szebb az emberek fiai között.* O-[kossabbat sem találunk, ki-

172
(152)

⁵ *sepulcrum.* — ⁶ Szabadon. — ⁷ *instigabat.*

[Moral.] ¹ *Genes. II. (H.-nál helyesen).* — ² Az eredetiben mindig csak : *noli amplius (talem v. alium) virum accipere.* —

³ Az eredetiben egy második *reductio* köv., melynek az elejét H., mint az elsővel nagyjában egyezőt, elhagyta. Az itt következők azonban kissé szabad átdolgozásban a második tanúlságból vannak véve.

nek böltseségéről gondolkodván szent Pál,⁴ fel-kiált: *Oh Isten böltsége és tudománya gazdagságának magossága*, úgy-mond. Ezekre nézve illik nekünk meg-nyúgodnunk a' mi Idvezítő Istenünkben.⁵

LXXVI. RÉSZ.

*Az egyességről.**

LAKott egy városban két tudós¹ Doktor, kik között nem tudtak választást tenni az emberek, melyik légyen a' másíknál tudóssabb. Mellyre nézve magok között sem alkhattak-meg, egyik sem tartván a' másíknál alább-valónak magát. Egykor mond egyik a' másíknak: Légyen vége a' veszekedésnek közöttünk, próbállyuk-meg egymást, és a' ki mesterséggel meggyőzi a' másíknak, a' légyen szolgája. Kinek felel a' Doktor társa: Ugy de mi formán lehetne az? mond a' másíki Doktor: Ugyhogy én a' te két szemedet ki-vésem, egy ideig az asztalomon tartom, és azután minden fájdalom nélkül ismét helybe tészem. Ha tésis* én rajtam azon dólgot végbe vihetsz minden fogvatkozás nélkül, hasonlók leszünk egymáshoz, és mint testvér atyafiak úgy tartsuk egymást. De ha valamelyikünk megfogvatkozik mesterségében,² az engedgyen a' másíknak, és légyen szolgája. Ezen a' próbán meg-nyúgodván mind ketten, a' mellyik ezt a' próbát fel-találta, a' másíknak meg-keni a' szemét tsudálatos jó írrel,³ úgy-hogy fájdalom nélkül vészi-ki a' szemét, és teszi az asztalra, és kérdi a' társától, mint érzi magát? Kinek felel amaz: Én minden fájdalom nélkül vagyok,

⁴ 1508: *Apostolus*; vulg. *ad Romanos*: — ⁵ *Ergo illum virum accipere debes et non alium.*

LXXVI. * *De concordia.* (D. 211. *De medicis exocculatis et re-stitutis.*)

¹ *optimi in omni scientia medicinali imbuti, qui omnes ad eos venientes de quacumque infirmitate curabant.* — * így. — ² *defecerit.* — ³ *unguento nobilissimo.*

de semmit nem látok. Immár tsak az a' h'ja, hogy ígérated szerint tedd ismét hely-|be szemeimet, úgy hogy láthassak, Ke- 173
vés idő múlva ismét meg keni a' társának seb helyét, és szemeit (153)
helybe tévén, kérdi mint érzene magát? Már semmi gondom nintsen, úgy-mond a' társa: mert fájdalom nélkül meg-jött szemem világa. És mond ismét a' társának: No már lássuk tés mint viszed végbe mesterségedet én rajtam. A' másik-is hasonlóképen, meg-keni Doktor társának szeme környékit, szemeit ki-szedi helyéből minden fájdalom nélkül, a' szerint mint a' másik tselekedett, és teszi az asztalra, és midőn már újalag szerszámokat készítene a' társa szeméhez, hogy ismét helybe tegye, nyitva lévén az ablak, bé mégyen egy holló a' házba, az egyik szemét el-kapja az asztalról, és el-repül véle. Mellyet vévén eszébe a' Doktor, meg-búsúl,⁴ és mond magában: Meggyek, ihon a' gonosz madár miatt meg-fogyatkozom mesterségemben, és szolgálatra jút igyem. Midőn így gondolkodnék, lát egy ketskét, azt meg-fogja, és tsak-hamar ki-vészi a' szemét, és a' társának szeme helyébe teszi a' ketske szemét, és kérdi a' társától, mint érzene magát? Kinek felel a' Doktor társa: Mind eddig sem érzettem fájdalmat, mikor szemeimet ki-vetted, mikor helyben tötted-is; de azt nem tagadhatom, hogy az egyik szemem mindenkor félre néz az ágak tetejére.⁵ Kinek mond a' társa: Im látod melly egyarányúak voltunk ebben a' mesterségben-is, ezentúl már légyünk egyesek, és éllyünk egymással atyafiságos szeretettel.⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Atyámfiak, e' két Doktoron értyük az Uj és Oó Testámentomot, a' ki felett kérdés támadott, mellyik vólna jobb az idvességre, és mind addig kétség-|ben forgott,¹ míg Idvezítőnk maga 178*
el-igazította a' dolgot, mondván: *Matt. 5. v. 17. Nem azért* (154)

⁴ *est contristatus totaliter.* — ⁵ *sursum ad arbores.* — ⁶ + *Et sic ambo post hec adinvicem sine contentione vixerunt.*

[Moral.] ¹ Rö. — * Ujabb hiba a lapszámozásban.

jöttem hogy el-bontsam a' törvényt hanem hogy bé-töltsem.² Így mindenik Testámentomnak igasságát szépen helyben állította, és meg-egyeztette. Bé-repült azonban az Anyaszentegyháznak ablakán a' holló,³ melly az ördögöt jelenti. Ez a' Sidóknak nagyobb részént el-kapta szemeket, hogy ne nézhessék egyenessen azt az igasságot, mellyet a' mi Megszabadítónk a' világra hozott.⁴

LXXVII. RÉSZ.

A' gazdagságon nem kell kapni.*

Volt egy Királynak két leánya, egyik szép,¹ 's másik rútatska,² kikről gondolkodván a' Király, nevet ad nékiek. A' szebbiket Rosimundának, a' rúttyabbikot Malasztal tellyesnek³ nevezi. Ezekután akarattyát meg-jelenti, hogy kész férhez adni leányit illendő embereknek.⁴ A' ki pedig a' szebbik leánya mellé állana, az a' szép személynél egyebet semmit nem nyerne: mert a' rúttyabbikkal adgya egész országát hólta után. Sokan érkeznek a' királyi udvarba, kik mind a' szebbikre vágyódnak; Kihezképest a' rúttyabbik a' Malasztal tellyes siránkozni kezd. Kitől kérdi a' Király, min búsúlna annyira? Mert édes Atyám, úgy-mond a' leány, nékem senki felém sem jön, minnyájan az Atyámfiaát sürgetik.⁵ Kit ilyen szókkal vigasztal-meg a' Király: Ne búsuly édes leányom, mert nékem minden keresményim reád néznek,⁶ és a' ki téged Feleségül vészen, országomban-is részes a' lészen. E' szókra szünik-meg a' sirástól a'

² A hely pontos idézése H.-tól való. — ³ Az eredetiben csak: *Corvus venit.* — ⁴ Az e.-ben e helyett: *et in loco huius ponebat oculum capre, sc. quasdam ceremonias etc.*

LXXVII. * *Quod ad divitias non est anhelandum.* (D. 215. *De sororibus, formosa et deforme.*)

¹ + *et omnibus amorosa.* — ² *nigra et omnibus odiosa.* — ³ *Gratia plena.* — ⁴ *qui ad hoc digni essent.* — ⁵ *ad sororem meam currunt.* — ⁶ *omnia mea tua sunt.*

leány. Idő múlva érkezik egy Király, és az el-vészi a' szebbik 179 leányt, melyet nagy pompával, és örömmel ad-meg az Attya. (155) El-marad azonban a' rúttyabbik, és tsak a pártában tölti vólt idejét, végre érkezik egy Hertzeg, kinek méltóságos nemzete meg-vólt, de egyébként szegény állapottal.⁷ Ez gondolkodván, hogy ha rút-is a' leány, de országot fog utánna bírni, kihez-képest, el-jegyzi és feleségül vészi, kin igen örvendez a' Király, és betsülettel ki-házassítja leányát országot adván a' férjének.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király jegyzi az Istent.¹ A' két leány jegyzi a' világot, és a' Christusért való szegénységet; mivel a' világ ideig szépen mútogattya magát, azt láttuk hogy az emberek inkább mind azon kapdosnak; de semmit nem birnak utánna. A' kik pedig jobb eszszel birnak, a' szegénységet választják; mert azoknak adatik a' mennyeknek országa.²

LXXVIII. RÉSZ.

*Az egymás között való szeretetnek állhatatosságáról.**

Egy királynak vólt egy szép leánya, kit adott Feleségül egy nagy Hertzegnek, kinek szép fia¹ lévén a' Hertzegtől, nagy szeretetben éltenek egymás között. Egykor hólta történvén a' Hertzegnek, el-temeti Felesége tisztességgel.² Azután jó-akarói a' Hertzegnek biztattyák vólt újonnan való férhez menésre, mivel mind ifjúsága,³ mind szépsége arra vólna alkalmas. Kiknek felel az ifjú Aszszony: Nem adom többé házasságra

⁷ *nobilis sed pauper.*

[Moral.] ¹ *dominus noster J. C.* — ² rövid.

LXXVIII. * *De constantia amoris mutui.* (D.-nél e tört., mely különben csak a LXXV.-nek változata, hiányzik.)

¹ *prolem.* — ² *satis honorifice.* — ³ *etatem integram.*

magamat: mert az én meg-hólt Uram, gazdag, emberséges,⁴
 180 és olly jó volt én hozzám, hogy éle-[temet sem kívánom már
 (156) többé, hozzá-való szeretetemért. Mert ha ollyan jóra talál-
 nék-is, mint az elébbi Uram volt, annak-is halála történhet-
 nék,⁵ a' ki bánatomat annál-is inkább nevelhetné. Ha rosza-
 rá találnék, nehéz volna jól kezdett életemet rosszszúl végeznem.⁶

ENNEK ÉRTELME.

Igy kell a' keresztyén léleknek gondolkodni, kinek jegesse¹
 a' Christus JESUS, a' ki úgy szerette ötet, hogy lelkét a' ke-
 resztfán ki adta érte. Ezen-túl már más jegyest ne keressen
 magának, ha jól kezdett életét keserőséggel nem akarja vé-
 gezni.²

LXXIX. RÉSZ.

*A' ki meg nem próbál valamit, nem tudja
 mire való.**

VOLT egy Király, ki az apró ugató ebetskékben annyira
 gyönyörködött, hogy ölében¹ hordozta őket, és maga kezével
 gazdálkodott nékik.² A' kik annyira a' Király ölében szoktanak
 volt, hogy a' Király vállára tötték-fel lábokat, és úgy nyugot-
 tanak, gyönyörködven a' Király, mulatságokban. VOLT azon
 Királynak egy számára-is, a' melly számár³ így gondolkodik
 magában: Ha én-is ugatnék,⁴ a' Király ölébe telepedném,⁵ és
 lábaimat a' vállára vetném, kétség nélkül nekem-is maga talál-

⁴ *dulcis.* — ⁵ *possibile esset ei ante me mori.* — ⁶ *post bonum habere pessimum.*

[Moral.] ¹ Sajtóhiba jegyesse h. — ² Szabadon.

LXXIX. * *Quod quis nescit, presumere non audebit.*
 (D.-nél hiányzik.)

¹ *in gremio.* — ² *et ibidem (t. i. in gremio) pavit.* — ³ + *cum omnia ista vidisset.* — ⁴ *cantarem.* — ⁵ *et ante regem saltarem.*

ból gazdálkodnék.⁶ Ezt el-hitetvén magával, ki-fut az istállóból, mégyen a' Király eleibe nagy ugrándozva, szokása szerint ordít, és a' Király vállára⁷ ágaskodik lábaival. Kit látván a' szolgák, dühös nevét költvén⁸ a' számárnak, szörnyen⁹ megverik, és bé-rekesztik az istállóban.]

ENNEK ÉRTELME.¹181
(157)

Ezek az ugató ebetskék példázzák a' Prédikátorokat, kik a' szent Írást jó formában magyarázzák.² Ezeket az Isten szereti, és kebelébe nyugottya. A' kik pedig vissza magyarázzák az Isten Igéjét, azok haragot és vereséget érdemlenek.³

LXXX. RÉSZ.

Az ördög mesterségéről, és melly titkos légyen az Istennek ítélete.*

Volt egy Remete, a' ki külön lakott egy erdő barlangjában, ott ditsérvén éjjel nappal az Istent. Nem meszsze hozzája juhokat őriz vólt egy Pásztor, egykor álomnak adván magát a' Pásztor, el-jön a' tolvaj, és el-hajtya előlle a' juhokat. Azalatt érkezik a' Pásztornak az Ura, tudakozván a' juhok felől; de semmiképen nem tudgya meg-mondani a' Pásztor, mint vesztenek-el a' juhok melölle. Ezen meg-indulván a' gazda, meg-öli haragjában a' Pásztort. Ezt látván a' Remete, fohászkodik, és mond magában: Oh Uram melly hirtelen meg-ölé az ártatlant a' kegyetlen ember! mivel ilyen méltatlan dologokat

⁶ daret mihi omnia fercula ad comedendum et gremium suum ad quiescendum. — ⁷ circa collum eius (előbb is így). — ⁸ credebant asinum in furiam conversum. — ⁹ egregie.

[Moral.] ¹ Charissimi, rex iste est d. n. J. C. — ² bene pronunciant. — ³ Szabadon.

LXXX. * *De versutia diaboli et quomodo iudicia dei sunt occulta.* (D. 220. De heremita et pastore et angelo.)

meg-engedsz, én el-hagyom ezt a' Remete életet, és ki fogok ¹ a' világra, és élek én-is másoknak szokások szerint. Illyen gondolkodások után útra mégyen, de gondgya volt Istennek reája, és Angyalát küldi, ki emberi ábrázatban ² társúl adgya magát hozzája. ³ Midőn már egy városhoz közelítenének, meg-jelenti magát az Angyal, hogy ő Isten Angyala vólna. Érkezhén a' városba, egy betsületes embertől ⁴ szállást kérnek, a' ki betsü-
 182 lettel bé-fogadgya őket, és keresztyéni mó-[don gazdálkodik né-
 (158) kik. ⁵ A' melly betsületes embernek volt egy bõltsöben fekvő kedves fiatskája. Az Angyalnak, és a' Remetének külön házat mutat, és abban jó ágyakat-is vettet. Azonban éjféltkor fel-kél az Angyal, mégyen a' jó gazda gyermekének bõltsőjéhez, és ott meg-fojtya a' gyermeket. Kit látván a' Remete, tsudálkozik magában, és mond: Hiszem ez a' személy Isten Angyalának mondá magát, és melly kegyetlenül bánék az ártatlannal; holott e' jó gazdának több gyermeke sem vólt annál, minket pedig nagy szeretettel látott; De semmit nem mert jelenteni az Angyalnak. Reggel lévén, indúlnak más városba, a' holott-is jó szível ⁶ láttya egy Polgár ember őket. Volt azon Polgárnak igen szép aranyas pohára, ⁷ kiben felette igen gyönyörködött. Étszakának idején fel-kél az Angyal, és el-lopja az aranyas pohárt. Látván azt-is a' Remete, el-hiteti magával, hogy az nem jó-féle ⁸ Angyal: mert a' városi Polgár minden jóval vólt hozzájuk, la melly keserves kár-tétellel fizet a' jó-téteményért; de tsak nem mert szóllani semmit-is. Meg-virradván, onnat-is el-indúlnak, és jútnak egy nagy ⁹ viznek hídgyához: mikor a' híd közepin mennének, egy szegény ember találkozik elejekbe, kitől az Angyal útát tudakozván, míg imide-amoda fordúl, 's mütogat, fogja a' szegény embernek gallérát ¹⁰ az Angyal, és leveti a' hídról. Így vész a' vizben a' szegény ember. Akkor a'

¹ (menni). — ² *in forma*. — ³ Csekély röv. — ⁴ *a quodam milite*. — ⁵ *satis grante eos recepit et honorifice ac splendide cum bona devotione in omnibus ministravit*. — ⁶ *satis honorifice*. —

⁷ *aureum cyphum*. — ⁸ *malus*. — ⁹ a jelző H. hozzátétele. —

¹⁰ *per scapulas eum accepit*.

Remete el-véli magában, hogy az ő tarsa nem Angyal, hanem ördög, olyan vétek nélkül el-vesztvén az embert.¹¹ Örömet meg-is vált volna tőle; de féltében semmit nem mér szólni. Tovább menvén, estve felé jútnak egy városba, a' holott gazdag ember házánál Isten nevében kérnek vólt szállást, de nem akar szállást adni. Végre azon kéri az Angyal, hogy a' nagy Istenért bár-tsak az ereszbe engedgyen helyt nékik, akár tsak valami gonosz vadak előtt légyen hol meg-vonni magokat az egy éjtszaka. Kinek felel a' dús ember: ahol a' disznó pajta, ha ott akartok sugorogni, lássátok, ha nem, mennyetek dőlgotókra; mert más helyt sem mutatok. Így azon éjtszaka a' disznók között vólt szállások. Meg-virradván, mégyen a' gazdag eleibe az Angyal, és minek-előtte el-bútsúznék tőle, meg-ajándékozza azzal a' szép aranyas pohárral, melyet lopott vólt az ember-séges gazdától más városban. Melyet látván a' Remete, mond magában: Nints már semmi kétségem, hogy ez a' személy ördög nem vólna, ahoképest bútsúzni¹² kezd tőle. Kinek felel az Angyal: tsak addig vára kozzál, míg ezeket a' dőlgokat meg-magyarázom néked.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Jó Atyámfia, midön te a pusztában Remete vólnál, a' melly juh pásztornak halálát láttad, igaz dolog, abban ártatlan vólt; de annak-előtte halálra méltó dőlgot már régen tselekedett vólt, és mivel akkor bűn nélkül találtatott, az ő idvességére rá botsátotta Isten a gazdáját, hogy meg-öllye ötet, mivel pénitentiát nem tartott vólt elébbi vétkeiről. A' lator pedig, a' ki el-hajtotta a' juhokat, a' pokolban fizet gonosságáért, ezen a' világon büntetetlen maradván. A' gazda, a' ki hirtelenségből ölte-meg szolgáját, az-is idvezülni fog, mivel alamisnával meg-váltya lelkét, és egyéb irgalmas tselekedetekkel. Továbbá, a' melly emberséges gazdánknak fiát éjtszaka meg-fojtottam, azt úgy| értsed, hogy minek-előtte annak az embernek az a' fia nem

184
(160)¹¹ rövid. — ¹² rövid.

volt, addig szegényeken könyörülő jó keresztény volt; de mi-
helt az a' gyermeke lőtt, mindgyárt meg-vonta magát minden
jó-tselekedettől,¹ és hogy gyermeke miatt el-ne veszesse lelkét,
jobb volt néki gyermeke nélkül el-lenni: mert azután ismét az
Istenhez tért. A' melly jó gazdánknak pohárát el-loptam, az
olly józan életű ember volt, míg azt a' pohárt nem tsináltatta,
hogy a városon² mássa nem találtatott; de ehez a' pohárhoz
való szeretetiből, már mindeneknél részegesebb kezd vala
lenni.³ Hasznossabb volt azért néki a' nélkül el lenni, mert
azólta már ismét józan életre adta magát. A' melly szegény
embert a vízben taszítottam, azért tselekedtem: mert az, egy
óra múlva⁴ más olly emberre találkozott volna, a' ki halálos
vétekben volt, és azt meg ölvén, mind ketten el-kárhoztak
vólna. Most pedig Isten kedvében találtatott a' szegény ember,
és mihelyt meg-hólt, mindgyárt idvezült. Továbbá, az aranyas
pohárt annak a' gazdagnak adtam, a' ki nekünk tsak szállást
sem adott. Úgy tudgyad, hogy a' sem ok nélkül lőtt, mert annak
a' gazdagnak pokol lévén helye, a' mit ezen a' világon el-kap-
hat, nem kell irigyleni töle. Meg-lásd azért, hogy ennek-utánna
könnyen ítéletet ne tégy mások felől: mert azzal Istent bántasz,
ki mindeneket jó végre tselekeszik.⁵ Ezeket hallván a' Remete,
az Angyalnak lábaihoz esik, és botsánatot kér Istentől. A' Re-
meteségre vissza mégyen, és szentül végezi életét.⁶

[Moral.] ¹ *factus est parcus, cupidus et omnia collegit, ut pue-
rum divitem faciat.* — ² *in tota terra.* — ³ kissé rövid. — ⁴ *si ad
dimidium miliare ambulasset* (a mi csakugyan körülbelül egy
órányi gyalogútnak felel meg). — ⁵ Szabadon. — ⁶ *Et factus
est bonus christianus.*

LXXXI. RÉSZ.

185
(161)*Gergely Pápának eredetiről, Istennek tsudálatos rendeléséből.**

EGY Márkos nevű Fejedelemnek egy fiánál, és egy leányánál több nem lévén, midőn már el-vénhedett volna, igen megbetegszik, és hivattya az Urakat, és mond nékik: kedves Atyafiai már énnékem meg-kell halnom, szivemen semmi nehézség nints egyéb; hanem csak az, hogy leányomat ki nem házashatám; Azért jó fiam, a' ki országomnak örökösse vagy, úgy maradjon rajtad Isten kegyelméből az én Atyai áldásom, hogy ezt az egy leányomat tisztességesen házassítsad, és tellyes életedben nagy betsületben 's atyafi szeretetben¹ tartsad. E' szók után a' falhoz fordulván Márkos Fejedelem, lelkét ki-botsáttya, és csak-hamar nagy pompával el-temetik. Ezekután, a' Fia szép okossággal kezdi igazgatni a' birodalmat, a' Húgát-is nagy betsületben és vígyázásban tartotta,² egy házban³ lakván véle minden időben. Egykor a' kísértetek addig ostromolják, hogy meg-győzik az ifjat,⁴ és fel-kelvén éjtszakának idején, mégyen a' Huga ágyához, és álmából fel-költvén, meg-jelenti néki bújaságra való szándékát.⁵ Kinek felel a' Huga: Távól légyen tőlem e' rettenetes vétek! Emlekezzél rá minek-előtte az Atyánk meg-halna, minémű áldással és tanúsággal bizott a' te gondviselésedre engemet. Ha pedig ilyen gonosságot tselekednénk, sem az Isten ítéletit el nem kerülnök, sem az emberek között a' nagy gyalázatot. Kinek szép szavaira meg-nem hajolván az ifjú, melléje fekszik, és kívánságát tölti, kin olly nagy siralomra fakad a' leány, hogy sem-[mi vigasztalás nem használna

186
(162)

LXXXI. * *De mirabili divina dispensatione et ortu beati Gregorii pape.* (D. 170. *De Gregorio, qui matrem duxit in uxorem.*)

¹ sicut te ipsum. — ² rövid. — ³ et in eadem camera lectis separatis iacebant. — ⁴ szabadon. — ⁵ rövid.

néki. A' mennyire lehetett, a' Király, úgy-mint, a' Báttya, eléggé vigasztalta ; de semmit nem fogott rajta, egykor ⁶ ebéd felett ülven, változni kezd a' leánynak ábrázattya. Kit látván a' Báttya, fel-kél asztaltól, és bé-menvén házokba, kérdi a' Húgától okát nyavalyájának : a' ki meg-jelenti a' Báttjának, hogy tőle meg-terhesedett volna.⁷ Mellyet hallván a' Báttya, annyira meg-búsúl, hogy még a' napját-is átkozni kezdi. Kinek mond a' Húga : Uram fogadd tanátsomat, talám nem bánod-meg. Nem mink vagyunk elsők, kik az Istent nagy vétkekkel megbántottuk. Közél hozzánk egy betsületes öreg Ur ⁸ lakik, kinek tanácsával élt a' mi édes Atyánk-is, hivassuk azt, és erős titoknak petséti alatt jelentsük-meg néki minden dolgunkat, tudom jó-tanátsot ad, mind idvességünkre, mind világi betsületünkre nézendőt. Kinek mond a' Király : Én meg-nyúgodtam beszédeden, tsak hogy elsőben Istennel békéllyünk-meg, vallást tévén bűnünkről, tartsunk pénitentiát. Mellyet midőn végben vittek volna nagy töredelmes szivel ; azután hivattyák azt az öreg Urat, és keservesen dőlgokat néki meg-jelentik. Kiknek mond az öreg Ur : Mivel már az Istennel meg-békéltettetek, az én tettségemből Isten kedveért tovább-is munkálódtok, és a' szent földet meg-látogattyátok. De mivel a' Húgod terhes, most a' hosszú útra nem mehet, hanem tsak te menny-el Király. Minek-előtte pedig meg-indúlnál, hirdess országos gyűlést, az Uraknak jelentsd-meg a' szent földre menő szándékokat, és parantsold-meg, hogy míg oda mulatosz,* addig képedben a' Húgodat hadtad ; azért néki mindenek engedelmességgel legyenek. Énnékem-is parantsold-[meg mindenek hallatára, hogy

187
(163) a' Húgod mellett légyek, reája mindenekben gondot viselleyek, ha életemet szeretem ; Így az ő dolgát senki nem fogja tudni több Feleségemen kívül, a' ki-is erős hittel lészen köteles a' titoknak meg-tartására : hogy mikor szülesének ideje el-jő, senki más ne forgolódgyék a' Húgod körül az én Feleségemen kívül.⁹ Ezen a' tanátson meg-nyugszik a' Király, és a' szerint

⁶ *Post hoc vero circa dimidium annum.* — ⁷ rövid. — ⁸ *miles senex.* — * így. — ⁹ az egész kissé összevonva.

tselekedvén mindenekben, szép bútsú-vétel után meg-indúl a' szent földre, azután a' Tanáts Ur, a Király Hugát el-készítti, és viszi maga várába, kin igen tsudálkozik az Ur Felesége, és midőn kérdené e' dolognak okát, meg-jelent nagy hit alatt mindeneket a' Feleségének, és meg-hadgya, hogy a' Király Húgához senki ne közelítsen egyéb ő nálánál; melly szolgálatot nagy örömet, és igaz hűséggel fel-vállal az Aszszony, minde-
 nekre jó gondot viselvén.¹⁰ Azonban, a' szülésnek érkezvén ideje, a' Király Húgának fia leszen. Kit meg-értvén az öreg Ur, jelentést téssen a gyermek Annyának, hogy már a gyermek keresztelésére lenne gondgyok. De mivel Papot nem kap-
 hatnak,¹¹ ki az egy testvér Atyafiak között született gyermeket meg-keresztelje, készíttet egy hordót a Király Huga, kiben gyermekét bé-pólálva helyhezteti, és egy ezüst táblára ezeket irattya: Valaki e' gyermekekre talál, értésére légyen, hogy ez, egy testvér Atyafiaktól született; Isten kedvéért mindazáltal kereszteltesse-meg, egy tsomó aranyat talál fejenél, lábainál egy tsomó tallért, ezzel a' költséggel a' gyermeket nevelje, és taníttassa-is azt az időt érvén. És azt a' táblát a' fejéhez tétet-
 vén, a' hordóba bé-tsinállyák böltsöstől a' gyermeket, és a' ten-
 gerre botsáttják, tovább Isten gondviselésére biz-¹⁸⁸ |ván. Midőn ezeket a' dolgokat végbe vitte volna az Ur a' Király Húgának ⁽¹⁶⁴⁾ parantsolattyából, és el-nézte volna a' hordót, kiben a' gyer-
 mek vólt, mélyre viszi a' szél a' tenger hátán, vissza tér há-
 zához, és ottan talál egy Ázsiából ¹³ jövő embert elöl, kitől hírt tudakozván, meg-érti, hogy a' szarándokság járás közben bizo-
 nyoson meg-hólt volna a' Király, kin igen meg-búsúl, mindaz-
 által, a' mint lehetett, titokban tartotta volna azt a' szomorú hírt a' Király Huga előtt. De midőn eleibe érkezik, látván az Urnak el-változott állapattyát, kérdezni kezdi tőle, mi gonosz híre volna? Kinek amaz: Nints úgy-mond semmi búsulásom, sőt inkább naponként való gyógyulásodon örömem vagyon

¹⁰ röv. — ¹¹ az e.-ben a pap is szerepel, ki a hozzá inté-
 zett kérést kereken megtagadja. — ¹² összevonva. — ¹³ *de terra*
sancta.

Aszszonyom. A' Király Húga pedig eszébe vevén titkos szomorúságát, annál inkább kezdi firtatni. Ama' midőn tovább nem titkolhatná belső indulattját, meg-jelenti a' hírt, a' mellyet hallott. Hivatván mindgyárt eleibe a' Király leánya azt az úti embert, maga kezd kérdezősködni.¹⁴ Kinek felel amaz: A' Bátyád bizonyoson meg-hólt, a' testét által-is hozták a' királyi várba, hogy ott az Atyád mellé el-temessék. Mellyet hallván az Aszszony, el-ájúl bánattyában.¹⁵ Midőre pedig bánattyából fel-eszmélkedik, keserves sirásokra, panaszokra fakad, születésének, és életének napjait átkozván, hogy minden gonosz veszély az ő fejét borította-el. Ha a' halál engemet-is el nem viszen úgy-mond, tovább-tovább mind nagyobb veszedelmeket várok.¹⁶ Egy idő vártatva, a' keservest meg-szólította a' tanács Ur, és mond néki: Aszszonyom ne add halálra magadat: mert te maradtál egyedül, kire néz az ország gondviselése, szünnyél a' 189 sirástól, készüllyünk, és mennyünk a' várba a' test| mellé, és
(165) mindeneknek-előtte királyi módon temesd-el Bátyádat: mert tovább egyébbel semmivel sem tartozol néki. Melly szókkal a' mint lehetett, vastagodván* az Aszszony, el-mégyen, és a' Bátyát keservesen; de királyi pompával el-temeti, azután az országos gondviselésekhez fog. Idő múlva a' Burgundiai Hertzeg követeket küld hozzája, kik által házasságra kívánja; de a' Király Húga tsak hamar választ ad, és meg-jelenti, hogy ő hozzá ne bizzék, mert tellyes életében férfiat nem akar ismérni. Azon meg-búsúl a' Hertzeg, és mondgya magában: mivel üres válaszszaal botsátottál, hidd-el, nem könnyen uralkodol ezen-túl országodban. Azonban tsak-hamar hadat gyűjt a' Hertzeg, és tüzzel, fegyverrel pusztítani kezdi az országot. Kire nézve az Aszszonynak el-kellett szaladni előtte egy igen erős városba, a' hól keservesen sokáig¹⁷ töltötte idejét.

Azonban,¹⁸ a' tengeri habok a' hordót, kiben a' Király

¹⁴ rövid. — ¹⁵ az e-ben az öreg tanácsos és felesége meg a hirmondó is. — ¹⁶ szabadon és rövid. — * ha nem sajtóhiba, akkor vaskos félreértés; az eredetiben *confortati*, tehát H. talán *vigasztalódván-t* írt. — ¹⁷ *per multos annos*. — ¹⁸ *Iam ad puerum proiectum in mare redeamus*.

Húgának kis gyermeke bé-volt tsinálva, vetik egy sziget mellé, melyben a' Barátoknak derekas Kalastroma¹⁹ vólt. A' tájban mégyen azon Kalastromnak Gárgyánnya²⁰ a' tenger mellé, és ott a' Halászokkal kezd szegődözni, azalatt kétfelé tekintvén a Gárgyán, lát egy hordót mint ingat a' tengeri hab, azt a' szolgálival a' vízből ki-véteti, és fel-bontatván, találnek egy eleven gyermeksét benne elég vidám ortzával; kin a' Gárgyán el-rémülvén, mond: Uram mi lehet oka e' dolognak? maga kezével-is hányogatván a' gyermek böltsőjét, talállya az ezüst táblát, és a' reája való írást olvasván, eszébe vészi hogy az a' gyermek egy testver* atyafiaktól született, de még kereszteletlen. Az aranyat-is, és a' tallért meg-tálállya, vég-[re mindenestől fog- 190
vást eszébe vészi annak a' gyermeknek nagy emberektől²¹ való (166)
születését. Mind ezekre nézve, fel-véteti a' gyermeket, Gergelynek^{21b} kereszteli, és egy Halászszal nevelése felől meg-alkuszik. Kit hét esztendő koráig állapattyához képest szépen feltart a' Halász. Hét esztendő múlva, maga kezéhez vészi a' gyermeket a' Gárgyán, és deáki tudományra²² taníttya, a' ki, időre az Iskolákban minden tanuló társait fellyül kezdi haladni. Az ifjú mindazáltal a' Halász házánál lakott, édes Apjának-is a' Halászt tartotta. Egykor midőn a' Halász gyermekével játszódnék, laptával a' hajigálás közben meg-sérti a' Halász fiát. Ki el-fakadván sirva, fút az Annyához, és így panaszkodik: Az ötsém Gergely ütött engem a' laptával. Kin meg-búsulván a' gyermek Anyja, ki-mégyen, és nagy haraggal mond: miért kellett néked Gergely az én fiamat meg-verned? hiszem azt sem tudgyuk honnat való vagy, és mi hozott téged ide. Kinek mond Gergely: Oh édes Anyám miért hánsz olyanokat szememre, hiszem én-is te fiad vagyok? Kinek viszont a' Halászné: Én fiam nem vagy, honnat való légy, azt sem tudom; hanem

¹⁹ Az e-ben csak *cenobium*, a szigetről sincs szó, de e helyett a hordóról az van mondva, hogy *per multa regna transiit*, mielőtt a kolostor környékére vetődött, még pedig *feria sexta* (pénteki napon). — ²⁰ *abbas*. — * így. — ²¹ *de nobili sanguine*. — ^{21b} *et ei proprium nomen imposuit sc. Gregorius*. — ²² *ad studium*.

tudom az egyet, hogy a' tengeri hab hajtott ide egy hordóban, kire a' Gárgyán találván, én velem alkutt-meg gondviselésed felől, 's azólta tartalak. Mellyet hallván az ifjú, mégyen mingyárt a' Gárgyánhoz és mondgya néki : Uram már régen lakom itt, eddig azt véltem, hogy a' Halász gyermeke vagyok ; de már eszembe vettem, hogy abban semmi nints. Én azért el-mégyek, ha valahól talám fel-találom Apámat, vagy Anyámat, kérlek vitéz módon készíts²³ és botsáss-el engem. Kit sok szóval maraszt a' Gárgyán : Fiam tedd-le azt a' gondolatot, úgy-mond, itt az egész Kalastrombéli Barátok annyira szeretnek tégedet, hogy az én holtom után tégedet választanak Gárgyányoknak. De mivel semmiképen nem maraszthattya tovább az ifjat, elé hozza a' Gárgyán a' táblát, mellyet a böltsőjében talált vólt, és mondgya Gergelynek, olvasd-el ezt fiam, és ebből tellyességgel mindē állapotodat ki-tanuló. Mellyet olvasván, eszébe vészi, hogy két egy testvér atyafiaktól született gyermek vólna ő, és szörnyen el-keseredik rajta. El-mégyek egy általán-véggel, úgy-mond, a' szent földre ott vitézi hartzokat tészek, a' szüléimnek bünökért, és életemet-is ott végezem-el. Kérlek azért Atyám, nekéssél ; hanē engem készíts-el mentől hamarább. Kit midőn betsülettel el-készített vólna a Gárgyán, meg-alkuván a' hajós-Mesterrel, mindeneknek szomorúságával meg-indúl a' szent föld felé. Menvén a' tengeren, ellenkező szél támad elejekbe, és más-felé téríti a' hajót, éppen ahoz a' városhoz, a' mellyben a' Gergely Annya lakott ellenségétől való féltében. A' melly földön a hajós-Mestereknek sem vólt ismeretségek. Menvén-bé a' városba Gergely, talál egy városi embert, a' ki kevés beszéllgetés után²⁴ házához viszi-bé, és betsülettel láttya, 's tartya minden hozzá-tartozandókkal együtt. Midőn pedig ebéd felett ül-nének, kérdezősködik a' gazdától Gergely, mitsoda állapotok forganának fen abban a' helyben ? Kinek felel a' Polgár : Vólt úgy-mond egy Vá lens nevű²⁵ Királyunk, a' ki semmi maradé-
 kot nem hagyott maga után egy Húgánál egyebet ; A' kit egy

²³ *me ad miliciam promoveatis.* — ²⁴ rövid. — ²⁵ *unum virum valentem imperatorem habuimus,* a mit H. félreért.

Hertzeg akarván el-venni, semmiképen hozzá nem ment a' Király Húga, kin meg-haraguván a' Hertzeg, az egész országot fel-prédálta pusztította, ezen az egy városon] kívül. Kinek 192 felel Gergely: Vallyon atyámfia meg-jelentsem-é néked szán- (168) dékomat? Bízvást Uram, úgy mond a' Pólgár. Kinek viszont Gergely: Én vitézlő ember vagyok, és kardommal észem kényeremet: menny-fel a' palotára, és jelentsd-meg a' Király Húga Hopmesterének; ²⁶ hogy, ha nékem meg-fizet, ez esztendőben jó szível hartzolok igassága mellett. Ezzel a' hírrel fel-mégyen a' palotára a' Polgár ember, és a' Hopmesternek meg-jelenti a' dolgot. Ki mindgyárt nagy örömmel követet küld Gergely vitéz után, és viszi-bé a' Király Húga eleibe. Kit igen szorgalmatosan néz az Aszszony; de hogy ő fia légyen, semmiképen eszébe nem veheti: mert a' fiát a' tengeri habok régen el-temették úgy tudta. A' Hopmester ezzel a' vitézzel meg-alkuszik, a' Király Húgának akarattyából, és más napra kelvén, táborba indul Gergely vitéz a' Hertzeg ellen. A' kit nem sokára igen nagy táborával elől talál hartzra való készülettel. Kik mind két részről mindgyárt szembe szállanak, és kemény hartzhoz fognak. A' hartz között mind addig halad, a' seregen által Gergely vitéz, hogy a' Hertzeget személye szerint fel-talállya. Ugyan ott mindgyárt vagdalkozni kezd véle, és néki szolgálván jobban a' szerentse, ²⁷ fejét vészi a' Hertzegnek, hadán győzedelmet vészen, és az egész országból minden helyeket fel-szabadít az ellenségek kóborlásától. Így minek-előtte esztendeje telnék, az országot meg-tsendesíti. Azután mégyen vissza udvarhoz, és ott meg-jelenti a' Hopmesternek, hogy már dőlgát el-végezte, az ellenséget el-kergette, egyebet fizetésénél nem kíván: mert más országra menő szándéka vagyon. Kinek mond a' Hopmester: Im a' királyi Aszszonynak] mind- 193 gyárt meg-jelentem: mert szegődségednél többet érdemlettél, (169) légy várakozásba addig, mig dolgozban véget vethetek. E' szók után mégyen az Aszszonyához a' Hopmester, mondván: Semmi híjával nintsen Aszszonyom az országod, hanem tsak egy Fő

²⁶ cum senescalco. — ²⁷ H. hozzátétele.

kívántatnék; Jovallanám azért, hogy vennéd a' férhez menésre magadat. Jobbat pedig és az országnak hasznossabbat nem ítélhetek e' Gergely vitéznél. Kinek mond az Aszszony: Hiszem tudod a' férhez menésről való fogadásomat, immár férfiat többé nem akarok ismérni. A' te szódra mindazáltal egy bizonyos napig gondolkodom, és akkor választ adok. És néhány napok el-telvén, mond mások hallattára: Noha férhez menő szándékom nem volt; de mivel Gergely vitéz e' nagy jót tselekedte országommal 's magammal-is, hozza mégyek és házastársa lések. Melly dőlgon minnyájan meg-örülnek, és a' menyegzői lakodalomnak bizonyos napot tévén, öszve-kelek, tudnillik az Anya a' maga saját gyermekével. Kik nagy ideig egymás között szeretettel élnek, egyéb-aránt semmit nem tudván egymás dőlgában. Történik egykor Gergely vitéz mégyen vadászni; azonban egyik szolgáló meg-szólította az Aszszonyát, és kérdi tőle, ha nints-e valami vissza-vonás az Urával együtt közöttök? Kinek mond a' a' Királyné: Semmi nintsen, nem-is hiszem, két ember között nagyobb szeretet lehessen, mint én közöttem vagyon az Urammal együtt; de kérlek, mi lehessen oka ilyen kérdésednek? Kinek mond a' szolgáló: Mert valamikor Gergely vitéz bé-mégyen a' háló-házba, víg ábrázattal látom; de azután el-szomorodik, tsak hogy meg-szokott mosdani, hogy ne ismérjék ábrázattyan] a' könyhúllatást. Mellyet (170) hallván a' Királyné Aszszony, mégyen az Urának háló-házába, gondolván, hogy ott fel-talállya okát Ura keserűségének, ki mind addig keresgél,²⁸ míg fel-talállya az ágy-fejénél azt az ezüst²⁹ táblát, mellyet régenten gyermekének böltsőjében töltött. Abból eszébe vészi min kesereg mindennap az ő Ura, tudnillik, hogy két egy testvér atyafitól született ember volna. Meg-ismervén a' táblát az Aszszony, eszébe vészi az írásból azt-is, hogy az a' Gergely vitéz, az ő tulajdon gyermeke volna. Kiben midőn tovább nem kezd kétsége lenni, rettenetes bágya.

* így — ²⁸ *de foramine in foramen intime respexit, donec ad illud foramen venit, in quo tabelle erant.* — ²⁹ H. hozzátétele, így már előbb is.

dásra, és sirásra adgya magát az Aszszony, átkozván a' nagy szerentsétlenség minden óráját; a' ki elsőben testvér Battyától terhesedett-meg; másodszor tulajdon gyermekének ugyan Felesége lött. E' miatt halálos szomorúság fogja a' szívét. Kit vett eszébe a' ház-nép, és az udvariak; de okát nem tudhaták.³⁰ Kire nézve, mennek Gergely vitéz után, és a' vadászatból vissza híják. Ki midőn vissza ment volna, tsak-nem holt elevenen talállya az ágyba feküve Feleségét, kérdvén okát nyavalyájának, az Aszszony mindeneket ki-küld a' házból, és eredetét kezdi kérdezi* az Urának. Kinek mond Gergely: Oh melly tsudálatos kérdés ez! holott én igen meszsze földről-való vagyok. Kinek viszont az Aszszony: de ugyan ne titkolódgylá ügymond előttem, ha életemet szereted: mert nagy kín szorongattya szívemet.³¹ Arra felel oszton Gergely vitéz: Én szegény legény voltam, erre a' földre csak fegyveremmel jöttem, mellyel az országot, 's tégedet inségedből meg-szabadítottalak: mert engemet ártatlanságomtól fogva³² egy Gárdgyán neveltett-fel, a' ki meg-jelentette né-|kem, hogy a' tenger parton, egy¹⁹⁵ hordóba böltsöstől talált engem, a' honnat ki-vétetvén, Istenért⁽¹⁷¹⁾ ekkoromig nevelt engem, és onnat a tengerek közül³³ jöttem erre a' földre. Mellyet hallván az Aszszony, és az ezüst táblát elé mutatván, mondgya: Ez a' tábla elég bizonyság ki-légy, mert te vagy az én tulajdon Fiam, és egyszer 's mind Férjem. Te vagy az én testvér Bátyámnak én tölem való gyermeke. Oh édes fiam, én zártalak volt tégedet ezzel a' táblával együtt a' hordóba, minek utánna a' világra szültelek, bár soha ne láttam volna a' napnak szép fényét; Istenem mennyi gonoszra jutottam! Ihon a' Bátyámmal vétkeztem, és a' kit a' világra születtem, annak Felesége löttem! Bár az Anyám méhéből mindigárt koporsóba tétettem volna, a' szem ne látott volna, mint a' ki világra soha nem lött. Így keseregvén, tépi nyavalyás Aszszony magát. Kinek mond Gergely: Hiszem midőn azt alí-

³¹ Az eredetiben a királyné saját szavaival előadott keseregésére rohannak be cselédei. — * így. — ³¹ szabadon. — ³² *ab infantia*. — ³³ H. hozzátétele.

tom vala, hogy a' veszedelmeket el-kerültem, látom az ördög törébe ³⁴ annál mélyebben estem. Én azért ismét el-bújdosom egy-felé, a' holott siratom esetemet, mint kellett ennek rajtam történni, hogy az én édes Anyám háló társam ³⁵ légyen nékem. Ki szabadít-meg engem az ördögnek hálójából? Látván az Annya fiának keserüségét, mond: Légy vesztég fiam, viseld gondgyát az országnak, én tellyes életemnek minden napjait szarándokságban töltöm-el e' nagy vétekért. Kinek felel Gergely: Nem lehet az, édes Anyám, inkább maradgy-meg az országban, én el-bújdosom, mind addig, míg az én Istenem előtt kegyelmet talállok. E' szók után lántsáját két darabbá töri, és ¹⁹⁶ szarándok köntösbe öltöztvén, el-bútsúzik Annyától, | és meztláb ⁽¹⁷²⁾ ki-mégyen az országból. Éjtszakának idején érkezik egy városhoz, a' hól Isten kedvéért szállást kér egy Halásztól. Kinek dali termetit ³⁶ látván a' Halász, mond: Oh jó legény, nem igaz Szarándok vagy te, ismérem én termetedről-is. Kinek mond Gergely: Akár-ki légyek én, kérlek az egy éjtszaka Istenért a' szállást ne tagadd-meg tőlem. Szól a' Halászné-is az Urának, hogy botsássa-bé a' házba. Kinek az ajtó-megett ágyat adnak, egy kis halatskát, kenyeret, és vizet adván néki, mond a' Halász: Ha te szarándok vagy, félen-való helyben ³⁷ kellene magadat meg-vonnod. Kinek felel Gergely: Minden szándékom nékem-is az. Kinek viszont a' Halász: Ha reggel velem el-jössz, mutatok én arra való helyt, kit nagy Isten fizessével ³⁸ meg-köszön a' Szarándok néki. Reggel lévén, annyira sietnek, hogy a' táblát-is a' szállásán ez ajtó-félen ³⁹ felejtí Gergely Szarándok. Tizenhat mért-földnire a' tengeren bé-viszi egy nagy kösziklához, annak a' kösziklának rejtekére egy záros ajtón mentenek-bé, ⁴⁰ oda bé-igazítván Gergelyt a' Halász, az ajtót rá rántya,

³⁴ *in rete.* — ³⁵ *amica mea, uxor mea* — ³⁶ *membrorum decentiam et corporis dispositionem.* — ³⁷ *loca solitaria.* — ³⁸ *Deus sit tibi merces.* — ³⁹ *retro ostium.* — ⁴⁰ *ad quandam rupem pervenit, habens circa pedes eius compedes, qui sine clave non poterant aperiri,* a mit H. teljesen félreért és alább is ehhez képest változtat az eredetin.

a' lakatot az ajtóra fel-veti,⁴¹ és a' lakat költségét a' tengerbe bé-veti, a' Halász osztón hazához mégyen. Ez a' Szarándok tizen-hét esztendeig vesztég lakik mint Remete a' közsiklában. Azonban meg-hal a' Római Pápa, és az égből ilyen szó hallatik: Keressétek-fel az Isten emberét, kit Gergelynek hínak: mert a' lészen az Anyaszentegyháznak vezére. Mellyet hallván a' Pápa választó Papok, meg-örülnek, és el-küldenek minden-felé, ha valahól arra az emberre találának. Végre a' követek jűtnak a' Halász házához, kinek étel-felett mondanak az emberek: Vaj-ki régen fáradunk egy Gergely nevű szent| ember ¹⁹⁷ után, kit Pápaságra vinnénk, ha találánk. Kiknek mond a' ⁽¹⁷³⁾ Halász: Most tizenhét esztendeje, hogy egy Gergely nevű Szarándok jött vala hozzám, én azt egy tengeri közsiklára meszsze vittem-be, és ott hadtam; de az eddig régen meg-hólt. Ugyan akkor fogott vólt egy halat-is a' Halász, kit fel-bontván, a' gyomrában talállya azt a' költsot, mellyet annak-előtte tizen-hét esztendővel a' tengerbe vetett vólt. Kit látván a' Halász, fel-kiált és mond: Nem fogtok hijába járni, mert imé arra a' költsra tsudálatosképen találtam, mellyel el-zártam annak a' közsiklának rejtekét, kiben régen vittem vólt Gergelyt. Kin meg-örülvén a' követek, alig várják a' reggelt, hogy a' Halász-szal a' közsiklához mehessenek. A' holott meg-talállyák Gergelyt, és mondanak néki: ⁴² Kely-fel, és járj velünk, mert Isten ezen a' földön, a' szent Péter székibe ültett tégedet. Kiknek a Szarándok tsak azt mondgya: Mindenben légyen Isten akarattya. Kivel a' követek meg-indulván, minek-előtte Rómába jűtottanak vólna, magoktól a' városban minden harangok szó-lottanak: mellyből a' városiak azt jövendöllötték, hogy rá találta az emberre, kit Isten választott; Kihez-képest eleibe mennek, és nagy tisztességgel helyeztetik a' Pápaságnak tisztiben. A' melly Fő Püspökségben ⁴³ igen szentül viseli magát, úgy hogy, híre vólna a' világon szent életének és böltseségé-

⁴¹ *postquam compedes serasset.* — ⁴² *† O Gregori, homo dei, ad nos perge, ex parte dei omnipotentis ad nos ascende.* — ⁴³ *in vicariatu* (sc. Christi).

nek. Az Anyya-is meg-értvén, hogy szent életü ember vitetett Rómába Pápaságra, így végez magában: El-mégyek abba a városba, és ott büneimről vallást tévén, meg-engesztetem az én Istenemet, nem tudván, hogy az ő fiát vitték volna Pápaságra. El-jutván egykor Rómába, mégyen a' Pápa eleibe, | és (174) vallást tészén előtte vétkeiről. Midön a' Pápa a' gyónást meghallotta volna, a' gyónásról meg-isméri az ő édes Annyát, és mond Gergely Pápa: Oh édes Anyám, és egyszer 's mind Feleségem, ihon midön az ördög azt hitte, hogy rabúl pokolra vonszon bennünket, láddé az Isten kegyelme által mint megszabadúltunk. Mellyet hallván az Anyya, rémuléssel tsudálkodik a' dólgon, siratván vétkét. A' Pápa pedig az Annyának emlékezetire a' szüz Apátságoknak ott egy Kalastromot épít, kiben a' Szerzetes szüzeknek gondviselőjévé⁴⁴ tészí édes Annyát. Ezekután⁴⁵ idvességesen hálnak-meg mind ketten.⁴⁶

LXXXII. RÉSZ.

A házasság-rontóknak ítéletiről.*

EGY Uri embernek épületi felett az Esztragok¹ fészket raktak, a' kastély alatt, vólt egy ki-terjedett² forrás, a' hová feredni jártak az Esztragok.³ Egykor el-menvén az Esztragnak a' bakja a' fészekből, míg oda mulatott, addig a' nösténnye mással felekezett.⁴ Míg oda járt pedig a' bakja, addig a' forráson meg-feredett, hogy inkább meg né ismérszenék rajta a' mit tselekedett. Az Ur ember⁵ látván⁶ a' madárnak ilyen dol-

⁴⁴ *abbatissam.* — ⁴⁵ *infra pauca tempora.* — ⁴⁶ A tanúlságot e történetnél H. elhagyta.

LXXXII. * *De iudicio adulterantium.* (D. 26. és 75. *De ciconia adulterata.* A 26. közelebb áll a vulg. szöveghez, mint a 75., a mely amannak kevésbé eltérő változata. V. ö. a vulg. 181. = D. 161. történettel is.)

¹ *due ciconie.* — ² *clarus.* — ³ + *Accidit, quod femella pullos produxit.* — ⁴ *est adulterata.* — ⁵ *miles* (így előbb is). — ⁶ + *sepius.*

gát, tsudálkozott rajta. A' forrástól egykor el-tílttya,⁷ hogy afféle tselekedeti után ne mosódhassék-meg ; Így az Esztragnak feredés nélkül kellett vissza menni fészkére. A' bakja-is érkezvén a fészekre, meg-érzi a' társán, hogy más Esztraggal közösült ;⁸ azonban tsak-hamar el-repül a' fészekről, és⁹ magával sok Esztragokat hoz, kik egyenlő akarattal¹⁰ reá támadnak a' parázna Esztragra, és ugyan ott meg-ölik a' ház gazdájának¹¹ szeme láttára.]

ENNEK ÉRTELME.

199

(175)

Ez a' parázna Esztrag az ember lelkét példázza, ki a' vétekekkel gyakran bé-motskollya magát ; de valamikor a' töredelmességnak, és pénitentzia-tartásnak forrásában meg-mossa magát, akkor az Isten-is meg-enged néki. A' gazda, ki ettől a' feredéstől tílttya a' lelket, az ördögöt jegyzi, mert ő azon vagonon, hogy a' vallás-tételtől el-idegenítse embert. Így, ítéletnek napján ha tisztúlva nem talál a' Christus bennünket, az ő Angyalinak¹ és minden szolgainak sokasága előtt veszedelmes sententziát mond fejünkre.

LXXXIII. RÉSZ.

A léleknek őrizetiről.*

TRajánus Császár gyönyörködven a' kertekben, tsudálatos szép kertet épített, kiben mindenféle fákat ültetett, és annak őrizetire rendelt egy Jonatás nevű embert. Egy gonosz erdeikan azon kertbe szokott vólt, ki a' fákat gyökeriből igen kiforgatta, ezután Jonatás mind addig lesködött, hogy a' bal-fülét el-vágta. Azzal a' sebbel búsúlva el-szalad a' vad-disznó. De

⁷ *fontem clausit.* — ⁸ *fetorem adulterii.* — ⁹ *+ et infra diem naturalem.* — ¹⁰ H. adaléka. — ¹¹ *militis.*

[Moral.] ¹ *+ eternaliter te occidentium.*

LXXXIII. * *De timorosa custodia anime. (D. 163. De orto, quem aper destruxit.)*

más nap annál több károkat téssen a' kertben, akkor-is Jonatás üzőbe vészi, és a' jobb-fülét vágja-el. Azzal sem gondolván a' kan: harmadszor-is a' kertre mégyen, akkor a' farkát hadgya ott. Mind ennyi esetivel sem gondolván, ismét meg-próbállyá a' kertet, Jonatás-is akkor rá készülvén, lántsájával által veri, a' konyhára viszi, és a' Császáz asztalára húsát el-készítteti. A' Császáz pedig minden állatoknak leg-inkább a' szivét szerette; de mivel annak jó kövér vólt a' szive, a' Szakáts maga meg-ötte. Nem találván a' tálban az erdeinek szivét a' Császáz, 200 meg-kérde-|ti a' Szakátstól, hová tötte-el? kinek azt feleli a' (176) Szakáts, hogy nem vólt annak az állatnak szive, melyet ha nem hisznek bizonyos okokkal meg-bizonyít. Ez izenet után mégyen a' Szakáts a' Császáz eleibe, és így állattya szovait: Uram minden gondolat a' szivből származik, és a' hól gondolat nintsen, sziv sem lehet ott. Ez a' vadkan midőn a' kertbe járna kárt tenni, hól a' jobb-fülét, hól a' bal-fülét, hól farkát vesztette-el, még sem gondolkodott jövendőbéli állapottyáról, hiszem ha szive lött vólna, gondolkodni kellett vólna arról, 's ide nem vesztette vólna a' fejét.¹ Illyen mentségét hallván a' Császáz a' Szakátsnak, helyben hadta, és a' büntetéstől megmenekedett.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Mint ez a' Császáz gyönyörködött a' kertekben, úgy gyönyörködik a' Christus Jésum az emberek szívében, a' kiben sok szép menyői és idvességes gondolkodásokat, lelki erőket¹ plántál, melyeknek őrizetire köteles az ember.² A' vadkan példázza a' bűnökre vetemedett elmét, a' ki sok károkat téssen ebben az Isten kertében, úgy mint a' szívekben.³ Végre Jonatás, úgy-mint a' halál által el-szedi az Isten, az embernek minden jó alkalmatosságit,⁴ és ha azokkal nem gondol, az életét-

¹ kissé rövid.

[Moral.] ¹ *diversa genera arborum, i. e. virtutum.* — ² *Custos est prelatus.* — ³ rövid. — ⁴ részletezve.

is. És így a' melly szivben az Isten gyönyörködnék, azt az ördög nyeli-el, ezzel vádolván az embert; hogyha szive lőtt volna, idvességéről gondolkodni kellett volna; de ha szivét jóra nem fordította, szenvedgye kárát, mellyet keresett magának. Így vesznek-el sokan az emberek közül.^{5]}

LXXXIV. RÉSZ.

201
(177)

*Az Isten jótéteményiről, mindenkor meg-
kell emlekezni.**

Pompéjus idejében volt egy nevezetes Aszszony,¹ kinek egy vitéz, kedves ismeretségében vólt.² Vólt azon Aszszonymnak egy Sólyma-is, mellyet kérni kezd a' vitéz az Aszszonytól: kinek a' Sólymot ilyen okon oda adgya az Aszszony, hogy a' madárnak szereteti miatt ötöt meg ne útálylya. Kezére vévén a' madarat a' katona ember, el-mégyen véle. Annakutánna oszton eszébe sem jút az Aszszony; hanem mindennap a' Sólymmal mulattya idejét a' mezőben. Az Aszszony eleget izenget a' vitézre, végre levelet ír néki, és úgy mégyen az Aszszony házához mind Sólymával együtt. Beszélgetvén azonban egymással, hirtelen ragadgya az Aszszony a' Sólymot, és el-szakkasztja a' fejét. Kin meg-búsúlván a' vitéz, mondgya: Aszszonyom miért kellett ezt tselekedned? Kinek felel az Aszszony: Azért tselekedtem, mert e' madárra nézve úgy el-felelkezttél rólam, hogy felém sem akartál jöni, úgy hiszem, ez után már gyakrabban fogsz látogatásomra jöni.³

⁵ szabadon.

LXXXIV. * *De beneficiis dei semper memorandis.* (D. 166. *De domina et milite et falcone.*)

¹ *nimis pulcra et omnibus amorosa.* — ² kissé rövid. — ³ az egész rövidebbre van fogva.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.¹

Ez a' szép Aszszony az emberi nemzetet jegyzi. A' vitéz minden keresztyén embert, ki mindenekfelett tartozik szeretni az ő Teremtőjét, és jó-tselekedetek által szolgálni, 's kedvét keresni az Istennek. A' Sólóm, a' világi el múlandó jókat példázza, a' kik után annyira vetemedik ember, hogy Istenéről-is el-felelkezik miatta. Kit látván az Isten, el-vészi az| emberek-
(178) től, és nyakát szakasztya világi gazdagságának,² hogy alkalmatossabb légyen ember az isteni szolgálatra, és idvességének keresésére.³

LXXXV. RÉSZ.

*Az imádságot, mint szép ének szól úgy
hallgattya Isten.**

Tibérius Császár mindenek-felett gyönyörködött a' szép ének szóban. Vadászattyaiban egyszer hall igen kedves Citera zengést jobb-keze felől, a' ki miatt elméje kívül ragadtatik. Azonban, igyekezik a' zengéshez közellyebb jutni, és addig mégyen, hogy egy széles vizet talál, ki mellett egy szegény ember kezében tartya Citeráját. Kit meg-szólítván a' Császár, kérdi; Honnat vagyon édes atyámfiái* Citerádnak ilyen szep zengése? Kinek felel a' szegény ember: Uram harmintz esztendőtol fogva lakom már e' viz mellett, az Isten énnékem olly ajándékját mütatta, hogy valamikor Citerámat meg-penditem, ki-jönek a' halak a' vizből előmbbe, és azokkal táplálom magamat, feleségemet, gyermekeimet; de nékem nagy szerenstétlenségemre a' viznek tulsó partján, más musikás¹ jobb tá-

[Moral.] ¹ *C. Iste rex est pater celestis.* — ² részletezve. — ³ szabadon.

LXXXV. * *Quod oratio nostra melodia est coram deo.*
(D. 152. *De dulci melodia et piscatore.*)

* így. — ¹ *sibilator.*

madott nálamnál, azólta el-hadtak engem a' halak, és ahoz sietnek. De mivel hatalmas ember vagy, kérlek segíts-meg engemet, ne vegye-ki kezemből kenyéremet az a' musikás. Kinek mond a' Császár: Egyéb segítséggel nem lehetek; hanem ím egy horgat² adok, abban akaszd a' hal martalékot, azonban verjed a' Citerádat, kihez a' halak már hozzá szoktanak, és mihelyt közelít a' hal, a' horoggal rántsd-ki a' szárazra. Így a' másik musikás szégyen vallással távozik-el a' víztől.]

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

203
(179)

Édes fiaim, ez a' Császár a' Christus Jésust példázza: mert ő az, a' ki mindenek felett gyönyörködik a' mi könyörgésünkben. Az ördög mint egy vadász, a' lelkek körül kereng. A' széles víz a' világot jegyzi, ki teli vagyon botránkozásokkal. A' szegény Citerás a' lelki Tanító,¹ ki a' világ tójából igyekezik ki-fogni a' bűnös embereket;² De nagy akadály az ördögi mesterség:³ mert ő-is más felől, olly hitegetéseket támaszt, mellyre nagy sokan hanyat-homlok futnak. És így a' jó Tanító kevés hasznot tehet; kihezképest, szükséges a' Prédikátornak az Isten kegyelmének horgát kezéhez venni, mellyel a' meg-szalatkozott lelkeket, az életnek földére vonhassa.⁴

LXXXVI. RÉSZ.

Az isteni malasztot kérőknek, készen vagon a' mennyei segedelem.*

EGY Király el-végezte, hogy a' melly Aszszonyi-állat házasság-törésbe esik, örökös fogságot szenvedgyen érette. Azon

² *hamum aureum.*[Moral.] ¹ *predicator.* — ² rövid. — ³ *sibilator cum sua melodia, sc. diabolus.* — ⁴ szab. és rövid.

LXXXVI. * *Quod peccatoribus gratiam divinam exposcentibus dominus misericorditer condescendit.*

Király birodalmában, egy fő-ember¹ hosszú útra mégyn, és a' míg oda múlatoz, paráznaságba esik a' Felesége, ki miatt meg-is terheseedik. A' Király végezése szerint az Aszszony embert tömlöztbe vetik, és a' tömlöztben szép fiat hoz e' világra. A' gyermek nevedvén, kedves volt mindeneknél; az Anya pedig a' rabságba, tsak suhajtással töltötte idejét. Egykor sirását látván Anyjának a' gyermek kérdi tőle, mi okon keseregne annyira? Kinek felel az Anya: Oh édes fiam, hogy ne sirnék, 204 holott én a' napnak szép világosságát nem láthatom;| hanem (180) itt a' setétségben fogok-el. Viszont a' gyermek: Édes Anyám, mivel én itt a' setétségben löttem, kívánni sem tudom a' napnak fényességét, tsak légyen nékem mit ennem 's innom, szinte meg-elégedtem ezen állapotommal. Midőn ezek így beszélgetnének, a' Király szintén akkor a' tömlözt ajtaján áll volt, és mondgya egyik udvari szolga: Hallya-é Felséged, oda-bé mint beszélget az Anya a' fiával? Igen-is hallom, úgy-mond a' Király, szánakodom-is rajtok. Mondanak viszont az udvariak: Uram Király, tselekedgyél irgalmasságot hát vélek. Kiknek kérésekre el-botsáttya a' Király, és minden büntetéstől fel-szabadította.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Az Isten olyan törvényt adott-ki, hogy a' melly lélek a' testben vétkezik, örökös rabságot szenvedgyen. Ez az Aszszony, a' meg-térő bűnös embert példázza, a' ki mind addig sirattya bűneit, hogy az Isten irgalmas leszen, és bűneinek kötelétől fel-szabadította. A' gyermek pedig azokat a' világ fiait jelenti, kik így beszéllenek; hogy az Isten bár mennyországban lenne, tsak ők maradhatnának e' világon. Mert nem akarják sziveket az örök bődötségnek kívánságára fordítani.¹

(D. 174. *De muliere adulterata per [imperatricem] de carcere liberata.*)

¹ miles.

[Moral.] ¹ rövid.

LXXXVII. RÉSZ.

Christus halálra adta mi érettünk magát.*

EGY Király táborba menvén, a' hartzon olly nagy veszedelemben kezd forgani, hogy ha egy vitéz halálra nem adta volna magát érette, és maga veszedelmével nem óltalmazta volna, el-kellett volna a' Királynak veszni a' hartzon. A' melly tselekedetiért] mindenek ditsírik volt a' vitéz embert: mert a' ²⁰⁵ Király mellett nagy sebeket kapott.¹ A' hartz meg-lévén, idő (181) telve a' vitéznek nagy igye érkezik,² és mégyen a' Király eleibe, panaszkodván, és segítséget kérvén. Kinek tsak ilyen könnyen felel a' Király: Vagyon törvény, az igazítsa dólgodat. Kin meg-búsulván a' vitéz, vetkezödni kezd, és mezítelen testén mütogattyá seb helyeit, mondván: Ezek a' seb helyek nem ilyen választ érdemlenének tőled Király, mellyeket éretted vettem-fel.³ Mellyeket látván a' Király, szive indul rajta. Ugy vagyon, úgy-mond, már jút eszembe, hogy én valék a' halál veszedelmében, és a' te sebeid szabadítottak-meg engem. Attól fogva a' Király fel-kél helyéből, és a' törvénybe mégyen, és mind addig maga forgolódik a' vitéz ügye mellett, miglen jó karba hozza dalgát.⁴

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, az emberi nemzet, és az ördög között igen nagy hartz volt, kiben épen el-veszett volna az ember; hanem a' mi Idvezítönk, mint erős vitéz közinkbe állott, és ő hartzolt érettünk, annyira, hogy nagy sebet-is vött magára miattunk.

LXXXVII. * *Quod Christus se pro nobis morti exposuit.* (D. 100. *De imperatore et milite pro eo pugnante.*)

¹ + *curatus est cum magna difficultate* (de a sebhelyei megmaradtak). — ² *debuisset hereditatem suam iniuste amittere.* —

³ szabad, de az eredetnél határozottan nyomatékosabb ford. —

⁴ *et iudicium pro eo dedit.*

A' melly seb helyeket mind úntalan mútogat a' mi ígyünkben az Atya Isten előtt: a' kire nézve vagyon jó válaszunk Isten-től, holott egyébaránt sokszor nagy büntetést, és ítéletet érdemlenénk, sőt örök halált, ha tsak a' magunk igassága mellett kellene maradnunk.¹

LXXXVIII. RÉSZ.

Az ördögi (így) veszedelmes mesterségéről.*

EGY Fejedelemről írják, a' ki ellenségét meg nem győz-
 206 hetvén, futamadást tettetett egész hadával,| és tábor helyén
 (182) sok hordó borokat hagyott, mellyeket méreggel meg-egyelített, valami fünek a' magvát hányván a' hordóba, a' ki az emberekre mély álmot hozott. Tudván ellenséginek természetit, kik igen torkosok voltak, mihelyt az el-hagyott tábor helyre jutottak, azok mindgyárt az italhoz fogtak, és jól lakván, minnyájan el-aluttak. Akkor vissza tér az el-futott Fejedelem, és aluvásban találván minden ellenségit, úgy vágta, fogyatta őket, valamint szinte szerette.¹

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Hasonlóképen tselekeszik az ördög, a' kiket különben meg nem győzhet, magát meg-győzöttnek tettetni lenni, és idő vártatva tsak igen aprólékos dölgekkel kezdi az embereket kísérgetni, úgy hogy, ha egy kiss víg lakásra veheti, arról fellyebb-fellyebb hág; részegségre, fajtalanságra, végre gyilkosságra, úgy hogy: ugyan el-aluttya az embert a' vétekben ő-is osztán kedve szerint bánik, a bunökből* ki nem térő emberekkel.¹

[Moral.] ¹ Rö. és szabadon.

LXXXVIII. * *De cautela diaboli, qui multos ad interitum subducit.* (D. 30. *De principe, qui adversarios torcavit.*)

¹ *ad libitum suum occidit.*

[Moral.] * így. — ¹ *Caveamus ergo etc.*

LXXXIX. RÉSZ.

A' világnak három-féle állapottyáról.*

EGY Fő embernek¹ három fia lévén, a' nagyobbiknak örökös jószágát. A' másodiknak minden keresményét² egy-egy gyűrűvel.³ A' harmadiknak egy drága gyűrűt, kinek árra, mind fellyül haladta a' többinek testámentomát, noha a' gyűrűk egyformák voltak.⁴ Az Apjok hólta után mindenik atyafi gyűrűjével kezd ditsekedni, kiki az övét ditsérvén inkább a' többinél.⁵ Kin meg nem alkatván, ilyen-képen próbállyák-meg, hogy minden-féle beteges|embereket öszve gyűjtenek; Kiknek a' két ²⁰⁷ nagyobbik atyafinak gyűrűje semmit nem használ, de vala- (183) melly beteget a' kisebbik illet az ő gyűrűjével, azok mind meg-gyógyúlnak.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Azt mondhatnók, hogy a' mi Idvezitönknek-is három rendbeli Fiai vóltanak, úgy-mint: az Izraéliták, kiknek az igéretnek földét adta. A' Pogányok¹ kiknek nagy világi ditsőséget adott. És a' keresztyének, kiknek az igaz hitnek gyűrűjét adta, mellyben találtatik az idvesség.²

LXXXIX. * *De triplici statu mundi.* (D. 31. *De tribus anulis.*)

¹ Miles. — ² thesaurum. — ³ H. hozzátétele. — ⁴ T. i. az e. szerint a másik kettőnek is hagyott egy-egy gyűrűt. — ⁵ Az e.-ben sokkal élénkebb a vita leírása.

[Moral.] ¹ Saracenos. — ² kissé rövid.

XC. RÉSZ.

A' szabad akaratról.*

EGy Királynak idejében,¹ országában ilyen szokás volt, hogy az öregbik Atyafi² osztaná-el a' jószágot, és a' kissebbiké lenne a' választás.³ Más ilyen szokás-is volt, hogy, ha a' szolgától lött valakinek gyermeke, az a' gyermek-is osztozzék a' több fiakkal. Történt két atyafi között, kinek egyike igaz ágyból⁴ született, másika szolgától. Mikor osztásra jútottak, a' nagyobbik ilyen módot követett, hogy a' jószágot épen egyfelé, más-felé az Ötsének Annyát állította, és ebben hagyott szabad választást az Ötsének. Gondolkodván az Ötse, mint hogy az Annyához való indulat nagyon meg-volt benne, ő választotta az Annyát, reménlvén, hogy talám a' jószágból-vehet valami részt az atyafiságos kegyességből; de semmit nem adott a' Bátyya néki abból. Végre mégyen a' Biró eleibe, a' kissebbik vádolván a' Bátyyát, mint ha ki-tagadta volna örökségéből ötet. Kinek a' Bátyya csak azt feleli: Tiéd volt a' választás jó
 208 Ötsém,] ha engem jószág nélkül hadtál volna-is, szabad löttél
 (184) volna véle.⁵

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, a' Felséges Istennek két fia vagyon, az első és nagyobbik, isteni természeti szerint-való, és örökké-való Fia a' Christus Jéhus. Második az ember, kit a' föld agyagából terem-

XC. * *De libertate arbitrii.* (D. 28. *Diuisio fratrum ex libera et ex ancilla.* Cf. 85. *De duobus filiis diuidentibus substantiam.* A 28. közelebb áll a vulg.-hoz, mint a másik változat.)

¹ Csak *in quodam regno.* — ² *frater.* — ³ + *cuius ratio est, quia maioris discretionis est dividere quam eligere.* — ⁴ *de libera.* —

⁵ *quia ille, qui eligit, non qui dividit certus est,* a mi világos corruptela ebből: *circumscribit.* A legr. kéziratban még így.

tett.¹ A' nagyobbik Atyafi fel-osztotta a' jószágot, tudnillik : a' mennyországot, és világi állapotot előnkbe adta. Ha a' mennyországot akarjuk választani, ebben az életben mutatott elégséges alkalmatosságot, és segítséget arra-is. Ha a' világot választjuk, azt-is magunknak köszönhetjük. Azért mondgya együtt az Irás : *A' te veszedelmed tőle l vagyon Izrael.*²

XCI. RÉSZ.

A' jóra való restségről.*

PLinius¹ nevű Király felől írják, három fia lőtt volna,² kiket minek-előtte meg-hólt volna, eleibe hivatott, és így szól nekik : A' ki közzületek restyebb volna, én annak hadnám országomat. Arra a' szóra nézve mond a' nagyobbik Fia : Engem illet hát a' birodalom, mert ha a' tűz eleibe ülhetek, addig fel nem kelek onnat, míg száraimat³ el nem égetem a' nagy restség miatt. Mond a' másik : Inkább illet engem a' Királyság : mert ha nyakamon volna a' kötél, kivel fel-akarnának akasztani, és valaki mezítelen kardot adna kezembe, ki nem nyújtánám kezemet a' kötélnék el-vágására, a' nagy restség miatt. Mond a' harmadik-is : De ha a' restségből kell a' Királyságot birni, mindenik Bátyámnál inkább illet engem : mert mikor az ágyamban hanyat fekszem, és víz tseppen a'| szemeimre, res-²⁰⁹
tellem tsak meg-mozdítani-is fejemet, inkább akarván fogyat-⁽¹⁸⁵⁾
kozást szenvedni szememben, mint annyi munkát fel-venni. Az öreg Király a' harmadikat ítélvén leg-restyebnek, néki hadgya országát.

[Moral.] ¹ + *et iste est minor, quia ex parte productus*, (vulg. *ex tempore*). — ² szabadon ; ez idézet is H.-tól való.

XCI. * *De acidia et pigricia.* (D. 22. *De rege, qui filio pigritiori [sic] regnum disposuit.*)

¹ 1508 : *Polinius*, vulg. *Polemius*. — ² + *quos multum dilexit.* — ³ *crura*.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Illyen Király az ördög:¹ kinek három rendbéli fiai vannak. Az első a' fajtalanok:² kik inkább akarnak a' fajtalanság tüzeiben égni, hogy sem mint a' gonosz társaságtól el-távozni. A' más rendbéli fiai azok: kik noha láttyák a' bűnökben való eseteket, melly által meg-kötözte a' sátán őket, még sem akarják azt a' kötelet el-vágni a' töredelmességnek kardgyával. Harmadik féle fiak azok: kik akár mennyi tanítást hallyanak-is az idvességről; de semmi jobbúlásra nem mozdúlnak, sőt szemeteket bé-húnnyák, és látni sem akarják az Istennek irgalmát.³

XCII. RÉSZ.

A' Christus a' mi életünkért holt-meg.*

VOLT régenten egy Királynak, egy Kornélia nevű Felesége. Azon Királynak a' háza mellett¹ láttatott két kígyó, mellynek egyike bak, másika nöstény volt. Hivattya a' Király a' jöendő mondókat,² kérdezvén, mit jelentenének azok? Kinek felelnek a' böltsek: Nem egyebet, hanem azok közzül ha a' bak kígyó vész-el elébb, a Királynak eléb való halálát jelenti. Ha pedig a nöstény vész-el, a' Királyné hal-meg eléb a' Királynál. Ezt hallván a' Király, a' bak kígyót mindgyárt megöleti, magának választván az elsőbb halált. Jobb nékem úgy-mond, eléb meg-halnom, mint a' Feleségemnek: mert az Aszszony hátrább maradván, fiakat³ hozhat a' világra, és így birodalmomnak örökössit hadgya.]

[Moral.] ¹ + *qui est rex et pater super omnes filios superbie, sicut Job dicit.* — ² rövid. — ³ szabadon és kissé rövid.

XCII. * *Christus elegit mori propter vitam nostram.*
(D.-nél hiányzik.)

¹ *in castro regis sub quodam muro.* — ² *a suis magistris et doctoribus.* — ³ + *multos.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

210
(186)

Ezt tselekedte a' mi édes Idvezítünk mi velünk, a' ki szabad akarattya szerint halált szenvedett mi érettünk, a' mellyel életünket nem tsak tovább nyújtotta; hanem örök időkre marasztotta, idvességet nyervén minékünk. A' végre, hogy az emberek maradéki-is részesek légyenek az örök bódogságban.¹

XCIII. RÉSZ.

A' hív léleknek öröméről és örökségéről.*

EGy hatalmas ember,¹ két fiát el-küldi meszsze földre tanúságnak okáért, a' melly által táplálhassák magokat jövőben, és jó idő múlva² haza hivattya őket. Az Atyafiak³ közzül egyik nagy vígan vólt, mivel hazáját láthatta, jó kedvel-is fogadta ötet az Attya.⁴ A' másik Atyafi meg-háborodva, és bánkodva ment vissza, kinek eleibe menván az Anyya 's tsókolni akarván a' száját, el-harapja az ajakit. A' Nénnye hasonlóképen az orrát harapja-el, és a' Húga⁵ a' szemét üti-ki. Az Apja érkezvén, hajánál fogva le-vonsza a' feje börit.⁶

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy tselekedett Isten az emberrel, erre a' világra küldötte, a' lélekből és testből álló Fiát;¹ de a' végre, hogy tsak-hamar el-hivassa ismét, a' halál által az ő örökös hazájába. A' nagyobbik fiú, úgy-mint a' lélek, örömet-is mégyen, mellyet az Isten örömmel fogad. A' test pedig unalommal, kinek eleibe

[Moral.] ¹ Szabadon és rövid.

XCIII. * *De hereditate et gaudio fidelis anime.* (D.-nél hiányzik.)

¹ dominus. — ² Transacto modico tempore. — ³ fratrum. — ⁴ + et in hereditatem constitutus est. — ⁵ frater. — ⁶ csak pellem.

[Moral.] ¹ duos filios ..., sc. c. et a.

211
(187) mégyen az Anyja, úgy-mint a' föld. Eleibe mégyen az Apja, melly a' rothadás. A' férgek az ő Húgai, ki minden ábrázattyától, orrától, szájától, bőrétől, meg-fosztyák. Arról mondgya szent Jób : A' rothadásnak mondám : én Apám vagy te. A' férgeknek : én Anyám és én Húgom.

XCIV. RÉSZ.

*A' bűnnel bé-rútúlt lélek fohászkodásokkal
tisztúl-meg.**

EGY Király meszsze földre indulván, gondolkodik vólt, kinek hadná eggyetlen-egy szép leányát, kinek az ortzája-is tündöklött.¹ Végre egy kedves szolgájának hűségére bízza, eleibe adván, hogy arra a' jó izü² forrásra ne botsássa, melly a' házhoz közel vagyon : mert a' ki abból iszik, meg-bélpoklosodik. Imígy-amúgy vígyázott ugyan a' szolga, mert féltette Ura előtt-való betsületit; de nem-is úgy a' mint kellett vólna.³ Kihez-képest iszik a' leány a' vízből, és meg-poklosodik; mellyet vévén eszébe a' szolga, meg-ijed, és bújdosni indul a' leánnyal együtt. Ki a' pusztában egy házikóra⁴ talál, és kolompozván⁵ annak ajtaján, ki tekint a' benne lakó Remete, kinek ügyét meg-beszéli. Kinek ilyen tanátsot ad a' Remete : Menny-el e' közel való hegyre, ott találsz egy követ, és egy páltzát, azzal a' páltzával mind addig verjed a' követ, mig abból nedvesség foly-ki, azzal a' vízzel kend-meg a' poklost, meg-gyógyúl, és elébbi szépségére jut. Melly orvossággal élvén a' szolga, elébbi egészségére, és szépségére hozza a' Király leányát.

XCIV. * *Quod anima pulcra per peccati lepram infecta pristinam pulcritudinem habere non poterit, nisi per altos gemitus et profunda suspiria.*
(D.-nél hiányzik.)

¹ solo splendidiorum. — ² a jelző H. adaléka. — ³ röv. és szabadon. — ⁴ reclusorium. — ⁵ pulsans.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király jelenti a' mi Idvezítönket, a' ki meszsze ment akkor, mikor az ö Attyának kebeléből le-szállott a' Szüznek méhébe; a' ki a' mi lelkünket úgy szerette, mint édes Atya szokta szeret-²¹²ni kedves gyermekét. A' mi lelkünk (188) pedig olly szép vólt, mint a' fényes nap, míg az ártatlanságban vólt. De mikor a' bünt mint a' vizet kezdette innya, bél-pok-lossá lött akkor, mellyből addig ki nem tisztúlhatunk, valameddig az idvességnek hegyéhez, melly a' Christus Jésusnak tanítása, nem közelgetünk, és ott mind addig verjük szivünknek kemény kövét a' töredelmességnek páltzájával, míg könyhullatást fatsarunk-ki belőle. Azzal mosogatván lelkünket, hozzahattyuk elébbi szépségére.¹

XCV. RÉSZ.

*A' Christus menyben szerzett örökséget
nékünk**

¹MAxentius kegyetlen Császár, a' Római Polgárokat örökös jószágoktól meg-akarván fosztani, el-futottak a' Polgárok Konstántzinápolyban² Constantinus-hoz, és néki panaszkodtak, méltatlan eseteket jelentvén. Kire nézve, fel-készül Constantinus Császár, mégyen a' kegyetlen Császár ellen, és azt meggyőzvén, meg-adgya örökségeket a' panaszló feleknek.

ENNEK ÉRTELME.

Illyen kegyetlen az ördög, ki minden embert meg-fosztott vólt mennyei örökségétől, mellyet keservesen érezvén az em-

[Moral.] ¹ rövid.

XCV. * *Quod Christus restituit nobis hereditatem superne patrie.* (D. 79. *De tirranno et ciuibus.*)

¹ *Legitur in gestis Rhomanorum.* — ² *regem in Britanniam.*

beri nemzet, fel-kiáltott az Istenhez szent Dáviddal ilyen szókkal: *Ragadgy fegyvert, és paist Uram, etc.*¹ És meg-szánta az Isten az embereket, és el-küldötte szent Fiát, hogy a' kegyetlen uralkodótól meg-szabadítana minket.^{2]}

213
(189)

XCVI. RÉSZ.

*Ez életben talállyuk-fel a' kegyelemnek
ajándékát.**

Alexánder Király, egy nagy gyertyát meg-gyújtatott,¹ és meg-kiáltatta, hogy valamennyi vétkes ember országában legyen, ha addig eleibe mégyen, míg a gyertya el-nem fog, minden vétkeinek botsánattyát nyeri.² Arra nézve sokan mentenek udvarába, és mindeneknek meg-engedett, míg a' gyertya el nem alutt. A' kik az oda való menetelt el-múlatták, azokat gyalázatos halállal ölette-meg.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

A' mindeneknek királya, a' Felséges Isten, minden embernek meg-gyújtotta az életnek gyertyáját, úgy hogy: a' míg a halál el-nem óltya az ember életét, addig mennyen kiki az ő irgalmas szent színe eleibe, kegyelmet kérni: mert ha azt el-múlattya valaki az ő életében, azután idő nem adatik; hanem örök halál lészen büntetése.¹

[Moral.] ¹ Az e.-ben az idézet folytatódik. — ² rövid.

XCVI. * *Quod vita presens est vita remissionis et gratie.* (D.-nél hiányzik.)

¹ + *in aula sua.* — ² rövid.

[Moral.] ¹ Jóval rövid.

XCVII. RÉSZ.

A' halálról.*

A' Római historiákban¹ vagyon meg-irva:² Márványköből* a' Római Tanács³ egy igen szép⁴ oszlopot állíttatott-fel a' piacon:⁵ kinek tetejére a' Julius Császár képit ki-rajszolták,⁶ mivel az ő emlekezetire vólt az oszlop fel-építve. Azon az oszlopon⁷ halálának három rendbéli jelét ismérte-meg Julius Császár: mert halálának előtte száz nappal a' menykö meg-üti az oszlopon lévő képét, és a' nevét ki-töri onnat. Másodszor: a' házának ablakai olly nagy zördüléssel nyilta-|nak-meg, kinél 214 nagyobb zörgést soha sem hallott. Végte, az utolsó napján (190) levelet hoztanak néki haláláról, mellyet ha el-olvasott vólna, akkor a' halált el-kerülhette vólna.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Csak nem minden embernek így forog állapotja: mert a' bizonyos dolog, valakik gazdagsággal bővölködnek, tsak nem elől-járó jele a' hirtelen és erőszakos haláloknak; mert a' sok irígy szemek azt nézik, és hogy mások azoknak gazdagságokkal hizhassanak, igasság ellen-is örömet el-fogyattyák életeket azoknak. Másodszor: midőn az emberek erejekben fel-fuvalkodván, minden vétekre tartóztatás-nélkül adgyák magokat, az Isten azoknak nagyon meg-zördíti ablakokat, súlyos betegségek, és háborgatások által, hogy fel-serkennyenek, ha örök halállal veszni nem akarnak. Harmadszor: a' Július Császárnak hozott levélből tanullyuk-meg, hogy nekünk-is gyakran levelet küld az Isten, valamikor szent gondolatokat botsát szí-

XCVII. * *De Morte.* (D. 80. *De ammonicione mortis.*)

¹ *in chronicis.* — ² + *anno XXII. ab urbe rhomana condita.* (D.-nél ez nincs meg). — * *így.* — ³ *populus.* — ⁴ e jelző H. adaléka. — ⁵ *in foro rhomano.* — ⁶ *fecerunt.* — ⁷ Az e. ezt nem mondja.

vünkbe, és ha olyankor azt a levelet olvasnók, időnket szent elmélkedesben * töltönek-el, készen volna a' mennyei áldás, és malaszt. De mivel elmúlattuk, a' miatt kell meg-halnunk.¹

XCVIII. RÉSZ.

*Ez életben meg-engesztelhetni az Istent.**

BÉszéllik némellyek¹ a' Rómaiakról: Régenten, mikor valamely várast, vagy várat meg-szállottak, egy nagy gyertyát gyújtottak-meg, és míg az el nem égett, addig ha meg-békéllettek a' szállott várasbéliek, mindeneknek meg-engedtek.² Ha pedig el-fogyott a' gyertya, késő volt azután: mert senkinek³ nem adatott kegyelem.]

115

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

(így!)
(191)

Igy van a' mi dolgunk-is, az Isten meg-szállotta a' mi szivünknek várossát, kegyelmességének gyertyáját meg-gyújtotta, ha bé-fogadgyuk szivünk hajlékában, örömet jün. Mert együtt azt mondgya: *Nem akarom a' bünösnek veszedelmét, hanem meg-térését, és életét.* Másutt:¹ *Kérjete, és el-vészítek.* Melly-hez-képest, míg életünk vagyon, addig békélyünk-meg Istennünkkel, mert késő azután.²

[Moral.] * így. — ¹ Tetemesen összevonva.

XCVIII. * *Quod deus in hac vita placari potest.* (D. 43. *De consuetudine et candelae*). V. ö. a XCVI.-kal.

¹ *Narratur.* — ² + *quantumcunque malefactor esset.* — ³ + *licet dare(t) omnia bona.*

[Moral.] ¹ *Joh. XVI. (24. v.)* — ² az egész kissé rövid, kivált az elején.

XCIX. RÉSZ.

A' Christus hartzáról, és győzedelméről.

Egy Császárnak idejében¹ volt egy jeles vitéz, a' ki mulatni menvén-ki,² lát egy kígyó és nagy varas-béka között veszekedést. Kit midőn sokáig nézne, vészi eszébe, hogy a' varas-béka hatalmat vészen a' kígyón. Mellyhez-képest le-száll lováról és meg-szabadította a' kígyót. De a' varas-béka mérgétől, az ember úgy meg-sebesedik, hogy házához menvén, halálra betegszik miatta. Annyira, hogy reménsége nem lévén tovább életéhez, testámentomat kezd tenni. Azonban, a' kígyó bémász házába, kit látván a' szolgák, meg-jelentnek az Uroknak. A' beteg ember-is nézvén rája, meg-isméri a' kígyót, a' kit ő meg-mentett volt a' varas-békától, és a' szolgákat el-tíltja bánatásától. A' kígyó mindennek láttára a' beteghez közelít, és a' sebéből szopni kezdi-ki a' mérget, úgy hogy, meg-telik a' szája véle, és tovább menvén onnat, ki okádgya szájából. Ezt háromszor tselekedte a' kígyó mind addig, míg a' sebet a' méregtől meg-tisztította. Erre nézve édes téjjel jól tarttya a' vitéz a' kígyót. Azonban, néznek az ajtón-ki, hát ihon jön az igen nagy varas-béka, újalag hartzot indítván a' kígyóval, mint ha bánná, hogy meg-gyógyította a' vitéz embert. Kit látván a' vitéz, mond a' szolgainak: No most édes szolgaim, segítsétek meg a' kígyót: mert ha győzedelmet vészen rajta, azután mindgyárt reám támad. Akkor fegyvert kapván a' szolgák, meg-ölik a' varas-békát, és ki-vetik a' házból. Ezek után a' kígyó a' gazdának lábaihoz mégyen, és ott módgya szerint, mintha a' jó-akaratot meg-köszönné, hajtogatty a' fejét, és azután dolgára mégyen.³

216
(192)

XCIX. * *De virili pugna Christi et eius victoria.* (D.
181. *De serpente [et] bufone).*

¹ *Cesar regnavit.* — ² *per quandam forestam equitabat.* —

³ + *Miles vero perfectam sanitatem recuperavit.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

A' vitéz ember példázza a' mi Idvezítönket, a' ki az emberi testben mennyi hartzot tött,¹ arra minnyájunkat a' szent Irás meg-tanított. És mitsoda veszedelmekből szabadította-meg az egész világot. A' kit az ördög igen irígylett, az a' nagy varasbéka. Ehez-képest, annyira kergeti az embert, hogy háló-házában-is bé mégyen, és azon vagyon, hogy kísértetinek mérgével meg-öllye; de az ellen orvosságot és elégséges fegyvert hagyott a' mi Idvezítönk kezünkbe. A' böjtöt, alamisnát, és imádságot, és több mennyei malasztokat; mellyekkel ha ember módon² forgolódunk, hamarább meg-futamtatjuk ellenségünket, mint ő meg-öllyön bennünket.³

C. RÉSZ.

*Az Isten nem mindgyárt igassága szerint,
hanem irgalmassága szerint tseleke-
szik az emberekkel.**

DIoklétianus Császár idejében, meg-kellett halni annak az
217 Aszszony embernek, a' ki házasság-tő-[résben] találtatott. Akkor
(193) meg-házasodik egy fő ember, kinek szép fia lészen, és nagy
indulatokra nevededik.¹ Azonban, a' fő ember hadba menvén,
jól viselte magát; de jobb kezét el-vesztette, addig a' Felesége
othon házasság-törésben esett, mellyet meg-értvén a' gazda,
szólította a' fiát. A' Feleségem, úgy-mond, halált érdemel; de

[Moral.]¹ + *bufo diabolus, serpens homo, et hoc propter duo*
etc. A tanúlság eleje szabadon átdolg. — ² *viriliter*. — ³ rövid.

C. * *Quod Christus peccatorem non statim per iustitiam precipitat, sed misericorditer eum penitentem expectat.* (D. 84. De [muliere] adulterata et austeritate patris et misericordia filii. V. ö. 185. De muliere adulterata, quam filius occidere noluit.)

¹ *Crevit puer et ab omnibus est dilectus.*

mivel jobb kezemet el-vesztettem, nem ölhetem-meg ötet, hanem te öld-meg. Kinek azt feleli a' fia: A' törvényben vagyon irva: *Atyádat Anyádat*² *tiszteltyed*, én pedig, ha gyilkossa lennék édes Anyámnak, a' természet ellen-is³ vétenék, Anyámnak-is átkába esném. Így ebben szódat nem fogadhatom. Ezen az úton meg-maradott az Aszszony embernek élete gyermeke által.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Bizonyos az, hogy Isten törvénye szerint, a' mely lélek vétkezik, annak meg-kellene halni; de az Isten Fia Közben-járó érettünk, és azt mondgya az isteni böltsességnek. *Én testet vettem-fel az emberi nemzetből*; ¹ melyhez-képest, *az ember én testem és vérem*,² az-az, én Atyámfia, és így mindeneknek meg-marad életek. Valakik híven a' Christus Jéhusban, igaz hitben ditsőítik az Atyát.

CI. RÉSZ.

*A' világ gonosságban helylyheztetett, és szorongatásban.**

EGy Gvánterus¹ nevü emberről írják, kinek tsak a' vígaságra vólt mindenkor gondgya;² a' ki hosszú útra indulván, érkezik olly országban, mellynek tsak akkor temették-el Királyát. Ott látván azon embert| vídám állapattal lenni min- 218 denkor, fogják és Királyságra emelik: a' kiben-is nem kitsíny (194) öröme nevededett; de éjtszakának idején, a' mely háló-házba

² *parentes.* — ³ *contra legem.*

[Moral.] ¹ *de matre mea.* — ² H. hozzátétele; az egész azonban rövid és szabadon.

CI. * *Quod mundus in maligno positus est et undique angustie.* (D. 189. *De habundancia et gaudio.*)

¹ *Ganterus* (D. *Gauterus*). — ² *locum gaudendi sine fine optabat.*

viszik az új Királyt, ott az ágy-fejénél egy erős oroszlánt lát, lábnál sárkányt, egy felöl³ az ágy mellett medvét, más felöl kígyókat és varas-békákat. Azon meg-ijedvén Gvántérus, mondgya: mi lehet ennek az oka? vallyon ezekkel a' mérges⁴ állatokkal kellé nékem hálnom? Kinek felelnek az ország lakossi: Igen-is Uram, mert az előtted-való Királyoknak-is el-kellett ezt követniek, és ezek a' fene állatok emésztették-meg őket. Kiknek mond Gvántérus: nékem a' több rend-tartás tet-szenék; de hogy sem mint ilyen fene állatok között maradgyak, készebb vagyok ide hadni benneteket. E' szók után eléb mégyen onnat, és érkezvén más országra, ott-is Királya tészik ötöt; tsak-hogy ott-is éjtszakának idején olly ágyba akarják fektetni, melly meg-vólt rakva éles beretvákka. Ott-is midön kérdette vólna, miért kellessék abba az ágyba fekünni, azt felelték, hogy annak a' helynek ollyan törvénye vólna, a' melly ágyba kellett veszni minden előtte való Királyoknak. A' sem tetszik Gvántérusnak, hanem onnat-is eléb mégyen harmad-napi járó földel tsak egyedül, és úttýában talál egy forrás mel-lett ülö vén emberre, kinek páltza kezében, a' ki meg-szólíttya ötöt, ilyen formán: Édes Atyámfia Gvántere⁵ honnat jösz? Én, úgy mond, meszsze földről löttem. Kinek viszont a' vén ember: Mi járásban vagy? Felel Gvántérus: Három dólgot keresek, úgy-mint: Bövséget fogytakozás nélkül. Örömet szo-morúság nélkül. Harmadszor: Setétség nélkül való világossá-
 219 got. Kinek mond a' vén|ember: vedd kezedbe ezt a' páltzát,
 (195) ezen az úton indulj-meg, találsz egy magos hegyre. Mikor oda mégy, ott viszont találsz egy fen álló lajtorját, kinek hat lép-tsője lészen: menny-fel azon, és mikor a' hatodik léptsöre jutsz, a' hegy tetön egy igen gyönyörüséges palotát látsz, annak az ajtaját üsd-meg háromszor, és meg-jelenik néked az ajtón-álló. Akkor mütasd-meg ezt a' páltzát néki, és mondgyad: Ennek a' páltzának Ura parantsolta, hogy engemet bé-botsáss. Mikor abba a' házba bé-mégy, ott fel-találod azokat a' három

³ *ad latus dextrum.* — ⁴ *cum istis.* — ⁵ az eredetinek voca-tivusi alakja.

rendbéli dolgokat, a' mellyeket eddig kerestél. Kinek tanátsa szerint tselekedvén mindenekben Gvantérus, fel-talállya, és bé-mégyen abba a' palotába, és ott nem-tsak azokat találta, a' miket keresett; hanem többet-is azoknál.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Minden keresztyén élő embert példáz ez a' Gvantérus. Mert ennek a' világnak minden uralkodását méltó meg-vetni, a' ki meg-van rakva minden-féle vér-szopó fene állatokkal,¹ és ember ölö beretvákka, mellynek vége siralom, és örökké-való fájdalom. Gvantérussal azért mind addig bújdossunk,* ez három-féle kintset fel-talállyuk, tudnillik a' fogyatkozás nélkül való bővséget, a' szomorúság nélkül való vígasságot, és a' setétség nélkül való fényességet. Ezt pedig másutt fel nem talállyuk; hanem azon a' hegyen, a' mellyen mennyei magosságban a' Christus lakó helyet szerzett az ő hiveinek. A' kiben ha bé-akarunk menni, szükség három ütést tennünk, annak a' szép palotának ajtaján, úgy-mint: töredelmességgel, alázatos vallás-tétellel, és pénitentzia-tartással. Ott osztón mindent fel-találunk, olyanokat-is, mellyek ember gondolattyában addig nem-is férhettek.^{2]}

CII. RÉSZ.

220
(196)*A' lélek által-hágásáról és sebeiről.**

Titus Császár idejében vólt egy nevezetes vitéz, kinek szép Felesége vólt; de parázna, vétkéből pedig ki sem akart térni. Kin igen búsult a' vitéz, és el-tökéli magában, hogy a' szent földre mennyen: mellyet meg-is jelent a' Feleségének.

[Moral.] ¹ Az e-ben részletezve s mindenik allegorikai magyarázattal. — * (míg). — ² rövid.

CII. * *De transgressionibus anime et vulneribus eius.*
(D. 167. *De milite et uxore sua adultera, que eum perimere nitebatur.*)

Én a' szent földre mégyek, úgy-mond, jó Atyámfia,¹ tégedet hadlak magad emberségére. Midőn már a' vitéz el-haladott volna,² vólt az Aszszonynak egy latra, szerzetes ember,³ ördögi mesterségben⁴ igen túdós. Kinek mond az Aszszony:⁵ Ha kedved volna hozzá,⁶ engem magad Feleségévé tehetnél. Kinek mond a' szerzetes ember: hogy-hogy lehetne az? Ugy lehet, úgy-mond a' vitéz Felesége, ha valami formán meg-ölhetnéd Uramat. Mond viszont a' szerzetes: Ha meg-nem tsálnál, én ezaránt kívánságodat bé-tölteném. Azon szók után meg-esküszik az Aszszony a' szerzetesnek, hogy meg nem tréfállya. Akkor a' szerzetes a' vitéz képit le-irattya,⁷ és a' falra maga eleibe függeszti. Azonban Rómát érvén a' vitéz, talál az útzáiban egy túdós Mester embert⁸ elől, a' ki szeme közzé nézvéen, mond néki: Titkos dólgot jelenhetnék-meg néked. Kit felette igen kér a' vitéz ember, hogy ne titkollya-el tőle a' titkot. Akkor mond a' Mester: ha meg nem segítlek, ma halálnak fia vagy: mert a' te kurva Feleséged végzett halálodról. Kin a' vitéz ember el-ijed, hitelt-is ád, tudván Felesége dólgát, és kéri a' Mestert, viselné gondgyát életének, és ő bőven meg-adná jutalmát. Akkor a' Mester förödöt tsinál, és a' vitéz embert 221 belé ülteti, és ád egy tükört kezé-|be, melly tsudálatos dólgotat (197) mutat néki. Azonban, kérdi a' Mester: Mit látsz vitéz ember a' tükörben? Kinek felel amaz: Házamban egy Szerzetes embert látok, ki az én hasonlatosságomra tsináltatott képet viaszból, a' falon eleibe állatta, és a' tegzében egy nyilat tött, szinte most akarván által löni a' képet. Kinek mond a' Mester: Ha életedet szereted, minek-előtte el-lőjje a' nyilat, búj-le a' vízbe, és addig onnat fel ne emelkedgyél, míg én nem mondom; mindenekbe a' szerint tselekedvén a' vitéz, egykor mondgya a' Mester: már emeld-fel fejedet a' vízből, néz a'

¹ *Charissima*. — ² *ultra mare perrexit*. — ³ *clericum*. — ⁴ *in nigromantia*. — ⁵ H. itt az eredetinek kiméletlen nyerseségeit kissé enyhítette. — ⁶ *Si unam rem mihi perpetrare*. — ⁷ *quandam imaginem nomine militis fecerat*. — ⁸ *magister quidam peritus*.

tükörbe, és mond-meg nékem, mit látsz abban. Kinek felel a' vitéz: Látom a' képhez hozzá lött; de nem találta, hanem tsak mellette ment-el a nyíl, kin felette igen búsúl a' Szerzetes. Viszont meg-parantsollya a' Mester, hogy tovább-is nézzen a' tükörben, és kérdi mit lát benne? Kinek felel a' vitéz: Ugy látom, a' Szerzetes ismét kezijában tötte a' nyilát, és közellyebb ment a' képhez 's úgy akarja által löni. Mond a' Mester: ismét azt tselekedd, a' mit az eléb, valamint életedet szereted. Kihezképest, akkor sem talállya a' képet, és kérdi a' Mester, tovább mit látna a' tükörben? Kinek a' vitéz. Mostis tsak azt, a' mit annak-előtte: mert most-is tsak a' kép mellett ment-el a' nyíl, kin szer-felett törődik, és azt mondgya Feleségemnek a' Szerzetes; ha harmadikszor sem találom a' képet, el kell életemnek fogyni a' kép mellett. Kihezképest, olly közel ment a' képhez már, lehetetlenség vagyon benne, hogy meg ne talállya. Kire mond a' Mester: Te-is most nagy vígyázásban légy, ha élni akarsz, és mihelt vonni kezdi a' keziját, mindgyárt mindenestől fog-[vást le-borúly a' vizben, és fel ne jöj onnat, hanem ²²² tölem várj. A' szerint tselekedvén, mond egykor a' vitéznek a' (198) Mester: Már kelly-ki, és néz a' tükörben. Mellyben midön nézett vólna, el-fakad katzagva a' vitéz, és kérdi a' Mester tőle, mit nevetne? Kinek: bizonyoson látom, úgy-mond, hogy most sem találta a' képet; hanem a' falban ütközwén vissza ugrott a' nyíl, és hasban, épen a' tüdejét⁹ találta, ki miatt halva fekszik a' szerzetes. A' Feleségem pedig az én ágyam alatt ásott gödröt, és oda temette ötet. Kinek mond a' Mester? Kelly-ki hamar a' feredöböl, öltözzél-fel, és az Istennek kösznyörögj én érettem. Amaz hálákat ad az Istennek, az ő életének meg-tartásáért, és szarándokságát végben vivén, vissza mégyen házához, kinek eleibe mégyen Felesége, és nagy örömmel fogadgya. A' vitéz egynéhány nap múlva hivattya Feleségének Apját, Annyát, mondván nekik: Jó atyámfiai ezt akarom meg-jelenteni, hogy ez az én Feleségem, melly ti leányotok, rút életre adta magát, és a' mi nagyobb, életemnek-is

⁹ *cum inter pulmonem et stomachum percussit.*

veszedelmet kívánt szerzeni. Mellyet midőn tagadna az Aszszony, a' vitéz az egész dolognak rendit elé beszéli, és mondgya utólyára: Ha nem hiszitek jöjjetek és lássátok, hová temette latrának testét. Akkor fel-bontják a' gödröt, és ott találják a' szerzetest. Azután a' Birót hivattyák, és az, ilyen sententziát mond az Aszszonyra, hogy meg-égessék, és a' porát a' széllel fútassák-el. Azután más szép szüzet vészen-el. Felcsésgül a' vitéz ember, kivel holtig tsendességben él, maradékokat hagyván maga után.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

223 Édes Atyámfiak, ez a' vitéz példázza a' lelket.¹ a' Felesége
(198) a' testet. És valamikor a' test gyarlóságából vétkezik, a' léleknek mindenkor a' szent földre kell menni, az-az, Istenhez² kell fohászzkodni az egekben. Itt a' gonosz szerzetesen az ördög értetik, ki tsudálatos képzéseket tüntet ember eleiben; úgy, hogy, ha nyilván-való tselekedetre nem veheti-is, avagy tsak gondolkodások által, és azoknak gyönyörűségivel meg-sebesít-hesse a' jó lelki-isméretet. De midőn ilyen veszedelemben forog-is az ember, a' mi édes Mesterünk a' Christus Jéhus³ feredőt készített, a' melly feredő nem egyéb, hanem bűneink-ről való vallás-tétel igaz töredelmességgel, mellyel sebünk bé-gyógyúl, 's az örökké való halált-is el-kerülhettyük. A' melly által mikor meg-tisztúl ember, halálos ellenségét, az ördögöt meg-győzi, és meg-öli. Öltözzék új köntösbe, az-az, istenes életbe, és jó erköltsökbe, a' testet isteni szeretetnek tűzével gyulaszsa-fel, a' régi vétkeket semmivé tégye, és soha többé azokat elő ne végye. Így lészen embernek vidámsága, mint-egy új házasság által, az isteni malasztal meg-erössítettven, melly által örökké békességes élete lészen.⁴

[Moral.] ¹ *Miles vero homo.* — ² *ad regnum celeste per opera meritoria.* — ³ *magister i. e. discretus confessor.* — ⁴ rövid és szab.

CIII. RÉSZ.

Minden dólgoikkal jó vigyázásokkal kell élni.*

DOMICIÁNUS Császár igasság szerető⁴ ember lévén, az ő idejében ment egy kereskedő ember Császári házához; kit midőn a' Császár eleibe botsátottak vólna, térdet fejet hajt,² és kérdi a' Császár tőle, minémü árúi vólnának? Kinek felel a' kereskedő ember: Én három tanátsot árúlok, kit ezer forintnál alább el sem adok. Hát, úgy-mond a' Császár, ha én azoknak sem-[mi] hasznát nem vészem? Kinek felel a' kalmár: Ha ²²⁴ (200) nem lészen helye az én árúmnak, én pénzedet vissza adom. Akkor mondgya a' Császár: Jól vagyon: Jelents-meg hát tanátsodat. Mond a' kalmár: Első tanátsom az. *Valamit tselekeszel, mindent okoson tselekedgyél, és meg-nézd a' végét.*³ Második: *A' járt utat járatlanért, soha el ne hadgyad.*⁴ Harmad-szor: *Felemás emberhez*⁵ *ne szály egyszer-is, a' hol vén legyen a' gazda, és ifjú a' gazdaszszony.* Tarts-meg ezeket, rá felelek, mindenkor jól folynak dolgaid. A' Császár mindenik tanátsért meg-adgya az ezer forintot. És az első szavait, úgy-mint: Valamiket tselekeszel, mindeneket okoson tselekedgyél, és meg nézd a' végét: fel-irattya minden épületire,⁶ és varrattya minden ruháira.⁷ Egykor ellene tamadnak* a' Császárnak a' nagy Rende,⁸ és a' Barbélyával meg-szegődnek, hogy mikor fejét 's állát beretvállya, akkor a' torkát messe-meg a' Császárnak, mivel másképen erővel hozzá nem férhettek. Erre nagy ajándékot vétén a' Barbély, rá igéri magát, és mikor szintén a'

CIII. * *De omnibus rebus cum consensu et providencia semper agendis.* (D. 162. *De mercatore, qui III sapientias vendidit.*)

¹ *per omnia iustus.* — ² *satis humiliter salutarit.* — ³ *Quicquid agis, prudenter agas et respice finem.* — ⁴ *Nunquam viam publicam dimittas propter semitam.* — ⁵ H. kifejezése. — ⁶ *in aula, in camera et in omnibus locis, in quibus ambulare solebat.* — ⁷ *in mappis, in quibus comedebat.* — * így. — ⁸ *multi de imperio.*

Császár fejét mosná,⁹ és akkori alkalmatossággal ígéretét béakarná tölteni, meg-tekinti a' Császár eleibe terített kendőt, melyre fel-volt irva a' szép sententzia; tudnillik, hogy minden dolgának meg-tekintse végét ember: mellyről gondolkodni kezd a' Barbély, mi lenne vége az ő dolgának; ha azt tselekedné a' mire ígérte magát? a' gondolkodás közben reszketni kezd, annyira, hogy a' beretvát-is ki-ejti kezéből. Mellyet vévén eszébe a' Császár, kérdi: mi lelt atyámfia? akkor terdre esik a' Barbély, és mondgya a' Császárnak: Uram légy kegyelmes fejemnek, ím meg-vallom előtted: mert a' te halálodra
 225 ingerlettek engemet; de látván az e-||ödbe terített kendőn:
 (201) hogy, minden dologomnak meg-tekintsem végét, eszemben vettem arról, mi követne engemet, ha azt a' gonoszt tselekedném, és ennek gondolkodása ütötte-ki a' beretvát a' kezemből. Akkor gondolkodván a' Császár, mondgya magában: ennek a' tanátsnak jó órában adtam-meg az árrát. A' Barbélynak pedig mondgya: Ne fély semmit, tsak ezentúl légy hív, most megmarad életed. Látván a' nagy Rendek¹⁰ hogy ez úton nem árthattanak a' Császárnak, azt végezik-el magokban: a' Császár a' közel-való városba, mulatságnak okáért gyakran mégyen, mellyre egy által ösvenyen¹¹ hamar júthat; álljuk-meg úttját az ösvenyen, és szándékunkat akkor végbe vihetjük. Mikor már a' Császár meg-indúlt volna, arra a' városra, és azáltal ösvent érte volna, mondgyák az udvariak: Felséged mennyen az egyenes ösvenyre, és ez, sokkal hamarább viszen a' városra. Akkor eszébe jút a' Császárnak, a' kalmár második tanátsa, tudnillik: Járt utat járatlanért el ne hadgy; Kire nézve mond a' Császár: Én a' járt utat el nem hagyom, ti lássátok ha az által útra mentek, és hamarább érkezvén, nékem készíttetek jó szállást. A' szolgák meg-indúlnak az által ösvenyen, kik rá találván az úton-állókra, azt gondolván a' Császár ellenségi, hogy maga-is köztök lészen a' Császár, fel-támadnak, és mind meg-ölik a' szolgákat. Mellyet értvén a' Császár, mond

⁹ *Cum vero imp. radi deberet, barbitonsor barbam lavit.* —

¹⁰ *Satrape.* — ¹¹ *in semita.*

akkor-is: Nem hiában adtam-meg árrát a' második tanáts-
nak-is. Látván az Urak, hogy így sem árhattanak a' Császárnak,
ilyen végezést tésznek magok között: Ezen 's ezen a' napon,
ebben a' városban nagy lakodalom leszen, a' hová a' Császár-is
hivatalos leszen, rendellyünk szállást| olly emberek-²²⁶
nél néki, kikkel alkudgyunk-meg, így véget vetünk életében: ⁽²⁰²⁾
mert feküvő ágyában nyomoríthattuk-meg. El-érkezvén napja
annak a' lakodalomnak-is, szállására menvén a' Császár, hi-
vattya a' ház gazdáját, a' ki meg-élemedett régi öreg ember,
hivattya a' gazdaszszonyt-is annak Feleségét, hát az, tsak igen
ifjú menyetske, tizenennyoltz esztendősnél nem több.¹² Mellyet
látván a' Császár, szólíttya komornyikját,¹³ és meg-paran-
tsollya néki, hogy mindgyárt más szállást keressen: mert egy-
általán-véggel ott meg nem marad.¹⁴ Neheztellették a' szolgák
a' nagy változást ugyan; de meg-kellett a' Császár akarattya-
nak lenni. Akkor a' Császár titkoson tsak kevesed magával¹⁵
mégyen más szállásra; de udvara népének¹⁶ szabadságot en-
ged, hogy a' kiknek kedvek leszen hozzá, meg-maradhatnak
az elébbi szálláson, tsak jó idején mennyenek a' Császár szál-
lására reggel. Már a' ház gazdájával meg-alkuttak vólt a' nagy
Rendek, a' Császár halála felől, és mihelyt bé-setétedik, és
el-alusznak az emberek, fel-kél titkon a' vén gazda, és fize-
tésért a' Császár gyanánt mind meg-metszi torkokat azoknak,
kik az elébbi szálláson meg-maradtak. Mellyet-is értvén a'
Császár, mond magában: Valóban jól jártam a' kalmárnak
harmadik tanáts-ával-is. Akkor fogattya a' vén gazdát, és mind
feleségével 's házi-tselédivel együtt fel-akasztattya, és az után
mindenkor előtte viselte a' Császár a' kalmár mondásit, és béke-
ségben uralkodott életének minden napjaiban.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, eleven példája ez a' Császár minden keresz-
tyén embereknek, kinek-kinek hatalma lé-|vén az ő szabad aka-²²⁷
⁽²⁰³⁾

¹² kissé rövid. — ¹³ *camerario suo*. — ¹⁴ rövid. — ¹⁵ csak oc-
culte. — ¹⁶ *militibus suis*.

rattyán.¹ A' kereskedő ember jelenti a' mi Idvezítönket. Azért mondgya szent János látásában: *Én az ajtónál állok, és zörgetek: a' ki meg-nyitja nekem, bé-mégyek hozzá és véle vatso-rádom*, cap. 3. v. 20.² A' ki mindenkor jó tanácsot ad, és int arra, hogy valamiket tselekedünk, mindeneket jó végre, Isten tisztességére tselekedgyünk. Azért tanít ilyen formán a' bölts: *Emlekezzél-meg a' te utolsó dolgaidról, és örökké nem vétkezel*. Másodszor: Azt-is tanácsollya a' mi Idvezítönk minékünk, hogy a' menyországra menő egyenes út mellől se jobbra, se balra ne térjünk. Harmadszor: arra int, hogy idegen szálláson meg ne maradjunk, a' hol fele-mások a' gazdák. A' vén gazda a' világot jelenti, az ifjú gazdaszszony a' világnak újabb-újabb hitegetését,³ mellyekkel mint valami tsemegékkal hitegeti az embert, kikkel ha múlatoz ember, keserves halállal fizet érte.⁴ A' Császár ellen támadó emberek⁵ az ördögöket jelentik, a' kik ha magokban nem árthatnak, ártalmukra sok rendbéli alkalmatosságokat keresnek-fel.⁶ De midőn minden dolgának végét meg-fékinti ember, nem félhet akkor a' veszedelmektől.⁷

CIV. RÉSZ.

A' háládásról.*

Egy fő ember¹ vadászatban gyönyörködven, vadászattyában talál egy sánta oroszlánra,² kit látván az ember, le-száll lováról, az oroszlánnak lábából a' nagy tövisset ki-vonsza, és orvossággal meg-keni a' lábát. Egy idő múlva, az ország Királya azon berekbe mégyen vadászni, a' hol el-fogják azt az oroszlánt, a' kit a' Király sok esztendeig tartott. A' Fő ember

228 (204)

[Moral.] ¹ + *Janitor in porta est voluntas libera.* — ² A hely pontos idézése H.-tól való. — ³ *vanitatem.* — ⁴ szabadon. — ⁵ *Sa-trape.* — ⁶ rövid. — ⁷ összevonva.

CIV. * *De beneficiorum memoria.* (D. 159. *De milite, quem leo liberavit a morte.*)

¹ miles. — ² + *et pedem militi ostendit.*

vétkezvén a' Király ellen, bújdosásra vészi magát, és úton-álló tolvajjá lesz, a' holott a' jövő-járó embereket meg-fosztja.³ Végre, ugyan tsak fogságba esik az ember, kit a' Király az oroszlán barlangjába vét, keménnyen meg-éheztetvén az orosz-lánt, hogy annál kegyetlenebb légyen az ember szaggatására. Kit meg-ismérvén az oroszlán, nem hogy meg-ötte volna ; de de még inkább nagy kedven hizelkedett néki,⁴ és hét egész nap étlen maradott, még sem ártott az embernek. Kit meg-értvén a' Király, el-tsudálkozik, és kérdi, mi lehessen oka e' hihetetlen dolognak ? Kinek felel az ember : Hatalmas Király, én valaha erre az oroszlánra rá találtam vólt, kit nyavalyásúl látván, lábából ki-vettem a' tövisset, és meg-gyógyítottam. Ez okon gondolnám, hogy nem akart ellenem véteni. Kinek mond a' Király : mivel az oroszlán nem akart néked ártani, én sem bantlak ;* de meg-lásd ; mántúl ne vétkezzél. Mellyet nagy háládással vészen a' Királytól, és életét meg-jobbította.⁵

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' vitéz, a' világi ember, ki a' gazdagságokat vadászsza. A' sánta oroszlán az egész emberi nemzetet jelenti, a' ki az eredendő bűn miatt sebes és sánta, valameddig a' keresztségnek orvosságával meg nem mosattatik.¹ Azután ez a' vadász ismét fel-támad az Isten ellen, valamikor magát gonosz vétekben egyelíti. Kihezképest, az Isten ötet a' sanyarúságnak² vermébe veti-bé, mellyet ha békeséges szenvedéssel mulat ember, kegyelmet, és örök életet nyer Istentől.]

³ + *et occidit.* — ⁴ *applausum ei fecit.* — * így. — ⁵ + *et finivit vitam suam in pace.*

[Moral.] ¹ összevonva. — ² *penitentie.*

229
(205)

CV. RÉSZ.

A' igaz ítéletű embernek állapottjáról.*

VAK Theodósius Császár idejében olyan szokás volt, hogy udvarnál egy harang volt fel-kötve, és a' kinek valami igye volt, jelt adott azzal a' haranggal, akkor mindgyárt tartozott az Ítéző mester elé menni, és annak az embernek dolgát igazításban venni. Az időben a' harang kötele alatt egy kígyó fészket tsinált, és benne költött, fiait fel-nevelvén, a' mezőre viszi-ki őket, a' míg oda múlt, egy nagy varas-béka el-foglallya fészket. Viszsa térvén a' kígyó, eleget veszekedik; de nem veheti vissza fészket a' békától. Látván a' kígyó, hogy saját fészkéhez nem juthat, a' harang kötelére tekeredik, és mind addig rángattya, míg meg-szólal a' harang, mint ha ő-is a' Birót híná-segítségére. Hallván a' harang szót a' Biró oda mégyen; de senkit nem találván ott, ismét el-mégyen onnat, mellyet a' kígyó eszébe vévén, ismét meg-vonsza a' harangot, mellyet hallván a' Biró, ismét a' harang-lábhoz mégyen, és ott talállya a' kígyót, harang kötelén tsüggeni, ott láttya a' varas-békát-is a' kígyó fészkébe, kin tsak el-tsudálkozik, és fel-menvén a' palotára, meg-beszéli a' Császárnak a' mit látott. A' Császár azt hallván, újalag le-küldi a' Birót, hogy a' fészekből vesse-ki a' varas-békát, és öllye meg, a' kígyó had bírhasa békével fészket.¹ Ezek után a' szolgák láttára a' kígyó egykor fel-mégyen a' Király háló-házába, egy követ hordozván a' szájába. Mellyet midőn meg-jelentettek volna, el-tílt a' Császár annak bántásától mindeneket, várván, mit fog-tselekedni a' kígyó. Így, szabadsága lévén a' kígyónak, fel-mász az ágyra, (206) mellyen fekütt a' vak Császár, és a' szájában lévő követ sze-

CV. * *De vicissitudine cuiuslibet boni et presertim recte iudicantium.* (D. 156. *De canpana et iudicio et serpente.*)

¹ a császár saját szavai. + *Quod et factum est per omnia.*

mére botsáttya a' Császárnak, azzal mindgyárt mégyen-ki a' házból a' kígyó. Midőn Theodósiusnak vak szemeit érte volna a' kö, ottan mindgyárt meg-jött szeme-világa, ki miatt nem kitsíny örömben vólt. A' kígyót kerestette; de többé rá nem találtak, a' követ mindazáltal, drága kints gyanánt tartotta a' Császár.²

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezen a' Császáron ¹ a' világi embereket értyük, kik vakok a' mennyország keresetiben.² A' harang jegyzi az igaz tanítót,³ annak a' kötele a' szent Írást, mellyel minden bűnös embernek ügyét jó karban hozhatni. Sokszor történik ugyan, hogy a' meg-igazódott ember, el-ragadtatván ismét a' világi gondoktól, el-esik a' fészek mellől, úgy-mint, az idvességnek úttjáról, annyira, hogy a' varas-béka, melly az ördögöt jegyzi, kezdi el-foglalni lelki-isméretit.⁴ Az ellen kell azután új hartzot indítani, mellyet az Itélő mesternek, úgy-mint, a' lelki embernek⁵ idvességes tanátsával győzhetni-meg.⁶ Azután drága kövek találkoznak e' szent Írásban, mellyek embernek szeme-világát helyben hozzák az örök bódogságnak szemlélésére.

CVI. RÉSZ.

*Vigyázni kell az ördög mesteriségére.**

RÉgenten hárman meg-indúlnak egy társaságban, kiknek minden úti költségek tsak egy tzipó vólt. Ezek midőn éhen meg-szállottanak volna, mondanak egymásnak, és meg-egyeznek rajta, hogy ha három felé osztják az egy tzipótskát, egyik

² + *et vitam in pace finivit.*

[Moral.] ¹ *rex.* — ² kissé rövid. — ³ *lingua predicatoris.* —

⁴ e részlet egészen szab. és rövid.; az eredetiben: *Serpens... est discretus confessor* etc. — ⁵ *ratio.* — ⁶ rövid.

CVI. * *Quod est vigilandum contra fraudes diaboli, ne nos decipiat.* (D. 172. *De tribus sociis.*)

231 sem elégedik-meg az ő részével; hanem fekügyenek-le, és a'
 (207) mel-llyik szebbálmat lát légyen azé a' tzipó. Erre nézve el-alusz-
 nak, és a' mellyik ilyen tanátsot adott vólt a' többinek, fel-kél
 az, és a' tzipót mind meg-eszi, azután a' többit fel-költi: ha-
 marsággal jelentse-meg úgy mond, kiki az ő álmát. Akkor
 mond az első: Édes barátim, én tsudálatos álmat láttam: mert
 az égből egy lajtorja nyúlt-le, kin az Angyalok alá 's fel-jártak,
 fogták azok lelkemet, és fel-vitték mennyégbe, ott láttam a'
 szent Háromságot, és sok szép dolgokat, mellyeket az emberi
 elme meg nem foghat. Mond a' másik: Én ilyen álmat láttam,
 mintha az ördögök kínozó szerszámmal¹ ki-vonták volna lelke-
 met belőlem, és pokolban meg-rekesztették volna, mondván:
 Már innét szabadulásod örökké² nem leszen. Mond a' harma-
 dik-is: Énnékem úgy tetszett, mintha egy Angyal jött volna
 mellém, a' ki egyiteket meg-mútatta nékem az égben igen
 nagy bódogságban, mintha királyi székből ült volna, és előtte
 mindenféle eledellel meg-rakott asztal lőtt volna, és mond az
 Angyal nékem: Már a' te társod minden bővölködéssel jó
 helyben vagyon mennyországban, a' honnat vissza nem jön,
 valaki egyszer oda mehet. Tovább menék az Angyal után, és
 tegedet* második társomat pokolban meg-mutatott nékem, és
 úgy tetszett nékem, mintha ott-is bor, és kenyér bővséggel
 volna előtted, szánakozván rajtad, híttalak ki onnat, de nékem
 azt felelted: hogy, soha már onnat szabadulásod nem leszen.³
 Ezek így lévén, az Angyal nékem azt mondá: Kely-fel hamar,
 edd-meg a' tzipót: mert sem engem, sem társaidat többé nem
 fogod látni. Én engedelmes lévén az Angyal szovainak, el-köl-
 töttem a' tzipót.]

322
 (208)

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

E' társaságbéli három személyen, három rendbéli embe-
 reket érthetünk; a' hitetlen pogányokat,¹ a' világi hatalmaso-

¹ *cum instrumentis ferreis ac ignitis.* — ² *Quamdiu deus regnat in celo.* — * így. — ³ kissé rövid.

[Moral.] ¹ *saracenos et iudeos.*

kat, és a' tökéletes istenfelő jámborokat. A' kenyéren értyük az Isten országát, a' kit noha ingyen-való kegyelméből ad az Isten mindenknek, mindazáltal kinek-kinek maga viseléséhez szabja a' jutalmot. A' pogányok a' Sidókkal együtt álmodoznak ugyan a' mennyei bódolagságról, helyen-helyen a' Moyses törvényével biztatván magokat,² idvességet ígérnek magoknak. A' világ hatalmasi pedig, tsak jól meg-tölthessék kebeleket ezen a' világon, semmit nem gondolnak mennyországgal.³ A' harmadik rendbéli emberek, a' tökéletes keresztyének nem álmodozásban vetik reménségeket; hanem vigyázván az Isten Igéjére, élnek a' mennyei kenyérrel, mellyet mennyégből hozott-le a' mi Idvezítőnk az idvezülendőknek örök táplálásokra.⁴

CVII. RÉSZ.

*A' halál emlekezeti ki-rekeszti a' világi gyönyörűségeket.**

A' Római piatzon vólt régenten egy álló kép, kinek egyes lábai vóltak, és a' jobb-keze ki-nyújtva, a' középső újára írva lévén: (itt üssed)¹ Annak a' képnek nézésére sokan mentek; de mit tégyen az úján való írás, senki nem értette. Végre egy szerzetes tudós ember-is² mégyen oda, ki el-olvasván az írást, nézi a' képnek az úját, és azt-is, a' nap hová veti árnyékát a' kép újának. Midön azt eszébe vészi, vészen egy kapát kezébe, és ott ásván a' földet,³ talál valami garábitsot, mellyen 233 le-indulván a' föld alatt, jút egy udvarba, a' holott Királyt, és (209) Királynét⁴ asztalnál ülve talál, és vélek egész udvar-népet

² *Saraceni per promissionem Mahumeti ... Judei etiam credunt per legem Moysaicam ...* — ³ rövid. — ⁴ szabadon.

CVII. * *De memoria mortis et non delectando in temporalibus.* (D. 171. *De ymagine et clerico et pallacio sub terra.* V. ö. 88.)

¹ *Percute huc!* — ² *clericus subtilis valde.* — ³ *et vix per distantiam trium pedum fodiebat.* — ⁴ *+ et multos nobiles.*

igen fényes köntösben ; de senki egy szót sem szólott hozzája. Tekint azonban egy szegeletre, a' holott igen drága, és fényes kárbunkulus követ lát, kitől az egész udvar vött fényességet magának. Annak ellenében lát egy embert-is, kinek meg-vont íja, és nyila kezében vagyon, homlokára ez lévén írvá: Én vagyok a' ki vagyok, senki az én nyilamat el nem kerüli, kiváltképen a' ki a' kárbunkulus köhöz nyúl.⁵ Ezen igen tsudálkozik a'szerzetes, és mégyen egy nagy házba-bé, a' holott drága köntösben lévő Aszszonyi-állatok selyemből munkálódtak, és bársonyt szöttek,⁶ azok közzül-is hozzá senki nem szólott. Azután ment egy hosszú istállóba, kiben szép lovak, számárok-is állottak, a' kiket mihelyt illetett, mindgyárt kövekké változtak. Az egész udvarnak midőn minden részeit el-járta vólna, gondolkodik magában, melly tsudálatos szép dolgokat látott : mert valamit a' szive tud kívánni, mindenek jelen vannak. Végre a' vissza menetelről gondolkodik, mondván magában : ha valami jelenségét⁷ nem viszem, senki szómnak nem hiszen, ha beszéllem-is, a' miket én itt láttam. Arra nézve mégyen egy asztalhoz, es arról egy szép arany pohárt fel-vészen egy késsel együtt. Midőn már ki-felé menne, jút abba a' házba, kinek szegeletiben az embert látta meg-vont íjal, és mihelt oda érkezik a' szerzetes ember, ottan mindgyárt a' nyilas el-lövi nyilát, és a' fényeskedő kárbunkulust talállya, úgy hogy darabokra törik a' kárbunkulus és az egész föld alatt lévő udvar, mindgyárt olly setétségben lé-|szen, hogy a' szerzetes sohová
234
(210) nem tud menni a' nagy setétségben, hanem ott kell el-veszni.

ENNEK MAGYARÁZAITYA.

Ez piatzon álló kép jelení az ördögöt, ki mindenkor leselkedik, a' kiket el-nyelhet, az olyanok után. Ki-nyújtott kezével minden kereskedésre biztattya a' fősvényeket, kiket jelent az a' telhetetlen szerzetes. Mert az olyan ember nem

⁵ *et precipue carbunculus ille.* — ⁶ *in purpura et pelle* (vulg. pallio) operantes. — ⁷ *in signum veritatis.*

tészen választást a' nap és éjtszaka között; hanem igazság és igazságtalanság ellen gyűjt, valamihez hozzá férhet, úgy hogy, valamint az a' szerzetes az árnyék után kezdette áskálni a' földet, úgy keresgél a' fősvény mindenütt, a' hová semmit nem tött-is. És a' mint a' garáditson alább-alább ment a' föld setétségére az a' szerzetes, úgy száll-le minden gonoszságra az ember, a' ki a' szemnek kívánsága után jár, nem akarván észben venni, hogy a' világnak minden szegeletiben készen legyen a' tegzes halál, kinek igazán irták homlokára: Én vagyok a' ki vagyok, kinek kéz-íját, és nyilat senki el nem kerüli. Midőn azután a' világból ki-lövi az embert, akkor setétségben marad, semmit magával el nem vihetvén, valamit ezen a' világon gyűjtött.¹

CVIII. RÉSZ.

*Az állhatatosságnak igéretiről.**

EGY Császárnak idejében két nevezetes lator volt, kik meg-esküvén egymás kezére, egyet értettek mindenkben.¹ Történik azonban, hogy egyik a' másik híre nélkül lopni indul, a' hol meg-is fogják. Kit a' lator társa fel-keres a' tömlőtzbens, és kérdi, miaránt volna dolga? Kinek felel a' rab: a' mint lá-|tom meg-kelletik halmom, mivel a' lopáson kaptanak. De engemet mindenek felett tsak e' bánt, hogy feleségem és gyer- (211) mekim között semmi rendelést nem töttem, hanem kérlek téged, tovább-való szolgálatomért maradgy itt a' tömlőtzbens helyettem, míg én házam népe között testámentomot tészek, én meg-jövök annak idejében, és ki-váltlak tégedet innét. Arra rá veszi a' társa magát, és a' Biróhoz menvén, mond néki:

[Moral.] ¹ Az egész rövid., kivált az elején.

CVIII. * *De promissionis fideli constantia.* (D. 169. *De duobus latronibus, qui per fidem vitam suam conseruauerunt.*)

¹ rövid.

Uram az én társom fogságban esett, a' mint látom: halál választya-el dolgát,² kérlek azért, kevés időre botsásd haza, tsak míg háza-népe között rendelést téssen, hogy bizonyosabb légy felőle, én addig a' tömlőtzb^{en} maradok, míg ő vissza jön ide. Kinek felel a' Biró; úgy de ezen 's ezen a' napon törvénye lészen, ha akkor jelen nem talál lenni, én kivel tudok törvénekezni? Mond a' lator társa: meg-jön akkorra; de ha meg nem jön, itt vagyok én, és én, életemmel-is örömet szízek, társomnak barátságáért. Olyan kötés alatt el-botsáttya a' Biró a' rabot, és a' másikat bé-küldi a' tömlőtzbe. Haza menvén a' rab, a' míg otthon teszi a' testámentomat, addig el-múlik a' harmadnap, és a' törvénynek napja eljön, és a' több latrok között elé hozzák azt-is, ki a' társáért rabságban maradt volt. Azonban, a' Biró sententziát mond rá, hogy a' társa helyén ötöt akaszszák-fel, és mond a' Biró néki: Barátom nem nékem, hanem magadnak tulajdonítsad halálodat, mivel szabad akaratom szerint adtad erre az állapatra magadat. Kinek felel a' sententziázott ember: Uram tsak addig ne siess halálomra, míg háromszor jelt adhatok. Ugy de mitsoda jeladás lészen az, úgymond a' Biró? Kinek felel a' szegény ember: ²³⁶
(212) A' nem egyéb, hanem háromszor kiáltok, ha valamint harmadik kiáltásomra elé jön a' társam. Azt-is meg-engedi a' Biró. Ki-mégyen azért a' szegény ember egy dombra, és kiált renetes-képen. Midőn harmadszor kiáltana, hát ihon jön távul a' társa, kit meg-látván, mond a' Birónak: Uram ne siess halálomra, mert ahol jön egy ember, kit az én társomnak vélek lenni. Várazdik ahoz-képest a' Biró, és el-érkezik a' vétkes ember, mondván a' Birónak: Uram én vagyok, a' ki a' halált meg-érdemlettem, már házamnál dolgomat végeztem engedelmedből, a' barátomat botsásd békével, a' ki-miattam eddig veszedelemben forgott, velem pedig lássad mit tselekeszel. Kiket meg-tekintvén a' Biró: mondgyátok-meg, úgy-mond, édes atyámfiak, mi lehessen oka, e' köztetek való nagy egységnek? Kinek felelnek amazok: Uram gyermekségünktől fog-

² mortem, ut credo, evadere non potest.

vást hittel kötöttük volt öszve magunkat; ez az oka a' mi barátságunknak egymás közt. Kiknek felel a' Biró: mivel ilyen állhatatosok vattok a' hitben, meg-engedtem minden vétkeket, mától fogvást legyetek én hiveim, és én igazán meg-fizetek, 's betsülettel el-tartlak benneteket. Azok-is minden hiv szolgálatra ígérk magokat; a' Birónak-is dolgát minden ember joval-lotta, valaki halotta.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' két barátságos lator, az ember lelkét, és testét jelenti, a' kik öszve-köttettek mind akkor, mikor a' világra lépzen az ember, mind akkor, mikor meg-keresztelkedik, tsak-hogy a' nyavalyás test az ő gyarlósága után indulván²³⁷ veszedelemben ejti magát, valamikor bünt tselekeszik; de| nem⁽²¹³⁾ tsak magát, hanem a' lelkét-is az ő hiv társát hasonlóképen.¹ De a' melly emberben isteni szeretet vagyon, üdöt vészen magának, míg testámentomat tégyen felesége, és háza-népe között, a' melly testámentom-tétel nem egyéb, hanem lelki-isméretivel való szám-vétel. Mikor azt jól meg visgállya, akkor jutnak eszébe minden gonossági, abból származik azután a' bűnnek isméretsége, igaz vallás-tétel, és szívbéli töredelmeség, mellyel a' Birót, úgy-mint, a' Felséges Istent meg-engesz-telheti ember. A' melly által mindenik meg-szabadúl az örökké-való haláltól, mind a' lélek 's mind a' test.²

CIX. RÉSZ.

*Az őrdóg fősvénység által szokta vesze-
lemre vinni az embert.**

Volt egy Kováts, egy tenger mellett való városban, ki fősvénységével sok pénzt gyűjtött, és azt egy szenes tőkében

[Moral.] ¹ rövid. — ² a szokásos záradék elhagyásával.

CIX. * *Quos ditat diabolus per avariciam, in fine de-*

tartotta, mely a' tűz mellett állott mindenkor, melyről gyanúsága sem lehetett senkinek. Történt egykor, midőn az emberek alunnának, a' tengernek fel-dagadása miatt bé-mégyen a' viz a' házba, és a' tökét ki-kapja onnat, viszi a' derék tengerre, mely tökét mind addig viszen a' tengeri hab elébb elébb, hogy viszi azt más városhoz, és egy embernek a' házá-nál le-tészi, ki jó szivel szokott vólt szállást adni minden úton-járóknak. Reggel fel-kelván a' ház gazdája, láttya a' tökét, és bé-forgattya maga házába, tsak tüzre való fának alítván lenni. A' pedig adakozó vólt a' szegényekhez. Egy hidegben jövevény érkezhén hozzája, néki áll a' tökének, hogy fel-hasogassa a' tüzre, mikor a' fát vágja, nagyot zör-²³⁸[dül a' pénz benne, meg-⁽²¹⁴⁾hasítván a' fát, sok pénzt talál benne, melyet félre tészen kamarájába, a' végre, hogy, ha rá találna valaki, mag-adná annak, a' kit illetve. Azonban, városról városra jár vólt a' Kováts keresvén pénzes tökét. Érkezik abban a' városban-is, azon gazda házához, a' ki rá talált a' tökére, és midőn a' Kováts bizonysgot tenne az el-veszett marhájáról. Mondgya a' ház gazdája magában: majd meg-próbálom, ha Isten akarattya lészen-é, hogy a' Kovátsnak pénzét vissza adgyam. És készített téstából három pástétomat,¹ az egyiket földel tölteti-meg; A másikat halottak tsontyával; A' harmadik pástétomat a' tökében talált pénzzel, és a' Kovátsot ebédgyére marasztya, asztalra tévén a' pástétomokat-is, mondgya a' Kovátsnak: ennek valamellyikét választod, a' tiéd lészen. Egyiket-is 's másikat-is emelgetvén a' Kováts, választya a' földel töltött pástétomat, mivel, a' nehéz vólt, mondván: Én ezzel meg-elégszem, a' többi néked maradgyon jó gazda. Ez így lévén, mond magában a' gazda: Látom, nintsen Isten akarattya arra, hogy a' Kovátsnak pénze vissza adattassék. Kihezképest ő a' küldúsokat öszve-gyűjti, mondván a' Kovátsnak: Im elődbe töttem vólt pénzedet; de ha nem választottad, arról nem tehe-

cipit ad gehennam. (D. 202. *De thesauro in trunco et fabro.*)

¹ *pastillos.*

tek. Így szeme láttára a' szegényeknek osztogattya a' pénzt, a' Kováts pedig üres marokkal² mégyen-el onnat.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

A' Kováts, a' világ után indúlt embert jegyzi, a' ki nem az Istennek akarja kedvét keresni, hanem ládait akarja meg-²³⁹ töltetni. A' bé-zárlott tőke az a' sziv, a' ki az isteni szolgálatra (215) ki nem akar terjedni.¹ A' dagadozó tenger ennek a' világnak álhatatlansága, melly az embert mihelyt leütheti lábáról, mindgyárt oda hadgya.² A' gazda, ki a' pénzes tőkére talált, jelenti a' jó egyházi embert, kinek szorgalmatoskodni kell a' lelkekben kárt vallott emberek után, és a' ki tanítását bé-vészi, tartozik annak lelki eledelt éleibe tenni, úgy-mint pástétomokat. A' földet³ töltött pástétom nem egyéb; hanem ennek a' világnak hivsága, mellyet szép tanúsággal a' Papnak meg-kell értetni az emberrel, mivel az, nem fizet egyébbel; hanem három singni⁴ koporsóval, meg-annyi hosszú gödörrel; ez, utánna-való járásának minden jutalma. Az üres tsontokkal töltött pástétom a' testet jelenti, kiről azt mondgya az Apostol: *Ha a' test szerint éltek, minnyájan meg-haltok*. Meg-emlekezzünk azért az Istennek ama' mondásáról: *Por vagy, és porrá kell lenned*. Így a' testi kívánságoknak eledelén kapdosni, nagy bolondság. A' harmadik pástétom, mellyet a' lelki tanító előnkbe ad, a' mennyei bódogság, az, igazán teli vagyon minden jó-féle kintsel, olly gyönyörűséggel, mellyet ember gondolattal sem ér-fel. Arról mondgya Idvezítőnk szent Máthenál: *Jöjjetek-el én Atyámnak áldottai, vegyétek-el a' néktek készített országot*.⁵

² *cum confusione magna.*

[Moral.] ¹ + *Pecunia inclusa sunt quedam opera meritoria etc.* — ² rövid. — ³ Sajtóhiba, e. h. földdel. — ⁴ *vix septem pedes continens.* — ⁵ Az egész meg lehetős szabadon és tetemesen összevonva, kivált a vége felé.

CX. RÉSZ.

A' tévelygőknek igazulásokról: és a' nyomorúttaknak vigasztalásokról.*

TRajánus Császárnak volt egy Plácidus nevű Generálissa,¹ a' ki kegyes, és irgalmas ember volt; de a' bálványoknak tisztelője. Annak Felesége-is hasonlító volt magához,² kitől néki
(240) (216) két fia születtenek, kiket állapattya szerint Uri módon nevelt. De az ő irgalmasságára tekinteti lévén Istennek, az igazságot megakarta mutatni néki. Mert egykor midőn vadászni ment volna ki, talál egy sereg szarvasra, mellyet üzőben vévén, egyik szarvas a' többi közzül leg-nagyobb és tekintetesebb ki-szakad, a' szolgák mind a' sereg szarvas után tartanak. Plácidus pedig egyedül válik a' nagy szarvas után, ki egy igen nagy erdőre viszi, mellyet minden igyekezetivel kívánt meg-ejteni. Azonban a' szarvas egy köszikla tetőn meg-állapodik, kire szorgalmatosan nézvén Plácidus, a' szarvai között lát egy keresztet, a' napnál-is fényesebbet, és azon a' Christus képit. Azonban, mint régenten a' Balaám számára, meg-szólal a' szarvas,³ és mond: Oh Plácide⁴ mit üldösz engem! én te kedvedért jöttem.⁵ Én vagyok az, a' kit te tudatlanul tisztelsz; a' te imádságodat, és alamisnáidat bé-vettem, és azt akarom, ez-által a' szarvas által, a' kit te vadászásoddal kergetsz, hogy én-is vadászással meg-fogjalak téged. Némellyek azt tartják, hogy a' képvisőlt volna-még a' szarvas szarvai közzül. Mellyet hallván Plácidus, meg-ijed, és a' földre esik, és mint-egy óra múlva

CX. * *De mirabili errantium revocatione et afflictorum pia consolatione.* (D. 192. *De Placido et uxore et filiis.*)

¹ miles, utána pedig: *magister militie ex parte imperatoris.* — ² *eiusdem ritus et misericordie* — ³ az e-ben Kr. szól a szarvas által. — ⁴ az e-nek vocativusi alakja. — ⁵ *in hoc animali apparui tibi.*

eszére tér, és mond: Uram jelentsd-meg magadat, ki vagy a' ki szólasz,⁶ hogy hidgyek; *Én vagyok* (úgy-mond a' szózat) a' *Christus*, ki a' földet és az eget teremtettem: ki a' világosságot a' setétségtől el-választottam; az időknek rendet szabtam:⁷ az embert a' föld agyagából készítettem: ki az emberi nemzetért a' földre le-szállottam: magámra testet vöttem: meg-feszítetttem: meg-hóltam: és harmadnapon fel-támadtam. Ezeket hallván Plácidus, ismét a' földre borúlva, mond: El-hiszem Uram,| hogy te vagy, a' ki mindeneket teremtettél, és a' tévelygöket meg-térítéd. Kinek felel az Úr: Ha hisz;²⁴¹ (217) menny-bé, és a' város Püspökjé által kereszteltessél-meg. Kinek mond Plácidus: Uram tessék néked, hogy ebben hírt tégyek Feleségemnek, és mind gyermekimmal együtt meg-ismérjünk tégedet. Kinek az Ur: Nem bánom minnyájan tisztúlylatok-meg. Te pedig hólnapi napon ismét ide jőj, és én meg-jelenvén, meg-tanítalak mit kellessék jövendőben tseledkedned. Midön ezzel Plácidus haza ment vólna, és Feleségének⁸ a' dolgot meg-jelentette vólna, mond a' Felesége: Uram az el-múlt éjtszaka én-is ilyen szózatott hallottam.⁹ Te, és a' te Férjed, és a' fiaid hólnap hozzám jötök. Ebből vészem már eszembe, hogy a' Christus szólott. Fel-kelnek azért éjjélkor, és mennek Rómába a' Püspökhöz, a' ki nagy örömmel meg-kereszteli őket. Plácidust Eustákiusnak: a' Feleségét Theopistának:¹⁰ egyik fiát Theopistusnak:¹¹ a' másikat Agapitusnak kereszteli. Reggelre kelvén, szokás szerint már Eustákius, ismét ki-mégyen vadászni, és a' szolgait a' les-helyekre el-küldözi, maga mégyen a' helyre, a' hol látást látott vólt az el-múlt nap, és ott térdre esvén, könyörög, hogy az Ur meg-jelennyék néki; kinek meg-jelenvén az Ur, mond: Bóldog vagy Eustákius, mert meg-mosódtál a' szent keresztségnek vizével, és az én kegyelmességemmel, az ördögöt meg-győzted.¹² Ez után lészen gyümöltse a' te hitednek: mert az ördög ellened fog

⁶ *quid loqueris.* — ⁷ *qui dies, tempora et annos constitui.* —

⁸ + *in lecto.* — ⁹ *vidi dicentem mihi.* — ¹⁰ 1508: *Theosbytam.* —

¹¹ 1508: *Theosbytum* (vulg.: *Theosbitam*, *Theosbitum*; Leg. aur. c. 156. ed. Argent. 1496 fol.: *Theospitem*, *Theospitum*).

hartzolni, mivel bútsút vöttél tőle ; mellyhez-képest, sokat kell néked szenvedned, hogy a' ditsösségnek koronáját el-nyerjed. Ennek a' világnak magos póltzáról le-esel, mert lelki gazdag-
 242 ságokkal úgy bővölködhetsz. Meg-lásd azért, hogy meg ne
 (218) essél : mert a' szenvedésben második Jóbnak kell lenned. De végre meg-látogatlak, és ismét előbbi ditsösségedre fel-vészlek. Mond-meg azért nékem, ha végig meg-akarsz-e maradni a' kísértetekben én érettem?¹³ Kinek mond Eustákius: Uram valamit kívánsz, örömet meg-tselekedem, tsak a' te segítség-
 ged légyen velem.¹⁴ Kinek az Urviszont. Erőssek legyetek az én malasztom mellett, a' meg-segít benneteket. Ezután, az Ur az égbe fel-emelkedik, Eustákius pedig haza menvén, ezeket Feleségének hírre teszi. Egynéhány napok el-telve, veszedelmes betegség érkezik házához, és minden szolgait, szolgálóit el-hordgya a' halál. Kevés idő múlva ismét minden lovai és barmai el-vesznek. Azután tolvajok tanátskozáván öszve, házára rohannak, és minden gazdagságit, régi keresményit el-prédállyák egy óra alatt, és Eustákius jobbára mezítelen maradván, Feleségével, gyermekivel együtt, mindenekért hálát ad az Istennek, és el-szalad éjtszaka házatól fél mezítelen. Kik ilyen mezítelenségre jútván, szégyenletekben Egyiptus felé bújdosnak, a' Csárár* pedig, és az egész tanáts nem tudván hová
 243 vezett-el, az egész hadaknak Fő Generállya, voltak nagy búsul-
 (219) lásban miatta. Egykor érkezik a' tenger mellé Eustákius, és azon egy hajóba meg-indúlnak. Látván a' Hajós-mester az Eustákius Feleségét,¹⁵ szeme kap rajta, és által menvén a' tengeren, hajó bért kezd kérni ; de midőn Eustákiusnak egy fillére sem vólna, a' Feleségét vészi-el a' révész, hajó bérben, mellynek tehetsége szerint ellene akarván állani Eustákius, meg-inti a' révész mester a' legényinek, hogy taszítsák a' ten-
 gerbe, így könnyebben magáévá teheti az Aszszonyt. Mellyet

¹² + *Et modo eum, qui te deceperat, conculcasti.* — ¹³ *si tentationes modo vis sustinere, aut in fine vite tue?* — ¹⁴ *modo iube tentationem accedere, sed virtutem patientie tribue.* — * így. —

¹⁵ + *quod pulchra esset nimis.*

vévén eszébe Eustákius, oda kell hadni Feleségét, és a' két ártatlan gyermeket ölébe vévén, nagy fohászkodva¹⁶ meg-indúl vélek, siratván kedves Feleségét. Jó darabot haladván, érkezik egy nagy folyó-víz mellé, a' kinek gázlására mindenik gyermekivel együtt nem mér meg indulni, hanem egyiket a' parton hagyván, a' másikkal meg-indul, és azt által vivén, hadgya a' víznek tulsó partyán. Azután, mikor a' másik gyermekiért vissza térne, és már a' víznek szintén a' közepin volna, tekint két-felé, hát az egyik gyermekét fel-kapta a' farkas; a' másik gyermekét hasonlóképen a' partról el-kapta egy oroszán,¹⁷ és viszik a' vadak mindenik gyermeket az erdőre. Mellyet látván a' keserves Atya, mivel egyiket sem segíthette-meg, a' vízbe ölte volna magát búában,* ha Isten nem óltalmazta volna. Azonban, pásztorok találkozáván az oroszánra, kergetni kezdik, annyira, hogy a' gyermeket el-vettetik véle, Isten gondviseléséből pedig az oroszán meg nem sértette a' gyermeket. Viszontag a' melly farkas a' másik gyermeket viszi vólt, az-is találkozik valami szántó emberekre; azok-is fel-támadván, el-vettetik a' farkassal a' gyermeket. Mind a' szántó emberek, mind a' pásztorok egy falubéliek vóltanak, 's egy útzába laktanak, és a' gyermekeket tartogatták, mellyben Eustákius semmit nem tudott; hanem mendegelvén az úton, panaszkodik magában, mondván: Im a' ki mint szép termő-fa úgy bővölködöm vala; a' ki vitézeknek sokaságával környül vétetem vala, mint maradék egyedül, sem Feleségem, sem gyermekim mellettem meg nem maradhatván. Emlekezem Istenem, mit monddtál vala nékem, hogy második Jóbnak állapot-|tyára jútna²⁴⁴ igyem; de nehezebb az én állapotom, mert Jóbnak vólt gané-(²²⁰) dombja, kin idejét töltötte nyomorúsági között, nékem pedig a' sem engedtetett. Néki vigasztaló baráti vóltanak; de nékem nem vóltak egyéb társaim;¹⁸ hanem a' kik gyermekimet elragadozzák. Néki Felesége meg-maradott, tőlem pedig kegyetlenül azt-is el-vonták. Adgy nyúgodalmat Uram az én háború-

¹⁶ kissé rövid. — ¹⁷ rövid. — * így. — ¹⁸ 1508: *Ego feras habui inimicos, qui filios meos rapuerunt*; vulg.: *ego feras habui in amicos*.

ságimban, és tégy őrizetet a' számra, hogy átokra ne fakadgyak, és ortzád elöl ki ne vettessem. Ezeket mondván, mégyen a' faluba, és ott tsorda pásztor lészen, tizenöt esztendeig, őrizvén a' falu marháját. A' fiai a' szomszéd faluba tartattak; de egyik a' másikhoz való Atyafiságát nem tudta. Azalatt a' révész mes-ter-is meg-betegesedett,¹⁹ és az Eustákius Felesége, mind töle 's mind másoktól tisztán maradott, és meg-halván a' révész, az Aszszony-is el-mégyen házától. Azalatt Trájánus Császárnak meg-sokasodnak ellenségi, és gyakran jút vólt eszében az ő Generálissa Plácidus, ki annak-előtte minden ellenségi ellen igen szerentsésen hadakozott. Végre nem állhattya; hanem a' széles világra minden-felé ki-küld kerestetni, nagy jútalmat igérvén annak, a' ki Generálissának útában igazodik. El-szé-ledvén minden-felé a' Császár emberi, találkoznak némellyek, kik ugyan a' Plácidus udvari zászlója alatt vitézkedtek,²⁰ azon faluba menni, kiben Eustákius pásztorokodott; kiket járások-ról-is mindgyárt meg-ismér Eustákius, és elébbi állapottya eszébe jutván, nagyot sohajt és mond: Ur Isten, ki reménségem kívül ezeket meg-adtad látnom, add meg-látnom Feleségemet-is. Gyermekimről pedig nem-is gondolkodom, tudván,

245
(221) hogy a' vadak, koporsói löt-tek azoknak. Azonban ilyen szóza-
tot hall: Jó reménségben légy Eustákius: mert nem sokára meg-látod mind Feleségedet, mind gyermekidet. Midön azért, a' vitézeket elő találta vólna, köszömvén néki, kérdezik töle, ha egy Plácidus nevü jövevény embert nem látott-é Feleségével, és két gyermekivel együtt. Kiknek Plácidus nem jelentette-meg magát, mindazáltal, a' vitézeket bé-viszi szállására, és forgolód-ván közöttök 's elébbi állapottya-is eszébe jutván, a' sirástól nem tarthattya-meg magát. Ollyankor ki-menvén, meg-törölte a' szemét, és úgy szolgált ismét a' vitézek körül. A' kik jobban-jobban szémlélvén a' Pásztort, mondanak egymás közt: hiszem hasonló ez ahoz az emberhez, a' kit mi keresünk; vigyázzunk rá azért a' fején lévő seb-helyre, mellyet ezen 's ezen a' har-tzon ejtettek vólt rajta. Mellyet midön a' fején láttanak vólna

¹⁹ H. hozzátétele. — ²⁰ *Placido ministraverant.*

lenni, meg-ismérik azon jelről, és fel-ugordván, ölelni 's tsókolni kezdik, és Felesége 's gyermeki felől kérdezősködnek. A' ki meg-mondgya nékik, hogy Feleségét el-tartották, és gyermeki el-vesztenek. A' szomszédok tsudára oda gyűlnek, beszéllvén a' vitézek Eustákius Pásztornak elebbi ditsösségét, és maga viselését, Akkor a' Császár parantsolattyát eleibe adgyák, és töle küldött drága köntösbe fel-öltöztetik. Tizenötöd napra érkeznek közel a' Császárhoz, és Generálissának jövetelit hallván a' Császár, maga-is nagy pompával eleibe mégyen; és meg-beszéllvén szerentsétlen útazását, a' Császár elebbi tisz-tibe állíttya Eustákiust, a' ki tsak hamar hadat kiáltat, és elebbi szokás szerint, minden seregeit meg-újíttya. Történik pedig, hogy egész Egyiptusig terjed a' hadba való hirdetés, és a'| hol az Eustákius fiai fel-neveltettek, arra a' helyre-is. Azon falubéliek azt a' két legényt választják, és küldik-el a' hadba, mivel tsak ingyen nevelték vólt fel őket a' pásztorok és paraszt emberek, kevés gondgyok lévén rájuk, mint idegenekre.²¹ A' kik midön a' Generális eleibe érkeztenek vólna, látván ékes termeteket, és serény magok viselését, az első seregbe rendeli őket Eustákius. Mendegelvén már az egész táborral,²² megállapodik egy városnál, a' hol harmad napig nyugossa táborát. A' melly városba bújdosott vólt a' Felesége-is, és már jó időtől fogvást lakott ott.²³ A' két ifjú-is bé menvén azon városba, szállást szereznek magoknak; történet szerint azon háznak ellenében, mellynél az ő édes Annyok-is lakott. Történik egykor, hogy a' két ifjú magok között beszédben erednek, mellyet az Annyok-is hallgat egy ablakról;²⁴ de egyik a' másikról tellyességgel semmit nem tudott. A' nagyobbik legény pedig, ilyen formán kezdi-el beszédét: Én magam sem tudom, honnat való légyek, tsak alig emlekezem erre, hogy az édes Atyám, hadi vezér vólt, és az Anyámmal együtt bújdosni indultak, engemet-is egy kiss ötsémmel együtt el-vívén magokkal, a' tengeren egy kiss hajótskán által költöztünk; de mi okon nem

²¹ H. magyarázata. — ²² + *subiectis hostibus*. — ²³ *in quodam loco, ubi uxor sua hospitata manebat*. — ²⁴ egy előbbi félreértés következménye; az e.-ben *e contra sedens*.

tudom, a' tengernek túlsó partyán, az Anyánk el-maradott tölünk, és az Atyánk tsak egyedül fel-vött engem az ötsémmel egygyütt, és egy viz mellett le-tévén engem, egy oroszlán el-ragadott; hasonlóképen az ártatlan ötsémet-is, a' farkas el-kapta. Engem pedig valami Pásztorok el-vettenek a' fene vad-tól, és mind eddig azok neveltenek. Azután semmit nem hal-lottam, sem az Apám, sem a' kiss ötsém felől. Ezt hallván a'
 247 kis-|sebbik, sirni kezd és mond: A' mint észembe* veszem, te
 (223) bizony nékem testvér Atyámfia vagy, mert a' kik engemet fel-neveltenek, azok az emberek hasonlóképen sokszor beszéllették nékem mint vettenek-el a' farkastól. E' beszédből meg-ismérik, és meg-ölelik egymást. Ezeket mind hallván az édes Annyok, melly rendesen²⁵ hozzák elé az egész dolgot, el-hiteti magá-val,²⁶ hogy azok ő fiai vólnának. Más napra kelvén, mégyen a' Generálishoz az Annyok, és kérni kezdi azon, hogy vinné hazájába ötet, mert ő Római nemzet vólna, noha a' nyomorúság olyan meszsze földre vetette.²⁷ Így beszélvén az Aszszony a' Generálissal; addig szemléli, egynéhány jegyekről eszébe vészi, hogy önéki igaz házas-társa vólna a' Generális, és tovább nem tartóztathatván magát, lábaihoz borúl, kérvén, jelentse-meg magát ki-légyen: mert önéki úgy tetszik, mintha valaha ő lött vólna Plácidus a' hadak vezére, ki azután Eustákiusnak kereszteltetett: kit az Idvezítő meg-térített, és azután ilyen 's ilyen próbákban forgott élete; kinek én Felesége voltam, és a' kitől erőszakkal el-vétettem a' hajós mestertől, a' tengeren jártunkban; két fiatskám-is lévén Theopistus, és Agapitus. Ezeket hallván Eustákius, és az Aszszony embert jobban meg-szemlélvén, meg-kezdi ismérni Feleségét, és örömében sirván, meg-tsókollya; és az Istent, ki a' szomorúkat meg-szokta vigasztalni, magasztallya. Azután kérdi a' Felesége, Uram hová lött-el a' két fiad? Kinek mond Eustákius: azokat a' vadak kapták-el, és mint történt dolgok, elé beszéli. Kinek mond az Aszszony: Adgyunk hálát az Istennek, a' ki valamint minket öszve-szerzett újalag; hasonlóképen reménlem, hogy a' fiain-

* így. — ²⁵ *seriatim*. — ²⁶ *diu apud se tractavit*. — ²⁷ az e.-ben saját szavai.

kat-is| újlag vissza ajándékozza nekünk. Kinek Eustákius : 248
meg-beszéllém úgy-mond, azok mint vesztenek-el a' vadak (224)
miatt. Viszont az Aszszony : Én, Uram tegnap, olyan beszé-
det hallottam két ifjútól, mellyek nagy szeget ütöttek fejembe.²⁸
Kire nézve hivattya Eustákius az ifjakat, és beszédekből fiainak
isméri őket lenni, kiket nagy örömmel vészen melléje.
Azalatt a' pogányokkal-is meg-hartzolván, győzedelmet vészen
rajtok, és vígan tér vissza egész táborával együtt.²⁹ Az idő
alatt Trájánus meg-hólt,³⁰ és helyette a' kegyetlen Adriánust
választották Császárnak. A' ki-is meg-értvén Eustákius Generá-
álnak győzedelmét, Feleségének, és gyermekinek fel-találását,
vígan várta őket, és nagy pompával meg-vendégli a' Generált.
Más nap mégyen a' Császár a' templomba, az isteneknek áldo-
zatot tenni a' győzelemért : és látván Eustákiust, hogy sem
a' győzelemre, sem a' Felesége és fiainak fel-találására nevez*
áldozni nem akar, okát kezdi tudakozni ? Kinek mond Eustá-
kius : Én a' Christus Jésust hiszem örök Istennek lenni, és
egyedül tsak néki szolgálók, áldozatot néki tészek. Azon meg-
indulván a' Császár fogattya Eustákiust, Feleségével, gyermeki-
vel együtt,³¹ vetteti az oroszlánoknak ;³² de az oroszlán elejébe
menvén, le-hajtott fővel láttatott imádni őket. Akkor a' Csá-
szár egy réz-bikába vettetvén őket, nagy tűzött gyújtatott
alája, és azok a' tűzben égvén, szép könyörgésekkel adgyák-
meg lelkeket az Istennek. Harmadnap múlva ki-vészik a' réz-
bikából testeket ; de még hajok szálát sem perselte-meg a' tűz,
kiknek emlekezetire, a' keresztyének szép temető-helyt készí-
tenek, a' hová testeket bé-tészik. Szenvedtenek ezek már-|tyrom- 249
ságot, Adriánus Császár idejében,³³ Idvezítőnk születése után (225)
120-esztendővel, Mindszent havában.³⁴

²⁸ H. kifejezése ; az eredetiben : *credo, quod sint filii nostri.* —

²⁹ Szabadon. — ³⁰ + *et successisse ei peiorem in sceleribus.* —

* így. — ³¹ + *in harena statuit.* — ³² az e.-ben csak egy or. elé. —

³³ *qui regnare cepit circa annos domini CXX.* (Oest. XX.) *Kalendas Nouembris, vel secundum quosdam XII. Kal. Octobris.* (Iac. de Voragine, Leg. aur. c. 156.: *circa annum domini CXX.* etc. u. m. az 1508-ki kiad.) — ³⁴ A mor.-t H. elhagyta.

CXI. RÉSZ.

Mint kell valakire bízott nyáját őrizni.*

EGY fő embernek igen szép tehene volt, mellyet szeretett, kiváltképen két okra nézve. Mind ékes termetire, mind bő tejére nézve; ahozképest meg-aranyasztatta a' tehénnek szarvait, és volt szorgalmatos,¹ kinek őrizeti alá adná marháját. Volt abban az időben egy igaz, Argus nevű ember, kinek száz szemei vóltanak, azt késedelem nélkül hivatya, és eleibe adgya az aranyas szarvú tehenet, nagy jutalmat ígervén néki, ha gondgyát tudgya viselni; de ha a' szarvai el-vesznek, életével fizet érte.² Árgus fel-válallya a' pásztorságot, a' tehenet nap-pal szeme előtt legelteti, éjtszaka maga házába viszi-bé. Volt ugyan azon időben egy tsalárd,³ Mercurius nevű ember,⁴ ki vágyódott volna arra a' tehénre, és gyakran kérte Árgustól, mind szép szóval, mind nagy árron a' tehénnek szarvait. Árgus pásztori bottyát vévén, kihez szokott támaszkodni, és mond a' bottyának, az Ura személyében: Te viseltyed a' fő ember képét, én a' jövő éjtszaka a' te váradba mégyek, és te kérdgyed én tőlem: hol vagyon az aranyas szarvú tehén? Én azt felelem: Ihon jelen vagyon szarva nélkül, mert mikor aluttam, el-jöttek a' tolvajok, és el-vitték a' szarvát. Te azt feleltyed énnékem: Oh nyomorék, hogy alutt volna mind a' száz szemed annyira-el, hogy a' lator azt tselekedhesse? e' merő hazugság, és így halállak vagy fia. Ha azt mondom pénzen adtam-el, úgy-is halállal fenyegeess engem. E' meg-lévén, mond Mercuriusnak: tsak
 250
 (226) menný dolgodra, mert engem arra nem vész. Azután Merku-

CXI. * *De custodia et circumspectione habenda ad gregem commissum.* (D. 34. *De Argo et vacca cum cornibus aureis.* V. ö. 160. *De Argo et thauro et Mercurio.* A 34.-nek szövege közelebb áll a vulg. kiadáséhoz.)

¹ *intra se cogitavit.* — ² az e.-ben az úr saját szavai. —

³ *cupidus.* — ⁴ + *subtilis valde in arte musicali.*

rius musika szerszámával, és szép beszéllgetésivel forgolódik, mind addig, míg Árgusnak két szeme el-aluszik. Végtére a' több szemek-is egyik a' másik után mind el-alusznak a' szép musika szóra. Mellyet látván Merkurius, Árgusnak el-vágja a' nyakát, és az aranyas szarvú tehenet el-hajtya.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' szép természetü, és bővséges tejet adó tehen jegyzi az ember lelkét, a' kinek szarvai meg-vannak aranyazva, tudnillik, mikor Isten az embert a' keresztség által meg-mosogattya, és maga hivei közzé bé-irattya. Azután szép tulajdonságokkal és erőkkal ékesíti-fel az embert; sőt a' világon Pásztorokat-is rendelt, azokat a' vigyázó lelki Tanítókat, kikre bízta Isten az ő nyáját. Azért mondgya Ezékiel Prófétánál:¹ *Ha meg nem jelented néki, hogy el-térjen az ő gonosz úttjáról, hogy éllyen; És az Istentelen az ő istentelenségében meghal, az ő vérét a' te kezedből keresem-ki.*² *Ha pedig megmondod az istentelennek, és az istentelen az ő gonosz úttjából ki nem tér, ő ugyan az ő gonosságában meghal, te pedig a' te lelkedet meg-szabadítottad.* De sokan vadnak, kik tsak pásztori bottyokra támaszkodnak, a' betsületet örömet fel-vévén a' világtól; de ha Merkurius érkezik musikájával,³ úgy-mint az ördög tsalárd kísértetivel, lassan lassan engednek néki, úgy el-alusznak, olly gondviseletlenek, hogy a' nagy restség miatt mind az Istentől fel-ékesítettett lelkeket, mind magokat a' Pásztorokat meg-öli az a' pokolbéli Merkurius,⁴ kiknek pásztorságok alá bízta volt Isten az ő nyáját.^{5]}

[Moral.] ¹ III. ca. (18. s. 19. v.) — ² *requiram.* — ³ az e-ben ez a nők csábító szavaira magy. — ⁴ *M. i. e. diabolus.* — ⁵ Az egész kissé rövid.

251
(227)

CXII. RÉSZ.

*A' mennyei orvosságok némelly lelkeknek
meg-gyógyításokra szolgálnak, némellyek-
nek nem használnak.**

GORGÓNIUS Királynak, Feleségétől vólt egy kedves gyermeke, kinek az édes Anyja meg-hal, midőn a' gyermek tíz esztendőös vólna.¹ Azután ismét az Urak tanácsából meg-házasodik a' Király; de a' másik Felesége a' Király fiatskáját nem szereti, hanem sok betstelenséggel illeti, mellyet a' Király vévén észébe, akarván Feleségének-is kedveskedni, a' fiát más országba küldi, a' holott az ifjú tanúságra adgya magát, és igen fő orvos Doktor lészen, kinek tudományán nem kevés öröme vólt a' Királynak. Kevés idő múlva, meg-betegszik a' Király, és sietséggel küld a' fia után, hogy orvosságával segítse-me(g) ötet. Az Apja parantsolattyára mindgyárt mégyen az ifjú, és meg-gyógyította a' Királyt a' nagy nyavalyából, kihez-képest el-mégyen híre minden-felé a' Király fiának. Azután meg-betegszik a' mostoha Anyja-is a' Királyné, kinek gyógyítására sok Doktorok gyűlnek össze; de mind halálos nyavalyáját mondgyák lenni a' Királynénak, kin igen búsúl a' Király, és a' Fiának parantsol, hogy fogna a' mostoha Anyja gyógyításához. De amannak nem lévén kedve hozzá, a' Király meg-fenyegeti, hogy országából-is ki-üzi. Kinek mond az ifjú: Atyám, ha azt míveled, nem tselekszel igasságot velem, hiszem nyilván-való dolog az, a' mostoha Anyámnak sugallásából üztél ki annak-előtte-is országodból; kihez-képest, az én távúl létem miatt szenvedted a' betegséget, és közelítésem megszaba-ldította a' nyavalyától. A mostoha Anyám nyavalyájának

252
(228)

CXII. * *De curatione anime per medicinam supercelestis medici qua quidam curantur et quidam non.* (D. 15. *De filio, qui nouercam nouit curare.*)

¹ kissé rövid.

oka pedig az én jelen-létem, mellyhezképest, inkább ki-mégyek az országból, mint véle egygyütt légyek. Kinek mond a' Király: A' mostoha Anyádnak épen tsak olyan nyavalyája vagy, a' mitsodás nékem vólt; a' mint engem meg-gyógyítottál, azon-képen ötet-is meg-gyógyíthatod. Kinek felel a' Fia: Noha egy-féle a' betegség; de a' természet² nem egy, mert valamit néked bé-adtam, mindent kedvessen vöttél tőlem,³ sőt mikor tsak meg-láttál-is, ugyan meg-újúltál,⁴ de a' mostoha Anyám mikor lát, nehezedik, a' szólásom merő méreg előtte. Ha hozzá nyúl-nék, el-ájúlna belé. Ehezképest, nints jobb a' betegnek mint mikor kedvét töltik. Illyen szókkal addig mentegeti magát az ifjú, hogy meg-hal a' mostoha Annya.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim ez a' Király, Ádám a' mi első Atyánk, kinek nagy birodalmot rendelt vólt, a' Felséges Isten paraditsomban. Arról mondgya szent Dávid: *Mindeneket lábai alá vetettél, etc.* Ennek az első Felesége az ártatlanság vólt; de el-vesztvén azt, más Feleséggel köttetett öszve, úgy-mint a' nyomorúsággal. Arról mondgya az Irás néki: *Ortzád veritékével észed kenyeredet.* Kinek emberi természetiből szép fia lőtt vólt: mert az ő neméből származott a' Christus Jésus test szerint, a' ki az egész emberi nemzetnek nagy Doktora. Mert ő róla mondgya a' Próféta; *A' mi betegségünket ő hordozta, és a' mi fájdalomkat ő viselte.* Azt tudgyuk minnyájan, hogy sok fáratságával, szenvedésivel gyógyította-meg Ádámot, az-az, bekéltette-^{*} meg ötet, a' haragra fel-indúlt Istennel, és Ádám-^{mal} együtt ²⁵³ minden maradékit. De a' mostohát, úgy-mint az ördögöt, és a' ⁽²²⁹⁾ bünt soha nem akarta szeretni, mivel az a' mostoha vólt oka, hogy számkivettetének Ádám, maradékával együtt, mind Paraditsomból, mint Istennek elébbi jó kedvéből.¹

² complexio. — ³ gratum et ratum habuisti. — ⁴ curatus fuisti.

[Moral.] * így. — ¹ Az egész szabadon és rövidítve.

CXIII. RÉSZ.

A' lelki győzedelemnek jutalmáról.*

ADoniás Király mindenek-felett gyönyörködött a' vitézi játékokban; ahozképest készített egy magos piatzot,¹ kin a' kelevész-török minden vitézségeket meg-mutatná, és a' ki mások felett győzedelmes lenne, annak szép jutalmot adna. Arra nézve minden felől rágyültek az fő rendek, és nemes ifjak. Kiket ő két felé osztott egy arányú számban.² A' kik az első rendben voltak, egymás mellé paisokat³ mind le rakták, és a' túlsó rész tzélozván azokra a' paisokra, a' ki mellyiknek paisát meg-hajította, annak a' paisnak Urát egy leány, fegyverben öltöztette, és annak kellett kelevész-törésre ki-menni a' másik ellen, a' ki a' paist meg-hajította. A' ki pedig a' kettő között győzedelmes lött, azt a' Király asztalához marasztották, és a' Király koronáját fejébe tötték. A' többi között, egy vitéz lát a' paisok között egyet, kiről szép három arany alma függött, a' kire mind addig arányozott, hogy azt a' paist meg-hajította. A' kié a' pais volt, azt az arra rendeltetett leány, mindgyárt fel-öltözteti, és ki-mégyen a' vitéz ellen, ki paisát meg-hajította,⁴ a' vitézt meg-győzi, fejét el-üti, és vitézségének nagy jutalmát vészi.

ENNEK MAGYARÁZATYA.

254 Édes fiaim, ez a' Király példázza a' mi Idvezí-[tönket, az
(230) igaz Messiást, a' ki elsőben hartzot indított az égben, a' nagy sárkány Lucifer ellen; kit Mihály Arkangyallal, és a' több Angyalival le-hányatott az égből. Azután a' földön-is a' Kál-

CXIII. * *De spirituali pugna et remuneratione pro victoria.* (D. 17. *De punga [sic] militum.*)

¹ torneamentum. — ² in certo numero. — ³ scuta sua et arma. — ⁴ scutum illius tetigit.

vária hegyén meg-hartzolt, és szent halálával győzte-meg, ugyan azt a' nagy ellenséget.¹ A' Felséges Istennek három ki-tőtt paisa vagyon, úgy-mint; A' hatalmasságnak paisa, melly az Atyát illeti. Második, a' böltseségnek paisa, melly a' Fiút illeti. Harmadik: az Isten jóvóltának paisa, melly a' Szent Lelket illeti. Azokat a' paisokat bizonyos helyre tőtte vőlt Isten az emberi természetben, az ő képre, és hasonlatosságára teremtvén az embert. Mert ugyan akkor, hatalmával, böltseségével, jóvóltával részeltette az embert. Ezt a' paist hajigálta az ördög, mondván: *Ha a' meg-tiltott gyümöltkben esztek, az Istenhez lésztek hasonlók.* Akkor igazán találta azt a' paist, melly a' Fiú Istent illette. Mellyhezképest néki kellett le-szál-lani, és az ellenséggel szembe állani. Kit egy Szüz, öltöztetett-fel, midőn Bóldog Szüz Máriától vőtt halandó testet magára, és abban az öltözetben hartzolt, és vőtt győzedelmet mi érettünk.

CXIV. RÉSZ.

*Az emberi Nemzetnek a' pokol torkából való fel-szabadulásáról.**

EGy Király idejében vőlt egy szegény ember, ki az erdön fát szedegetett, számárán azt a' városba hordván, keresett ken-yeret magának. Egykor el-setétedvén a' sűrű erdőben, bé-esik egy mély gödörben, kiből ki nem jöhetett: mert azon gödör-ben vőlt egy nagy sárkány, ki a' farkával épen bé-kerítette a' gö-ldörnek fenekét, kígyó-is számtalan vőlt benne. Az oldalából 255 a' gödörnek egy hoszsú kö állatt ki, kire mindennap öszve- (231) gyűltek a' kígyók, és azt nyalogatták, a' sárkány-is hasonló-képen. Nézi vőlt a' szegény ember és gondollya magában:

[Moral.] ¹ *et postea in terra in die parasceves* (itt tehát H. magyaráz és kissé bővíti az e.-t.)

CXIV. * *De liberatione humani generis a fovea infer-nali.* (D. 18. *De illo, qui in foueam serpentum cecidit.*)

ezek nem ok-nélkül nyalogatták a' követ, mert látom egyebet sem esznek, még-is elég kövérek, nékem azon kívül-is itt kell vesznem látom, meg-próbálom mit használ annak a' könek nyalogatása. E' gondolkodás után nyalni kezdi a' követ ö-is : hát minden jó ízű ételnek és itálnak, mellyet ki-tudott gondolni, ízit kezdi érzeni rajta. Mellyhezképest minden éhségét és szomjúságát el-múlattya. Kevés idő vártatva¹ felette nagy égi háború, és menydörgések támadnak, mellyektől meg-ijedvén a' kígyók, mind ki-másznak a' gödörből, a' sárkány-is fel-emelkedvén, ki-kezd repülni onnat, mellyet látván a' szegény ember, a' farkában tsipkelődik, és a' farkával a' sárkány, az embert meszsze veti a' gödörtől. A' szegény ember nem tudván mitsoda helyen légyen, ott várakozik mind addig, míg valami kereskedő emberek érkeznek, a' kik ki-viszik a' berekből, és igaz útra igazították. Meg-örül azon a' szegény ember, és bé-menvén a' városba, mint történt dólga, mindeneknek meg-beszéli, azután meg-hal tsak hamar.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

E' szegény ember, jelenti közönségesen az emberi nemzetet, kik minnyájan mezítelen jövünk-ki az Anyánk méhéből, ennek a' világnak setétes erdejére. Valamikor pedig bünt tselekeszünk, akkor mély gödörbe esünk, és a' pokolbéli sárkánnak
 256 hatalmába. Ebben a' gödörben találkozik egy kö,¹ melly| a'
 (232) Christust példázza, azt a' követ,² *kit az építők meg-vetettek, etc.*
 ő benne találkozik mindennémű lelki testi táplálásnak jó ízi, nyomorúságunknak idején, ahoz a' köhöz közelgessünk buzgó könyörgésünkkel. És a' mint nekünk meg-parantsolta, nagy engedelmességgel bűneinkről vallást tégyünk, akkor mint egy menydörgés előtt, el-szaladnak a' kígyók, úgy-mint, a' mi vétkeink el-távoznak, annyira, hogy a' nagy sárkány sem árthat

¹ *Infra paucos dies.*

[Moral.] ¹ *lapis rotundus in medio.* — ² + *Unde Psal,*

az ördög. A' kereskedő emberek, kik a' lelki Tanítók³ ránk találván, az igaz utat meg-mútatták, melly a' boldog városra, és az örök életre viszen minnyájunkat.⁴

CXV. RÉSZ.

*A' Christus halála szerzett békességet
nékünk.**

EGy Királynak erdején, lakott egy gonosz¹ Elefánt, kihez semminémü ember közelíteni nem mert; mellynek természeti felől tudakozván a' Király a' böltsektől, azt felelik a' bűbájosok, hogy az az Éléfánt, a' szüz leányokban gyönyörködnék; ahozképest, két tisztességes² leányt hozat elé a' Király, kiket tsak egy-egy ingben³ küld az Éléfánt felé, a' kik ének szóval édesgetnék az Éléfántot. Elmennek a' leányzók, egyik viszen egy medentzét magával, másik egy mezítelen kardot, és le-ülvén az erdőben,⁴ kezdenek igen szépen énekelni, azt hallván az Éléfánt, közikbe mégyen,⁵ és le-telepedvén, egyik szüz leány-nak ölébe teszi a' fejét, és ott el-aluszik az ének szó alatt. Mellyet látván a' másik szüz, fogja a' kardot, és el-vágja a' fejét az Éléfántnak. A' másik a' medentzét meg-töltvén az Éléfánt rérével,* viszik a' Király eleibe, mellyen| a' Királynak 257 nagy öröme völt, és a' vérrel bársonyt festetett.⁶ (233)

³ *predicatores et confessores, qui quotidie lucrantur animas, quas diabolus conatur auferre.* — ⁴ A szokásos záradék elhagyásával.

CXV. * *De morte Christi pro nostra reconciliatione.*
(D. 19. *De elephante et virginibus.* V. ö. 187. *De duabus virginibus et unicornu.*)

¹ a jelző H.-tól való. — ² *honestas et pulcras.* — ³ *quas rex fecit denudari* (az inget H. adja rájuk). — ⁴ *In introitu.* — ⁵ + *cepit mamillas earum lambere.* — * Sajtóh. vérével h. — ⁶ *statim fecit fieri purpuram et multa alia de eodem sanguine.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' két szüz jelenti egygyik a' Bóldog Szüz Máriát, másik Évát, az emberi nemzetnek első Annját. Az, igazán kardot hordozott a' kezébe: mert vétkével az Istennek harágját,* és boszszú-álló kardgyát érdemlette, Bóldog Aszszony pedig az ő alázatosságának medentzójével¹ állott elé, kit meg-kívánván az Istennek Fia, abban telepedett,² és noha vérét kellett ki-ontani; de azzal a' vérrel festett drága bársonyt, mellyel lel-künket fel-öltöztette, kiben kedvesen meg-jelenhetnénk, a' ditsőséges Istennek színe előtt.

CXVI. RÉSZ.

*Az Isten mint szereti azokat, kik ellene
nem járnak.**

Pipinus¹ Király meg-házasodván, Feleségétől szép fia szü-letett; de a' szülésben meg-hólt az Aszszony, azután más Fele-ségétől lőtt egy fia, és mindenik gyermekét fel-tartani² mesz-sze földre küldi. Sok idő múlván a' Királynak második Felesége igen kívánta volna maga gyermekét látni, kinek kérésére, a' Király a' gyermekeket haza hozattya; de mikor a' gyermekek haza érkeztenek, azok olly hasonlók vóltanak egymáshoz, mind természetben, mind személyekben, mind magok viselésé-ben,³ hogy a' Királyné meg-nem ismérhette mellyik légyen az ő gyermeke. Végre a' Királytól kezdi tudakozni, jelentse-meg néki az ő gyermekét. De arra nem vehette az Urát. Kin el-
258 keseredik az Aszszony, és keservesen sir vólt. Akkor] a' Király
(234)

[Moral.] * így. — ¹ *pelvim i. e. uterum virgineum.* — ² Rö. és szab.

CXVI. * *De dilectione dei, quomodo omnes nos equaliter diligit usque dum ipsum per peccata despiciamus.* (D. 20. *De regina et duobus filiis.*)

¹ vulg.: *Pippinus.* — ² *ad nutriendum.* — ³ röv.

meg-vigasztallja a' Feleségét és mondgya : Ne sirj, mert ez a' te fiad. A' Király pedig a' meg-hólt Feleségétől való fiát műtatta-meg néki, kin a' Királyné igen meg-örül, és kiváltképen kezdi minden gondviselését arra terjeszteni, a' maga fiára semmi gondot nem viselvén. Mellyet látván a' Király, mond a' Feleségének : Valóban meg-tsalatkoztál, mert nem a' te fiad, a' kinek annyira kedvesz.* Kin el-búsúl a' Királyné, és újalag kezdi kérni a' Királyt, jelentse-meg igazán néki az ő tulajdon gyermekét. Mellyet semmiképen nem tselekedik a' Király, hanem mond Feleségének : Ne várd én tőlem azt, mert ha igazán meg-mutatnám néked, egyikre lenne gondviselésed, 's a' másakra nem : hanem jó vígyázással nevellyed őket, ha fel-nevekednek, meg-mutatom akkor, nem készen azután-is, eleget örvendezhetsz néki. Kihezképest a' Királyné mindeniket egyarányú gondviseléssel neveli-fel, akkor jelenti-meg osztán a' Király, mellyik légyen a' fia, és így nagy kedvesen éltenek holtig egymás között.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király a' Christus Jésust példázza. Ő fiai az emberek minnyájan, mert ő hozta életre mind a' választottakat, mind a' meg-vetetteket.¹ A' gyermekek Anyja, jelenti az Anyaszentegyházat. Az első Anya el-múlt, melly tsak a' törvényből állott, most már a' kegyelemből, és egyszer 's mind Isten törvényéből álló Anyánk vagyon ; de azt nem tudhattya az Anyaszentegyház, kik idvezülnek, és kik vesznek-el az ő fiai közül, hanem az ő idejében az Ítéletnek nagy napján, mikor a' választottaknak azt fogja mondani Christus Urunk :² *Jöjtek-el én Atyám-[nak áldottai, etc.* A' meg-vettetteket pedig 259
 átok alá veti.³ (235)

* így.

[Moral.] ¹ *reprobi.* — ² *illud Matth. XXV.:* — ³ *Reprobis autem : Ite, maledicti etc,*

CXVII. RÉSZ.

A' meg-általkodottakról, és azoknak büntetésekről.*

FRidérikus¹ Császár ezt törvényben adta-ki; hogy, a' ki szüz leányt erőszakkal el-ragadna, más ha, attól meg-szabadítaná a' szüzet, lenne annak Felesége, ha kedve lenne hozzá a' leányzónak. Történt egykor, hogy egy gonosz ember, el-ragad egy szüzet, viszi a' berekre, és ott erőszakot téssen rajta. A' leánynak kiáltását hallván egy betsületes vitéz ember, siet a' kiáltására, hogy meg-tudhassa mi dolog légyen. Kinek mond a' leányzó: Uram kérlek az Istenért, szabadíts-meg engem e' kegyetlen embertől, mert ez, engem erővel el-kapott, és meg-gyalázott, és már meg-akar ölni. Kinek mond a' lator-is: Nem úgy Uram, hanem ez, én Feleségem, ötöt házasság-törésben találtam, azért akarom meg-ölni. Mond viszont a' leányzó: Nem mond igazat, mert soha senki Felesége nem voltam, eddig szüzességben éltem, hanem ma rontott-meg engemet: azért kérlek, szabadíts-meg kezéből. Az én szüzességemnek jelei meg-is látszanak rajtam; mellyet látván a' vitéz, hozzá fog, hogy el-vegye a' leányt, a' kegyetlen embertől; de amaz sem akarván adni, kardot rántanak, és keménnyen vagdalkozván, a' kegyetlen embert meg-gyözi a' vitéz; de a' vitéz-is szörnyű sebeket vészen-fel. Mindazáltal, a' győzelem után a' leányzót magának jegyzi, ahoz lévén kedve mindenik félnek, kötelezi-is magát erős hittel a' leányzó. Ezek után| mond a' vitéz a' leány-
 260 (236) zónak: Egynéhány napokig maradgy-meg ebben az én kastélyomban, mig Apámnak, Anyámnak hírt tészek, és hozzá ké-

CXVII. * *De obstinatis et converti non volentibus, et eorum plaga per diffinitivam sententiam.* (D. 27. *De muliere adulterata.* V. ö. 184. *De filia regis et tyranno.* A 27.-nek szövege közelebb áll a vulg.-hoz.)

¹ vulg.: *Fredericus.*

szülők, vissza térvén, hogy a' menyegzői lakodalom mentől betsületesben mennyen végben közöttünk.² E' szók után elbútsúzáván egymástól, és már a' vitéz távul lévén hazájától, érkezik egy, más kegyetlen ember³ a' vitéz házához, és ott zörgetett; de a' leány bé nem akarta botsátani. Végre sokat kezd igérni az ember, kire nézve bé-botsáttya a' leány, hozzá megyen, és el-hállya mint feleségét.⁴ A' vitéz-is mint egy hólnap múlván érkezik maga házához; de a' leány bé nem botsáttya, jó szovát sem adgya néki. Mellyet vévén eszében, mond: Oh jó leányzó, miért nem emlekezel-meg rólam, a' ki téged a' haláltól meg-mentettelek; és a' hitről-is, mellyel meg-esküdtél nékem? Kérlek mutasd-meg ortzádat nékem, és szóly. Amaz egy ablakon ki-tekintvén: mit akarsz úgymond? Kinek felel a vitéz: Én tsudálkozom rajtad, miért feletkeztél-el rólam, 's ihon tekints-meg a' testemen a' sok seb-helyeket, mellyeket éretted szenvedtem. Le-vetkeztvén; imé, úgy-mond, a' te életedért vettem én fel ezeket, azért ne légy háládatlan hozzám, hanem nyisd-meg az ajtót, mutasd-meg ortzádat, hogy tégedet, mint kedves jegyesemet hozzám végyelek. De a' leány, mind azokra a' szókra sem lött engedelmes. Végre a' Biró eleibe mégyen a' vitéz, és ott panaszzát elé számlállya, sebhelyeit meg-mútattya, mellyeket azért szenvedett, hogy azt a' leányt Feleségül vehesse. Ezeket hallván a' Biró, hivattya a' kegyetlen embert, kinek a' Biró: Te vóltál-é úgy-mond, ki ezt az Aszszonyi-állatot el-ragadtad, kit ez| a' vitéz maga erejével szabadított-ki kezedből? Kinek felel a' kegyetlen ember: Én vóltam az. Mond viszont a' Biró: No hát ez, annak a' Felesége törvény szerint, a' ki kezedből ötet meg-mentette. Mivel pedig a' más ember házában hír nélkül mentél-bé, és másnak ágyát meg-ferteztetted: Harmadszor, ennyi ideig feleségét magadnak tartottad, ezekre már mit felelsz? De amaz tsak el-némül. Az Aszszonyhoz fordúlván pedig a' Biró, mond: Te Aszszony, két okra nézve-is köteles vóltál e' vitézhez, mert elsőben tégedet

261
(237)

² rövid. — ³ éppen nem más, hanem az előbbi, a ki erőszakot tett volt rajta. — ⁴ *et ambo simul illa nocte dormierunt.*

a' latortól meg-szabadított: Másodszor, erős hittel köteleztet magadat, és még-is az ő házához, miért kellett más idegent bé-botsátanod? Kire semmit nem felelhetvén az Aszszony, mindeniket fel-akasztattya, és a' Birónak igaz ítéletit az egész tartományban helyben hadgyák.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez az el-ragadtatott leány nem egyéb, hanem a' lélek, melyet a' ragadozó ördög mind addig leselkedik, hogy el-ragadozhasson, és azt nem csak meg-gyalázni, hanem örök halállal-is kívánnya meg-ölni. Ilyen veszedelemben lévén minden ember, ha szive szerint fel-kiált Istenhez, azért vött-fel emberi természetet az Isten Fia, hogy mint-egy vitéz, segítségére mennyen a' nyomorúltaknak, és sokszor meg-is szabaddíttya lelkünket a' kegyetlen ördögnek hatalmából, és olyankor mint-egy jegyesét magának foglal bennünket; de mi ottanottan el-idegenedünk a' mi Urunktól, és kegyetlen hóhérok társaságában adgyuk magunkat, valamikor lelkünket a' bünössel bé-rútíttjuk. Azonban el-jön a' mi kegyelmes Urunk, kihez 262 nagyobb kötelességünk volna, meg-áll szívünknek ajtajánál, ott (238) eleget zörget; de nem botsáttjuk-bé ötét, mely vakmerőségben ha végig meg-maradunk, nem úgy jön-el, mint a' mi lelkünknek mátkája, hanem mint a' mi gonosz tselekedetünknek bírāja.¹

CXVIII. RÉSZ.

A' tsalárdságról.*

Volt egy fő ember,¹ ki Égyiptusba ment, és² ott hadta bízott helyben minden kintsét egy vén ember kezében, úgy-

[Moral.] ¹ Szabadon és kissé rövid.

CXVIII. * *De fallacia et dolo.* (D. 62. *De milite et vetula, que pecuniam reuocauit.*)

¹ Miles. — ² kissé rövid.

mint ezer tálentomat. Azonban, maga, országok jární ment. Uttyát végezvén, fel-keresi a' gazdáját, kinél kintsét hadta vólt: ama' pedig földtől mennytől³ tagadgya, hogy a' dologban semmit nem tudna, sőt ötöt soha szemével sem látta. A' fő ember mindazáltal sokáig firtattya, hol szép szókkal, hol ígérettel;⁴ de a' vén gazda annál inkább haragszik, és fenyegetődzik; végre a' káros nagy szomorúsággal és kárral távozik-el az öreg embertől. Midőn menne búsúlva, talál egy vén Aszszonyt elől Remete köntösben, páltzája lévén a' kezében, az útról a' köveket hányogatván, hogy az emberek meg ne botollyanak benne. Meg-ismérvén a' vén Aszszony a' szomorú embert, hogy idegen vólna azon a' földön, kédi tőle, mi járásba vólna? És amaz elé számlállya rend-szerint minden dolgát, azt-is mint tsalatott-meg az öreg embertől, ki miatt minémü kárban vólna. Kinek mond a' vén Aszszony: Ha igazat mondanál, én jó tanátsot adnék: Kinek amaz: Bizonyáságom Isten, úgy-mond, az én igasságomban. Mond viszont a' vén Aszszony: Hozz egy bizonyásgot elé, kinek hiteles légyen a' szava. Mellyet midőn elé hozott vólna a' káros ember, mond annak a' vén Aszszony: Eregy,| menny-el, végy a' piatzon igen szépen festett tíz kosá- 263 rokat,⁵ és midőn azokat elé hozod, tölts-meg kövekkel előttem, (239) és mindenikre vess aranyos lakatot.⁶ Ezek meg-lévén, mond a' vén Aszszony a' károsnak: keress tíz erős embert, kik vegyék-fel ezeket, a' kosárokat, és hozzák utánnam; el-mégyek én a' te társoddal annak az embernek házához, a' ki meg-tsalt téged, és mikoron én a' házában lészek, jöjjenek-el a' terhes kosárokkal az emberek egymás után, azután jöjj-bé té-is, és kérjed bátran pénzedet, úgy hiszem nem fogsz hijában jární. Akkor a' vén Aszszony bé-mégyen a' vén ember házába, és mond néki: Uram ez az idegen ember eddig nálam tartott szállást, mostan pedig hazájában akarván menni, bizonyos helyben akarná pénzét le-tenni: én pedig igaz embernek ismérvén té-

³ H. kifejezése. — ⁴ *blandis sermonibus*. — ⁵ *cophinos* . . . —

⁶ *exterius preciosis depictis coloribus, ferroque ligatos cum serraturs deargentatis*.

ged lenni, hozzád igazítottam : kérlek Isten kedvéért, és az én barátságomért, adgy szállást ennek a' pénznek, melly tíz kosárban vagyon. A' beszéd közben a' káros-is bé-érkezik a' rendelés szerint a' házba, és kérni kezdi azon gazdánál le-töltött pénzét. Gondolván a' gazda, hogyha meg nem adgya a' pénzt néki, ama' tíz kosár pénzt nem fogják nála hadni ; arra nézve nagy örömmel láttya a' károst, kezét fog véle, egésségéről tudakozik, ismértségét nem tagadgya, és minden pénzét fogyasztás nélkül meg-adgya. Pénzét kezéhez vévén, a' vén gazda házától el-mégyen, Istennek hálát ad, és a' vén Aszszonynak meg-köszöni a' jóakaratot. A' vén Aszszony meg-hadgya a' vén gazdának, hogy a' tíz terhes kosárokra-is jó gondot viselleyen mind addig, míg érette jöhetnek. Illyen úton jutott pénzéhez a' fő ember.]

264
(240)

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' fő ember példája, lehet minden világon lévő embereknek, kik ez életben tsak szarándokságban járunk, közelítvén mindennap örökös hazánkra, mellyben kell mennünk a' halál által. Az Isten pedig tiz tálentomat bízott ránk : úgy-mint, az ő tiz parantsolattyát, mellyeket ha restellünk hordozni, és ennek a' világnak házánál le-teszszük, melly igen tsalárd vén gazda, ez, örömet viszsza nem adgya azt a' szép kintset, hogy azzal élhessünk örökös hazánkban.¹ A' vén Aszszony pedig, ki az útról a' botránkoztató köveket el-hánnya vólt, a' jó lelki-isméret. Ez nem szenved lelkünkben és szivünkben semmi rútságot, és akadékokat.² Illik azért a' te szivednek kosárát-is meg-raknod ; de nem botránkozásnak köveivel, hanem olyan kövekkel a' minémü öt köveket Dávid tött vólt az ő pásztori táskájába, mellyeknek egyikével az erős ellenséget, a' nagy Góliátot meg-győzte, mellyek az Istenben való bizodalomnak

[Moral.] ¹ rövid. — ² Tetemes kihagyással ; az eredetiben a tiz ember is allegorikai értelmezéssel a bűnbánat tiz cselekedete, a megszegett tiz parancsolat ellenében.

kövei vóltanak. Mink-is tégyünk szivünk rejtekibe öt követ, úgy-mint a' Christus Jésus öt mélységes sebeinek emlekezetit, azokban bízván, igaz hittel, reménséggel, és isteni szeretettel, meg-gyözzük az ellenünk támadott mind földi, mind pokolbéli Góliátot.³

CXIX. RÉSZ.

Melly háládatlan légyen az ember ezen a' világon.*

VOLT egy Királynak Generálissa,¹ ki birodalmában mindenek-felett uralkodott.² Vólt a' királyi ház mellett egy nagy berek, ki minden-féle vadakkal bö-|vös vólt. abban a' Király 265 mély gödröket ásatott, és a' gödrök száját fa levéllel gyengén (241) bé-színlette, kiben hüllottak és fogattak-meg a' vadak. Egykor lovastól mégyen vólt a' Királynak az a' fel-fuvalkodott Generálissa, lovastól által a' berken, a' ki egyik mély gödörbe mind lovastól belé esik. Ottan tsak-hamar azon veremben egy orosz-lán-is bé-esik, azután egy majom, azután egy rettenetes kígyó. Abban a' veszedelemben látván magát a' Generális, kiáltott a' mint töle lehetett. Kinek kiáltását hallgatván egy szegény Gvidó³ nevű ember (ki számárán fa hulladékokat szedvén, haza hordgya vólt, és életét azzal táplálta) mégyen a' verem szájára, kinek a' Generál esedezni kezd, sok kintset igérvén néki, ha ki-vonsza a' veremből. Kinek mond a' Gvidó: Ugy de én tsak a' kis fa hordással táplálom magamat, és házam-népét, ha tsak az egy napot hijában el-múlatom-is, a' te szabadítá-

³ rövid.

CXIX. * *Quod omnium viventium in mundo de beneficiis acceptis est ingratisissimus homo.* (D. 145. De Ingrato et Gydone.)

¹ senescalum. — ² + cuius cor ita elevatum et exaltatum est, quod omnes opprimebat, quia ad nutum eius omnia fiebant. —

³ Gvidó helyett; az e-ben: Guido.

sodban töltvén időmet, én tsak abban-is kárt vallok. Akkor annál nagyobb fogadással kötelezi magát a' Generális, tsak ötöt szabadítsa, nagy emberré teszi.⁴ Arra nézve Gvidó bémégyen a' városba, és igen hamar hoz egy hosszú kötelet, és azt bé-ereszti a' gödör fenekére; de elsőben is az oroszlán kapja a' kötelet, és azt ki húzván a' szegény ember, a' gödör szájától⁵ el-fút az oroszlán az erdőre. Másodszor bé-eresztvén, a' majom ragadgya a' kötelet, és ki-húzván azt-is, fút az-is az erdőre. Harmadszor: A' nagy kígyó tekeredik a' kötél végére; midőn azt ki-vonta volna, mintha köszönetet tett volna⁵ Gvidónak, mégyen az-is az erdőre. Utólyára, könyörög a' Generál, hogy már ötöt-is vonnya-ki:⁶ ötöt-is ki-vonsza szegény

266 Gvidó, és azután a' lovat-is ki-vonszák ketten. És lovára| ülven
(242) a' Generál, mégyen udvarhoz. Mégyen Gvidó-is házához; de mivel üres kézzel érkezett, kedvetlenül láttya a' Felesége, azonban meg-beszéli mint történt volna dólga, és melly nagy ígéreti volna a' Generáltól, kin oszton meg-örül az Aszszony ember. Reggelt érvén, mégyen udvarhoz Gvidó, meg-izenvén az ajtón-állótól a' Generálnak, hogy már ő ott volna, a' ki ötöt a' veremből és mérges vadak közzül ki-szabadította, ha mi jutalmat adna a' jótéteményért ígéreti szerint. Azon megharaguván a' Generális, szidni kezdi, a' dolgot tagadgya, és többé a' dolgot meg se említse, mert keménnyen meg-páltázattattya. A' mellyet el-is követett rajta a' Generál, mert igen meg-verette. Harmadszor-is próbálván a' szegény ember a' könyörgést, akkor úgy el-verette, hogy holt számba hadta, úgy hogy, a' számaron ment utánna a' Felesége, és úgy vitte haza öszve rontsolt testét, kinek gyógyítására költötte, valami kevés keresménye vólt. Meg-gyógyúlván időre, mégyen ismét elébbi szokása szerint azon berekbe fa szedegetésre: menvén, talál elöl tíz meg-terhelt szamarokat, és utánnok egy oroszánt, ki egyenesen a' Gvidó házához hajtya őket. Nézvén Gvidó szorgalmatosan az oroszánt, eszébe vészi, hogy az az, a' kit ő a'

⁴ *quod ei de divitiis provideret.* — ⁵ + *applausum ei fecit.* —

⁶ rövid.

gödörből ki-vont. Így, közelítvén az oroszlán Gvidóhoz, jelt ad a' lábával néki, hogy azokat a' terhes számárokat hajtsa házához. Meg-tér azért Gvidó a' számárokkal, az oroszlán-is segítvén néki⁷ egész házáig. Ott az után farkát tsóvállja Gvidónak; és vissza fút az erdőre. Ezek után Gvidó a' templomba⁸ ki-hirdeti, ha valaki számárát vesztette volna-el; de nem találkozván Ura, ő fel-bontja a' számárokon lévő mál-[hakat,⁹ 267
kikben sok pénzt találván, igen meg-gazdagodik. Másod nap-is (243)
az erdőre menvén Gvidó fáért, fejszéje¹⁰ nem lévén, tsak néz vólt egy fának tetejére, a' melly fán történet szerint vólt az a' majom, mellyet ő ki-vont vólt a' gödörből. Ki látván Gvidónak szükségét, annyi fát tördel,¹¹ és hajigál-le a' fa tetejéről, kivel meg-terheli Gvidó számárát, és házához egész terhel mégyen. Más napon-is azután, mégyen Gvidó a' berekre, le-ülvén egy fa alatt¹² nyúgodni,¹³ tekint-fel a' fára, hát azon vagyon¹⁴ a' kígyó, kit a' gödörből ki-húzott, kinek szájában egy kö vagyon fejrrel, feketével, és veres színnel tarkázott, melly követ a' kígyó épen a' kebelébe vét az embernek. Azzal Gvidó mégyen haza, és a' követ viszi egy túdós ötveshez,¹⁵ a' ki meg-ismérvén a' könek erejét, száz forintot örömetst adott volna érette. Gvidó azonban azon könek erejével igen elé mégyen dolgában,¹⁶ és nagy vitézi állapotra válik:¹⁷ Mellyet értvén a' Király, hivattya Gvidót, kérvén pénzen a' követ tőle úgyhogy, vagy oda adgya a' követ néki, vagy ki-mégyen országából. Mond Gvidó a' Királynak: Uram én oda adhatom a' követ; de úgy tudgyad a' könek természetit, hogy ha igaz árrát le nem tészed, vissza fordul én hozzám ez a' kö. Akkor ad három száz forintot a' Király érette; de Gvidó haza menvén, tsak hamar a' maga ládájában találja a' követ, kit maga, a' Király eleibe viszen; azon tsudálkozik a' Király, és azon kezdi

⁷ et leo sequebatur. — ⁸ per diversas ecclesias. — ⁹ fardelas. — ¹⁰ instrumentum ferreum. — ¹¹ + cum dentibus et unguibus. — ¹² «egy fa alatt» H. hozzátétele. — ¹³ ad preparandum instrumentum. — ¹⁴ H. hozzátétele. — ¹⁵ ad unum peritum. — ¹⁶ multa bona adquisivit. — ¹⁷ in militiam est promotus.

kérni, mondgya-meg néki mi formában jútott ahoz a' köhöz. Akkor Gvidó eleitől fogvást elé számlállya, mint járt légyen a' Király Generálissával, azt mint húzta-ki a' mély gödörből, a' vadak közzül, kiért mivel fizetett néki a' Generál, meg beszéli.

268
(244) Az orosz-llántól-is, a' majomtól, és a' nagy kígyótól mitsoda jútalmot vött, mind elé számlállya. Azokon a' Király el-tsudálkozik, és Generálissának méltatlan tselekedetin meg-búsúl, és midön eleibe hivatta volna a' Generált, a' sem tagadhatta a' meg-lőtt dolgokat, kiért mond a' Király: Oh háládatlan ember, hogy mivelhetted ezt ilyen emberrel, kinek ennyi jótéteményit vötted? miért nem tanóltál, bár-tsak a' vadaktól háládást: el-lész mától fogva minden hivatalod nélkül, és tisztedbe Gvidót állatom helyetted, mert te akasztó-fánál egyebet nem érdemlesz ezért a' háládatlanságért. Ezt a' Király ítéletit az egész ország népe helyben hadta, és Gvidót a' Király után örömet uralták.¹⁸

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes Fiaim, az Isten mint hatalmas Király teremtette a' világot, és a' gyönyörűségnek kertét; de meg nem maradván abban Ádám, mind maradékával együtt ki vettetett a' világ gödrében, a' kiben az emberi nemzetnek el-kellett volna veszni,¹ hanem azon halandóság vermében akart esni az erős oroszlán-is, ki a' Christus Jésust példázza, mivel a' szent Irás-is² *Júda nemzetéből való győzedelmes oroszlánnak nevezi őtet.* Ez midön az Isten erejének kötelével fel-szabadúlt volna, az halandóságnak verméből, azután sok rendbéli ajándékokkal gazdagította a' szegény embereket; a' szent Lelket el-küldvén meg-betsülhetetlen mennyei gazdagságokkal, a' ki a' világ végezetiiig meg-marad a' keresztyénekkal; de tsak azokkal, kik háládással vészik a' mennyei malasztot, mert a' háládatlanokat erős büntetés alá veti az Isten, és ki-veti az örökségből: hanem

¹⁸ + et vitam in pace finivit.

[Moral.] ¹ Röy. — ² Apocal. V.

marad az¹ alázatosokkal, istenfélőkkel, Istent-szeretőkkel, és háládókkal.^{3]}

CXX. RÉSZ.

269
(245)

Az Aszszonyoknak mesterséges tsalárdságokról.*

DÁRIUS hatalmas¹ Királynak volt három kedves gyermeke, a' ki minek-előtte meg-halna, hivattya azokat: Testámentomban a' nagyobbiknak az országot hadgya. A' másodiknak a' keresményeket.² A' kisebbiknek hágy egy arany gyűrűt, egy arany lántzót, és drága szőnyeget. Az arany gyűrűnek olyan ereje volt, hogy valaki újában hordozta, annak nagy kedves-sége volt mindenek előtt, és valamit kívánt, mindent megadtak néki. Az Arany lántznak is majd hasonló ereje volt; mert a' ki nyakában hordozta, annak minden dolgai kedve szerint folytanak. A' szőnyegnek a' volt tulajdonsága, hogy a' ki rája telepedett, valahová gondolkodott, mindgyárt oda mehe-tett. Ezeket hadta a' kisebbik fiának, meg-hagyván Feleségének hogy taníttatná a' gyermeket, és míg fel nem nevednék, addig kezében ne adná azokat a' marhákat.³ Azután mindgyárt meg-hal a' Király, és temetése után a' két öregbik fia, mindgyárt a' testámentom szerint el-foglal mindeneket. A' kisebbik fia pedig, kinek Jónatás volt neve, az Annyától el-kéri a' gyűrűt, és tanulni kéredzik, kinek kezébe adgya a' gyűrűt; de igen kéri azon, hogy az Aszszony ember társaságát távoztassa, ha a' gyűrűben kárt nem akar vallani.⁴ El-mégyen Jónatás a'

³ Tetemes rövidítéssel és szabadon.

CXX. * *De mulierum subtili deceptione et deceptorum excecatione.* (D. 147. *De Jonatha, qui habuit III-a iocalia a patre Dario pre aliis fratribus.*)

¹ prudens. — ² omnia, que in tempore suo adquisivit. —

³ iocalia. — ⁴ Fili, scientiam acquire et caveas a muliere, ne forte anulum perdas,

gyűrűvel, és igen jól tanúl volt. Egy idő múlva az útzán sétálván, mégyen eleibe egy szép leány, kit meg-szeret az ifjú, és társúl adgya magát hozzá. Midőn pedig annyira ismérkedtek
 270 vólna, tsudálkozott a' leány⁵ rajta, mi lehessen oka, hogy az
 (246) ifjúnak pénze nintsen, hazúl sem küldenek semmit, még-is mint király fia, olly fényesen gyakorollya az Iskólát:⁶ ahoz-képest egy jó kedvében tudakozni kezd róla, és mind addig hizelkedik az ifjú körül, hogy meg-mondgya a' leánynak az okát, melly a' gyűrűnek erejéből származik, kit újában visel. Akkor mondgya Jónatásnak a' leány: La⁷ mennyi emberek között forgasz, gonosz órák vannak,⁸ el-veszted a' gyűrűt, hanem add kezembe, és én jó gondviseléssel meg-tartom számodra. Oda adgya az ifjú legény a' gyűrűt; de soha azután ki nem vehette a' leány kezéből;⁹ ki miatt igen meg-fogyatkozván Jónatás, keservesen haza mégyen az Iskolából, meg-panaszolván az Annyának kár-vallását. Kinek felel a' Királyné: Felelek Aszszony emberhez adtad magadat, hiszem meghadtam volt, hogy fútnál attól mint a' tüztől.¹⁰ Hanem immár az arany lántzot adom hozzád; de annak külömben visellyed gondgyát, ha betsületedet, és hasznodat szereted. Azzal megtér ismét Jónatás azon Iskolába, és néki hasonlóképen lészen dolga minden fogyatkozás nélkül. Azonban, találkozik ismét azon ismérőljével a' leánnyal egyben: Látván a' leány hogy ismét királyi módon vagyon minden dolgában Jónatás, tsudállya és kérdezi tőle, hogy lehessen az, holott semmi kintset nem hoznak számára az Annyától? Felel az ifjú: A' melly arany lántzot nyakamban hordozok, annak erejétől vagyon. És ök addig barátkoznak egymással, hogy mesterségesen azt is ki-tsallya a' leány Jónatás kezéből, és azonban igen meg-fogyatkozik az ifjú, és mégyen a' leányhoz, kérvén az arany-lántzot tőle. A' leány ismét eskünni kezd, hogy el-lopták tőle,
 271 és| semmiképen elé nem adhattya.¹¹ Mellyet hallván Jónatás,
 (247)

⁵ + eius concubina. — ⁶ tam laute viveret. — ⁷ H. teszi hozzá. — ⁸ H. adaléka. — ⁹ rövid. — ¹⁰ tibi predixi, ut a muliere tibi caveas. — ¹¹ tetemesen rövid,

keservesen kezd sirni, a' szemére hányván a' leánynak minden mesterségét, mellyekkel el-tsalta tőle, mind a' gyűrűt 's mind az arany-lántzot, ki miatt minden betsületit el-vesztette.¹² Illyen kára után mégyen ismét az Annnyához Jónatás, és megbeszéli a' Királynénak minden állapottyát, kin meg-búsúl az Annnya és mond: Látom minden reménségedet az Aszszony emberben vetetted, el-mehetsz nyereségeddel, ezen-túl minden ember bolondgyának tart. Én* a' tanáts, menny-el és ennél jobbat tanúly.¹³ Egyebet már nem adhatok, hanem ihon az Apádtól maradott, drága szőnyeg, ezután el-élhetsz; de ha azt-is el-vesztetted, én előmbé többé bár ne kerüly. A' szőnyeggel ismét azon Iskolába mégyen. Kit látván az ő elébbi kedves ismérője a' leány, ismét melléje adgya Jónatásnak magát. Ama' leterítvén a' szőnyeget, mind ketten reá telepednek, és midőn a' szőnyegen ülne a' leánnyal együtt, gondollya magában Jónatás: Oh vajha olly meszsze földre vetődném, a' holott emberek sem találtatnának! A' gondolat után tsak fel-emelkednek, és olly liget mellé vetemednek a' világ végén, a' hol emberek sem láttatnak. Akkor vészi eszébe magát a' leányzó, és keservesen sir vólt, mert szörnyen fenyegette Jónatás, hogy a' vadaknak ott hadgya, ha arany-lántzát, és gyűrűjét elé nem adgya. A' leány meg-igéri ugyan az el-rejtett marhát, tsakhogy abban a' helyben hozzá nem nyúlhat. Azonban, kérdezni kezdi nagy hizelkedve, mitől való légyen az a' szőnyeg. Kinek meg-jelenti az ifjú, hogy valaki arra teheti magát, mindgyárt ott lészen véle, a' hol gondollya. Azalatt mind ketten a' sző-| 272
nyegen ülvén, Jónatás teszi a' leánynak ölébe a' fejét, és ször- (248)
nyen el-aluszik, mellyet vévén eszében a' leány, lassan-lassan a' szőnyeget ki-vonsza a' legény alól, és el-gondollya magában, hogy ott légyen, a' honnat reggel el-jöttek. És a' leány mindgyárt a' maga házához vetődik. Jónatás álmát ki-aluván, fel-serken, hát tsak a' pusztá földön fekszik, a' leánynak jó híre sintsen. Sír keservesen, de nem tud melly felé fogni, végre

¹² az e.-ben a' fiú saját szavai. — * sajtóhiba? a 2. kiadás-ban is így; a 3.-ban: *Ime.* — ¹³ *amodo sapientiam addiscas.*

tsak ugyan meg-indúl,¹⁴ és érkezik egy mély folyó vízhez, a' melly olly erős,¹⁵ és keserű volt, hogy az embernek, miatta, mind a' tsontyáig le-senyvedett a' húsa.¹⁶ Általmenvén a' vizen, egy palatzkot meg-tölt véle. Onnat tovább mégyen, és talál egy termő fát, kinek gyümölséből mihelyt eszik, mind-gyárt meg-poklosodik; annak a' gyümölsében-is le-szakaszt egynéhányat, és el-viszi magával. Azután talál egy tiszta folyó-vizre, a' kin által menván, valamennyi húsa le-húllott volt az előbbi keserű víz miatt, ez által mindgyárt meg-gyógyúl, és mind teste helyben állapodik; abból a' vízből-is egy palatzkot meg-tölt, és el-viszi magával. Tovább menván, talál ismét egy termő fát, kinek gyümölséből éh vóltához-képest enni kezd, és valamint a' másik fának gyümölsével meg-poklosodott; ennek gyümölsétől szépen meg-tisztúl: Kinek-is a' gyümölsében el-viszen magával. Onnat eléb menván, lát egy várat, és a' várból ki-jövő két emberrel szembe találkozik, kitől kérdezik azok, mitsoda ember vólna? Jónatás pedig Doktornak mondgya magát lenni. Kik mondanak: Ennek a' földnek Királya im ebben a' várban lakik, a' ki rút belpoklos; de ha valaki meg-
 273 gyógyítaná, sok kintset adnának annak. Mellyre Jónatás| mind-
 (249) gyárt rá felel. Akkor a' két ember viszi, a' poklos Király eleibe Jónatást, kinek a' második fának gyümölséből enni ad és mindgyárt meg-tisztúl. A' második folyó-vízből innya ad, attól, el-szakatkozott teste helyben áll a' Királynak; kire nézve szép ajándékokat, és nagy kintset ad Jónatásnak. Azzal meg-indulván Jónatás, mégyen a' tenger mellé, és ott hazájabéli hajóra talál, mellynek révész mesterével meg-szegődván épen hazájába viteti magát; és mégyen abba a' városba, mellyben annak-előtte Iskolában kezdett volt járni. Ottan mindgyárt nagy híre futamodik, minémü nagy Doktor érkezett a' városra. Az a' leány-is halálra vólt beteg, ki Jónatásnak gyűrűjét és egyéb egyet-mássát el-tsalta vólt, és küld a' Doktor után, kit a' beteg leány nem ismért-meg; de ismérté Jónatás ötet. Mikor

¹⁴ + *et signo crucis se muniens per quandam viam ambulavit.* — ¹⁵ + *fervida.* — ¹⁶ *carnes pedum.*

már a' beteg, orvosságot kérne, mond Jónatás : ez az én orvos-
 ságom nem használ addig, valameddig ember meg nem gyógy-
 nik ; és ha valakit valamiben meg-tsalt, igazán meg nem vallya.
 Akkor a' leány nagy szókkal meg-vallya, mint tsalta ő el egy
 Jónatás nevű ifjú legénynek gyűrűjét, arany-lántzát, és drága-
 szőnyegét, és azt az ifjú legényt, mint hadta tsalárdúl vadak
 prédájára a' pusztában. Akkor kérdi a' Doktor, hová tőtte
 légyen azokat a' marhákat? ¹⁷ a' ki, ládájának költségét kezébe
 adgya Jónatásnak, és meg-mondgya néki, hol talállya-fel.
 Illyen formában Jónatás mindeneket kezéhez vészen, és azután
 a' leánynak innya ád a' keserű vizben, és ártalmas gyümölts-
 ben, ki-miatt a' leány annál inkább el-poklosodik, húsa tson-
 tyáról le-szakadoz, és így hadgya-el rettenetes veszedelmes
 kínban a' leányt. Ezek után Jónatás mégyen az Annyához
 meg-|mutatván el-veszett marháit néki, és elé beszállván, mint ²⁷⁴
 kereste elé azokat, és miben forgott állapotja, kezdettől fogva ⁽²⁵⁰⁾
 végig elé számlállya. Kinek meg-jövetelén örül a' Királyné
 egész udvara népével egygyütt, és azután' betsülettel él, és jól
 végzi életét.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' Király az Idvezítőt példázza. A' Királyné
 az Anyaszentegyházat; kinek három rendbéli fiai vannak, úgy-
 mint, a' hatalmasok, kik a' világ javait el-foglalták. A' böltsek,
 kik a' világi jókat horgászsák. És a' választottak, kiket az
 Isten három rendbéli ajándékkal áldott-meg, úgy-mint: az igaz
 hitnek gyűrűjével; a' jó reménségnek arany-lántzával; és a'
 szeretetnek drága szőnyegével. Így valaki a' hitet meg-tartya,
 nyertesén jár, mindenütt. Arról mondgya az Evangélista: ¹
Mat. 17. v. 19. Ha hitetek lészen mint a' mustár mag, ezt
mondgyátok e' hegynek, menny innét amoda és elmégyen. Ha

¹⁷ *ista tria iocalia.*

[Moral.] ¹ 1508.: *Apostolus*; vulg.: *Paulus*, a mit H. helye-
 sen javít.

pedig a' reménségnek arany-lántza melyünkön vagyon, minden jót várhatunk a' magosságból. Mert meg-vayon írva: *KérjeteK, és el-vészíteK: keressetek, 's meg-talállyátok, etc.* Másutt szent Pál azt mondgya, ad *Rom.*² 8. v. 24. *Reménség által idvezültünk.* A' ki pedig a' szeretetben fel-öltözik, az Istenben vagyon,³ mert szent János mondgya: *Az Isten, szeretet.* Igazán ott lehet hát az olyan ember, a' hol kíván lenni, tsak-hogy ezeket a' drága ajándékokat nem mindenkor betsüllimég a' lélek, hanem addig szunnyadoz, hogy a' test⁴ el-tsallya tőle, és akkor veszi eszébe magát, mikor tsak a' pusztá földön marad. Szükség azért olyankor követnünk Jónatást, kellyünk
 275 fel sietséggel,| és mennyünk a' keserüségnek vizéhez, a' testet
 (251) szakaszszuk-el töredelmességgel, és keserves könyhúllatásunkkal az ő gyönyörüségi mellől. Annál-is tovább mennyünk, és együnk a' pénitentzia-tartásnak gyümölsében.⁵ Ezek után ha meg nem szününk a' jóban való elő-menetelben, büneinkről igaz vallást tészünk, Isten és az ő szolgálja előtt, akkor osztán a' jószágos tselekedeteknek külön-külön-féle gyümölsével élhetünk. Ha ezeket az orvosságos vizeket el-nem hagyod, elsőben a' magad lelkét meg-gyógyíthatod, azután más fele-barátoddal is irgalmasságot tehetsz.⁶ A' hajó pedig, mely Jónatást hazájába vitte, jelenti az Istennek drága parantsolatit, a' kik minket az örök bódogságban visznek. De valamint Jónatás elsőben-is elébbi tsalárd ismérőjéhez ment, és azt meg-sanyargatta: úgy nekünk-is a' mi kényes testünket meg-kell zaboláznunk, isteni fenyíték alá kell vennünk, meg tanulván szent Pál Apostoltól; hogy, *Testünket sanyargassuk, és szolgálat alá vessük.* Így mehetünk szép nyereséggel vissza a' mi édes Anyánkhoz, és az után a' mi örökös hazánkba, az örökké-való bódogságba.⁷

² 1508.: *ad Corinth.*; vulg.: *ad Hebre.*: (ismét H. helyes javítása). — ³ itt az e. még egy idézetet szúr közbe, a következő előtt pedig *I. Jo. III.* áll. — ⁴ *per concubinam suam i. e. carnem.* — ⁵ rövid. — ⁶ rövid. — ⁷ szabadon.

CXXI. RÉSZ.

A' világi ditsósóségről, és bújaságról, melly sokakat veszedelembé viszen *

VOLT egy Király, kinek várossában két vitéz lakott. Egyik vén, másik ifjú: A' vén, mint hogy gazdag volt, vészen egy szép leányt feleségül. Az ifjú szegénységéhez képest vén Aszszonyt vészen gazdagságáért, kit nem igen szeretett. Egykor mégyen az ifjú a' vén vitéz házához, a' hol az ablakon néz volt-ki az ifjú Aszszony, és ott egymást nézvén, egymás szeretire indulnak. Attól fogvást kezdetek munkálódni abban, hogy az ifjú Aszszony mimódon válhassék-meg vén Urától, és mehessen az ifjú legényhez. A' ház ablaka alatt volt egy fige fa, kire egy filemile szokott volt, és ott minden éjtszaka szépen éneklett, kinek hallgatására minden éjtszaka fel-kél volt az ifjú Aszszony, és az ablakhoz ment. Mellyet meg-sokalván a' vén ember, okát kérdi fel-keelésének, kinek meg-mondgya a' felesége, melly szépen énekel ott a' filemile, kit örömet hallgat. Reggel lévén, fogja íját, nyilát a' vén ember, úgy lövi a' filemilét, hogy a' szívet ki-viszi a' nyíl-vas,¹ és bé-viszi feleségének a' holt madarkát. Mellyet látván az Aszszony, el-keseredik rajta, az ifjú vitéznek hírré adgya, mint kegyetlenkedett az ő vén Ura a' filemilén. Kin meg-búsul az ifjú vitéz, és gondollya magában, ha én-is kezébe akadok, annak a' vén embernek, én velem-is úgy bánik az. Ahozképest néki készül 's fegyverkezik a' vén vitéz ellen, házára mégyen, meg-öli ott az öreg gazdát, azonban a' maga vén felesége-is meg-hal, és azután el-vészi az ifjú Aszszonyt, kivel kedvére élt azután.²

CXXI. * *De gloria mundi et luxuria, que multos decipit et ad interitum deducit.* (D. 199. *De phylomena sagittata.*)

¹ *philomenam occidit, et cor extraxit* (t. i. a vén vitéz, nem pedig «a nyíl-vas»). — ² *et ambo longo tempore vixerunt et in pace vitam finierunt,*

ENNEK ÉRTELME.

Ennek értelme nem egyéb, hanem a' két vitézen érthetjük az Oô és Uj Testámentomat.¹ Az Oônak némelly részeiben el-kellett múlni; és az Ujnak kellett erőt venni, annyiból tudnillik, a' mennyiben már az Ur Jésus Christus érdeme által az Istennek kegyelmében jútottunk.^{2]}

277
(253)

CXXII. RÉSZ.

A' házasság-törő Aszszonyokról.*

EGY gazda ember ment a' szőlőjébe, kinek sokáig való mulatását gondolván a' felesége, küld a' latra¹ után, és az ágyba telepedik; ² azalatt a' gazda haza érkezik, egy termett szőlő fát hozván a' kezében, mivel egyik szemét meg-sértette volt a' szőlőben. Az ajtót hertelen meg-zördíti, melyet hallván a' gazdaszszony, meg-ijed, és a' latrát a' ház szegeletiben valami rejtekben el-bútattya, azután az ajtót meg-nyittya. A' gazda siet az ágyba le-fekünni, a' gazdaszszony pedig félti az ő latrát. Kérdi azalatt az urát, miért sietne annyira az ágyra? ama' meg-mondgya, hogy egyik szemével rosszúl vagyon. Mond a' gazdaszszony: Ugy látom Uram, hogy majd a' másik szemedre is hályog érkezik, hanem feküdj hanyattá, hadd szíjam-ki szemedből a' fájdalmat,³ ne veszzen-ki mindenik szemed. Le-fektetvén a' jámbor Urát, száját látó szemére teszi, hogy ne láthasson azzal is, azalatt int latrának kezével, hogy mennyen-ki az ajtón. Midön vette vólna eszébe az Aszszony, hogy a' latra már el-haladott, mond az Urának: Kelly-fel Uram, már ne félts* a' másik szemedet, hanem vígan mulasd idődet.⁴

[Moral.] ¹ Moysen prophetam et dominum nostrum J. Chr. —

² Tetemes rövidítéssel.

CXXII. * *De adulteris mulieribus et excecatione quorundam prelatorum.* (D. 59. *De muliere monoculi.*)

¹ amasium. — ² kissé rövid. — ³ ut sanum oculum arte medicinali confirmem. — * így. — ⁴ szabadon.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' gazda ember, jelenti a' Püspököt,¹ ki az Anyaszent-egyházban őriző pásztor helyett vagyon. A' házasság-törő Aszszony azt a' lelket jelenti, ki gyakran gonossága által ördöghöz adgya magát. Tsak-hogy gyakran meg-vakúlnak a' Pásztorok, mert a' fősvénység tolyla-ki szemeket, a' böltz mondása szerint,| *Eccl. 20. v. 41.*² *Az ajándékok meyvakittyák a' birák* 278 *szemeit.* Mindazáltal gyakran történik, hogy a' mellyiknek (254) szeme egészséges volna-is, azt-is bé-tapasztja ennek a' világnak hizelkedése, és így mind egyik, mind másik el-vész a' nagy setétségben.³

CXXIII. RÉSZ.

Az ifjak az ő szüléjek vigyázásában maradhatnak-meg tiszta életben.*

EGY vitéz vólt, ki meszsze földre indúlt, addig míg oda jár, Feleségét hadgya a' maga¹ gondviselésére. Azalatt az ifjú Aszszony meg-szeret egy ifjú legényt, mellyet meg-jelent a' maga Annyának-is. Az Annya kedvezvén leányának, az ifjú legényt hivattya, és azzal vendégeskedni kezdenek. Azonban, vissza tér a' vitéz, és az ajtón zörget, az ifjú Aszszony hirtelenséggel a' latrát ágyába rejti, azután az Urának meg-nyittya az ajtót: ki bé-menvén, elsőben-is ágya készítése felől parantsol, mint meg-fáradt ember. Azon, esze-vész² az ifjú Aszszony-

[Moral.] ¹ *prelatus ecclesie.* — ² Oest.: *Sapient VI:* (a mit az 1508. kiad. helyesen javít, esakhogy a H.-től hozzáírt vers nem 41., hanem 31. *Vulgata: Xenia et dona excaccant oculos iudicum*). — ³ szabadon és kissé rövid.

CXXVII. * *Quod iuvenecule per parentes sunt a luxuriosis coercende et voluntati proprie non relinquende.* (D. 60. *De milite illuso a muliere.*)

¹ *socrui sue servandam; i. e. matri uxoris sue.* — ² *turbata.*

nak, kit látván az Annya, mond: Ne siess leányom az ágy-készítéssel, mûtassuk-meg elsöben Uradnak a' szép lepedöt, melyet számára készítettünk. A' melly lepedőnek egyik végét adgya a' leánya kezébe, a' másik végét maga tartya a' vén Aszszony, és fel-emelve a' vitéz nézésére mind addig tartják, míg annak árnyékában ki-mehetett a' legény az ajtón. A' meg-lévén, mondgya leányának: már terítsd-bé az Urad ágját a' szép lepedövel, kit magunk kezével szöttünk, és varrot-tunk néki.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Akár melly keresztyén embernek tüköre ez a' vitéz: mert
 279 minnyájan úti-járásban vagyunk ezen a' világon. De abban a'
 (255) járásban Isten ellen sokat vétkezünk.¹ Igaz dolog, a' vitéz,
 melly a' jó lelki-isméretet jegyzi, gyakran meg-zördít, tsakhogy a' test² és a' világ³ a' hivságnak lepedőjét szemünk előtt tartják, hogy ingyen se láthassuk a' mi ellenségünket, melly lelkünknek meg-ferteztetésére mindenkor közel vagyon hoz-zánk, és így eszünkben sem vesszszük, mikor az idő el-múlik tölünk, és azután tsak a' gyalázattal maradunk, ha ez illyen példák-ból nem tanulunk.⁴

CXXIV. RÉSZ.

Nem kell az Aszszonynak hinni, mert haragjában ki-jelenti a' titkokat.*

Volt egy vitéz, ki a' Királya ellen nagyot vétett; és embereket küld a' Király eleibe, kik kegyelmet nyerjenek fejének.

[Moral.] ¹ rövid. — ² uxor sc. caro. — ³ mater i. e. mundus. —
⁴ szabadon és a végén kissé bővítve.

CXXIV. * *Quod mulieribus non est credendum, neque arcana committenda, quoniam tempore iracundi non celant.* (D. 105. De milite, [qui] semiambulans, semiequitans venit ad regem.)

Nagy későre ilyen okkal enged-meg a' Király : Mennyen eleibe bátor udvarába ; de úgy, hogy egyszer 's mind lovon-is, gyalog-is járjon, És hogy a' leg-jobbik barátját vigye-el magával : és a' nagyobb ellenségét-is ; és azt a' kit leg-inkább szeret. Ezen a' vitéz igen nagy gondolkodásban esik ; azonban éjtszákának idején mégyen egy idegen ember hozzája, és mond feleségének : Nyilván való dolog, hogy ez ilyen ember pénz nélkül nem jár ; azért ha néked-is tetszik, én ezt meg-ölöm, a' pénzét foglallyuk-el, és tartsuk magunknak. Jovallya a' felesége a' dolgot. E' meg-lévén, fel-kél jó hajnalban a' vitéz, az idegen embert el-botsáttya békével házától, kiben senki semmit nem tudott ; azonban egy borjúnak vérét vészi, és fel-kontzollya, és darabonként rakja egy sákba. Azután feleségét-is fel-költi, és a' sákot kezébe adván, mond néki : Ennek a' testét az istálló-²⁸⁰
ban temettem-el, hanem ebben a' sákban csak a' feje, kezei, (256)
lábai vannak ; fogjad, és a' kamarába rejts-el* ezt a' sákot. Ezeket mondván, egy marok pénzt-is mutat a' feleségének, mintha azt a' jövevény embertől vette volna-el. Reggelre kelvén, indul a' Király eleibe, a' visláját jobb-keze felől hordozván, a' kis fiát ölébe vévén, a' feleségét bal-keze felől hagyván ; úgy mégyen-bé az udvarba, hogy egyik lábát a' visla hátára tötte, és a' másikán ő-is elébb-elébb ugrott a' földön. Mellyet látván a' Király udvara népével együtt, tsudálkoznak rajta ; azonban, mégyen eleibe az Udvarbíró,¹ és kérdi tőle ; hol vagyon a' te jobb barátod ? ragadgya a' vitéz a' kardot, és a' visláján nagy sebet ejt, azzal el-üzi magától, azután tsak hamar szólíttya visláját, és a' visla hizelkedve ismét vissza tér hozzája. Akkor mond a' vitéz : Imhol az én leg-jobb barátom. Kire mond a' Király : Igazat mond benne. Akkor kérdi a' Király maga : Hol az, a' kit leg-inkább szeretsz ? mutatgya a' vitéz, előtte játszó fiatskáját, és mondgya : Ebben vagyon leg-nagyobb gyönyörűségem. Azután kérdezi a' Király a' leg-nagyobb ellenségét. Arra a' kérdésre szörnyen meg-tsapja² a' vitéz maga feleségét, mondván : Mit népsz a' Király szemébe ilyen szemtelenül ? Kin meg-

* így. — ¹ H. hozzátétele. — ² *dedit alapam.*

haraguván az Aszszony ember, mond az Urának : Te gyilkos mit rongálsz engem ?³ hiszen most-is a' kamarádba, a' szegény jövevény embernek teste, kit az étszaka kegyetlenül meg-öltél egynéhány pénzetskéért. Másodszor-is meg-tsapja feleségét a' vitéz, mondván : Rosz aszszony miért nem viselsz jobb gondot a' gyermekre ? akkor annál inkább fel-pattanván az Aszszony, 281 nagy kiáltva, jöjjetek-el, úgy-mond, ve-|lem szemetek láttára (257) hozom elé a' szegény ember testét, kit ez a' lator az éjjel öszvekontzolt, és most házunknál rejtve tartya. A' melly szóra udvariak mennek-el az Aszszonynyal, kiknek eleibe viszi a' sákot, kiből nem egyéb, hanem a' borjú-fő és lábak húllnak-ki. Onnat az istálóba viszi őket, azt-is fel-ásván, nem találnek egyebet a' borjú húsánál. Azok tsak el-tsudálkoznak a' vitéz okosságán, a' Királynak mulatságára meg-jelentik a' dolgot, és attól fogva, hiteles szolgálai közzé választya azt a' katona embert a' Király.³

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' vitéz a' bűnös embert jelenti, ki az Istennek kedvéből ki-esett gonoszsági miatt, hanem az Istenhez járúl azután buzgó könyörgésekkel, a' szent Angyalokkal és több bódog lelkekkel együtt, hogy mind azokkal egyetemben tiszteletet tégyen, és kedvet talállyon a' Christus Jéhus érdeme által. Kinek az Isten ilyen formában enged-meg, hogy gyalog 's egyszer 's mind lovon mennyen eleibe, melly azt teszi, hogy meg-tapodgya a' földön élteben a' világi hivságokat ; és mintegy lovon járó posta, olyan serény légyen az isteni szolgálatban. A' lelki-isméretet mint kedves gyermekét úgy hordozza ölében, és rá vigyázzon, hogy azt meg ne sértse ; testét úgy hordozza, mint legnagyobb ellenségét, és azt zabolára ne botsássa. Leg-jobb baráttjának az ő örző Angyalát tartsa, mert a' visel gondot, a' vigyáz reája éjjel és nappal Isten akarattýából. Noha gyakran meg-szomoríttya az Angyalt az ember, mikor

³ *quare me percutis ?* — ⁴ *regi speciali dilectionis vinculo est annexus.*

Isten ellen vét; de azután ismét az emberhez fordul az ő őriző Angyala, hogy a' veszedelemből ki-szabadítsa az embert. Nem is tselekedhetik nagyobb okosságot ember, mint ha meg-öli a' borját, és azt a' maga kamarájába rejti-el. Az-az, mint mikor rejtekbe mégyen ember, a' maga kamarájába, ott a' testet ostor és zabolára fogja, bőjtet sanyargattya, Istennek, alázatos könyörgésével, áldozatot téssen; mert akkor meg-hallgattatnak az ő könyörgési, alamisnai bé-vétetődnek, és az Istennek kedves szolgálai közzé számláltatik az olyan ember.

CXXV. RÉSZ.

Az Aszszony emberek nem tsak meg-jelentik a' titkokat, hanem hazugsággal-is tóldgyák.*

Volt két egytestvér Atyafi, annak egyyike szerzetes,¹ másik világi ember vólt. Hallotta a' világi ember, hogy az Aszszony emberben a' titok meg nem maradhatna. Kit meg-akarván próbálni, mond a' feleségének egy éjtszaka: Édes atyámfia, én néked valamit jelentenék, ha benned meg-maradna a' szó, melly, ha ki-tudódik, nékem örök gyalázatomra fordul. Kinek mond az Aszszony: Meg se gondold azt Uram, hiszem egyyek vagyunk mi mindenekben, mind a' gyalázatot, mind a' kárt nekünk egyaránt kell szenvednünk. Mond azután az férfi: Mídon félre mentem volna² a' természetnek könnyebbítésére,³ egy fekete holló repüle-ki útolýomból,⁴ ki miatt nem kitsíny búsulásban vagyok. Mond a' felesége: ⁵ de pedig meg-szabadúlt olyan veszedelmes terhedtől. Reggel lévén, mégyen a' szom-

CXXV. * *Mulieres non solum pandunt secreta, sed ad hoc mentiuntur plura.* (D.-nél hiányzik. De a tört. végén említett három betű önálló példává kikerekedve megvan D. 106. = Oe. 188.)

¹ clericus. — ² cum ad privata accessissem. — ³ ut opus nature facerem. — ⁴ a parte posteriori. — ⁵ + Letus esse debes.

szédbe a' felesége, és ott mondgya: Oh édes szomszéd Aszszony, ki nagy titkot mondhatnék én néked, ha meg-maradna benned a' szó. Rá felel a' szomszéd Aszszony, hogy mint maga
 283 lelkével olly bízvást beszéllyen véle. A' szókra mond| mind-
 (259) gyárt: hiszem olly tsudálatos dolog történt ez éjel a' mi házunknál, hogy az én Uram útólyából két fekete holló repült-ki, kin nem kitsíny búsulásom vagyon. A' szomszédgya eléb viszi a' hírt, és a' harmadiknak hirdeti. Végre addig beszéllyik titkon a' dolgot, el-híresítik az embert, hogy negyven holló ment vólna-ki belőle. El-pirúlván a' férfi ezen a' híren, öszve gyűjti a' város népét, és ott hittel menti magát, hogy semmi nem vólna a' dologban, hanem csak azt akarta meg-próbálni, mint tarthattya-meg az Aszszony ember a' titkot. Ezek után meghal a' felesége, maga, mégyen a' Kalastromba, és ott három betűt tanúl, kinek egyyike fekete, másika veres, harmadika fejér vólt.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

A' ki az Aszszony embernek álhatatosságát próbálta, jegyzi e' világon kapdosó¹ embert, ki annyéra el-merül a' gondokban, hogy végre ezer akadály éri, kiváltképen a' ki a' kevélységbe esik, a' lelkét sok veszedelembé ejti. Melly vétek igazán hasonlítottatik a' fekete hollóhoz. Ebből pedig a' te feleséged, mellyen a' testet értyük, nem hogy ki-gyógyitana, de inkább gyalázatosan bé-motskol. Azt tselekedd tehát té-is, gyűjtsd öszve a' sokaságot, úgy-mint: tellyes életednek minden gonossági jussanak eszedbe, azokról kövesd-meg az Istent, és tarts pénitentiát, azután a' jámborok gyülekezetibe menny-bé, a' hivságokról fordítsd-el szemeidet, és tanúly bár-tsak három betűt, mellynek egyyike fekete; a' légyen a' pokolbéli kínoknak emlekezeti, mellyek szokták követni a' bűnöket. A' másik bötü, melly veres, légyen a' te Idvizítöd* kinszenvedésinek

[Moral.] ¹ *mundanus, qui toto conamine laborat, ut bona mundana adquirat.* — * sajtóh. *Idvezítöd* helyett.

emlekezeti, ki te éretted vérrel festette-meg a földet-is, ki- 284
botsátván piros vérét szent testéből. A' harmadik bötü, melly (260)
fejér, légyen a' mennyei bódogságnak kívánsága. Mert a' ki
e' három bötüt jól meg-tanulta, azt szívében nyomta, minden
kétség nélkül a' mennyei bódogságban részes lészen.

CXXVI. RÉSZ,

Az Aszszony embernek nem kell hinni.*

MÁkróbius írja, egy Papyrius¹ nevü Római gyermek felől
ki a' tanátsban Apjával együtt egykor bé-talál menni, a' hol
titkos dolgokról végezett a' Tanáts; mellyet élete vesztése alatt
senkinek nem vólt szabad ki-jelenteni. Haza menvén onnat a'
gyermek, az Annja firtatni kezdi a' titokról, mellyet életek
vesztések alatt hagyott-meg a' Tanáts titokban maradni. Midön
a' gyermek, Annja miatt nem maradhatna, mond egykor, Azt
vette kérdöben a' Tanáts, mit kellessék el-követni a' városban,
azt-é hogy egy Férfinak légyen sok felesége, vagy hogy egy
Aszszony embernek sok férje? Melly gyermeknek az Annja
öszve-gyűjti a' városi Aszszonyokat, és sereggel mennek a'
Tanáts eleibe, ilyen supplikátzióval: hogy minden Aszszony
embernek két férje légyen inkább, illendőbb, hogy nem mint
egy Férfiúnak több Felesége. Melly dolgon a' Tanátsi rend
tsak el-bámúl, nem tudván meg-gondolni, miért vették az Asz-
szony emberek, olyan szemtelen kívánságra magokat,² minnyá-
jan azon egy értelemmel. Szégyenlették-is a' Tanáts Urak,
Feleségek nyughatatlanságát.³ Mellyet eszében vévén a' gyer-
mek, meg-jelenti az Uraknak mint járt az Annjával; azután

CXXVI. * *Quod mulieribus in nullo est credendum et
presertim de secretis. Exemplum iocale.* (D. 120.
De puero Papyro.)

¹ Vulg. és 1508.: *Papirus*. — ² *pavescentes verecundi sexus
tam impudicam insaniam*. — ³ *quidnam sibi vellet tanta femina-
rum intemperies*.

el-végezik az Urak, hogy az a' gyermek mindenkor jelen légyen a' tanátsban.]

285
(261)

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' gyermek jelenti a' tiszta életet szerető ifjakat, kik a' szerzetben bé-mennek, a' hol tudnillik mindennapi tanáts vagyon, az idvességnek el-nyerése felől. Annak az Annya jelenti ezt a' világot, a' ki minden jó szándékától idegeníti embert, a' lelki tanátsos dolgokat, hogy nagyra ne betsüllye, a' szabad akarat szerint való szegénységen ne kapjon. Ollyankor, szükség követni ezt az okos gyermeket Papyriust, úgy-hogy, ennek a' világnak hitegetését tsak semminek tartsuk, fülünk mellett botsássuk, mikor haszontalan kérdéseket támaszt előnkben, azokkal ellenkezöt tselekedgyünk, az imádsághoz ragaszkodgyunk; és így meg-maradhatunk azokkal az igaz böltsekkel, kik a' mennyország úttját fel-talállyák.¹

CXXII. (CXXVII.) RÉSZ.

*Az okos Birónak igasságáról.**

Volt egy kegyetlen vitéznek egy hiv, és jó gondviselő szolgálja sok időkig. Ki midön sokadalomba¹ menne erdön által azon szolgáljával, harmintz gira² ezüstöt a' berek közepin elveszti, mellyben a' szolgálja semmit nem tudott. Azután a' szolgálját kezdi firtatni el-veszett marhája felől, kin a' szolgálja igazán meg-esküszik, hogy szemével sem látta. Mellyet mivel meg nem talált, a' szolgáljának el-vágja a' lábát, és el-hagyván, maga haza mégyen. Lakott azon út mellett egy Remete, ki

[Moral.] ¹ Szabadon és rövid.

CXXVII. * *De iusticia et equitate dissertissimi iudicis Christi per occulta iudicia.* (D. 219. *De raptore et famulo et heremita.*)

¹ *ad nundinas.* — ² *marcas.*

hallgatván a' szegény legénynek jajgatását, feléje közelít, és meg-értvén ártatlanságát, hátára vészi a' sebest, házához viszi, és ott gondgyát viseli. Azonban, imádságához fog a' Remete, panaszolkodván Isten előtt, mint ha nem igazán tsele-²⁸⁶kedett (262) volna, hogy azt a' nyomorúttat úgy engedte a' kegyetlen embernek méiszárlására. Midőn ilyen formában hosszszason sirván, imádkoznék, mégyen hozzája az Angyal, mondván: Nem olvastad-e a' Soltárokban. *Isten igaz Biró, erős, és sokat tűrő.* A' Remete: igen-is olvastam, úgy-mond, és hittem; de látom ma meg-tsalatkoztam, mert³ az a' lába-vesztett ember gyónásának színe alatt tsalt-meg engem, felel az Angyal: Isten ellen gonoszt ne mondgy, mivel néki minden úttya igasság, ítélet, és jóság. Jusson eszedbe mennyiszer olvastad: *Az Isten itéleti nagy mélység.* Tudgyad azért bizonyoson, hogy ez ember régi vétkéért vesztette-el a' lábát: mert azzal a' lábával az Annyának gántzot* vetett vólt eleiben, ki miatt magos helyről levetette Annyát,⁴ melly vétkéről eddig az ideig pénitentiát nem tartott. A' vitéz pedig, ennek a' szegény legénynek Ura, az el-vesztett pénzzel kereskedést akart indítani maga lelke veszedelmére,⁵ azért Istennek igaz itéleti szerint veszett-el az a' pénz. Egy szegény ember mindennap könyörög vólt az Istennek, hogy tartsa-el Isten ötet feleségével és gyermekivel együtt, az a' szegény ember rá talál arra az el-veszett pénzre, és midőn ura nem találkoznék, egy részét maga szükségére költi, a' többit más szegény felebarátinak ki-osztja. A' többi között annak-is jut benne, kinek a' lábát el vágták miatta.⁶ Annakokáért, örizetet tégy a' szádra, Isten ellen azt fel ne táttad, mert ő az igaz Biró, erős, és hosszszú-tűrő.⁷

³ így érthetetlen; az e.-ben: *sed hodie erravi, aut ille miser, qui pedem suum perdidit, sub velamine confessionis decepit me.* — * így. — ⁴ *matrem suam precipitavit malivole de quadam biga.* — ⁵ *volebat dextrarium emere, ad congregandum maiores divitias etc.* — ⁶ Ez H. hozzáadása. — ⁷ V. ö. e történetet a 80.-nak elejével.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' vitéz az Anyaszentegyházban a' Fő-Püspököt³ jelenti, kinek fegyverben kell lenni mindenkor a' lelki ellenségek ellen. A' hiv szolga az utánna-valól Papi rendeket jelent, a' ki noha vígyáznak; de gyarlók lévén mint emberek, sokszor lelkekben ök-is kárt vallanak. Ollyankor pedig egyebet ne tselekedgyék, hanem a' miben vétett, tartson pénitentiát, és sanyargassa testét, azután kiáltson-fel az Istenhez; és: *Meghallgattya az Ur a' szegények kiáltását*, azt mongya szent Dávid. Tanúld-meg azt-is ebből a' példából, hogy akármi alkalmatlanságot szenvedgy, vagy láss, hirtelen ítéletet ne tégy felöle, annak inkább Isten ellen ne zúgolódgyál, mert ő tsak egyedül az igaz Biró, erős, és hoszsú-tűrő. Ádámot-is szemlélhettyük ebben a' példában, kit Isten nagy gazdagsággal áldott vólt-meg; de azt el-vesztette, és azután kiáltott a' Felséges Istenhez. Kinek Isten életét meg-engedte nyomorúságos okok alatt, úgy-hogy, *ortzájának veritékével egye kenyerét*. Ezt meg-szánván az Isten Fia, le-szállott az égből, felvette a' földről, és maga házába vitte-bé, részeltetvén bennünket az ő országával.²

CXXVIII. RÉSZ.

*Nehéz számadása azoknak, kik a' másokét
hamissan el-foglallyák.**

MAximianus Császár idejében vólt két vitéz, egyik istenfélő,¹ másik igen világi ember.² Az igaznak vólt egy szántó

[Moral.] ¹ *quilibet bonus prelatus.* — ² Tetemes rövidítéssel.

CXXVIII. * *De iniuste aliena bona occupantibus gravis erit in extremis disceptatio.* (D. 198. *De militibus et falso instrumento.*)

¹ *iustus et timens deum.* — ² *cupidus et dives, qui magis studeat mundo placere, quam deo.*

földe, a' másiknak szomszédságában. Azt a' földet mindenestől fogvást örömet magájévé tőtte volna a' világi ember, és gyakran kérte az ő részét a' másiktól, kinek árrát-is örömet meg-adta volna; de nem akarta el-adni a' maga részét. Azonban, hólta történik az istenfélő vitéznek, mellyet hallván a' világi ember, mindgyárt levelet irat a' meg-hólt-[nak neve alatt, mint ha a' ²⁸⁸ földet bizonyos számú pénzért néki adta volna. Keres három ⁽²⁶⁴⁾ hamis bizonyoságot-is költségével, és a' holt embernek házához menvén, annak petsétivel meg-petsétli az álnok levelet.³ Melly levélnek erejével tsak-hamar el-foglallya a' szántó-földet. Kinek mond a' meg-hólt embernek fia: miért foglalod-el az Atyám földét, a' melly engemet illet? Kinek felel amaz: Az Apád adta énnékem bizonyos summa pénzért azt a' földet. Melly dőlgon meg nem alkhadván, mennek a' Biró eleibe, ott a' világi ember a' petsétes levéllel, és hamis bizonyosággal elé áll, állatván a' maga dőlगत. Kinek mond az árva: Látom az Apám petsétit; de bizonyos vagyok abban, hogy néked nem adta a' földet, mint férkeztél pedig a' petséthez, azt énnékem bizonyítsd-meg. A' Biró e' vetekedések után a' világi embert külön házba küldi, és a' bizonyoságit hasonlóképen, kik közzül az öregbiket hivattya, és kérdi tőle: ha tudná a' mindennapi imádságot? A' ki jól tudta, és a' Biró előtt el-is mondotta, azután azt külön helyre küldi. Azután hivattya a' másik bizonyoságot, és mond annak a' Biró: Barátom, a' mit a' társodtól kerdeztem,* azt olyan igazán elé beszéllette nékem, mint a' mindennapi imádságot, a' Mi Atyánkat, a' melly igazán el-szokták mondani; azért meg-lásd, te is igazat mondgy, ha az akasztófán nem akarsz meg-száradni. Kire nézve gondolkodni kezd a' második bizonyosság, netalám mindeneket meg-jelentett a' társa a' Birónak. Ő osztán semmit nem mér meg-tagadni, hanem rend

³ *coram testibus sigillum in manu defuncti posuit, et pollicem super sigillum ita, quod cum pollice mortui cartam suam signa(vi)t, dicens: Ecce, estis testes huius rei! Qui dixerunt: Sumus.* (V. ö. Arany J. «A hamis tanú.» Összes m. I. 207., a hol hasonló mentalis reservatio-val esküszik a vén Márkus.) — * így.

szerint elé számlállya mint irták az álnok levelet, és mint jútottak titkon a' meg-hólt embernek petséttyéhez. Azután
 289 azt-is külön házba viszik. A' harmadikat hivatván, annak-is
 (265) mondgya a' Biró: Jó barátom, a' te társaid olly igazat mon-
 dottak énnékem, mint a' Mi Atyánk etc. Mellyhezképest ha
 meg nem akarsz halni, te se távozzál-el az igazságtól. Az annál
 inkább el-hiteti magával, már mindenek nap-fényre jöttek, mi
 haszna néki-is tagadni, és a' szóról-szóra valamint folyt a'
 dolog közöttök eleitől fogvást, elé-beszélli, és azt-is külön házba
 viszik. Azután eieibe* hivattya a' világi embert, haragos szemek-
 ket vetvén rája. Mond-meg (úgy-mond néki) mi formában fog-
 laltad-el a' meg-hólt embernek szántó földét? Ő nem tudván,
 hogy a' bizonyági mindeneket igazán meg-beszélették, igaz-
 ságát kezdi állatni, és fog a' bizonyágira. Kinek mond a' Biró:
 Átkozott ember a' magad bizonyági árultak-el téged, melly
 latrúl szerzetted mind a' levelet, mind annak petsétlését. Mellyet
 hallván a' vitéz, térdre esik a' Király,⁴ és egyszer 's mind Biró
 előtt, és kegyelmet kér fejének. Kinek mond a' Király: A' mi-
 némü kegyelmet érdemlettél, olyanban lészen részed. Azután
 mind a' bizonyágokat, mind a' vitézt egymás mellé akasz-
 tattya. Ennek a' Királynak ítéletit mindenek tsudálták, és
 helyben hadták, mert azután mind az Atyai örökségét, mind
 a' kit a' másik vitéz bírt, az árva kezébe adatott a' Király.
 Mellyet nagy háládással vészen a' szegény árva.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

E' két vitézen érthettyük az ördögöt és Ádámot¹ és az
 egész emberi nemzetet, melly Ádám fia volt. Ádámé lévén a'
 Paraditsomi örökség, vagy bóldogság, ezt irigylette a' telhetet-
 len ördög, és minden igyekezetivel ki-akarta keze közzül per-
 leni. Első-ben is a' petsétet kívánván el-lopni tőle, mert szép
 290 petsét volt az emberen, az Istennek képi és hasonlatossága.
 (266)

* sajtóh. *eieibe* h. — ⁴ az e.-ben is *reá* van utóbb ismételen
index helyett.

[Moral.] ¹ *primus parens*.

El-is tsallya azt az embertől mindenkor, valamikor kísérteti által a' bűnnek homályával bé-motskollya embert, akkor a' gyönyörűséges isteni kép épen bé-mázoltatik. Mikor azért kísérteti által ennyire ment volna elé dolgában az ördög, az emberi nemzetet mindenestől fogvást ki-akarta tudni az ő örökségéből; de a' melly embernek esze vagyon, a mennyei Királyhoz mégyen panasz tenni, a' mit a' régi Próféták és Pátriárkák tselekedtek, mondván: *Oh Uram Isten, Emmanuel, és Király, és törvény adó a' nemzetségeknek várakodása, és azoknak idvessége jőj-el a' mi szabadításunkra, mi Urunk Istenünk.* Akkor az ördög-is megjelenik az ő bizonyossággal, a' magunk gonosz tselekedetét támasztván ellenünk; de ezeket a' bizonyosságokat meg-szégyenítheti a' keresztyén ember. Elsőben az áhétatos imádsággal, mellynek feje a' Mi Atyánk. Másodszor: az igaz pénitentzia-tartással és töredelmességgel. Harmadszor: az Isten kegyelmében való meg-maradással.²

CXXIX. RÉSZ.

Az igaz barátságnak próbájáról.*

EGY Királynak egy kedves fiánál több sem lévén, az országok jární kívánczozott, ismértséget akarván vetni az emberekkel. És midőn oda járt volna, hét esztendő múlva vissza térvén, nagy örömmel láttya az Attya, és kérdi, hány igaz baráttýára talált volna? Felel a' fia az Attyának: Háromra: az egyyiket magamnál-is inkább szeretem. A' másikat úgy szerettem mint magamat. A' harmadikat gyengén,| vagy nem-is. ²⁹¹ Kinek mond a' Király: Minek-előtte rájok szorúly, addig próbáld-meg őket ilyen formán. Ölly-meg egy disznót, a' húsát rakd egy sákba. és éjtszaka vidd a' barátod házához, kit magadnál inkább szeretsz és mond ezt néki: Im egy embert öltem- ⁽²⁶⁷⁾

² Tetemes rövidítéssel és nagyon szabadon.

meg történetből, mellyet ha meg-tudnak, nékem gyalázatos halállal kell vesznem; hanem kérlek ilyen szükségemben légy segítségemre.¹ Mellyet midőn végbe vitt volna a Király fia, mond néki a' kedvesebbik baráttya. A' mint tselekedted, úgy veszed hasznát, ki miatt úgy hiszem, nem sokára fel-akasztanak; de mivel barátom voltál, el-kísérlek az akasztó-fáig. És midőn meg-fuladtz, három vagy négy sing posztót adok testednek el-takarítására. Azután mégyen a' második baráttya-hoz; de ott-is tsak olyan vékony válaszsza lészen, mondván néki: Talám bolondnak alítasz engemet lenni, hogy olyan veszedelemben akarsz keverni? mindazáltal, mivel barátom voltál, el-kísérlek a' kínzó helyre, és a' mint lehet vigasztallak. Mégyen azután a' harmadik baráttya-hoz, annak-is meg-beszéli mint járt, és mondgya: Szeméremmel folyamodom hozzád, mivel néked semmiben nem szolgáltam, sőt nem-is tartottalak igaz barátomnak; de ne nézd azt, hanem mutasd jóakarodat hozzám. Kinek felel az a' baráttya: Örömet szolgállok, sőt vétkeidet-is magamra fogom, ha pedig kíváztatik, magamat-is meg-öletem éretted. Így, a' mellyik felől nem gondolta volna, abban talált nagyobb szeretetet.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy van az embereknek dolga, tsak bújdósásban töltjük minden időnket. Elsőben-is a' világhoz tsa-|tollyuk magunkat, kit
 292 (268) magunknál-is inkább szeretünk, mint ha abban volna a' tökéletes barátság. Ha pedig próbára kél a' dolog, nem hogy szükségünkben könnyebbítene; de maga taszit annál mélyebben a' veszedelemre. Másodszor: magunk házunk népét szerettyük mint tulajdon magunkat. Ha pedig holtod történik, el-kísér feleséged, gyermekeiddel egygyütt a' temetőbe; egy kevésbé siránkozván rajtad, azután tsak hamar el-felelkeznek rólad. Nem lehet azért nekünk jobb barátunk a' mi Idvezítőnknel, kit gyakran igen hátra hadgyunk; de mikor meg-szorúlunk, és halá-

¹ E próbát v. ö. a 124. sz. történetben lévővel.

lunk órájához közel jútunk, akkor vesszük észünkben, kinek volt nagyobb szereteti hozzánk, tudnillik a' ki maga életét tötö-le, hogy minket az örök életre meg-tarthatna.¹

CXXX. RÉSZ.

Jobb az okos az erős férfinál.*

Volt egy Király, ki egy embert szegénységéből fel-vött, és azt maga várában kapitánynak teszi. Az, fel-fuvalkodván méltóságos állapottyában, el-árúllyá a' Királyt, és ellenséginek fel-adgya a' várat. Azon meg-búsulván a' Király tanátsot tart, mint vehetné viszont kezéhez a' várat, fel-talállyák, hogy kü-lömben ahoz már nem júthat, hanem erővel, okossággal, és szeretettel, ha gazdagsággal együtt lészen. Volt azon Királynak birodalmában három vitéz, egygyik igen erős; másik okos; harmadik hív, ki a' Királyt igen szerette. Ezek a' vitézek seregekkel szállják-meg a' várat.¹ Az erős vitéz keményen kezdi ostromlani a' várat, azonban a' bástyáról úgy talállyák ágyékát löni egy nyíllal, hogy el-vész miatta. Érke-²⁹³zik azon tö-⁽²⁶⁹⁾résre az okos vitéz, és fel-menvén a' bástyára, okait kezdi adni, miért kellessék meg-hódolni a' Királynak. Azt-is hasba lövik egy nyíllal, és a' tüdejét talállyák, és el-esik az-is. A' harmadik vitéz-is a' töréseken meg-indul, és az ellenségekkel har-tzolván-is 's végezvén-is, annyira viszi a' dolgot, hogy az ellen-séget ki-tudgya a' várból, és a' maga zászlóit fel-rakja a' vár-fokra. Látván a' Király annak maga jó viselését, betsültre és nagy állapotra emeli hűségéért.

[Moral.] ¹ Az egész kissé szabadon.

CXXX. * *Quod vir sapiens plus valet viro forti.* (D. 191. De III-us militibus qui castrum obtinuerunt.)

¹ Innentől kezdve kissé szabadon.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Az Isten-is ilyen formán tselekedett, mert Ádámnak gondviselésére szép lakó helyt bízott vólt, úgymint a' Paraditsom kertét,¹ kiben ő fel-fuvalkodván, ellenségivel tzimboráltt, és fel-adott a' szép örökségen. Azután nem lehetett azt vissza szerzeni, hanem három rendbéli vitézek próbálták, 's próbállyák máig-is : úgymint, a' világon lévő hatalmas emberek tsak-hogy azokat ódalban talállya, a' gazdagságnak kívánsága, ki-miatt el lankadnak az ostromon. Másodszor : a' böltsek, azok-is a' világi ditsősségtől hamar meg-sebesítettnek, és el-esnek. Hanem a' kik hívek, és szeretik az Istent, azok járnak nyereséggel, azok veszik vissza az el-vesztett gyönyörűségnek lakó helyét a' Christus érdeme által.²

CXXXI. RÉSZ.

A' gazdagoknak, és szegényeknek állapotokról.*

Volt egy Király, a' ki meg-kiáltotta ; hogy valakik hozzája mennének, és valamit kívánnának, személy-válogatás nélkül mindeneket meg-adna. Értkeznek elsőben-is a' fő Rendek, és
 294 (270) azok közzül ; ki Hertzegséget, ki Grófságot, ki hadi vezérséget, ki aranyat, ki tallért¹ kíván. Érkeznek azután a' szegények, és együgyük, kiknek mond a' Király. Már későn jártatok, mert minden értékemet ki-osztogattam ; kire nézve szomorán tér-

[Moral.] ¹ *quando eum senescalcum paradisi constituit.* —

² Tetemesen rövidítve.

CXXXI. * *De divitibus, quibus datur, et pauperibus, quibus id quod habent abstrahitur, quomodo deus eos eternaliter remunerat per celestem patriam.* (D. 214. *Qui omnia diuisit inter pauperes et potentes.*)

¹ *argentum.*

nek vissza; de meg-szánván azokat-is a' Király, mond nékik : Atyámfiai, azoknak én igen el múlandó jókat adtam, uraságot pedig magamnak meg-tartottam. Én azért tinéktek rajtok való uralkodást, és ítéletet engedek. Mellyet hallván a' gazdagok, szomorán mennek mennek² a' Király eleibe, mondván : Uram ki nagy gyalázat esett rajtunk : Im a' szegényeket rajtunk uralkodó biráknak rendelted. Jobb nekünk a' halál az ilyen foglyos életnél.³ Akkor mond a' Király : Barátim nem tészek boszszút⁴ rajtatok, a' mit kívántatok, azt adtam, úgy-hogy, birodalomnál egyebet kezemnél nem hadtatok, ígéretem szerint ezeket-is meg-kell elégítenem, azért kell már őket magam birodalmával részesítenem. Mindazáltal, még-is ilyen tanácsot adok : A' mitek vagyon, közöllyétek a' szegényekkel, és így ; azoknak ítéleti alól, és a' szolgálatból fel-szabadúltok, azután velem együtt birodalmomban egyaránt vígadtok.⁵

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' kegyes Király, az Istent példázza, ki azt kiáltattya, Poroszlója¹ avagy Évangélistája által : *Kérjétek és el-vészitek, keressétek és megtalállyátok etc.* Erre a' hatalmasok el-jönek, és minden birodalmakat annyira magoknak foglalnak, hogy szent Máténál² maga a' Christus azon panaszkodik : *A' rókáknak lyukok vagyon, az égi madaraknak fészkek,* | *néki pedig nints hová fejét hajtani.* Midőn azért a' szegények és együgyük el-érkeznek, azoknak a' maga birodalmát adgya. Mert ilyen ígéretet téssen szent Máté által : *Ti a' kik mindeneket el-hadtatok, és engem követtetek, tizenkét széken ültök, itélvén Izraélnek tizenkét nemzetségét.* Másutt³ azt mondgya : *Bóldogok a' lelki szegények, mert azoké mennyeknek országa.* Midőre ezekben vészik a' gazdagok magokat,

² így. — ³ *quam sic servituti subiciamur.* — ⁴ *iniuriam.* —

⁵ H. hozzátétele ; az e.-ben e helyett : *Quod et factum est.*

[Moral.] ¹ *Preco.* — ² *Mat. VIII. : (v. 20.)* — ³ *Et illud. Mat. V. : (v. 3.)*

melly haszontalan dőlgon kapdostanak, akkor kezdik mondaní: *Imé mi az ő életeket semminek és bolondságnak véltük, ihon mint számláltattak az Isten fiai közzé.*⁴ Ebben azért az a tanáts, hogy alamisna által, és egyéb szent étellel váltsák-meg a' gazdagok, és szabadítsák-ki lelkeket a' szolgálatból, hogy ők is Isten fiai közzé számláltassanak másokkal együtt.

CXXXII. RÉSZ.

Az irígyek a' jóknak-is kárt tésznek.*

EGy városban négy fő Doktor¹ lakott, kik között az ifjabik leg-tudósabb vólt, és szerentsés a gyógyításhoz. Mellyet a' többi vévén eszekben; igen sajnállyák,² és mondanak egymás között: Valami formán el-kellene vesztenünk ezt az embert, mert az egész világ ötet keresi, így' a mi kereskedésünk igen meg-tsökönik.³ Ehezképest, mod' a három közzül egygyik: három mért-földnire⁴ lakik a' Hertzeg, kinek látogatására minden héten el-méggyen ez ifjú Doktor, hólnap meg-indúl, én az útban meg-állok egy futamatni földön,⁵ és midön felém érkezik, réműlve keresztet vetek eleibe, és magamra; mely dolognak okát kérdezvén tölem, azt felelem néki, hogy rút bélpoklosságot látok rajta. Mikor onnat más futa-[matni földre⁶ jút, (272) a' másikunk-is állyon eleibe, és hasonló dólgot tselekedgyék. Ugy a' harmadikunk-is, a' harmadik futamatni földön.⁷ Igy féltében meg-poklosodik, mert azt taníttya Hipokrates,⁸ hogy attól való féltében meg-szókott poklosodni ember.⁹ Ezt tsele-

⁴ H. idézete.

CXXXII. * *De invidis, qui bonos per malam vitam inficiunt.* (D. 210. De IV-or medicis.)

¹ *quattuor physici ... in medicina periti.* — ² *invidentes moti sunt contra eum.* — ³ *nilhil poterimus propter eum lucrari.* — ⁴ *ad tres leucas.* — ⁵ *ad unam leucam.* — ⁶ *ad secundam* (sc. leucam). — ⁷ *ad tertiam* (sc. l.). — ⁸ *Hypocras.* — ⁹ *Homo timens lepram ex timore eam incurrit.*

kedték véle a' Doktor társai, és midőn meg-poklosodott volna, azután senki nem ment feléje.

ENNEK ÉRTELME.

Ez a' három irígy Orvos, nem egyéb, hanem az ördög,¹ test,² és világ.³ A' ki pedig jó orvossággal éltetné a' lelket, az, a' keresztyén Egyházi ember.⁴ Az ellen irígykedik ama' három Doktor, és minden mesterségekkel eszét akarják veszteni, és másoknak-is gyűlölségében kívánnják hozni. A' ki pedig ezeknek a' gonosz úton-állóknak hálójokat el-akarja kerülni, nem jár a világnak törött úttyán, hanem félre mégyen, és isteni szolgálatban foglallya magát: mert minden keresztyén embernek ezaránt egyházi és papi tisztet kell viselni.⁵

CXXXIII. RÉSZ.

A' lelki barátságról.*

EGY fő-embernek vólt két agara,¹ a' kiket mindenkor öszve-kötve kellett tartani, mert ollyankor békeségesek vóltak egymással; de ha szabadok* vóltak, készek vóltak egymást megölni. Ezen búsúlván a' fő ember; adnak illyen tanátsot néki, mikor egymástól el-óldattya az ebeket, botsásson egy Farkast egyik ellen, és mikor azt a' Farkas el-gyözné, akkor botsátassa-el a' másikat-is, hogy így eggyik agár a' másikat segítse meg. Azt tselekedte az ember, mikor egyik agarát már a' Farkas el-nyomorította volna,² a, mási-|kat-is el-botsáttya, és így 297 (273)

[Moral.] ¹ *superbia vite.* — ² *concupiscentia carnis.* — ³ *concupiscentia oculorum; vel signant diabolum, mundum et carnem.* — ⁴ *quilibet bonus christianus, sicut sunt prelati et confessorres.* — ⁵ szabadon.

CXXXIII. * *De spirituali amicieia.* (D. 207. *De II-us canibus et lupo.*)

¹ *leporarios.* — * *így.* — ² *lupo quasi devincente.*

ketten meg-ölik a' Farkast, azután a' két agár mindenkor jól alkottak együtt.³

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy van dolga a' testnek és léleknek.¹ Arról mondgya az Apostol: *A' testnek vagyon kívánsága a' lélek ellen.* Viszontag a' léleknek a test ellen² Ehez képest, hogy ezek meg-eggyezzenek ketten az ördög ellen támadgyanak-fel egyenlő akaratból. Mikor azt meg-győzik Isten segítségével, akkor eszekbe vészik, hogy egyaránt kell az istenes úton fáradni, ha veszni nem akarnak.³

CXXXIV. RÉSZ.

*Christusnak ártatlan haláláról.**

SEneka írja: hogy a' régi törvény szerint, minden vitézt a' maga fegyverében kellett el-temetni. A' ki pedig az ilyen holt testet meg-fosztott, meg-ölték érette. Egykor egy várost meg-szállott egy Király, és a' körül annyi leseket hánt,¹ hogy kétségben estenek a' polgárok szabadulások* felől. Illyen félelemben lévén, mégyen egy vitéz² közikbe, szánakozván rajtok, kihez menvén a' városi emberek, kéri igen, hogy segítse-meg őket. A' vitéz pedig mond: erős kéz kívántatik a' ti szabadítástokra, nékem pedig láttjátok fegyverem nintsen.³ Kinek mond egyik póljár: Uram a' napokban egy nagy vitézt temettünk-el igen jó fegyverben, annak fegyverével meg-segíthetsz bennünket. Akkor a' holt embernek fegyverét elé vevén, kezé-

³ *mutuo se dilexerunt.*

[Moral.] ¹ Kissé rövid. — ² *et e converso.* — ³ szabadon.

CXXXIV. * *De innocenti morte Christi.* (D. 142. *De milite, liberatore ciuitatis, dampnato.*)

¹ *insidias ponebat.* — * így. — ² + *nobilis et strenuus.* — ³ + *et ideo non possum pugnare.*

ben viszi a' vitéz, és az ellenséget el-üzi a' város alól. Sokan irégységbe esvén e' győzedelmes vitéz ellen, bé-vádollyák a' Birónak, mintha a' holt testet fosztotta volna-meg törvény el-llen. Mond a' vitéz a' Birónak: Uram a' két gonosz között, ²⁹⁸ mindenkor a' kisebbiket kell választani, ha meg-kellett a' ⁽²⁷⁴⁾ várost szabadítani, hozzá kellett a' fegyverhez nyúlni. Annak-felette a' lopó, vagy fosztó, nem a' végre vészen-el valamit, hogy vissza adgya, én pedig azt a' fegyvert nem kívánom magamnál tartani. Erre nézve talám jutalmat érdemlenék inkább mint vádolást. Tovább, ha a' városon meg-gyúlad egy ház, vallyon nem jobb-é azt a' házat mindgyárt mindenestől fogvást el-hánni, hogy sem mint az egész várost veszedelmes tüzre botsátani. Így, ha a' törvényhez tartottam volna magamat, és a' fegyverhez nem nyúltam volna, a' városbéliek mind egygyik* el-vesztek volna. Az irígyek mindazáltal mind azt vítatták, hogy érdemes a' halálra. Kiknek kedvetek akarván a' Biró tölteni, halálra sententziázza a' nagy vitézt, az egész városnak búsulására.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes atyámfi, ezt az egész világot ennek-előtte mint egy nagy várost meg-szállotta volt az ördög, úgy-hogy, szabadulásnak reménsége nem volt benne. Végre meg-szánván az embereket az Isten Fia, le-szálla a' szüznek méhébe, és ott fel-vette a' meg-holt első Atyánknak Ádámnak fegyverét, az az, az emberi testet. Abban hartzolt és vett győzedelmet az ördög ellen, és minket úgy szabadított-meg. Az ő irégyi voltak a' Sidók, és méltatlanul árúlták-el, a' mint Kaifás-is mondotta: *Jobb egy embernek meg-halni, hogy sem az egész nemzetség el-veszzen.* Kire nézve Pilátus halálra adta ötet, kinek keserves halálán tartozunk siránkozni; de azért, hogy olyan Felséges győzedelemért nem háládással, hanem gyakrabban boszszú-tétellel fizetünk néki.¹

* így.

[Moral.] ¹ Tetemes rövidítéssel.

299
(275)

CXXXV. RÉSZ.

*Midőn lelkünk ismereti szorongásban va-
gyon, mit kellessék tselekedni.**

SZent Ágoston Doktor,¹ az Isten várossáról írott könyvében jelenti, hogy midőn Kollátinus² a' Tárquinius Császár³ fiát Sextust házához híttá volna vendégségbe, ugyan akkor a' Feleségét Lukrétziát igen meg-szerette, és rá vígyázván, mikor a' Császár ki-ment a' városból Kollátinussal együtt, akkor ment a' Kollatinus házához,⁴ és nem úgy mint vendég, hanem mint ellenség, egyik kezében mezítelen fegyver, másik kezével szorongatni kezdi Lukrétziát, mondván: Én vagyok a' Sextus, avagy engedsz nékem, vagy fegyverem miatt kelletik meghalnod. Sőt szolgámat-is meg-ölvén, testét tested mellé tészem, és a' világra híre mégyen, hogy Lukrétzia szolga legénnyel vétkezett. Illyen nagy szorongásban lévén Lukrétzia, kételenségből engedni kellett Sextusnak. Így töltvén kívánságát Sextus, mégyen-el házától. Lukrétzia illyen keserves esetét siratván, édes Attyának, és hitese Urának meg-beszéli;⁵ de midőn senki bosszút érte nem állott volna, illyen panaszra fakadki: Sextus vendég képében jött hozzám, holott ellenség volt, tudodra legyen azért édes hitese társam, hogy a' te ágyad megferteztetve vagy,⁶ mindazáltal, ha testemet meg-motskolták is; de lelkem tisztán maradott. Azért nékem meg-botsás Kollátine, én pedig a' büntetéstől szabadulást nem kívánok. Ezeket szólván, a' melly hegyestört titkon kis subája alatt⁷ tar-

CXXXV. * *De conscientia nostra, (que) dum angustatur, ad deum per confessionem et opera meritoria recurramus.* (D. 119. De Sexto et Lucretia.)

¹ Augustinus. — ² Calatinus. — ³ az e.-ben is így. — ⁴ *cubiculum Lucretie clam ingressus.* — ⁵ *patrem et maritum, fratres et imperatorem, nepotes et proconsules vocavit per literas, quos omnes presentes sic alloquitur dicens:* — ⁶ *vestimenta viri alieni in lecto tuo fuisse.* — ⁷ *sub chlamyde.*

tott, hirtelen melyében veri, és úgy öli-meg magát. Melly dől-
gon az atyafiai meg-indulván, meg-esküsz-[nek rajta, hogy nem 300
szűnnek addig, míg a' Lukrétzia haláláért boszszút nem álla- (276)
nak, és a' Tránquinius* nemzetségét Rómából ki nem fogyat-
tyák, mellyet végben-is vittek, Sextust-is fegyverre hányván⁸
nem sok időre.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezen a' Lukrétzián érthettyük a' keresztséggel meg-
mosogattatott tiszta lelket. Sextuson az ördögöt, a' ki sok-képen
fáradoz a' léleknek veszedelmében. Kit mind addig kísért, még
vagy egyszer, vagy mászor meg-nyomorít; de akkor a' töre-
delmes lélek keserves panasszal mégyen az ő mennyei Attyá-
hoz, melyből kész az Isten ötet ki-szabadítani, tsak-hogy a'
lélek-is vonnyon fegyvert és a bűnt tellyességgel öllye-meg
magában, úgy-hogy, többé meg ne elevenedgyék benne a' go-
nosság. Akkor az ördög minden ő tzimboráival együtt ki-tisztúl
a' városból, úgymint a' keresztyén embernek szivéből.¹

CXXXVI. RÉSZ.

*A' jó Lelki-pásztornak vigyázónak
kell lenni.**

EGY lopó éjtszakának idején, ment más gazdag embernek
háza-héjára fel,¹ és onnat nézgélt alá a' házba, ha vólnának
ott olyan emberek, kitől félni kellene. Mellyet vévén eszébe a'
gazda, mond a' Feleségének: Tudakozzál én tölem nagy szó-
kkal, mint tudtam gyűjteni ezt a' gazdagságot, melly házunknál

* így. — ⁸ *interfecerunt miserabiliter.*

[Moral.] ¹ A vége felé kissé rövid és szabadon.

CXXXVI. * *Quod vigilare debet pastor animarum.* (D.
104. *De fure et hospite cum vxore vigilante.*)

¹ *ascendens tectum.*

vagyon? Ne-is szünnyél addig, míg választ nem vészszesz tőlem. Akkor mindgyárt kezdi az Aszszony kérdezni az Urát, ilyen szókkal: Uram hól vetted ezt a' sok pénzt, mellyet gyűjtöttél, holott kalmár nem vóltál? Mond a' gazda: De ne boldoskogyál, hadgy békét affélé kérdéseknek. Az Aszszony pedig annál inkább kezdi firtatni. Mond egykor, mint-egy fél kedvel² a' gazda: Senkinek meg ne jelentsd hát, igazán megmondom. Én lopó vóltam, és étszakai lopásommal szerzettem a' mim vagyon. Mond az Aszszony: Tsudálom, ha rajta nem kaptanak vagy egyszer. Kinek felel a' gazda: Egy ember tanított engemet arra, hogy mikor el-búvóm,³ hétszer mondgyam azt a' szót egymás után: Tsalárd, tsalárd,⁴ etc. de kérlek senkinek meg ne jelentsd, hogy tölünk-is ezzel a' mesterséggel el ne lohassák a' mink vagyon. E' szók után el-aluszik a' gazdaszszony, a' gazda-is aludtá teszi magát.⁵ A' lopó mikor ezeket a' szokát * hallotta vólna, néki bízza magát, és a' gazdától hallott szókat el-mondgya hétszer egymás után, azután bátrabban kezdi magát viselni, azonban úgy esik egy lyukon-bé,⁶ ugyan el-terül a' ház közepin, és karja-is ki-törik. Hallván a' zördülést a' gazda, fel-kél, és házában találván a' lópót, mi hozott tégedet ide? és amaz: A tsalárd szók tsaltanak (úgy-mond) meg engemet. Így, reggel ki-viteti a' gazda a' lópót és fel-akasztattya.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' lopó az ördög, ki ha valami rést talál a te szivedre mindenkor nézi tselekedetedet, és ha lehet, gonosz gondolatok által bé-lopja magát; de a keresztyén embernek vigyázó gazdának kell lenni.¹ Azért mondgya Idvezítönk: *Vigyázzatok, mert nem tudgyátok, melly órában jön-el a' lopó.* Annak a'

² *quasi coactus.* — ³ *quando tecta hominum ascendebam.* —

⁴ *fallax, fallax;* vulg. és D.: *saxlem, saxlem.* — ⁵ *sternutabat* (a vulg.-ban is így, nyilván *stertebat* helyett; v. ö. Wright XXIII. 25. l.) — * így. — ⁶ *per fenestram.*

[Moral.] ¹ rövid.

lopónak intselkedése ellen pedig a' jó Lelki-tanító orvosságát| 302
talállya, úgy-hogy, a' hol nyereséggel akarna járni a' kísértő, (278)
meg-esik ott, és szégyen-vallással távozik-el a' keresztyén em-
ber mellől.²

CXXXVII. RÉSZ.

A' Christusnak irgalmasságáról a' meg-
térőkhöz.*

EUsébius írja¹ egy Római Császár felől, ki nagy igazsággal
igazgatta az országot, minden embert tsak az ő tselekedeti
szerint jutalmaztatván, melyben tekintet nem vólt, sem sze-
gényre sem gazdagra. A' Római Tanács azt az embert ezért ki-
vetette, a' Császárságból, és számkivetésre kergette. Azután
Constantinust választották Császárnak,² a' ki tsak-hamar
Róma ellen támadott, és meg-szállotta a' várost. Kinek
midőn kezéből ki nem szabadúlhatnának; elsöben a' véneket
küldik hozzája követségben; azután az ifjakat; azután az Asz-
szony embereket, kik mezítláb mennyenek eleibe, le-borúlva
kérgenek kegyelmet. De úgy sem nyerhettek semmi szabadú-
lást. Utólyára, annak a' Császárnak édes annyát³ küldik-el, a'
ki fiához való sok jótéteménnyit elé-számlállya, melyét és emlő-
jét néki meg-mútattya, melyeken táplálta és hordozta.⁴ Mellyet
látván a' Császár, természet szerint-való kegyességre hajol,
meg-enged a' városnak, békeségesen mégyen-bé közikbe, és ott
mindeneket betsülettel lát.

² a vége felé is összevonva.

CXXXVII. * *De naturali benignitate Christi et miseri-
cordia, quibus naturaliter peccatoribus conver-
tentibus miseretur, et quod Christus recipit, quos
mundus eiicit.* (D. 49. *De obtentu misericordie.*)

¹ *in chronicis.* — ² Az e.-ben az van, hogy a száműzött C.-szal
szövetkezett, kinek halála után őt választották császárrá, s így
támad Róma ellen. — ³ *parentes suos simplices, quos habuit in
civitate.* — ⁴ *que suxerat.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy tselekeszik gyakran az ember, nem akarja, hogy az ő Ura, és természet szerint-való Királya a' Christus Jésus az ő szívének várossában lakjék, hanem vakmerőséggel, háládatlan-sággal, és egyéb gonosz| magonk viselésével el-kergettyük.
 (279) Azután osztán olly kegyetlen hatalmaskodó foglallya-el lel-künket, a' ki kész veszedelmes halálra juttatni bennünket. Ollyankor azért, ha láttjuk, hogy rosszszúl tselekedtünk, utolsó veszedelemre jutottunk, az ő irgalmasságos széki eleibe folya-modgyunk. Meg vagyon írva; hogy *nem hágy, sem el nem hágy bennünket.*¹

CXXXVIII. RÉSZ.

*Kiket keménységgel meg nem győzhetünk,
 meg-győzzük kegyességgel.**

MÉdró¹ Királynak egy fia lévén, el-hadta az-is az Apját; Kihezképest, a' Király-is ki-tagadta ötét örökségéből. Azzal a' fiú mégyen a' Persiai Királyhoz, az Apja ellenségéhez, ajánl-ván ott arra magát, hogy ha szolgálattját vészi, örömet har-tzol a' Persák Királya mellett, Apja ellen. Végre a' két Király között hadakozás indul, a' hol Médró Király igen meg-sebese-dik, kinek vérét látván' a fia, meg-esik szíve rajta; és attól fogva az Apja mellett kezd hartzolni, annyira, hogy a' Persák

[Moral.] ¹ Az eredetiben valamivel hosszabb és részlete-zőbb: *seniores, i. e. alte clamemus ad patriarchas et prophetas etc. . . . iuvenes, i. e. apostolos, martyres et confessores etc. . . . mulieres, scil. sanctas virgines et viduas et principaliter rogemus matrem dei virginem etc.*

CXXXVIII. * *De illis, quos austeritate vincere non possumus, benignitate superemus.* (D. 46. De hereditate.)

¹ 1508. és vulg. *Medro. Dick: Medorum.*

Királyt meg-győzi. A' melly tselekedetiért a' Persák Királya el-üzi,² és amaz az Apjához mégyen vissza, tőle alázatosan kegyelmet kér, az Apja-is meg-enged néki, és a' békeség után örökségébe helyhezteti fiát.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy e' világon két Király vagyon, az Isten a' valóságos, és igaz Király; az ördög-is királykodni akar.¹ Az ember pedig, kit Isten maga kegyelméből fiának fogadott, el-hagyván az ő kegyes Attyát, idegen Királyhoz az ördöghöz adgya magát, és mikor eszébe vészi, hogy a' ki ördögnek szolgál, kín és betstelen-|ség fizetése, akkor fútamodik újalag az ő menyeyi Attyá-³⁰⁴ hoz, a' ki olly irgalmas, hogy : *Nem akarja a' bűnösnek vesze-* (280)
*delmét, hanem meg-térését és életét.*² Azért mondgya szent Dávid-is nagy bizodalommal: *Te vagy, a' ki az én örökségemet meg-adod énnékem, etc.*

CXXXIX. RÉSZ.

A' Lélek sebeiről.*

Világ bíró¹ Sándor egy várost, nagy haddal megszáll, és környül vészen, a' holott sebhetés nélkül minden vitézi el-vesznek. Azon tsudálkozván, a' böltseket hivattya és kérdi; mi lehessen annak oka? A kik felelnek: Ne tsudáld azt Király, mert egy nagy Basiliskus vagyon a' város köfalán, kinek látása miatt meg-halnak a vitézek. Kérdi Sándor, mint kellene annak ellene állani? Kinek felelnek e' böltsek: Ha egy nagy tükört

² *dimisit eo quod non tenuit pactum.*

[Moral.] ¹ Kissé rövid. — ² H. hozzátétele, a ki egyebekben is szabadon dolgozza át itt is a tanulságot.

CXXXIX. * *De vulneribus anime.* (D. 23. *De basilisco et speculo.*)

tennének eleibe, magát meg-látná benne, és így maga látása miatt el-veszne, az a' nagy Basiliskus kígyó.²

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezen a' világon leg-többen, mivel a' kevélység miatt vesznek-el, a' lévén szülő Anyja a' több vétkeknek-is, semmivel könnyebben annak a' vétkeknek ellene nem állhatunk, mint ha magunkat meg-tekintjük, és a' mi gyarlóságunknak romlandó voltát eszszünkbe vesszük.¹

CXL. RÉSZ.

*Ez életben tanuljuk-meg, mi követhet
jóvendőben.**

305 HÉRÁKLIUS minden jó-tselekedetek között leg-inkább kö-
(281) vette az igasságot, úgy annyira, hogy sem adomány, sem szép szó a' mellől ötlet el nem vonta. Egykor egy vitézt bé-vádnak előtte, ilyen szókkal: Ez a' vitész társával együtt ment a' hadba, a' hol semmi hartz nem vőlt, és e' még-is társa nélkül jött haza onnat; mellyhezképest, látni-való dolog, hogy az útban vesztette-el társát. Hallván azt a' Király, meg-sententzi-ázza, és midőn vinnék a' pelengérre,¹ tekintik, hát ihon jön a' társa minden sebhetés nélkül.² Kit látván az emberek, vissza térnek mind kettővel, állítván újalag őket a' Biró eleibe, kikre meg-haraguván HÉRÁKLIUS, mond: Mivel te már egyszer meg-sententziaztattál, tsak ugyan meg-kell halnod. Mond a' társá-

¹ Magnus ... qui dominium totius mundi obtinuit. — ² + Et sic factum est.

[Moral.] ¹ Szabadon.

CXL. * *De iusticia et equitate in vita presenti et futura semper inveniendis.* (A vulg. kiadásban Oe.-nél hibásan *imminendis*. D. 24. *De tribus militibus occisis.*)

¹ *ad supplicium.* — ² *in nullo lesus.*

nak-is : Te vóltál oka a' társad sententziázásának, azért haly-meg té-is. Mond a' harmadiknak : Rád bízta volt az *executiót*,³ mivel végbe nem vitted, és-is* életeddel fizetsz.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy az Isten igaz bíró mindenekben. A' két vitézen a' testet és lelket értyük. És mikor a' test által meg-tsalatott lélek vétkezik, mindenik egyaránt érdemli a' büntetést. Mellyből ha ki-tér ember a' Christus halálának érdeméért, meg-szabadúl a' pokoltól; de a' testi halálon által kell menni. Harmadik vitézen az Egyházi embert¹ kell érteni, ki hivatalyában ha el nem jár, hasonlóképen büntetődik. Azért mondgya Ézékielnél:² *Ha meg nem jelented, es meg nem mondod néki, hogy el-térjen az ő gonosz úttjáról, és éllyen: és az istentelen meg-hal az ő gonosságában, az ő vérét a' te kezedből keresem-ki.*

CXLI. RÉSZ.

306
(282)

A' hallásból követheti ember a' jó tanátsot.*

FULgentius birodalmában lakott egy Zédékiás nevű vitéz, kinek elég szép felesége de esztelen¹ vólt, annak kamarájában² lakott egy kígyó. A' vitéz a' vitézi játékot³ addig üzte, hogy meg-szegényedett miatta, ki tsak imitt-amott tekergett, sirván szegénységén. A' kamarájában lakó kígyónak meg-nyit-tya Isten a' száját, mint a Balaám *szamarának* régenten, és kérdi a' kígyó a' vitézt, miért olyan szomorú?⁴ Kövesse az ő

³ *militem occidere.* — * így.

[Moral.] ¹ *prelatus.* — ² *Ezechielis III.*

CXLI. * *De sano consilio semper audiendo et contrario abiiciendo.* (D. 25. *De vxore militis et serpente.*)

¹ *non prudentem.* — ² *in cuius domo... in quadam camera.* — ³ *torneamenta et hastiludia.* — ⁴ *Cur flet?*

tanátsát, és nem bánnya-meg : minden napra adgy egy-egy kevés tejet⁵ énnékem, én meg-gazdagítlak. Meg-örül azon a' Vitéz, és a' tejet meg-igéri. Azután tsak-hamar meg-gazdagúl a' Vitéz, és szép fia-is leszén. Egykor mond a' Felesége a' Vitéznek : Ugy hiszem Uram annak a' kígyónak, nem kitsíny gazdagsága vagyon a' kamarában, az én tanátsomból meg-kell ölni, és miénk leszén gazdagsága. Ama, Felesége tanátsából vészen egy pörölyt kezébe, és tejet-is a' lyuk szájához. A' kígyó ki-üti a' fejét a' lyukon, hogy szokás szerint egyék a' téjben, azonban emelíti a' pörölyt a' Vitéz, mellyet eszében vévén⁶ a' kígyó, vissza rántya fejét, és a' Vitéz tsak a' tejes edényt talállya. Azután tsak-hamar el-vész a' gyermek a' háztól, és valamije a' Vitéznek vólt, mindene oda leszén. Akkor mond az Aszszony : Oh Uram, nyilván rosz tanátsot adtam vólt én néked ; én azért azt mondanám most néked, mennél a' lyuk szájához, aláznád-meg magadat, ha talám a' kígyó meg-engedne néked. El-megyén a' Vitéz, siránkozván, és kérvén a' 307 kígyót, hogy ismét gazdagítsa-meg ötét. Mond a' kígyó : Most (283) látom melly bolond vagy,⁷ miért gondolod-meg, hogy én elfeletkezném a' pöröly ütésről, mellyet hozzám mértél vólt. Tudom-én, te sem felejtéd-el a' gyermeked halálát,⁸ és értekednek el-veszését, mellyet miattam szenvedtél. Kinek nagy szomorán mond a' Vitéz : Soha ne gondolkodgyál erról,* hogy én többé meg-bántsalak, tsak most tégy jól velem. Kinek mond a' kígyó : Barátom, úgy ismérjed a' kígyót, hogy ő tellyes méreggel és álnoksággal, a' mit egyszer mondtam érd-meg véle : nem felejtem én el a' pörölyt, tsak mennyi dőlgodra, ha nagyobb nyavalyát⁹ nem akarsz szenvedni. Ezzel hátra áll a' Vitéz, késén siratván, hogy Felesége tanátsán meg-kellett indúlni, ki miatt tsak a' nagy szegénységben maradt.

⁵ *lac dulce.* — ⁶ *videbat.* — ⁷ *quod stultus es et in stulticia permanebis.* — ⁸ *quod prolem tuam occidi.* — * *így.* — ⁹ *malum.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy járt az emberi nemzet, mint ez a' szegény Zédékiás; mert elégséges gazdagsága volt Paraditsomban; de el-vesztette azt, szép Feleségének Évának tanásából. Azután a' Christus meg-váltván az emberi nemzetet, ismét meg-gazdagította azt, mennyei áldásokkal fel-ékesítette, a' keresztség által meg-mosogatta, de azt a' nagy jót háládó szível nem vészi ember, hanem a' bűn által ismét meg-szegényedik.¹ Végre hogy észére térítse Isten az embert, sokféle szomorúsággal látogattya, gyermekit szeme láttára el-vészi, keresményit más idegenekre kiosztja, hogy meg-ismérje magát ember, az ő jó tött Urához forduljon, és ha egyebet nem-is, lelkének idvességet nyerjen.²

CXLII. RÉSZ.

308
(284)

*Az ördög tóreiről mellyben kíván ejteni
bennünket.**

Egy Király egy nagy berket¹ kerítésbe vött,² kiben sokféle vadakat tartott nagy gyönyörűségére. Találkozott az időben egy áruló, a' kit mindenéből ki-fosztottak gonoszságáért. Azután számkivetésre jútván ügye, hálókat szerzett, és négy pár agarat,³ kikkel a' Király berkéből ki-fogyassa a' vadakat. Az ebek nevei ezek voltak. Rikhel,⁴ Emuleim,⁵ Hánégif,⁶ Bándin,⁷ Krismel,⁸ Egófin,⁹ Beámis,¹⁰ és Renelim.¹¹ Ezekkel épen el-

[Moral.] ¹ Rö. ; az e.-ben: *Serpens nutritus in camera est Christus* etc. — ² Szabadon és röv.

CXLII. * *De diaboli laqueis, quibus nos circumvenire satagit.* (D. 41. *De rege et milite animalia destruyente.*)

¹ *forestam*, — ² *muro circumvallavit*. — ³ *de quattuor generibus canum*. — ⁴ *Richer* (Dick: *Rycher*). — ⁵ *Emuleym* (D.: *Ewilemyn*, vulg. Oe.: *Emulemin*). — ⁶ *Hanegiff* (Oe.: *Hanegyf*, D.: *Hanegif*). — ⁷ *Bandyn* (D.: *Ebandyn*). — ⁸ *Crismel* (D.: *Tristwel*). — ⁹ *Egofyn* (D.: *Egloffyn*). — ¹⁰ *Beamis* (Oe.: *Beanus*, D.: *Beamys*). — ¹¹ *Renelin* (Oe.: *Renelyn*, D.: *Etenelin*).

pusztította a' berekből a' vadakat, kin a' Király igen meg-búsúl, és, hivattya a' fiát, mondván: Menny-el fiam, fegyverkezél-fel, vedd melléd a' hadakat. Azt az árulót vagy öld-meg, vagy üzd-ki országomból. Kinek mond a' fia: Atyám készen vagyok mindenekre; de azt hallom azon áruló felől, olly hatalmas, hogy szükségesképen ideig el-kell rejtenem magamat előtte, egy okos Szüzzel végezmem, és úgy a' hartzra készítenem magamat. Mond az Apja: Menny a' Váriók kastélyába,¹² ott találod fel a' leányt, a ki ha szolgálni fog, nagy méltóságra emelem-fel ötet. A' Király fia e' szókra fegyverbe öltözött a' leány kastélyába tsak maga bé-mégyen, kit a' leány nagy örömmel fogad, és egy ideig ott marad a' Király fia, azután kimegyen a' kastélyából, és nyóltzad-nap múlva az Attya ellenségét fel-keresi; végre meg-rontya, és a nyakát el-vágja. Azután nagy győzelemmel az Attyához mégyen, és az Attya, a' királyi koronát teszi a' fejébe, és a' birodalmat kezébe ad-gya.¹³

309
(285)

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim ez a' Király az Istent példázza. A' berek a' világot, vagy az Anyaszentegyházat. A' világ bé-vólt kerítve a' szent Parantsolatokkal:¹ Az Anyaszentegyház a' Christus kínszenvedésével, és irgalmasságával. Abban a' Doktorok Prédikátorok, és istenfelő jámborok voltak:² Az áruló, az ördög, ki az Isten országából le-vettetett. Ez már mind úntalan vadász-

¹² *ad castrum Varioch* (Oe.-nél ez és még néhány szó utána hiányzik. Az eltérő hely a két kiadásban így hangzik: Oe. *Ait pater: Si prudens est illa puella et si per eam . .*, 1508.: *Ait pater: Vade ad castrum varioch et inuenies in eo puellam, que secundum audita est valde prudens; etsi per eam . .* stb. a többi már egyező.) — ¹³ D.-nél a történet sokkal rövidebb s a tanácsadó böles leányról nincs benne szó.

[Moral.] ¹ *secundum legem Moysi.* — ² az e.-ben ezek is a kerítéshez tartoznak.

szá az Isten szolgait, a' kinek meg-vagyon hálója vetve, és mint a' vadakat szokták fogatni az agarakkal ; úgy igyekezik rontani a' híveket. És mihelyt az emberek távoznak az isteni szolgálattól, ottan mindgyárt rajtok terem ez áruló, míg az isteni szolgálat között-is.³ Az első pár agara Rikhel és Emuleim,⁴ nem egyéb ; hanem a gazdagság és gyönyörűség : Ezek által, ez a' gonosz vadász a' világnak nagy részit keríti az ő hálójába.⁵ Második pár agara : kinek Hánégif és Bándin a' nevek, az annyit tésznek, hogy szedd-el vedd el tőle.⁶ Ezekkel az ebekkel szokta meg-kerülni, mind az egyházi, mind a' világi fő-tiszteket, úgy-hogy, a' mit a' szegény alattson rendektől el-vonhatnak, abban semmi kíméllést nem tésznek, az igasságot lábok alá tapodván : Igy ez a' két kutya-is sokat kerít a veszedelem hálójába.⁷ Harmadik pár agár a Krismel és Egófin : Ezeket a' tsapodár emberek után ereszti, kik sokan vannak, mind az egyházi szolgák, mind a' világi emberek között. Az ilyenek csak olly bátran nyargalnak a' vétekben, mint a' nyúlak és özek a' hegyeken.⁸ Az ilyenekről mondgya Salamon : *Vannak olly' istentelenek, kik olly bátorságosok, mint ha az igazak tselekedetit tselekednék.* A' negyedik pár agár, Beámis és Ré-³¹⁰
 nélim : Ezek a' fősvényeket, usorásokat kergetik, és hajtyák a' (286)
 hálóba. Annak-felette a' bújja természetü embereket, kiket nagy sereggel visznek a' veszedelemre. Látván azért az Isten az egész emberi nemzetet, ilyen nagy romlásban forgani, el-küldötte az ő Fiát, a' leánynak kastélyába, az-az : a' Szüznek méhébe,⁹ a' honnat két rendbéli fegyverrel ment-ki, isteni és emberi természettel. Mert minek-utánna született a' Christus Jéhus, nyóltzad-napra környül-metéltetett, akkor mindgyárt az Isten törvényének fegyverével sebhetni kezdte az ellenséget. Azután a' Kálvárián¹⁰ minden hartzát győzedelmesen el-végezte, minden ellenségit földhöz verte, úgy szabadított-ki ben-

³ rövid. — ⁴ + *currunt ad cervos et ursos.* — ⁵ tetemes rövid. —

⁶ *i. e. accipite et date.* — ⁷ ismét tetemes rövid. — ⁸ szabadon. —

⁹ e magyarázat H.-tól való, de az e.-nek értelmében. — ¹⁰ *in Parasceve.*

nünket az ördög hálójából, az örök életet úgy szerzette-meg nekünk.

CXLIII. RÉSZ.

*Az utolsó Itéletnek félelméről.**

VOLT egy Király, kinek olyan végezése volt, hogy a' kinek meg-kellene halni,¹ reggel nap fel-jöveteli előtt az ő ajtaja eleibe mennének, fekete köntösbe öltöznék, és trombitálván ott néki, azután vitetnék az ítéletre. Azon Király igen nagy vendégséget indított, kiben jelen voltak az országnak fő rendei,² a jó musikások-is ott vóltanak, kik mindeneket örömmre indítottak, musikájokkal, tsak a' Király vólt szomorú egyedül. Mellyet látván a' vendégek, tsudálkoztak rajta; de nem mertek szólani, hanem a' Király Ötsét kérték, tudakozza-meg a' Királytól, mi lehessen oka bánattyának? Kire nézve, mond az Attyafia: Király asztalodnál mindenek vígan vannak, tsudálkoznak szomorúságodon, örömet értenék okát| bánatodnak.
 311 (287) Kinek mond a' Király: Menny házadhoz, hólnap erre meg-felelek. Ez meg-lévén, meg-hadgya a' Király a Trombitásoknak, a' végezés szerint mennyenek az ő attyafiának házához, és ott fúják-meg a' trombitát, és vigyék a' Király eleibe. Más napra kelvén, meg-hallya a' Király Öttse, az ajtaja előtt trombitálókat, ki-miatt a' vér-is meg-posdúl benne.³ Öltözik fekete köntösbe, és indul a' Király eleibe. A' Király pedig egy igen mély gödröt ásatott, azon gödör szájára tétetett egy széket, a' ki igen bé-esőleg tsak alig állott.⁴ Le vetkezteti az Öttset, és ülteti abba a' székbe, feje feliben pedig egy meztelen hegyestört függesztenek-fel, szintén a' feje aránt, igen gyenge tzérna-szála.⁵

CXLIII. * *De timore extremi iudicii cum expositione.*
 (D. 203. *De buccinatoribus et vicina morte.*)

¹ subito mori. — ² satrapas. — ³ commota sunt omnia viscera eius. — ⁴ cathedram fragilem, que quattuor pedes fragiles habuit. — ⁵ per filum sericum.

Annak-felette, ki-vont éles kardal elől hátul, és két felől melléje négy embert rendel ki-vont éles kardal, kiknek mond a' Király: Fejetek vesztése alatt mihelyt mondom, mindgyárt által verjétek ezt az én atyámfia. Azonban asztalt terített a' Király az Öttse eleibe, melyet minden drága jó ízű étkekkel meg-raknak, oda minden-féle musikásokat el-hínak, és igen szépen zengenek a' musikák. Akkor mond a' Király: Édes kedves Atyámfia, miért vagy szomorú ilyen rakott asztalnál, és ennyi musikások között? Kinek felel az Öttse: Minek tudnék örülni? Hiszem jó reggel ajtóm előtt meg-fúvák a' trombitákat halálomnak jelenségére. Annak-felette, mitsoda veszendő⁶ székben ülök, kiben ha csak egyet mozdúlok-is, a' mélységes gödörbe essem-bé mind székestől. Látom annak-felette fejem felett az igen hegyes, és éles tört, a' ki szintén leszakadólag áll, és az agyam velejéig mégyen-bé. Körülöttem-is négy kegyetlen hóhért⁷ látok, kik minden szempillan-ításban készek halálomra. ³¹² Ezekre nézve, ha a' világ enyim volna, sem gyönyörködhetném ⁽²⁸⁸⁾ benne. Kinek mond a' Király: Már a tegnapi kérdésedre én-is meg-felelek. Énnékem örömem azért nem lehet, mert valaminémű állapotban te most vagy, én-is hasonlóban látom lenni magamat: mert igen romlandó szék ez a' test,⁸ melyben az én életem helyheztetett, alattam lévén a pokolbéli mélységes gödör: az Istennek ítéleti fejem felett áll, nem tudván mikor választja-el lelkemet a' testemtől. Elöttem éles fegyverrel áll a' halál, a' ki senkinek nem szokott kedvezni, mely oly titkon jár, hogy nem tudom mi formán, mikor és hol üt meg engem. Más felől mellettem⁹ a' bűneim mint egy éles fegyverrel úgy állanak, készek ellenem minden vádlásokra az ítélő szék előtt. Meg ugyan más felől¹⁰ az ördög áll, az-is mint kegyetlen hóhér kész örökös halállal kínozni. Negyedik felől¹¹ a' rothadás, és a' férgek látszanak mellettem, melyek meg-emésztik testemet: ezek mind úntalan elmémben forogván, lehetetlen édes

⁶ *corruptibili et fragili.* — ⁷ *tortores.* — ⁸ *+ cum quattuor pedibus corruptibilibus, scil. de quattuor elementis.* — ⁹ *A parte posteriori.* — ¹⁰ *a parte dextra.* — ¹¹ *a parte sinistra.*

Atyámfia vígasságban lennem. Minek-okáért, ha te én tölem halandó embertől ennyire meg-ijedtél, illendőbb nékem az én teremő Istenemtől félnem, kinek előtte semmi homály nintsen, hanem látta és meg-ítéli minden tselekedetünket. Mennyei azért kedves ötsém, és többször efféle kérdésekkel ne fáraszt engem. Azzal fel-kél az Atyafi, a' Királynak hálát ad élete meg-maradásaért,¹² és azután meg-jobbította életét. Az országbéliek-is a' Királynak okos feleletit tsudálták, és betsüllöttek.¹³

313
(289)

CXLIV. RÉSZ.

A' világnak munkás alapattyáról.

EGY Király birodalmáról olly hirtelen-való változást hirdetnek, hogy a' jó, gonoszszá; Az igasság, hamisságra: Az erősség, erőtlenségre: A' törvény, igazságtalanságra¹ változott. A' Király maga-is tsudálkozván ezen, négy Böltsöt hivat, kik-től ennek okát tudakozza. Azok hoszszú tanátskozások után a' Királyi városnak négy kapujára, kiki maga tetszését² fel-írja. Az első ezt írja: A' hatalom ült az igazság székibe, azért a' föld törvéynélkül marodott.* Ismét: A' nap éjtszakává változott; azért nints e' földön bizonyos út. Ismét: A futás hartzol;³ azért az ország betsület nélkül vagyon. A' másik Bölts a második kapura azt írja: Az egy kettővé vált; azért nints igazság. A' barátság meg-idegenedett;⁴ így, nints hűség az országban. Viszont: A' gonoszt jónak tartják; azért nints e' földön kegyesség. A harmadik Bölts azt írja a' harmadik kapura: Nagy szabadságot vőtt az okoskodás; azért nints neve az országban.⁵ Viszont: A' lopónak betsületi vagyon;⁶ azért nints pénze

¹² de vita sua. — ¹³ laudabant.

CXLIV. * *De statu mundi actuali.* (D.-nél e tört. hiányzik.)

¹ iustum in iniustum. — ² tres causas. — * így. — ³ Fuga est in pugna. — ⁴ Amicus est inimicus. — ⁵ ideo regnum sine nomine. — ⁶ Fur est prepositus.

az országnak. Viszont: A' szarvas-bogár, Saskelyő* akar lenni;⁷ azért nints különbség⁸ a' hazában. A negyedik ezt írja: Az akarat leg-első tanáts; azért nints a' földön jó rend.⁹ Viszont: A' pénz mond sententziát; ehez képest, rosszszúl folynak a' dölgek. Viszont: Az Istent meg-hólnak tartják lenni;¹⁰ azért teli bűnös emberekkel a' világ.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, noha régenten az az igasság, és az Istennek törvénye vólt a' vezér; de most a' hatalmasság szab rendet a' világon. Ezt sok rendbéli példák] bizonyították, tsak az ember-³¹⁴
(290) nek maga személyében-is, mert az embernek igasság szerint, Isten akarattjától kelleni függeni; de azt láttuk, hogy kiki jobbára maga akarattját követi. Tovább, az egyházi emberek kellene, mint tsillagoknak jó példájokkal félneni az emberek előtt; de azok-is igen egy pórázon kezdettenek fútni a' világ fiaival. És valamiket azok a' Böltsek a' város kapuira irtanak, azok igazán' a mostani világban mind bé-tellyesedtek, mert a' Kalastromok-is konkoly nélkül nem maradtak. A' testvér Atyafiak között, eggyesség nintsen, úgy hogy, a' kiknek eggyeknek kellene lenni, két-felé hasonlanak. A' barátság, ellenséges dologgá vált; mert gyakrabban azok miatt kell veszni, kik igaz barátoknak tüntetik magokat. Nints hit, nints igasság, minden szép szó alatt tsalárdság lappang alattomban, és így annyira fel-fordúlt az egész világi birodalomnak állapattya, hogy ennek szerfelett-való változását, nints olly okos elme, a' melly fel-talállya, nints olly ékesen szóló nyelv, a' melly ki-beszéllhesse.¹

* így. — ⁷ *Corabola* (Oe. *corrobola*) *vult esse aquila.* — ⁸ *nulla discretio* — ⁹ *terra male disponitur.* — ¹⁰ *Deus est mortuus.*

[Moral.] ¹ Körülbelül egy hatod része az eredetinek.

CXLV. RÉSZ.

Az idvességnek útjáról.*

ALbert Historicus¹ írja: Filep Királynak idejében, ment egy út két hegy között-el Árméniába,² a' melly út járatlanná vált: mert a' levegő ég-is meg-veszett³ azon a' földön, ki miatt el-kellett volna veszni az embereknek. A' Király sok Böltsek-föl tudakozta annak okát; de semmi bizonyost⁴ nem tudtak felöle mondani. Utólyára Sokrates mondotta a' Királynak; építtetne egy tornyot olyat, kinek magossága érkeznék-el a'
 315 hegyek tetejével. A' melly torony tetejére| egy igen tiszta tü-
 (291) kört⁵ vitt-fel Sókrates, és azt ki-téven a' hegyekről való fényesség, és minden rejtekek meg-látszottak a' tükörben. Egykor nézván a tükörben Sókrates, lát két nagy Sárkányt, kinek egyike a' hegy oldalában, másika a' völgyben vagyon, egymás ellenében nézván, úgy szíják vólt-bé a' levegő eget és botsátották ki szájokon. Ugyan akkor lát egy ifjú lovas legényt-is, a' ki nem tudván annak a' helynek veszedelmes állapotját, azon úton mégyen vólt, és hirtelen tsak lefordúl lováról 's szörnyű halált hal. Így menván végére a' veszedelmes útnak Sokrates, mégyen a' Királyhoz, és meg-beszéli a' dolgot. Azután mesterséggel meg-fogták a' Sárkányokat, és el-vesztették: az út azon túl mindeneknek bátorságos vólt.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezekén a' magas hegyeken értyük a' világ gazdagit, kik mindenek feliben emelkedvén, uralkodnak a' szegényeken; kik

CXLV. * *De via salutis, quam dominus deus per filium suum aperuit.* (D. 32. *De duobus draconibus.*)

¹ Csak Albertus. — ² Armenie. — ³ propter aeris infectionem. — ⁴ veritatem. — ⁵ speculum de calibe plane superficiei politum et mundum.

miatt sokan nyomorúságra jutnak. Ezekben a' hegyekben lakik két Sárkány, úgy mint, kiváltképen két vétek : a' kevélység és bújaság, kik miatt vész nagyobb része a' világnak.¹ Nehéz-is el-kerülni miattok a' veszedelmet, mert igen titkoson viselik magokat. Azt kell hát tselekednünk, hogy a' mi Idvezítünk szent élete igen tiszta tükör mi előttünk, azt visellyük mindekben szemünk előtt, abból eszünkbe vesszük, hol feküsznek azok a' mérges Sárkányok, kik miatt annyi embereknek kellett el-veszni, annyi ifjagnak lovok hátáról le-húllani, azaz, életeknek leg-jobb virágjában el-veszni. Mellyet eszünkben vévén, minden igyekezetünkkel, és tehetségünkkel ellene álljunk a' nagy Sárkányoknak, és vesszessük-el az út félről, mellyre kész az Isten rá segíteni az ötet kéröket.]

CXLVI. RÉSZ.

316
(292)

A' nagy embereket-is meg-kell dorgálni gonosz tselekedetekért.*

AZ Isten várossáról írott könyvében írja szent Ágoston, hogy Nagy Sándor idejében egy Diomedes nevű tengeri tolvaj, sok károkat tölt igen a' tengeren kereskedő emberek között. A' ki ellen való sok panaszt nem állhatván Nagy Sándor, utánna küld sok gallyákon, és mind addig kergetik míg kézhez kerítik, és a' Király eleibe viszik. Akkor kemény szókkal¹ szól Nagy Sándor a' tolvajnak, miért kellett magát annyi lator-ságba egyelíteni?² Kinek felel Diomedes : Király nagyobb lator vagy te én nálamnál,³ mert én csak egy hajóval járok, és

[Moral.] ¹ rövid.; így a továbbiak is.

CXLVI. * *De principibus et magnatibus fortiter arguendis pro eorum forefactis.* (D. 118. *De Alexandro et Dyonide pirata.*)

¹ H. hozzátétele. — ² *Quare mare habet te infestum?* —

³ *Quare te orbis terrarum?*

kételen próbára kell életemet vetnem, hogy táplállyam életemet, és támogassam fogyatkozásomat. Te pedig sok gályákkal készülsz másoknak, sőt sok országoknak veszedelmére. Eleged vagyon, még-is a' másokét kívánod : de én ha valami gazdagságot kaphatnék, meg-szünném minden tolvajlástól. Felel Nagy Sándor : No már által értettem nyavalyádat ; azért ne fély, mert meg-segítlek.⁴ Így nagy állapotra emelte a' Király ; azután igasság szerető fejedelem vólt mindenkor Diomedes.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Így van az ember dólga, ebben az életben, mint egy hajótszában csak úgy evez, ellene támadván a' jó-tselekedeteknek. Ha pedig Nagy Sándornak értésére esik, meg-fogattya, az-az : ha a' jó Lelki-tanító az el-vetemedett bűnös embernek veszedelmes úttját láttya, mind addig taníttya, míg az ő kár-
 317 hozatos úttjáról el-fordíttya. De igen magára vigyáz-|zon a'
 (293) lelki-orvos,¹ hogy a' melly nyavalyát másban meg-akar gyógyítani, a' miatt maga ne vesszen, mert gyakran meg-láttyuk a' más ember szemében a' szálkát ; de nem a' magunkéban a' gerendát. És mint Diomedes azután igasság szerető Fejedelmmé lött, úgy a' bűnből ki-tért ember többször veszedelemben ne ejtse magát, hogy bé-tellyesedgyék a' Christusnak ama mondása rajta : *Nagyobb öröm vagyon egy pénitentzia-tartó bűnösön, hogy sem kilentzven-kilentz igazon, kiknek nem szükséges a' pénitentzia.*

⁴ *Fortunam tibi mutabo, ne malicia tua fortune meritis ascribatur.*

[Moral.] ¹ *prelatus.*

CXLVII. RÉSZ.

A' bűnnék mérges voltáról.*

EGy hatalmas¹ királyról írják: hogy mivel másképen hozzá nem férhettek, méreggel akarták ellenségi el-veszteni: ahozképest a' királyi városba mentenek ál-köntösbe,² és a' melly forrásból szokott vólt innya a' Király, azt vesztegették-meg,³ úgy állották boszszújokat a' Királyon.⁴

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez a' Király az első embert Ádámot jegyzi; A' kit megakarván ellenségi ölni, a pokolbéli ördögök, más módgyát fel nem találták, hanem a' szívében mint egy forrásban öntötték a' kevélységnek mérgét. Ugy kezdett osztán Isten ellen engedetlenkedni. A' melly méreg miatt el vesztette a' halhatatlanságot, és halandóvá lőtt; mi ránk-is úgy el-hatott annak a' méregnek ártalma, hogy elsőben-is a' szívénkbe esik minden kísértet gonosz gondolatok által. Mellytől ha nem óltalmazuk magunkat, minden kétség nélkül nem tsak testi, hanem lelki halált-is kell szenvednünk.^{4]}

CXLVII. * *De peccati veneno, quod animam intoxicat.*
(D. 38. *De rege, quem inimici veneno interfecerunt.*)

¹ H. hozzátétele. — ² *simplici veste.* — ³ *intoxicaverunt.* —

⁴ *Rex autem ignorabat et bibit sicut solitus erat et mortuus est.*

[Moral.] ¹ A vége szabadon és rövid.

318
(294)

CXLVIII. RÉSZ.

*A' bűn, vagy együtt vagy másutt büntetést
szenved.**

Gellius Aulus¹ írja Ámon² nevű gazdag emberről, ki egyik tartományból másikba akarván által menni, révészekkel szegődik-meg, kit a' révészek fognak, hogy meg-öllyék, és pénzét magok között fel-oszszák. Mellyet vévén eszébe Ámon, kérni kezdi őket, tsak addig ne bántsák, míg egy éneket mond a' Delfinoknak,³ arra szabadsága lévén, el-mondgya az éneket, azután ragadgyák, és a' tengerbe vetik, kit a' Delfin szájába vészen,⁴ és a' szárazra ki-tészi. Azzal Ámon mégyen a' Királyhoz, és panaszt téssen a' révészek ellen, kiket a' Király, szeme láttára meg-bünteti.

ENNEK ÉRTELME.¹

Igy van dolga, a' mostani világban az embereknek, ha valaki istenes életre adgya magát, azt meg-kerülik a' tsúfolók, és mind addig szegezgetnek rajta, hogy ki-vetik sarkából a' jó indulatú embert. De légyen eszünk, ne távozzunk-el az isteni ditsírettől, mert ő ki-segít minden veszedelemből, és a' gonoszokat érdemek szerint meg-bünteti.²

CXLVIII. * *Quod peccatum hic vel alibi punietur.* (D. 37. *De Amone, quem naute volebant occidere.*)

¹ Aulus Gellius (Oe. Agillus; D. Agellinus). — ² *de Amone* (Oe. *de Amore*, helyesen *Arione*). — ³ *qui in cantu hominis delectantur.* — ⁴ *eum suscepit.*

¹ *Expositio.* — ² szabadon.

CXLIX. RÉSZ.

A' haszontalan ditsóséget minden rossz követi.*

VÁlériusnál olvassuk egy fő emberről, ki a' tudós embereket járta, tudakozván, örök emlékezetre, hogy terjeszthetné hírét nevét? A' honnat ilyen feleletet vött: ha méltóságos embert¹ ölne-meg, annak híre terjedne, és meg-maradna: Kire nézve,| Filep Királyt a' Nagy Sándor Apját ölte-meg. De azonban maga-is nyomorúságos halállal vészett-el.

319
(295)

ENNEK ÉRTELME.¹

Sokan követik-el ezt most-is, a' kik minden rosszban egyetlik magokat, akármi semmire kellő hasznotskáért-is; de az olyanoknak inkább, mind bóldogtalan ki-meneteket láttyuk.²

CL. RÉSZ.

A' mennyei malasztról.*

AZt írja Plinius egy tartomány felől: hogy ott sem esső, sem harmat nem szokott lenni,¹ hanem egy mély bőv forrású kút vagyon, szárazságnak idején a' lakosok oda mennek, és ott mind addig énekelnek, musikálnak, míg a' viz ki-terjed a' föld színére, és mindeneket meg-elégít nedvességgel.

CXLIX. * *De vana gloria, quam multa mala sequuntur.* (D. 36. *De eo, qui nomen suum perpetuare voluit.*)

¹ *illustrem.*

¹ *Applicatio.* — ² Elég szabadon.

CL. * *De rore celestis gratie.* (D. 35. *De fonte et sicca terra.*)

¹ + *Unde maxima est ibi siccitas et defectus aque.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Illyen száraz szokott az emberi szív lenni, valameddig az élő víznek forrásához nem mégyen, melly a' Christus. Ahoz kívánczozott szent Dávid Próféta, midön így éneklett: *A' mint kívánczozik a' szarvas a' vizek kút-fejéhez: úgy kívánczozik a' lelkem te hozzád Isten.*¹ Mink-is, ha azt akarjuk, hogy mennyei malasztanak harmattyával, az élő-vizzel meg elégíttessünk, Isten eleibe gyakran járúlyunk buzgó könyörgésünkkel.

CLI. RÉSZ.

A' bűnös lélek mint tisztúlhat-meg a' bűnnek poklosságától.*

EGY Királynak birodalmában, két vitéz lakott, kinek egyike fősvény, másika irégy volt. Az irégynek rút Felesége 320 volt; de a fősvénynek igen szép.] Szántó-földet ezek egymás (296) szomszédságában bírtak, mellyet az irégy örömet kívánt volna mindenestől magájának tenni: A' másik pedig semmi úton nem akart földet nélkül el-lenni.¹ Végre mondgya a' fősvénynek az irégy: Ha te kívánod az én földemet, én semmit nem kérek egyebet, hanem csak azt, hogy add nékem Feleségedet egy éjtszakára. A' ki arra is rá vette magát, sőt a' maga Feleségét-is rá biztatta kedve ellen-is. Melly így lévén, az irégy vitéz elsőben belpoklos Aszszonnyal vétkezett, azután ment a' fősvény vitéznek szép Felesége mellé, a' ki-is meg-poklosodott tőle. Azután az Aszszony sirva mégyen a' maga Urához a' fősvény vitézhez, meg-jelentvén nyomorúlt állapotját; kinek mond az

[Moral.] ¹ Az e.-ben ez id. helyett: *Ecclesiastici* (Oe. *Eccl. VI.*): *Fons sapientie in excelsis dei.*

CLI. * *De anima peccatrice per peccati lepram infecta quomodo curatur.* (D. 197. *De cupido et invido et muliere infecta.*)

¹ Rövy.

Ura : Im tanátsal éltetlek jó Feleségem, most a' szomszéd városba országos sokadalom² leszén, mennyi oda, és add társúl magadat mindeneknek, és a' ki elébb közösül veled, arra ragad a' poklosság.³ Követte az Aszszony az Ura tanátsát, és mégyen elsőben-is hozzá a' Király⁴ fia, kinek felel az Aszszony : Távúl légyen hogy én szegény lévén, ilyen nagy emberhez adgyam magamat. Mindazáltal a' Király fia helyt nem adván mentségének, ugyan tsak kényszergeti. Kinek végre meg-jelenti az Aszszony bélpoklosságát. Azzal sem gondol a Király fia, hanem tsak ugyan közösül véle, és meg-poklosodik. Az Aszszony ember meg-szabadúlván a poklosságtól, más nap haza mégyen, és ki-hirdeti, hogy valakin a' bélpoklosság leszén, ő hozzája mennyen, és ő tehetsége szerint meg-orvosollya. A' Király fia szégyenlvén a rajta való nyavalyát, éjtszaka mégyen tsak titkon az Aszszony házához, kit meg-ismérvén az Aszszony, meg-jelenti az Urának, hogy a' vólna az, a' kire ő róla ragadott a' poklosság. Erre nézve gondgya viselését fel-válallya az Aszszony, és nála hét egész esztendeig lakik a' Király fia, a' hetedik esztendőben szokatlan nagy melegek kezdenek lenni : mikor egy nagy kígyó, a kertből bé-mégyen a' kamarába, melyben egy hordó bora vólt, a' Király fiának maga itallyára való, abban meg-feredik a' kígyó, és a' hordó fenekére le-száll, a' bor sepreje között telepítvén-le magát. Azalatt a' bélpoklos ifjú igen meg-szomjúhozván, innya kezd a borba, és az ital alatt a' Király fiának a' szájába mégyen a' kígyó, le-mégyen a' gyomrába, ott kezd rágni belső részeit ; melly miatt a' bélpoklos rettenetes fájdalmokat szenved, úgy hogy, három napig nem szünhetik a' jajgatástól, negyedik nap fel-émelyedvén a' gyomra, okádozni kezd, és mind mérgével együtt, ki-okádgya a' kígyót, azután a' fájdalmak szünni kezdenek, a' poklosságtól-is naponként tisztúl a' Király fia, úgy-hogy, heted napra mindenestől fogvást meg-gyógyúl. Kin nem kevés öröme vólt az Aszszonynak, mert nagy jutalmot vészen a' meg-gyógyúlt

321
(297)

² universitas. — ³ + et ab omni lepra curaberis. — ⁴ imperatoris.

ifjútól. Azután fel-mégyen az Attyához a' Király fia, és ott méltósága szerint betsüllik mindenek: végre Attyának halála után ő léssen a' Király, békességben uralkodván.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, e' két vitézen az első embert Ádámot, és az ördögöt kell értenünk: mert midőn Ádámnak lelke szép tulajdonságokkal fel volna ékesítve, ezt meg-irégylette az ördög, és a' bűnnek fertelmes poklosságával ment Évához, és azt addig kísérgette, míg Isten ellen való vétekre az engedetlenségre bírta, mely miatt az egész emberi nemzetet poklossággal bé-
 322 rú-|tította.¹ Melly veszedelmes rútság mind addig rajta mara-
 (298) dott az emberen, míg a' mennyei Királynak Fia meg nem szánta, a' Szűznek méhében le nem szállott, és az emberi romlandó testet magára nem vötte. Kiről azt mondgya Ésaías Próféta: *Cap. 53. Nints néki színe, sem ékessége, és néztük ötöt, és nem vala tekintete, és mink ötöt mint egy belpoklosnak alítottuk.* Kinek nyomorúsága által mi minnyájan a' szabadságra és mennyei Királyságra juthatunk, tsak hogy arra szorgalmatos vigyázásunk légyen, hogy mikor el-jön, és zörget, szí-
 vünknek ajtaját előtte bé ne zárjuk. Mert ő maga azt mondgya szent Jánosnál: *Sz. Ján. Jel. 3. v. 20.³ Imé az ajtó előtt állok, és zörgetek: ha ki hallja az én szómat, és meg-nyitja nekem az ajtót, bé-mégyek hozzája, és ő véle vatsorálom, és ő én velem.* Ha pedig ötöt ki-rekesztyük szí-
 vünk hajlékából, mi leszünk magunk veszedelmének okai. A' mint panaszkodik a' Prófétáknál az Isten: *A' te veszedelmed töled vagyon Israhél.* Tartsuk nyitva tehát a' mi szí-
 vünket és lelkünket, hogy valamikor érkezik az Urnak malasztya, vagy éjjel, vagy nappal, nálunk kedves szállást talállyon magának.⁴

[Moral.] ¹ Tetemes rövid. — ² + *percussum a deo et humiliatum.* — ³ a vers idézése H.-tól való, az e.-ben csak *Apoc. III.* — ⁴ vége felé szabadon.

CLII. RÉSZ.

*A' Christus szabadított-meg az örök vesze-
delemtől.**

EGY Kleonitus¹ nevű Fejedelem meg-szállott várossában lévén, egyet a' vitézi közzül az ellenség közzé küldött,² kinek nyilaira mesterségesen ezt irták: Erösödgyetek-meg az Urban, és legyetek hívek a' Kleonitus személye mellett: én el-jövök, és fel-szabadítom a' meg-szállott várost.]

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

323
(299)

Ezen a' Fejedelmen méltán érthettyük a' Christust. A' meg-szállott városon, az ördögöktől környül-véteget világot; melyben mind el-vesznének az emberek, ha mennyei segítséggel nem óltalmaztatnának. Azért küldötte-el az ő vitézit a' Christus, úgymint a' Prédikátorokat. Arra nézve mond-gya szent Pál Timoteusnak: *Munkálódgyál mint jó vitéz.* Kinek munkálkodások által kerülék-el az emberek a' veszedelmet.

CLIII. RÉSZ.

*Az ideig tartó nyomorúság, mennyország-
ban örökös vígasságra fordul.**

499 l.

ANTIÓKIÁBAN uralkodott Ántiókus, kinek nevezetiről vött nevet az a' város. Kinek igen szép leánya lévén, és midőn so-

CLII. * *Quod Christus ab eternis periculis et demonum obsidionibus nos liberavit.* (D. 29. *De ciuitate obsessa et curialiter liberata.*)

¹ Cleonitus. — ² rövid.

CLIII. * *De tribulatione temporali, que in gaudium sempiternum postremo commutabitur.* (D.-nél hiány -

kan mennének annak látására; a' Király egy ideig senkinek nem igéri, hanem addig gyönyörködik maga-is leányának szépségében, hogy végre maga-is istentelen kívánságra gerjed, és a' leánynak kedve ellen-is, meg-rontja az Attya szüzességében szép leányát.¹ És midőn a' leány ilyen nagy esetben szomorodnék, 's gondolkodnék, mégyen-bé a' dajkája, ki fel-nevelte vőlt, és kérdi okát siralmának? Kinek felel a' leány: Oh édes dajkám, ebben a' kamarában most két nemzetségnek töröltetted-el a' neve.² Kinek mond a' dajka: Aszszonyom mit téssen az a' szó? Kinek a' leány: Minek-előtte tisztességes házasságot értem vólna, addig meg-romlottam szüzeségemben. Kin tsak el-bámúl a' dajka: De mitsoda ördög merte (úgy-mond) a' királyi ágyat meg-ferteztetni? Az istentelenség vitte ezt vég-
 324 ben, aztl feleli a' leány. Kinek felel a' dajka: Miért nem mon-
 (300) dod-meg ezt az Atyádnak? Kinek viszont a' Király leánya: Hol vagyon az én atyám? Ha meg-tudnád gondolni, nintsen nékem Atyám magam személyére,³ tsak a' halál, a' ki engem meg-orvosolhat. Vévén eszébe a' dajka a' leánynak szándékát, tsendes szókkal kezdi apolgatni, hogy magának halált ne szerezzen a' Király leánya. Ez alatt vígan vagyon az istentelen Király az ő gonosságában, és hogy tovább-is üzhesse lator-ságát, a' kik leány kérni eleibe mentek, ilyen álnak mester-séggel tudta-el őket házától. Ha ki az én mesémet meg-fejti⁴ (úgy-mond:) annak adom leányomat; de valaki kérdésemre meg nem tud felelni, annak meg-kell halni. Kire nézve sokan mentenek minden felől a' Király udvarába, a' leány szépségé-

zik. A G. R. Oe.-nél leirt kéziratok között a legrégibb, a melyben előfordúl, a nála LXXI. sz. a. 174—181. l. lajstromozott colmari a XIV. századból, mely mint a legrégibb innsbrucki, szintén a Hist. VII Sap.-mal kapcsolatos és 103 fejezetet számlál. Ebben az Antiochus és Apollonius története az 57. fejezet. L. Philol. Közl. 1898. 878. l.)

¹ rövid. — ² *duo nobilia nomina perierunt.* — ³ *Si intelligas, peribit nomen patris in me.* — ⁴ *Si quis questionis mee solutionem invenerit.*

ért, halálra vetvén magokat az ifjak: kiknek fejeket a' kapu-félre karóba állították-fel,⁶ hogy inkább idegenedgyenek a' kérok. Midön e gonosságban tölténé idejét Ántiókus leányával, érkezik egy Apollónius nevü ifjú Tírusi Fejedelem, minden tudományokban igen bölts: e' menvén Ántiókus eleibe, köszön néki, és tartozás nélkül meg-mondgya, hogy leánya kedvéért ment volna oda. Mellyet nem igen jó kedvel hallott a' Király, és kedvetlenül rá tekintvén: kérdi, ha tudná-é, minémü okkal adatik az ő leánya férhez? Kinek felel Apollónius: Tudom jól, elégséges jeleit-is látom a' kapu-félen. Nagy boszszúval mond a' Király: Ez az én Mesém: *Hamisságnak szekerén járok, Anyai hússal élek, keresem az Ötsémet az én Anyámnak férjét; de fel nem találom.*⁷ Értvén az ifjú ez homályos beszédet, félre menvén egy kevésbé, szorgalmatos gondolkodása után, tsak-hamar| rá-talál a' titoknak magyarázattyára, és mond a' Királynak: Nem ok nélkül mondod, hogy hamisságtól³²⁵ viseltetel: mert ha meg-nézed tselekedetedet, teli vagy hamissággal. Igazán Anyai hússal élsz, holott leányod betsületit fertelmesül meg-etted.⁸ Látván a' Király hogy nap-fényre jött titka, meg-is rettenvén a' maga bünétől, mond nagy haragossal: Ifjú, nem találtad a' mesét, távul estél annak magyarázattyától, halált érdemlenél; de tovább való gondolkodásra harmintz napot engedek, most menny házadhoz, ha rá találsz kérdésemre, el-nyered leányomat Feleségül magadnak; ha pedig nem: néked-is meg-kell halnod. Ezzel nagy búsulva még- Apollónius hazája felé, azonban Ántiókus mindgyárt szólíttya titkos tanátsát Táliárkust,⁹ és mond néki: Édes barátom, szivemnek titkos tárháza, tudgyad bizonynyal, hogy az én mesémre rá talált Apollónius, kérlek azért hozzám tartozó hűségedre, menny utánna mindgyárt, és vagy méreggel, vagy fegyverrel vess véget életében, meg-ládd, meg-adom jutalmát fáradságodnak. E' parantsolatra tsak-hamar fel-készül Táliár-

⁶ *super portam suspendebant.* — ⁷ *Scelere vehor, materna carne vescor, quero fratrem meum, matris mee virum, nec invenio.* — ⁸ szabadon. — ⁹ *Thaliarchum.*

kus, és mégyen az ifjú után. Apollónius pedig házához érkez-
vén, könyveiből annál-is jobban ki-tanúllya, hogy igazán rá
talált az Ántiókus titkára, kiről gondolkodván, mondgya magá-
ban: Nem szerentsés énnékem tovább kotzkáztatnom életemet,
mert e' kegyetlen Király miatt meg nem maradhatok; Ahoz-
képest, nagy költséggel hajókat készít, mellyeket éléssel, kin-
tsel, és vitézekkel meg-terhel, és éjtszakának idején¹⁰ a' nagy
tengeren bújdosásra indul, tsak titkos barátival. Más nap tuda-
kozzák a városbéliek, nem tudván hová lőtt-el, tsak siráncoz-
nak jeles Fejedel-(mek)nek el-távozásán.* Mert annyira sze-
(302) rettétek mindenek, hogy az egész városban minden mulatságos
játékok meg-tiltattak miatta, és gyászba öltöztek minnyájan.¹¹
Érkezik az alatt Táliárkus-is, kit veszedelmére küldött volt
Ántiókus, és látván a' városnak nagy bódulását, életére kén-
szerget¹² egy gyermeket, jelentse-meg néki okát a' nagy fel-
háborodásnak. Kinek felel a' gyermek: Édes Uram tsudálom,
ha nem tudod; Ennek a' városnak volt egy kegyes Fejedelme
Apollónius, ki Ántiókus Királyhoz ment volt, és nagy búsulás-
sal haza jöven onnat, azólta nem tudhattuk hová lehetett-el.
Ezt értvén Táliárkus, nagy örömmel vissza mégyen Ántió-
kiába, és mond a' Királynak: Vígán légy Uram, mert Apolló-
nius töled való féltében el-veszett, nem-is tudgyák hová lőtt-
el. Kire mond Ántiókus: Szaladhat ugyan; de azzal kezemtől
meg nem menekedik. Ottan mindgyárt ki hirdeti; a' ki Tírusi
Apollóniust, az én betsületemnek rontóját el-fogja, ötven
talentom arannya: a' ki pedig fejét előmbe hozza, száz tálen-
tom lészen jutalma. Kire nézve még a' baráti-is fel-indultak
Apollóniusnak, és szárazon, tengeren, erdőkön, mind egyaránt
keresték. De midön nem találták vólna, a Király maga-is ha-
jókra készül, és utánna indul Apollóniusnak. Érkezik azonban
Társusban Apollónius, ki midön a' tenger parton sétálna, eleibe
mégyen egy Élimátus¹³ nevü szolgál-
rend ember, ki betsülettel
köszönti; de ingyen sem figyelmez rá Apollónius. Kin megbúsúl

¹⁰ *hora noctis tertia.* — * így. — ¹¹ az e.-ben a gyász leírása
még körülményesebb. — ¹² csak *dixit.* — ¹³ *Elinatus.*

az ember, és másodszor-is mondgya : Egésséggel Király, Apollónius,¹⁴ ne vesd-meg az én szegénységemet, holott tiszteletes vénésséggel vagyok fel-ékesítve, mert ha azt tudnád, a' mit én, másképen vi-|selnél gondot magadra. Arra mond Apollónius : Mond- 327
 meg hát édc s barátom, ha mit tudsz. Kinek felel Élimátus : (303)
 Számkivetteté. Apollónius viszont : De ki-vethette (úgy-mond :) az ő hazájának Fejedelmét számkivetésben ? Akkor mond Élimátus : Ántiókus Király maga-is utánnad eredett ; de a' mi nagyobb, mindenfelé olyan parantsolatot adott-ki, hogy valaki tégedet el-fog, ötven talentom aranyat ad néki ; a' ki pedig fejedet eleibe viszi, azt száz talentommal ajándékozza-meg : azért én* a' tanáts, vígyázz magadra. Ezek után mond Apollónius a' vén embernek : Azt a' nagy jutalmat ne engedd másnak. Ihon vagyok én, üsd-el az én fejemet, nálam is találsz száz talentom aranyat, Ántiókus-is az öröm mondásért ha megannyit ad, nagy emberré léssesz ; hanem vigasztald-meg az én fejemmel a' Királyt. Kire felel Élimátus : Betsületes állapotban nevedtem, távul légyen tőlem, hogy a' hasznót a' jó lelki-isméretnél fellyebb betsüllyem. Meg-ditsérvén Apollóniust, ezzel el-válik tőle Élimátus. Ezek után még-is tovább sétálván a' tenger parton Apollónius, lát feléje jöni egy Strangvilio nevű embert, kit betsülettel köszönt, és amaz-is fogadgya : azután kérdi Apollonustól, miért vólna olyan szomorú ortzával ? Kinek felel Apollónius : mivel én az Ántiókus leányát kértem, és néki kérdésére igazán meg-feleltem, már veszedelemben forgok miatta. Azért kérlek, a' ti hazatokban adgyatok helyt, a' hol magamat el-rejthessem a' Király haragja előtt. Kinek felel Strangvilio : Uram a' mi városunk meg-fogyatkozott, és kissebb, hogy sem mint Felségedet el-szenvedhesse ; most-is a' rettenetes nagy drágaság miatt, olly éhség vagyon közöt-|tünk, hogy az emberek tsak nem egymásra dölnek. Kinek mond Apollónius : Adgyatok hálát hát az Istennek, (304)
 hogy én jövevény ember közitekben vetemedtem, mert én száz ezer véka gabonát hozok közitekbe ; úgy mindazáltal, ha enge-

¹⁴ Ave, rex Apolloni. — * így.

met rejtekben tartotok. Kinek le-borúlt ortzával mond Strangvilió: Ha a meg-fogyatkozott várost ennyire meg segíted, nem tsak el-rejtünk, hanem életünket-is le-tésszszük éretted. Akkor Apollónius mégyen Társusba, és a' város Pólgárinak mondgya: Atyámfia, jó szívvel legyetek, mert mostani szükségtekből benneteket ki-emellek, remélvén, rólam feledékenyek nem lésttek, hanem magatok között szállást adtok, és engemet senkinek el-nem árúltok: mert bizonyoson tudgyátok, hogy nem gonosságomért vetemedtem erre a' földre Ántiókus előtt. Im azért száz ezer véka gabonát hoztam közitekbe, kinek vékáját tsak nyóltz réz pénzen adom: mert úgy vettem magam hazámban-is. Azon meg-örülvén a' városbéliek, olyan óltsón mindgyárt meg-vótték a' gabonát. Melly pénzt kezéhez vévén Apollónius, mindgyárt ismét azon városnak szükségére ajándékozta, azzal-is meg-mútatván, hogy nem kalmári, hanem fejedelmi vér vagy on benne. Látván a' Pólgárok e' nagy jóakat, egy igen szép tzi-frázott oszlopot¹⁵ emelnek a' város közepén emlékezetre, fel-irván arra, minémü nagy inségből szabadította-meg Apollónius azt a' várost. Azután egynéhány nappal Strangvilio, és az ő felesége Dionisiades tanátsából, a Tirénusok tartománnyába Pentápolis nevü városba mégyen Apollónius lappangani; Igérvén magokat, hogy oda betsülettel gazdálkodnak néki. Arra nézve, hajóban száll Apolló-[nius, és el-
 329 (305) távozván a' Társusi portusról, tsak-hamar rettenetes szélvész támadott a' tengeren, úgy hogy, a' hajókat-is öszve-rontya, az embereket mind a' tengerbe veszti,¹⁶ egyedül marad Apollónius meg egy darab deszkán, mellyen nagy nehezen Pentápolisba vetődik. Akkor a' tenger partyán keservesen siratta magát, mondván: Oh melly veszedelmes vólt a' tengerre bízni valakinek állapattyát, hiszem jobb lött vólna hazámban meg-

¹⁵ *bigam in foro statuerunt, in qua stans dextra manu fruges et sinistro pede calcaret...* (Hist. Apoll. reg. Tyri ed. Riese 2. kiad. 1893. cap. 10. p. 18—19: *ei statuam statuere ex ære et eam conlocauerunt in foro, in biga stantem, in dextra manu fruges tenentem, sinistro pede modium calcantem...*) — ¹⁶ rövid.

maradnom, magamat az ellenség kezébe adnom, hogy sem mint ilyen vizi veszedelemre jutnom; már ki lesz nékem idegennek gyámolom? Midőn így kesergene magában, hát ihon jön egy Halász eleibe. Kinek mond: Kérlek könnyörűl tengeri haboktól hányattatott ilyen nyomorúton, és hogy értsed kivel tésszesz jót, én vagyok a' Tírusi Apollónius, annak a' városnak Fejedelme. Kinek ékes ábrázattyát, és tekintetes termetit látván a' Halász, meg-szánta és maga hajlékába bé-vitte, és a' minémü eledelnek szerét tehette, azzal vendégelte. Mivel pedig a' vízből fél mezítelen szabadúlt Apollónius, a' Halásznak két gubája lévén,¹⁷ egyiket Apollóniusra adgya, mondván néki: Ebben mennyi a' városba, ha talám valaki meg-könyörül rajtad. Ha pedig olyan ember nem találkozik, jőj viszsza hozzám, én az én szegénységemmel örömet táplállak: mindazáltal, kérlek, ha valaha a' szerentse elébbi állapotodra fordít, meg emlekezzél rólam. Kinek felel Apollónius: Ha feledékeny lészek rólad, bár ilyen hajó-törést szenvedgyek, és hozzád hasonló jó gazdára ne talállyak. Ezeket mondván, bémegy a' városba, és gondolkodván, továbbra hová hajtsa fejét, lát a' város piatzán egy mezítelen futkározó gyermeket, olajjal meg-|kent fövel, egy kendő lévén által-kötve az ágyékán: teli torokkal kiáltván: Hallyátok jövevények, valaki tisztulást kíván közzületek, mennyen a' város Iskolájába,¹⁸ a' hol vitézi-játékok szoktak lenni.¹⁹ Azt hallván Apollónius, oda mégyen, és meg-mosódván, ő-is a' vitéz játékhöz kezd, a' holott senki hozzája hasonló nem találkozik. Kevés idő múlva érkezik Altistrátes Király, azon tartománynak Ura egész udvari népével. Azonban, a' Király teke játszásra adgya magát, ki midőn a' golyóbist el-vetette volna, nagy serénységgel eleibe fűt Apollónius, és kapván a golyóbist, szép módgyával veti viszsza a' Királynak. Akkor mondgya a' Király, szolgainak: Állyatok hátrább ti, mert a' mint látom ez az ifjú Apollónius verset vethet velem. Hallván Apollónius, hogy jó emlekezet

330
(306)

¹⁷ *tribunarium in duas partes dividens, unam dedit iuveni.* —

¹⁸ *gymnasium.* — ¹⁹ H. magyarázata.

vagyon felöle, bátrabban közelít a' Királyhoz, és egy hajtással mind egyik* le-veri a' tekéket nagy mesterséggel, azután fogja a' széket, és azt igen udvaroson a' Király alá teszi,²⁰ azután eltávozik a' Király elől. Fordulván a' Király, barátihoz, mondgya nékik: Igazsággal mondom néktek Atyámfiak, régen ilyen kedvem szerint-való maga viselését embernek, nem láttam, mint ennek az ifjúnak, a' ki el-mene előllem. tovább-is tudakozván a' Király felöle, kérdezi, ki lehetett az az ifjú? Kinek mond egy udvari szolgál:²¹ az, valami tengeri veszedelemből szabadult jövevény, mert a' köntöse-is azt mütattya, noha maga nem mondgya. Mond azon szolgájának a' Király: mennyi utánna, és vatsorára hídd hozzám. Annak idejében el-mégyen udvarhoz Apollónius, és hírt téznek Altistrátes Királynak, hogy már el-érkezett a' tengeri szélveszekből szabadult ifjú, tsak-hogy tsúnya köntös-|sében szégyenli szem-eleibe jöni.

331
(307) Akkor a' Király tisztességes köntöst küld néki. El-érkezvén a' Király asztalához, éppen a' Király ellenébe esik le-ülése, az étket el-hozzák; mindenek vígan laknak, tsak Apollónius szomorkodik egyedül, keservesen szemlélvén az asztali készületeket, szép arany edényeket. Egykor mond az urak közzül egyik: Ha meg nem tsalatom, ez az ifjú irégyli a' Király gazdagságit. Kinek mond Altistrátes: Nem jól gondolkodol, mert annak az ifjúnak keserves kárai jutnak eszébe. Meg-szólítja azonban Apollóniust-is, mondván a' Király: Ne búsuly ifjú legény, az Istenben minden jó reménséged légyen. E' beszéd közben, bé mégyen a' Király leánya, szépen fel-serdült szüz,

* így. — ²⁰ H. itt a különben igen romlott szövegű eredetit nem jól értette meg s a görög és római fürdőkben szokásos labdajátékot tekejátékra, a király testének ügyes ledörzsölését pedig szintén valami egészen más szolgálatra magyarázza. E hely, valamint még sok más e történetben, csakis a Hist. Ap.-nak a Riese-féle kiadásban annyira-mennyire helyreállított szövegéből érthető meg teljesen (l. id. kiad. 13. cap.), melynek a G. R.-beli előadás egyik igen megromlott késői származéka. — ²¹ *Et ille secutus iuvenem, vidit eum sordido tribunario indutum. Reversusque ad regem dixit:*

és a' Királyt meg-tsókollya, azután az Apja barátit, akkori szokás szerint,²² azután Attyához fordulván, mond a' leány: Atyám ki lehet az ellenedben ülő betsületes ifjú, ki ennyi vendégi között tsak egyedül szomorú? Felel a' Király leányának: Ez az ifjú hajótörést szenvedett, kinek a' játék helyben jeles maga viselését látván,²³ asztalomhoz marasztottam; de honnat való légyen, nem tudhatom, kihezképest, ha megkérdezed tőle, nem bánom. Akkor a' Király leánya, az ifjú legényhez közelít. Minden állapotod, valami kiváltképen való dólgot jelent:²⁴ azért kérlek mond-meg nékem, hová való légy, és ki légyen a' neved? Kinek mond az ifjú: Nevemet kérded, de azt én a' tengeberbe ejtettem; nemes nemzetemet pedig Tírusban hattam. Viszont a' Király leánya: Szóly világosban (úgymond) énnékem, mert ezt nem érthetem. Azután meg-jelenti Apollónius, mind a' nevét, mind szerentsétlen életének folyását. Szovát végezvén az ifjú, el-kese-|redik, és sűrűn hűllának szemeinek 332 könyvei. Mellyet vévén eszébe a' Király. Édes leányom, álla- (308) pattya felől nem-is kellett volna tudakoznod, mert azzal meg-újítottad szívének fájdalmát: Kihezképest illendő már, hogy királyi indulatokkal újalag le-tsendesítsed fel-háborodott elméjét. A' szókra fordul a leány, és mondgya: Ne keseregj ifjú Apollónius, már mi Atyánkfia, és társunk löttél, ne fély, mert az én Atyám nem hágy-el téged. Melly jóakaratot meg-hajtott fővel, és szeméremmel meg-köszön Apollónius a' Király leányának. Mond viszont a' Király, a' leányának: Fogd a' Czitérádat,²⁵ és szép musikáddal-is vigasztald a' szomorú szívet. Akkor kezébe vészi musikáját a' leány, és gyönyörűséges szép nótákat indít, kin mindenek tsudálkoznak, 's ditsérnek, tsak egyedül Apollónius hallgat. Kire nézve mond a' Király az ifjúnak: Valami lehet az oka, tsak néked egyedül nem tetszik, az én leányom mesterséges musikája? Felel Apollónius: Ha nem vétek véle meg-mondom az igazat: mert a' leány igaz dolog

²² H. magyarázata. — ²³ *et gymnasiū mihi gratissime fecit* (Hist. c. 15: *et in gymnasium mihi servitium gratissime fecit*). —

²⁴ *generositas nobilitatem ostendit*. — ²⁵ *liram*.

jól kezdett hozzá, de még nem tanulta-meg a' musikát; ha kezembe adatod a' Cziterát, én meg-mutatom mint kellessék verni rajta a' nótát. A' szókra kezébe adgya a' Király, és félre menvén Apollónius,²⁶ öszve igazította a' húrokat, azután tsak hamar helyben ül, és nótákat kezd a' Cziterán verni, olly szép mesterséggel és zengéssel, hogy a' körül-való emberek nem Apollóniusnak, hanem Apollónnak minden musikák mesterének kezdik nevezni. Mellyet a' Király leánya-is midőn hallott volna, mind a' musikának, mind Apollóniusnak szerelmére gerjed, és mond a' Királynak: Kérlek édes Atyám, más férfiúnak engemet
 333 ne adgy ezen kívül:| Mellyre a' Király-is jó szível reá igéri
 (309) magát.²⁷ A' leány pedig mondgya az ifjúnak: Ihon édes Mestrem tiz ezer tálentom arany, és drága köntösök, vedd kedvesen Atyámtól és Anyámtól ezt az ajándékot; Im szolga rendek-is szükségedre bővön rendeltettek. Mellyet vévén Apollónius, mégyen a' Király eleibe, nagy alázatossággal köszönnvén a' gazdag ajándékot, ki meg-szűkült bűjdosó jövevényt meg nem útálta, hanem ollyan betsülettel látta. Azzal bútsút vévén a' Királytól, mégyen szállására.* A' leány pedig szorgalmatoskodik, hogy a' meg-gazdagúlt Apollónius már tőlük örökös bútsút ne végyen, ki miatt nyughatatlankodik egész éjtszaka, és viradtát alig várja, mégyen az Attyához, kinek jöveteléről tudakozván a' Király, mond a' leánya: Az a' kívánságom szerelmes Atyám, hogy a' musikának én-is egész mestere lehessenek, kérlek adgy melléje Apollóniusnak. Kihez a' Királynak-is lévén kedve, hivatgya az ifjat, és mond néki: Kérlek ne rejtse el mesterségedet leányom előtt, hadd tanóllyam a' musikát tőled, meg-látod, nem lésszesz el-felejtve előttem. Mellyre örömet rá vészi magát, és meg-tanította. Azután szerelme miatt meg-betegedik a' Király leánya, kinek gyógyítására fő Doktorokat hivat a' Király, kik eszekben vészik, a' Király leányának mi nyavalyája legyen.²⁸ Ugyan akkor három Fejedelmi ifjak-is mentenek vólt a' Királyhoz leánya kedvéért. Kiknek jövetele

²⁶ rövid. — ²⁷ *O pater, permittas me dare juveni; quod mihi placet. Ait rex: Permitto.* Ezt H. félreértette. — * szabadon. — ²⁸ *renas*

felől tudakozván a' Király, mondanak az ifjak : Tudod Király leányodat régtől fogvást kérjük, idegen választ tőled nem-is vöttünk, most azért mind hárman elődbe jöttünk, tégy választ közöttünk, mellyikünknek adgyad leányodat. Kiknek felel a' Király : nem szintén alkal-³³⁴matos időben jöttetek, mert ⁽³¹⁰⁾ leányom tanúságra adván magát, a' tanolásban meg-erőtele- nedet³³⁴; mindazáltal, hogy hosszú reménsséggel ne tartsalak benneteket, irjátok-le, jegyben²⁹ kiki mit akar adni, és a' ne- veteket: leányom eleibe küldvén, ő tégyen választást köztetek. Mellyet midőn el-követtek volna az ifjak, és mindeneket írás- ban vettenek volna, hivattya a' Király Apollóniust, és a' dől- got előtte meg-beszéli, mondván azt-is néki: Vedd kezedhez ez írást, és add kezébe leányomnak a' te tanítványodnak. A' melly írást midőn bé-vitt volna csak egyedül, mond Apol- lónius a' leálynak: Ihon az Atyád küldötte ez írást, lássad mire való légyen. Mellyet el-olvassván a' leány, és abban látván kérőinek neveit, ki-veti kezéből a' papirossat, és mond Apol- lóniusnak: Édes mesterem, vallyon nem volnaé tenéked elle- ned, ha engemet más venne-el Feleségének? Kinek felel Apol- lónius: Nintsen ellenem, mert a' te szerentséden méltó nékem örülnöm. Viszont a' leány: Ha szeretnél engem (úgy-mond:) nyilván nem örülnél ennek. Azonban, papirossat vészen elé a' leány, és ilyen választ ír: Uram, Atyám, és Király, mivel tet- szésemet kívánod tudni, én nagy bizodalommal meg-jelentem; hogy nem kívánok más férfiat, hanem a' tengeri haboktól há- nyattatott ifjat. Melly választ olvasván a' Király, és leányának akarattyát nem tudván mondgya a' kérőknek: Ifjak, mellyik közületek, a' ki a' tengeri háborúk között veszedelmeskedett, és meg-szabadult? Kire nézve mond egyik közölök, Árdo- nius nevű: Én vagyok az, a' ki hajó-törést szenvedtem. Kinek mond a' társa: De mit tökélletlenkedel a' Király előtt, hiszem egy idejű vagy velem,| együtt nevedtünk, én tudom hogy a' ³³⁵ város kapuján sem vóltál-ki. Midőn el nem igazodnék a' Király ⁽³¹¹⁾

*et singulas partes corporis tangebant et nullam egritudinem in-
venerunt. — ²⁹ et dotis quantitatem.*

a' dologban, tekint Apollóniusra, és mond néki; fogd ez irást, és olvassad, te jobban által értheted akarattyát leányomnak, mivel jelen vóltál. A' Király szavára olvassa Apollónius a' leány irását, mellyből által érti, hogy önnön magához vólna kedve a' Király leányának. A' Király-is kérdi azonban, ha tudhattya-é, kit kell érteni azon a' tengeri haboktól hanyattatott ifjú ³⁰? Melly kérdésen tsak el-pirúl Apollónius, és keveset szól mint okos legény. ³¹ A' Király-is eszében vévén leányának akarattyát, könyü választ ad a' Fejedelmi ifjagnak leánya kérőinek, mondván nekik: Most el-mehettek, mikor annak ideje leszen, tudósitlak benneteket. Ottan tsak-hamar bé-mégyen a' Király, és kérdi leányától: No már jelents-meg édes leányom, kit választottál magadnak házas-társúl? Az apja lábaihoz borúl a' leány, és mond: A' tengeri veszedelemből szabadúlt Apollóniust választottam szerelmes Atyám. Látván könyhullatásit leányának a' Király, fel-emeli a' földről, és mond néki: Kedves leányom, ne fély, mert kedvedet nem szegem, mivel az én szemeimnek-is tetszik az az ifjú. Ugyan ott tsak-hamar össze-gyűjti a' Király az Urakat, ³² és nagy lakadalmat indít, kérvén vendégit, jó kedvel legyenek, mivel a' jó szerentse az ő leányát, okos férfiúnak rendelte. Meg-lévén a' lakadalom, azután tsak-hamar terhben esik a' Király leánya hites Urától, és midőn a' tenger parton sétálna Apollónius Feleségével együtt, érkezik egy gálya a' parthoz, kit meg-sajdítván Apollónius, kérdezni kezdi a' hajós-mestertől, honnat indúlt volna? Ki Tírusból

336 valónak mond-|gya magát lenni: Kivel tovább-is beszélletgétvén,
(312) és isméretséget vetvén, kérdi tőle, ha-ismért vólna-é az ő ha-

³⁰ sajtóhiba, olv. *ifjún.* — ³¹ Itt az 1508. kiadás körülbelül egy folio hasábnnyi moralizáció szövege közé (minden jelzés nélkül) a hallgatás és kevés-beszédűség okos voltáról, szentirási idézetekkel dúsan megtűzködve, a mely után megint minden átmenet nélkül folytatódik (fol. LXIII. verso *b* hasáb alúl. 4. sor) a történet. H. e. közbeszúrt magyarázatot, melynek a vulg. szöveg Oe.-féle kiadásában nincsen nyoma, elhagyta. (L. a ³⁷ jegyzetet is.) — ³² *amici vicinarum urbium.*

zájában Tírusban egy Apollónius nevű Fejedelmet? Kinek mond a' hajos-mester: * Igen-is ismértem Uram, és ha valahol láthatnám, örömet mondhatnék néki; mert az ő nagy ellenséget Ántiókus Királyt, mind leányával együtt, meg-ütötte a' menykő, és már az országa Ántiókusnak, és minden kintse, Apollónius számára tartatik. Kin igen meg-örülvén Apollónius, Feleségéhez fordul, és mond: Édes Feleségem, engemet botsással jó készüllettel, és ne-sajnállyad el-meneteletem, hadd vehessem kezemhez az országot. Kinek felel a' Felesége: Oh édes Uram, hiszem ha távul vólnál-is, tudván jövődő betegülésemet, hozzám kellene jönnöd. Honat vagyon, hogy ilyenkor akarsz el-távozni tőlem? Ha pedig egyéb nem lehet benne, indullyunk-meg a' tengeren mind ketten. Azután az Attyához mégyen, és mond az Atyának-is: Vígán légy Uram Király, mert az istentelen Antiókus Királyt, leányával együtt megbüntette a' mennyei UR, kinek minden birodalma reánk maradt. Engedd-meg azért hadd mehessek-el az Urammal együtt, az országnak elfoglalására. Azon meg-örülvén Altistrátes Király, hajókat készített, mellyeket éléssel, kintsel meg-rakat, és a' leányával régi Dajkáját-is el-küldi Ligózidát,³³ és maga a' Király a' tenger partig kísérvén, meg-tsókollya mind vejét, mind leányát, és úgy botsáttya a' nagy tengerre őket. De kevés idő múlva, rettenetes égi háború támad a' tengeren, meg-betegszik az Apollónius Felesége, és leánya lészen; maga pedig az Aszszony holt elevenségre jut,³⁴ úgy-hogy, a' körüle való szolgálok jajgatással kezdik siratni, mint meg-holt embert; a' melly sirásra³³⁷ fel-indul Apollónius, és közellyebb mégyen oda, és Feleségét⁽³¹³⁾ holt számban látván, mond keservesen: Édes Feleségem, Altistrátes Királynak leánnya, mit tudok te felőled mondani ezen-túl az édes Atyádnak. A' révész mester-is el-ijedvén, mond: A' holt testet, ki kell vetni a' hajóból, mert az ollyat nem szokta el-szenvedni a' tenger. Kinek nagy haraggal felel Apollónius: hogy szólasz ollyan boszszút gonosz ember? Nagy do-

* így. — ³³ *Ligozidem et obstetricem propter partum eius.* —

³⁴ *facta est quasi mortua.*

log volna az, hogy a' melly tenger énnékem, a hajótörés után-is gondomat viselte, azon tengeren ezt a' testetskét el nem szenvedné. Hivattya azonban szolgait, és meg-parantsollya, hogy igen jó készülettel koporsót tsinállyanak, kibén Feleségét, sok könyhullatásokkal tészi, egy tsomó aranyat-is tévén a' koporsóba, és egy ón³⁵ táblát, kire fel-írja az Aszszonynak minden állapattyát, és a' koporsót a' tengerbe botsáttya, a' melly koporsót a tengeri hab Éfesus várossa mellé vét egy Czérím nevű³⁶ Doktornak házához nem meszsze. A' melly koporsót látván a' Doktor, szolgálival ki-véteti a' tengerből, azután felnyitva a' koporsót, hát egy igen szép ifjú Aszszony fekszik benne, kinek minden ékessége³⁷ úgy meg-maradott, mint akár melly eleven embernek; De hogy holt számban látta fekvőni, nem tud mit tselekedni, mert a' koporsóban lévő ón táblán való írást eleibe vévén, abban az Istenért reménkedik Apollónius, hogy valaki a' testre talál, azzal a' tsomó arannyal, melly a' koporsóban feje alatt lészen, úgy temettesse mint Altistrátes Király leányát, és Apollónius Királynak kedves Feleségét.³⁸ Ehezképest, a' szokás szerint a' Doktor nagy rakás fát készítet, kin a' testet meg-égesse, és| a' rakásra fel-is tétette a' testet, hogy érkezik a' Doktornak egy igen tudós tanítványa, kit jó szívvel lát a' Doktor, és mond néki: Szinte jókor érkezélt; menny-el az én Patikámba, és hozz onnat igen drága jó illatú kenetet, kivel meg-kend e' testet, és azután égessük-meg, betsületes temetéssel takarítván-el a' porát. El-mégyen az ifjú, és el-hozza a kenetet, és midőn a' testnek a' melyét ki-öldotta

³⁵ *plumbea*. — ³⁶ *Cerimonis nomine*. — ³⁷ rövid; itt ugyanis az 1508. évi kiadás (fol. LXIII. recto *b* hasáb 19. sor. — fol. LXIII. verso *a* hasáb 1. sor) a vulg. szöveg *et speciosam valde* és *et quasi mortuam iacentem* szavai közé az Apollonius feleségének szépségeit részletező leírását szúrja közbe, a minek az Oe.-féle vulg. szövegben ép úgy nincs nyoma, mint az előbbi interpolációnak. (L. a ³¹ jegyzetef.) De megvan mind a két betoldás a G. R. összes XV. századbeli kiadásaiban, melyek eddig szemem elé kerültek. (L. a 66. és 67. l.) — ³⁸ rövid. és szabadon.

vólna, hogy meg-kenegesse, melegséget érez a' testben, azután kezein való ereit tapogatván, eszébe vészi, hogy mozognak azok-is. Végre mindenestől fogvást ki-tanúllya, hogy elevenség vagyon a' testben, és mondgya a' Doktornak: Uram nyilván ez a' királyi Aszszony meg-nem holt: Ha pedig beszédemnek nem hisz, én meg-próbálom, tsak bízd rám ötöt. Azzal a' rakás fáról le-vészi a' testet, viszi a' kamarájába, és ott a' melyét a' szive aránt meg-keni, meleg olajjal, kiben drága orvosságokat egyelt; a' mellynek ereje midőn a' szívére hatott vólna, mozogni kezd az Aszszony, és szemeit fel-nyitván, meg-láttya a' körülötte forgolódo ifjú legényt, és mond néki: Meg-lasd* illetlenülül ne illess engem, mert én Király leánya vagyok, és Király Felesége. Mellyet hallván az ifjú, nagy örömmel mégyen-bé a' mesteréhez, és mond a' Doktornak: Uram él az ifjú Aszszony, és már fel-is költ. Kinek a' mestere: Nagyobb (úgy-mond:) a' te tudományod az enyimnél.³⁹ Hogy pedig jutalmát el-ne vesszed munkádnak, ez a' királyi Aszszony nagy summa arannyal fekütt az ő koporsójában, méltó hogy abban néked-is részed légyen. Akkor szépen fel-öltözik az Apollónius Felesége, és étel után erőt vészen magának, kinek isméretségében esvén a' Doktor, maga leányát melléje adgya szolgálónak,⁴⁰ és hogy a' fajtalan emberektől tisztán meg-maradhassanak, mégyen az Apollónius Felesége a' Diána templomába, ott a' több szüz leányokkal mulatván, és töltvén idejét. E' közben Apollonius is érkezik Társus várossába, és mégyen elsőben-is Strangvilióhoz, és Feleségéhez Diónisiádishoz, kiknek nagy panaszszal elé-számlállya minden veszedelmes változást. Végre Feleségének halálát, és hogy már semmiben nem vólna gyönyörűsége, hanem tsak az egy kis ártatlan leánykájában, kinek élete még eddig meg-maradott. Ti bennetek pedig lévén nagy reménségem, míg én az országot kezemhez vészem, addig leánykámat rátok bízom, nevellyétek magatok leányával Filomátziával⁴¹ együtt, jó erköltsben, mert nem

* így. — ³⁹ rövid. — ⁴⁰ *adhibitis amicis filiam sibi adoptavit* (a mit H. teljesen félreért). — ⁴¹ *Philomacia*.

akarok vissza térni Altistrátes Királyhoz többé nagy keserűségére, mivel mellettem halált szenvedett kedves leánya. Az én leányomnak Társia légyen neve. Feleségem dajkáját-is Ligózidat, a' gyermek nevelésére itt hagyom. Ezeket mondván, Strangviliónak kezébe adgya az ártatlan gyermeket, és a' mellett, nagy summa aranyat, tallért, a' gyermek nevelésére, és mindenféle ruházatott bővséggel, fogadást tévén azon, hogy addig haját, szakállát el nem vetteti, míg azon leánykájának tisztességes öröme napját nem éri.⁴² Amazok pedig életekre fogadgyák, és betsületekre, a' leánykának nevelését. Ezekután ismét megindúl Apollónius a' hajókon, és mégyen meszsze való tartományokra, azonban Társiának-is öt esztendeje telvén, Iskólába adatik Filomátziával, kitsíny leány társával együtt. És midőn már tizennégy esztendő korában, egykor a'
 340 tanulásból vissza jött vólna, hü Dajkáját| Ligózidát igen be-
 (316) tegen talállya. Kinek mond Ligózida: Hallyad édes leányom, azt kérdem tőled, kit gondolsz Apádnak és Anyádnak, és hazádnak lenni? Társia: Én (úgy-mond:) Apámnak Strangviliót, Anyámnak Dionisiát⁴³ tartom lenni, és hazámnak Társus várossát. Kin nagyot sohajt a' Dajkája, és mond: Im én elé számlálom minden eredeteket,* hogy az én halálom]után tudgyad magadat mihez tartani. A' te édes Atyád Apollónius, és az Anyád Lutzína,⁴⁴ Altistrátes Király leánya, a' ki midőn tégedet a' világra hozna a' hajóban, halálra vált, és az Atyád ötet koporsoba zárta királyi költséggel és tisztelettel, és úgy botsátotta koporsóstól a' tengerre az Anyádat, nagy tsomó aranyat tévén feje alá, a' végre, hogy valahol ki-fognák utolsó szükségére, vagy temetésére azt fordítanak. Azalatt a' tengeri háboktól hányattatván a' hajó, az Atyádat veled együtt, mikor még bõltsöbéli vólnál; ehez a' városhoz vetette-ki a' tenger, és így Strangviliónak, és Dionisiának gondviselésére ajánlott tégedet velem együtt, az Atyád Tírusi Apollónius, fogadást té-

⁴² nisi filiam suam prius dedisset in matrimonium. —

⁴³ Dionysiadem. — * így. — ⁴⁴ Lucina.

vén arról, hogy meg nem beretválkozik,⁴⁵ míg tégedet tisztessé-
 gesen férhez nem szerez. Én azért arra intelek tégedet, hogyha
 valami boszszút szenvedsz az én halálom után, ezektől a' gaz-
 dáktól, kiket szüléidnek nevesz : menny-ki a' város piatzára, ott
 meg-látod az Apád emlékezetire készítettett szép fen álló már-
 vány oszlopot, és ott kiálts 's adgy hírt mindeneknek, hogy te
 annak a' leánya vagy, kinek emlékezetire, azt az oszlopot fel-
 emelte a' város : Tudom én az Atyádra nézve boszszút állanak te
 éretted a' Pólgárok. Meg-köszöni Dajkájának, ezeknek meg-jele-
 nését Társia, mivel e' nélkül semmit] nem tudott volna a' dolog-
 ban.⁴⁷ A' beszéd után meg-hal Ligózida, kit betsülettel el-te-
 met Társia, és esztendeig keservesen gyászollya. Azután gyáz*
 ruhájából ki-öltözvén, egy nap sem múlatta-el, hogy dajkájá-
 nak temetésén sirást ne tenne.⁴⁸ Ezek után Dionisia jár vólt
 a' piatzon, leányával Filomátziával alá 's fel ; de mindeneknek
 szemek tsak Társián akadott-meg, mondván : Hiszem bóldog
 Anya vólt, a' ki Társiát hozta a' világra, nem-is illik mellette
 a' másik leánya⁴⁹ Filomátzia. Mellyet hallván Dionisia, felette
 nehezen szenvedhet vólt, és magában így gondolkodik : Tizen-
 negy esztendeje, miólta el-ment innét Társiának az Apja, sem
 levelét, sem hírét nem hallottuk, vagy láttuk azólta ; kihezké-
 pest, nem lehet kétség halála felől, a' dajkája-is el-hólt közzü-
 lünk, nints kitől tartanom. egyátallyában meg-ölöm Társiát,
 és az ő ékességével fel-ruházom leányomat Filomátziát. Illyen
 gondolkodási között érkezik egy Theofilus nevű ember eleibe.
 Kinek mond : Kérlek vidd-el ezt a' leányt Társiát rólam, és
 öld-meg, meg-látod, meg-adom jutalmadat. Kinek mond a'
 paraszt⁵⁰ ember : De mit vétett az ártatlan szüz? Felel Dioni-
 sia : A' világon semmire nem jó ; de néked mi gondod rá, te

⁴⁵ *nec barbam, nec capillos, nec unguis tonsurus.* — ⁴⁶ *statuam.* — ⁴⁷ rövid. — * így. — ⁴⁸ *Post ea induit priorem dignitatem, petiit scholas ad studia liberalia ; et dum de scholis reverteretur, non prius cibum sumpsisset, antequam nutricis monumentum intro-isset ferens ampullam vini.* — ⁴⁹ *Felix pater, cuius filia est Tharsia. Illa vero, que adheret ei, turpis est et dedecus.* — ⁵⁰ *villicus.*

vidd végben a' mit parantsolok, ha roszszúl nem akarsz jární. Kinek felel a' paraszt ember: Hogy-hogy lehessen a' meg? Viszont Dionisia: Ugy-hogy, majd haza jön az Iskolából, és minek előtte bé-jőne házunkba az ételre, addig a' Czinterenbe mégyen, és dajkájának temetése⁵¹ felett kesereg, te várd készen fegyvereddel, fogd a' haját, és a' földre paskold-le magát, üsd által a' kardot az ágyékán,⁵² azután vesd a' tengerbe a' testét; mellyet meg-tselekedvén, én| tégedet paraszti állapotod-
 (318) ből ki-vészlek, és szép Nemessi szabadsággal tisztellek-fel.⁵³ Vévén a' szegény ember fegyverét,⁵⁴ búsúlva mégyen a' Czinterem felé,⁵⁵ mondván magában: Hiszem nagy dolog ez, ha külömben én szabadságot nem érdemlettem, hanem ez ártatlan vérnek ki-ontásával! A' leány-is el-érkezik tsak-hamar az Iskolából, kit a' czinteremben ragad a' paraszt ember, és a' földhöz sújtya, és midőn dühösködnék ellene, hogy meg-öllye, mond Tár-sia: Oh édes Atyámfia Theofile, mit vétettem én ellened, vagy valaki ellen, ki miatt meg-kellessék halnom? Kinek felel a' paraszt ember: Te nem vétettél semmit, hanem a' te Atyád, a' ki téged itt hagyott nagy kintsel, és ékességgel. Mond viszont a' leány: Ha nints reménség életem meg-maradása felől, tsak azt engedd-meg, hadd adgyak hálát az Istennek. A' meg-lehet, (úgy-mond Theofilus:) de ne késsél, mert Isten bizonyságom, ezzel én kételen vagyok. E' szók után térdre esvén Társia a' tenger parton, midőn imádkoznék, hirtelen érkeznek valami tengeri tolvajok,⁵⁶ kik fel-kapják a' veszedelemben lévő leányt, és el-viszik magokkal.⁵⁷ A' kegyetlen paraszt ember-is meg-ijedvén a' tolvajoktól, el-búvik; de kevés idő múlva elé mégyen az Aszszonyhoz a' paraszt ember, és mondgya néki: A' mit nékem parantsoltál, azt én véghez vittem; szükség azért már, hogy öltözzél fekete köntösben, és álnak könyhúllatásokkal sirjunk mind ketten, panaszkodván a' polgárok előtt Társiá-

⁵¹ monumentum. — ⁵² ubi te cum pugione paratum inveniat. Apprehende crines eius a vertice et eam interfice et corpus eius etc. — ⁵³ libertatem tuam a me cum magno premio accipies. —

⁵⁴ pugionem. — ⁵⁵ ad monumentum. — ⁵⁶ pyrate. — ⁵⁷ rövid.

nak hirtelen való haláláról. Mellyet meg-értvén Strangvilio, meg-ijed, és meg-búsúl rajta, és ő-is gyász ruhába öltözik. Nem tudok már mit tselekedni (úgy-mond :) mert ennek a' leánynak az Attya| szabadította vólt meg városunkat a' nagy inség-³⁴³
ből, ezért a' városért szenvedett hajó-törést, és vesztette-el⁽³¹⁹⁾
minden gazdagságát; valóban nagy gonosszal fizettünk néki jótéteményiért. Ithon az egyetlen egy leányát, mellyet az én gondviselésemre bízott vólt,* meg-ötte a' kegyetlen nöstény oroszlány; valóban meg-bolondúltam, mikor az álnak kígyónak tanásán meg-indúltam.⁵⁸ Te tudod Isten, melly ártatlan vagyok én e' tiszta szűznek véréből, nem én tölem, hanem a' Dionisia kezéből keresd-ki véréet Társiának. Mondgya azonban Feleségének: Istentelen Aszszony,⁵⁹ mond-meg, miformán fojtottad-meg Társiát; de az álnok Aszszony semmit nem szóllott, hanem álnokul leányával együtt tsak sir, mondván a' városbélieknek: Azért jöttünk előtökben, hogy a' mi szivünknek vídámsága, szemünknek világa meg-hólt hirtelen Társia, nekünk egyebet keserűségnél nem hagyván, kit már el-is temettünk, és abban bizonyosságunk lehettek. Akkor a' városbéli fő Polgárok mennek a' piatzra, és ott az Apollónius emlékezetire emelt oszlopnál keseregnek, és szokások szerint az ő Isteneknek áldozatokat tésznek, és a' leánynak-is Társiának emlékezetire egy szép réz koporsót készítenek. Azonban a' tengeri tolvajok jűtnak egy Mákhilenta nevű városba,⁶⁰ kinek piatzán nyereségeket kótyavetyére hányván, Társiát-is árúba botsátták. Kit meg-látván egy hamis Bordély-mester,⁶¹ árúban indul felette; de Athanagorás-is azon városnak első Fejedelme, látván a' leánynak ékes vóltát, és úri maga-viselését, ellent tart benne, és tíz gira aranyat⁶² ígér a' leányért. A' Bordély-mester arra nézve hú-

⁵⁸ *Victus* (sajtóhiba az 1508-ki kiadásban; az ed. pr.-ben *vinctus*) *sum ad pessimum venenosumque serpentem*, a mit H. nem értvén meg, kissé szabadon átalakított. — ⁵⁹ *inimica dei hominumque opprobrium*. — ⁶⁰ *ad civitatem Machilentam*. — ⁶¹ *leno infaustissimus ac impurus*. — ⁶² *decem sesterCIAS auri* (Hist. c. 33.: *decem sestertia auri*).

szat ígér. A' város Fejedelme megint harmintzat. A' Bordély
 344 mester ismét negy-|vent. Azután Athanagorás ötvent, és mind
 (320) addig verik-fel árrát a' leánynak, hogy Athanagorás nem győz-
 vén feleselni a' Bordély mesterrel,⁶³ oda hadgya néki, mond-
 ván : Ám vegye-meg száz tiz gira aranyon ; de ugyan én lészek
 a' nyertes fél : mert elsőben-is én mégyek a' Bordély mester-
 nek házához, és én veszem-el annak a' szép leánynak szüze-
 ségét. Illyen formában a' Bordély mester meg-alkuván a' leány
 felett, viszi házához, és elsőben-is viszi Társiát egy házánál
 lévő kápólnába,⁶⁴ kiben a' Priápus bálványa⁶⁵ vólt, kinszerítvén
 a' leányt, hogy imádgya azt a' képet. Kinek felel Társia : Soha
 még eddig az ideig, olyan vétekkal nem motskoltam magamat,
 sőt tégedet-is intlek jó mester, szünnyél-meg afféle kárhoza-
 tos dólgoctól.⁶⁵ Kit meg-riaszt a' Bordély mester, mondván :
 A' mint vettem eszemben, nem tudod te mi karban légyen álla-
 patod ; de meg-tanúlod nem sokára minémü kereskedő ember-
 nek jutottál kezében. Akkor a' leány, eleibe borúl a' gonosz
 embernek : Uram (úgy-mond :) könyörűly rajtam, és ne légy
 ferteztetője szépségemnek. Kinek mond a' Bordély mester :
 Ne zajogj héjában, tanóld-meg azt, hogy a' bordélyban, és a'
 hóhéroknál nintsen irgalmasság. Mindazáltal hivattya gond-
 viselőjét,⁶⁷ és meg-hadgya néki, hogy a' leányt tzifrán fel-öl-
 töztesse, és ki-hirdesse, hogy a' ki Társiát szüzességében meg-
 akarja rontani, fél gira arannyal⁶⁸ tartozik érette ; de azután
 egy-egy vert aranynál⁶⁹ többet nem kíván. Ezek meg-lévén,
 harmadnap múlva nagy vígan musikásokkal együtt, mennek
 oda az ifjak ; elsőben-is Athanagorás a' város Fejedelme,
 ál-ortzában⁷⁰ mégyen-bé a' leányhoz, kinek lábaihoz esvén

⁶³ az e.-ben párbeszédes alakban folyik az árverés egész
 110 sest.-ig. — ⁶⁴ *in saluatorium* (ed. pr. és Hist. c. 33.: *saluta-*
torium). — ⁶⁵ + *aureum et gemmis adornatum*. — ⁶⁶ Az e.-ben
 e helyett: *Domine, numquid Lapsatenus* (Hist. c. 33.: *Lampsac-*
enus) *es tu? Leno ait: Quare? Et illa: Quia Lapsateni colunt*
Priapum. — ⁶⁷ *villicum puellarum*. — ⁶⁸ *mediam libram*. — ⁶⁹ *ad*
singulos solidos. — ⁷⁰ *relato capite*.

Társia. Kérlek (úgy-mond:) az Isten kedvéért ne fertesz- 345
tess-meg engem, vess zabolát kívánságidra, és az én sze- (321)
rentsétlen esetimnek légy meg-halगतója. Kinek midőn szo-
vait meg-hallgatta volna, szemérem fogja-el a' Fejedelemnek
ortzáját, és mond Társiának: Nékem-is hozzád hasonló
leányom vagyon, a' ki-is jövődében hozzád hasonló nyo-
morúságra juthat, hanem im igen szép húsz aranyat adok,
ezzel meg-elégítheted mesteredet, a' kik ezután bé-jönek hoz-
zád, ha ezen esetidet elejekbe számlálod, szüzességedet meg-
tarthatod. Mellyet nagy betsülettal meg-köszön a' leány Atha-
nagorásnak, kérvén azon, hogy az ő állapottyát másoknak ki
ne hirdesse, amaz-is fogadgya, hogy nem mondgya, hanem
tsak a' maga tulajdon leányának. Azzal ki-menvén, érkezik
más ifjú, és kérdi Athanagorást, mint szolgált néki a' sze-
rentse? Kinek ama' mondgya: Kinél már jobban nem lehe-
tett. Bé-menvén az-is a' házba, kérdi a' leánytól, mit adott
néki a' Fejedelem? Kinek felel Társia: Negyven aranyat. Ki-
nek viszont az ifjú: Ihol én egy egész girát⁷¹ adok. El-vészi a'
leány; de azonban annak-is lábaihoz borúl, és keserves sirás-
sal elő-számlállyá minden szerentsétlenségét. Kit fel-emel a'
földről az ifju, mondván: Kely-fel Aszszonyom, minnyájan
halandó emberek vagyunk, és ennek a' világnak nyomorúlt
változása alá vettettünk. E' szók után szeméremmel ki-mé-
gyen a' leány elől, kit Athanagorás látván tsak neveti vólt
magában; de meg-egyeznek azon, hogy a' leánynak dől-gát
senkinek ki ne jelentsék. Egymás után többen-is mennek
hozzája; de ortza pirúlással, és könyves szemmel térnek visz-
sza, tsak a' költséget hagyván a' leány kezében. Ezek után jó 346
tsomó pénzt ad a' mester kezébe, kit nagy kedven vészen; de (322)
meg-értvén, hogy még-is szüzen maradott volna a' leány,
meg-haragszik rajta, és rá küldi házának Gondviselőjét, hogy
mindgyárt meg-routsa szüzességében. Bé-menvén a' leány-
hoz a' Gondviselő, kérdi, ha még szüz volna? Kinek felel
Társia: Mind addig szüzen maradok, valamíg Isten akarja,

⁷¹ *integram libram.*

Hol vetted hát (úgy mond a' Gondviselő:) e' nagy summát, melyet a' Bordély mesternek bé-adtál? Mond Társia: Nyomorúlt állapotomat elő-számláltam az embereknek: kire nézve szánakoztak inkább, mint erőszakot tettek volna rajtam. Azután annak-is eleibe borúl, mondván: Könyörűl rajtam Apollónius Királynak egyetlen egy leányán. Kinek mond az ember: Jó volna; de a' Bordély mester felette igen fösvény, mellyhez képest, lehetetlen néked szüzességben maradnod. Kinek felel Társia: Én tisztességes tudományt tanoltam,⁷² a' mellett a' musikálásban-is másoknál alább-való nem voltam; vígy-ki engemet a' piatzra, a' holott az emberek között a' titkos kérdéseket én mesterségesen meg-fejtem, musikámmal-is kedveket keresem, és így mindennap szép nyereséget indíthatsz én velem, mellyel kedvet találsz a' Bordély mesternél. Azután azt követte-el a' mester szolgálja, és nagy kereskedése volt abban, úgy-hogy, meg-haladná a' több keresetet, melyet a' tisztátalan személyek után szerzett. Hogy pedig Társia meg-maradott szüzességében, annak Athanagorás volt legfőbb és elsőb ok.⁷³ Ezek így lévén, tizennégy esztendő el-telvén, Apollónius-is meg-indúl, és mégyen Társusba, mellyben híre lévén Strangviliónak, fút a' Feleségéhez Dionisiához: | Im a' tengeri veszedelemben forgott Apollónius (ugy mond:) Kinek meg-hólt hírét költötted vala, a' városba érkezett, már mit felelünk néki, mert ő éppen tsak a' leányaért jött ide? Kinek így felel a' Felesége: Talpig gyászban öltözzünk, sirjunk előtte, és hitesük el véle, hogy a' leánya természet szerint-való halállal hólt-meg. Ezalatt érkezik Apollónius, és elsőben-is mégyen régi gazdájának Strangviliónak házához, kiket siralomban és gyász ruhában látván, mond: De mi lehet oka e' fekete köntösnek, 's siralmatoknak? Félek rajta inkább illet engemet ez a' bánat mint titeket. Kinek felel elsőben-is az Aszszony ember: Uram bár ne mi tölünk, hanem mástól hallottad volna-meg hírét halálának szép leányodnak Társiának, ki minden remén-

⁷² *Studiis liberatibus sum erudita.* — ⁷³ + *ita ut eam donis multis villico commendaret.*

ségünk kívül véletlenül hagyott-el bennünket. E' szókra megdobbánván szive Apollóniusnak, sokáig nem szól bánáttýában, hanem egy idő jártatva mond: jó gazdám Aszszony, ha meghólt leányom, hiszem a' minémü készüléttel ötet nálatok hadtam vólt, annak nem kellett el-veszni. Felel Dionisia: Mindenestől fogvást el nem veszett; de pompás temetésére nagy része el-költ, mert a' város népe-is meg-emlekezhvén régi jóvoltodról, a' te tekintetedért leányodnak temetésére szép emlekezetes dólgot hagyott, tiszta sárga rézből ⁷⁴ készítvén koporsóját-is, mellyet meg-láthatsz a' tenger parton. Ezeknek hitelt adván Apollónius, mégyen a' tenger partra, és ott a' leánya temetésén hagyott verseket el-elolvassa, és ottan szívért új szomorúság el-fogja, panaszolkodván: melly szerentsétlen órában löttem vólt (úgy-mond:) a' világra! Jobb vólna szolgák, fognátok engemet, és vetnétek a' tenger mélységére. Mi haszna van éle-|temnek, ha ilyen szomorú minden dólgaímnak vége? ³⁴⁸
Miglen így kesereg, a' hajókat addig el-készíttik, kiken indul ⁽³²⁴⁾ hazájába Apollónius Tírus felé: azalatt nagy fergeteg támad és háború a' tengeren, ki miatt a' hajók az igaz útat el-vétik, és másfelé épen Mákhilenta város mellé vetemednek, a' hol az Apollónius leánya, Társia vólt abban az időben. Midön azért, a' város mellé érkeztenek vólna, a' révész mesterek nagy örömben vóltak, hogy a' tengeri veszedelmek közzül annyira megszabadúltak. A' városbéliek-is össze-gyülvén, mint igen nagy lakodalomnak napjára, énekeltek, musikáltak, és vigadtak. Mellynek zengését hallgatván Apollonius, kérdi, mi lehet annak az oka? Mondanak a' hajós mesterek: Valami nagy lakodalomnak jelenségét vesszük eszünkben: ⁷⁵ Kihezképest, illik Uram néked-is szünnöd a' bánattól. Senki meg ne próbállyá (úgy-mond Apollónius) hogy engem afféle vígasságra maraszszon, mert kész lészek tetétől fogva talpig meg-rontani azt az embert. ⁷⁶ Azalatt Athanagorás-is, ki Társiát szerette, ki-mégyen a' tenger mellé, és ott látván Apolloniusnak külön-való királyi

⁷⁴ *ex ere colato* (ed. pr. collato). — ⁷⁵ *quia hodie natalicia celebrantur.* — ⁷⁶ *crura illorum frangi iubeo.*

hajóját, meg-örül rajta, és feléje indul, hogy annak Urát maga házához vendégségbe híja. Kit látván az Apollónius udvari szolgálai, ellent tartanak benne, és magok hajójába viszik betsülettal, fris étkeket tévén eleibe. Ki midön ebédelt volna vélek, egy marok aranyat vét a' szolgálknak, mondván: Ihon édes barátim, az én jóakaratomnak-is jelensége; de kérlek mondgyátok-meg nékem, kié légyen ama' királyi hajó, és ki vagyon abban? Felel egyik hajós mester: Annak az Ura nagy bánattya

349 miatt betegen fekszik; mert az, kedves Feleségét-is a' tenger-
 (325) ben vesztette, szép leányát-is idegen földön hatta. Mond Athanagorás Ardáliusnak, Apollónius egyik fő szolgáljának: Édes barátom, meg-adom fáratságod jutalmát, tsak menny-bé az udvarhoz, és kérjed én szómmal, hogy jöj-ki a' setétségből a' napnak fényére. Kinek felel a' szolgál: Uram ajándékodért meg-nem rontatom magamat, mert talpig meg-rontya, meg-esküött Apollónius, valaki ötet vígaságra marasztya. Mond Athanagorás: A' szolgálknak szól a' törvény, nem nékem. Arra nézve bé-mégyn Apollóniushoz, kin tsak el tsudálkozik, látván meg-eresztett hosszú hajban, és borzas szakállban. Kit maga szolgálai közzül egyiknek vélvén Apollónius, kedvetlen szemmél meg-tekint: Azonban, eszében vészi, hogy idegen ember vagyon ott Fejedelmi köntösben, és tsak hallgatni kezd. Kinek mond az ember: El-hittem tsudálkozol, az ismértlen embernek elődben-való jövetelén. Én vagyok ennek a' városnak Fejedelme Athanagorás, a' ki midön meg-érttettem volna, az idegen hajóknak ide-való jövetelit, ki-jöttem látására, a' holott szolgálid engem betsülettal láttak, és midön azok közzül senkit nem találtam volna, a' ki hozzád bé-jöj-ön, hogy izenemet meg-mondgya, magamnak kellett bé-jöj-öm; kérvén azon téged, jöj-ki e' hajónak setétes fenekéről, meg-látod, hosszú bánatodnak végét adgya Isten, és örömré fordíttya siralmidat. Apollónius mintegy álomból fel-serkentt, mond: Valaki vagy jó Uram, tsak tarts dől-god, mert nem illik nékem vendégséget üznöm, jobb a' helyén a' halálhoz készülnöm. Ki-menvén onnat Athanagorás, panaszkodik az udvar népe között, hogy

350 semmi szova nem fogott Apollóni-usnál. Azalatt egyik inas-
 (326)

sát szólította : Menny-bé a' városba (úgy-mond néki :) a' Bordély mesterhez, és Társiát kérd-el tőle én számmal, és híd ide, én tudom, hogy a' mit én végbe nem vihettem, az a' betsületes szüz végbe viszi ékes szólásával, 's nagy tudományával, és e' királyi embert el-téríti a' halálnak úttjáról. Tsak-hamar érkezvén oda Társia, mond Athanagorás néki : Menny-bé édes húgom, ama' hajónak alsó részére, ott találsz egy királyi embert, ki Felesége és Leánya halálán annyira búsul, hogy nem sokára halálra válik miatta ; ha talám musikáddal, szép tudományoddal valamit használhatnál néki ; melyet ha végbe viszszesz, harmintz gira⁷⁷ aranyat, meg-annyi ezüstöt adok néked, kevés napok múlva,⁷⁸ a' Bordély mester kezéből-is kiváltalak. Melyet hallván a' leány, nagy bátran le-száll a' hajó fenekére, és ott látván a' szomorú Királyt, alázatos fő-hajtással köszön néki, mondván : Fogadgy jó kedvel Uram, mert noha idegen vagyok, és tengeri veszedelmek közzül szabadúltam-ki ; de nem utolsó nemzet vagyok, Isten akarattjából szüzeségében tisztán meg-maradott leányzó köszönt tégedet. Ezeket szólván, szép verseket kezd énekelni Czitherája mellett, kin maga-is tsudálkozik Apollónius. Illyen verseket énekelvén :⁷⁹

*Én szomorú árva, Noha jutottam ma
Betstelen állapotra.*

⁷⁷ sistercias. — ⁷⁸ et post XXX dies.

⁷⁹ Per scortes gradior, sed scortum conscia non sum,

Sic spinis rosa nescit violari et ullis,

Corruit et raptor gladium ferientis ab ictu.

Tradita lenoni non sum violata pudore.

Vulnera cessassent animi, lachrymeque deessent.

Nulla ergo melior, si noscam (ed. pr. noscem) certa parentes.

Unica regalis generis sum stirpe creata.

Ipsa iubente deo letari credo aliquando.

Fuge modo lachrymas, curam dissolve modestam ;

Redde polo faciem mentemque ad sidera tolle !

Iam deus est hominum plasmator, rector et auctor ;

Non sinat (ed. pr. sinet) has lachrymas casso finire labore.

*De mint tövis között, Meg-tartya hol termett,
Illattyát a' szép rósa :*

*Én-is úgy maradtam, Fertelmes bordélyban
Isten kedvéből tiszta.*

*Ugy vagyon el-estem, Mint-egy szerentsétlen
Uri nemzetem mellől.]*

*Kinek élete tsak, Egy szőr-szálon maradt
Mezitelen fegyvertől.*

*De pedig maradtam, Szűzen mind addiglan
A' fajtalan nemzettől :*

*Kérlek Uram szünnyél, Mi haszna ha lennél
Préda tengeri halnak ?*

*Mi nem tsak egyedül, Királyi fejed ül,
Nyergén tsalárd világnak.*

*Bár-tsak állapattyán, Jobban tudakoznál,
Néked szóló lyánkának.*

Ezekre fel-eszmélkedik Apollónius, és jobban meg szemlélvén a' leányt, meg-köszöni a' vigasztalást néki, és mond: Sokaig ély, én-is míg élek, királyi székemben-is rólad el nem felelkezem. A' mint siralmas verseidből érthetem, elmédet-is meg-ismértem, alig ha királyi ágyból nem születnél. Im száz aranyat adok munkádért, kérlek ne-is említsd nevemet többé, mert tsak meg-újítod szívemnek fájdalmát: Kihez-képest, távúl létedet inkább akarnám. Kezéhez vevén az aranyat a' leány, meg-indúl véle, kinek mond Athanagorás. Hová méggy Társia? Nagy dolog a' szomorú Királynak, ha te sem lehettél vigasztalására? már nékem sins életéhez semmi reménségem. Kinek felel a' leány: Valamit tudtam, mindent el-követtem, erőm felett többre nem mehettem, végre nékem száz aranyat adott, tsak mennyek-el előlle. Viszont Athanagorás: Im én néked két száz aranyat adok, tsak menny vissza hozzája, és mondgyad néki: Uram ihon vagyon aranyad, nékem ne adgyad, mert nem jöttem a' jutalomért; hanem vigasztalásodért. Azzal vissza tér Társia, és újalag meg-szólította a' keserves Királyt. Ha ugyan| ebben a' bánatban akarsz el-

351
(327)

352
(328)

merülni (úgy mond:) akar tsak némelly kérdésimre felelly-meg, és példa-beszédimet fejtegesd-meg, avagy a' pénzedet vedd vissza. Kit nem akarván tellyességgel kedvetlen válaszzsal botsátani, mond Apollónius: Kezd-el beszédidet, és a' miket kívánsz kérdezni tőlem, láss hozzá tsak hamar, azután menny-el előlem, és engedgy időt a' szomorúságra. Akkor mond Társia: Hallyad Uram példabeszédemet: A' föld alatt lévő ház nagyon zúg, de a' gazda hallgat benne, mert a' ház, és a' gazda mind egygek.⁸⁰ Ezt fejts-meg Király, mert a' Királyokat illeti a' böltőség. Mond erre Apollónius: A' házon, melly a' föld gyomrában zúg, a' vizet értem: A' hallgató gazdán pedig, a' benne lévő halakat, kik magok házokkal együtt járnak. Viszont a' leány, más mesét vészen elé, tudnillik: *Meszszünnet jövök sietséggel, mint szép erdőnek leánya. Számálhatatlan seregnek kísérésével járok, meszsze földön járván, utánnam semmi nyomdokomat nem hadtam.*⁸¹ Kinek mond Apollónius: Én sokra meg-taníthatlak még tégedet, a' miket nem tudsz, mindazáltal, ifjúságodhoz képest, tsudálkozom nagy tudományodon: Mert a' kit sok sereg környül vött, és meszsze ment, semmi nyomot nem hagyván utánna, az, az erdők fája, mellyből a' hajókat készítik. Viszont a' leány: *A' kerekeken, és házakan sérelem nélkül mégyen által, kinek közepin nany mélység van, kit senki meg nem mozdíthat. Nem mezitelen a' ház; de mezitelen vendéget kíván. Ha le-tennéd siralmidat, sérelem nélkül által mennél a' tűzön.*⁸² Arra

⁸⁰ *Est domus in terris, que nobis clausa resultat;
Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes;
Ambo concurrunt (ed. pr. cum currunt), hospes simul et
domus una.*

⁸¹ *Longa feror velox formose filia silve,
Innumera pariter comitum stipante caterva,
Curro vias multas, vestigia nulla relinquo.*

⁸² *Per rotas et edes innoxius ille pertransit,
Est calor in medio magnus, quem nemo removit;*

mond Apollónius: A' ki a' meleg feredőben mégyn, nem tudhattya, annak melegsége honnat légyen: A feredő nem mezítelen és nem üres ház; de| mezítelen fogadgya-bé a' vendége-
 (329) ket, valakik meg-akarnak feredni benne. Ezeket meg-fejtvén, Apollónius eleibe borúl a' leány, a' lábait meg-öleli, mondván: Kérlek Uram, hallgasd-meg az előtted le-borúlt leánynak szovát, és ne veszed-el bánatodban magadat, mert kár volna ilyen nagy elméjű férfiúnak meg-halni. Ki tudgya kedves Feleségedet, melyet szived szakadva kívánsz, Isten még látnod engedi; Sőt leányodat-is kit meg-hóltnak mondasz, szemed eleibe téríti. Meg-indulván⁸³ e' szókon Apollónius, meg-rúgja a' leányt, kinek orrából bővön kezd folyni a' vér.⁸⁴ Akkor elkeseredvén Társia, fohászkodik, és mond: Istenem elégedgyél-meg ennyi inségemmel, én a' habok és a' tengeri szélveszek között születtem, az én Anyám miattam való szorongatásiban hólt-meg. Kinek a' teste a' föld hátán temetést sem érdemlett, hanem koporsója a' viz színére vettetett, magam a' tenger közepiről egy kis bőltsőben hozattam ki. Engem bóldogtalant pedig, az édes Atyám nagy szép készülettel, és drága kintsel, az istentelen Strángvilió, és Dionisiának bízott kezekben, a' kik engem a' tenger mellé küldöttek, hogy ott szolgáljokkal fel-mészároltassanak; a' ki halálom előtt, míg az Istennek imádkoznám, el-ragattattam a' hohér kezéből, a' tengeri tolvajok által, és úgy hozattam erre a' földre. Engedd-meg azért Istenem Uram, hogy ennyi szenvedésim után juthassak valaha az édes Atyámhoz, Apollónius-hoz. Ezekre a' szókra vígyázzván, és a' jeleket-is meg-ismérvén Apollónius, fel-kiált, és mond: Oh magosságbeli UR Isten, ki

*Non est nuda domus, nudus sed convenit hospes;
 Si luctum poneris innocens intrares in ignes.*

Mind a négy borzasztón megrongált szövegű vers teljesebb és érthetőbb alakban olvasható (még néhány hasonló találós mesével együtt) a Hist. Ap. Riese-féle kiadásában (41—44. cap.).

⁸³ *in iracundiam versus est.* — ⁸⁴ *et genis eius ruptis cepit sanguis effluere.*

a' mélységeket és magosságokat teremtetted, ki minden titkot világosságra hozsz, légyen áldott a' te neved mindenekben. Ezek] után meg-öleli és tsókollya leányát, mondván: ³⁵⁴ Szerelmes Társiam, te voltál egy felől oka az én halálos szomorúságomnak; de már meg-éledek. Szóltítya a' szolgálait, és véle lévő barátit, hírt adván nékik-is, hogy már végét érte bánat-tyának. Az örömet hallván Athanagorás-is, bé-mégyen az Apollónius hajójába, és nagy kedvesen vígad ö-is, a' Királynak örömét látván, és mond ⁸⁵ Apollóniusnak: Bizony Uram, ha semmi egyéb jeleket nem tudnánk-is, eléggé meg-mutattya a' hasonlatosság, melly Társia és te közötted vagy, miólta gyász ruhádat le-vetetted, és a' sok sirástól szemedet, ortzádat meg-mosogattad. A' Társia-is meg-vídúlván, hálát ad az Istennek, ki sok nyomorúsága után édes Attyát meg-engedte látni. Azután beszédben eredvén az Attyával; elé beszéli mint akadott a' kegyetlen Bordély mesternek kezéhez, minémü próbákon forgott élete, és mennyi munkával tartatott-meg szüzessége. Ezeket látván Athanagorás, ⁸⁶ ö-is le-borúl Apollónius előtt, és mondgya: Kérlek Uram Király, ne légy idegen, és leányodat Társiat ne tartsd-meg tőlem: mert bizonyságom a' jó lelki-isméret, és az igazság, hogy én voltam nagyobb oka a' Társia szüzessége meg-maradásának; én voltam hozzád jövetelinek kalauzza, úgyhogy, ha nem lettem volna, tégedet édes Attyát talám soha nem láthatott volna. Kinek mond Apollónius: Nem tagadom sok rendbéli jóvoltodat, mellyet az én házamhoz mütattál: Mellyhezképest ellent nem tarthatok benne, hanem légyen te Feleséged kedves leányom Társia; tsak-hogy elsőben illik boszszút állanom az istentelen Bordély mesteren, mert azt kívánnya az Isten-|nek, és az embereknek ³⁵⁵ törvénye. Akkor Athanagorás öszve-gyűjti a' városnak minden ⁽³³¹⁾ népét, és így szól nékik: Atyámfia, tudván légyen nálatok, hogy Apollónius Király nagy készüllettel, és táborával szállott-ki a' partra sok hajóival, kész lévén városunkat el-pusz-

⁸⁵ az e.-ben *omnes dixerunt.* — ⁸⁶ + *timens scil., ne filiam alteri in uxorem daret.*

títani: azért, hogy egyetlen egy leányát Társiát, a városunkban lakó Bordély mester sok keserőséggel, és betstelenséggel illette. Minekokaért, jobb egy ember nélkül el-lennünk, hogy sem édes hazánknak pusztulását érnünk. Alig végezhette szovát Athanagorás, hogy a' város népe kitsinytől fogvást nagyig, még az Aszszony emberek, és leányok-is az Apollónius látására ki-tsödülnek, és Apollóniustól fejeknek kegyelmet kérnek; azután az Athanagorás tanácsából a' Bordély mestert meg-kötözve elé-viszik, az ítélő szék eleibe állíttják, és ugyan ott mindgyárt Apollónius és Társia előtt törvényt látnak reája. A' törvény pedig tüzre itéli az ő sok kegyetlenségiért, melyet másokon-is; de kiváltképen Társián el-követett. Meg-égetvén a' gonosz embert, házát, örökségét, és minden kintsét Társiának adgyák. De Társia ezt az örökséget, a' Bordély mester fő szolgájának adgya, mondván néki: Vedd jó neven tőlem, Im e' mellett két száz aranyat-is adok, házadat-is fel-szabadítván a' váras adójától; mert egy felől néked köszönhetem tisztaságban való maradásomat. Ugyan akkor minden Aszszonyi személyeket-is fel-szabadít, kik a' bordély házban fertelmeskereskedésre* tartattanak.⁸⁷ Ezek után fordul Apollónius a' városi emberekhez, mondván: Igen jó neven vettem tőletek, mind hozzám, mind leányomhoz mutatott emberségteket, és a' mellett a' város szükségére a' közönséges tárházba adok ötven талан-
 356 (332) tom⁸⁸ aranyat. Melyet nagy háládással kézhez vévén a' Pólgárok, elsöben-is a' közép piatzra egy igen magos mester-séggel tzipfrázott oszlopot⁸⁹ emelnek-fel, az Apollónius és Társia emlekezetire,⁹⁰ kevés üdö múlva Athanagórásnak Feleségül adgya leányát az egész városnak örömére. Egy-néhány nap múlva hajóra készül Apollónius, minden udvara népével, a' Vejit-is el-vivén magával Leányával egygyütt, es

* így. — ⁸⁷ az e-ben Tharsia szavai idézvék, melyekkel a lányokat felszabadítja. — ⁸⁸ pondera. — ⁸⁹ stataum. — ⁹⁰ az e-ben a szobor felirata: *Tyro Apollonio, restauratori domorum nostrarum et Tharsie sanctissime filie eius virgini.* (A Hist.-ban olvasható felirat jóval hosszabb. L. 47. c.)

midőn igyekeznek menni Társus várossa felé hazájába ; ilyen álmot lát,⁹¹ hogy mennyen Éfésusba, és az Éfésiusok templomába mennyen-bé, és ott tellyes életének forgását, nagy szóval számlállya elé ; azután mennyen Társusba, és ott büntetetlen ne hadgya azoknak gonosságát, kik leánya ellen kegyetlenkedtenek. Fel-serkenvén Apollónius, mindgyárt megbeszéli álmát a' Vejinek és Leányának, kik-is jóvá hadgyák a' jelenésnek el-követését. Ugyan akkor mindgyárt Éfésus felé térítetteti a' hajókat, a' hová jutván, elsőben-is mégyen a' Diána templomához, és annak fel-nyittatván ajtaját, ott talállya Feleségét a' Diána Isten Aszszonymnak szentelt szüz leányokkal együtt, kiket szent papi Aszszonyoknak tartottak, abban az időben.⁹² Meg-értvén Apollónius Felesége, hogy egy Király ment volna fényes udvarával, vejével, és leányával a' templomba, igen gazdagon fel-készül,⁹³ utánna lévén a' templomhoz tartozandó szüz leányok minnyájan. Kinek szépségét, dali magaviselését, és méltóságát látván Apollónius, nagy térd hajtással, és le-borúlással imádgya, tiszteli azt a' pompás Aszszonyt, nem ismervén maga Feleségének lenni.⁹⁴ Azonban, királyi kintset, és ajándékokat mutat-bé a' templomban Apollónius, és a' mint álmában meg-tanít-lta-³⁵⁷
tott vólt, el-kezdi beszédét, ilyen formán. Én királyi ágy-⁽³³³⁾
ból születtetett Tírusi Apollónius, tisztességes tudományban neveltetett, mentem vólt az istentelen Ántiókus Királyhoz, hogy leányát Feleségül venném, kinek midőn homályos példabeszédét⁹⁵ meg-fejtettem volna, mint hogy annak magyarázattyából, a' gonosz embernek leányával való fertelmes élete ki-nyilatkozott,⁹⁶ azért, engem halálra kezdett üldözni : Kinek előtte szaladván a' tengereken, jutottam végre Altistrátes Királyhoz, a' ki előtt annyira kedvet találtam, hogy szép leányát Feleségül nékem adta. Kevés időre osztán halála történnvén Antiókusnak, én meg-indúltam Feleségemmel együtt,

⁹¹ *in somnis ammonitus est per angelum.* — ⁹² az utóbbi mondat H. magyarázata. — ⁹³ rövid. — ⁹⁴ szabadon. — ⁹⁵ *questio-*
nem. — ⁹⁶ szabadon.

minden birodalmának kezemhez-való vételére, és a' hajókázás közben, a' hajóban meg-betegedvén Feleségem, ezt a' mellettem lévő leányomat szülte, kinek a' nagy fájdalom miatt a' szülésben halála történvén, koporsóba zártam, nagy summa aranyat tévén feje alá meg-hólt Feleségemnek, a' végre, hogyha valaki időre rá talál, testét királyi módon temesse. Ezen leányomat hamis emberek gondviselésére bízván, magam Egyiptusnak felső tartományira mentem. Tizennégy esztendő múlva, hogy leányomat kezemhez vegyem, meg-indúltam; de nem hogy láthattam volna, sőt inkább halálát költötték: Kihezképest, onnat-is gyász ruhákban siralmason másfelé fogtam, végre leányomat Isten tudálatosképen látnom ismét meg-engedte. Ezeket, és ezekhez hasonlókat sokat mondván, az Altistrátes Király leánya meg-ismérvén Urát, fel-kél, hogy meg-ölelle, és tsókolgassa; kit nem ismérvén Apollónius, el-taszít magától.

358 Kinek mond az Aszszony: Oh édes Uram, miért vagy illy
(334) kegyet-|len hozzám? Hiszem én vólnék az Altistrátes Király leánya, neked igaz hites-társod: Te pedig a' Tírussi Apollónius, a' ki nékem a' musika tanításban mesterem vóltál, a' ki a' nagy tengeren hajó-törést szenvedtél, a' kit én mások-felett szerettem, nem a' fajtalanságért,⁹⁷ hanem nagy tudományodért. E' szók után isméretséget vészen, és Feleségének nyakára borúlván, mond: Áldott a' nagy irgalmú Isten, ki mind leányomat, mind el-veszett feleségemet, újalag vissza ajándékozta nékem. Azután leányához fordúlván az Aszszony, mint Anya kegyesen apolgattya,⁹⁸ sirván minnyájan egymás örömében. Azután ismét hajókra készül, már Feleségével, Leányával, Vejivel, és víg udvara népével együtt. Elsőben-is mégyen Antiókiába, és ott az egész Birodalmat újalag kezéhez vészi, a' Tartományokat el-foglallja: onnat hazájába Tírusba, a' holott a' Vejít Athanagorást képében hadgya. Azután Feleségével, Leányával mégyen Társusba; ott Dionisiát és Strangviliót eleibe viteti, és mond mindenek előtt: Atyámfia, Társusi Polgárok, mondgyátok-meg, ha vóltamé

⁹⁷ non causa libidinis. — ⁹⁸ osculata est eam.

háládatlan hozzátok? Kinek felelnek amazok. Nem vóltál Uram, bizonyság abban a' szép márványkö⁹⁹ oszlop, melly a' városunk közepin áll emlekezetedre: Kihezképest, készek vagyunk melletted halált szenvedni. Arra mond Apollónius: Én Strangviliónak, és Feleségének mint hiteles gazdáimnak, egyetlen egy leányomat kezekben biztam vólt, mellyet kérvén tőlök kezemhez, adni nem akarták. Arra mond Dionisia: Hiszem Uram Király, magad láttad temetését, és a' temetésére irott verseket olvastad. Akkor ki-jön a' Király leánya a' házból, és elejekbe állván, mond:| Egés-³⁵⁹
séggel régi gazdám Aszszony Dionisia! mivel régen nem⁽³³⁵⁾ látott, köszönt téged Társia, vissza térvén a' halál torkából. Mellyet hallván, és látván a' bóldogtalan Aszszony, meg-hül a' vér benne,¹⁰⁰ és el-változik szine; de a' több városbéliek tsudálkoznak, és örülnek a' dólgon. Akkor mind-gyárt Theofilust-is hivattya, és mond néki Társia: No már az emberek füle hallattára, mond-meg ki-adott kezedbe, hogy minden oknélkül meg-ölly engem. Felel a' paraszt ember: Az én Aszszonyom Dionisia tselekedte. Ezeket hallván a' városbéliek, kapják Strángviliót, mind Feleségével együtt, és a' városon kívül kövel verik agyon őket. Theofilust-is meg-ölték vólna, de azt nem engedte Társia. Ha imádságra nékem (úgymond:) időt nem adott vólna, most nem mentegetném ötet. Azon városban három hólnapot múlat Apollónius, és a' város épületire kintset hagyván, Pentápolisba mégyen Altistrátes Királyhoz, ki már meg-öregedett vólt, és leányát, vejét, unokáját örömmel látván, esztendeig tartóztattya őket magánál. Azonban meg-hal Altistrátes; Apollóniusnak, és leányának hagyván birodalmát. Királyi módon temettetik maga gyermekitől. Mind ezek el-tele mégyen a' tenger partra sétálni Apollónius, és ott talállya a' Halászt, a' ki a' hajótörés után első segedelme vólt, és mezítelenségéből fel-ruházta; és midőn a' palotába fel-vitték

⁹⁹ e jelző H.-tól való, a további is szabadon. — ¹⁰⁰ *toto corde contremuit.*

vólna,¹⁰¹ a' szegény rongyos Halászt, mond Apollónius: Ez, az én Násznagyom,¹⁰² ennek segítségével kezdettem elébbi szerentsémre fordulni. Azt a' szegény embert nagy kintsel, jószággal meg-ajándékozza, Urrá teszi, és betsületben tartya. Élimátus-is,¹⁰³ ki Ántiókus Király felől hírt adott vólt néki, 360 eleibe mé-[gyen, könyörögvén, ne felejtkeznék-el ő róla-is. (336) Azt-is Apollónius nagy emberré és gazdaggá teszi. Ezek eltelve Feleségétől fia lészen Apollóniusnak, és azt az Altistrátes királyi székibe ülteti, és a' nagy Attya helyett azon országban Királynak rendeli. Élt Apollónius a' Feleségével együtt nyóltz-vannégyszazötíz esztendeig, Tírusnak, és Ántiókiának Királyságát bírván szerentsés állapattal: és életének forgandó állapotját, maga böltsen le-irta, és két könyvben foglalta. Mellynek egyykét az Éfésiusok templomában hadta, másikat magának tartotta.¹⁰⁴ Azután történt magának-is idvességes halála.¹⁰⁵

CLIV. RÉSZ.

A' mennyei hazáról.*

GErvásius írja: ¹ Édisa várossában melly nagy tiszteleti vólt régenten a' Christusnak,² úgyhogy, abban semminémű eretneket nem szenvedtek, sem Sidót, sem bálvány-imádó pogányt. Kihezképest, a' pogányságnak ereje, semmi győzedelmet nem vehetett rajtok. Ha mikor ostromlották a' nemzetségek, egy kis gyermek ki-állott a' város köfalára, a' holott valami levelet olvasott, és valamikor azt el-olvasták; vagy meg-békéllettek, vagy réműlve el-futottak alólla a' pogányok.

¹⁰¹ + *videns piscator a militibus se apprehendere et ad palatium duci, putavit occidi.* — ¹⁰² *paranymphus.* — ¹⁰³ *Elamitus.* — ¹⁰⁴ *in sua bibliotheca collocavit.* — ¹⁰⁵ E történetnek az e-ben sincs moralizációja, kivéve az imént említett egyik interpolatiót.

CLIV. * *De celesti patria.* (D.-nél hiányzik.)

¹ *narrat.* — ² *ob presentiam sancte imaginis Christi.*

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' hely azt a' várost jelenti, melyről emlékezik szent János mennyei látásában. A' melly város eleven kövekből építettett, tudpillik: a' szent Doktorokból, Mártirokból, és szent Szüzekből. Jelenti a' keresztyén embernek tiszta életét-is, kinek a' szent keresztség után, az ördögnek, és az ő czinkussi-³⁶¹nak semmi gonosz szándéka nem árthat, tsak ⁽³³⁷⁾ maradgyon-meg ember, az ő várossának köfalai között, az-az: az Isten parantsolattyától, és a' jó lelki-ismérettől ne távozzék, hanem az Isten irgalmasságában ajánlván magát minde-
nestől, szerentsés és bóldog lészen meg-maradása.¹

CLV. RÉSZ.

Mint kell az ördög ellen hartzolni, a' Christus kínszenvedésével.*

Gervásius írja: hogy Angliában volna egy Kátubiká¹ nevű vár, kinek határa szomszédos volna Vándléburiával.² Mellyet azért neveztenek úgy, hogy régenten a' pogány Vandalusok ott telepedtek táborban, és onnat hadakoztak a' keresztyén Británnusok ellen, a' holott magos dombokra vonták-fel sátorokat. Erről azt írják a' régiek, hogy nagy tartomány mező; de tsak egy keskeny úton mehetni hozzája, a' melly úton tsak egy ember mehetett-el, és éjtszakának idején, első kakas szó után, hód-világon valamelly vitéz ott el-ment, mindgyárt találkozott más vitéz, eleibe, kivel szükségesképen kelevész

[Moral.] ¹ Jóval rövid.

CLV. * *De modo pugne in passione Christi contra diabolum.* (Mint a többi Gervasius Tillebergensisből vett történet, ez sincs meg a legrégibb kéziratban. L. még a CLXI. és CLXII. történetet.)

¹ *ad terminos episcopatus Elienensis est castrum Cathubica* (ed. pr. *Cathubricha*) *nomine.* — ² *quem Wandleburiam dicunt.*

kellett törni. Ezt pedig nem csak a' Histórikusok, hanem a' föld lakosi-is bizonyították. Ezt tudom bizonyoson, hogy ennek-előtte nem sok idővel volt Británniában egy jeles vitéz;³ ez egyik nap akarván a' meg-nevezett várba menni, el-érkezik, és ott hallja volt, mit beszéllenek a' felől a' hely felől, hogy kakas szó után, akár kinek-is találkoznék bajnokja abba a' szorosba. Azon vitéz ember, csak az egyik szolgájával, kihez inkább bízott, el-készül, és talpig fegyverbe öltözik, és hogy a' dolognak valóságát meg-próbálja, csak az
 362 egy fegy-|ver hordozó szolgájával, azon félelmes helyre mégyen,
 (338) kezébe vévén fegyverét, félre állította szolgáját, és maga egyedül elé áll, kiáltván; hogy, jelennyék-meg a' ki bajnokja akar lenni: Azon szóra mindgyárt eleibe áll egy vitéz, magához hasonló fegyverben, a' kivel nagy serénységgel meg-ütközik: kinek Albert vitéz (mert annak hitták a' fő-embert) ki-üti kezéből lántsáját, magát-is a' földre ejti-le. Más fegyverét kapván pedig, a' setétből elé-jött vitéz, az ágyékát keménnyen meg-sebesíti Albertnek, melly sebet azon hirtelenségben eszébe sem vészen, hanem mint győzedelmes ki-mégyen a' tágasra, a' lovat mindazáltal, mellyről az éjtszakai vitézt le-verte, melléje vészi, és a' nyert lovat adgya fegyver hordozójának kezébe, a' ki szép természetű tekintetes ló volt, tzipra szerszámban öltöztetett. Ezzel a' nyereséggel menvén vissza a' vitéz Ur, a' várbéli udvari nép tsudálkozik volt rajta, és ditsírik minnyájan olyan nagy próbáját, kit senki más el nem mert követni. Mikor pedig fegyver derekát le-vetné, és a' lábain-való vas sarukat-is; láttyák, hogy egyik lábabéliben nem kevés alutt-vér vagyon; a' kin álmélkodnak a' szolgák, a' vitéz pedig meg-búsul. Azonban a' nyert lovat, az ő vitézségének jelenségét fékinél fogva ott tarttyák. El-jövéen a' kakas szónak ideje, ugrani kezd a' ló, száján, orrán tajtékot túr, a' lábával veri a' földet, és a' fékemlő szárát el-szakasztván, hirtelen csak el-tűnik az emberek szeme elől. A' seb hely azon vitéz Urnak ágyékán mindenkor meg-látszott, vala-

³ + *Albertus in armis strenuissimus* (alább H. is megnevezi).

meddig élt, a' seb-is ki-újult rajta, minden esztendőben azon éjtszaka, és órában, melyen meg ütközött volt az éjtszakai fegyveressel. Azután-is azon vitéz Ur sok győze-³⁶³delmes hartzott tött a' pogányok ellen, és dítséretes emlekezetit hadta ⁽³³⁹⁾hólta után ezen a' világon.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ezen a' vitézen érthettyük a' Christust: és a' tágas mezőn, melyre tsak egy szoros úton mehettek, a' mennyeknek országát. A' melyre a' szent Írás mondgya: hogy, *Szoros út vagyon*. Az-is bizonyos, és szent igaz, hogy valameddig a' Christus Jésus el nem jött, és az emberi nemzetnek halálos ellenségével az ördöggel, és a' világgal meg nem ütközött, addig a' mennyei bódogságra senki nem juthatott; Hanem ő ment egyedül a' kertbe, a' vérrel-való verítkezésre, ő fogatott-meg, ő nyomta egyedül a' sajtót, ő egyedül állott-fel a' Kálvária hegyének tetejére, a' holott a' minémü sebeket testére fel-vett, azok a' seb helyek, ditsőségesen örökké meg-látszanak szent testén, az emberi nemzetnek örömére, és szabadulására. Mert azok a' sebhelyek szólanak mindenkor, a' szegény bűnös ember mellett; melyre tekinteti lévén az isteni Felségnek, könyörül rajtunk, országában bé-vészen, és így adgya-meg minnyájunknak az örök életet.¹

CLVI. RÉSZ.

Mi vólt oka Trója veszedelmének.*

Ovidius írja a' Trójai hadról: hogy midőn Hélé nát elkapta volna ¹Páris, a' jövőndő mondók meg-jövendölték azt,

[Moral.] ¹ Tetemesen rövid, az e.-nek alig egy negyede.

CLVI. * *De causa subversionis Troie.* (D. 51. *De bello troiano.*)

¹ *fuit capta.*

Pelide

hogy Ákhilesnek el-kellene veszni, mert Trója addig meg nem romolhat, valameddig ő életben léssen. Ezt meg-értvén az Anyja, Ákhilest Aszszony emberi köntösbe öltöztette 's úgy titkolta állapotját.² De Ulisses értvén a' dőlgot, a' várba
 364 ment,| a' hol Ákhiles mulatozott a' több leányok között, oda
 (340) sok külömb-külömb-féle partékákat vitt, vígyáztán arra, kinek mire vólna hajlandósága: a' több leányok őket illető ékes-ségeken kaptak; de Ákhiles egy szép fényes fegyvert³ látván, azt kezdi nézegetni 's forgatni; arról isméri-meg Ulisses, ki légyen Ákhiles a' több leányok között, és kezét fogván, kihúzza a' leányok közzül, és viszi a' Görög vitézek közzé. Így bé-tellyesedett a' jövendő-mondás.⁴

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezen a' Párison, ki Héléna't el-kapta, az ördögöt érthetjük, a' ki mindenkor leselkedik a' lélek után, sőt hogy a' szép Trójából-is, úgymint: mennyországból ki-rekeszsze embert, azon vagyon minden erejével. A' ki pedig vitézségre termet,* úgymint a' Christus bajnokja akar lenni, a' keresztyén hit által; elsőben-is fegyveren kap természeti, melly a' kereszt, kin a' Christus Jézus mi érettünk meg-feszítettett. És a' mellett munkálódván s' abban vetvén reménségét, az által győzedelmet vészen ellenségén.¹

² *inter domicellas cuiusdam regis in habitu muliebri occultabat.* — ³ *hastam.* — ⁴ *Ipsa vero mortuo capta est Troia et obsides partis adverse sunt liberati.*

[Moral.] * így. — ¹ Szabadon. (Az e-ben a Moral. lényege ez: Paris = diabolus, Helena = anima, Troia = infernum, Ulixes = Christus, Achilles = Spiritus sanctus, Navis = B. V. M. arma Achillis = crux, claves, lancea, corona etc. Chti.

CLVII. RÉSZ.

*A' bűnnek büntetéséről, kiről ez életben
büntetést nem vészünk.**

Volt egy Király, kitől azt kívánta az ajtón-állója,¹ hogy a' királyi városba, valamennyi görbék,² fél-szemüek, rühösök³ a' városba bé-mennének, az ollyanoktól mind egy-egy pénzt⁴ vehetne. Mellyet meg-nyervén a' Királytól,⁵ a' kapuban ül vólt, vígyázván a' maga nyereségére. Érkezik azonban valami kápás köntösben egy görbe ember elé,⁶ ki semmiképen nem akarja az egy pénzt le-tenni; Kihezképest meg-fogja az ³⁶⁵
(341) ajtón-álló, és midőn a' kápáját el-akarná vonni tőle, akkor veszi eszébe, hogy fél-szemü-is, akkor osztán két pénzt kíván. Tovább-is dulakodván véle, 's meg-fosztván köntösétől, eszébe vészi, hogy rühös-is, és így, mindenik nyavalyától egy-egy pénzt kezd kívánni. Addig veszekednek, hogy a' görbe embernek öt rendbéli nyavalyája⁶ tetszik-ki; és így, a ki annak-előtte egy pénzel meg-szabadúlhat vala, útollyára öt pénzzel kellett magát meg-váltani.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezen az ajtón-állón érthettyük a' szerzetes embert, kinek az Isten Fia hatalmat adott a' bűnök meg-öldözására, ha láttya hogy a' bűnös ember igaz töredelmességgel meg-alázta magát, és Istentől nagy engedelmességgel vár botsánatot 's

CLVII. * *De pena peccatorum non satisfacientium in presenti pro delictis.* (D. 58. *De ianitore et gipposo.*)

¹ qui a domino suo instanter petiit, ut eum ianitorem civitatis per unum mensem esse concederet ita, quod etc. — ² ab omni gibboso. — ³ + impetiginoso ac hernioso. — ⁴ denarium. — ⁵ rövid. — ⁶ gibbosus capatus (ed. pr. és D. bene cappatus). — ⁶ v. ö. a ³ jegyzettel, ugyanis az e.-ben a H.-nál elhagyott negyedik és ötödik nyavalya leleplezése is rendre el van számlálva.

kegyelmet. Tsakhogy az emberek gyakran azt tselekszik, hogy midőn kevés vétekben gondollyák magokat lenni, a' mellől tsak könnyen el-mennek, és a' gyarló természet annyi bünt rak-fel, hogy utóllýára vagy kétségbe ejti magát, vagy nagy veszedelembe merül; Kinek annak-előtte orvoslása kevés munkával végbe mehetett volna.¹

CLVIII. RÉSZ.

A' léleknek örökös vóltáról.*

Találtatott Rómában egy régi test, ki el nem senyvedett, kinek felette, magos épület vólt temetésének emlekezetire. Az épületben egy sima köre ilyen írást metszette: ² Éván-dernek fia Pallás, kit a' vitéznek kegyetlen fegyvere ölt-meg,³ itt esett-el nagy sebekben.⁴ Annak fejénél lámpásban gyertya égett,⁵ melly semmiképen el nem alutt, valameddig a' lámpás-
 366 ban más új eget nem botsátottanak.⁶ Ez ember| Oriás vólt,
 (342) ötödfél láb-nyomni hosszúsága vólt a' rajta esett sebnak. Az
 előtt ⁷ két ezer, két száz, és negyven esztendővel veszett-el.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ez az Oriás az első embert Ádámot jelenti, a' kit az Isten olly épségben teremtett vólt, hogy mind addig sem fogott a' rothadás rajta, míg vétekbe magát nem ejtette, hanem midőn

[Moral.] ¹ Rö. és szab., az eredetiben sokkal részletezőbb.

CLVIII. * *De perpetuitate anime.* (D. 99. *De gigante et vulnere suo.*)

¹ *corpus incorruptum altius muro civitatis cum istis versibus.* — ² H. hozzátétele az előbbivel együtt. Az e-ben az emlékről egy szó sincs. — ³ *quem lancea curui Militis occidit.* — ⁴ *in morte sua iacuit hic* (Oe. *morte sua iacet*). — ⁵ *Lucerna ardens.* — ⁶ *donec subter flammam foramine facto cum acu aer fuisset immissus.* — ⁷ *post eversionem Troie.*

az Isten parantsolatlyát által hágtá, akkor esett e' rettenetes halálos nagy seb rajta. Kinek fejéhez égő lámpás tétetett, az-az, az igaz Istennek méltó haragjából, olly büntetés, melly már soha meg nem aluszik vala; ² ha ugyan azon Istennek irgalmasságának, és szeretetinek szele meg nem indúlt vala, és az emberi nemzetre kegyelmesen nem szállott volna.

CLIX. RÉSZ.

Mint találták a' szőlőt.*

Zilde

JOsef Historikus könyvében ¹ vagyon írva: hogy midőn Noë a' vad szőlőre ² talált volna, néki igen savanyúnak lát-szott; ahozképest többől ki-ásta, és annak a' gyökerét orosz-lánnak, majomnak, disznónak, és báránynak vérében ásztatta, s' úgy ültette-el, azután édesebb leve kezdett lenni a' szőlő-nek, kitől meg-részegedvén, és mezítelen ülvén, ³ a' kisebbik fiától meg-tsúfoltatott, azután maga meg-jelentette a' fiainak, mit követett-el a' szőlő plántálásban. ⁴

ENNEK ÉRTELME.

Az-óltától fogva már minnyájan vehettyük eszünkbe, hogy a' bor miatt némellyek garázdások, haragosok, mint az orosz-lánok; némellyek tsúfalkodók, mások dőlgaít ki-ábrázoló-k, mint a' majmok. ¹ némellyek ² heverők, álmosok mint a' ³⁶⁷ disznók; némellyek tsendesek, mint a' bárányok. ⁽³⁴³⁾

[Moral.] ¹ Rö. — ² röv.

CLIX. * *De inventione vinearum.* (D. 129. *De Noe et la-brusca.*)

¹ *in libro de causis rerum naturalium.* — ² *id est labruscam, a labris terre et viarum dictam.* — ³ *iacens.* — ⁴ *se sanguinem dictorum animalium posuisse hominibus pro doctrina.*

[Moral.] ¹ Itt az e. közbeiktatja a majmok fogásáról szóló ismeretes mendemondát (ólomezipők); a másik két állatról azonban nem ad magyarázatot. — ² a custos nagy kezdőbetűvel.

CLX. RÉSZ.

Mint vonszon-el az ördög a' jótselekedetektől.*

GYakran a' Sátán világosság Angyalává tünteti magát, és olyankor tsallya-meg leg-hamarább az embert. Arelátensis tartományában egy Püspöknek nevezetes lakó helye volt,² kiben egy Aszszony ember isteni szolgálatra el-járt ugyan; de mihelyt az Evāgéliomat el-elolvasták, mindgyárt ki-ment a' templomból, mert nem állhatta a' Pap áldozattyát. Ezt sok esetendők alatt mívelte; de nem lévén senkinek gondgya reája, nem sokat gondoltak véle. Hanem egy nagy innep nap, az ura-is jelen-lévén a templomban, szokás-szerint meg-indúl az Aszszony-ember, mihelyt olvasni kezdik az Évan-géliomot. Kit látván az Ura, után küld, és nem botsáttattya-ki a templomból; Kihezképest, ott kell maradni az Aszszonynak. De mikor az áldozathoz-való ígéket³ el-kezdette vél-na mon-dani a' Pap, a' melly gonosz lélek az Aszszonyban vólt, fel-kapja ötet, és nagy romlást tévén a' falon, ki-kapja a' tem-plomból, és azután az az Aszszonyi-állat nem láttatott. Melly romlás nagyobb bizonyásra máig-is meg-látszik.⁴

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy van az embernek dólga, mihelyt valami istenes dolog-ban kezdi foglalni magát, mindgyárt ott terem az ördög hivat-lan-is, mert ő kiváltképen-való ellensége minden idvezülendő léleknek. Kiváltképen pedig a' hol idvességes tanúságokat hallhatnánk a' tudós embereknek prédikállásokból, ha mód-

CLX. * *De retractione diaboli, ne bonum operemur.*
(D.-nél nincs meg.)

¹ *angeli Sathane.* — ² *in regni Arelatensis finibus episcopatu Valentino castrum quoddam.* — ³ *verba consecratoria.* — ⁴ *Sed pars turris, cui capella innitebat, adhuc supermanens rerum fert testimonium.*

gyát ejthe-[ti, olyankor ajándékot gördít elé; avagy tsak a' hol 368
ketten hárman az Ur nevében öszvé-gyűlnék-is, tudván hogy (344)
igéreti szerint közikbe mégyen azoknak az Isten; konkolyt
hint, mellyel a' szent gyülekezetet meg-bonthassa, a' jó szán-
dékot el-fordíthassa. Innet vagy on, hogy egy óráig való isteni
szolgálatot sokallanak az emberek; de ha vendégeskedni,
kotzkázni, vagy kártyázni öszvé-gyűlnhetnek,¹ az éjtszaka
sem tetszik hosszúnak, hanem a' hijában-valóságot követő
embereket ülő-helyekben talál a' nap.²

CLXI. RÉSZ.

*A' ki az Istennek szolgál, nem veszi-el
jutalmát.**

ANgliában vagy on egy szép ligetes berekben egy ember
magosságni dombotska, a' kire eleinte gyakran a' fáratt, és va-
dász emberek fel-mentenek midőn igen meg-szomjúhoztak
vólna; tsak-hogy arra a' tetőre kinek-kinek tsak egyedül kellett
menni, és ott ha szomjúságát jelentette, ottan mindgyárt meg-
jelent egy tziifrán öltözött dali ember,¹ a' ki gyöngyvel rakott
arany serlegben² olly kivált-képen-való jó itallal kínálta, melly
mennyeinek láttatott, mert minden szomjúságát, hévségét, és
fáratságát meg-enyhítette a szükölködőknek. Az ital után pedig
szép tiszta varrott³ kendőt-is nyújtott eleibe szájának meg-
törlésére az embernek: Mellyet végben vivén a' meg-jelent

[Moral.] ¹ Tetemesen rövid., az e.-nek körülb. egy harmada. —
² szabadon, az e.-ben: *in vanitatibus et lasciviis, aliisque come-
sationibus* (Oe. *comensationibus*.).

CLXI. * *De deo pro suis beneficiis semper regratiando.*
(D.-nél hiányzik.)

¹ *propinato(r)* (Oe. *propinator*; az 1508-ki kiadásban az —
nines ott a szó végén). — ² *cornu grande gestans auro gemmis-
que ornatum.* — ³ *linteolum mundissimum* (a «varrott» az er-
délyi H. jellemző szerzeléke).

ember, azután csak el-tűnt, sem árrát nem kívánván a jóakar-
 ratnak, sem a' kérdezősködésre alkalmatosságot nem akarván
 adni. Ezt a' régi idöben sokáig el-követte az a' személy; egy-
 kor egy fő-ember ⁴ mégyen vadászni azon helyre, és meg-szom-
 369 júhozván, mégyen-| fel a' dombra, kinek kérésére midön italt
 (345) hozott volna a' meg-jelenő ember, meg-iszsza a' vadász az
 italt, és az edényt nem adgya vissza; De hogy vétkesnek ne
 találtassék, ⁵ azt a' pohárt viszi az Angliai Henrik Királynak,
 melly a' tárházokban tartatik most-is a' Királyoknak.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ezen a' szép ligetes berken lévő dombon menny-
 országot érthettyük. A' vadászon pedig minden élő embert,
 kik ezen a' világon a' sok híjában-való kapdosásokon úgy el-
 fáradnak, hogy halálos epeségre jutnak. Kihezképest az ollya-
 nok foháskodgyanak az egekben lévő élő Istenhez, a' kinél
 készen talállyuk mindenkor az örök életre meg újító gyönyö-
 rüséges italt. Mennyünk-fel gyakran emlekezetünkkel arra a'
 dombra, mellyen idvességünket végben vitte a' mi Megváltónk,
 és onnan üressen, szomjan soha vissza nem térünk. Tsak-hogy
 oda töredelmes buzgósággal kell járúlnunk, mert úgy járunk
 nyereséggel, a' Szent Dávid mondása szerint, ki azzal biztat
 bennünket; hogy, *Isten a' töredelmes és alázatos szívet meg
 nem utállja.* ⁶

CLXII. RÉSZ.

*Az átoknak el-távoztatásáról.**

TSudálatos dölgot ír Gervásius: Otto Császárnak idejében
 Katalónia Püspökség alatt, hogy volt volna egy igen magos, és

⁴ miles. — ⁵ *Verum dominus comperta rei veritate predonem dampnavit et...*

[Moral.] ¹ rövid., az e. ismét részletezőbb.

CLXII. * *De cavendis imprecationibus cum expositione.* (D.-nél nincs meg. A vulg. forrása itt is Gervasius.)

meredek hegy, kinek a' tetején feneketlen tó vólt, a' tónak vize pedig igen fekete. Ugyan ott egy nagy kapus ház-is vólt, kiben ördögök laktanak láthatatlan ábrázattal. Abban a' tóban ha tsak egy követ vetettenek-is, meg-háborod-³⁷⁰ltanak az ördögök (346) miatta, és mindgyárt gonosz fergeteget indítottanak. A' hegynek némely részéről a' hó soha el nem mégyen, sőt azt a' részét nem-is éri a' nap, ott a' szép kristály böven találta-³⁷¹tik; (347) Annak a' hegynek alatta egy folyó-víz mégyen-el, kinek fő-venye elegyes arany porral.¹ Ugyan annak szomszédságában, gazdag ezüst bánya-is vagyon: ² Ahoz közel egy faluban lakott egy szántóvető ember, kinek kitsíny leány gyermetskéje igen siró lévén, búsultában mondgya, hogy vigye-el az ördög. A' melly szó után mindgyárt meg-jelennek, és el-ragadgyák az öléből a' gyermeket. Hét esztendő múlva a' hegy alatt mégyen vólt-el egy idegen ember, a' ki mással szembe találkozik, és ott beszél-³⁷¹getnek vólt mint történt légyen a' dolog ez előtt hét esztendő-³⁷¹vel. (347) Egy ember kis gyermetskéje és az ördögök között, úgy hogy immár azt a' gyermeket az ördögök szekéren, azon a' hegyen hordozná alá-'s-fel. Kinek mond a' jövevény ember: De az nem új dolog; mert nálunk-is egy átkozódó embernek, úgy kapták-el gyermekét a' gonoszok; ³ De tsak azt kellene kö-³⁷¹vetni a' gyermek Apjának, menne-fel a hegy tetőre, és mikor ott látná a' szekeret, kiben hordozzák a' gyermeket, kényszerí-³⁷¹tené az élő Istenre őket, és meg-kellene adniok a' gyermeket. Ebben hírt tésznek a' gyermek Apjának, ki addig gondolkodik, hogy fel-mégyen a' hegy tetőre, jár a' tó körül, egykor kénsze-³⁷¹ríti az élő Istenre az ördögöket, hogy adgyák vissza gyerme-³⁷¹két: melly szóra elé vetik a' gyermeket, elég magos termettel; de el-fordúlt ábrázattal és szemekkel, kinek a' bőre-is a' tson-³⁷¹tyához ragadott, kábasággal, és nagy esztelenséggel. Látván az éktelen ábrázatú gyermeket az Apja, sok gondolko-³⁷¹ldások után (347) vészi kezéhez; és viszi a' Püspökhöz,⁴ kinek szomorú esetit elé-³⁷¹beszéli, mellyet látván a' szent életü Püspök, prédikátiót té-

¹ + unde ex eius arenis aurum, quod vulgus pallium nomi-
nat, elicitur. — ² + et multiplex fertilitas erumpit. — ³ össze-
vonva. — ⁴ episcopum Gerundinensem adiit.

szen a' kösség előtt, hogy annak példájából tanulnának mások is, mert nem nyugszik a' gonosz, hanem mindenkor környül jár, készen vagy, a' kit elnyelhessen.⁵

CLXIII. RÉSZ.

A' rendeletlen félelemről.*

Alexánder Királynak tsak az egy Coelestinus nevű fia volt, a' kit egy bölts embernek gondviselése alá ajánlott, hogy tudós embert nevelne belőle. Kit midőn gondviselésébe vött volna a' Mestere, ki-viszi egykor a mezőre mulatni tanítványát Coelestinust, a' holott lát veszteg-feküve egy rühös lovat, és két öszve-kötött juhott, kik a' füvet eddegelik volt. Azonban közelget a' két öszve-kötött juh a' lóhoz, egyik juh egy felől esik, másik más felől a' ló mellé, és midőn a' juhok kötelékje érné a' ló túrját,¹ fel-kél a' ló fekvő helyéből, és mivel igen sértette a' kötél a' juhoknak terhétől, a' ló hátán lévő sebet, kinyíában a' ló bé-fút egy malom házba, vivén a' juhokat a' hátán, és ott tüzet találván a' malom ház földén, addig kapállya a' lábával a' ló a' tüzet, hogy ide 's tova hánnya, ki miatt mind a' ló juhokkal együtt, mind a' malom öszve ég. Akkor mondgya a' mester tanítványának, Co lestinusnak: Im láttad a' meg-lőtt dólgot kezdettől fogva mind végig, kiről azt kívánom, hogy nékem verseket tsinály vétek nélkül;² és már ki-tartozzék az el-égett malom házáért meg-fizetni? Mellyet ha végbe nem viszesz, hidd-el, nagy büntetés nélkül nem maradsz. Azzal Coelestinus félre mégyen, és gondolkodik minémű verseket tsinállyon a' meglőtt dolgok-|ról; de semmiképen elméjével fel
 372
 (348) nem talállya: az alatt ember-képében eleibe mégyen egy ördög,

⁵ az e.-ben még tovább folytatódik. A tört. után köv. tanulságot H. egészen elhagyta.

CLXIII. * *De timore inordinato.* (D. 180. *De equo scabioso et duabus ouibus.*)

¹ *super scabiem in medio dorsi.* — ² *sine falsitate.*

és kérdezi, mi lehessen oka búsulásának? Kinek felel Coelestinus: Mi gondod rá? nem illet téged annak gondolkodása. Kinek viszont az ördög: jelents meg tsak (úgymond:) meglátod, ha nem tészek szükségedről. Arra nézve mond Coelestinus: Nékem valami verseket kellene tsinálnom erős büntetés alatt a' rühös lóról, és két öszve-kötöttetett juhról; de semmiképen nem fordul-meg a' fejemben. Arra mond amaz: Én ördög vagyok,³ és igen fő vers tsináló, semmit ne fély, tsak fogadd-fel, hogy nékem hív szolgám léssesz, arról mindgyárt olly verseket készítek, kiknél a' mestered sem tsinálna jobbakat. Mellyre Coelestinus töstént rá igéri magát, tsak tellyesitse-bé igéretét. Ehezképest ilyen verseket tsinál az ördög néki:

*Midőn hátára vött, Öszve kötölődzött
Két juhot a' rühös ló,
Mégyen a' malomban, Kinek földén tűz van,
Azt minden felé hányó.
Ki miatt fel-gyúlad, Maga-is ott fűlad
Malommal együtt a ló.
Ha jelen lőtt volna, Kárt nem vallott volna
A' molnár jó malmában;
De hogy másutt forgott, Széllyel bogározott,
Türje kárát azonban,
Mert ki hasznót szeret, Az mindenek felett
Légyen nagy vigyázásban.⁴*

A' gyermek ezeket a' verseket, nagy örömmel viszi haza Mesteréhez, mellyeket hallván az Mestere, igen meg-ditsérte, és kérdezte, ha nem más segítségéből vitte volna-é végben a' dólgot? Mellyet tagadott a' gyermek; de a' Mester nem ad-³⁷³
hatván hitelt néki, mind addig fenyegeti veréssel, hogy végtére (349)

³ + in specie hominis.

⁴ Nexus ovem binam per spinam traxit equinam;

Lesus surgit equus, pendet utrumque pecus.

Ad molendinum pondus portabat equinum,

Dispergendo focum se cremat atque locum.

Custodes aberant, singula damna ferant.

meg-vallya tanítványa kezdetől fogvást végig mint járt az ördöggel. Kin a' Mestere felette nagy szomorúságba esik, és a' tanítványa-is meg-másollya ígérétét, az ördögnek e'lene mond, azután keresztyén életbe foglallya magát, és szentül lés: en e' világból való kimúlása.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, mint a' fiára jó gondviselő Király, a' mi édes Istenünk, mi reánk-is nagy gondviselését terjesztette, mert eleitől fogvást mihelyt az ő Anyaszentegyházát rendelte, abban mindgyárt jó Mesterek alá adott bennünket, Pátriárkákat, Pápokat, és Prófétákat rendelvén az ő népe eleibe, azután a' maga Fiát-is el-küldötte, és az ő Szent Fia Apostolokat, Doktorokat, egyházi tudós Prédikátorokat rendelt az Anyaszentegyházban; ezeket mind a' mi oktatásunkra. De mi meg nem betsüllyük az Istennek gondviselését, hanem mint valami oktalán állatok e' világnak viszkettető tanátsára hajtottuk hátunkat, és valameddig a' Sz. Lé ek tüzével el nem égettyük fekélyünket, az Istennek langadozó szereteti által meg nem tisztíttjuk lelkünk ismérést; lehetetlenség, hogy addig a' mi kárunk, mellyet lélekben vallottunk, meg-fordúlyon. Az a' lélek tsinál osztán szép verseket, a' ki meg-újúlván az Istennek ajándéka által, éjjel és nappal Soltárokat, ditséreteket mond az Istennek még gondolkodásában-is.¹

CLXIV. RÉSZ.

A' világ gonosságáról.*

VALAMI könyvben ilyen jelenés olvastatik, tudnillik:
 374 A' Jéussal beszélgetett volna Péter ilyen| formán. Láttam
 (350)

[Moral.] ¹ Tetemesen rövid. és szabadon.

CLXIV. * *De perversitate mundi.* (D. 108. *De quinque personis.*¹

(ugy mond :) öt dühös férfiakat,¹ kik² a' tenger fövenyét olly mohón ötték, hogy két felől a' szájok végén le-tsorgott a' föveny. Mást láttam egy kénköves gödörnek a' száján állani, kiből nagy bűdös füst ment-fel, és annak a' páráját a' szájával mind el akarta nyelni. Harmadikat láttam egy égő kementzében fekünni: a' kinek nem vólt elégséges a' meleg, hanem minden szikrákat, mellyek a' tűzből indultak, a' torkába bortsáttott-bé. Negyediket láttam a' templomnak héjazattya³ felett, a' ki fel-tátott szájával szitta-bé a' szelet a' torkán. Ötödiket láttam, a' ki minden tagját bé-falta és ötte,⁴ valamihez hozzáfért: és mások ellen* tsúfalkodott. Ezt az öt embert sokan látták, és tsudálkoztak rajtok, miért kellett ollyan dolgokat elkövetniük.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, az első emberen érthettyük a' fösvényeket; kikről a' Bölts-is emlekezik, hogy tudnillik tsak egyedül vagy, még-is a' munkától meg nem szünik, meg nem gondolván teste szakadásával kinek gyűjt.¹ A' másodikon, ki a' kénköves gödörnek száján állott, és bé nem telhetett, a' torkosokat kell érteni; kikről a' Filippibélieknek² sirva panaszkodik Szent Pál, és azokat a' Christus keresztinek ellenséginék nevezi; mert azoknak végek veszedelem, kiknek hasok az ő Istenek.³ Ez illyeneknek végtére tsak a' keserüségnék pohára marad. A' harmadikról, a' ki az égő kementzében fekütt, 's még sem telhetett-meg melegséggel, a' világi gazdagságoknak és betsületnek kívánóit érttyük: azok sem telhetnek-meg a' világnak minden gyűjteményivel-is; kikről így emlekezik Jób:⁴ *Az atyádfiai ok nélkül zálagot|vöttél, és meg-fosztottad a' sze-* 375 *gént.*⁵ A' negyedikről, ki a' templom héjazattya felett állott, a' (351)

¹ *quos quidem freneticos arbitrabar.* — ² *unum.* — ³ *pinnaculum.* — ⁴ *per omnia et singula membra sua quicquid potuit in os suum capere...* — * így.

[Moral.] ¹ rövid. — ² *Phil. III.* — ³ rövid. — ⁴ *Job XX.* — ⁵ rövid.

képmutatókat meg-ismérhettyük, a' kik ditsekednek mások felett minden tselekedetekről. Azokról mondgya Idvezítőnk: hogy, *már el-vették jutalmokat.*⁶ Az ötödikről, ki a' maga tag-jait rágja, érthetni a' paráznákat: mert Sz. Pál egyéb vétkeket mintegy idegeneknek mond; de az olyakról azt mondgya, hogy magok testek ellen vétkeznek.⁷

CLXV. RÉSZ.

Másodszor-is a' világ gonosságáról.*

A' Szent Atyák életéről irtt Könyvben vagy on irva: hogy, egy jámbor embernek, a' világiaknak három rendbéli esztelen-ségeket mutatta-meg az Angyal. Az első azt tselekedte, hogy nagy rakás fát gyűjtött öszve, és midőn el nem birta vólna, annál többet kötött öszve. A' második a' mély kútból merített vizet, és feneketlen edébe¹ töltötte, mellynek töltésétől nem akart meg-szünni. A' harmadik egy nagy gerendát vonatott vólna fel² házához, a' melly bé nem fért az ajtaján, még-is mind addig verte marháját, míg el kellett az erőltetésben veszni. Azonban kérdi az Angyal az embertől, mitsoda ítéletben vólna azok felől? Kinek felel a' jámbor: Én azokat tisztabolondoknak ítélem. Mond az Angyal:³ Az elsőn azokat értsed, a' kik bünt tartozás-nélkül naponként tselekesznek, mellyel mind addig terhelik magokat, hogy el nem birhattyák, hanem a' pokol fenekén maradnak. A' másodikon, ki a' vizet merítette, azokat értsed, kik jókat tselekesznek ugyan, de nem állhatatosok a' jóban, hanem a' mit egyik ke-
 376
 (352) zekkel épí-

⁶ rövid. — ⁷ az e.-ben a buzgó egyházi férfiak és hittanítók ócsárlóira magyarázva.

CLXV. * *Item de mundi perversitate.* (D. 109. *De tribus laborantibus inaniter.* V. ö. 139. *De Ethyopo.* Csekély eltérésű változata az előbbinek.)

¹ *cum vase cribrato et foraminibus pleno.* — ² *in curru gerebat.* — ³ az e.-ben is egybe folyik a magyarázat a példával.

tenek, a' másikkal el-ronttyák.⁴ A' harmadikon a' hatalmasokat értsed, kik el-hitették magokkal, hogy a' mennyország kapuján akármelly fel-fuvalkodással-is bé-térnek, nem akarván hitelt adni az írásnak, melly azt mondgya: *Szoros az út, és kevesen talállyák azt fel.* Viszont: *Az Isten ellene áll a' kevélyeknek.*⁵

CLXVI. RÉSZ.

VALAMI játékról vagyon emlekezet; de mivel mostani időben emlekezetben nintsen, nevet sem adhatni néki: nem tartottam szükségesnek annak fordítását.¹

CLXVII. RÉSZ.

A' jó tanátsnak hallásáról.*

EGY madarász fog egy Fülemilét;¹ kit midőn meg akarna ölteni, meg-szólal a' Fülemile: Mi hasznod (:úgy mond:) az én halálomban? mert énvelem gyomrodat meg nem töltheted; de ha nékem szabadságot adnál, három dologra tanítanálak, a' mellynek több hasznát vennéd. Szabadságot ígér a' madarász a' madárnak, tsak éltesse jó tanátsával. Akkor mond a Fülemile: A' melly dolgot fel nem érsz elméddel, abban ne törjed magadat.² Másodszor: Az el-veszett marhádon, kihez reménység nem lehet,³ ne búsúly. Harmadszor: A' lehetetlen dolog-

⁴ szabadon. — ⁵ a szentirási idézetek H. toldalékai.

CLXVI. * *De ludo schacorum.* (D. 112. *De scacario.*)

¹ H. e különös megjegyzését illetőleg l. a szöveg végén köv. jegyzetek közt az ezen számra vonatkozó.

CLXVII. * *De audiendo bono consilio.* (D. 114. *De quadam phylomena et sagitario.* V. ö. 190. *De quadam phylomena.* Csekély éltérésű változata az előbbinek.)

¹ *philomenam.* — ² *Nunquam rem, que apprehendi non potest, apprehendere studeas.* — ³ *et irre recuperabili,*

nak ne adgy hitelt. Azután szabadon repesvén a' Fülemile, gyönyörűséges éneklése után mond: Goromba⁴ ember, nagy kárt vallottál te ma, a' ki tanátsomnak hittél; mert az én begyemben⁵ oly drága kö⁶ vólt, melly nagyobb vólt egy Strutz madár tojásnál. Azon búsulni kezd a' madarász, és hálóját is-
 377 mé't ki-teríti, ha szerentsére ismét meg-foghatná, és hitegeté
 (353) édes beszédekkel: Jöjj házamba tsak édes madaram, (úgy mond:) meg-látod ezentúl két kezemmel táplállak tégedet,⁷ és szabadon botsátalak. Kinek felel a' Fülemile: Már eszembe vöttem, hogy valóságos bolond vagy, és semmit nem használt néked az én tanátsom; mert búsulsz az elveszett marhádön: kire nézve haszontalanúl forgatod hálódat, holott az én meg-fogásomban már semmi reménséged nem lehet. Annakfelette, a' lehetetlen dolognak-is hittél: holott ha meg-gondolod, mi vagyok én egy Strutz madár tojásához képest, el-hiheted, hogy nem férhet én belém olyan nagy kö, mint egy Strutz madárnak a' tojása: azért ide légy mind bolondságoddal együtt.⁸ E' szók után el-mégyen a' Fülemile, és a' madarász búsulásban marad.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.¹

Édes fiaim, ezt a' példát bizvást szabhattyuk azokra, kik e' világi tiszteket rendetlen módon horgászszaak. Nagy tanúság erre Luciper, a' ki azt mondgya vólt, hogy az egek felibe mégyen, és hasonló lészen a' Fölségeshez: *Isa.* 14. Ha tekintette, a' pokolban találta helyét. Úgy Ádám-is egy alma étellel Istenhez kívánt hasonló lenni; de ő-is mit nyert egyebet, hanem munkát, és nyomorúságot: Ehezképest, soha bátorságoson nem járhat ember a' magas póltzon. Mert nem ok nélkül mondgya

⁴ H. adja hozzá e jelzött. — ⁵ *in visceribus meis.* — ⁶ *margaritha.* — ⁷ *omnem humanitatem exhibebo tibi.* — ⁸ *stultus es et in stulticia tua semper manebis.*

[Moral.] ¹ E történetnek az e-ben két tanúlsága van, az első a szokottabb *Moralizacio* czímen, a másik *Alia deductio* felirat alatt. H. csak ez utóbbit fordítja le.

Sz. Pál: ² A kik gazdagok akarnak lenni, az ördög töribe esnek. Elég példa erre a' Gazdag, ki mikor nagyobb tsűröket akart építeni takarmányinak, akkor metszették-el életének fonalát. Bizonyos hát, hogy mikor leg-inkább bízik ebben a' világban ember, akkor ránttyák-lel a' gyéként alolla. Második ³⁷⁸ tanáts az vala: hogy az el-veszett marhán nem kell búsulni. (354) Azon a' káron ne értsünk egyebet, hanem mikor Isten egész-ségünket, vagy gazdagságunkat, vagy kedvesünket el-vészi, azokon nem tsak haszontalan, de káros-is törödni. Mert az Isten a' melly fiát szereti, azt veszszözi. ³ A harmadik tanáts az vólna: hogy, a' hazug beszédnek hitelt ne adnánk: mert-ugyan-is kitől hall az ember több hazugságot, mint a' hazugság Apjától az ördögtől. A' mi első Atyánk-is akkor vesztette-el magával együtt az egész emberi nemzetet, mikor a' lehetetlen dolognak a' hazugságnak hitelt adott: Mert mások felett okos lévén Ádám, könnyen által láthatta vólna, hogy a' teremtetett állat az ember, nem lehet hasonló az Istenhez. De ha félre tésszük-is azt a' régi példát; mennyin talál'koznak e' mái napon, kik minden képtelen hazugságnak hitelt adnak, kiváltképen a' mellyek e' világ füleit viszkettetik; mert alig mondhat ennek a' hizelkedő világnak hizelkedő fia olyan éktelenséget, mellyen két kézzel nem kapnak az emberek, ha kedvek szerint esik a' szó; ki miatt végtére mind a' tanáts-adóval együtt a' veszedelembé merülnek. ⁴

CLXVIII. RÉSZ.

Az örök kárhozatról.*

Barlaam hasonlította ¹ a' bűnös embert ahoz az emberhez, a' ki az Unikornistól való féltében rejtek-helyben vonta-meg

² *sicut dicit Apostolus.* — ³ rövid. — ⁴ szabadon.

CLXVIII. * *De eterna damnatione.* (D. 115. *De unicornu et puteo et peccatore.*)

¹ *narrat,*

magát,² a' holott meg nem maradhatván kapaszkodott egy fának az ágára, a' melly fáról midőn le-tekintene, láttya hogy a' fa töve mellett egy igen nagy mély kút vagyon, és a' kútban
 379 egy| Sárkány fel-tátott szájával várja ötöt. Annakfelette, azon
 (355) fának az allyát két egér rátskálta,³ egyik fejr, másik fekete; ki miatt már a' fa-is ingadozni kezdett vólt. Négy fejr Áspis-kígyót-is lát a' mélységben, kik párájokkal dögleltetik⁴ a kútat. Azonban, fel-tekint, hát feje felett az ágatskán egy-kis mézet lát; kire nézve el-felejtkezik az alatta lévő veszedelmekről, és a' méz után kapaszkodik. Egy baráttya érkezik oda, ki lajtorját nyújtott néki, hogy le-szálljon, és szabadítsa magát; de a' kis mézre nézve más üdöre halaszttya az alkalmatosságot: azalatt le-török az ág alatta, és épen a' torkába esik a' Sárkánnak.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Igy van állapattya a' bünös embernek. Az Unikornis a' Halált jelenti, melly mindenüvé el-késíri ötöt. A' barlang,¹ ez a' világ. A' fa, az ember élete, mellynek tövét mind-untalan rágják két egerek, úgy-mint a' fejr nap, és fekete éjtszaka. A' viperák azok az érzékenségek,² mellyek az emberben egy ideig élnek, de nem sokára meg-döglenek. A' Sárkány, az ördög. A' mély kút, a' pokol. Az ágon lévő kevés méz, az életben lévő rövid gyönyörűség.³ Nékünk pedig mind ezek ellen nintsen jobb barátunk a' Christus Jéusnál, a' ki a' pénitentiának, és azután mindjárt szent malaszttyának-is lajtorját kész alánk tenni; de a' bünös ember sokszor addig halogattya a' megtérést, hogy le-esik az életnek fájáról az ő veszedelmének feneketlen gödrébe.

² *recedit in barathrum*. — ³ értsd: rágesálta. — ⁴ *intoxicabant*.

[Moral.] ¹ *barathrum*. — ² *vipere est corpus humanum habens quattuor qualitates humorum, quibus inordinate compositis corporis compago dissolvitur*. — ³ *delectatio peccati*.

CLXIX. RESZ.

Tizenkét törvénnel meg-tartásáról.*

TRógus Pompéjus egy Likurgus¹ nevű Fő-emberről írja :
 hogy, egy városnak fel-ajánlotta volna | magát, kinek olly tör-³⁸⁰
 vényeket szabna eleibe, melyek által betsületben és ditséret-⁽³⁵⁶⁾
 ben maradna az egész város, noha rész-szerint azok nehezek
 lennének. El-is áltatta az embereket, hogy azoknak a' törvé-
 nyeknek szerzője, maga volna Apolló Isten.² Az első törvény-
 ben, a' Fejedelmek magok-viselését jobbította-meg, mint visel-
 jék magokat az alattok valók között.³ Másodszor : a' mértékletes
 életnek mutatta módgyát. Harmadszor : hogy ne pénzéért, ha-
 nem jó maga-viseléséért betsültessék az ember. Negyedszer :
 az aranynak és tallérnak⁴ ne légyen betsüje közöttök. Ötöd-
 ször : mindennémű tiszteket bizonyos személyekre osztott.⁵
 Hatodszor : az örökségeket mindeneknek egyaránt osztotta,⁶
 hogy azzal egyik a' másikat meg ne haladgya. Hetedszer : a'
 vendégségeket köz akaratból vigyék végbe ; hogy aval egyik a'
 másik felett ne pompáskodgyék. Nyóltzadszor : az ifjak, eszten-
 dőt-által egy rendbéli köntössel meg-érjék. Kilentzedszer : a'
 paraszt emberek gyermeket nem a' városon, hanem a' mező-
 kön nevellyék ; hogy a' henyélő életet távoztassák. Tizedszer :
 hogy mikor a' leányokat férjhez adgyák, vélek semmi derekas
 jegyruhát ne adgyanak.⁷ Tizenegyedszer : nem vólt szabad fele-
 séget pénzen vásárolni.⁸ Tizenkettődször : a' betsület nem a'
 gazdagoknak adassék, hanem a' betsülettel meg-öszült embe-

CLXIX. * *De duodecim legibus et modo vivendi.* (D. 125.

De Ligurio milite, qui coegit populum iurare et servare leges.)

¹ H. javítja helyesen, az e.-ben *de Ligurio nobili milite.* —

² + *quo facto in Cretam ivit* etc. a mit H. a tört. végére hagy. —

³ szabadon. — ⁴ *argentum.* — ⁵ rövid. — ⁶ *fundum omnibus equaliter divisit.* — ⁷ *sine dote nubere.* — ⁸ *uxores eligi non pecunia.*

reknek. Ezeknek a' törvényeknek leg-első meg-tartója maga volt; azután Kréta városába ment számkivetésbe. Halála előtt pedig meg-hagyta, hogy az ő tetemét abba a' városba vigyék, melynek ő törvényt szabott. Kinek halálát látván a' városiak, azután nem tartották magokat köteleseknek a' törvények megtartására, melyeket eleikbe adott volt Likurgus.]

381

(357)

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Majd hasonló dolgot tselekedett ehhez a' mi Üdvezítőnk; mert midőn ennek a' világnak várossára jutott volna, igen nagy zurzavarban,* és fel-háborodva találta az egész világot; mert minden népek és nemzetségek az igaz és szent törvénytől olly meszsze estenek volt, hogy az Istennek ismértsége még tsak nem-is hallatott a' földön; ki miatt a' tisztességes avvagy idvességes élet tsúfság volt az emberek között: az volt ditséretes, hírét 's nevét könyvekbe annak irták, a' ki bátrabb gyilkossa volt magának, a' ki mentől mélyebben ugratott-bé pokolba, a' ki másokon többet hatalmaskodott, és leg-bővebben festette meg a' földet emberi vérrel. Sőt az Izraël nemzetsége között-is, kiknél a' Parantsolatok tartattak, a' kik között az Isten ismértségének kellett lenni, annyira esze veszett volt a' szent életnek, hogy a' Christus el-jövéen nem talált igasságot a földön; hanem újolah építette-fel az embereket szent malaszttyával, és ingyen-való kegyelmével. Maga el-menetele után-is nem akarván pusztán hagyni, és üdvösséges rend tartás nélkül e' földet, elsőben tizenkét követet küldött az egész világra, úgymint a' tizenkét szent Apostolokat, kik az ő törvényére tanítának-meg minden városokat és nemzetségeket, melyek által virágoznék az Anyaszentegyház az egész föld kerektségén; végre az ő dütsőségébe jutnának, melyet nekünk szerzett szent halálával.¹

[Moral.] * így. — ¹ Az e.-nek alig egy negyed része és csak a veleje, de az is szabadon átdolgozva.

CLXX. RÉSZ.

A' bűnösnek meg-téréséről.*

EGY tsufolkodó,¹ szent Bernárdnak eleibe mégyen, midőn lovon menne a' szent jámbor; kinek mond | a' tsufolkodó: ³⁸²
 Atyám, én mulatságot akarok előtted indítani, melly játékban ⁽³⁵⁸⁾
 fel-tésem a' lelkemet a' te lovadért. Mellyet hallván szent Bernárd, mindjárt le-száll a' lováról, és mondgya a' játékosnak: A' mellyikünknek többet hoz a' kotzka, az légyen a' nyertes fél. Azon meg-nyugosznak mind ketten, és a' játékos elsőben-is el-perdítván a' kotzkát, néki nyóltzat² hoz a' kotzka, kin meg-örülvén kapja a' lónak fékemplőjét, hogy el-mennyen véle. Kinek mond a' szent Atya: Várákossal csak barátom, hadd vessem-el én-is, ki tudgya ha nékem többet hoz. El-veti a' jámbor a' kotzkát, és néki tizenennyóltzat hoz; azután mond a' játékosnak: Immár tégedet el-nyertelek, el sem botsátlak; hanem nékem tartozol minden engedelmességgel. Attól fogva igen szent életü ember lött abból a' játékosból.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' játékos, a' világban el-merült embert jelent. Szent Bernárd, a' tökéletes Egyházi embert,¹ a' ki lovat

CLXX. * *De revocatione peccatoris ad viam penitentiae.*
 (D. 133. *Miraculum de Sancto Bernhardo.*)

¹ *luser*. — ² A legrégibb kéziratban XVIII-at dob a játékos, a szent pedig XIX-et, a mi csakugyan csoda, minthogy három koczkával, a melyek mindenik lapja az 1-től 6-ig emelkedő számsor szerint van pontozva, a legnagyobb dobás 18; csakis így érthető a játékos korai öröme és a történet végén a csattanó. A G. R. későbbi romlottabb redactiói ezt teljesen eltompítják, s így veszi át e történetet Pelbártunk is. (L. a szöveg után köv. jegyzetek közt az e számhoz tartozót.)

[Moral.] ¹ *discretus prelatus.*

tartozik fel-tenni, az-az, maga életét-is minden munkára kiadni, tsak a' veszedelemre indúlt lelkét az üdvösségnek útára téríthesse. Az apostol mondása-ként: *Mint a' Christus lelkét adta érettünk; úgy minékünk-is ki kell tenni lelkünket felebarátunkért; mert mindnyájan egy Atyától származott atyafiak vagyunk.* Kihezképest, egymás szeretetire kötelesek vagyunk.²

CLXXI. RÉSZ.

A' jó barátságról: és hogy az igasság meg-szabadít a' haláltól.*

ALfonsus Péter¹ tészén emlekezetet két vitéz Urról, kinek 383 egyike Báldákban² lakott, másika Égyiptus-ban. Ezek külömben nem ismérték egymást, hanem tsak irások és követek által; mindazáltal nagy szeretettel kezdetek egymáshoz lenni. A' Báldáki Vitéz veszteg fektében gondolkodik egykor: az én társam nagy indúlattal vagyom hozzám, kit én még szememmel sem láttam; el-mégyek szintén Égyitusba,* és meg-látogatom ötet. Meg-indúl egy hajón, és midön menne Égyiptus felé, az ő isméretlen baráttya eleibe mégyen, és házához viszi igen betsülettel. Bé-menvén a' házhoz, lát a' Báldáki vitéz egy igen szép leányt az Égyiptzius házánál, kit annyira kezd kedvelleni, hogy miatta való szerelmétől meg-betegszik. Mellyet vévén eszébe az Égyiptzius, mondgya: Jelentsd-meg édes barátom nékem, mi nyavalyád légyen. Kinek a' Báldáki Vitéz: Házádnál láttam (úgy-mond:) egy leányt, annak szerelme háborgat engemet. Akkor házánál lévő fejr-tselédet³ élé-hivat az Égyip-

² az e-ben e magyarázat tovább folyik: a három koczka az Atya, Fiú, Sz. Lélek s i. t.

CLXXI. * *De dilectione et fidelitate nimia, et quod veritas in morte liberat.* (D. 183. *De II-us militibus, quorum vnus pro altero mori voluit.*)

¹ *Petrus Alphonsus.* — ² *Baldach.* — * így. — ³ *omnes mulieres.*

tusi Vitéz azon az egy leányon kívül: kiket el-nézvén a' Báldáki, mond: Mind ezekkel semmit nem gondolok; hanem hátra vagyon még az, a' ki miatt tsak meg nem halok. Végére azt-is elé-hivattya. Kit látván: ez az (: úgy mond:) kiben nékem kedvem tölt. Arra mond az Égyiptzius: Én ezt a' leányt kitsiny gyermekségétől fogvást tartom a' végre, hogy én házas társam légyen, a' ki után minden gazdagságimat birom. De meg-bizonyítom ebben-is hozzád-való szeretetemet: minekelőtte meghallyak,⁴ néked engedem feleségül a' leányt minden gazdagsával* együtt. Ennek meg-örülvén a' Vitéz a' leányt feleségül vészi, és nagy gazdagsággal feleségével együtt visszamegyen hazájába Báldákba. Azután tsak hamar nagy szegénységre jut az Égyiptziusi vitéz Ur, | úgy-annyira, hogy még háza 384 sem maradhat-meg keze között: kihezképest el-tökéli magá- (360) ban, hogy ahoz a' baráttához mennyen, a' kit ő felette-igen meg-gazdagított. Tsak hamar hajóra készül, és menvén jut egykor Báldákban nap-haladat után⁵ szintén ahoz a' városhoz, kiben az ő baráttya lakott. De estvének idején, minthogy szolgánélkül, rongyos-is vólt, szégyenli a' házhoz bé-menni, gondolván, hogy meg sem isméri a' setétben a' baráttya, mivel nem olyan állapottal vagyon, melly fényesen látta valaha: ahoz-képest mégyen a' czinterembe, és midőn az éjtszakát ott tölténé ki-néz a' czinterem ajtaján; hát az útzán két ember veszedik, és egyik a' másikat meg-öli: kire-nézve a' gyilkos megfutamodik, mégyen a' czinterembe, de más-felől a' czinteremből-is ki-szalad. Azután tsak hamar kiáltás indul a' városon, keresik és kérdezik a' gyilkost. Kiknek mond az Égyiptusi Vitéz: Én vagyok, a' ki megöltem a' szegény embert: ahoz-képest meg-fogják azt, vetik a' tömlőtzebe, és más nap a' Biró eleibe viszik; kit meg-sententziázván, indítanak az akasztó-fa felé: a' több késírók** között ott vagyon az ő Vitéz baráttya-is. A' kit midőn meg-ismert volna, meg-esik a' szive rajta, holott attól a' baráttjától annyi jót vött, ki után nagy uraságra jutott:

⁴ *moriaris*; H. e hibát az e-nek rövidített írásmódja: *moriar(is)* miatt követte el. — * gazdagságával. — ⁵ *post solis occasum*. — ** így.

ahozképest a' sokaság között fel-kiált a' Báldáki Vitéz, és mondgya: Ne siessetek ez ártatlan embernek halálára; mert nem ez, hanem én vagyok a' gyilkos, azért engemet öllyetek-meg. Akkor azt a' másikat meg-fogják: és midőn már minde-nikkel közel vólnának az akasztó-fához, a' valóságos gyilkos-is oda érkezik, és így gondolkodik vala magában: Ur Isten, a' gonosságot én tse-|lekedtem, és ihon mitsoda ártatlan emberek
 385 (361) halnak-meg miattam, hiszen jobb énnékem ezen a' világon bűnömnek méltó jutalmát el-vennem, hogy-sem mint most el-kerülnöm, és azután örökké büntetődöm. Akkor teli torokkal kezdi kiáltani: Uraim, az Istenért ne bántsátok ez ártatlan embereket, mert ezeknek sem hírek, sem tanácsok a' dologban; én vagyok a' gyilkos, az én kezeim miatt fekszik az útján a' holt ember, senki nem más, hanem én érdemlem a' halált. Melly dolgon a' sokaság tsak el-tsudálkozik, és mind a' hármat viszik a' Biró eleibe újlag. Mellyről tudakozván a' Biró, meg-beszéllik kezdettől fogvást végig a' dolognak folyását. Akkor eleibe hivatván az elsőt a' Biró, kérdi: Miért mondottad gyilkosnak magadat? Kinek amaz: Mert én Égyiptusban (:úgy mond:) nagy értékű⁶ ember voltam, végre szegénységre jutottam; erre a' földre pedig azért jöttem, hogy itt nyomorúságomban magamat táplállyam; de már meg-unván a' világi életemet, az életnél inkább kívántam a' halált, azért mondottam gyilkosnak magamat. A' Báldáki Vitézt-is kérlette a' Biró: Ő hát miért vallott magára? A ki így felel: Mert ez az én Vitéz barátom én hozzám annyi jóakarattal vólt, hogy általa jó helyre házasodtam, 's derék gazdagságra jutottam: kinek midőn ilyen nyomorúságát láttam, meg-szántam, és halált szenvedni érette kész voltam. A' harmadikat-is meg meg-kérdi a' Biró: és az így felel: Uram, holott a' gonosságot én tselekedtem, és látván az ártatlanokat halálos veszedelemben lenni érettem, a' lelkem ismérleti nem engedte-meg, hogy magam bűnét el-titkollyam;
 386 (362) jobbnak tartván itt büntetődni érdemem szerint, mint| jövendőben örökön örökké. Arra felel a' Biró-is; Mivel az igassá-

⁶ *locuples.*

got életednél inkább szeretted, menny-el tés-is* békével, job-bítsd-meg életedet, és többé ne vétkezzél. Ennek a' Birónak mindenek helyben hagyták okos maga-viselését.⁷

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, az Atya Isten szép erőben teremtetten volt Ádámot, kit igen okos lélekkel fel-ékesített volt, és nagy hatalommal.¹ Kiről azt énekli Szent Dávid: *Mindeneket lábai alá vetettél; etc.* Ennek az embernek barátságáért el-jött azután a' Christus Jésus, és olly szegény állapotra jutott, hogy Szent Máté azt mondgya felöle: *A' rókáknak lyukok vagyon; de az ember fiának nints helye, hová fejét hajtsa.* Végre pedig még az Ádámtól meg-érdemlett büntetést-is magára vette, és mint nagy bűnös úgy szenvedett halált. Kinek szent példájára azután az ő Apostoli-is halált szenvedtenek az ő jó Uroknak a' Christusnak kedvéért. De hogy minékünk-is használlyon az előttünk álló példa, és üdvösségünkre fordúllyon; kövessük az igasságot, és bűnünket meg-ismérvén 's azokról töredelmes vallást tévén, mondgyuk azt: Uram, én vagyok a' gonosz ember, a ki bűnökbe elegyítettem magamat, én érdemlem méltán a' büntetést, sőt az örök halált-is; de te légy kegyelmes bűnös fejmenek.

CLXXII. RÉSZ.

A' hiv léleknek állhatatosságáról.*

EGY Ángliai Királynak idejében, országában két nevezetes Vitéz lakott: egyiket Gvidónak, masikat Tirusinak¹ hítták.

* így. — ⁷ + *quod tam pie dedit iudicium eo, quod veritatem dicebat reus.*

[Moral.] ¹ rövid és szabadon; így az alábbiak is.

CLXXII. * *De constantia fidelis anime.* (D. 194. *De duobus militibus; Gidone et Tyrio.*)

¹ Tyrius.

387 Gvidó szerentsés had-viselő ember vólt, a' ki egy Uri leányt
 (363) meg-szeretett; de mind-addig sem adták néki, míg némelly
 előtte álló hadakozásokon által nem esett. Végre sok vitézi
 munkái után el-jegyzette a' leányt, és nagy pompával haza-
 vitte. Harmad nap múlva, kakas szó után, fel-kél felesége mel-
 lől, és kimenvén tekint a' tsillagos égre, a' hol láttya Üdvözi-
 tönket, a' ki ilyen formán szólíttya meg ötet: Gvidó, Gvidó,
 egy leánynak szerelméért sok hartzokat próbáltál, ideje már,
 hogy én érettem-is hartzoly, és viseld férjfi módra magadat az
 én ellenségim ellen. Ezeket szóllván, azután nem látta az Üd-
 vöztöt. Ő pedig által-értette, hogy a' szent földre kellene néki
 menni, a' honnan a' pogányokat el kellene kergetni. Mond a'
 feleségének: Ugy hiszem, már fogadtál méhedben; én el-
 mégyek a' szent földre, hanem míg onnat meg-térek, addig
 szerentsés szüléled lévén neveld a' gyermeket Isteni félelem-
 ben. Kin a' felesége meg-búsúl, és egy handsárt² vévén kezébe
 mond: Ez-é Uram az én várakozásomnak jutalma, a' ki ked-
 vedért minden egyéb szerentsémet meg-vetettem, hogy már
 midőnméhemben fogadtam, akkor töled el-hagyassam? később
 vagyok ez fegyvert melyembe verni, mint töled-elmaradni.
 Meg-kapja felesége kezében Gvidó a' handsárt, mondván:
 Édes feleségem, irtózom szándékoztól, de Isten előtt tött fo-
 gadásomat bé kell tellyesítenem, kinek most vagyon ideje:
 azért légy tsendes, mert Isten akaratjából vissza-térek en* te
 hozzád. Azokra a' szókra meg-bátorodik az aszszony, ujjából
 ki-veszi a' gyűrűt, és adgya Gvidónak, mondván: Tartsd-meg
 Uram emlekezetemre ezt a' gyűrűt, és valamikor szarándok-
 388 ságodban meg-tekinted, jussak| eszedbe néked; mert én-is
 (364) tsendes várakozásban lésezek mind addig, míg hozzám vissza-
 hoz Isten. Igy, el bútsúznak egymástól. Meg-indulván Gvidó,
 Tirusi társát el-viszi magával: azalatt keserűségben vagyon a'
 Gvidó felesége; de szülésének is ideje eljövén szép fiat hoz a'
 világra. Gvidó és Tirusi midőn egynéhány országokon mente-
 nek vólna által, és Dácziát látnák nagy pusztaságban lenni a'

² pugionem. — * így.

pogányság miatt, mond Gvidó a' társának: Kedves barátom, ím látod ennek az országnak romlását; te azért mennyi ennek Ieresztyén Királya mellé, és a' hitetlenek ellen igaz hűséggel óltalmazd tehetséged szerint. Én pedig a' szent földre megyek a' pogányok ellen, dolgomat ott végezvén ezen jövők vissza, azután osztán egygyütt mennyünk Ángliába nagy örömmel haza. Enged Tirusi vitéz a' szóknak, és egymást megtsókolván könyves szemekkel két felé indulnak Bé-mégyen Tirusi Dácziaiba: Gvidó-is a' szent földre, és ott a' Saraczénusok ellen keményen hartzol, es szerentsésen; úgy-annyira, hogy az ő nagy híre neve az egész világra ki-terjed. Hasonlóképen Tirusi vitéz-is a' Dácziaát kóborló pogányokat el-kergeti, mindenkor győzedelmes lévén ellenek: kire nézre az ott-való Királynak nagy kedvében vólt, tisztekkal és értékkal mások felett betsültetett. Vólt azon országban egy kegyetlen Fejedelem, kit Plébėjusnak hitták, a' ki felette igen irigylette Tirusinak előmenetelit, és mindenek között való nagy kedvességét. Utólyára nem állhattya, hanem a' Király előtt el-vádolja, mintha nyilván-való árulója vólna. Kinek hitelt ad a' Király, és Tyrusit minden méltóságától 's tisztitől megfoszttya, ki miatt nagy kisebbségre és szegénységre[jut a' jámbor szolga. 389
Tirusi ezen el-búsúlván, ki-mégyen egykor a' mezőre egyedül, (365) szerentsétlenségéről gondolkodván. Azonban Gvidó Ásiában dolgát végezvén, és meg-fordúlván, jút abba a' helybe, a' hol egyedül Tirusi gondolkodik vólt: kit mindjárt meg-ismér Gvidó; de amaz nem ismérte-meg Gvidót, nem-is akarta magát meg-ismértetni véle, hanem meg-szólíttya mint isméretlen ember Gvidó, Tirusit; kérdezvén, honnan való légyen? Kinek Tirusi: Én (:úgy mond:) meszsze földről való vagyok; de ezen a' földön már sok esztendődöl fogvást lakom: Vólt régen egy barátom, ki a' szent földre ment által a' tengeren, arról sem hallhatok semmit, ha él-é vagy meg-hólt eddig? Kinek mond Gvidó: Annak a' kedves társodnak szerelméért kérlek, úgy-le egy kevésbé, hogy tegyem az öledbe fejemet, és fél óráig hadd alhassam, mivel igen meg-fáradtam. Kinek az ölében midőn el-alutt vólna, láttya Tirusi, hogy a' Gvidó szájából egy fejér

egér³ ki-mégyen, és mégyen egy hegy oldalába; a' holott múltván egy darab ideig, vissza-tér az egér, és ismét bé-mégyen a Gvidó szájába. Aval fel-serkenvén, mond Gvidó a' társának: Atyámfia, én tsudálatos álmod láttam, mintha egy egér ment volna ki a' számból, és meg-járván ama' nagy hegynek oldalát, ismét vissza-jött volna belém. Mond Tirusi: Valamit álmodban láttál, én-is azt láttam émettem: mert valósággal láttam a' szádból ki-menő egeret a' hegy oldala felé; de mit mivelt ott, azt eszembe nem vöttem. Mond az álmos ember: Mennyünk-el mind ketten a' hegy oldalába, ki tudgya mi jót találunk ott. Így meg-indúlnak mind ketten, és bé-mennek a' hegynek hasadékába, a' ho-llott találnak egy meg-hóltt Sárkánt, kinek a' hasa üressége teli volt arannyal, és azon felylül egy fényes kard, kin ilyen irás volt: Evvel a' karddal vágja-le Gvidó a Tirusi ellenségét. Kinek meg-örül Gvidó, és mond a' társának: Valami kintset a' Sárkányban találtam, mind néked adom, magamnak csak az egy kardot hogyom.* Kire mond Tirusi: Uram, nem vagyok olyan nagy ajándékra méltó. Kinek mond a' másik: Nézz jól a' szemembe, és ismérj-meg engem, mert én vagyok a' te régi jó barátod Gvidó. Azokra a' szókra meg-isméri kedves baráttyát Tirusi, és örömében sirni kezd előtte, mondván: Immár örömet meg-halok, pedig hogy egyszer valaha meg-láthattalak. Kit fel-emelvén Gvidó, mond: Ne bánkódgyál, hanem légy vigan, mert én elsőben boszszút akarok állani ellenségeden, 's azután mennyünk betsülettel vissza Angliába ketten; de meg-lásd, az én állapotomat senkinek meg ne jelentsed. Fel-kél örömmel a' földről Tirusi, baráttyát meg-tsókollya, és a' nagy tsomó arannyal házához mégyen. Gvidó pedig a' Király udvarában zörgeti a' palota ajtaját; kitől tudakozik az ajtón-álló, ki volna? Kinek felel Gvidó: Én egy szegény szarándok, mostan a' szent földről érkező. Kit mindjárt bé-botsát, és a' Király eleibe viszen, kinek akkor-is mellette ül volt Plébėjus, a' Tirusi vitéz ellensége. A' Király pedig a' szent földön való hírekről kezd tudakozni. Kinek felel

³ mustelam. — * így.

Gvidó: Most, Istennek hálá, mindenek békeségben vannak, számtalanon történek a' keresztyén vallásra-is. Viszont kérdi a' Király, ha látta volna-é ott az Ángliai Gvidót, ki sok hadakat viselt, és győzedelmes volt a' pogányok ellen? Felel a' szarándok: Igen-is lát-|tam, mert véle együtt öttem 's jártam. 391
Vagyon-é (:kérdi a' Király:) emlekezet azon a' földön az itt lévő (367)
Keresztyénekről? Vagyon (:úgy mond Gvidó:) Sőt a' te személyednek-is híre vagyon, Király: ki egy Plébėjus nevű tökéletlen ember kedvéért meg-vetted hű szolgádat Tirusit, a' ki által birodalmod meg-szabadult minden pogányoknak kóborlásától; ott ilyeneket beszéllenek felőled. Mellyeket hallván Plébėjus, nem állhattya, hanem mond: Te hamis szarándok, hogy ilyen hazugságokkal állasz a' Király eleibe; sőt, a mi nagyobb, Tirusit a' Király nyilván-való ellenségét mented, a' ki országából-is ki akarta tudni a' Királyt; meg-érdemlenéd, hogy itt venném fejedet. Mond arra Gvidó: Felséges Király, mivel ez ember, előtted engem hamisságban járó szarándoknak mond, Tirusit-is hű szolgádat árulónak szidalmazza, meg akarok hartzolni az igasság mellett véle, 's abból meg-isméréd, ki jár nagyobb igasságban; mert az Isten annak szokott győzedelmet adni.⁴ Helyben hadgya a' Király a' kívánságot, és bizonyos napot rendelt nekik a' bajvivásra. Tartván pedig a' Király a' tsalárdságtól, hogy üdö előtt valami mesterséggel el ne veszesék a' szarándok Gvidót, hivattya a' maga leányát, és mond néki: Leányom, én ezt a' szarándokat a' te gondviselésedre bizom, és életedre parantsolom, hogy veszedelme ne légyen. A' Király leánya a' szarándokat [bizonyos házba helyhezseti, meg-fereszt, és szorgalmatosan gondgyát viseli. El-jő azonban a' hartznak napja, és Plébėjus talpig fegyverben öltözve mégyen a' vár kapuja eleibe, szidalmazván a' szarándokat, és bajra híván. Ottan mindjárt az ő készüléti-ben a' szarándok-is ki-mégyen,] és szembe szállván kemény ütközetet tészen, ki 392
miatt annyira meg-szédül Plébėjus, hogy könyörögni kezd a' (368)

⁴ H. magyarázata; az e-ben e helyett: *et cum falsum super corpus meum probabo.*

szarándoknak, bár tsak addig szünnyék-meg tőle, míg egyszer ihatik a' közel való forrásból. Kinek a' szarándok időt enged olyan kötés alatt, hogy Plébėjus-is tartozzék hasonló engedelemmel lenni, ha mikor amaz-is arra szorúlna. Illyen formán jól meg-újítván magát a' hives itallal, új hartzot indít Gvidóval; úgy-annyira, hogy Gvidó-is el kezd bágyadni, és ő-is kezdi kérni, hogy engedgyen időt az italra, mert nagy szomjúsággal epedett-el: kinek meg-esküszik az égre Plébėjus, hogy soha meg nem engedi, valamíg magát bírja. Ezt hallván Gvidó, a' hartzolás közben hátrább-hátrább mász mind addig, míg a' forrást éri, ahoz jutván ő-is hirtelen merít a' vizben, és jól meg-iszik belőle: kivel ő-is meg-éledvén ⁵ új erővel kezdi a' hartzot, és meg-futamtatya a' bajnokot. Mellyet látván a' Király, két felé választatya őket, a' végre, hogy azon éjtszaka maradjon kiki szállásán, és reggel vallyék-el, kié lészen a' győzedelem. A' szarándok bé-mégyen az ő előbbi szállására, a' holott a' Király leánya, sebeit meg-mosogattya, ételt ad néki, és azután jó ágyba helyhezteti. A' szarándok fáratsága után szörnyen el-aluszik. Plébėjusnak vólt hét fia, kiket elé-hív, és mond nékik: Jó fiaim, ha az én szarándok bajnokom ez éjjel valami formán el nem vész, hólnap vége lészen az én életemnek. Kinek mondnak a' fiai, Tsak bízd ránk, nem éri viradtát a' szarándok. Szintén éjfél tájban, mikor mindenek el-aluttak, a' Plébėjus fiai fel-nyittyák a' Király leánya házának ajtaját, a' hol Gvidó alutt, és mondanak magokban: Itt az ágyában meg ne öllyük.] mert nekünk-is meg kellett halnunk miatta; hanem

(369) közel lévén a' tenger parttya, ereszszükbé a' tengerbe, hadd fuladgyon-meg abban: így senki meg nem tudgya, mi formában esett veszedelme. Sőt azt fogják mondani, hogy féltében el-futott a' szarándok. Ezen meg-egyezvén fogják, és mind ágyastól bé-vetik a' tengerbe, kiben semmit nem érez az elalutt Gvidó. Azon éjtszaka egy halász szintén a' tengeren halászott, a' ki meg-hallya a' vizen való lottsanást, és oda-felé közelítvén, semmit nem lát az ágy nál és benne fekvő ember-

⁵ + *sicut leo rugiens in eum irruit.*

nél egyebet; kin tsak el-rémül, és nagyon kezd kiáltozni: Jelentsed-meg (:úgy mond:) Istenre kénszerítlek, ki vagy. Felserken Gvidó a' halász kiáltására, és nézvén minden-felé tsak a' tsillagos eget láttya felette, és két felől a' széles vizet. Akkor kezd kérni a' halászt, hogy tsak segítse-meg ötöt, nem vesztie-l jutalmát; mert ő vólna az a szarándok, a' ki tegnapi napon meg-hartzolt a' mezőn a' bajnokkal; de mi vitte oda, semmiképen nem tudhattya. Erre nézve hajójába vészi a' halász, házához-is viszi, és meg-szároгатván ismét le-fekteti a szarándokot. A' Plébėjus fiai meg-jelentik az apjoknak, mi formán merítették-el a' szarándokot; kihezképest, nints már kitől félni. Azon néki bátorodik Plébėjus, és jól meg sem várja nap fel-jötét, hanem mégyen a' vár kapuja eleibe, kiáltván a' Királyra, küldgye-ki az ő bajnokját, rajta hadd állhassa bosz-szúját. Mellyet hallván a' Király, meg-izeni leányának, hogy a' hartzra állítsa elé a' szarándokot. Kire-nézve mégyen a' szarándok szállására a' Király leánya, kit ott nem találván meg-ijed, és keservesen kezd sirni; de nints mit tenni, hanem meg-jelenti az Apjának, hogy el-|veszett azon éjtszaka mind ágyastól a' szarándok. El-búsúl a' Király-is rajta az egész Udvar néppel együtt; kik azt mondgyák felőle, hogy el-szaladott; kik azt mondgyák, hogy irígyek miatt lött veszedelme: és midőn így búsonganak és tsudálkoznak a' meg-lött dolgon, Plébėjus annál keményebben szorgattya a' bajnokot. Azonközben a' halász-is elé érkezik, és a' nagy sibongást hallgatván, mond: Ez éjtszaka egy szarándokot ágyastól találtam a' tenger színén, kit valami nehezen ki-húztam a' vizből, és házamhoz vivén most-is ott nyugszik. Kin meg-örül a' Király, és küld mindjárt a' halász házához, meg-izenvén a' szarándoknak, hogy ütközet-hez készüllyön. Meg-sajdítván Plébėjus, hogy a' szarándok még élne, igen meg-ijetkezik, és frigyét kezd kívánni; de egy óráig való frigyét^e sem enged a' Király, hanem ki kell menni mindeniknek a' mezőre, és ott mihelyt a' hartzhoz kezdenek, tsak hamar győzedelmes kezd lenni Gvidó, és elsőben el-vágja egyik

394
(370)

^e *inducias.*

karját, és azután a fejét Plébėjusnak, és viszi a' Király eleibe. A' Király-is nagy örömben vólt a' szarándok győzedelmén : azután végére menvén, mint vetették vólt nyavalyást mind ágyastól a' tengerbe a' Plébėjus fiai, azokat fel-akasztattya. Azután sok szép ajándékokat, aranyat és tallért⁷ bőven adott a' Király Gvidónak ; és szolgálattýára sok szókkal maraszttya, de semmiképen meg nem marad, hanem minden ajándékít Tirusinak adgya, és azt a' társát elébbi állapattýába helyhezteti a' Király előtt, maga osztán úgy vészen bútsút a' Királytól és mindenektől. Akkor mondgya a' Király néki : Kedves atyámfia, ha nálam meg nem maradtál, már tsak azon kérlek, jelentsd-meg nekem

395 nevedet. Kinek | felel a' szarándok : Uram Király, engemet
(371) Gvidónak hínak, kinek hírét sokszor hallottad. Meg-értvén a' Király, ki légyen, annál inkább kezd esdekleni rajta ; úgy hogy országának egy részét néki engedte volna, ha nála meg-maradtott volna ; de semmiképen rá nem vévén Gvidó magát, leborúlva el-bútsúzik a' Királytól. Evel Gvidó Ánglia felé indul, és el-érkezvén mégyen egyenesen a' maga várába, a' holott a' kapu előtt nagy sereg koldúst talál, azok között láttya a' maga feleségét-is Kalugyer köntösben,⁸ mindennap alamisnát osztogatván a' szegényeknek, és mondván nékik : Imádkozzatok az én Uramnak Gvidónak haza jöveteléért, hogy minek-előtte meg-hallyak, vagy egyszer szerentsésállapotban láthassam ötet ; mert sok ideje már, miólta a' szent földön hadakozik. Egyik nap az ő fia-is, ki már hét esztendő volt, tsínoson fel-öltöztetve ki-mégyen az annyával együtt a' koldúsok közzé : és midön hallya az annyától, hogy Gvidót emlegeti a' szegények között, az annyához fordul, és mond : Szerelmes anyám, az-é az én édes Atyám, kit olly gyakran emlegetsz ? Felel az aszszony : Igen-is az, édes fiam ; a' ki midön engemet feleségül vótt vólna, azután harmad nappal el-ment tőlem, és azólta nem láttam ötet. Azonban, rendre osztogatván az aszszony a' koldúsoknak a' pénzt, jut a' maga férjéhez-is Gvidóhoz, és néki is pénzt ád ; de kinek adta légyen az alamisnát, nem tudta.

⁷ *argentum.* — ⁸ *in forma peregrine.*

Gvidó pedig csak le-hajtotta a' fejét, hogy inkább meg ne ismerjék. Midőn az aszszony el-haladna előtte, a' gyermek kistsínnyég hátrább marad, kit Gvidó meg-ragad, mert meg nem tartóztathatta magát, ölébe szorította, és meg-tsókollya, mondván: Édes fiam, az Isten gondviselése és szereteti maradjon rajtad. Azonban látván a' tseléd⁹ a' gyermeket a' szarándok körül mulatni, el-híjják onnét, hogy ne maradjon a' koldúsok között. Gvidó mégyen a' feleségéhez, és töle az eresz alatt¹⁰ magának külön egy hajlékotskát kér; az aszszony, Isten kedvéért és Urának emlekezetiért, örömet rendel egy fél-felé való helyetskét néki, a, holott egynéhány esztendőket töltött Gvidó: és mikor már halálához közelített volna, szólította a' feleségének egyik szolgáját, és mondgya néki: Édes barátom, ezt a' gyűrűt vidd-el mindjárt az Aszszonynak, és mondd-meg néki, hogy ha engem életben kíván látni, ne késsék hozzám jöni. Fel-viszi a' szolga a' gyűrűt a' Gvidó feleségéhez, melyet látván az aszszony mindjárt meg-ismér, és mond nagy szóval: Ez az én Uramnak Gvidónak gyűrűje. Aval le-indúl a' gráditson; de míg hozzá érkezik az aszszony, addig meg-hal Gvidó, kinek csak a' holt testét talállya, és a' felett siránkozik,¹¹ keserüségét nevelvén az, hogy Uri házánál koldús állapotban mulatozott szerelmes Ura Gvidó, kit ő meg nem ismerhetett; mindazáltal szarándok Urának Uri temetést készített.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ezen a' nevezetes Vitézen az Istent érthettyük, a' ki eleitől fogvást sok hadakat viselt győzedelmesen: elsőben is a' pártos Angyalokat le-hánta az égből: azután a' földön a' vétkes embereket özön-vizzel borította-el: a' Sodomitákat földdel nyelette-el:¹ Faraónak és az ő népének dühösségét sokképen büntette; végre a tengerbe vetette. Azután Mósest, mint

⁹ *domicelle*. — ¹⁰ *in foresta*. — ¹¹ az e.-ben részletesen el van mondva, hogyan siratja.

[Moral.] ¹ e kettőt H. toldja be.

egy Tírusi vitézt és kedves barátját, maga mellé vötte, ő ál-
 397 tala-is az emberi nemzethez, ki-váltképen választott népéhez,
 (373) sok jóakarattját mutatta.² Az embernek ölében nyugott akkor,
 mikor az emberi természetet magára vötte. A' melly feje ege-
 retske szájából ki-ment, az a' szent Prófétákat jegyzette; ki-
 váltképen Keresztelő Jánost, kiről így ír Malakiás Próféta
 4. Rész. 5. v. *Imé én néktek el-küldöm Illyés Prófétát, minek-
 elötte el-jöjjön az Urnak nagy és rettenetes napja. És az atyák
 szívét a' fiakhoz hajjtja.*³ Ez ellen rettenetes erővel indult volt
 a' pokolbéli ellenség az ő hét fiaival, úgymint a' hét halálos
 bűnökkel, és eléggé kívánta volna a' veszedelemnek tengerébe
 elmeríteni az Istennek malasztját ez az ellenség; de a' Szent
 Lélek, mint szorgalmatos halász, arra-is gondot viselt, hogy a'
 pokolbéli ördögre mind czimboráival együtt vissza-tér a' gya-
 lázat: és már az Ur Christus győzedelme által az egész emberi
 nemzet olly győzedelmet vehet lelki ellensége ellen, hogy ha
 szánszándékkal valaki hozzá nem közelget, nem árthat e' nagy
 Sárkány, mert erősen meg vagyon kötözve az örökké-valóság-
 nak lántzával.⁴

CLXXIII. RÉSZ.

*A' világi nyomorúságokról, és men-
 nyei örömről.**

RÉgenten egy Király ment sokadalomba,¹ és magával egy
 mestert-is vitt-el tanítványával együtt; kik meg állván a'
 piaton, nyóltz málhát² látnak teli árúkkal. Az első mellett
 meg-állván, kérdi a' tanítvány: Mi haszna volna a' szegény-
 ségnek, és nyomorúságnak? Felel a' mester: Az, mennyei ből-

² rövid. — ³ H. idézete. — ⁴ az e. részletezőbb és valamivel
 hosszabb is.

CLXXIII. * *De sarcinis et gravaminibus mundi et gau-
 diis celi.* (D.-nél nincs meg.)

¹ *ad nundinas.* — ² *sarcinas*

dogság. Nagy jutalom az, (:úgy-mond a' tanítvány.) Mennek a' másik málhához: 's abban mi lehetne?| Mond a' mester: Sze-³⁹⁸ lidség; és bóldogok a' szegények. A' tanítvány: Szép dolog az⁽³⁷⁴⁾ (:úgy mond:) mi lehet annak az árra? Kinek mond a' mestere: Sem ezüstön, sem aranyon azt meg nem vehetni; hanem tsak földet kívánok érte. Viszont a' tanítvány: Indiától fogvást egész Británniáig elég pusztá föld vagy, foglal-d-el azt érte. Mond a' mester: Nem kell, mert az a' föld meg-emészti lakosít; én pedig az élők földét kívánom. Viszont a' tanítvány: De mit akarsz? hiszem mindnyájan meg-halunk; te sem élhetsz örökké: Imé bóldogok a' szegények, mert ők birják a' földet. A' harmadik málhában Éhséget és Szomjúságot árúlnak. Mellyet-is tudakozván a' tanítvány, mint vehetnének meg; azt feleli a' mester, hogy az igasságon. Mert bóldogok a' kik éhezik és szomjúhozzák az igasságot, mert meg-elégítettnek. A' negyedik málhában, Szomorúságot és Könyhullatást találnak, mondván a' mester: Bóldogok a' kik sirnak, mert meg-vigasztaltatnak. Az ötödik málhában, Irgalmasságot. Mellynek midőn árra felől tudakozott volna a' tanítvány, mond a' mester: Kévs szóval meg-alkuszom veled; mert az Irgalmasságért Irgalmasságot kívánok; az ideig-valóért örökké-tartót. Viszont a' tanítvány: Nem igaz árrát kívánod; mert a' rövid, a' végzetetlennek betsületit^{*} nem éri-fel. Mert gondold-meg, (:úgy mond a' mester:) Bóldogok az Irgalmasok, mert irgalmasságot nyernek: ez szent irás; az hogy, a ki a' földön irgalmasságot tselekszik, örökké-valót nyer véle a' más világon. Mond a' Tanítvány: Már nyomorúsággal és szegénységgel elég bővesek vagyunk; lássuk, a' hatodik málhában mi jót találunk? Mond a' mester: Abban szép dolgok lesz-|nek; de azok felett nem a' piatzon, hanem a' kamarában alkudgyunk-meg. Fel-nyitván a' hatodik³⁹⁹ málhát, abban a' Szívnek tisztaságát talállyák, és abban a' Kegyességet, Szeretetet, Hitet, és a' Szent Lélek által való örömet; mellyek kívánatosbak az aranynál és drága köveknél. Mond a' tanítvány: Azoknak örizetiben sok a' jutalom; de mit

* így.

kivánsz? Az Istennek látását, (:úgy mond a' mester.) Viszont a' Tanítvány: Bóldogok hát a' tiszta szivűek, mert azok látták az Istent. A' hetedik málhában a' Békeséges-türest találják; ki felől mond a' mester: Ebben nints egyéb alkalom; hanem tsak az Isten rendelését várom, mert nemtelen és paraszt vagyok, a' föld agyagából formáltatott, szégyenlem alávalóságomat: mert noha föld vagyok, és földdé lések; de Isten kegyelméből mennyei lések, és mennyégbe mégyek: az Isten fiainak rendibe állottam, Isten fia kívánok lenni. A' tanítvány: Megvallom (:úgy mond:) már, hogy bóldogok a' Békeséges-türok, mert Isten fiainak hivattatnak. És ha a' fiúi szeretetben maradsz, el-nyered az Atyai örökséget. Bontsuk-fel már a' nyóltzadik málhát-is. Nints (:úgy mond a' mester:) abban egyéb Nyomorúságnál, és Igasságért való öldözésnél. Azért mit kívánsz? (:kérdi a' tanítvány:) Mond a mester: A' bóldog mennyországot. Felel a' tanítvány: Hiszem azelőtt a' szegénységért kívántad azt a' jutalmat. Felel a' mester: Nem tudod-é, hogy mindennap élni kell az embernek? Sőt egyik hétről a' másikra, hólnapról hólnapra, esztendőről esztendőre, még pedig tsak ezen a' földön? A' ki pedig a' más világon örökké akar élni, az soha bé nem telik a' mennyei bóldogságnak kívánságával.³

400
(376)

CLXXIV. RÉSZ.

A' természetet senki meg nem tagadhattya.*

MEnt dél után egy Király vadászni, és az erdőben talál valami pásztorokat, kik egy kígyót szörnyen a' fához kötöztek, ki miatt a' kígyó volt nagy nyavalyában. Mellyet a' Király meg-szánván meg-öldözött, és a' maga kebelében meg-melegített. A' ki meg-melegedvén, mérges marásokkal kezdi a' Királyt sértegetni. Kinek mond a' Király: Jótéteményemet ezzel fize-

³ helyenkint kissé szabadon.

CLXXIV. * *Quod natura docet, nemo tollere potest, et de talione ingratitude.* (D. 57. De rege serpentem solvente.)

tedé-meg? Mint a' Balaam számárának, szózat adatik a' kígyónak; és mond: A' mit a' természet hozott,¹ azt senki meg nem tagadhatta: Te-is a' te természetedet követed-el, nékem-is követnem kellett az én természetemet. Én azt adhattam, a' mi én bennem volt; én bennem pedig méregnél egyéb nintsen, és az emberhez való gyűlölségnél, minthogy miatta kell szenvednem az átkot. Ez vetekedők közzé érkezik egy bölts ember, hogy ítéletet tégyen közöttök, a' ki mond: Külömben el nem igazíthatom a' dolgot, hanem minek-előtte ez veszekedésre jutottatok, látni akarom, akkor mint vóltatok; tudnillik minémü kötélben vólt a' kígyó, és minémü szabadságban vólt a' Király. Ahozképest, a' fához kötozik a' kígyót, mint annak-előtte; és mond a' bölts ember néki: Már szabadítsd-meg magadat, ha lehet. Felel a' kígyó: Nints módom benne, mert meg sem mozdúlhatok. Viszont a' bölts: Vessz-el (:úgy mond:) hát magad nyavalyájában; mert te mindenkor háládatlan vóltál az emberi nemzethez. Azután fordul a' Királyhoz, és mond néki: Már 401
Uram ha meg-szabadúltál, rázd-ki a' mérget a' kebeled-|ből, (377)
most menny-el békével, és ezután efféle bolondságba ne elegyítsd magadat; mert a' kígyótól méregnél egyebet akarki sem várhat, a' mit néki a' természet hozott.² Meg-köszöni a' Filósófus jó ítéletit és tanátsát a' Király, és aval házához mégyen.

ENNEK MAGYARÁZATTA.

Édes fiaim, ezen a' Királyon érthetünk akarmelly igaz Keresztyént; kiváltképen a' jó egyházi embert, a' kinek vagon mit vadászni ennek a' világnak erdején, ugymint a' gonoszra könnyen hajlandó lelkeket. A' kígyó az ördögöt jegyzi, ki a' Christus kinszenvedése által meg-kötöztetett, és senkinek nem árthat, hanem csak engedelemből. Mivel pedig az embernek szabad akarát engedtetett, maga ad szabadságot, a' mikoron az ördögöt kebelébe vészi, véle egyet ért. Oda pediglen semmit nem botsát az ördög egyebet, hanem csak az ötsmány bűnnek mérgét. Máig-is mind az ilyen nyavalyában senyved

¹ *Quod natura docet.* — ² *dedit.*

az emberi nemzet; a' melly az embernek minden testét elhattyá.³ Arról mondgya Szent Dávid Próféta: *Áspisok mérge az ő ajakok alatt.*⁴ Hova lehet annakokáért nagyobb bolondság, mint szántsándákkal* kebelében ilyen ellenséget táplálni embernek; a' mellyet tudunk, hogy természet szerint halálos méregnél egyébbel nem gazdálkodik? Szükségesképen kívánatik azért az ilyen veszedelemben az okos tanács; melly nem egyéb, hanem embernek az ő gyóntató Attya. Ez igazít jó útra, tudnillik minémü töredelmességgel, szívbeli bánattal, és pénitentzia tartással járullunk Istenünkhöz. Mert:⁵ *a' töredelmes és alázatos szívet Isten meg nem utállja.* Evell azt a' pokol-
 (378) béli kígyót újlag meg-kötözhettyük; és noha mind-untalan irigykedik ellenünk azért, hogy a' melly bódogságból ki-esett, abba már az ember érkezett a' Christus érdeme által: de ő tsak a' maga mérgében és irigységében marad és kínlódik, tsak mi kövessük az üdvösséges tanácsot, és mennyünk haza töle a mi Istenünknek óltalmába, mellyben úgy maradhatunk-meg, ha néki engedelmesek lészünk.⁶

CLXXV. RÉSZ.

A' világnak tsuda állatiról.*

PLinius írja, hogy a' világnak némelly részein eb fejű emberek termenének, és azok ugatással beszéllnének egymással, és egyéb vadaknak bőrökkel ruházzák magokat. Ezek példázák a' jó prédikátorokat, kiknek az Isten ígéje hirdetésében nyelvek soha meg ne fáradgyon. Annakfelette olly jó erköltsökben öltözzenek, mellyekkel másoknak-is jó példát adhassanak. Indiában ollyan emberek-is vannak, kiknek orrok felett tsak

[Moral.] ³ rövid. — ⁴ tetemes kihagyás. — * így. — ⁵ teste Psalmista: — ⁶ az egész elég szabadon és rövidítve.

CLXXV. * *De diversitate et mirabilibus mundi cum expositione inclusa.* (D. 95. *De hominibus diuersarum formarum.*)

egy szemek vagyon a' homlokokon : ezek egyéb állatoknak hú-sával élődnek. Bár ilyenek lennének sok keresztyének, hogy tsak egy szemek vólna, mellyel az Isten akarattyát szemlélnék, és a' magok akarattyoknak követésére ne vólna más szemek.¹ Lydiában² olyan aszszonyokat mond lenni ugyan Plinius, kiknek nem lévén fejek, a' melyeken vagyon szájok, mellyen az ételt bé-vészik.³ Ezek jelentik az engedelmes, és egyenes szívü⁴ embereket. Nap-keleten Paraditsom ellenében olyan emberek vannak, kiknek szájok nintsen ; tsak egy parányi lyuk a' fejeken, a' mellyen tső által⁵ színak-fel valami italt : ezek nem esznek, hanem a' gyümölts⁶ szagával élöd-|nek ; és ha gonosz 403 szagot éreznek, attól hirtelen meg-halnak. Ezek a' szerzetesek- (379) nek adnak jó példát, hogy ne légyen a' dobzódásra nagy szájok, tudgyanak mértékletesen élni az étellel és itallal ; és éllyenek inkább az Isten ígéjének drága szavával, mint valami szép gyümöltsöknek és virágoknak illattyával, és a' bűnnek még tsak árnyékától-is irtózzanak, mint halál-hozó bűdösségtől. Ugyan-ott olyan emberek-is teremnek, kiknek nintsen orrok, hanem sima az ábrázattyok : és valamit látnak, mindent jónak tartanak. Ilyenek az értetlen emberek, kik minden rosszszat el-követnek, valamit szemek lát, és szivek meg-gondol. Vannak olyanok-is, kiknek nagy orrok, és olly le-fityegő ajakok⁷ vagyon, mellyel a' testeket bé-fedik mikor alusznak. Ezeket követik az igazak : a' kiknek noha vagyon ajakok, de meg-óltalmazák magokat minden rágalmazástól ; sőt a' mennyiben lehet, felebaráttynak-is el-palástollyák vétkeket.⁸ Scythiában⁹ megint olyan nagy fülü emberek teremnek, mellyel a' magok oldalát¹⁰ bé-fedik. Ilyenek a' kik az Isten ígéjét örö-mest hallgattyák, melly által minden gonosztól meg-óltalmazhattyák magokat. Olyanok-is vannak, a' kik barom módra jár-

¹ az e-ben nincs óhajtó módon. — ² in Libya. — ³ az e-ben : *os et oculos habentes in pectore*. — ⁴ *non habentes pectora levia*. — ⁵ *calamo*. — ⁶ + *et florum*. — ⁷ *labium inferius*. — ⁸ kissé szabadon és rövid. — ⁹ In Sichia (D. : Stichia). — ¹⁰ *totum corpus*.

nak. Hasonlók ezekhez azok, kik sem az Isten törvényével nem gondolnak, sem az ő szenteit nem betsülik. Olyan emberek-is láttatnak, kiknek szarvok, rövid orrok, és ketske módon termett lábok vagyon. A' kevélyek-is szarvat szoktak magoknak emelni, rövid az orrok magok állapattyának meg-érzésére, futnak, hágnak ketske módon a' betsület kívánásra.¹¹ Szeretsen országban¹² láttatnak olyan emberek, kiknek tsak egy lábok
 404 vagyon; de olly futók, hogy egyéb vadakat| el-érnek. A' ki
 (480) igaz-tökéletes akar lenni, annak-is tsak az egy Isteni szeretetnek lába légyen,¹³ 's mindenek előtt futhat azzal az örök böl-
 dogságra. Indiában két könyöknyi emberetskék-is termenek: ezek ketskéken lovagolnak; 's a' darvakkal hartzolnak. Ezeken érthetni azokat, kiknek rövid az ő jó szándékok, és nem akarnak hartzolni a' bünök ellen, hanem az ő alatonyságokban vesznek-el.¹⁴ Ugyan Indiában némellyeknek hat kezek vagyon, mezítelenek, szőrösök: ezek a' folyó-vizekben laknak. Ezeken érthettyük a' szorgalmatos embereket, kik kézzel lábbal munkálódnak az üdvösségnek el-nyerésében, míg a' folyó-vizhez hasonló el-múló életben élnek. Másoknak hat ujjok: Ezeken-is hasonlót érthetünk.¹⁵ Olyan aszszonyokat-is láthatni ott, kiknek övedzőig¹⁶ erő szakállok vagyon; a' fejek pedig lapos. Ezek a' jó erköltsü emberekhez hasonlók.¹⁷ Szeretsen országban¹⁸ vannak négy szemü emberek. Hasonlók ezekhez az Isten-félő emberek, a' kik a' világtól, testtől, és ördögtől félnek, mint gonosz mirígytől.¹⁹ Egyik szemekkel mindenkor az Istenre czéloznak; másikkal a' világi tsalárdságokat szemlélik; harmadikkal láttyák az ördögnek ellenek való gonosz szándékát; negyedikkal a' testi haszontalan vágyódásokat nézik és meg-vetik. Európában szép termetü emberek nevednek némelly helyt; de hoszsú a' nyakok és orrok, mint a' darvak-

¹¹ *ad luxuriam*. Utána csekély kihagyás. — ¹² *In Ethiopia*. —
¹³ + *scil. pedem charitatis*. — ¹⁴ az e.-ben a darvak, melyek ellen a törpék küzdenek, a bünök undokságai. — ¹⁵ rövid. — ¹⁶ *usque ad pectus*. — ¹⁷ rövid. — ¹⁸ mint ¹². — ¹⁹ a hasonlat Hallertól való.

nak. Ezek példázzák az igaz Birákat, kiknek hosszú gondolatlyoknak kell lenni, minekelőtte a' törvényt ki-mondának; mert nem esnének ennyi képtelen dolgok,²⁰ ha ezt követnék a Birák.]

CLXXVI. RÉSZ.

405
(381)*A' lelki orvosságról.**

EGy gyermek tsudálatosképen született, a' köldökétől¹ fogvást kettősben, úgy hogy két dereka és két feje volna: mikor az egyik fele ött 's alutt, akkor a' másik sem alutt, sem ött: ez két esztendeig élt; azután egyik a' másik után harmad nappal holt-meg. Azt-is írja Plinius, hogy egy fának Indiában igen édes virági és jó ízű gyümöltsi termenek. Azon fa mellett egy Jákórius² nevű kigyó lakott, a' ki felette gyűlölte azon fának a' szagát; és hogy elvesztené mind virágával együtt a' fát, a' gyökerére mérget botsátott. Mellyet vévén eszébe azon helynek kertésze, terjékkel³ kente-meg a' fának ágait és gyökerét, melly a' mérget el-oszlatta, és a' fát ismét gyümöltsössé tette.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Ezen a' gyermekben minden embert értünk, melly lélekből és testből áll. Ezeknek külön munkái vannak; Sz. Pál mondása szerint:¹ *a' testnek munkái, tisztátalanság, bálványozás, bujaság; etc. A léleknek munkái pedig, hosszú várakozás, békeséges-tűrés, öröm, és békeség a' Szent Lélekben.* Ez két rendbéli munkák ellenkezők egymással: mert a' testnek a' lélek ellen vannak kívánsági. Mikor a' lélek nyugszik, a' test akkor

²⁰ *non tam et tot male essent sententie.*CLXXVI. * *De medicina spirituali.* (D. 74. *De homine diuiso* és 73. *De arbore infecta.*)¹ *ab umbilico et sursum.* — ² *Jacorlus.* — ³ *tyriacam.*[Moral.] ¹ *Gal. V.*

gonosz dolgokban fáradoz ; a' test a' halál munkáit, a' lélek pedig az élet munkáit vinné végbe. A' termő fáról érthettyük ugyan a' jó léleknek üdvösséges munkáit, mellyek a' jó tselekedetek. Azért mondgya Szent Máthé:² *Az ő gyümölcsoökröl* 406 *ismérítek-meg öket.* Eleinten ez a' fa gyönyörűségesen| virág- (382) zott, és jó gyümölcsoöt hozott vólt ; de ezt nem szenvedhetvén a' régi kígyó, a' bűnnek mérgével úgy meg-vesztegette vólt, hogy már mind el-rothadott vólna, ha az áldott kertész az Ur Jésus Christus maga véréböl és kínszenvedéséböl orvosságos terjéket nem készített volna, mellyel mind a' kígyó mérgét el-oszlatta, 's mind a' meg-veszett fát elébbi állapattyára hozta.³

CLXXVII. RÉSZ.

Az öldözésről.*

ASSverus Király minden Fejedelminek nagy lakodalmat szerzett, mellyben feleségének-is Vásti Királyné Asszszonynak szépségét meg akarta mutatni ; de nem ment-ki Assvérus hivatallyára a' Királyné. Kihezképest a' Király Vástit ki-tette a' Királyné Asszszonyságból ; helyette pedig Estert tette Királynénak. Ezek után Assvérus Amánt rendelte fő szolgájának, kit minden Fejedelmek tiszteltek, tsak az egy Márdókheus nem hajtott térdet fejet néki, ki a' Királynénak bátyja vólt ; ki miatt meg-búsúlván, egész nemzetségestöl el akarta veszteni ötet, és a' Király petsétes gyűrűjének erejével a' Sidókat mind-egyik* halálra kárhoztatta : annakfelette egy magass keresztet-is¹ ásat ott-fel, kire Márdókheust fel-függeszsze. Azonban, két ember a'

² Matth. V. — ³ rövid. — E tanúlságba szövi az e. a közép-korban sokszorosan a Boldogs. Szűzre és a Megváltó eljövetelére magyarázott ama verseket :

Iam redit et virgo, redeunt Saturnia regna,
etc. (Verg. Ecl. IV, 6.)

CLXXVII. * *De persecutione.* (D. 141. Hester.)

* így. — ¹ eculeum.

Király halálára öszve tanátskozott vólt, mellyet eszébe vévén Márdókheus meg-jelent a' Királynak; és így meg-marad a' Király a' veszedelemtől, az árulókat meg-büntetvén. Kire nézve Márdókheust a' Király bársonyba² öltözteti, a' maga fel-öltöztetett lovára ültetvén, Udvara népével kísérteti, és Amánnak kellett Márdókheus felől ditséretet tenni. Ez így lévén, meg-jelenti Márdókheus a' Ki-rálynénak, hogy rossz szándékban 407
vólna ellenek, és nemzetségek ellen Amán: azért jó vólna böj- (383)
tölésre 's imádságra adni magokat. Ezek meg-lévén, Ester-is lakodalmat indít, mellyben a' Királyt meg-maraszttya, és Amánt-is hivatvya; és ott a' jó lakás közben panaszolkodni kezd a' Királyné Amán ellen, mint igyekezett magának, és nemzetségének veszedelmére. Kin igen meg-indúlván Assvérus Király, fogattya Amánt, és azon fára kötteti-fel, mellyet Márdókheusnak készített vólt. Márdókheust pedig Fejedelemmé rendeli Assvérus, és Amánnak minden rokonságít el-törli. Így Isten gondviseléséből meg-maradott az ártatlan nép, és a' gonosz mag gyökerestől ki-gyomláztatott.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, hasonló dolgot tselekedett a' mi Üdvözítőnk, ki az egész világon lévő Keresztyénségnek nagy lakodalmat szerzet,* mellyben szent testével táplállya a' hivatalosokat és szent tudományával; mellyet az Uj testámentomban ki-adott. Melly vendégségben a' Koronás Vásti Királynét-is hivatta, ugymint a Sinagógát; de az nem akarván részesülni az áldott vendégségben, a' rab leányok közzül választott Királynét, ugymint a' Nemzetségekből állította-fel az ő Anyaszentegyházát. Azonban, a' melly két ember a' Király veszedelmére eskütt, annak egyike jegyzi a' vakmerő Sidó népet; másika, a' meg nem térni akaró Pogányságot: kik egyet értettek a' Christus halálán. Már az igaz és ártatlan Márdókheus, melly a' Christus, az egész világon hirdettetik; sőt a' Pogányok-is, kik annak-előtte

² *purpura*. — * így.

(408
)384) nagy ellenségi voltak, az ő felséges méltóságát hirdetik és be-
tsülik. Végre A-|mán, melly az Antichristust példázza, rút ve-
szedelemmel ki-múlik e' világból: és meg-marad a' Christus
Királysága, mind azokkal együtt, kik az ő zászlója alá bé-adták
magokat; a' hamis magnak pedig mind gyökerestől el kell
veszni.¹

CLXXVIII. RÉSZ.

*Minden gazdagságnak dajkája
a' gondviselés.**

EGY Király, birodalmának igazgatásában jó rendet akar-
ván követni, a' kit leg-tudósabbnak gondolt az emberek között,
eleibe hivatya, és tanácsot kérd tőle; a' ki kész volt mindjárt
a' tanításra, ilyen formában: A' falra egy Királyi képet irat,
és annak koronát a' fejébe, a' királyi székekben ülven bársony¹
köntösben; és az irott képnek egyik kezében lapta volt, a' jobb
kezében Királyi páltza, és a' feje felett égő lámpás irva. Bal-
keze felől egy szép Koronás Királyné különböző fényes kön-
tösben² fel-öltözve. Más felől törvény tudó Birák³ ültek mel-
lette, ki-nyitott könyv lévén előttök. Elötte egy jeles Vitéz
talpig fegyver-derékban fel-öltözve a' tetejétől fogvást: jobb
kezében kopia, bal kezében mezítelen hegyes-tör,⁴ azt hartzra
készült lóra irták.⁵ A' Királyon alól, a' Király Viczéit,⁶ kik
Viczé-Királyságot viseltenek, irták; kiknek kezekben ki-muta-
tott páltza volt. Ugyan oda kösséget-is irtanak; kiknek föld-
ásásra kapa volt kezekben, és tsordákat őriző páltzák; az övök-

[Moral.] ¹ Rö. v.

CLXXVIII. * *De omnium divitiarum matre providen-
tia.* (D.-nél nincs meg, valamint hiányzik a két köv. tör-
ténét is.)

¹ *purpura.* — ² *veste deaurata varietate amicta.* — ³ *assesso-
res.* — ⁴ *clypeo protectus in leva.* — ⁵ az e.-ben a leírás részlete-
sebb. — ⁶ *vicarii.*

ben szőlő, és egyéb gyümölts-fák nyesegető horgas kés vőlt vonva. A' Király jobb keze felől egy mester-embert-is irtak; kinek jobb kezében pöröly vőlt, bal kezében kömivesnek való simító kalán,⁷ az övében | mérő-sinór.⁸ A' kösség eleibe egy embert irtanak, kinek kezeiben harapó-fogó, és nagy széles két élü pallos, jegyző könyv-is lévén nála, és író penna a' füle mellett. Meg ugyan más ember-is, kinek⁹ öl páltza¹⁰ vőlt a' kezében, és nagy erszény nála teli különböző pénzekkel. A' Királyné eleibe pedig Doktorokat, Barbélyokat¹¹ irtak, szelentzét és orvossággal teli edényeket tartván kezekben, annakfelette seb-tisztító ispótokat.¹² Más ember-is vőlt irva előtte, a' ki kiterjesztett kezekkel, fejér kenyeret, palatzk bort és költsokat mutogatván, marasztotta vendédségbe a' jövevényeket. Vőlt a' Király előtt egy borzas hajú ember-is, jobb kezében kevés pénz lévén, bal kezében három kotzka, az övében egy táská¹³ teli levéllel. A' Király midőn ezt a' képet meg-tekintette vőlna, annyit tanúlt belőle, hogy más Királyokat meghaladott tudományával.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, minden keresztyén embernek illik ezt a' Királyt követni; kiváltképen a' Tisztviselőknek, akar világiaknak, akar egyháziaknak, kiknek úgy kell az ő szekekben* ülni, mint tzifra Királyoknak, fel-öltözve jóságos-tselekedettel, jó példát adván minden alattok-valójoknak. Mert a' kezében írott lapta, a' gondviselést jelenti, mellyre kötelesek a' nagy rendek és tiszték. A' kezekben írot páltza, az igasságnak el-követését jegyzi. A' világoskodó égő lámpás, a' jó lelki-isméretet.¹ A' bal keze felől ülő Királyné példázza az igaz Isteni szeretetet, kinek szemérmetesnek, értelmesnek, és jó erköltsünek kell lenni.

⁷ *dolabrum*. — ⁸ *trullam cementarium*. — ⁹ + *in dextra libram cum pondere*. — ¹⁰ *in leva gessit ulnam*. — ¹¹ *medici et pigmentarii*. — ¹² *ferramenta ulcerum et vulnerum*. — ¹³ *pyxidem*.

[Moral.] * így. — ¹ *misericordiam*.

410 A' törvény tudó Birák más felől, az igaz Lelki taní-|tók, kik-
 (386) nek a' szent írás előttök mindenkor ki légyen nyitva, hogy a'
 szerint tanítsanak mindeneket. A' fegyveres Vitéz, az Istenes
 ember; mert valamint a' vitéznek maga óltalmára sok rend-
 béli fegyver kívántatik; úgy nekünk sokféle készület kelletik a'
 kísértetek ellen.² A' másik ember pedig tisztességes hoszszú
 köntösben le-irva ugyan-tsak azt kívánja, hogy kiváltképen
 a' szerzetesek tündököljenek a' régi szent Atyák példájával
 mindenek előtt. Ezek között a' kösség, kiknek kezekben kapa,
 jelenti a' világi embernek munka alá rendelt állapotját. Mert
 szükségesképen a' földet kapálni kell, ha gyümölsével aka-
 runk élni; a' mint Ádámnak az eset után meg-parantsolta
 Isten. Mindazáltal a' munka között utolsó tzélunkról, melly a'
 halál, el ne felejtkezzünk. Azoknak kezekben pásztori páltza,
 és szőlő nyesegető kések-is irattanak; hogy hivatalyokról az
 emberek el ne felejtkezzenek: mert illendő szorgalmatosság
 nélkül el nem élhetnek. Mindazáltal az ő munkájoknak és mar-
 hájoknak sengéjét Istennek olyan tiszta szível áldozzák: nem
 mint Kain; hanem mint Ábel tselekedett az ő áldozattyával.
 A' mester-ember az ő művelő szerszámmal azért iratott-le, hogy
 aval minden embernek az ő hivatalyát eleibe adná: hogy va-
 lamint a' mester-emberek, művelő szerszámokkal tsínoson min-
 den dolgokat végbe visznek; úgy a' keresztyén embernek-is ne
 légyen kissebb gondgya az ő lelkének és szívének fel-ékesíté-
 sére. A' melly embernek pedig harapó-fogó, és két-élű pallos
 vagy on kezében, az a' törvény-tévőknek ad példát; kik az igas-
 ságot-is igen előttök hordozzák ugyan, de az irgalmasságról
 411 semmi úton el ne felejtkezzenek. A' melly |ember mértéket és
 (387) erszényt visel kezében, és öl páltzát, az a' kereskedő embereket
 taníttya, hogy valamint az igaz mérték mellől a' nyereségnek
 szeretetiért el ne állyanak, és sem az adók, sem a' vásárlók lel-
 kekre nagy adósságot ne rakjanak. A' Királyné képi eleibe a'
 melly Doktorok, és Barbélyok irattanak, azoknak-is szükséges
 az intés; mert a' szegény betegeken és sebeseken tilalmas úton

² rövid.

húznak vonsznak: ki miatt, midőn mások orvossi akarnak lenni, ugyan akkor magok lelkeknek veszedelmére munkálkodnak. A' melly ember ki-nyújtott kezeiben bort és kenyeret tart, mindnyájunkat tanít a' keresztyén gazdálkodásra. Holott maga mondgya azt édes Üdvözítőnk: hogy, a' szegények táplálásával néki kedveskedünk. Vajki sok példák vannak erre, kik az úton-járókat örömet fogadták, hogy azok az Istent ö-magát fogadták-bé házokba: mellyről elég világos az Ábrahám példája; ki az úton-járók képében az Isten Angyalit vendégelte. Más felől egy embernek, kinek költsok vannak kezeiben, és mérő páltza, a' városi Polgároknak ad rendet elejekbe: kik midőn szorgalmatosok az ő világi tisztekben, vigyázzanak arrais, hogy az alattsony városi rendek gonosságra ne vetemedgyenek; hogy Isten előtt panasz nélkül maradhassanak-meg tisztekben. A' borzas hajú emberen, értetik az olyan tékozló, ki kurvára, kártyára, 's kotzkára fordította az Istennek szép áldását. A' ki mind ezeket az elé-számláltt dolgokat el-kerüli, és ehez a' példához szabja magát, annak könnyű számadása lésszen az ítélet napján.^{3]}

CLXXIX. RÉSZ.

412
(388)

A' Részegségről.*

CAEsarius a' Részegséget ilyen formán ábrázollya-ki, tudnillik, hogy a' torkosság a' testnek mértékletlen és illetlen kívánsága az ételben és italban. Ennek fajzati pedig a' tisztátalanság, tséltsapság,¹ rendetlen² vigaság, nyelveskedés,³ és az értelemnek tompasága. Mett* a' torkossággal öt képen vétkezik ember. Elsőben: az ételben való kényes válogatás. Másodszor: az ételeknek mód nélkül való költséggel készítése. Harmadszor: ide-

³ az egész sokkal részletezőbb az e.-ben s körülbelül kétszer ekkora.

CLXXIX. * *De gula et ebrietate.*

¹ *scurrilitas.* — ² *inepta.* — ³ *multiloquium.* — * így.

jén kívül dobzódni. Negyedszer: azon nagy györüséggel mohon kapni. Ötödször: mérték felett enni. Az első ember Ádám Paraditsomban elsőben-is torka miatt botlott-meg. A' torkosság fosztotta-meg Ésaut-is első-szülöttségének méltóságától. A' Sodomabélieket azon vétek ingerlette éktelen vétekre. Az Izraél fiai-is a' pusztában az rontotta-meg. Így szólván Dávid ⁴ felölök: *Még a' szájokban volt az ő eledelek, és az Ur haragja fel-gerjedett reájok.* A' Sodoma gonossága a' kenyérnek bőségéből származott. Mert az Isten embere Abdó Bételbe küldetettvén, az étel miatt ⁵ az oroszlántól el-szaggattatott. Az Évangéliomban-is a' Gazdagról az vagyon írva, hogy a' ki vendégeskedik vala, a' pokolbatemettetett. Nabuzárdán a' szakátsok Fejedelme Jérusálemet torkossággal vesztette. Látod, mennyi veszedelem találtatik-fel az Írásban a' torkosság miatt! Holott Salamon-is azt mondgya: *Jaj annak a' földnek, kinek Fejedelme reggel eszik.* ⁶ Ennek kedves magzattya a' részegség; a' részegségnek viszont a' bujaság. ⁷ Kiről így emlékezik Basilius:

413 Mi-[dön a' hasnak keressük kedvét, akkor a' barmokhoz ha-
(389) sonlókká tesszük magunkat. ⁸ Viszont Boécius ⁹ így emlékezik: A' ki a' jóságos-tselekedet mellől el-áll, az meg-szűnik emberré lenni: Midön azért Istenes ember nem lehet természetinek el-változása miatt, szükséges-képen barommá kell lenni. Az Uj testámentom pedig így ínt: Meg-lássátok, sziveketek részegséggel meg ne terhellyétek. Vajki sokan szép tudományra mehettének volna, ha a' dobzódás, vagy a' bujaságnak felhője elméjeket meg nem homályosította volna: melyet még a' pogány Böltsek-is által értettek. Kiről azt írja Ovidius, hogy: Nintsen a' bujaságra izgató hegyesebb sarkantyú a' részegségnél. ¹⁰ Ez tette mezítelenné Noét: Lóthot a' maga leányival ez vétkeztette. Sok barátságos emberek a' bor miatt halálra kergették egymást. Héródes Antipás nem ölte volna meg Keresztelő Jánost, ha a' bortól meg nem melegedett volna. Ba-

⁴ Psalmista. — ⁵ propter comesationem. — ⁶ csekély kiagyás. — ⁷ ismét. — ⁸ itt is. — ⁹ de Consol. li. IV. — ¹⁰ Vina parant animos Veneri, si plurima sumas. Utána csekély. kih.

bylóniának Királya Boldisár,¹¹ Cyrus és Darius miatt¹² nem vészett volna azon éjtszaka, ha az itálnak békét hagyott volna. Nem ok nélkül mondgya az Apostol: *Józanok legyetek, és vigyázzatok*. Azon könyörödjünk hát az Istennek, a' józan életre adgyon olly malasztot, hogy az ő mennyei asztalához mi-is le-férhessünk, a' hol a' szent Angyalokkal vendégeskedgyünk örökké.

CLXXX. RÉSZ.

A' hűségéről.*

PÁL a' Longóbárdusok Histórikussa egy Onulfus nevű Vitézről nagy hűséget ír, a' ki kész volt Királyának hűsége mellett halált-is szenvedni. Mert midőn az Ura Portátikus, Grimoáldus Királynak birtokába és rabságába esett volna, noha egy úton kegyel-|met szerzett volt Portátikusnak a' Királytól; ⁴¹⁴
(390) de viszont el-árúztatván a' Király előtt, halálra sententziáztatott Portátikus. Mellyet vévén eszébe hű szolgálja Onulfus, hogy reggel halálra vitetnék az Ura, bé-mégyen a' fogházba, és az Urát fel-öltözteti idegen köntösbe, és inas képében ki-viszi a' strásák között Portátikust, és éjtszakának idején a' városnak kö-falán le-botsáttya; és így Portátikus szabadságra jutván, mégyen a' Francziai Királyhoz. Más nap Grimoáldus Király végére menvén a' dolognak, a' szolgát Onulfust hivattya, és törvént láttat reája, azért, hogy a' rabot úgy el-botsátotta volna. Kit a' Király emberei sok képen sententziáznak-meg halálra; de magába térvén Grimoáldus Király, mond végtére a' Törvény-tévőknek: Nem méltó el-veszni e' jámbor szolgának, ki az ő Urához ilyen nagy hűségét mutatta; sőtinkább betsületet, 's elömenetelt érdemel. Ez szók után tisztességesen meg-aján-

¹¹ Balthasar. — ¹² az e.-ben is így.

CLXXX. * *De fidelitate*. (L. Paulus Diaconus, Hist. Longob. V, 2.) H. e zavaros előadású történetnek csak rövid kivonatát adja.

dékozza Onulfust. Geribaldust pedig, ki árulója volt az ő Urának, meg-öletik Grimáldus Királytól Nandor Fejérvárat, ¹ noha nyomorúltúl, de igasságosan.

ENNEK MAGYARÁZATTYA.

Édes fiaim, ez a' hü szolga Onulfus jó példát mutat minden keresztyén embernek: mert kiki olyan nagy hűséggel tartozik a' maga lelkének gondgya viselésére, hogy gyalázatot, kárt, és minden veszedelmet el-szenvedgyen inkább, hogy-sem mint lelkében kárt vallyon. Ezt a' példát valóban szentül követték a' régi MártYROK; mert azok kínokat 's halált szenvedtek, a' lelkekre még-is gondot viseltek. Grimóáldus Királyon pedig érttyük a' nagy Istennek kegyelmességét, ki a' lelki hü-
 415 séget meg-tekinti és | nagyra betsüli bennünk, úgy-annyira,
 (391) hogy meg-betsülhetetlen ajándékokkal ékesít-fel bennünket, és maga ditséretet téssen az igaz és hü szolgának jó maga-vise-
 léséről.¹

CLXXXI. RÉSZ.

A' Házasság-törésről.*

VOLT egy Királynak bak, és nöstény Oroszlánnya, kikkel együtt, tartott egy Leopárdot-is. Félre menvén egykor a' bakja, a' nöstény Oroszlány felekezett ¹ a' Leopárddal; mellyet hogy eszébe ne venne, a' bakja, vólt egy tó a' Király ablakja alatt, kiben mindenkor meg-förödött a' nöstény Oroszlány. Ezt eszébe vévén a' Király, a' tótskát el-rekeszteti a' nöstény Oroszlány

¹ *apud Thaurinum.*

[Moral.] ¹ ez is tetemes rövidítéssel; az e.-nek alig egy negyede.

CLXXXI. * *De adulterio.* (D. 161. *De leone et leena adultera.*)

¹ *adulterium commisit.*

elől. Azonban érkezvén a' bakja, meg-érzi rajta a' felekedésnek szagát,² és kevés üdö vártatva, mint egy ítélő bíró, megbünteti és meg-öli társát.

ENNEK ÉRTELME.

Igy van dolga a' bűnös embernek-is, ki az ő lelkének ellenségehez az ördöghöz adgya magát, és a' gonosz vétkek által aval az otsmány Leopárddal egyaránt teszi a' bűnöket. De ha az igaz pénitenzia tartásnak forrásában gyakran meg-mosódik, bűneiről igaz vallást tévén, meg-menekedik a' haláltól. Ha pedig aval a' drága orvossággal nem él, mellyet előnkbe adott a' mi jó Istenünk, ilyen sententziát fog hallani: Az örök kár-hozatra mennyetek átkozottak; *etc.* Mellytől szabadítson minnyájunkat a' felséges Isten.

V É G E. |

² *fetorem adulterii.*

[Moral.] ¹ Az e.-ben a him oroszlán J. Kr., a nőtény a lélek, stb. körül. úgy, mint H.-nál.

LAISTROMA

A' MÁSODIK KÖNYVNEK.*

A

A' szabad Akaratról.....	207
Az Alázatosságról.....	56
Alázatosság követi gyakran a' kevélységet.....	107
Az Állhatatosságról.....	129
Az egymás között-való szeretetnek Állhatatosságáról.....	179
Az Állhatatosságnak ígéretiről.....	234
A' világnak tsuda Állatiról.....	402
A' meg Átalkodottakról, és azoknak büntetésekről.....	259
A' vén Aszszonyak tsalárdságáról.....	61
Az Aszszonyoknak mesterséges tsalárdságokról.....	269
A' házasság-törő Aszszonyokról.....	277
Nem kell az Aszszonyoknak hinni, mert haragjába ki-jelenti a' titkokat.....	279
Az Aszszonyemberek nem tsak meg-jelentik a' titkokat, ha- nem hazugsággal-is tóldgyák.....	282
Az Aszszony-embernek nem kell hinni.....	284
Az Átoknak el-távoztatásáról.....	369

B

Az igaz Barátságnak próbájáról.....	290
A' lelki Barátságról.....	296
A' jó Barátságról.....	382
A' Békeségnek meg-tartásáról.....	72
Mint kell öszve-Békéllenünk Istenünkkel 's felebarátunkkal.....	76
A' hamis Birákról.....	64

* A számok az 1695. évi kolosvári kiadás lapszámai, melyek a jelen kiadásban a lapszélékre jegyezvék. A lajstrom lapjai számoztatlanok.

Az okos Birónak igasságáról.....	285
A' Bün mérgéről	20 és 317
A' bújaság sokakat viszen veszedelemre	275
A' tselekedetnek méltó Büntetéséről	59
A' Bűnnek el-törléséről	76
A' hét halálos Bünről	84
A' Bűnnel bé-rútúlt lélek foházkodásokkal tisztúl-meg.....	211
A' Bün, vagy együtt vagy másutt büntetést szenved	318
A' Bünös lélek mint tisztúlhat-meg a' bűnnek poklosságából	319
A' Bűnnek büntetéséről, kiről ez életben büntetést nem vész	364

C

A' Csalárdságról	51 és 262
A' vén aszszonyoknak Csalárdságáról	61
Az ördögnek mesterséges Csalárdságáról	88
A' Christus győzedelméről, és szeretetiről	79
Christus halálra adta magát érettünk	204
A' Christus a' mi életünkért holt-meg	209
A' Christus mennyben szerzett örökséget nekünk	212
A' Christus hartzáról, és győzedelméről	215
A' Christus halála szerzett békességet nekünk	256
Christusnak ártatlan haláláról	293
A' Christusnak irgalmasságáról a' meg-térőkhöz	302
A' Christus szabadított-meg az örök veszedelemtől	322
A' Christus szenvedésével mint kell hartzolni az ördög ellen	361
A' Cselekedeteknek méltó büntetéséről.....	59

D

Minden Dolgokkal jó vigyázásokkal kell élni	223
A' nagy embereket-is meg-kell Dorgálni gonoszságokért	316
A' világi Ditsőség sokakat viszen veszedelemre	275
A' híváságos Ditsösségről	14
A' haszontalan Ditsőséget minden rosz követi	318

E

Az Egyességről	172
Eufémianus fiának, szent Eleknek életéről	29

Az életben való elő-menetelről.....	36 és 42
Az Életnek meg-fontolásáról.....	69
Az Ember életének folyásáról.....	72
Elménknek mennyégbe fel-emeléséről.....	75
Az Életnek tökéletességéről.....	101
Jó Elmélkedésben kell foglalatoskodni.....	118
A' tiszta Életről.....	157
Ez Életben talállyuk-fel a' kegyelemnek ajándékát.....	213
Ez Életben meg-engesztelhetni az Istent.....	214
Ez Életben tanullyuk-meg, mi követhet jövendőben.....	304
A' halálnak Emlekezetiről.....	99
Az Isten jótéteményéről, mindenkor meg-kell Emlekezni.....	201
Az emberi nemzetnek pokolból való fel-szabadulásáról.....	257
Melly háládatlan az Ember ezen e' világon.....	264

F

Világi Félelem.....	53
A' rendeletlen Félelemről.....	371
Jobb az okos az erős Férjfiúnál.....	292
A' büntől meg-rútult lélek Fohászkodásokkal tisztúl-meg.....	211
A' Fösvénységnek mesterséges munkájáról.....	115
A' Fösvénység sokakat meg-vakít.....	166
Az ördög Fösvénység által szokta veszedelemre vinni az embert.....	237

G

A' Gazdagságon nem kell kapni.....	178
A' Gazdagoknak állapattyokról.....	293
Minden Gazdagságnak dajkája a' gondviselés.....	408
Sz. Gergely Pápanak eredetiről.....	185
A' Christus Győzedelméről és szeretetiről.....	79
A' Gonoszokat méltó büntetés követi.....	87
A' világiaknak Gyönyörűségekről.....	123
A' léleknek Gondgya-viseléséről.....	128
A' jövendőbeli Gondviselésről.....	168
A' világi Gondot nem kell követni.....	170

H

A' Háborúságról	48
A' Háládatlanságról	55
A' Halálnak mivóltáról	67
Christus Halálával zárta-bé a' poklot	81
A' hét Halálos bünről	84
A' Halálnak emlekezetiről	99
A' Háládatlanok veszedelméről	163
A' Halálról	213
A' Háláadásról	227
A' Halál emlekezeti ki-rekeszti a' világi gyönyörűségeket	99
Melly Háládatlan az ember e' világon	264
A' Hallásból követheti ember a' jó tanátsot	306
A' Hamis bírákról	65
Három Királyról	85
A' Házasság-rontóknak itéletiről	198
A' Házasság-törő Aszszonyokról	277
A' Házasság-törésről	415
A' Hivségnek el-követéséről. 8. A' Hüségről	413

I

Az Idvességnek útáról	314
Az Igaz itéletről	6
Az Igazat ítélőknek ditsiretiről	89
Az Igasságról	91
Az Igasságot nem kell tagadni halálíg	156
Az Igaz Itéletü embernek állapottyáról	229
Az Ifjak az ő szüléjek vigyázásában maradhatnak-meg tiszta életben	278
Az Igazság meg-szabadít a' haláltól	382
Az Imádságot, mint szép ének szót ugy hallgattya Isten	202
A' Jóra való restségről	208
Az Irgalmasságról	5
Az Irégységről	82
Az Irégyek a' jóknak-is kárt tésznek	295
Tsak a' Jóké mennyeknek országa	83
Istennek tsudálatos rendelése sz. Gergely Pápa iránt	185

Az Isten Jótéteményének emlekezetiről	201
Az Isteni malasztot kérőknek, késző vagyő a' mennyei se- gedelē	203
Az Isten nem mindgyárt Igassága szerint, hanem irgal- massága szerint tselekeszik az emberekkel	216
Az Isten mint szereti a' kik ellene nem járnak.....	257
A' ki az Istennek szolgál, nem vesztí-el jutalmát	364
Az ítéletnek Igasságáról	7
A' gonoszoknak Irégységéről a' jók ellen	12
Az Ítéletről, és vétekről	65
Méltó Jutalom követi a' gonoszokat	87
Mennyszágnak Jutalmáról	162
A' Jövendőbéli gondviselésről	168
Az utolsó Ítéletnek félelméről	310

K

Az örök Kárhozatról	378
Kegyességgel kell meg-győznünk, a' kiket Keménységgel meg nem győzhetünk	303
A' Kérkedésről	68
A' Kevélýségről	46
A' Kisértetnek módgyaról	77
A' három Királyokról	85
A' Kevélýséget gyakran alázatosság követi	107

L

A' hív Léleknek el-jegyzéséről	19
A' Lelki orvosságról	54 és 405
A' bűnös Léleknek vissza-fogadásáról.....	94
A' hív Léleknek szépségéről	120
A' Léleknek gondgya viseléséről	128
A' hív Léleknek töredelmességéről	160
A' Léleknek őrizetiről	199
A' hív Léleknek öröméről	210
A' Lélek sebeiről	220 és 304
A' Lelki győzelemnek jutalmáról	253
A' Lelki barátságáról	296
Lelkünk ismérleti szorongatásában mit kellessék tselekednünk	299

A' jó Lelki pásztornak vígyázónak kell lenni	300
A' bűnös Lélek mint tisztúlhat-meg lelki poklosságából...	319
A' Léleknek örökös vóltáról	365
A' hív Léleknek állhatatosságáról	386

M

Mennyország tsak a' jóké	83
A' Mennyországról	92 és 360
Mennyországnak jutalmáról	162
A' Mennyei malasztról	319
A' Mennyei örömről	397

N

Mint kell valakire bizatott Nyáját örizni....	249
A' Nyomorúságról	48
A' Nyomorúltak vigasztalásokról....	239
Az ideig-tartó Nyomoruság, mennyben örök vígasságra for:	323
A' világi Nyomorúságokról	397

O

Az Okosságnak követéséről	11
A' tsalardságnak Orvoslásáról	51
A' lelki Orvosságról	54
A' mennyei orvosságok némellyeknek meg-gyógyulásokra szolgálnak, némellyeknek nem használnak	251
Az Ördög sugallásáról	54
Az ördögnek mesterséges tsalárdságáról	88
Az Örök hazának jutalmáról	162
Az Ördög mesterségéről	181 és 205
Örökséget szerzett a' Christus mennyben nekünk	212
Az Ördög töreiről	308
Az Ördög ellen mint kell hartzolni a' Christus szenvedé- sével	361
Mint vonson-el az Ördög a' jó-tselekedetektől	367
Az Örök kárhozatról	378
Az öldözésről	406

P

A' rossz példáról...	22
A' jó példáról...	33
A' ki meg nem Próbál valamit, nem tudja mire-való	180

R

A' jóra való Restségről	208
A' Részségről	412

S

A' hamis Sattzoltatásról	90
Az ördög Sugallásáról	54
A' lélek Sebeiről	220
A' Szabad akaratról	207
Nehéz Számadása azoknak kik a' másokét hamissan el- fogal:	287
A' Számkivetett bűnös léleknek vissza fogadásáról	94
Szelídséggel kell meg-előzni a' természet szerint-való gonoszt	16
A' Szeretetről	1
A' rendeletlen szeretetről	25
A' Christus Szeretetiről	79
A' Szeretetnek fogyatkozásáról	80
A' hív léleknek Szépségéről	120
A' Szeretetnek állhatatosságáról	179
A' Szegények állapottyáról	293
A' Szülő mint találatott	366

T

A' jó Tanátsnak hallásáról	376
A' békeségnek meg-Tartásáról	72
A' bűnösnek meg-Téréséről	381
A' mérges Testről	68
Az Ur meg-Testesüléséről	126
A' Tévelygőknek igazulásokról	239
A' Természetet senki meg nem tagadhattya	400

Az Isten jó Téteményinek emlekezetiről	201
Tizenkét törvénynek meg-tartásáról	379
A' hív léleknek Töredelmességéről	160
Trója veszedelmének mi vólt oka	363

V

A' Vallás-tételről	105
A' Vétekről és itéletről	65
Jó Vezéreket nem kell meg-változtatni	92
Vígyázni kell az ördög mesterségére	230
A' Világi félelemről	53
A' Világiak gyönyörűségéről	123
A' Világi gondot nem kell követni	170
A' Világnak háromféle állapottyáról	206
A' Világ gonosságban helyeztetett és szorongatásban	217
A' Világnak nyavalyás állapottyáról	313
A' Világ gonosságáról	373 és 375
A' Világi nyomorúságokról	397
A' Világnak tsuda állatiról	402
Az Utolsó ítéletnek félelméről	310

Ezeket a' Historiákat és Példákat szép lelki Magyarázatokkal együtt, készíftette és nyomtatta vólt ki maga költségén
Oringavai Rinmann János, Hága várossában : 1508. eszt.
Böjtmás havának 20. napján.

VÉGE.

JEGYZETEK.

E jegyzetek a *magyar*, vagy legalább *magyarországi* (latin nyelvű) párhuzamokon és átvételeken kívül (melyeket az illető történet száma mellé tett *-gal emelünk ki) csakis oly utalásokat tartalmaznak, a melyek az Oesterley-féle G. R.-kiadás «*Nachweisungen*» című rovatában foglaltakat részben helyreigazítják, részben pedig kiegészítik.

G. R. I.* *Michael de Ung.* Sermo XI. D. (Forrás: «*Habetur enim in hystoriis Romanorum*».) Tetemesen rövidítve s körülbelül ugyanúgy, mint a G. R.-ban moralizálva.

VI. *Violier* 15. l. jegyz.

VIII. *Tractatus* c. 51. (Herzstein 23. l. és 57. l. jegyz., a hol a kiadó elég különösen azt mondja, hogy a történet végén lévő versek *csak* Pauli «*Schimpf und Ernst*»-jének 8. darabjából ismeretekesek előtte «*etwas abweichend und als Prosa*» ily alakban: «*Tempora mutantur, homines deteriorantur, et qui vult dicere veritatem, frangitur sibi caput*». Pedig megvannak a G. R.-ban is, a Focus kovácsról szóló 57. sz. történetben, a vulg. szöveg szerint ily alakban: «*Tempora mutantur, homines deteriorantur qui voluerit veritatem dicere caput fractum habebit*». Szóról szóra így a legrégibb kéziratban is, a hol e történet a 143. számot viseli. V. ö. még alább az LVII. sz.-hoz szóló jegyzettel. — *Violier* 20. és 22. l.

IX.* *Michael de Ung.* Sermo I. G. (Forrás: *nem* a G. R.)

XI. *Violier* 429. l. függelék-jegyz. a 28. lapon lévőhöz.

XII.* E történethez Oesterley helytelenül utal Pelbartus Quadrag. I. része 27. beszédének L jegyű fejezetére, mert az ott olvasható példa egészen más. Ellenben lásd *Crane* 198. l. a CLV. példához szóló jegyzetet (a hová különben szintén becsú-

szott Oesterley hibás utalása). Jacobus de Vitriaco példája azonban sokkal rövidebb, mint a G. R. párhuzamos elbeszélése és ettől annyiban is eltér, hogy a botrányos életű papok prédikációját hallgatni vonakodó ember nála álmában nyeri az üdvös intelmet; továbbá a jóízű víz nem dögölt kutya szájából ered, hanem bélpoklos kezéből kapják azt a szomjazók. (A poklos arany kötélén húzza fel a kútból és gyönyörűséges edényben kínálja.) *Recull* 607. — *Ethnographia* II. (1891) 236. l. V. ö. u. o. III. (1892) 284. l.

XIII.* *Wright* 112. (105. l. s hozzá a 239. l. jegyz.) Itt a négyszer négy betű értelmezése így szól:

Caro, cecidisti carne cæcata,
Dæmoni dedisti dona dotata,
Monstrat manifeste manus maculata,
Remanes reatu regina rogata.

S utána angolul (az eredetinek írásmódjával, kivéve a *th* középkori jegyét):

Thowrh flesch thow felle in deedli sinne,
The devel thow yeve a yifte of prys,
Thin hond it scheweth what thow art inne,
But yif thow schrive the thow art nowht wys.

Crane 247. l. jegyz. e történetre is utal a Jac. de Vitriaco CCLXIII. példájához idézett párhuzamok során, a melyek azonban csak az incestust illetőleg egyeznek a G. R. e példázatával, holott a bennük előforduló Mária-csoda egészen más körbe tartozik. — Magyarul l. *Debreczeni codex* 297—304. l. (Nyelvemléktár XI. 166.) V. ö. Egyet. Phil. Közl. 1899. 311—317. l.

XIV. *Violier* 38. l. jegyz. arra utal, hogy az e történetben előforduló *dimidium anime mee* kifejezés Horatius I. 3. ódájából való közhely. (Hor.-nál i. h. 8. sor: «animæ dimidium meæ».)

XV.* *Sz. Elek* legendája codexeink közül nem kevesebb mint hatban van meg. Ezek: 1. *Peer-codex* (a XVI. sz. elejéről) 1—35. l. (Nyelvemléktár II. 53—57. l.) 2. *Nádor-codex* (1508-ból) 575—601. l. (Toldy F. kiad. Budán, 1857. LXXIV/a—LXXVII/b. levélen.) 3. *Lobkowitz-codex* (1514-ből) 221—243. l. (Nyelvemléktár XIV. 73—80. l.) 4. *Kazinczy-codex* (1526-ból) 70—82. l. (Nyelvemléktár VI., 210—215. l.) 5. *Érdy-codex* (1526—27 tájá-

ról) 409—412. l. (Nyelvemléktár IV., 101—106. l.) 6. *Tihanyicodex* (1530—32) 19—29. l. (Nyelvemlékt. VI., 10—15. l.) Hetedik a Haller-féle fordítás. Valamennyi elég híven követi a *Leg. aurea* szövegét. — Oesterley utalásaihoz l. még *Violier* 40. l. jegyz., *Recull* 527. és *Goedeke* Grundr. 2. kiad. I. 216. és 232. l.

XVI.* V. ö. *Mikes* Kel. Törökorsz. lev. 109. lev. (Toldy F. kiad. 1861. II., 58.) és 166. lev. (U. o. 147.)

XVIII.* *Pelbartus* Quadrag. I. r. 47., O. (Forrás: «*Exemplum legitur in historiis romanorum gestis c. XVIII.*», tehát egyenesen a G. R. vulg. kiadásából, vele majdnem szóról szóra egyezn, de a *Moral.* nélkül, minthogy a megelőző tanításhoz fűződik a beszéd végén.) — *É. de Bourbon* 155. sz. (Lecoy de la Marche 133. l.) futólagos czélzás e mondára. *Recull* 364.

XX. *Recull* 523.

XXIII. *Violier* 73—74. l. jegyz. (Utalás *Plinius* Hist. nat. XXIX. 4.-re.)

XXVIII. *Crane* 240. l. ad *Jac. de Vit.* CCL. — *Bozon* 138. sz. (169. l.) s hozzá a 289. l. jegyz. — *Wright* 13. sz. (16. l.) = *Crane* i. h. — *Violier* 81. l. jegyz. — *Recull* 469.

XXIX. *Recull* 354.

XXX. *Tractatus* c. 10. (Herzstein 5. l. és 41. l. jegyz.)

XXXI.* *Bod-codex* 5. l. (Nyelvemlékt. II. 378. l.) = *Lobkowitz-codex* 274—75. l. (Nyelvemlékt. XIV. 93. l.) V. ö. *Kazinczy-cod.* 107—109. (Nyelvemlékt. VI., 223. l.) — *Knust* 303. l. a) jegyz. számos további utalással. *Recull.* 445.

XXXIV. *Violier* 90. l. jegyz.

XXXVI/ a) (Mi az ember?) *Knust* 503. l. b) jegyz. és hozzá 653. l. pótlék. — b) (*Bucephalus.*) *Violier* 430. l. pótlék a 93. l. jegyzetéhez.

XXXVIII. *Violier* 96. l. jegyz. (Utalás *Grimm* Deutsche Sagen II., 478. sz.-ra.)

XL. *Violier* 98. l. jegyz. (*Macrobius*nál, kire itt a G. R. hivatkozik, e történetnek *Brunet* és *Oesterley* szerint nincs nyoma.)

XLI.* *Cornides-codex* 175—176. l. (Nyelvemlékt. VII., 166. l.) csak megérintve. — *Tractatus* c. 3. (Herzstein 2. l. s hozzá a 37. l. jegyz.)

XLII. *Violier* 101. l. jegyz. (*Valerius* [Maximus?], kire itt a G. R. hivatkozik, *Brunet* és *Oesterley* szerint nem lehet e tört. forrása.)

XLIII. *Tractatus* c. 31. (Herzstein 14. l. s hozzá 49. l. jegyz., a hol ugyan csak a G. R. 224., tehát a vulg. szövegen túlmenő történetére van utalás, azonban ezzel részben párhuzamos lévén a XLIII. és alább a LXXIV. is, az ott mondottak jórészt ide is illenek.) — *Crane* 138. l. (ad Jac. de Vit. IX.) Szintén a G. R. 224. fejezetéhez, de részben ide is tartozólag.

XLIV. Friedländer, *Petronii Cena Trimalchionis* (ad Petron. c. 51.) 257. l. (Leipz. 1891.)

XLV.* *Michael de Ung.* Sermo IV. J. (Forrás: «Habetur enim in gestis romanorum.» Meglehetősen egyezőleg elbeszélve és moralizálva.) *Pelbartus* De Tempore P. æstiv. 39. E. (Forrás: «narratur in gestis romanorum cap. XLV.», tehát ismét a G. R. vulg. szövege szerint s vele eléggé egyezően a moralizációt illetőleg is.) — *Wright* 21. sz. (22. l.) s hozzá a 219. l. jegyzetét. — *Bozon* 51. sz. (71. lap s hozzá a 250—253. l. jegyzetét.) *É. de Bourbon* 160. sz. (Lecoy de la M. 136. l.) — *Violier* 106. l. jegyz. (Herodotból idézi a persák azon hiedelmét, a mely szerint a törvénytelen gyermekek, különösen fiúk arról ismerhetők fel, hogy apjuk ellen törnek. Erre nézve v. ö. a IX. tört. elejével, a hol ugyane felfogásra való utalás található.) *Herrtage* 476. l.

XLVI. *Violier* 108. l. jegyz. (Brunet megjegyzi, hogy az e történetben idézett ókori íróknál annak semmi nyoma sincsen.).

L. *Tractatus* c. 2. (Herzstein 2. l. s hozzá a 36. l. jegyz.)

LI. *Gringore* I., 43. (Bibl. Elzév. Paris 1858.) *La Fontaine* XII., 13. *Recull* 81.

LIII. *Wright* 51. sz. (49. l.) s hozzá a 226. l. jegyz., a mely szerint e tört., mely a G. R. LIII. sz. elbeszélésével csak a belőle vont tanulság tekintetében egyezik, de előadásában a kort és szereplő személyeket illetőleg eltér, *Odo de Ceritonia* (Cheriton) meséi közül való. *Recull* 570. *Timoneda*, *Sobremesas* II. 8.

LV. *Violier* 119. l. jegyz. — *Pelbartus*, *Stellarium* I., 2.; 2., 3. (csak hasonló).

LVI. *Violier* 125. l.

LVII.* *Pelbartus* *Quadrag.* II., 49., D. (Forrás: «patet exemplo vulgato in gestis romanorum.») A császár neve Pelb. nál *Athus*, Titus helyett; a mi azonban, minthogy Pelb., mint idézeteiből többszörösen kitűnik, a G. R. vulg. kiadását használta, csak akkor nem lesz egészen irrelevans és pusztán a Pelb.-

kiadásokra szorítkozó sajtóhiba, ha e nyomon elindulva, annak esetleg a vulg. szöveg valamelyik kiadásában is párja akad; mivel ez esetben meg lenne állapítható az is, hogy Pelb. melyik kiadásból idézett. Holott egyelőre csak annyi bizonyos, hogy a vulg. szöveg teljesebb, 181 fejezetből álló redactióját használta. Előadása e történetnél meglehetősen szabad és egy lényeges eltérést is mutat a G. R.-tól. T. i. azt, hogy Pelb.-nál a szobor homlokán nem két vers van, mint a G. R. illető elbeszélésében, hanem még egy harmadik: *Audi, vide, tace, si vis vivere in pace*. De ez a vers is a G. R.-ból kerülhetett ide, minthogy megvan a póruljárt kakasokról szóló LXVIII. történetben, a melyről l. a Haller-féle ford. alatti jegyzeteket a 235. és köv. lapon. — *Érsekújvári cod.* 307—310. (Nyelvemlékt. IX. 267—270. l.) Szerinti fordítása a G. R. illetőleg történetének és a hozzá tartozó tanulságnak; de nem a cod. prédikációi egyikének része, mint Beöthy Zs. i. h. 49. l. mondja, hanem egészen önálló fejezet a «Halálnak Rettenetes es zernyw uoltarol» szóló elmélkedés után, azon a nevezetes helyen, a hol épen e példa végén a cod. e részének írójáról és keltéről azt olvassuk, hogy «Ez yrafnak wege wagon vr fyw zyletethnek wtanna ezer ôth zaz Harmyncz eztendewben wyz kerezt octawayan fewenhazy foror marta keze myath.» (V. ö. az LVIII. fejezethez szóló jegyzettel.) — *Ethnographia* II. (1891) 235. s köv. l. hivatkozás az Érs. cod. e helyére, Péczeli LV. meséjére (l. már Beöthynél i. h.) és két magyar népmesére (Nyelvőr II. 132. l. és XVI. 187. l.), melyek azonban a Péczeli «Király és kapás» cz. meséjével együtt csak részben tartoznak ide s nem tekintendők a G. R.-ból való egyenes kölcsönvételeknek, minthogy más népek párhuzamos meséihez, illetőleg más irodalmi forrásokhoz hasonlóbbak, mint a G. R. LVII. sz. történetéhez. L. Egyet. Philol. Közl. 1899. 306—308. l. V. ö. *Ethnogr.* III. 283. l. (Binder Jenő helyreigazításai Lázár Bélának e mesékről az *Ethnographia* előbb id. helyén tett megjegyzéseire.) — *Violier* 129. s köv. l.

LVIII.* *Pelbartus* Quadrag. I., 29., Y. (Forrás: «Exemplum ad id est, quod narratur in gestis romanorum.») Elég híven az eredeti után, a végén rövid, szintén a G. R. nyomán haladó tanulsággal. — *Érsekújvári cod.* 525—26. l. (Nyelvemlékt. X. 281—82. l.) és *Példák könyve* 8—12. l. (Nyelvemlékt. VIII. 91—93. l.) V. ö. Egyet. Phil. Közl. 1899. 308—311. l.

LIX.* *Póli István* «Jovenianus»-áról (1893) l. *Szabó Károly*, Régi magy. könyvtár I. 368., 369. és 1598. sz. Továbbá *Váczy János* id. dolgozatát 269. l. és *Lázár Béla* i. h. 159. l. — A meg-alázott kevély fejedelem világszerte elterjedt legendájának egyik újabb drámai feldolgozását *Schmidt Rudolf* dán eredetijéből [e monda érdemes monographusa, *Varnhagen Hermann* fordította le németre (Der verwandelte König. Schauspiel in drei Aufzügen. Erlangen u. Leipzig, 1889.) s e fordításának bevezetésében a mondáról is értekezik.

LX.* *Bod-codex* 19. l. (Nyelvemlékt. II. 389.) = *Lobkowitz-cod.* 307—308. l. (Nyelvemlékt. XIV., 103. s k. l.)

LXI. *Knust* 144. c) (635.)

LXVI.* *Cornides-codex* 221—223. l. (Nyelvemlékt. VII., 183—184. l.) — *Wright* 147. (Oesterley a némileg hasonló XXV. történethez idézi, pedig inkább ide tartozik.)

LXVII.* *Pelbartus* De Temp. æstiv. 4., E. (Forrás: Vincen-tius Bellovacensis, Spec. mor. 3., 2., 19.; 971.) *Bod-codex* 12. l. (Nyelvemlékt. II., 383. s k. l.) = *Lobkowitz-cod.* 291—294. (Nyelv-emlékt. XIV., 98. s k. l.) — *Bozon* 32. (244. l.) *Recull* 641.

LXIX. *Violier* 170.

LXXI.* *Pelbartus* De Temp. æstiv. 4., C. (Forrás: Vincentius Bellov., Spec. mor. 3., 2., 19.; 971.) *Bod-codex* 10—11. l. (Nyelv-emlékt. II., 382. s k. l.) = *Lobkowitz-codex* 291—294. l. (Nyelv-emlékt. XIV., 98. s k. l.)

LXXII. *Bozon* 139. (291. l.)

LXXIV. *Tractatus* c. 31. (Herzstein 14. és 49. l.) *Crane* 138. l. (ad Jac. de Vit. IX.)

LXXIX. *Crane* 139. l. (ad Jac. de Vit. XV.)

LXXX.* *Pelbartus* De Temp. æstiv. 32., H. (Forrás: Jac. de Vitriaco. De Pelb. előadása lényegesen különbözik idézett for-rásától, melyet illetőleg l. *Crane* CIX. és a 179—182. l. jegy-zetét). *Osvaldus de Laskó* (Hain Rep. Bibliogr.-ában és ennek nyomán a Nemz. múz. ősnymtatványainak jegyzékében is hely-telenül *Michael de Ungaria* neve alatt!) Biga Salutis, sermones Dominicales (4-edr. Hagenau 1498) Sermo XCVII. O. Pelbárté-tól is eltérő, igen érdekes változat. V. ö. *Ethnographia* I., 105.; II. 233.; III., 281.; IV., 130. és 260. — *Bozon* 31. (241. s k. l.) *Wright* 7. *É. de Bourbon* 396. *Recull* 358. (V. ö. a G. R. CXXVII. történetének jegyzetével.)

LXXXI. *Violier* 212.

LXXXII.* *Pelbartus* Rosarium (Venet. 1589) II., 77. c. (V. ö. G. R. Oesterley 276. b) *Crane* 230. l. (ad Jac. de Vit. CCXXXIV.) *É. de Bourbon* 181. *Recull* 31.

LXXXIV. *Wright* 20 l. (18. sz. De muliere adultera), melyre Oesterley e történetnél hivatkozik, nem tartozik ide.

LXXXVII. *Tractatus* c. 13. (Herzstein 6. és 42. l.) Az utóbbi helyen említett *Liber de Nugis Phylosophorum*, melyre a *Tractatus* e fejezetnél hivatkozik s a melyről a *Tract.* kiadója, Herzstein, nem tudja, miféle mű lehet, — a *Joh. Sarisberiensis* (Salesbury, XII. sz.) *Policraticus*-ának nem egészen teljes alcíme. A teljes így hangzik: *P. s. de nugis curialium et vestigiis philosophorum*. (Nem tévesztendő össze Gualt. Mapes későbbi, hasonló című munkájával.)

LXXXIX. *É. de Bourbon* 331. (282. l.)

XC. *Tractatus* c. 45. (Herzstein 19. és 57. l.)

XCVII. *Tractatus* c. 41. (Herzstein 18. és 53. l.)

CI. *Wright* 50. *Violier* 234. l. *Knust* 308. b).

CII. *Violier* 237. l.

CIII.* *Pelbartus* De Tempore P. hiemal. 21., L. (P.-nál három tanács helyett csak egy, az is más szövegű, de ugyanazon értelmű, mint a G. R.-beli; de a Pelb. idézte szentirási szöveg [Ecclesiastici VII. 40.] is benn van a G. R. e fejezetének tanulásában. Forrásul Pelbárt «Petrus Alphonsus in libro suo de miraculis»-t idézi. Ilyen című könyve ugyan P. A.-nak nincs, de megvan a tört. a Disc. cler. 19. fejezetében.) — *É. de Bourbon* 81. (Lecoy de la M. 77. l.) *Recull* 129. (Forrás *É. de Bourb.*)

CIV. *Crane* 208. l. (Jac. de Vit. CLXXXV.) *É. de Bourbon* 216. (Lecoy de la M. 188. l. csak röviden említve, más két hasonló tört. közt. *Crane*-nek tehát i. h. nincs igaza, mikor a *Scala celi*-ben idézett *É. de Bourbon*-ra vonatkozólag azt jegyzi meg, hogy ennek Lecoy de la Marche-féle kiadásában nincs nyoma.) *Wright* Append. II., 8. (és nem 9., mint Oesterleynél olvasható!) 152. l. s hozzá a 247. l. jegyz.

CVI. *Bozon* 141. (ed. cit. 174. l. és 293. l. jegyz.) *Recull* 201. Forrás: Petr. Alph.) *R. Köhler* I., 507. l.

CVIII. *Tractatus* c. 8. (Herzstein 4. és 40. l.) *Recull* 46. (Forrás: Valerius Max.)

CIX.* *Kazinczy-codex* 100—101. l. (Nyelvemlékt. VI., 221.) — *Crane* 153. s k. l. (Jac. de Vit. XLVII.) *É. de Bourbon* 414. (Lecoy de la M. 361. l.) *Recull* 359. (Forrás: Barlaam.) *Bozon* 84. (ed. cit. 106. l. és hozzá a 263. l. jegyz.) *Tractatus* c. 29. (Herzstein 13. és 47. l.) *Wright* 25. (27. l. és 220. l.) *Heritage* 491. l.

CX.* A Placidus-Eustachius legenda magyar verses feldolgozásáról, a *drávai névtelen* «Rustan császár»-járól l. *Egyet. Philol. Közl.* XXII. (1898) 897—701. l. — *Recull* 268. (Forrás: Leg. aur.)

CXI.* *Wright* 1. — *Ethnographia* II., 62. és 236.

CXIII. *Tractatus* c. 69. (Herzstein 34. l.)

CXVI. *Violier* 275. l. jegyz.

CXVIII. *Recull* 574. (Forrás: Petr. Alph.)

CXIX. *Violier* 278. l. jegyz. — *R. Köhler* I., 519. l.

CXXII. *Wright* 102. (91. l. és 636. l. jegyz.) *Recull* 467. (Forrás: Petr. Alph.)

CXXIII. *Recull* 468. (Forrás: Petr. Alph.)

CXXIV.* *Ethnographia* II., 234. — *R. Köhler* I., 455. s k. II.

CXXV.* *Wright* 110bis (104. l. és 239. l. jegyz.) — *Ethnographia* II., 236.

CXXVI. *Crane* 230. l. (Jac. de Vit. CCXXXV.)

CXXVII.* *Pelbartus* De Tempore, æstiv. 32. H. (az eleje; folytatása = G. R. LXXX. l. ott.).

CXXIX.* *Kazinczy-cod.* 107—109. l. (Nyelvemlékt. VI., 223. s k. l.) — *Wright* 108. (96. l.) *Crane* 186. l. (Jac. de Vit. CXX.) *Recull* 52. (Forrás: Petr. Alph.) *Violier* 297. l. jegyz.

CXXX. *Knust* 211b és 641. l. (csak a történet címéül szolgáló közmondásra nézve).

CXXXII. *Wright* 27. (29. l.) és a 222. l. jegyz. *Crane* 142. l. (Jac. de Vit. XX. *É. de Bourbon* 339. (ed. cit. 287. l.)

CXXXVI. *Wright* 23. (24. l. Oesterleynél hibásan 27. l.)

CXXXVIII.* *Pelbartus* De Tempore, P. hiem. 47. F. (Forrás: «narratur . . . in gestis Romanorum». A G. R. vulg. «rex nomine Medro»-ja, a mely hiba a legrégebb kéziratban még nincs meg, Pelb.-nál kiigazítva: «rex Medorum».

CXXXIX. *Violier* 310. l. jegyz. a történetben előforduló baziliskra vonatk.

CXL.* *Michael de Ungaria* Sermo X. Q. (Forrás: Seneca, De ira. L. az Oesterleynél i. h.)

CXLII. *Bozon* 22. sz. (29. és 235. l.) Ez azon történetek egyike, a melyekből a bennök előforduló angol szavak miatt Oesterley (i. h. 263. s k. l.) a G. R. angolországi eredete mellett felhozott bizonyítékainak legerősebbikét merítette. Bozon erkölcsi elbeszéléseinek kiadója, P. Meyer, i. h. 235. l. azt hiszi, hogy a G. R. illető története (Dick 41.) Bozon előadásán alapszik. Mint-hogy azonban a G. R. eddig legrégibbnek ismert kézírata, a melyben e történet (keretét illetőleg a Bozon előadásától kissé eltérőn) már benne van, 1342-ből való, Bozon pedig csak kevés-sel előbb, 1320 táján írta össze elbeszéléseit: inkább a Dick (i. h. XXIII.) említette másik, mindenkép valóbszerű lehetőséghez csatlakozunk, a mely szerint Bozon is, a G. R. is valami még ismeretlen közös forrásból vették e történetet. Hogy e történet maga angolországi forrásból kerülhetett a G. R. azon állományába, a melyet a legrégibb innsbrucki kézirat képvisel, azt a benne előforduló angol szavakon (a kutyák nevein) kívül annak Bozon-nál, tehát a XIV. század elejének egy anglo-normann írójánál való megléte is elég nyomós bizonyítékkal támogatja. Ebből azonban az *egész* gyűjtemény eredeti szerkezetének — a melytől már az 1342. évi legrégibb kézirat is eltérőnek, hozzá képest mindenesetre tetemesen bővültnek látszik — angolországi eredetére következtetni, kissé merész dolog. Már Oesterley is észre-vette (i. h. 263. l.), hogy épen *ezen* történetnek az angolországi Gesta-kéziratokban szembeszökő meg nem léte valamiféle magyarázatot követel, ha ezt is bele akarja fűzni az ő okoskodásának e helyütt kissé meglazult láncolatába. Tehát úgy segít magán, hogy megfordítja a következtetés természetes rendjét, midőn e történetnek a continentalis szerkezetekben való meglétét veszi annak bizonyítékául, a mit mindenkép be akar bizonyítani, s elég furcsán így argumentál: «da dasselbe in den bis jetzt in England nachgewiesenen handschriften nicht vorkommt, so liefert es den weiteren beweis, dass dort fassungen vorgelegen haben müssen, welche dieses und damit wahrscheinlich auch andere nur aus continentalen manuscripten bekannte capitel enthalten haben». Meglehet, de semmi esetre sem olyan bizonyos, mint Oe. feltüntetni szeretné.

CXLIII.* *Pelbartus* De Tempore, P. hiemal. 3. Q. (Forrás: Joh. Damasc. in vita Barlam.) *Kazinczy-codex* 99—100. l. (Nyelv-emlékt. VI., 221. l.), csak a tört. eleje, mely a halálos ítéletet

jelző trombitáról szól. — *Wright* 103. (92. l. és 236. l. jegyz.) Oesterleynél hibásan 102. *Crane* 151. l. (ad Jac. de Vit. XLII., a hol Oesterleynnek e történet második részéhez adott több utalása ki van igazítva s egyúttal a két rész egymástól helyesen megkülönböztetve, míg Oe. utalásai e megkülönböztetés nélkül részint csak az első, részint csupán a második félre vonatkoznak. Barlam és Jos. történetéből csak az első került. A második a Damocles-kard változata. (V. ö. *Romania* VI., 29. s k. és XIII., 591—595. l.) *Recull* 605. (Forrás: É. de Bourbon ?)

CXLVI. *Tractatus* c. 1. (Herzstein 1. és 36. l.) *Recull* 287. (Forrás: S. Augustinus [De civ. Dei IV., 4.], kihez Cic. De republ. III., 14. egy csonkán reánk jutott helyéből kerülhetett.

CLII.* *Érsekújvári-cod.* 325. l. (Nyelvemlékt. X., 18. l.) Csak távoli rokonságban a G. R. ill. történetével, alighanem más forrásból, a «Natus est nobis hodie salvator» kezdetű karácsonyi prédikációnak mindjárt az elejébe beleszőve.

CLIII.* *S. Singer*, Apollonius von Tyrus. Untersuchungen über das Fortleben des antiken Romans in späteren Zeiten. Halle a. S. Max Niemeyer. 1895. A 123—129. l. részletesen szól az 1591. évi első ismert kolosvári kiadású verses magyar széphistóriáról, a melyre nézve l. még *Váczy* i. h. 271—273. l. A többi, a mit e történetről nálunk írtak, mind Toldy Ferencnek «A magy. költ. tört.» I., 133—135. l. nyomán halad. — Az Apollonius-regény magyar népmesei (?) feldolgozásai közül l. *Gaal György* Magyar népmese-gyűjteménye (kiadták Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc) Pest, Emich G. 1857—60. III. köt. 52. sz. «Apollónius királyfi.» (223—234. l.) Mindenesetre érdekes, de épen nem népies hangú változat, mely sok részletben igen eltér a népkönyv és az ezzel rokon előadású G. R. szövegétől, s így a névtelen magyar verselő feldolgozásától is. Legnevezetesebb ez eltérések között az a szerencsés kapcsolat, melyet e változat a különben mindenütt csak laza összefüggésű első rész (Antiochus király vérfertőző szerelme leánya iránt) és a tulajdonképeni történet (Apollonius királyfi és neje meg leánya kalandjai) között létesít. Másik, már népiesebb előadású, de igen töredékes magyar Apollonius-mesénk a *Nye'vör* XIX. (1890), 523—526. lapjain olvasható gömörmegyei runyai változat, a melyben az itt *antáóniai kirá*-nak nevezett Antiochus találós meséje (ill. álma) így hangzik: «*Anyáji húsval eil, keresi já ffeleseigi*

395 ly

öceseit, de nem tanájjá». Tehát majdnem úgy, mint a G. R.-ban. Még a *scelere vehor* nyoma is megvan az Apollonius (mesénkben az *apollóniai királyfi*) alább következő szavaiban, a ki a gonosz fejedelem találós meséjét megfejtve, így válaszol neki: «Igáz, veín gázembër, hoty hámis szekerën jársz stb.» Gaalnál a találós így szól: «ördögszekeren járok, anyai hússal élek». — Az Oosterleynnél lévőkhöz l. még *Timoneda*, Patrañuelo XI.

CLVII. *Tractatus* c. 43. (Herzstein 18. és 54. l.) *Recull* 198. (Forrás: Petr. Alph.)

CLIX.* *Pelbartus* Quadrag. II. 30. D. (Forrás: *in gestis romanorum legitur pro exemplo capitulo eiusdem CLIX*, tehát a G. R. vulg. kiadása pontosan, még a fejezetszám is idézve. De Pelb. előadása mégis némi eltérést mutat a G. R.-étől, a mennyiben nála a forrásban említett négy állat helyett öt szerepel: oroszlán, bárány, sertés, kakas és medve. A G. R.-ban: oroszlán, bárány, sertés és majom.) *Tinódy Seb.* «Sokféle részögről». (Régi magy. költ. tára III., 263. s k. l. és hozzá Szilády Áron jegyz. 453. l.) — *Violier* 371. l. jegyz. *R. Köhler* I. 577.

CLXII. *Violier* 431. l. (a 132. sz. történethez szóló pótlék.)

CLXIII.* *Pelbartus* Quadrag. I., 30. D. (Forrás: *Legitur in gestis romanorum ca. CLXIII*, tehát ismét a G. R. vulg. szövegének ill. fejezetére való hivatkozás. Elég híven is követi a forrást, csak rövidít rajta; a tanúság is jóval összevontabb, mint a G. R.-ban. Egyike azon számos példának, melyeket Pelb., hírneves elődeit, köztük pl. *Jacobus de Vitriaco*-t követve, *pro excitatione dormientium* szőtt közbe, a mely mentséget ez esetben még azzal told meg, hogy *quum hodie est dominica letare, ponamus exemplum letificatium*.) — *Violier* 379. l. jegyz. (a történetben előforduló versekhez).

CLXV.* *Pelbartus* Quadrag. I., 4. R. Forrás *nem* a G. R., hanem a *Vitae Patrum*, melyből (l. 4., 17., 1.) e történetet a G. R. is idézi. Pelbartnál azonban a három fonák cselekedet közül csak az első van meg. Ugyane példával még egyszer találkozunk Pelbartnál: *De Tempore, Pars hiem.* 31. I. — *Tractatus* c. 37. (Herzstein 16. és 52. l.) *Bozon* 83. (ed. Meyer-Smith 104. és 262. l.)

CLXVI. E történetet, helyesebben csak a sakk-játék allegoriáját Haller kihagyta. Érdekes, hogy a világlátott erdélyi főúr a XVII. század végén e játékot csak «valami játék»-nak nevezi, melyről — mint mondja — «mostani időben emlekezet nintsen,

nevet sem adhatni neki». — E fejezet különben egyike azoknak, a melyekben angol szavak fordulnak elő. L. *Dick* Einl. XXIII. s k. l. A vulg. szövegben azonban az angol szavak már nincsenek meg. A legr. kéziratban, melyről *Dick* id. jegyzete szól, e tört. a 112. számú. V. ö. *Violier* 382. és 431. l. jegyz.

CLXVII.* *Kazinczy-cod.* 102—104. l. (Nyelvemlékt. VI., 222.) *Barlám és Jozafát legendájában*, tehát ugyanott, a honnan a G. R. is vette. — *Crane* 144. l. (ad Jac. de Vit. XXVIII.) *Recull* 162. (Forrás: *Barlaam.*) *Knust* 206^c.

CLXVIII.* *Osv. de Laskó*, a LXXX. sz. a. i. h. Sermo LIX. G. (Forrás: *Barlaam.*) *Kazinczy-cod.* 105—106. l. (Nyelveml. VI., 222. s k. l.) Ugyanonnan, a honnan az előbbi. V. ö. *Lobkowitz-cod.* 298—300. l. (Nyelveml. XIV., 100—101. l.) = *Bod-cod.* 15. l. (Nyelveml. II., 386.) — *Tractatus* c. 30. (Herzstein 13. l. és hozzá a 48. l. jegyz.) *Recull* 551. (Forrás itt is *Barlaam.*)

CLXX.* *Pelbartus De Tempore, Pars æstiv.* 9. X. (Forrás: narratur in gestis Romanorum ca. CLXX., tehát megint a vulg. kiad. ill. fejezete. Érdekes e történet idő haladtával való romlását megfigyelni. A G. R. legrégebbi kéziratában (133. sz.) a csoda még világos, a mennyiben a játékos 18-at, tehát 3 koczkával a lehető legtöbbet dob, a mi után a szent csak csodálatos módon vethet 19-et. A vulg. szövegben a játékos 17-et, a szent 18-at dob; *Pelbártnál* pedig amaz csak 8-at, a szent pedig 18-at. — *Violier* 391. l. jegyz.

CLXXI. *Recull* 48. (*Amicus és Amelias.*)

CLXXIV. *Crane* 201. (ad Jac. de Vit. CLX. *É. de Bourbon* 225. (*Lecoy de la Marche* 195. l. jegyz.) *Violier* 408. l. jegyz. *Recull* 625. (Forrás: *Petr. Alph.*)

A fenti jegyzetekben rövidítéssel idézett munkák teljes czímei.

Bourbon (É. de) = *Anecdotes historiques, légendes et apologues tirés du recueil inédit d'Étienne de Bourbon*, dominicain du XIIIe siècle, publiés pour la Soc. de l'histoire de France par A. *Lecoy de la Marche*. Paris, 1877.

Bozon = Les contes moralisés de *Nicole Bozon* frère mineur, publiés pour la première fois d'après les manuscrits de

Londres et de Cheltenham par Lucy Toulmin Smith et Paul Meyer. (Soc. des anciens textes français.) Paris 1889.

Crane = The exempla or illustrative stories from the Sermones vulgares of Jacques de Vitry. Edited, with Introduction, Analysis, and Notes, by Thomas Frederick Crane. London (Folk-Lore Society) 1890.

Herrtage = The early english versions of the *Gesta Romanorum*. Formerly edited by Sir Fred. Madden for the Roxburgh Club, and now re-edited . . . with Introduction, Notes, Glossary etc. by Sidney I. H. Herrtage. London (Early English Text Soc.) 1879.

Knust = Mittheilungen aus dem Eskurial von Hermann Knust. (Bibl. des Litt. Vereins in Stuttgart CXLI.) Tübingen 1879.

Köhler (R.) = Kleinere Schriften von Reinhold Köhler. I. Band: Kl. Schriften zur Märchenforschung. Herausgegeben von Johannes Bolte. Weimar, 1898.

Recull = Recull de Eximplis e miracles, gestes e faules e altres ligendes ordenades per ABC, tretes de un manuscrit en pergami del començament del segle XV., ara per primera volta estampades. (Kiadta a «Biblioteca Catalana»-ben D. Mariano Aguilo y Fuster. I. köt. 1881., II. köt. 1888. Verdaguer, Barcelona.)

— *Timoneda, Sobremesa* = El Sobremesa y Alivio de caminantes, de Juan de Timoneda. (Biblioteca de Autores españoles: Novelistas anteriores a Cervantes.) Madrid, 1846.

Timoneda, Patrañuelo. U. o.

Tractatus = Tract. de diversis historiis Romanorum et quibusdam aliis. Verfasst in Bologna i. J. 1326. Nach einer Hsr. in Wolfenbüttel herausgegeben von Salomon Herzstein. (Erlanger Beitr. zur engl. Philol. XIV.) Erlangen, 1893.

Violier = Le Violier des Histoires Romaines. Ancienne trad. fran. des Gesta Rom. Nouvelle édition, revue et annotée par M. G. Brunet. Paris (Bibl. Elzévirienne) 1858.

Wright = A Selection of Latin stories from manuscripts of the XIII. and XIV. cent. A contribution to the history of fiction during the middle ages. Edited by Thomas Wright. London (Percy Society No XXVIII.) 1842.

A fenti jegyzetekben említett magyar, illetőleg magyarországi latin párhuzamok csoportosított mutatója.

I. A G. R. vulg. történetei magyar codexeink-ben (1550-ig):

- Debreczeni codex 297—304. l. = G. R. 13. (C. D. M. R.)
 Érsekújvári codex 307—309. l. = G. R. 57. (Focus.)
 Érsekújvári codex 525—526. l. = G. R. 58. (Tres veritates.)
 Példák könyve 8—12. l. = G. R. 58. (Tres veritates.)

II. A G. R. vulg. történeteihez hasonlók, de más forrásokból eredők magyar codexeink-ben:

- Bod codex 5. l. = Lobkowitz cod. 274—275. l. ~ G. R. 31. (Sepultura Alexandri M.)
 Bod codex 10—11. l. = Lobkowitz cod. 288—290. l. ~ G. R. 71. (Cæcus et claudus.)
 Bod codex 12. l. = Lobkowitz cod. 291—294. l. ~ G. R. 67. (Stultus et prudens.)
 Bod codex 15. l. = Lobkowitz cod. 298—300. l. ~ G. R. 168. (Unicornis.)
 Bod codex 19. l. = Lobkowitz cod. 307—308. l. ~ G. R. 60. (Abibas. Pila.)
 Cornides codex 175—176. l. ~ G. R. 41. (Codrus.)
 Cornides codex 221—223. l. ~ G. R. 66. (Arma suspensa.)
 Érdy codex 409—412. l. = G. R. 15. (S. Alexius. Leg. aur.)
 Érsekújv. codex 325 l. ~ G. R. 152. (Urbs obsessa.)
 Kazinczy codex 70—82. l. = G. R. 15. (S. Alexius. Leg. aur.)
 Kazinczy codex 99—109. l. ~ G. R. 143., 109., 167., 168., 129. [238.] (Barlám példái.)
 Lobkowitz codex 221—243. l. = G. R. 15. (S. Alexius. Leg. aur.)
 Lobkowitz codex 274—308. l. lásd Bod codex.
 Nádor codex 575—601. l. = G. R. 15. (S. Alexius. Leg. aur.)
 Peer codex 1—35. l. = G. R. 15. (S. Alexius. Leg. aur.)
 Tihanyi codex 19—29. l. — G. R. 15. (S. Alexius. Leg. aur.)

III. A G. R. extrav. (Oesterley-féle toldalék) történeteikhez hasonlók magyar codexeink-ben :

Bod codex 6. l. = Lobkowitz cod. 276—278. l. ~ G. R. 202. (Mundi imago.)

Példák könyve 16—18. l. ~ G. R. 198. (Virtus maxima.)

IV. A G. R. vulg. történetei Temesvári Pelbárt (1500. évi hagenai kiadás, a hol más nincs megjelölve) és Michael de Ungaria (1487. évi strassburgi kiad.) prédikációiban :

Mich. de Ungaria Sermo IV. I = G. R. 45. (Sagittare in cadaver patris.)

Mich. de Ungaria Sermo XI. D = G. R. 1. (Rapta reconciliata.)

Pelb. de Temesvár: Quadrag. I. 29 Y = G. R. 58. (Tres veritates.)

Pelb. de Temesvár: Quadrag. I. 30 D = G. R. 163. (Equus scabiosus.)

Pelb. de Temesvár: Quadrag. I. 47 O = G. R. 18. (Julianus.)

Pelb. de Temesvár: Quadrag. II. 30 D = G. R. 159. (Vini proprietates.)

Pelb. de Temesvár: Quadrag. II. 49 D = G. R. 57. (Focus.)

Pelb. de Temesvár: De Tempore, æstiv. 9 X = G. R. 170. (S. Bernardus et lusor.)

Pelb. de Temesvár: De Tempore, æstiv. 39 E = G. R. 45. (Sagittare in cad. patris.)

V. A G. R. vulg. történeteikhez hasonlók, de más forrásokból eredők Temesvári Pelbárt, Osvaldus de Laskó és Michael de Ungaria prédikációiban :

Mich. de Ungaria Sermo I. G ~ G. R. 9. (Filius patri insidiatur.)

Mich. de Ungaria Sermo X. Q ~ G. R. 140. (Iudicium inconsideratum.)

Osv. de Laskó, Biga Sal. serm. Dominic. Sermo LIX. G. ~ G. R. 168. (Unicornis.)

Osv. de Laskó, u. o. Sermo. XCVII. O. ~ G. R. 80. (Ang. et eremita.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. hiem. 3 Q ~ G. R. 143. (Tuba mortis.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. hiem. 21 L ~ G. R. 103. (Respice finem.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. hiem. 31 I (= Quadrag. I. 4 R) ~ G. R. 165. (Tres stultitiæ.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. hiem. 41 G ~ G. R. 176. (Arbor venenata, cf. G. R. 185.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. æstiv. 4 C ~ G. R. 71. (Cæcus et claudus.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. æstiv. 4 E ~ G. R. 67. (Stultus et prudens.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. 32 H ~ G. R. 127+80. (Angelus et eremita.)

Pelb. de Temesvár: Rosarium (ed. Venet. 1589) II, 77 c. ~ G. R. 82. (cf. 276 b.)

VI. A G. R. extrav. (*Oesterley-féle toldalék*) történeteikhez hasonlók *Temesvári Pelbárt, Michael de Ungaria és Osvaldus de Laskó* prédikációiban:

Mich. de Ungaria Sermo IV. H ~ G. R. 215. (Filia matrem lactans.)

Osv. de Laskó Biga Salutis de Sanctis (ed. Hagenau 1497) Sermo III. col. 7. ~ G. R. 183. (Alexander et Diogenes.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. pasch. 34 K ~ G. R. 188. (Tres litteræ, cf. 125.)

Pelb. de Temesvár: De Temp. æstiv. 1 H ~ G. R. 283. (Missa, Fridolin.)

VII. A G. R. vulg. és extrav. történeteikhez hasonlók, de részben más forrásokon alapulók régiebb íróinknál.

(E csoport behatóbb kutatások révén bizonyára még tetemesen gyarapítható lesz.)

Tinódi Sebestyén: Sokféle részögösről ~ G. R. 159. (Vini propr.)

*Póli István: Jovenianus hist. (1593) ~ G. R. 59. (Iovinianus.)

*Névtelen: Apollónius hist. (1591.) ~ G. R. 153. (Apollonius Tyrius.)

*Névtelen: Rustan császár hist. (XVI. sz. vége) ~ G. R. 110. (Placidus-Eustachius.)

Mikes Kelemen: Törökorsz. lev. CIX. és CLXVI. ~ G. R. 16. (Sarcophagus, cf. 192.)

Péczeli József: A király és kapás. (Mesék, LV. sz.) ~ G. R. 57. (Focus.)

Péczeli József: az id. LV. sz. meséhez szóló jegyzet ~ G. R. 215. (Filia matrem lactans.)

Almanach nemes szivek számára 1796: (az Athenæum 1896. évi facsimile-kiad. 45. l.) «Egy római asszonynak megindító gyermeki szeretete» ~ G. R. 215.

Ezek közül csak a *-gal jegyzettekről valószínű, hogy egyenesen a G. R.-ból kerültek; de a «Rustan császár» históriája semmi esetre sem alapul a Placidus-Eustachius-legenda azon változatán, a mely a G. R. vulg. szövegében a Leg. aurea ill. fejezetével egyezik. (L. a CX. tört. jegyzetét.) A *népmeséink* közt előforduló s többé-kevésbé hasonló történetek száma sem valami nagy s mindössze a G. R. 12., 57., 80., 111., 124., 125. és 153. darabjaira szorítkozik, de ezek sem tekinthetők az illető mesék közvetlen forrásainak. Annál kevésbé mondható e forrásnak a Haller-féle fordítás, mert — ha másunnan nem is, de legalább a prédikáló székről — e fordításnál jóval régebb időben is volt már alkalma népünknek arra, hogy a G. R.-ban is meglévő történetekkel megismerkedjék.

A GESTA ROMANORUM 181 TÖRTÉNETÉNEK TARTALOMJEGYZÉKE.*

	Lap
I. Az elcsábított s visszahódított királyleány meg- ajándékozása	97
II. Irgalmas szivü fiú, előbb atyjától, majd nagybáty- jától kitagadva	101
III. Kétszer egy vétekért nem kell bűnhődni	103
IV. Két ítélet közül az enyhébb felé hajlik a bíró	104
V. A kalózok fogságába került ifjút apja nem akarja kiváltani, a rabló lánya megszökteti, s most az apa nem akarja engedni, hogy fia a leányt hálából nőül vegye	106
VI. Az özvegy ne kövesse férjét a halálba.....	109
VII. A megtért fiú irigy bátyja és irgalmas atyja	111
VIII. Az ékességeiktől megfosztott szobrok	112
IX. Az apját üldöző fiú megtérítése	115
X. A megemlékezés és feledés gyűrűje	118
XI. A mérge felnevelt királylány	119
XII. A feslett életü pap tanítása hasonló a döglött kutya szájából csorgó tiszta forráshoz	121
XIII. A vérfertőző királyné kezein látszó négyszer négy betű (C. D. M. R.).....	124
XIV. Apját vagy anyját köteles-e a fiú inkább eltartani?	126
XV. Szt. Elek legendája	128
XVI. A feliratos koporsó.....	132
XVII. Guido hat szolgálata	135
XVIII. Julianus	141
XIX. Pompeius és Cæsar	144
XX. Isten végzését nem lehet megmásítani.....	146

* Az arabs számok a jelen kiadás lapszámai.

	Lap
XXI. A száműzött király városmentő titkos levele	150
XXII. Isis és Serapis szobrai	151
XXIII. A méreg által megholtak szive eléghetetlen	153
XXIV. A bűbajos kertjébe csábított s ott veszett bolondok	153
XXV. A zaklattatástól felmentett özvegy hálátlansága	155
XXVI. A kétféle posztóba öltöztetett fattyú	156
XXVII. Az udvarmesterre bizott s rosszul őrzött király- lány	158
XXVIII. A siró ebecske	160
XXIX. A megnyúzott igazságtalan bíró bőre az ítélő- széken	163
XXX. A diadalmas hadvezér három tisztessége és há- rom megalázása	164
XXXI. Nagy Sándor temetése	166
XXXII. A megmérgezettnek tetemében nem terem féreg	167
XXXIII. Peratinus fája, melyre három felesége akasztotta fel magát	168
XXXIV. Aristoteles hét tanítása	169
XXXV. A békekötés áldozati báránya	172
XXXVI. Mi az ember?	172
XXXVII. A sas védekezése a fiait üldöző kigyó ellen	175
XXXVIII. A város veszedelmének híret hozó galamb	176
XXXIX. A viszálgató testvérek kibékítése	177
XL. A hitvesi hűség próbája. (Érverés kitapintása)	178
XLI. Codrus önfeláldozása	179
XLII. A háromszor négy betű (P. R. S. F.)	180
XLIII. Curtius önfeláldozása	182
XLIV. A hajlítható üveg	183
XLV. Az apjok tetemére lövöldöző fiúk	184
XLVI. A hét fáról és a hollóról	186
XLVII. A három napkeleti királyról	187
XLVIII. Perillus réz bikája	189
XLIX. Az avar khán és Romilda	190
L. Az igazságos Zaleucus (Zelongus)	191
LI. A fekélyes emberről nem kell a legyeket elhajtani	193
LII. Fabius saját költségén váltja ki a hadi foglyokat	194
LIII. Dionysius és a vén asszony	194
LIV. A capuai feliratos kapu	195
LV. Iustitia, Veritas, Misericordia és Pax vitája	196

	Lap
LVI. A kereskedő a fejedelem udvarában	201
LVII. Focus kovács	203
LVIII. A három mentő igazmondás	207
LIX. Iovinianus	208
LX. A gyorsfutó királylány legyőzése	215
LXI. Sokrates a feleségét meggyógyítja	218
LXII. Florentina szépsége	221
LXIII. Aglaë (Ariadne)	223
LXIV. Az okos leány	226
LXV. A négyféle útra mutató kereszt	227
LXVI. A megmentője emlékét tisztelő hálás király- leány. (V. ö. a XXV. történettel)	229
LXVII. Az okos és oktalan vitéz	231
LXVIII. A beszélő kakasok	235
LXIX. A bűvös ing s a pórúljárt csábítók	237
LXX. A három feladat	240
LXXI. A vak és a béna	242
LXXII. Az öt hordó bor. (A király hálátlan fia. Lear.)	243
LXXIII. A kapzsiságból önmagukat megvakítók csaló- dása	246
LXXIV. A legbolondabbnak szánt aranyalma	248
LXXV. Az újra férjhez menni vonakodó három özvegy	250
LXXVI. A két tudós orvos remek-műtete. (Kecske- szem.)	252
LXXVII. A szép és a rút királyleány	254
LXXVIII. Az újra férjhez menni vonakodó özvegy. (V. ö. a LXXV.-kel)	255
LXXIX. Az öleb és a számár	256
LXXX. Az angyal és a remete	257
LXXXI. Gergely pápa	261
LXXXII. A házasságtörő gólya	272
LXXXIII. A szive nélkül feltálat vadkan	273
LXXXIV. A kedvese sólymára féltékeny asszony	275
LXXXV. Az arany horog	276
LXXXVI. A házasságtörő anyjával börtönbe került gyer- mek kegyelmet szerez anyjának	277
LXXXVII. A hálátlan királynak megmentője érte kapott sebeit mutatja	279
LXXXVIII. A megmérgezett boros hordók	280

	Lap
LXXXIX. Az igazi varázs-gyűrű (Böles Náthán parabolája)	281
XC. Az örökség felosztása	282
XCI. A lusták lustája	283
XCII. A két kigyó, melyek egyikének életétől függ a király, másikáétól a királyné élete	284
XCIII. Kétféle fogadtatása a hazatérő fiúknak	285
XCIV. A belpoklossá lett s egy csodás erejű kő által kigyógyult királylány	286
XCV. Maxentius és Constantinus	287
XCVI. A kegyelem égő gyertyája (N. Sándor.)	288
XCVII. Julius Cæsar halálának előjelei	289
XCVIII. A XCVI. tört. változata (Róma.)	290
XCIX. A varangyos béka és a kigyó	291
C. A házasságtörő nőt a fia nem akarja megölni	292
CI. A végnélküli boldogság hazája	293
CII. A viaszkép	295
CIII. Három bölesmondás vásárlásának haszna	299
CIV. A hálás oroszlán (Androclus esetéhez hasonló)	302
CV. A feljelentők harangja és a vak császárnál segélyt kereső hálás kigyó	304
CVI. A ki a legszebbet álmodja, azé a czipó	305
CVII. A földalatti palotába veszett tudós pap (Percute hic!)	307
CVIII. A két, egymáshoz halálig hű haramia. (V. ö. Schiller, Die Bürgschaft)	309
CIX. Kincs a fatuskóban	311
CX. Placidus-Eustachius legendája	314
CXI. Argus, a százszemű pásztor, és az aranyszarvú tehén	322
CXII. A mostohaanyját meggyógyítani vonakodó királyfi	324
CXIII. Harecjáték	326
CXIV. A sárkány farkán kigyók gödréből kimenekült ember	327
CXV. A gonosz elefánt és a két mezítelen szűz	329
CXVI. Az édes és mostoha gyermekét megkülönböztetni nem tudó királyné	330
CXVII. A megmentőjét hálátlanul eláruló nő	332
CXVIII. A hitszegőn eltulajdonított kincsnek cselfogással való visszaszerzése	334

	Lap
CXIX. Ingratus és Guido. (A hálátlan ember és a hálás állatok)	337
CXX. Ionathas három bűvös tárgya. (Gyűrű, láncz, szőnyeg)	341
CXXI. A vén vitéz ifjú felesége, ennek kedvese és a megölt fülemüle	347
CXXII. A félszemére megvakult férjnek a másik szemét betapasztja a kikapós menyecske	348
CXXIII. A hazatérő férjnek bemutatott díszes ágylepel mögött kiszökik a csábító	349
CXXIV. A férje titkát haragjában kijelentő asszony. (Félig lóháton, félig gyalog, stb.)	350
CXXV. A férje titkát kifecsegő asszony barátnői tódítják a hallottat. (Egy holló — negyven, az e.-ben hatvan holló.)	353
CXXVI. Egy Papirius nevű okos fiú hogyan szedi rá a kíváncsi római nőt	355
CXXVII. A látszólag igazságtalanul, de valójában igazságosan bűnhődő szolgál. (V. ö. a LXXX. sz. tört. elejével.)	356
CXXVIII. A halott ujjával megpecsételt hamis tanúlevél	358
CXXIX. A barátság próbája	361
CXXX. Többet észszel, mint erővel	363
CXXXI. A világ felosztása a szegények és gazdagok között	364
CXXXII. A tudósabb társukra irigy doktorok	366
CXXXIII. A czivakodó ebek és a farkas	367
CXXXIV. A megmentője iránt hálátlan város. (Sirból kiásott fegyverek. Szükség törvényt bont)	368
CXXXV. Lucretia	370
CXXXVI. A pórul járt tolvaj	371
CXXXVII. Coriolanus történetéhez hasonló	373
CXXXVIII. Az apja ellen támadó, de a harcz hevében vele megbékélő királyfi	374
CXXXIX. A saját képétől holtta dermedő baziliszka	375
CXL. Az első elhamarkodott ítéletet más még kegyetlenebb kettő követi	376
CXLI. A jóltevő kigyó iránt hálátlan ember bűnhődése	377
CXLII. A vadászat allegóriája. (Angol kutyanek.)	379

	Lap
CXLIII. A halálos ítéletet hirdető trombitaszó és a Damokles-kard	382
CXLIV. Rejtelmes feliratok a város kapuján	384
CXLV. A hegyszoros levegőjét megmérgező sárkány...	386
CXLVI. Nagy Sándor és az elfogott kalóz...	387
CXLVII. A megmérgezett forrással elemésztett király ...	389
CXLVIII. Arion	390
CXLIX. Macedoniai Fülöp meggyilkolása	391
CL. A zeneszórá megeredő kútfő	391
CLI. A fősvény és az irigy vitéz s a bélpoklossá lett királyfi meggyógyulása	392
CLII. A nyilvesszőre írt üzenet	395
CLIII. Tyrusi Apollonius	395
CLIV. Az edessai Krisztus-kép	428
CLV. Wandelburia	429
CLVI. Trója elestének oka. (Achilles lányok között rejtőzik.)	431
CLVII. A nyomorékok vámja	433
CLVIII. El nem rothadt óriási holttest Rómában	434
CLIX. A bor részegítő hatásának eredete	435
CLX. Ördög parancsára egy asszony az evangelium után kénytelen a miséről távozni	436
CLXI. Varázskút	437
CLXII. Csodálatos hegy	439
CLXIII. Rühös lóval összekötve legelésző juhok. (Az ördög versei.)	440
CLXIV. Öt esztelenről szóló látomás	442
CLXV. Három esztelen cselekedet	444
CLXVI. A sakk-játék allegóriája. (Haller kihagyta, de jegyzetet írt róla.)	445
CLXVII. Az elfogott és szabadon eresztett fülemüle ta- nácsai	445
CLXVIII. Az egyszarvú elől menekülő ember az ör- vényben	447
CLXIX. Lykurgos tizenkét törvénye	449
CLXX. Szt. Bernát és a koczkajátszó	451
CLXXI. Az egyiptomi és a báldáki (bagdadi) ember ...	452
CLXXII. Guido és Tyrius barátsága	455
CLXXIII. A jelképes nyolcz csomag	464

	Lap
CLXXIV. A megmentett kigyó hálátlansága... ..	466
CLXXV. Különféle csodálatos emberekről	468
CLXXVI. Egy csodaszülött gyermekről s a kigyó által megmérgezett fáról	471
CLXXVII. Esther története	472
CLXXVIII. Allegorikus kép egy király palotájában	474
CLXXIX. A mértéktelenségről	477
CLXXX. Grimoaldus	479
CLXXXI. A házasságtörő nőtény oroszlán bünhödése. (V. ö. a LXXXII. sz. történettel.)	480

PÓTLÉK

a Bevezetés 24. lapjához.

Az ott még páratlannak mondott magyarországi Gesta-kéziratnak, a budapesti egyet. könyvtár Sztárai-codexének, azóta párja került egy *gyulafehérvári* kéziratban, melyről már csak e munka utolsó íveinek nyomtatása közben szereztem tudomást, Varjú Elemér dr. úr szíves közlése alapján.

E kéziratot a napokban megtekintettem s tüzetesebb ismertetését közelebbre tartván fenn magamnak, egyelőre csak annyit közölhetek ezúttal róla, hogy az a XV. század közepe tájáról való, a Hist. VII Sap. kéziratával kapcsolatos, 173 történetet tartalmaz és az innsbruck-müncheni család egy saját-szerű származéka. Sajátszerű annyiban, hogy az eddig ismertté lett Gesta-kéziratok között az egyetlen, a melyben a történetek *betűrendben* következnek egymás után, még pedig nem a címeik, hanem a kezdőszavaik szerint. Ez azonban aligha a codex írójának, hanem valószínűleg már az előtte volt régibb eredetinek az érdeme. Ezt pedig onnan sejtem, mert már a legrégibb kéziratnak is van ilyen, a kezdőszavak szerinti, bár nem betűrendes lajstroma, s bár benne és legközelebbi származékaiban a történetek nem ily rendben következnek. Valamely közbenső kézirat szedhette őket azután betűrendbe.

1899 augusztus 3.

JAVÍTANDÓK.

A 102. lap első sorához: H. itt az eredetit félreértette. Ott ez olvasható: *Accidit casus, quod erant duo fratres ex uno patre. Unus filium habebat et vidit avunculum suum egentem.* — A 132. lapon az utolsóelőtti sorban D. 16. helyett olv. D. 33. — A 174. lapon a H.-féle szöveg 75. lapjának kezdete Chris-tus helyett Chri-stus. — A 176. lapnak a XXXVIII. történethez szóló jegyzetében D. 31. helyett olv. D. 81. — A 180. lapon a szöveg alulról 2. sorában S, három F helyett olv. S, és három F. — A 354. l. fölülr. 9. sorában a «negyven holló»-hoz szóló jegyzet: 1508. *LX corvi.* (Oest. sexaginta c.)
